AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Meydan PALALI

GEÇ ORTA ÇAĞ DÖNEMİ DOĞU ANTALYA BÖLGESİ TÜRK YERLEŞİMLERİ (1071-1453)

Sanat Tarihi Anabilim Dalı
Doktora Tezi

Antalya, 2024

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Meydan PALALI

GEÇ ORTA ÇAĞ DÖNEMİ DOĞU ANTALYA BÖLGESİ TÜRK YERLEŞİMLERİ (1071-1453)

Danışman
Prof. Dr. Burcu CEYLAN DUGGAN

Sanat Tarihi Anabilim Dalı
Doktora Tezi

Antalya, 2024

T.C.

Akdeniz Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne,

Meydan PALALI'nın bu çalışması, jürimiz tarafından Sanat Tarihi Anabilim Dalı Doktora Programı tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan	: Prof. Dr. Osman ERAVŞAR	(İmza)
Üye (Danışman)	: Prof. Dr. Burcu CEYLAN DUGGAN	(İmza)
Üye	: Doç. Dr. Gökçen Kurtuluş ÖZTAŞKIN	(İmza)
Üye	: Doç. Dr. Murat TAŞKIRAN	(İmza)
Üye	: Doç. Dr. Lokman TAY	(İmza)

Tez Başlığı: Geç Orta Çağ Dönemi Doğu Antalya Bölgesi Türk Yerleşimleri (1071-1453)

Onay: Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Tez Savunma Tarihi : 16/02/2024

Mezuniyet Tarihi : 21/03/2024

İmza

Prof. Dr. Seda BAYRAKTAR

Müdür

AKADEMİK BEYAN

Doktora Tezi olarak sunduğum "Geç Orta Çağ Dönemi Doğu Antalya Bölgesi Türk Yerleşimleri (1071-1453)" adlı bu çalışmanın, akademik kural ve etik değerlere uygun bir biçimde tarafımca yazıldığını, yararlandığım bütün eserlerin kaynakçada gösterildiğini ve çalışma içerisinde bu eserlere atıf yapıldığını belirtir; bunu şerefimle doğrularım.

(İmza)

Meydan PALALI

T.C.
AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

15/03/2004

TEZ ÇALIŞMASI ORİJİNALLİK RAPORU BEYAN BELGESİ

Öğrenci Bilgileri	
Adı-Soyadı	Meydan PALALI
Öğrenci Numarası	20155248001
Anabilim Dalı	Sanat Tarihi
Programı	Doktora
Danışman Öğretim Üyesi Bilgileri	
Unvanı, Adı-Soyadı	Prof. Dr. Burcu CEYLAN DUGGAN
Doktora Tez Başlığı	**Geç Orta Çağ Dönemi Doğu Antalya Bölgesi Türk Yerleşimleri (1071-1453)**
Turnitin Bilgileri	
Ödev Numarası	Alıntılar hariç:2320262032 Alıntılar dahil:2320263694
Rapor Tarihi	15.03.2024
Benzerlik Oranı	Alıntılar hariç: %3 Alıntılar dahil: %4

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE,

Yukarıda bilgileri bulunan öğrenciye ait tez çalışmasının a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana Bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 307 sayfalık kısmına ilişkin olarak Turnitin adlı intihal tespit programından Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esaslarında belirlenen filtrelemeler uygulanarak yukarıdaki detayları verilen ve ekte sunulan rapor alınmıştır.
Danışman tarafından uygun olan seçenek işaretlenmelidir:
(X) Benzerlik oranları belirlenen limitleri aşmıyor ise:
Yukarıda yer alan beyanın ve ekte sunulan Tez Çalışması Orijinallik Raporunun doğruluğunu onaylarım.
( ) Benzerlik oranları belirlenen limitleri aşıyor, ancak tez/dönem projesi danışmanı intihal yapılmadığı kanısında ise:
Yukarıda yer alan beyanın ve ekte sunulan Tez Çalışması Orijinallik Raporunun doğruluğunu onaylar ve Uygulama Esaslarında öngörülen yüzdelik sınırlarının aşılmasına karşın, aşağıda belirtilen gerekçe ile intihal yapılmadığı kanısında olduğumu beyan ederim.

Gerekçe:

Benzerlik taraması yukarıda verilen ölçütlere uygun olarak tarafımca yapılmıştır.İlgili tezin orijinallik raporunun uygun olduğunu beyan ederim.

Danışman Öğretim Üyesi
Prof. Dr. Burcu CEYLAN DUGGAN
İmza

İ Ç İ N D E K İ L E R

HARİTALAR LİSTESİ ..... **Vİİ**

ŞEKİLLER LİSTESİ ..... **Vİİİ**

FOTOĞRAFLAR LİSTESİ ..... **Xİ**

KISALTMALAR LİSTESİ ..... **XXX**

ÖZ ..... **XXXİ**

ABSTRACT ..... **XXXİİ**

TEŞEKKÜR ..... **XXXİİİ**

GİRİŞ **1**

BİRİNCİ BÖLÜM

DOĞU ANTALYA BÖLGESİ YERLEŞİM TARİHİ

1.1. Hellenistik ve Roma Dönemi Tarihi 12

1.2. Bizans Dönemi Tarihi 14

1.3. Ermeni Krallığı Dönemi Tarihi 18

1.4. Selçuklu Dönemi Tarihi (1085-1301) 20

1.5. Tekeoğulları Beyliği Dönemi Tarihi (1301-1426) 24

1.6. Karamanoğlu Beyliği Dönemi Tarihi (1293-1471) 26

İKİNCİ BÖLÜM

DOĞU ANTALYA BÖLGESİ BİZANS YERLEŞMELERİ

2.1. Bizans Kentlerinin Polis'ten Kastron'a Dönüşümü: Tarihsel ve Kuramsal Arka Plan…. 28

2.2. Doğu Antalya Bölgesi Bizans Yerleşmeleri 41

2.3. Antik Kentler 41

2.3.1. Perge Antik Kenti 41

2.3.2. Sillyon Antik Kenti 43

2.3.3. Aspendos Antik Kenti 46

2.3.4. Side Antik Kenti 47

2.3.5. Lyrbe Antik Kenti 49

2.3.6. Hamaksiya Antik Kenti 50
2.3.7. Laertes Antik Kenti 51
2.3.8. Syedra Antik Kenti 51
2.3.9. Lamos Antik Kenti 53
2.3.10. Selinus Antik Kenti 54
2.3.11. Antiochia ad Gragum Antik Kenti 54
2.3.12. Değerlendirme 57
2.4. Kaleler-Garnizonlar 69
2.4.1. Manavgat Kalesi 69
2.4.2. Alara Kalesi 70
2.4.3. Antiochia ad Gragum Kral Koyu Kalesi 71
2.4.4. Değerlendirme 72
2.5. Antik Dönem Liman Yerleşmeleri 75
2.5.1. Magydos Liman Yerleşmesi 75
2.5.2. Kynosarion Liman Yerleşmesi 75
2.5.3. Kibyra Liman Yerleşmesi 76
2.5.4. Aunesis Liman Yerleşmesi 77
2.5.5. İotape Liman Yerleşmesi 77
2.5.6. Kestros Liman Yerleşmesi 79
2.5.7. Nephelion Liman Yerleşmesi 79
2.5.8. Charadros Liman Yerleşmesi 80
2.5.9. Değerlendirme 80
2.6. Bizans Döneminde Anadolu'daki Toprak Sistemi ve Kırsal Bölge: Tarihsel ve Kuramsal Arka Plan 83
2.7. Doğu Antalya Bölgesi Bizans Köy ve Kırsal Yerleşmeleri 87
2.7.1. Lyrboton Kome Yerleşmesi 87
2.7.2. Uzunkale Köy Yerleşmesi 88
2.7.3. Pisarissos Köy Yerleşmesi 89
2.7.4. Kızılcaşehir Kalesi Köy Yerleşmesi 89
2.7.5. Naula Kome Yerleşmesi 91
2.7.6. Kahvebağ Kalesi Köy Yerleşmesi 92
2.7.7. Juliosebaste Köy Yerleşmesi 93
2.7.8. Augai Kırsal Yerleşmesi 94
2.7.9. Değerlendirme 94

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

DOĞU ANTALYA BÖLGESİ GEÇ ORTA ÇAĞ TÜRK DÖNEMİ YERLEŞİM SÜRECİ

3.1. Doğu Antalya Bölgesindeki Geç Orta Çağ Türk Döneminde İnşa Edilmiş veya Onarılarak Kullanılmış Yapılar 107
3.1.1. Köşkler 107
3.1.1.1. Aspendos Tiyatrosu Selçuklu Köşkü 107
3.1.1.2. Manavgat Hacıobası Köşkü 108
3.1.1.3. Alara İç Kale Köşkü 110
3.1.1.4. Alanya Sugözü Köşkü 110
3.1.1.5. Alanya Hasbahçe Köşkü 111
3.1.1.6. Alanya Hacıbaba Köşkü 113
3.1.1.7. Alanya Gülefşen Köşkü 114
3.1.1.8. Alanya Buzağı Avlusu Köşkü 115
3.1.1.9. Alanya Sedre Köşkü 116
3.1.1.10. Gazipaşa Şekerhane Köşkü 117
3.1.1.11. Gazipaşa Kaledran Köşkü 118
3.1.1.12. Değerlendirme 118
3.1.2. Köprüler 127
3.1.2.1. Düden Çayı Cırnık Köprüsü 127
3.1.2.2. Aksu Soğucaksu Köprüsü 127
3.1.2.3. Aspendos Köprüçayı Selçuklu Köprüsü 128
3.1.2.4. Manavgat Naras Köprüsü 128
3.1.2.5. Alara Çayı Selçuklu Köprüsü 129
3.1.2.6. Alanya Gülefşen Köprüsü 130
3.1.2.7. Alanya Dim Çayı Köprüsü 130
3.1.2.8. Gazipaşa Bıçkıcı Köprüsü 131
3.1.2.9. Gazipaşa Hayrat Köprüsü 132
3.1.2.10. Gazipaşa Kaledran Köprüsü 132
3.1.2.11. Değerlendirme 133
3.1.3. Cami ve Mescitler 141
3.1.3.1. Aksu Karaöz Cebel Cami 141
3.1.3.2. Gebiz Yıkık Cami 142
3.1.3.3. Alanya Gülefşen Karamanoğlu Mahmut Bey Cami 143

3.1.3.4. Sillyon Kale Mescidi 144
3.1.3.5. Manavgat Kargı Han Mescidi 145
3.1.3.6. Manavgat Karabük Köyü Mescidi 146
3.1.3.7. Alara Han Mescidi 146
3.1.3.8. Alara Aşağı Kale Mescidi 147
3.1.3.9. Şarapsa Han Mescidi 147
3.1.3.10. Değerlendirme 148
3.1.4. Kervansaraylar 155
3.1.4.1. Manavgat Beydiğin Kargı Han 155
3.1.4.2. Manavgat Sırtköy Hanı 156
3.1.4.3. Alanya Alara Hanı 156
3.1.4.4. Alanya Şarapsa Han 158
3.1.4.5. Gazipaşa Altıkapı Han 159
3.1.4.6. Değerlendirme 160
3.1.5. Hamamlar 165
3.1.5.1. Manavgat Beydiğin Kargı Han Hamamı 165
3.1.5.2. Alara Aşağı Yerleşim Hamamı 166
3.1.5.3. Alara İç Kale Hamamı 166
3.1.5.4. Alanya Sugözü Hamamı 167
3.1.5.5. Alanya Gülefşen Hamamı 168
3.1.5.6. Değerlendime 168
3.1.6. Sarnıçlar 171
3.1.6.1. Aspendos Selçuklu Sarnıcı 171
3.1.6.2. Alara Kalesi Sarnıçları 171
3.1.6.3. Hasbahçe Köşkü Sarnıçları 171
3.1.6.4. Selinus İç Kale Sarnıçları 172
3.1.6.5. Değerlendirme 172
3.1.7. Türbeler 174
3.1.7.1. Tekkeköy Bali Baba Türbesi 174
3.1.7.2. Manavgat Yavrudoğan Piri Dede Mezarı 174
3.1.7.3. Gülefşen Karamanoğlu Alaaddin Bey Türbesi 175
3.1.7.4. Gazipaşa Hasdere Türbesi 176
3.1.7.5. Değerlendirme 176
3.1.8. Çeşmeler 180

3.1.8.1. Alara Han Çeşmesi 180
3.1.8.2. Alanya Kızlarpınarı Çeşmesi 180
3.1.8.3. Alanya Hasbahçe Köşkü Çeşmesi 181
3.1.8.4. Değerlendirme 182
3.1.9. Mederese 184
3.1.9.1. Oba Medresesi 184
3.1.9.2. Değerlendirme 185
3.1.10. Su Kemeri 187
3.1.10.1. Hasbahçe Köşkü Su Kemeri 187
3.1.10.2. Değerlendirme 187
3.1.11. Diğer 189
3.1.11.1. Perge Konaklama Yapısı 189
3.1.11.2. Sillyon İçkale Komutan Konutu 189
3.1.11.3. Değerlendirme 190
3.2. Doğu Antalya Bölgesindeki Geç Orta Çağ Bizans Yerleşmelerinin Türk Dönemi Kullanım Süreci 192
3.2.1. Geç Orta Çağ Türk Döneminde Kullanılan Antik Kentler 192
3.2.1.1. Perge Antik Kenti 192
3.2.1.2. Sillyon Antik Kenti 192
3.2.1.3. Aspendos Antik Kenti 193
3.2.1.4. Selinus Antik Kenti 194
3.2.1.5. Değerlendirme 194
3.2.2. Geç Orta Çağ Türk Döneminde Kullanılmayan Antik Kentler 199
3.2.2.1. Değerlendirme 199
3.2.3. Geç Orta Çağ Türk Döneminde Kullanılan Kaleler-Garnizonlar 204
3.2.3.1. Manavgat Kalesi 204
3.2.3.2. Alara Kalesi 206
3.2.3.3. Değerlendirme 208
3.2.4. Geç Orta Çağ Türk Döneminde Kullanılmayan Kaleler-Garnizonlar 211
3.2.4.1. Antiochia ad Gragum Kral Koyu Kalesi 211
3.2.4.2. Değerlendirme 211
3.2.5. Geç Orta Çağ Türk Döneminde Kullanılan Liman Yerleşmeleri 212
3.2.5.1. Charadros Liman Yerleşmesi 212
3.2.5.2. Değerlendirme 212

3.2.6. Geç Orta Çağ Türk Döneminde Kullanılmayan Liman Yerleşmeleri 214
3.2.6.1. Değerlendirme 214
3.2.7. Geç Orta Çağ Türk Döneminde Kullanılmayan Köy ve Kırsal Yerleşmeler ... 217
3.2.7.1. Değerlendirme 217

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

GEÇ ORTA ÇAĞ TÜRK DÖNEMİNDE DOĞU ANTALYA BÖLGESİNDE KURULMUŞ KIRSAL YERLEŞMELER

4.1. Antalya Kalesi İle Köprüçayı Arasında Kurulan Türk Yerleşmeleri 222
4.2. Köprüçayı İle Alara Çayı Arasında Kurulan Türk Yerleşmeleri 224
4.3. Alara Çayı İle Demirtaş Çayı Arasında Kurulan Türk Yerleşmeleri 226
4.4. Demirtaş Çayı İle Kaledran Çayı Arasında Kurulan Türk Yerleşmeleri 229
4.5. Doğu Antalya Bölgesinde Yarıgöçebe Türkmen-Yörük Kültürü 231
4.6. Değerlendirme 235

SONUÇ 244

KAYNAKÇA 260

HARİTALAR 282

ŞEKİLLER 286

FOTOĞRAFLAR 326

Ö Z G E Ç M İ Ş 633

HARİTALAR LİSTESİ

Harita 1. Antalya Üç Boyutlu Fiziki Haritası 282
Harita 2. Antalya Fiziki Haritası 282
Harita 3. Geç Orta Çağ Türk Dönemi Doğu Antalya Bölgesi Köy Yerleşimleri Haritası 283
Harita 4. Antalya-Alanya Arası Ana ve Ara Yol Güzergahı Haritası 283
Harita 5. Alanya Kırsalı Yol Güzergahı Haritası 284
Harita 6. Gazipaşa Kırsalı Yol Güzergahı Haritası 284
Harita 7. Geç Orta Çağ Türk Dönemi Yapı Dağılım Haritası 285

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1. Perge Antik Kenti Genel Planı 286
Şekil 2. Sillyon Antik Kenti Genel Planı 287
Şekil 3. Sillyon Bizans Kastronu ve Yapı Grubu Genel Planı 287
Şekil 4. Aspendos Antik Kenti Genel Planı 288
Şekil 5. Manavgat Kalesi Rölöve Planı 289
Şekil 6. Manavgat Kalesi Restitüsyon Planı 289
Şekil 7. Manavgat Kalesi 3 Boyutlu Restitüsyon Çizimi Genel Görünüm 290
Şekil 8. Manavgat Kalesi 3 Boyutlu Restitüsyon Çizimi Kuzeydoğudan Görünüm 290
Şekil 9. Alara Türk Yerleşimi Genel Planı 291
Şekil 10. Alara İçkale Yerleşimi Genel Planı 292
Şekil 11. Alara Orta Kale Yerleşimi Genel Planı 292
Şekil 12. Alara Aşağı Kale Yerleşimi Genel Planı 293
Şekil 13. Alara Aşağı Yerleşimi Genel Planı 293
Şekil 14. Alanya Kırsalı Genel Planı 294
Şekil 15. Selinus Antik Kenti Genel Planı 294
Şekil 16. Selinus Kalesi Genel Planı 295
Şekil 17. Kaledran Limanı Türk Yerleşimi Genel Planı 295
Şekil 18. Sillyon İçkale ve Komutan Konutu Genel Planı 296
Şekil 19. Aspendos Tiyatrosu Planı 296
Şekil 20. Hacıobası Köşkü Genel Planı 297
Şekil 21. Hacıobası Köşkü Rölöve Planı 297
Şekil 22. Alara İç Kale Sarnıç, Hamam ve Köşk Genel Planı 298
Şekil 23. Alara İç Kale Köşkü Planı 298
Şekil 24. Sugözü Köşkü Genel Planı (Redford'dan Düzenlenerek) 299
Şekil 25. Sugözü Köşkü Rölöve Planı (Redford'dan Düzenlenerek) 299
Şekil 26. Hacıbaba Köşkü Genel Planı (Redford'dan Düzenlenerek) 300
Şekil 27. Hacıbaba Köşkü Rölöve Planı (Redford'dan Düzenlenerek) 300
Şekil 28. Hasbahçe Köşkü Genel Planı (Redford'dan Düzenlenerek) 301
Şekil 29. Hasbahçe Köşk Yapıları Rölöve Planı (Redford'dan Düzenlenerek) 302
Şekil 30. Gülefşen Köşkü Rölöve Planı (Redford'dan Düzenlenerek) 303
Şekil 31. Buzağıavlusu Köşkü Genel Planı 303
Şekil 32. Sedre Köşkü Alt Kat Rölöve Planı 304

Şekil 33. Sedre Köşkü Üst Kat Rölöve Planı 304
Şekil 34. Şekerhane Köşkü Rölöve Planı (Redford'dan Düzenlenerek) 305
Şekil 35. Kaledran Köşkü Alt Kat Rölöve Planı (Redford'dan Düzenlenerek) 305
Şekil 36. Kaledran Köşkü Üst Kat Rölöve Planı (Redford'dan Düzenlenerek) 306
Şekil 37. Düden Çayı Cırnık Köprüsü Rölöve Planı 306
Şekil 38. Aksu Soğucaksu Köprüsü Rölöve Planı 307
Şekil 39. Aspendos Köprüsü Rölöve Planı 307
Şekil 40. Naras Köprüsü Rölöve Planı 308
Şekil 41. Gülefşen Köprüsü Rölöve Planı 308
Şekil 42. Dim Çayı Köprüsü Rölöve Planı 309
Şekil 43. Bıçkıcı Köprüsü Rölöve Planı 309
Şekil 44. Hayrat Köprüsü Rölöve Planı 310
Şekil 45. Aksu Karaöz Cami Rölöve Planı 310
Şekil 46. Gebiz Yıkık Cami Rölöve Planı 311
Şekil 47. Gülefşen Karamanoğlu Cami Rölöve Planı (Konyalı'dan Düzenlenerek) 311
Şekil 48. Sillyon Kale Mescidi Rölöve Planı 312
Şekil 49. Beydiğin Kargı Han Mescidi Rölöve Planı (Bilici'den Düzenlenerek) 312
Şekil 50. Manavgat Karabük Mescidi Rölöve Planı 313
Şekil 51. Alara Han Mescidi Rölöve Planı (Bilici'den Düzenlenerek) 313
Şekil 52. Alara Aşağı Mescit Rölöve Planı 314
Şekil 53. Şarapsa Han Mescidi Rölöve Planı (Denknalbant'tan Düzenlenerek) 314
Şekil 54. Beydiğin Kargı Han Rölöve Planı (Bilici'den Düzenlenerek) 315
Şekil 55. Sırt Köy Han Rölöve Planı (Kunduracı'dan Düzenlenerek) 315
Şekil 56. Alara Han Rölöve Planı (Kunduracı'dan Düzenlenerek) 316
Şekil 57. Şarapsa Han Rölöve Planı (Bilici'den Düzenlenerek) 316
Şekil 58. Altıkapı Han Rölöve Planı 317
Şekil 59. Beydiğin Kargıhan Hamamı Rölöve Planı 317
Şekil 60. Beydiğin Kargıhan Hamamı 3 Boyutlu Genel Görünüş Çizimi 318
Şekil 61. Alara Aşağı Hamamı Rölöve Planı 318
Şekil 62. Alara İç Kale Sarnıç, Hamam ve Köşk Rölöve Planı 319
Şekil 63. Alanya Su Gözü Hamamı Rölöve Planı 319
Şekil 64. Alanya Gülefşen Hamamı Rölöve Planı 320
Şekil 65. Aspendos Sarnıcı Rölöve Planı 320
Şekil 66. Bali Baba Türbesi Rölöve Planı 321

Şekil 67. Yavrudoğan Piri Dede Türbesi Rölöve Planı 321
Şekil 68. Yavrudoğan Piri Dede Türbesi 3 Boyutlu Çizimi 322
Şekil 69. Gülefşen Karamanoğlu Alaadin Bey Türbesi Rölöve Planı 322
Şekil 70. Hasdere Türbesi Rölöve Planı 323
Şekil 71. Oba Medresesi Rölöve Planı (Kuran'dan Düzenlenerek) 323
Şekil 72. Alara Han Çeşmesi Rölöve Planı (Bilici'den Düzenlenerek) 324
Şekil 73. Kızlarpınarı Çeşmesi ve Su Kuyusu Genel Rölöve Planı 324
Şekil 74. Hasbahçe Köşkü Su Kemeri ve Su Kanalı Rölöve Planı 325
Şekil 75. Hasbahçe Köşkü Su Kemeri ve Su Kanalı Görünüş Çizimi 325

FOTOĞRAFLAR LİSTESİ

Fotoğraf 1. Perge Antik Kenti ve Çevresi Uydu Görüntüsü 326
Fotoğraf 2. Perge Antik Kenti Genel Görünüm 326
Fotoğraf 3. Perge Antik Kenti Sütunlu Cadde Genel Görünüm 327
Fotoğraf 4. Perge Antik Kenti Batı Cadde Genel Görünüm 327
Fotoğraf 5. Perge Antik Kenti Giriş Kapısı 328
Fotoğraf 6. Perge Antik Kenti Büyük Hamam 328
Fotoğraf 7. Perge Antik Kenti Çeşme Binası 329
Fotoğraf 8. Perge Antik Kenti Güney Bazilika 329
Fotoğraf 9. Sillyon Antik Kenti ve Çevresi Uydu Görüntüsü 330
Fotoğraf 10. Sillyon Antik Kenti Hava Fotoğrafı 330
Fotoğraf 11. Sillyon Antik Kenti Genel Görünüm 331
Fotoğraf 12. Sillyon Antik Kenti Bizans Kastronu Hava Fotoğrafı 331
Fotoğraf 13. Sillyon Antik Kenti Hellenistik Yapı 332
Fotoğraf 14. Sillyon Antik Kenti Hellenistik Kule ve Sur Duvarı 332
Fotoğraf 15. Sillyon Antik Kenti Hellenistik Giriş Kapısı 333
Fotoğraf 16. Sillyon Antik Kenti Roma Hamamı 333
Fotoğraf 17. Sillyon Antik Kenti Bizans Kastronu Genel Görünüm 334
Fotoğraf 18. Sillyon Antik Kenti Kastron ve Komutan Konutu Genel Görünüm 334
Fotoğraf 19. Sillyon Antik Kenti Kale Mescidi Kazı Öncesi Genel Görünüm 335
Fotoğraf 20. Sillyon Antik Kenti Akropolisten Genel Görünüm 335
Fotoğraf 21. Aspendos Antik Kenti ve Çevresi Uydu Görüntüsü 336
Fotoğraf 22. Aspendos Antik Kenti Uydu Görüntüsü 336
Fotoğraf 23. Aspendos Antik Kenti Genel Görünüm 337
Fotoğraf 24. Aspendos Antik Kenti Tiyatrosu Hava Fotoğrafı 337
Fotoğraf 25. Aspendos Antik Kenti Tiyatrosu Genel Görünüm 338
Fotoğraf 26. Side Antik Kenti Uydu Görüntüsü 338
Fotoğraf 27. Side Antik Kenti Hava Fotoğrafı Genel Görünüm 339
Fotoğraf 28. Side Antik Kenti Hava Fotoğrafı 339
Fotoğraf 29. Side Antik Kenti Liman Hamamı ve Çevresi 340
Fotoğraf 30. Side Antik Kenti Liman Bazilikası 340
Fotoğraf 31. Side Antik Kenti Attius Filuppus Suru Giriş Kapısı 341
Fotoğraf 32. Lyrbe Antik Kenti ve Çevresi Uydu Görüntüsü 341

Fotoğraf 33. Lyrbe Antik Kenti ve Çevresi Türk Yerleşimleri Uydu Görüntüsü 342
Fotoğraf 34. Bucakşeyhler ve Çevresi Uydu Görüntüsü 342
Fotoğraf 35. Lyrbe Antik Kenti Agora ve Çevresi Hava Fotoğrafı 343
Fotoğraf 36. Hamaksiya Antik Kenti ve Çevresi Uydu Görüntüsü 343
Fotoğraf 37. Hamaksiya Antik Kenti Kuzeyden Genel Görünüm 344
Fotoğraf 38. Hamaksiya Antik Kenti Batı Yöndeki Modern Yerleşme 344
Fotoğraf 39. Hamaksiya Antik Kenti Kuzey Sur Duvarları 345
Fotoğraf 40. Hamaksiya Antik Kenti Konut Örnekleri 345
Fotoğraf 41. Laertes Antik Kenti ve Naula Kome Uydu Görüntüsü 346
Fotoğraf 42. Laertes Antik Kenti Odeon Genel Görünüm 346
Fotoğraf 43. Laertes Antik Kenti Hamam Yapısı İçeriden Görünüm 347
Fotoğraf 44. Laertes Antik Kenti Konut Örneği 347
Fotoğraf 45. Syedra Antik Kenti ve Çevresi Uydu Görüntüsü 348
Fotoğraf 46. Syedra Antik Kenti Hava Fotoğrafı 348
Fotoğraf 47. Syedra Antik Kenti Roma Hamamı Genel Görünüm 349
Fotoğraf 48. Syedra Antik Kenti Sütunlu Cadde Kazı Sonrası Genel Görünüm 349
Fotoğraf 49. Syedra Antik Kenti Büyük Kilise Genel Görünüm 350
Fotoğraf 50. Syedra Antik Kenti Güney Şapel Genel Görünüm 350
Fotoğraf 51. Syedra Antik Kenti Akropolis Şapeli Genel Görünüm 351
Fotoğraf 52. Syedra Antik Kenti Akropolis Şapeli Fresko Kalıntıları 351
Fotoğraf 53. Syedra Antik Kenti Güney Nekropol Tonozlu Yapı Genel Görünüm 352
Fotoğraf 54. Selinus Antik Kenti Uydu Görüntüsü 352
Fotoğraf 55. Selinus Antik Kentinin Kurulduğu Tepenin Kuzeyden Genel Görünümü 353
Fotoğraf 56. Selinus Antik Kentinin Kurulduğu Tepenin Doğudan Genel Görünümü 353
Fotoğraf 57. Selinus Kalesi Surlarının Doğudan Genel Görünümü 354
Fotoğraf 58. Selinus Orta Kale Surları Genel Görünüm 354
Fotoğraf 59. Selinus Orta Kale Hellenistik ve Selçuklu Surları 355
Fotoğraf 60. Selinus Orta Kale Selçuklu Giriş Cephesi 355
Fotoğraf 61. Selinus Orta Kale Selçuklu Giriş Kapısı 356
Fotoğraf 62. Selinus İç Kale Genel Görünüm 356
Fotoğraf 63. Selinus Aşağı Kale Giriş Kapısı Selçuklu Fresko Süslemeleri 357
Fotoğraf 64. Selinus Aşağı Kale Sur Duvarındaki Selçuklu Derz Taklidi Süslemeler 357
Fotoğraf 65. Lamos Antik Kenti Uydu Görüntüsü 358
Fotoğraf 66. Lamos Antik Kenti Akropolis Yerleşimi Genel Görünüm 358

Fotoğraf 67. Lamos Antik Kenti Akropolis Surları ve Kule Genel Görünüm 359
Fotoğraf 68. Lamos Antik Kenti Lahit Mezar Örneği.....359
Fotoğraf 69. Lamos Antik Kenti Akropolis Sur Kalıntıları.....360
Fotoğraf 70. Antiochia Ad Gragum Antik Kenti ve Çevresi Uydu Görüntüsü.....360
Fotoğraf 71. Antiochia Ad Gragum Antik Kenti Hava Fotoğrafı 361
Fotoğraf 72. Antiochia Ad Gragum Antik Kenti Büyük Hamam ve Mozaikli Havuz.....361
Fotoğraf 73. Antiochia Ad Gragum Büyük Hamam İçerisindeki Seramik ve Cam Fırını.....362
Fotoğraf 74. Antiochia Ad Gragum Antik Kenti Akropolis Genel Görünüm.....362
Fotoğraf 75. Antiochia Ad Gragum Antik Kenti Akropolis Konut Yapısı 363
Fotoğraf 76. Antiochia Ad Gragum Antik Kenti Kuzey Kilise Apsisi 363
Fotoğraf 77. Manavgat Kalesi ve Çevresi Uydu Görüntüsü 364
Fotoğraf 78. Manavgat Kalesi Genel Görünüm 364
Fotoğraf 79. Manavgat Kalesi Kuzey Sur Duvarları.....365
Fotoğraf 80. Manavgat Kalesi Roma Dönemi Duvarları 365
Fotoğraf 81. Manavgat Kalesi Kuzeydoğu Cephesi.....366
Fotoğraf 82. Manavgat Kalesi Kule Doğu Cephe 366
Fotoğraf 83. Manavgat Kalesi Geç Orta Çağ Türk Dönemi Batı Sur Kalıntıları.....367
Fotoğraf 84. Manavgat Kalesi Geç Orta Çağ Türk Dönemi Doğu Sur Kalıntıları.....367
Fotoğraf 85. Manavgat Kalesi Güney Surları Üzerindeki Son Dönem Türk Konutları.....368
Fotoğraf 86. Manavgat Kalesi Geç Orta Çağ Türk Dönemi Mezarlığı.....368
Fotoğraf 87. Alara Kalesi ve Çevresi Uydu Görüntüsü Genel Görünüm.....369
Fotoğraf 88. Alara Kalesi ve Yakın Çevresi Uydu Görüntüsü.....369
Fotoğraf 89. Alara Kalesi Genel Görünüm 370
Fotoğraf 90. Alara Kalesi Aşağı Kale ve Ehmedek Hava Fotoğrafı 370
Fotoğraf 91. Alara Kalesi Aşağı Kale Surları Hava Fotoğrafı 371
Fotoğraf 92. Alara Kalesi İç Kale Hava Fotoğrafı 371
Fotoğraf 93. Alara İç Kale Giriş Kapısı 372
Fotoğraf 94. Alara İç Kaleden Genel Görünüm 372
Fotoğraf 95. Alara Kalesi Kitabesi.....373
Fotoğraf 96. Alara Kalesi Derz Taklidi Aşı Boya Süsleme 373
Fotoğraf 97. Alara Kalesi Taş Merdiven ve Korkulukları.....374
Fotoğraf 98. Alara Kalesi Aşağı Yerleşim Genel Görünüm 374
Fotoğraf 99. Alara Kalesi Aşağı Yerleşim Yapı Kalıntıları 375
Fotoğraf 100. Alara Kalesinin Kurulduğu Tepenin Kuzeyden Genel Görünümü.....375

Fotoğraf 101. Kral Koyu Kalesi Uydu Görüntüsü 376
Fotoğraf 102. Kral Koyu Kalesi Genel Görünüm 376
Fotoğraf 103. Kral Koyu Kalesi Kuzeydoğudan Genel Görünüm 377
Fotoğraf 104. Kral Koyu Kalesi Batı Liman Genel Görünüm 377
Fotoğraf 105. Kral Koyu Kalesi Doğu Surlar Genel Görünüm.....378
Fotoğraf 106. Kral Koyu Kalesi Kuzey Sur Duvarı ve Çokgen Gövdeli Burç Detayı.....378
Fotoğraf 107. Kral Koyu Kalesi Hamamı İç Genel Görünüm 379
Fotoğraf 108. Kral Koyu Kalesi Akropolis Konut Yapısı.....379
Fotoğraf 109. Kral Koyu Kalesi Kule Genel Görünümü.....380
Fotoğraf 110. Magydos Antik Liman Yerleşmesi Uydu Görüntüsü 380
Fotoğraf 111. Magydos Antik Liman Yerleşmesi Yapı Kalıntıları.....381
Fotoğraf 112. Kynosarion Antik Liman Yerleşmesi Uydu Görüntüsü 381
Fotoğraf 113. Kynosarion Antik Liman Yerleşmesi Genel Görünüm 382
Fotoğraf 114. Kibyra Antik Liman Yerleşmesi Uydu Görüntüsü 382
Fotoğraf 115. Kibyra Antik Liman Yerleşmesi Kuzeyden Genel Görünüm.....383
Fotoğraf 116. Kibyra Antik Liman Yerleşmesi Güneyden Genel Görünüm 383
Fotoğraf 117. Kibyra Antik Liman Yerleşmesi Liman Genel Görünüm 384
Fotoğraf 118. Kibyra Antik Liman Yerleşmesi Doğu Sur Duvarı Detay.....384
Fotoğraf 119. Kibyra Antik Liman Yerleşmesi Konut Yapısı 385
Fotoğraf 120. Kibyra Antik Liman Yerleşmesi Hamam İçerden Görünüm.....385
Fotoğraf 121. Aunesis Antik Liman Yerleşmesi Uydu Görüntüsü 386
Fotoğraf 122. Aunesis Antik Liman Yerleşmesi Genel Görünüm 386
Fotoğraf 123. Aunesis Antik Liman Yerleşmesi Roma Hamamı Genel Görünüm.....387
Fotoğraf 124. Aunesis Antik Liman Yerleşmesi Roma Hamamı Güney Cephe.....387
Fotoğraf 125. Aunesis Antik Liman Yerleşmesi Roma Hamamı Batı Cephe.....388
Fotoğraf 126. İotape Antik Liman Yerleşmesi Uydu Görüntüsü 388
Fotoğraf 127. İotape Antik Liman Yerleşmesi Kuzeyden Genel Görünüm.....389
Fotoğraf 128. İotape Antik Liman Yerleşmesi Batı Akropolis Genel Görünüm 389
Fotoğraf 129. İotape Antik Liman Yerleşmesi Kuzey Yerleşim Genel Görünüm.....390
Fotoğraf 130. İotape Antik Liman Yerleşmesi Roma Hamamı Genel Görünüm.....390
Fotoğraf 131. İotape Antik Liman Yerleşmesi Kilise Genel Görünüm 391
Fotoğraf 132. İotape Antik Liman Yerleşmesi Kule Genel Görünüm 391
Fotoğraf 133. İotape Antik Liman Yerleşmesi Batı Akropolis Konut Yapısı.....392
Fotoğraf 134. Kestros Antik Liman Yerleşmesi Uydu Görüntüsü.....392

Fotoğraf 135. Kestros Antik Liman Yerleşmesi Genel Görünüm 393
Fotoğraf 136. Kestros Antik Liman Yerleşmesi Modern Terasların Genel Görünümü 393
Fotoğraf 137. Nephelion Antik Liman Yerleşmesi Uydu Görüntüsü 394
Fotoğraf 138. Nephelion Antik Liman Yerleşmesi Genel Görünüm 394
Fotoğraf 139. Nephelion Antik Liman Yerleşmesi Nekropolis Genel Görünüm 395
Fotoğraf 140. Nephelion Antik Liman Yerleşmesi Yapı Kalıntıları 395
Fotoğraf 141. Nephelion Antik Liman Yerleşmesi Tapınak Kuzeydoğu Duvarı 396
Fotoğraf 142. Nephelion Antik Liman Yerleşmesi İki Katlı Konut Yapısı 396
Fotoğraf 143. Charadros Antik Liman Yerleşmesi Uydu Görüntüsü 397
Fotoğraf 144. Charadros Antik Liman Yerleşmesi Genel Görünüm 397
Fotoğraf 145. Charadros Antik Liman Yerleşmesi Doğu Yönden Görünüm 398
Fotoğraf 146. Charadros Antik Liman Yerleşmesi Duvar Kalıntıları 398
Fotoğraf 147. Lyrboton Kome Uydu Görüntüsü 399
Fotoğraf 148. Lyrboton Kome Güneyden Genel Görünüm 399
Fotoğraf 149. Lyrboton Kome Batı Mahalle Genel Görünüm 400
Fotoğraf 150. Lyrboton Kome Batı Mahalle Konut Yapıları 400
Fotoğraf 151. Lyrboton Kome Kilise Genel Görünüm 401
Fotoğraf 152. Lyrboton Kome Zeytinyağı Üretim Bölgesi Konut Yapısı 401
Fotoğraf 153. Lyrboton Kome Zeytinyağı Üretim İşliği 402
Fotoğraf 154. Naula Kome Uydu Görüntüsü 402
Fotoğraf 155. Naula Kome Batı Sur Duvarları 403
Fotoğraf 156. Naula Kome Genel Görünüm 403
Fotoğraf 157. Naula Kome Büyük Kilise Genel Görünüm 404
Fotoğraf 158. Naula Kome Konut Yapısı İçeriden Genel Görünüm 404
Fotoğraf 159. Naula Kome Hamam Genel Görünüm 405
Fotoğraf 160. Naula Kome Zeytinyağı İşliği 405
Fotoğraf 161. Uzunkale Köy Yerleşmesi Uydu Görüntüsü 406
Fotoğraf 162. Uzunkale Köy Yerleşmesi Güneyden Genel Görünüm 406
Fotoğraf 163. Uzunkale Köy Yerleşmesi Hellenistik Kule Genel Görünüm 407
Fotoğraf 164. Uzunkale Köy Yerleşmesi Hellenistik Yapı Genel Görünüm 407
Fotoğraf 165. Uzunkale Köy Yerleşmesi Konut Yapısı 408
Fotoğraf 166. Uzunkale Köy Yerleşmesi Zeytinyağı İşliği Genel Görünüm 408
Fotoğraf 167. Uzunkale Köy Yerleşmesi ve Çevresi Kırsal Yerleşimi Uydu Görüntüsü 409
Fotoğraf 168. Pisarissos Köy Yerleşmesi Uydu Görüntüsü 409

Fotoğraf 169. Pisarissos Köy Yerleşmesi Uydu Görüntüsü 410
Fotoğraf 170. Pisarissos Köy Yerleşmesi Sur Kalıntıları Genel Görünüm 410
Fotoğraf 171. Pisarissos Köy Yerleşmesi Konut Örnekleri 411
Fotoğraf 172. Pisarissos Köy Yerleşmesi Zeytinyağı İşliği 411
Fotoğraf 173. Kızılcaşehir Kalesi Uydu Görüntüsü 412
Fotoğraf 174. Kızılcaşehir Kalesi Güneyden Genel Görünüm 412
Fotoğraf 175. Kızılcaşehir Kalesi Doğudan Genel Görünüm 413
Fotoğraf 176. Kızılcaşehir Kalesi Doğu Surlar Genel Görünüm 413
Fotoğraf 177. Kızılcaşehir Kalesi Kilisesi Güney Cephe 414
Fotoğraf 178. Kızılcaşehir Kalesi Kilisesi Naos ve Apsis Bölümü 414
Fotoğraf 179. Kızılcaşehir Kalesi Kilisesi Güney Kemer Fresko Süslemeleri 415
Fotoğraf 180. Kızılcaşehir Kalesi Kilisesi Apsis Yan Niş Fresko Süslemeleri 415
Fotoğraf 181. Kızılcaşehir Kalesi Zeytinyağı İşliği 416
Fotoğraf 182. Kahvebağ Kalesi Genel Görünüm 416
Fotoğraf 183. Kahvebağ Kalesi Sur İçi Genel Görünüm 417
Fotoğraf 184. Kahvebağ Kalesi Sur Duvarı Genel Görünüm 417
Fotoğraf 185. Kahvebağ Kalesi Kule Genel Görünüm 418
Fotoğraf 186. Kahvebağ Kalesi Kule İç Genel Görünüm 418
Fotoğraf 187. Kahvebağ Kalesi Konut Kalıntıları 419
Fotoğraf 188. Kahvebağ Kalesi Konut Örneği 419
Fotoğraf 189. Kahvebağ Kalesi Zeytinyağı İşliği 420
Fotoğraf 190. Kahvebağ Kalesi Kule Kalıntısı 420
Fotoğraf 191. Augai Çiftlik Evleri Uydu Görüntüsü 421
Fotoğraf 192. Augai Çiftlik Evleri Genel Görünüm 421
Fotoğraf 193. Augai Çiftlik Evleri Batıdan Görünüm 422
Fotoğraf 194. Augai Çiftlik Evleri İç Genel Görünüm 422
Fotoğraf 195. Augai Çiftlik Evleri Zeytinyağı İşliği Genel Görünüm 423
Fotoğraf 196. Jüliosebaste Köy Yerleşimi Uydu Görüntüsü 423
Fotoğraf 197. Jüliosebaste Köy Yerleşimi Genel Görünüm 424
Fotoğraf 198. Jüliosebaste Köy Yerleşimi Yapı Kalıntısı Genel Görünüm 424
Fotoğraf 199. Boyalıin Mağara Kilisesinin Bulunduğu Kaya Genel Görünüm 425
Fotoğraf 200. Boyalıin Mağara Kilisesi İç Genel Görünüm 425
Fotoğraf 201. Boyalıin Mağara Kilisesi Fresko Örneği 426
Fotoğraf 202. Boyalıin Mağara Kilisesi Fresko Örneği 426

Fotoğraf 203. Aspendos Tiyatrosu Selçuklu Köşkü Doğu Cephe Genel Görünüm 427
Fotoğraf 204. Aspendos Tiyatrosu Selçuklu Köşkü Selçuklu Eklentileri 427
Fotoğraf 205. Aspendos Tiyatrosu Selçuklu Köşkü Sivri Kemer Eklentisi 428
Fotoğraf 206. Aspendos Tiyatrosu Selçuklu Köşkü İç Genel Görünüm 428
Fotoğraf 207. Aspendos Tiyatrosu Selçuklu Köşkü Giriş Bölümü 429
Fotoğraf 208. Aspendos Tiyatrosu Selçuklu Köşkü Giriş Bölümü Detay 429
Fotoğraf 209. Aspendos Tiyatrosu Selçuklu Köşkü Zikzak Süsleme 430
Fotoğraf 210. Aspendos Tiyatrosu Selçuklu Köşkü Zikzak Süslemeler 430
Fotoğraf 211. Aspendos Tiyatrosu Selçuklu Köşkü Mermer Taklidi Süslemeler 431
Fotoğraf 212. Aspendos Tiyatrosu Selçuklu Köşkü Hayvan Kabartmaları 431
Fotoğraf 213. Aspendos Tiyatrosu Selçuklu Köşkü Geyik Kabartması 432
Fotoğraf 214. Manavgat Hacıobası Köşkü Genel Görünüm 432
Fotoğraf 215. Manavgat Hacıobası Köşkü Avlu Genel Görünüm 433
Fotoğraf 216. Manavgat Hacıobası Köşkü Batı Cephe 433
Fotoğraf 217. Manavgat Hacıobası Köşkü Kuzey Cephe 434
Fotoğraf 218. Manavgat Hacıobası Köşkü Güney Cephe 434
Fotoğraf 219. Manavgat Hacıobası Köşkü Güney Cephe Eyvanı 435
Fotoğraf 220. Manavgat Hacıobası Köşkü Doğu Oda İç Genel Görünüm 435
Fotoğraf 221. Manavgat Hacıobası Köşkü Doğu Oda Giriş Bölümü 436
Fotoğraf 222. Manavgat Hacıobası Köşkü Doğu Oda Niş Detayları 436
Fotoğraf 223. Manavgat Hacıobası Köşkü Orta Oda Genel Görünüm 437
Fotoğraf 224. Manavgat Hacıobası Köşkü Batı Oda Genel Görünüm 437
Fotoğraf 225. Manavgat Hacıobası Köşkü Batı Oda Mühr-ü Süleyman Kabartması 438
Fotoğraf 226. Alara Kalesi İç Kale Köşkü Genel Görünüm 438
Fotoğraf 227. Alara Kalesi İç Kale Köşkü Güneydoğu Cephe 439
Fotoğraf 228. Alara Kalesi İç Kale Köşkü Doğu Cephe 439
Fotoğraf 229. Alara Kalesi İç Kale Köşkü Kuzey Oda İç Genel Görünüm 440
Fotoğraf 230. Alara Kalesi İç Kale Köşkü Güney Oda İç Genel Görünüm 440
Fotoğraf 231. Alanya Sugözü Köşkü Avlu Duvarı ve Köşk Yapısı Genel Görünüm 441
Fotoğraf 232. Alanya Sugözü Köşkü Avlu Duvarı Kalıntıları 441
Fotoğraf 233. Alanya Sugözü Köşkü Kuzeybatı Cephe 442
Fotoğraf 234. Alanya Sugözü Köşkü Kuzey Cephe 442
Fotoğraf 235. Alanya Sugözü Köşkü Güney Cephe 443
Fotoğraf 236. Alanya Sugözü Köşkü Giriş Bölümü 443

Fotoğraf 237. Alanya Sugözü Köşkü Doğu Oda Genel Görünüm 444
Fotoğraf 238. Alanya Sugözü Köşkü Doğu Oda Giriş Kapısı 444
Fotoğraf 239. Alanya Sugözü Köşkü Batı Oda Genel Görünüm 445
Fotoğraf 240. Alanya Sugözü Köşkü Niş Detayı 445
Fotoğraf 241. Alanya Sugözü Köşkü Kuzey Cephe Zizkzak Süsleme Detayı 446
Fotoğraf 242. Alanya Sugözü Köşkü Devşirme Mimari Plastik Detayı 446
Fotoğraf 243. Alanya Hasbahçe Köşkü Doğu Çevre Duvarı Genel Görünüm 447
Fotoğraf 244. Alanya Hasbahçe Köşkü Kuzey Çevre Duvarı Genel Görünüm 447
Fotoğraf 245. Alanya Hasbahçe Köşkü Yapı Terasları 448
Fotoğraf 246. Alanya Hasbahçe Köşkü Havuz ve Yapı Kalıntısı 448
Fotoğraf 247. Alanya Hasbahçe Köşkü Tonozlu Yapı Güneybatı Cephe 449
Fotoğraf 248. Alanya Hasbahçe Köşkü Tonozlu Yapı İç Genel Görünüm 449
Fotoğraf 249. Alanya Hasbahçe Köşkü Tonozlu Yapı Zikzak Süsleme Detayı 450
Fotoğraf 250. Alanya Hacıbaba Köşkü Genel Görünüm 450
Fotoğraf 251. Alanya Hacıbaba Köşkü Kuzeydoğudan Genel Görünüm 451
Fotoğraf 252. Alanya Hacıbaba Köşkü Doğu Çevre Duvarı Kalıntıları 451
Fotoğraf 253. Alanya Hacıbaba Köşkü Güney Cephe Genel Görünüm 452
Fotoğraf 254. Alanya Hacıbaba Köşkü Doğu ve Batı Oda Genel Görünüm 452
Fotoğraf 255. Alanya Hacıbaba Köşkü Batı Oda Genel Görünüm 453
Fotoğraf 256. Alanya Hacıbaba Köşkü İkinci Kat Doğudan Genel Görünüm 453
Fotoğraf 257. Alanya Hacıbaba Köşkü İkinci Kat Batıdan Genel Görünüm 454
Fotoğraf 258. Alanya Hacıbaba Köşkü Doğu Oda Zikzak Süsleme Detayı 454
Fotoğraf 259. Alanya Gülefşen Köşkü Genel Görünüm 455
Fotoğraf 260. Alanya Gülefşen Köşkü Doğu Cephe Genel Görünüm 455
Fotoğraf 261. Alanya Gülefşen Köşkü Güneydoğu Cephe 456
Fotoğraf 262. Alanya Gülefşen Köşkü Batı Cephe Genel Görünüm 456
Fotoğraf 263. Alanya Gülefşen Köşkü Batı Cephe Ek Mekan Genel Görünüm 457
Fotoğraf 264. Alanya Gülefşen Köşkü Güney Cephe Genel Görünüm 457
Fotoğraf 265. Alanya Gülefşen Köşkü Kuzey ve Güney Oda Genel Görünüm 458
Fotoğraf 266. Alanya Gülefşen Köşkü Kuzey Oda Genel Görünüm 458
Fotoğraf 267. Alanya Gülefşen Köşkü Güney Oda Genel Görünüm 459
Fotoğraf 268. Alanya Gülefşen Köşkü İkinci Kat Güneybatı Duvar Kalıntıları 459
Fotoğraf 269. Alanya Buzağı Avlusu Köşkü Batı Çevre Duvarı Genel Görünüm 460
Fotoğraf 270. Alanya Buzağı Avlusu Köşkü Batı Çevre Duvarı Üst Bölümü 460

Fotoğraf 271. Alanya Buzağı Avlusu Köşkü Kuzeybatı Köşe Çevre Duvarı Kalıntıları.....461
Fotoğraf 272. Alanya Buzağı Avlusu Köşkü Çevre Duvarı İçeriden Görünüm 461
Fotoğraf 273. Alanya Buzağı Avlusu Köşkü Çevre Duvarı Kilise Apsisi 462
Fotoğraf 274. Alanya Buzağı Avlusu Köşkü Çevre Duvarı Kilise Apsisi 462
Fotoğraf 275. Alanya Sedre Köşkü Genel Görünüm 463
Fotoğraf 276. Alanya Sedre Köşkü Güneydoğu Cephe Genel Görünüm.....463
Fotoğraf 277. Alanya Sedre Köşkü Kuzeydoğu Cephe Genel Görünüm.....464
Fotoğraf 278. Alanya Sedre Köşkü Güneybatı Cephe Genel Görünüm 464
Fotoğraf 279. Alanya Sedre Köşkü Kuzey Cephe Genel Görünüm.....465
Fotoğraf 280. Alanya Sedre Köşkü Güney Avlu Duvarı Genel Görünüm.....465
Fotoğraf 281. Alanya Sedre Köşkü Güneybatı Cephe 466
Fotoğraf 282. Alanya Sedre Köşkü Batı Giriş Cephesi.....466
Fotoğraf 283. Alanya Sedre Köşkü Güney Cephe 467
Fotoğraf 284. Alanya Sedre Köşkü Avlu Duvarı Genel Görünüm 467
Fotoğraf 285. Alanya Sedre Köşkü İkinci Kat Salon Genel Görünüm 468
Fotoğraf 286. Alanya Sedre Köşkü Eyvan Kemeri Detay.....468
Fotoğraf 287. Alanya Sedre Köşkü Devşirme Yapı Elemanları 469
Fotoğraf 288. Şekerhane Selçuklu Köşkü Kaleden Genel Görünüm 469
Fotoğraf 289. Şekerhane Selçuklu Köşkü Kuzeydoğu Cephe.....470
Fotoğraf 290. Şekerhane Selçuklu Köşkü Kuzey Cephe.....470
Fotoğraf 291. Şekerhane Selçuklu Köşkü Güneybatı Cephe 471
Fotoğraf 292. Şekerhane Selçuklu Köşkü Çevre Duvarı Kalıntıları 471
Fotoğraf 293. Şekerhane Selçuklu Köşkü Kuzey Oda Genel Görünüm 472
Fotoğraf 294. Şekerhane Selçuklu Köşkü Kuzey Oda Doğu Duvarı 472
Fotoğraf 295. Şekerhane Selçuklu Köşkü Güney Oda Genel Görünüm 473
Fotoğraf 296. Şekerhane Selçuklu Köşkü Güney Oda Giriş Kapısı 473
Fotoğraf 297. Gazipaşa Kaledran Köşkü Genel Görünüm.....474
Fotoğraf 298. Gazipaşa Kaledran Köşkü Batı Cephe.....474
Fotoğraf 299. Gazipaşa Kaledran Köşkü Güney Cephe.....475
Fotoğraf 300. Gazipaşa Kaledran Köşkü Alt Kat Oda Genel Görünüm 475
Fotoğraf 301. Gazipaşa Kaledran Köşkü Alt Kat Oda Genel Görünüm 476
Fotoğraf 302. Gazipaşa Kaledran Köşkü Üst Kat Merdivenleri 476
Fotoğraf 303. Gazipaşa Kaledran Köşkü Üst Kat Batı Pencere Detayı 477
Fotoğraf 304. Gazipaşa Kaledran Köşkü Alt Kat Mazgal Pencere Detayı 477

Fotoğraf 305. Düden Çayı Cırnık Köprüsü ve Modern Köprü Genel Görünüm.....478
Fotoğraf 306. Düden Çayı Cırnık Köprüsü Kuzeydoğudan Genel Görünüm.....478
Fotoğraf 307. Düden Çayı Cırnık Köprüsü Kuzeybatıdan Genel Görünüm.....479
Fotoğraf 308. Düden Çayı Cırnık Köprüsü Kuzey Cephe Genel Görünüm.....479
Fotoğraf 309. Düden Çayı Cırnık Köprüsü Kuzey Cephe Kemerleri.....480
Fotoğraf 310. Düden Çayı Cırnık Köprüsü Güney Cephe Kemerleri.....480
Fotoğraf 311. Düden Çayı Cırnık Köprüsü Doğu Cephe Kemeri Genel Görünüm.....481
Fotoğraf 312. Aksu Soğucaksu Köprüsü Genel Görünüm.....481
Fotoğraf 313. Aksu Soğucaksu Köprüsü Güney Cephe Genel Görünüm.....482
Fotoğraf 314. Aksu Soğucaksu Köprüsü Kuzey Cephe Genel Görünüm.....482
Fotoğraf 315. Aksu Soğucaksu Köprüsü Tabliye Genel Görünüm.....483
Fotoğraf 316. Aksu Soğucaksu Köprüsü Sivri Kemer Detayı.....483
Fotoğraf 317. Aksu Soğucaksu Köprüsü Ayak Temelleri Kenet Detayı.....484
Fotoğraf 318. Aksu Soğucaksu Köprüsü Doğu Kanat Tempan Duvarı.....484
Fotoğraf 319. Aksu Soğucaksu Köprüsü Batı Kanat Tempan Duvarı.....485
Fotoğraf 320. Aspendos Köprüçayı Selçuklu Köprüsü Genel Görünüm.....485
Fotoğraf 321. Aspendos Köprüçayı Selçuklu Köprüsü Güney Cephe Genel Görünüm.....486
Fotoğraf 322. Aspendos Köprüçayı Selçuklu Köprüsü Kuzey Cephe Genel Görünüm.....486
Fotoğraf 323. Aspendos Köprüçayı Selçuklu Köprüsü Güney Cephe Ana Kemerler.....487
Fotoğraf 324. Aspendos Köprüçayı Selçuklu Köprüsü Sivri Kemer Detayı.....487
Fotoğraf 325. Aspendos Köprüçayı Selçuklu Köprüsü Kitabesi.....488
Fotoğraf 326. Manavgat Naras Köprüsü Genel Görünüm.....488
Fotoğraf 327. Manavgat Naras Köprüsü Batı Cephe Genel Görünüm.....489
Fotoğraf 328. Manavgat Naras Köprüsü Doğu Cephe Genel Görünüm.....489
Fotoğraf 329. Manavgat Naras Köprüsü Tabliye Genel Görünüm.....490
Fotoğraf 330. Manavgat Naras Köprüsü Güney Kemer.....490
Fotoğraf 331. Manavgat Naras Köprüsü Roma Kulesi.....491
Fotoğraf 332. Alara Selçuklu Köprüsü Ayak Kalıntısı Genel Görünüm.....491
Fotoğraf 333. Alara Selçuklu Köprüsü Ayak Kalıntısı Detayı.....492
Fotoğraf 334. Alanya Gülefşen Köprüsü Genel Görünüm.....492
Fotoğraf 335. Alanya Gülefşen Köprüsü Güney Cephe.....493
Fotoğraf 336. Alanya Gülefşen Köprüsü Kemer İç Genel Görünüm.....493
Fotoğraf 337. Alanya Dim Çayı Köprüsü Güney Cephe Genel Görünüm.....494
Fotoğraf 338. Alanya Dim Çayı Köprüsü Kuzey Cephe Genel Görünüm.....494

Fotoğraf 339. Alanya Dim Çayı Köprü Kemeri Güney Cepheden Görünüm 495
Fotoğraf 340. Alanya Dim Çayı Köprüsü Tabliye Genel Görünüm 495
Fotoğraf 341. Alanya Dim Çayı Köprüsü Güney Cephe Tempan Duvar Detayı 496
Fotoğraf 342. Alanya Dim Çayı Köprüsü Dalgakıran Detayı 496
Fotoğraf 343. Gazipaşa Bıçkıcı Köprüsü Genel Görünüm 497
Fotoğraf 344. Gazipaşa Bıçkıcı Köprüsü Kuzey Cephe Genel Görünüm 497
Fotoğraf 345. Gazipaşa Bıçkıcı Köprüsü Güney Cephe Genel Görünüm 498
Fotoğraf 346. Gazipaşa Bıçkıcı Köprüsü Ana Kemer 498
Fotoğraf 347. Gazipaşa Bıçkıcı Köprüsü Küçük Kemerler 499
Fotoğraf 348. Gazipaşa Bıçkıcı Köprüsü Tabliye Genel Görünüm 499
Fotoğraf 349. Gazipaşa Hayrat Köprüsü Genel Görünüm 500
Fotoğraf 350. Gazipaşa Hayrat Köprüsü ve Modern Beton Köprü Genel Görünüm 500
Fotoğraf 351. Gazipaşa Hayrat Köprüsü Güneydoğu Cephe Genel Görünüm 501
Fotoğraf 352. Gazipaşa Hayrat Köprüsü Güneybatı Cephe Genel Görünüm 501
Fotoğraf 353. Gazipaşa Hayrat Köprüsü Kuzey Cephe Genel Görünüm 502
Fotoğraf 354. Gazipaşa Hayrat Köprüsü Güney Cephe Genel Görünüm 502
Fotoğraf 355. Gazipaşa Hayrat Köprüsü Tabliye ve Korkuluk Duvarı 503
Fotoğraf 356. Gazipaşa Kaledran Köprüsü Tempan Duvar ve Kemer Genel Görünüm 503
Fotoğraf 357. Gazipaşa Kaledran Köprüsü Tempan Duvar Detayı 504
Fotoğraf 358. Gazipaşa Kaledran Köprüsü Kemer Kalıntısı 504
Fotoğraf 359. Gazipaşa Kaledran Köprüsü Kemer Detayı 505
Fotoğraf 360. Aksu Karaöz Cebel Cami Kuzeydoğu Cephe Genel Görünüm 505
Fotoğraf 361. Aksu Karaöz Cebel Cami Güneybatı Cephe Genel Görünüm 506
Fotoğraf 362. Aksu Karaöz Cebel Cami Harim Bölümü Kuzey Duvarı 506
Fotoğraf 363. Aksu Karaöz Cebel Cami Harim Bölümü Güney Duvarı 507
Fotoğraf 364. Aksu Karaöz Cebel Cami Mihrap Genel Görünüm 507
Fotoğraf 365. Aksu Karaöz Cebel Cami Giriş Kapısı Üzerindeki Kabartma 508
Fotoğraf 366. Aksu Karaöz Cebel Cami Devşirme Taş Detayı 508
Fotoğraf 367. Aksu Karaöz Cebel Cami Hazire Genel Görünüm 509
Fotoğraf 368. Gebiz Yıkık Cami Genel Görünüm 509
Fotoğraf 369. Gebiz Yıkık Cami Güneydoğu Cephe Genel Görünüm 510
Fotoğraf 370. Gebiz Yıkık Cami Kuzey Cephe Genel Görünüm 510
Fotoğraf 371. Gebiz Yıkık Cami Kuzey Cephe Ek Mekan Duvar Kalıntıları 511
Fotoğraf 372. Gebiz Yıkık Cami Kuzey Cephe Ek Mekan Doğu Duvar Detayı 511

Fotoğraf 373. Gebiz Yıkık Cami Batı Cephe Genel Görünüm 512
Fotoğraf 374. Gebiz Yıkık Cami Minare Kaidesi Detay 512
Fotoğraf 375. Gebiz Yıkık Cami Harim Bölümü Genel Görünüm 513
Fotoğraf 376. Gebiz Yıkık Cami Mihrap Detayı 513
Fotoğraf 377. Gülefşen Karamanoğlu Mahmut Bey Cami Genel Görünüm 514
Fotoğraf 378. Alanya Gülefşen Karamanoğlu Mahmut Bey Cami Kuzeydoğu Cephe 514
Fotoğraf 379. Alanya Gülefşen Karamanoğlu Mahmut Bey Cami Kuzeybatı Cephe 515
Fotoğraf 380. Alanya Gülefşen Karamanoğlu Mahmut Bey Cami Doğu Kapı ve Pencere ... 515
Fotoğraf 381. Alanya Gülefşen Karamanoğlu Mahmut Bey Cami Güneybatı Cephe 516
Fotoğraf 382. Alanya Gülefşen Karamanoğlu Mahmut Bey Cami Güney Cephe 516
Fotoğraf 383. Alanya Gülefşen Karamanoğlu Mahmut Bey Cami Harim Bölümü 517
Fotoğraf 384. Alanya Gülefşen Karamanoğlu Mahmut Bey Cami Harim Bölümü 517
Fotoğraf 385. Alanya Gülefşen Karamanoğlu Mahmut Bey Cami Kuzey Duvar 518
Fotoğraf 386. Alanya Gülefşen Karamanoğlu Mahmut Bey Cami Kitabesi 518
Fotoğraf 387. Alanya Gülefşen Karamanoğlu Mahmut Bey Cami Mihrap 519
Fotoğraf 388. Alanya Gülefşen Karamanoğlu Mahmut Bey Cami Taş Süslemesi 519
Fotoğraf 389. Alanya Gülefşen Karamanoğlu Mahmut Bey Cami Devşirme Başlık 520
Fotoğraf 390. Sillyon Kale Mescidi Kazı Çalışmaları Öncesi Genel Görünüm 520
Fotoğraf 391. Sillyon Kale Mescidi Kazı Çalışmaları Sonrası Hava Fotoğrafı 521
Fotoğraf 392. Sillyon Kale Mescidi Kuzeydoğu Cephe Genel Görünüm 521
Fotoğraf 393. Sillyon Kale Mescidi Harim Bölümü Genel Görünüm 522
Fotoğraf 394. Sillyon Kale Mescidi Mihrap Duvarı Genel Görünüm 522
Fotoğraf 395. Sillyon Kale Mescidi Harim Döşemesi 523
Fotoğraf 396. Sillyon Kale Mescidi Kubbeye Geçiş Elemanları 523
Fotoğraf 397. Sillyon Kale Mescidi Demirci İşliği 524
Fotoğraf 398. Beydiğin Kargı Han Mescidi Avludan Genel Görünüm 524
Fotoğraf 399. Beydiğin Kargı Han Mescidi Giriş Cephesi 525
Fotoğraf 400. Beydiğin Kargı Han Mescidi Güneybatı Duvarı 525
Fotoğraf 401. Beydiğin Kargı Han Mescidi Mihrap Genel Görünüm 526
Fotoğraf 402. Beydiğin Kargı Han Mescidi Mihrap Duvarı Graffiti Detayları 526
Fotoğraf 403. Manavgat Karabük Köyü Mescidi Genel Görünüm 527
Fotoğraf 404. Manavgat Karabük Köyü Mescidi Doğu Cephe Genel Görünüm 527
Fotoğraf 405. Manavgat Karabük Köyü Mescidi Güney Çevre Duvarı Mihrap 528
Fotoğraf 406. Manavgat Karabük Köyü Mescidi Kadınlar Mahfili 528

Fotoğraf 407. Manavgat Karabük Köyü Mescidi Mihrap Duvarı 529
Fotoğraf 408. Manavgat Karabük Köyü Mescidi Tromp 529
Fotoğraf 409. Manavgat Karabük Köyü Mescidi Devşirme Başlık 530
Fotoğraf 410. Alara Han Mescidi Giriş Cephesi Genel Görünüm 530
Fotoğraf 411. Alara Han Mescidi Harim Bölümü Genel Görünüm 531
Fotoğraf 412. Alara Han Mescidi Mihrap Duvarı Genel Görünüm 531
Fotoğraf 413. Alara Aşağı Kale Mescidi Genel Görünüm 532
Fotoğraf 414. Alara Aşağı Kale Mescidi Kazı Sonrası Harim Bölümü 532
Fotoğraf 415. Alara Aşağı Kale Mescidi Genel Görünüm 533
Fotoğraf 416. Alara Aşağı Kale Mescidi Kuzey Cephe Genel Görünüm 533
Fotoğraf 417. Alara Aşağı Kale Mescidi Batı Cephe Genel Görünüm 534
Fotoğraf 418. Alara Aşağı Kale Mescidi Kuzey Duvarı 534
Fotoğraf 419. Alara Aşağı Kale Mescidi Mihrap Detayı 535
Fotoğraf 420. Alanya Şarapsa Han Mescidi Genel Görünüm 535
Fotoğraf 421. Alanya Şarapsa Han Mescidi Harim Genel Görünüm 536
Fotoğraf 422. Alanya Şarapsa Han Mescidi Mihrap Duvarı Genel Görünüm 536
Fotoğraf 423. Alanya Şarapsa Han Mescidi Doğu Duvar Genel Görünüm 537
Fotoğraf 424. Alanya Şarapsa Han Mescidi Giriş Cephe Devşirme Süsleme Detayı 537
Fotoğraf 425. Alanya Şarapsa Han Mescidi Devşirme Mihrap Süsleme Detayı 538
Fotoğraf 426. Beydiğin Kargı Han ve Hamamı Genel Görünüm 538
Fotoğraf 427. Beydiğin Kargı Han Güneydoğu Cephe Genel Görünüm 539
Fotoğraf 428. Beydiğin Kargı Han Güneybatı Cephe Genel Görünüm 539
Fotoğraf 429. Beydiğin Kargı Han Kuzey Cephe Genel Görünüm 540
Fotoğraf 430. Beydiğin Kargı Han Portal Genel Görünüm 540
Fotoğraf 431. Beydiğin Kargı Han Avlu Genel Görünüm 541
Fotoğraf 432. Beydiğin Kargı Han Avlu Revakları Genel Görünüm 541
Fotoğraf 433. Beydiğin Kargı Han Avlu Revak Kemerleri Detay 542
Fotoğraf 434. Beydiğin Kargı Han Kapalı Bölüm İç Mekan Genel Görünüm 542
Fotoğraf 435. Beydiğin Kargı Han Kapalı Bölüm İç Mekan Batı Kanadı Genel 543
Fotoğraf 436. Manavgat Sırtköy Hanı Genel Görünüm 543
Fotoğraf 437. Manavgat Sırtköy Hanı Kuzeybatı Cephe Genel Görünüm 544
Fotoğraf 438. Manavgat Sırtköy Hanı Doğu Cephe Genel Görünüm 544
Fotoğraf 439. Manavgat Sırtköy Hanı Kuzey Cephe Genel Görünüm 545
Fotoğraf 440. Manavgat Sırtköy Hanı Avlu Genel Görünüm 545

Fotoğraf 441. Manavgat Sırtköy Hanı Kapalı Bölüm Giriş Cephesi Genel Görünüm.....546
Fotoğraf 442. Manavgat Sırtköy Hanı Kapalı Bölüm İç Genel Görünüm 546
Fotoğraf 443. Manavgat Sırtköy Hanı Kapalı Bölüm İç Genel Görünüm 547
Fotoğraf 444. Manavgat Sırtköy Hanına Ait Olan Kitabenin Bulunduğu Konut.....547
Fotoğraf 445. Manavgat Sırtköy Hanı Kitabe Detayı.....548
Fotoğraf 446. Alara Han Genel Görünüm 548
Fotoğraf 447. Alara Han Güneydoğu Cephe Genel Görünüm 549
Fotoğraf 448. Alara Han Batı Cephe Genel Görünüm 549
Fotoğraf 449. Alara Han Giriş Cephesi Genel Görünüm 550
Fotoğraf 450. Alara Han Giriş Cephesi Doğu Burç 550
Fotoğraf 451. Alara Han Kitabesi.....551
Fotoğraf 452. Alara Han Orta Bölüm Genel Görünüm 551
Fotoğraf 453. Alara Han Ahır Bölümü Genel Görünüm.....552
Fotoğraf 454. Şarapsa Han Genel Görünüm 552
Fotoğraf 455. Şarapsa Han Güney Cephe Genel Görünüm.....553
Fotoğraf 456. Şarapsa Han Kuzey Cephe Genel Görünüm.....553
Fotoğraf 457. Şarapsa Han Doğu Cephe Genel Görünüm 554
Fotoğraf 458. Şarapsa Han Portal Genel Görünüm.....554
Fotoğraf 459. Şarapsa Han İç Mekan Genel Görünüm 555
Fotoğraf 460. Şarapsa Han İç Mekan Batı Bölüm.....555
Fotoğraf 461. Şarapsa Han Kule Genel Görünüm.....556
Fotoğraf 462. Altıkapı Han Batı Kanat Genel Görünüm.....556
Fotoğraf 463. Altıkapı Han Doğu Kanat Genel Görünüm 557
Fotoğraf 464. Altıkapı Han Kuzey Cephe Genel Görünüm 557
Fotoğraf 465. Altıkapı Han Kapalı Bölüm Genel Görünüm 558
Fotoğraf 466. Altıkapı Han Kapalı Bölüm Kemerli Kapılar.....558
Fotoğraf 467. Altıkapı Han Kapalı Bölüm Giriş Kapısı.....559
Fotoğraf 468. Manavgat Beydiğin Kargı Han Hamamı Genel Görünüm 559
Fotoğraf 469. Beydiğin Kargı Han Hamamı Güneydoğu Cephe Genel Görünüm 560
Fotoğraf 470. Manavgat Beydiğin Kargı Han Hamamı Doğu Cephe Genel Görünüm 560
Fotoğraf 471. Manavgat Beydiğin Kargı Han Hamamı Batı Cephe Genel Görünüm 561
Fotoğraf 472. Manavgat Beydiğin Kargı Han Hamamı Örtü Sistemi Genel Görünüm.....561
Fotoğraf 473. Manavgat Beydiğin Kargı Han Hamamı Sıcaklık Bölümü 562
Fotoğraf 474. Alara Aşağı Hamam Genel Görünüm.....562

Fotoğraf 475. Alara Aşağı Hamam Kuzeydoğu Cephe Genel Görünüm 563
Fotoğraf 476. Alara Aşağı Hamam Batı Cephe Genel Görünüm 563
Fotoğraf 477. Alara Aşağı Hamam Sıcaklık Bölümü Giriş Cephesi 564
Fotoğraf 478. Alara Aşağı Hamam Su Deposu Genel Görünüm 564
Fotoğraf 479. Alara Aşağı Hamam Sıcaklık Bölümü Kemer Detayı 565
Fotoğraf 480. Alara Aşağı Hamam Kubbe Genel Görünüm 565
Fotoğraf 481. Alara İç Kale Hamamı Güney Cephe Genel Görünüm 566
Fotoğraf 482. Alara İç Kale Hamamı Kubbe Genel Görünüm 566
Fotoğraf 483. Alara İç Kale Hamamı Ilıklık Bölümü Genel Görünüm 567
Fotoğraf 484. Alara İç Kale Hamamı Sıcaklık Bölümü ve Su Deposu Duvarı 567
Fotoğraf 485. Alara İç Kale Hamamı Fresko Detayı 568
Fotoğraf 486. Alara İç Kale Hamamı Figürlü Fresko Çizimi 568
Fotoğraf 487. Alanya Sugözü Hamamı Genel Görünüm 569
Fotoğraf 488. Alanya Sugözü Hamamı Ilıklık Bölümü Duvar Kalıntıları 569
Fotoğraf 489. Alanya Sugözü Hamamı Sıcaklık Bölümü Doğu Duvar 570
Fotoğraf 490. Alanya Sugözü Hamamı Künk Detayı 570
Fotoğraf 491. Alanya Sugözü Hamamı Doğu Cephe Zikzak Süslemeler 571
Fotoğraf 492. Alanya Sugözü Hamamı Doğu Cephe Zikzak Süsleme Detayı 571
Fotoğraf 493. Alanya Gülefşen Hamamı Genel Görünüm 572
Fotoğraf 494. Alanya Gülefşen Hamamı Örtü Sistemi Genel Görünüm 572
Fotoğraf 495. Alanya Gülefşen Hamamı Doğu Cephe 573
Fotoğraf 496. Alanya Gülefşen Hamamı Su Deposu Tonoz Detayı 573
Fotoğraf 497. Alanya Gülefşen Hamamı Su Deposu Pencere Detayı 574
Fotoğraf 498. Aspendos Sarnıcı Genel Görünüm 574
Fotoğraf 499. Aspendos Sarnıcı Doğu Cephe Genel Görünüm 575
Fotoğraf 500. Aspendos Sarnıcı Kuzey Cephe Genel Görünüm 575
Fotoğraf 501. Aspendos Sarnıcı Güney Cephe Genel Görünüm 576
Fotoğraf 502. Aspendos Sarnıcı Doğu Oda Genel Görünüm 576
Fotoğraf 503. Aspendos Sarnıcı Doğu Oda İç Genel Görünüm 577
Fotoğraf 504. Aspendos Sarnıcı Orta Oda Genel Görünüm 577
Fotoğraf 505. Alara Aşağı Kale Sarnıç Genel Görünüm 578
Fotoğraf 506. Alara Aşağı Kale Sarnıcı İçeriden Genel Görünüm 578
Fotoğraf 507. Alara İç Kale Sarnıç İçerden Görünüm 579
Fotoğraf 508. Alara İç Kale Sarnıç Duvar ve Zemin Detayı 579

Fotoğraf 509. Serik Bali Baba Türbesi Genel Görünüm 580
Fotoğraf 510. Serik Bali Baba Türbesi Doğu Cephe Genel Görünüm 580
Fotoğraf 511. Serik Bali Baba Türbesi Kuzey Cephe Genel Görünüm 581
Fotoğraf 512. Serik Bali Baba Türbesi Üstten Genel Görünüm 581
Fotoğraf 513. Serik Bali Baba Türbesi İç Genel Görünüm 582
Fotoğraf 514. Serik Bali Baba Türbesi Giriş Kapısı 582
Fotoğraf 515. Serik Bali Baba Türbesi Mermer Mezar 583
Fotoğraf 516. Manavgat Yavrudoğan Peri Zeyve Mezarı Genel Görünüm 583
Fotoğraf 517. Manavgat Yavrudoğan Peri Zeyve Mezarı Güneybatı Duvar 584
Fotoğraf 518. Manavgat Yavrudoğan Peri Zeyve Mezarı Giriş Cephesi 584
Fotoğraf 519. Manavgat Yavrudoğan Peri Zeyve Mezar Taşı Detay 585
Fotoğraf 520. Alanya Gülefşen Karamanoğlu Ali Bey Türbesi Genel Görünüm 585
Fotoğraf 521. Alanya Gülefşen Karamanoğlu Ali Bey Türbesi Doğu Cephe 586
Fotoğraf 522. Alanya Gülefşen Karamanoğlu Ali Bey Türbesi Kuzeybatı Cephe 586
Fotoğraf 523. Alanya Gülefşen Karamanoğlu Ali Bey Türbesi Kubbe 587
Fotoğraf 524. Alanya Gülefşen Karamanoğlu Ali Bey Türbesi Giriş Kapısı 587
Fotoğraf 525. Alanya Gülefşen Karamanoğlu Ali Bey Türbesi Mezarlar 588
Fotoğraf 526. Gazipaşa Hasdere Türbesi Genel Görünüm 588
Fotoğraf 527. Gazipaşa Hasdere Türbesi Güneydoğu Cephe Genel Görünüm 589
Fotoğraf 528. Gazipaşa Hasdere Türbesi Batı Cephe Genel Görünüm 589
Fotoğraf 529. Gazipaşa Hasdere Türbesi Batı Cephe Pencere Detayı 590
Fotoğraf 530. Gazipaşa Hasdere Türbesi İç Genel Görünüm 590
Fotoğraf 531. Gazipaşa Hasdere Türbesi Giriş Kapısı 591
Fotoğraf 532. Gazipaşa Hasdere Türbesi Kubbe 591
Fotoğraf 533. Alara Han Çeşmesi Eyvan Genel Görünüm 592
Fotoğraf 534. Alara Han Çeşmesi Genel Görünüm 592
Fotoğraf 535. Alara Han Çeşmesi Niş ve Lüle Detayı 593
Fotoğraf 536. Alara Han Çeşmesi Örtü Sistemi Detayı 593
Fotoğraf 537. Alanya Kızlarpınarı Çeşmesi Genel Görünüm 594
Fotoğraf 538. Alanya Kızlarpınarı Çeşmesi Kuzeybatı Cephe Genel Görünüm 595
Fotoğraf 539. Alanya Kızlarpınarı Çeşmesi Güneydoğu Cephe Genel Görünüm 595
Fotoğraf 540. Alanya Kızlarpınarı Çeşmesi Güneybatı Cephe Genel Görünüm 596
Fotoğraf 541. Alanya Kızlarpınarı Çeşmesi Güney Cephe Eyvanı Genel Görünüm 596
Fotoğraf 542. Alanya Kızlarpınarı Çeşmesi Zemin Döşeme ve Tonoz 597

Fotoğraf 543. Alanya Kızlarpınarı Çeşmesi Su Kaynağı Genel Görünüm 597
Fotoğraf 544. Alanya Kızlarpınarı Çeşmesi Havuz Olukları 598
Fotoğraf 545. Alanya Hasbahçe Köşk Çeşmesi Genel Görünüm 598
Fotoğraf 546. Alanya Hasbahçe Köşk Çeşmesi Havuzu 599
Fotoğraf 547. Alanya Hasbahçe Köşk Çeşmesi Su Kanalı ve Sarnıçlar 599
Fotoğraf 548. Alanya Oba Medresesi Genel Görünüm 600
Fotoğraf 549. Alanya Oba Medresesi Doğu Cephe Genel Görünüm 600
Fotoğraf 550. Alanya Oba Medresesi Batı Cephe Genel Görünüm 601
Fotoğraf 551. Alanya Oba Medresesi Kuzey Cephe Giriş Kapısı Genel Görünüm 601
Fotoğraf 552. Alanya Oba Medresesi Güney Cephe Genel Görünüm 602
Fotoğraf 553. Alanya Oba Medresesi Avlu ve Eyvan Genel Görünüm 602
Fotoğraf 554. Alanya Oba Medresesi Avlu Batı Kanat Dershane Odaları 603
Fotoğraf 555. Alanya Oba Medresesi Kışlık Dershane Genel Görünüm 603
Fotoğraf 556. Alanya Oba Medresesi Ejder ve Balık Motifi Süslemesi 604
Fotoğraf 557. Alanya Oba Medresesi Devşirme Yazıt 604
Fotoğraf 558. Hasbahçe Köşkü Su Kemeri Güney Bölüm Kanalı Genel Görünüm 605
Fotoğraf 559. Hasbahçe Köşkü Su Kemeri Ayak ve Kemer Kalıntıları 605
Fotoğraf 560. Hasbahçe Köşkü Su Kemeri Güney Bölüm Kanalı 606
Fotoğraf 561. Hasbahçe Köşkü Su Kemeri Kuzey Bölüm Kanalı 606
Fotoğraf 562. Hasbahçe Köşkü Su Kaynağı 607
Fotoğraf 563. Perge Akropolis Konaklama Yapısı Güney Cephe Genel Görünüm 607
Fotoğraf 564. Perge Akropolis Konaklama Yapısı Batı Cephe Genel Görünüm 608
Fotoğraf 565. Perge Akropolis Konaklama Yapısı Doğu Cephe Genel Görünüm 608
Fotoğraf 566. Perge Akropolis Konaklama Yapısı İç Mekan Genel Görünüm 609
Fotoğraf 567. Perge Akropolis Konaklama Yapısı Sütun Aralarını Kapatan Duvar 609
Fotoğraf 568. Perge Akropolis Konaklama Yapısı Oturma Sekisi 610
Fotoğraf 569. Perge Akropolis Konaklama Yapısı Graffiti Gemi Tasviri 610
Fotoğraf 570. Perge Akropolis Konaklama Yapısı Graffiti Güneş Tasviri 611
Fotoğraf 571. Sillyon Komutan Konutu Hava Fotoğrafı 611
Fotoğraf 572. Sillyon Komutan Konutu Kuzey Cephe Genel Görünüm 612
Fotoğraf 573. Sillyon Komutan Konutu Güneybatı Cephe Genel Görünüm 612
Fotoğraf 574. Sillyon Komutan Konutu Güney Cephe 613
Fotoğraf 575. Sillyon Komutan Konutu Güney Cephe Üst Pencereleri 613
Fotoğraf 576. Sillyon Komutan Konutu İç Mekan Batıdan Genel Görünüm 614

Fotoğraf 577. Sillyon Komutan Konutu İç Mekan Doğudan Genel Görünüm 614
Fotoğraf 578. Sillyon Komutan Konutu İç Mekan Üst Kat Genel Görünüm..... 615
Fotoğraf 579. Perge Antik Kenti Çevresi Köy Yerleşmeleri Uydu Görüntüsü..... 615
Fotoğraf 580. Teke Karahisarı (Sillyon) Çevresi Köyler Uydu Görüntüsü 616
Fotoğraf 581. Sillyon Akropolisten Genel Görünüm 616
Fotoğraf 582. Teke Karahisarı Merkez Köy Yerleşimi Genel Görünüm 617
Fotoğraf 583. Aspendos Antik Kenti Çevresi Türk Köyleri Uydu Görüntüsü..... 617
Fotoğraf 584. Belkıs Yerleşimi Genel Görünüm 618
Fotoğraf 585. Manavgat Çevresi Köy Yerleşimleri Uydu Görüntüsü..... 618
Fotoğraf 586. Sırtköy, Salur, Beydiğin, Taşağıl ve Belkıs Köyleri Uydu Görüntüsü..... 619
Fotoğraf 587. Sırköy Genel Görünüm 619
Fotoğraf 588. Salur Köyü Genel Görünüm 620
Fotoğraf 589. Beydiğin Köyü Genel Görünüm 620
Fotoğraf 590. Taşağıl Köyü Genel Görünüm 621
Fotoğraf 591. Karabük Köyü ve Mescidi Genel Görünüm 621
Fotoğraf 592. Karabük Köy İçi Genel Görünüm..... 622
Fotoğraf 593. Karacalar Köyü Genel Görünüm 622
Fotoğraf 594. Karacalar Köyü Cumhuriyet Dönemi Konut Genel Görünüm 623
Fotoğraf 595. Hacıobası Köyü Genel Görünüm..... 623
Fotoğraf 596. Uzunkale Antik Köy Yerleşmesinden Uzunlar Köyü Genel Görünüm..... 624
Fotoğraf 597. Konaklı Köyü Genel Görünüm..... 624
Fotoğraf 598. Oba Merkez Köy Yerleşimi ve Çevresi Uydu Görüntüsü 625
Fotoğraf 599. Oba Merkez Köy Yerleşimi Genel Görünüm 625
Fotoğraf 600. Oba Merkez Köyü Gülefşen'den Genel Görünüm 626
Fotoğraf 601. Kızılcaşehir Köy Yerleşmesi Genel Görünüm 626
Fotoğraf 602. Alanya Köy Yerleşmeleri Uydu Görüntüsü..... 627
Fotoğraf 603. Gazipaşa Köy Yerleşmeleri Uydu Görüntüsü 627
Fotoğraf 604. Selinus Kalesi'nden Bakılar, Koru, Kahyalar Yerleşimi Genel Görünüm 628
Fotoğraf 605. Bakılar Yerleşimi Genel Görünüm 628
Fotoğraf 606. Koru Köyü Genel Görünüm 629
Fotoğraf 607. Beyobası Köyü Genel Görünüm..... 629
Fotoğraf 608. Hasdere Köy İçi Genel Görünüm 630
Fotoğraf 609. Beyrebucak Köyü Genel Görünüm..... 630
Fotoğraf 610. Göçük Köyü Genel Görünüm 631

Fotoğraf 611. Göçük Köy İçi Genel Görünüm.....631
Fotoğraf 612. Güneyköy Genel Görünüm.....632
Fotoğraf 613. Kaledran Köyü Genel Görünüm.....632

KISALTMALAR LİSTESİ

bkz.	Bakınız
cm.	Santimetre
çev.	Çeviren
ed.	Editör
Fot.	Fotoğraf
hzl.	Hazırlayan
km.	Kilometre
m.	Metre
MS.	Milattan Sonra
MÖ.	Milattan Önce
Şek.	Şekil
vd.	Diğerleri
yy.	Yüzyıl

ÖZ

Bu çalışmada, 1071-1453 yılları arasında Orta Çağ'ın son döneminde geçen sürede, Antalya'nın doğu bölgesinde kurulmuş olan antik dönem yerleşmeleri ve Orta Çağ kalelerinin Türkler tarafından kullanım durumu ve bu yerleşmeler çevresinde oluşan Türk köyleri incelenmiştir. Geç Orta Çağ Türk döneminde, bölgenin fethedilmesini takiben yeni kurulan Türkmen yerleşimleri sayesinde, doğu Antalya bölgesinin kırsal fiziki dokusu, genişlemiş ve gelişmiştir.

Çalışma kapsamında, doğu Antalya bölgesinde kurulmuş bir antik kent ya da Orta Çağ'da inşa edilmiş bir kale yerleşimi içerisinde bulunan ve bunların dışında kırsal alanlarda yer alan, toplam 55 adet geç Orta Çağ Türk dönemi yapısı tespit edilmiştir. Ele alınan bu yapılar; 11 köşk, 10 köprü, 6 mescit-3 cami, 5 kervansaray, 5 hamam, 4 türbe, 4 Sarnıç (4 ayrı bölgede sur içinde bulunduğu için 11 adet sarnıç 4 grup olarak verilmiştir), 3 çeşme, 1 medrese, 1 su kemeri, 1 komutan konutu ve 1 konaklama yapısından oluşmaktadır.

İncelenen 30 antik dönem ve Orta Çağ yerleşmesi arasında, 6 adet yerleşmenin geç Orta Çağ Türk döneminde kullanım açısından tercih edildiği; 24 yerleşmenin ise tercih edilmediği görülmüştür. Yerleşim tercihleri farklı olsa da antik kentlerin geç Orta Çağ Türk dönemindeki kullanımı açısından birincil tercihin güvenlik; ikincil tercihin ise kırsal yerleşmeye imkan tanıyan ve fiziki gelişmeye uygun olan bir topografik yapıya sahip olması olarak belirlenmiştir.

Sonuç olarak; geç Orta Çağ Türk döneminde, doğu Antalya bölgesindeki kırsal yerleşimlerin, daha çok büyük bir akarsu yakınında inşa edilen surlarla çevrili korunaklı bir merkez yerleşme çevresinde kurulduğu görülmüştür. Buna ek olarak kırsal yerleşmeler, cami, mescit, köşk, türbe, medrese veya kervansaray gibi yapıların çevresinde, sahil bölgesinin kuzeyindeki tepelere doğru gelişme göstermiştir. Herhangi bir sur duvarı ile çevrilmeyen bu kırsal yerleşmeler, daha çok su kaynaklarına yakın tepeler üzerindeki tarım ve hayvancılık için elverişli alanları tercih etmiştir.

Anahtar Kelimeler: Doğu Antalya, Geç Orta Çağ, Türk Dönemi, Yarı Göçebe, Kırsal Yerleşme, Yerleşim Tarihi, Kent Tarihi.

ABSTRACT

TURKISH SETTLEMENTS IN THE EASTERN ANTALYA REGION IN THE LATE MEDIEVAL PERIOD (1071-1453)

This study analyses the use of the ancient settlements and Mevieval Castles in the eastern region of Antalya by the Turks and the Turkish williages around these ancient cities during the period between 1071-1453. During the late Medieval Turkish period, the rural physical structure of the eastern Antalya region expanded and developed thanks to the newly established Turkmen settlements following the conquest of the region.

Within the scope of the study, a total of 55 late Medieval Turkish period structures, which were located within an ancient city or a castle settlement built in the Medieval Ages in the eastern Antalya region and located in rural areas outside of these, were identified. These structures consist of 11 mansions, 10 bridges, 6 masjids, 3 mosques, 5 caravanserais, 5 baths, 4 tombs, 4 cisterns (11 cisterns are given as 4 groups since they are located within the city walls in 4 different regions), 3 fountains, 1 madrasah, 1 aqueduct, 1 commander hause and 1 accommodation building.

Among the 30 ancient and medieval settlements examined, 6 settlements were preferred for use in the late Medieval Turkish period, while 24 settlements were not preferred. Although the settlement preferences are different, it is determined that the primary preference for the use of ancient cities in the late Medieval Turkish period is security; the secondary preference is to have a topographical structure that allows rural settlement and is suitable for physical development.

As a result; it was observed that rural settlements in the eastern Antalya region during the late Medieval Turkish period were mostly established around a protected central settlement surrounded by fortified walls built near a major landfall. In addition, rural settlements developed around buildings such as mosques, masjids, mansions, tombs, madrasahs or caravanserais towards the hills north of the coastal area. These rural settlements, which were not surrounded by any fortification walls, preferred the areas on the hills close to the water sources, which were favourable for agriculture and animal husbandry.

Key Words: East Antalya, Late Medieval Ages, Turkish Period, Semi-Nomadic, Rural Settlement, Settlement History, Urban History.

TEŞEKKÜR

Bu doktora tez çalışmasının konu belirlenmesinden bitirilmesi aşamasına kadar, çalışmaya çok önemli katkılar sunan ve benden yardımlarını hiçbir zaman esirgemeyen danışman hocam Prof. Dr. Burcu CEYLAN DUGGAN'a; tez süresi boyunca değerli görüşleri, önerileri ve düşünceleriyle tezin geliştirilmesi konusunda bana çok destek olan kıymetli hocalarım Prof. Dr. Osman ERAVŞAR'a, Doç. Dr. Gökçen Kurtuluş ÖZTAŞKIN'a, Doç. Dr. Murat TAŞKIRAN'a ve Doç. Dr. Lokman TAY'a sonsuz teşekkür ederim.

Çalışma kapsamında incelediğimiz antik kentlerde araştırma imkanı tanıyan Perge kazı başkanı Prof. Dr. Sedef Çokay KEPÇE'ye, Side kazı başkanı Prof. Dr. Feriştah ALANYALI'ya, Antiochia ad Gragum kazı başkanı Michael HOFF'a ve kazı başkan yardımcısı Doç. Dr. Nisa Yılmaz ERKOVAN'a, Aspendos kazı başkanı Dr. Öğr. Üyesi Mustafa BİLGİN'e ve Syedra kazı başkanı Doç.Dr. Ertuğ ERGÜRER'e teşekkürü bir borç bilirim. Antalya Arkeoloji Müzesi Müdürü Mustafa DEMİREL'e, Side Arkeoloji Müzesi Müdürü Melih KILINÇ'a, Alanya Arkeoloji Müzesi Müdürü Seher TÜRKMEN'e ve ilgili müze personellerine, çalışmaya sundukları katkılardan dolayı çok teşekkür ederim.

Yerleşmelerin ve yapıların plan çizimleri konusunda bana çok yardımcı olan Manavgat Belediye Başkan Yardımcısı Yüksek Mimar Hakime YILMAZ'a, İzel ÖZÇINAR ARACI'ya, Eyyüp DOĞAN'a, Esra ERDOĞAN'a, Hazan AY'a, Hazal KÜÇÜKPENBE'ye, Kıymet YILMAZ'a teşekkür ederim. Renkli harita çizimlerini yapan Olcay İPEK'e teşekkür ederim. Arazi çalışmaları sırasında ıssız ve tehlikeli dağlarda, yapıların tespit edilmesi için bana çok yardım eden ilgili mahalle muhtarlarına ve mahalle sakinlerine çok teşekkür ederim. Değerli fikirleri ve destekleri ile bana çok yardımcı olan T. Mikhail P. DUGGAN'a, Dr. Öğr. Üyesi Serkan KILIÇ'a, Dr. Ali GERENGİ ve Dr. Mehmet Cihangir UZUN'a teşekkür ederim. Tez çalışmasının her aşamasında, fiziksel ve psikolojik olarak destekleriyle yanımda olan, kardeşim Aykut PALALI'ya, Mehmet KURT'a, Yaren KAVUT'a, Tayfun KÖMESÖĞÜT'e, Ali KILIÇ'a ve aileme şükranlarımı sunuyorum.

Bu tez çalışmasını, Elbistan'da doğmuş bir insan olarak derin acılarını hissettiğim 6 Şubat 2023 tarihinde ülkemizde yaşanan Kahramanmaraş depreminden etkilenen vatandaşlara ithaf ediyorum. Bir daha yaşanmaması dileğiyle…

Bu tez çalışmamın, bilim dünyasına katkı sağlamasını temenni ediyorum.

Meydan PALALI

Antalya 2024

GİRİŞ

A. Konunun Amacı ve Önemi

"Geç Orta Çağ Dönemi Doğu Antalya Bölgesi Türk Yerleşimleri (1071-1453)" başlıklı bu tez çalışmasının amacı, Antalya'nın doğu bölgesinde yer alan antik kentlerin, kalelerin, liman, köy ve kırsal yerleşmelerin, Anadolu Selçuklu Devleti ve Beylikler dönemindeki yerleşim süreçlerini belirlemek, yerleşmelerin kullanım durumlarını saptamak, yerleşim tercihlerini anlamak ve bu bölgede yeni oluşan Türk dönemi köy yerleşmelerini incelemektir. Çalışmada, doğu Antalya bölgesinde yeni inşa edilen veya bu dönemde onarılarak kullanılan yapıların, bölgedeki yerleşme üzerine etkisi ve rolü de ele alınmıştır. Geç Orta Çağ Türk döneminde kurulan bu köylere ne zaman yerleşildiği ve bölgenin neden tercih edildiği de çalışma konusuna dahil edilmiştir.

Bu çalışma, 1207 yılında Antalya Kalesi'nin; 1225 yılında ise bütün doğu bölgesinin kesin fethi arkasından, Türk yerleşmelerinin, hangi hususlara göre belirlendiği ve nasıl bir yerleşim tercihi uygulandığı konusundaki belirsizliklere, çözüm önerileri ve yeni yaklaşımlar sunmaya çalışması bakımından çok önemlidir. Tez çalışmasının bir diğer önemi ise, doğu Antalya bölgesinin geç Orta Çağ Türk dönemine ilişkin kırsal mimarlık örneklerinin, bölgesel yerleşmelere katkısını açıklamaya çalışmasıdır. Ayrıca bu çalışma, doğu Antalya bölgesinde yer alan ilgili antik dönem ve Bizans dönemi yerleşmelerinin, geç Orta Çağ Türk döneminde yerleşme devamlılığının belirlenmesi, kullanım ve yerleşim durumlarının saptaması açısından da büyük önem arz etmektedir.

Bu tez çalışması kapsamında yürüttüğümüz arazi çalışmaları sırasında, geç Orta Çağ Türk döneminde inşa edilen veya bu dönemde onarılarak kullanılan 55 adet yapı tespit edilmiştir. Bu mimari eserler, bölgenin geç Orta Çağ Türk dönemi tarihi sürecinin anlaşılması ve yerleşmelerin belirlenmesinde önemli bir paya sahiptir. Bu yapılar arasında, Aksu Karaöz Cami, Gebiz Yıkık Cami, Tekkeköy Bali Baba Türbesi, Perizeyve Mezarı, Manavgat Kalesi, Manavgat Karabük Köyü Mescidi, Manavgat Hacıobası Köşkü, Alanya Kızlarpınarı Çeşmesi ve Alanya Gözüküçüklü Kahvebağ Kalesi gibi yapıların, planları ve fotoğraflarıyla belgelenerek, Sanat Tarihi alanında ilk defa tanıtılmış olması, bu çalışmanın önemini bir kez daha ortaya koymaktadır.

Bu tez çalışması, esas olarak dört ana bölümden meydana gelmektedir. Çalışmanın I. bölümünü doğu Antalya bölgesinin yerleşim tarihi oluşturmaktadır. Çalışma içerisinde incelenen antik dönem yerleşmelerinin Türk dönemi öncesi ve sonrası fiziki gelişiminin

saptanması amacıyla, yerleşmelerin içerisinde bulunan yapılar ile yerleşmenin tarihi süreci, paralel olarak verilmiştir. Bu nedenle, doğu Antalya bölgesinin yerleşim tarihi, bölgenin siyasi ve sosyolojik yapısını etkileyen önemli gelişmelerin özeti niteliğinde ele alınmıştır.

Çalışmanın II. bölümünü, Doğu Antalya bölgesindeki antik dönem ve Orta Çağ'da kurulmuş olan yerleşmelerin Bizans dönemi yerleşim süreci oluşturmaktadır. Bu bölümde Anadolu'daki önemli Bizans yerleşmelerinin tarihi süreç içerisindeki fiziksel dönüşümünün kuramsal arka planı incelenmiştir. Sasani ve Arap Akınları sonrasında terk edilen veya fiziki olarak küçülerek devam eden Bizans dönemi yerleşmelerin genel durumunun belirlenmesinin, çalışma konumuzun temellendirilmesi için önem arz ettiğini düşünmekteyiz. Doğu Antalya bölgesinde yer alan antik dönem kentlerinin, liman ve kırsal yerleşmelerin Türk fethi öncesi Bizans döneminde, hangi yerleşmelerin ne oranda kullanıldığının saptanması, Türk dönemi yerleşimleri üzerindeki etkisinin belirlenmesi adına önemli görülmektedir. Bu bağlamda, doğu Antalya bölgesinde Bizans dönemi kent, kale-garnizon-kastron, liman, köy ve kır gibi yerleşimlerin tarihsel ve kuramsal arka planı açıklanmaya çalışılmıştır.

Çalışmanın III. bölümünü, doğu Antalya bölgesinin geç Orta Çağ Türk dönemi yerleşim süreci oluşturmaktadır. Doğu Antalya bölgesindeki geç Orta Çağ Türk döneminde inşa edilmiş ya da onarılarak kullanılmış tekil yapıların özet katalog çalışması yapılmıştır. Antalya ve Alanya şehirleri dışındaki kırsal bölgede yer alan Türk yapıları, kendi içinde türlerine göre gruplandırılarak incelenmiştir. Ele alınan bu yapıların her biri için, ayrı ayrı mimari tanım, tasvir, varsa süsleme programı, plan ve kullanılan malzeme-teknik özellikleri kısaca anlatılmaktadır. Ayrıca, her yapının, içinde yer aldığı kırsal yerleşmeye etkisi, kırsal yerleşme içeresindeki rolü ve yapının bölgesel tercihi açısından önemi ele alınmıştır. Ayrıca, doğu Antalya bölgesindeki Bizans yerleşmelerinin geç Orta Çağ Türk dönemindeki yerleşme süreci, antik kentler, kaleler-garnizonlar, liman, köy ve kırsal yerleşmeler bağlamında incelenmiştir.

Çalışmanın IV. bölümünü, doğu Antalya bölgesinde geç Orta Çağ Türk döneminde kurulmuş olan kırsal yerleşmeler (köyler) oluşturmaktadır. Bu bölümde, bölgenin fethinden sonra kurulan köylerin kuruldukları fiziki topografya, tarihi dönem, sosyo-kültürel yapı ve glenekler bağlamında köy yerleşmesi kavramı incelenmiştir. Çok geniş bir alanı kaplayan doğu Antalya kıyı bölgesi, batıdan doğuya doğru dört bölüme ayrılarak incelenmiştir. Bölgenin hem tarihi süreci hem de doğal fiziki özellikleri dikkate alınarak büyük akarsular doğal sınır olarak kabul edilmiştir. Bu durumda birinci bölgeyi, Antalya Kalesi ile Köprüçayı arası, ikinci bölgeyi, Köprüçayı ile Manavgat Çayı arası; üçüncü bölgeyi, Manavgat Çayı ile

Demirtaş Çayı arası; dördüncü bölgeyi ise Demirtaş Çayı ile Kaledran Çayı arasında kurulan Türk yerleşmeleri oluşturmaktadır.

B. Konunun Kapsamı ve Yöntemi

Bu tez çalışması, doğu Antalya bölgesinin Anadolu Selçuklu Devleti ile Beylikler dönemi içerisinde 1071-1453 yılları arasında geçen yaklaşık 380 yıllık tarihi süreci kapsamaktadır. 1071 yılında kazanılan Malazgirt Savaşı'ndan kısa bir süre sonra, Oğuz Türkmen Boylarının bölgede görülmeye başladığı 1085 yılı ve 1471 yılında tüm bölgenin Osmanlı İmparatorluğunun kontrolü altına girmesi sonucu, Karamanoğlu Beyliği'nin bölgedeki hakimiyetinin sona erdiği dönem aralığı, çalışmanın zamansal sınırlarını oluşturmaktadır.

Çalışma konusu, Antalya Kaleiçi merkez yerleşimin doğusunda yer alan ve deniz kıyısı ile doğrudan bağlantısı olan, Kepez, Aksu, Serik, Manavgat, Alanya ve Gazipaşa ilçeleri ile sınırlandırılmıştır. Anadolu Selçuklu Devleti, Tekeoğlu Beyliği ve Karamanoğlu Beyliği sultanlarının, daha çok Antalya'nın doğu bölgesindeki kıyıya yakın yerleşmelerde ikamet etmiş olmaları ve önemli yerleşmelerin büyük çoğunluğunun bu bölgede kurulmuş olmalarından dolayı, günümüz Antalya şehrinin doğu kıyısındaki yerleşmeler, çalışma kapsamı içinde değerlendirilmiştir. Çalışmada, bölgenin kent merkezleri dışında kalan kırsal yerleşimler ele alındığından, geç Orta Çağ Türk döneminin iki büyük şehri olan Antalya ve Alanya sur içi yapıları, çalışmaya dahil edilmemiştir. Antalya'nın doğu bölgesindeki en önemli yerleşim merkezi olan Alanya sur içi yapıları, "kent imgesi" taşıyan fiziki kurgusu ile "kent-kır" ayrımı yapılmasında bütün bölgeye referans olmaktadır. Antalya'nın doğusunda yer alan ve dağlık bölgelerde kurulan İbradı, Gündoğmuş ve Akseki ilçelerinin, kıyı kentleri ile doğrudan bağlantısı olmadığı için konu kapsamı dışında bırakılmıştır.

Çalışma kapsamı içerisinde yer alan antik dönem, Bizans ve Ermeni Krallığı döneminde kurulan yerleşmeler ile bu yerleşmelerin çevresinde kurulan Türk kırsal yerleşmeleri, ayrı ayrı incelenmiştir. İlgili antik dönem yerleşmelerinin sınırları içerisinde bulunan ve çevresinde yer alan Türk dönemi yapılarının tespiti için 30 antik dönem ve Orta Çağ yerleşmeleri içerisinde ve yakın çevresinde, yerinde inceleme ve araştırma çalışmaları gerçekleştirilmiştir. Bu yerleşmelerin dışında kalan yapıların tespiti ve Türk dönemi kırsal yerleşmelerinin saptanması için, doğu Antalya bölgesinde bulunan Kepez ilçesine bağlı, Varsak, Lara, Düden ve Kurşunlu; Aksu ilçesine bağlı, Yeşilkaraman, Karaöz, Akçapınar, Aksu Merkez, İhsaniye, Yurtpınar; Serik ilçesine bağlı, Gebiz, Töngüşlü, Aşağıoba, Abduramanlar, Nebiler, Yukarıkocayatak, Eskiyörük, Tekkeköy, Yanköy, Büğüş, Alacami,

Çandır, Kadriye, Belek, Serik, Kürüş, Denizkent, Belkıs, Sarıabalı, Çakış, Taşağıl, Hocalar, Yavrudoğan, Gündoğdu, Kalemler, Çolaklı, Evrenseki, Kalemler, Şişeler, Karabük, Beydiğin, Salur, Dolbazlar, Sarılar, Dikmen, Bucakşeyhler, Oymapınar, Aksaz, Karacalar, Uzunlar, Hacıobası, Taşkesiği, Çenger, Örenşehir, Kadılar; Alanya ilçesine bağlı, Okurcalar, Alara, Çakallar, Avsallar, Türkler, Payallar, Emişbelenei, Soğukpınar, Kayabaşı, Toslak, Payallar, Konaklı, Elikesik, Yeniköy, Mahmutseydi, Dinek, Bektaş, Oba, Çıplaklı, Değirmedere, Bademağacı, Kızılcaşehir, Kestel, Mahmutlar, Yaylalı, Gözüküçüklü, Kargıcak, Seki, İshaklı, Sapadere, Demirtaş ve Gazipaşa ilçesine bağlı, Beyreli, Keşefli, Büyükpınar, Hocalar, Uğrak, İmamlı, Kızılgüey, Karalar, Kahyalar, Öznurtepe, İnceğiz, Aydıncık, Beyobası, Hasdere, Pazarcı, Koru, Bakılar, Ekmel, Çobanlar, Macar, Çobanlar, Çörüş, Kırahmetler, Gürçam, Göçük, Güneyköy ve Yakacık'tan oluşan 112 mahallede inceleme ve araştırma çalışmaları gerçekleştirilmiştir.

Bu tespit ve inceleme çalışmaları sonucunda, geç Orta Çağ Türk döneminde bir yapı inşa edilerek kullanılan veya hiç kullanılmayan yerleşmeler, köyler ve tekil yapıları içeren tablolar hazırlanmıştır. Ayrıca, çalışma kapsamında ele alınan antik dönem ve Orta Çağ yerleşmeleri dışında kurulan kırsal yerleşmelerde yer alan Türk dönemi yapılarının genel dağılımını içeren haritalar da hazırlanmıştır. Bölgenin fiziki yapısının kırsal yerleşim tercihleri üzerindeki etkisinin saptanması adına, bölgedeki irili ufaklı akarsular, dağlar ve küçük tepeler, harita üzerinde şematik olarak gösterilmiştir. Bunlara ek olarak, ilgili kırsal yerleşmelerin, ana merkezlerle yol bağlantılarını gösteren, bir ulaşım ağı haritası da çıkarılmıştır.

Çalışma kapsamı içerisinde ele alınan her bir yapı, Sanat Tarihi araştırma, yöntem ve tekniklerine uygun bir şekilde yerinde incelenmiş, eserlerin ayrıntılı fotoğrafları çekilmiş, ölçüleri alınmış ve plan çizimleri yapılarak belgelenmiştir. Yapıların çoğunun inşa kitabesi ve arşiv kaydı bulunmadığından, mimari eserlerin tarihlendirilmesinde, bölgenin siyasi tarihi, yapıların plan tipi, varsa süsleme unsurları ve malzeme-teknik özelliklerinin, bölgedeki benzer örneklerle karşılaştırma yöntemi uygulanmıştır. Ayrıca, kitabesi olmayan yapıların tarihlendirmesi değerlendirilirken, tezin amacının yapıların yerleşmeye etkisini saptamak olması ve çalışmanın kapsamının genişliğinden dolayı, yapılarla ilgili daha önce yapılan yayın çalışmalarının tarihlendirme önerileri kabul edilmiştir.

Çalışma konusunu oluşturan ilgili bölümlerin değerlendirme kısmı, her bölümün sonunda verilmiştir. Çalışmaya konu olan antik dönem ve Orta Çağ yerleşmelerinin geç Orta Çağ Türk dönemi içerisindeki kullanım ve yerleşim tercihlerini; kentin kurulmuş olduğu topografyanın fiziki yapısı, güvenlik özelliği, Türk dönemi öncesindeki kullanım durumu,

önemli yol bağlantıları ve kırsal bölge ile olan ilişkisi, bölgedeki diğer antik yerleşimlerle mukayese edilerek ortaya konulmaya çalışılmıştır. Kent merkezleri dışında kırsal bölgede yer alan yerleşmeler ve yapılar, geç Orta Çağ Türk dönemi içerisinde yaşanan siyasi gelişmeler, dini inanç yapısı, bölgenin iklim ve fiziki özellikleri, sosyolojik unsurlar ve yarı-göçebe Türk yaşamsal pratikleri dikkate alınarak değerlendirilmiştir.

Antalya'nın doğu bölgesinde, geç Orta Çağ Türk döneminde kurulmuş olan birçok kırsal yerleşmenin, günümüzde aynı ya da farklı isimlerle devam ettiği görülmektedir. Bu kırsal yerleşmelerde gerçekleştirdiğimiz tespit ve inceleme çalışmaları esnasında köylerdeki yapıların çoğunlukla betonarme yapıdan oluşması, köylerin fiziki sınırının ilk kurulduğu döneme göre daha geniş bir alana yayılması ve çevresinin yoğun seralarla kaplanmış olmasından dolayı köy fotoğrafları, daha çok uydu görüntülerinden faydalanılarak verilmiş ve kurulduğu tepelerin genel fotoğrafları şeklinde sunulmuştur. Köylerde ilgili döneme ait olan mimari verilerin çok sınırlı sayıda olması ve birçok kırsal yerleşmede ilgili döneme ait olan hiçbir yapının yer almaması, çalışma açısından büyük sorun teşkil etmiştir. Ele alınan yapıların çoğunun harap durumda olması ve kitabelerinin bulunmaması, bu yapıların tarihlerinin ve dönemlerinin saptanması bakımından büyük sorun oluşturmaktadır. Bu bağlamda daha önce yapılan bilimsel çalışmaların önerdiği tarihlendirmeler ve karşılaştırma örnekleri dikkate alınmıştır. Karşılaşılan bir diğer sorun ise, bölge halkının zaman içerisinde, bazı yapılara fiziki olarak müdahale etmesi sonucu, yapıların özgün durumunu, büyük oranda kaybetmiş olmasıdır. Ayrıca, çalışmaya konu olan bazı yapıların, günümüz kırsal yerleşim merkezleri dışında ıssız bölgelerde yer alması sebebiyle, yapıya ulaşma ve yapıyı tespit etme konusunda büyük zorluklar yaşanmıştır. Bu noktada mahalle muhtarlarının ve ilgili köy sakinlerinin kılavuzluğuna başvurulmuştur.

C. Literatür Özeti

Doğu Antalya bölgesinin Orta Çağ'daki yerleşim sürecine ilişkin Bizans ve Ermeni Krallığı dönemine ait yazılı kaynakların bazılarında hiçbir bilgi bulunmamasına karşın, bazı yazılı kaynaklarda bölge hakkında çok sınırlı bilgiler bulunmaktadır. Psellos'un Bizans imparatorluğunun 976-1077 yılları arasındaki tarihini kapsayan Khronographia adlı eserinde, Antalya ve doğusundaki yerleşmeler hakkında hiçbir bilgi yer almamıştır. Mateos ve Grigor'un 12. yüzyılda kaleme aldığı Vakayiname'de Ermeniler, Türkler ve Bizans hakkındaki siyasi olaylardan bahsedilmiş fakat doğu Antalya bölgesi hakkında hiçbir bilgi aktarılmamıştır. Benjamin ve Petachia adlı iki seyyahın 12. yüzyıl sonunda kaleme aldıkları seyehatnamede, Antalya ile ilgili hiçbir bilgi bulunmamaktadır. Zonaras, 12. yüzyıl

Komanenoslar döneminde kaleme aldığı tarih kitabında, dönemin saray içi enrtikalar ve siyasi olaylarını çok geniş bir şekilde anlatmış fakat Antalya kıyısındaki kırsal bölgelerden ve kentlerin durumundan hiç bahsetmemiştir. Anna Komnena, 1071-1118 yılları arasındaki Bizans dönemini anlattığı tarih kitabında, Selçuklu ve Bizans devletleri arasındaki savaşlar ile Anadolu'ya gelen Türkmenler hakkında önemli bilgiler aktarmasına karşın, doğu Antalya bölgesinin durumu hakkında herhangi bir bilgi vermemiştir. Pachymeres, Bizanslı Gözüyle Türkler adlı tarihi kitabında, 13. yüzyıl sonlarında batı Anadolu'daki Türk-Bizans mücadelesi hakkında geniş bilgiler vermesine karşın Antalya hakkında hiçbir bilgi aktarmamıştır. Marco Polo, 1281 yılında Doğu Anadolu bölgesindeki Türklerin kırsal bölgede dağlarda ve ovalarda yaşadığını kaydetmiş ama Antalya bölgesindeki Türkler ile ilgili hiçbir bilgiye değinmemiştir.

Khoniates, Tarih adlı kitabında; 12. yüzyıl Komnenoslar döneminde Anadolu'daki askeri garnizonlar hakkında önemli bilgiler aktarmıştır. Garnizonların şehirleri koruyan, sarp ve dik kayalar veya yüksek tepeler üzerine inşa edilen askeri savunma yapıları olduğundan bahseden yazar, 1141-1142 yılları arasında imparator Ioannes Komnenos'un Antalya ve çevresindeki kaleleri güçlendirmek için bölgeye gelmiş olduğunu nakletmiştir. Smbat Constabl, 1198 yılında Kilikya Ermeni Krallığı'na bağlı prenslerin isim listesinde, bölgedeki kalelerin ve yöneticilerinin adlarını kaydetmiştir. Bu kaynak, Manavgat, Alara, Alanya, İotape, Selinus, Lamos ve Antiochia ad Gragum gibi yerleşmelerin, Ermeni asilzadelerin yönetimi altında kullanılmış olduğunu göstermesi bakımından çok önemlidir. İtalya'daki Papa tarafından Anadolu'ya gönderilen Saint Qentin adlı din görevlisinin 1245-1248 yılları arasında yazdığı mektuplarda, Anadolu'daki Türk şehirlerinin 100'den fazla olduğunu, Antalya ile Alanya'nın Türk'lerin büyük kentleri arasında yer aldığını ve sultanın hazinesinin Alanya'da olduğunu yazmıştır. Dukas yazmış olduğu Tarih kitabında, 1391 yılında Yıldırım Bayezid'in Perge dolaylarındaki Türkler üzerine sefer düzenlemiş olduğunu belirtmiştir. Makhairas, Kıbrıs'ın geç Orta Çağ Lusignan Krallığı dönemini kaleme aldığı kronoğinde, Antalya, Manavgat ve Alanya çevresinin 1361-1373 yılları arasındaki kısa siyasi süreci hakkında çok az bilgiler aktarmıştır. Kronikte, Manavgat Kalesi'nin bir Türk Beyi tarafından yönetilmiş olduğu belirtilmiştir.

Doğu Antalya bölgesinin Bizans dönemine ilişkin yapılan bilimsel çalışmalar daha çok kilise kazıları ve tekil yapıların değerlendirilmesi olarak ilerlemiştir. Yapılan bu çalışmaların daha çok erken Bizans dönemi ağırlıklı olduğu, antik kentlerin ve kırsal yerleşmelerin geç Orta Çağ dönemi yerleşim sürecinin çok sınırlı kaldığı görülmektedir. Clive Foss'un Perge, Sillyon, Aspendos ve Side özelinde Pamfilya şehirlerini ele aldığı çalışmasında, bu büyük yerleşmelerin Arap Akıları sonrasında çöküşe geçerek fiziki kullanım alanı olarak iyice

küçüldüğünü, Antalya'nın şehir olarak ve Sillyon'un bir kastron niteliğinde ayakta kaldığını belirtmiştir. 1148 yılından sonra Antalya'nın doğu bölgesinin tamamen Türklerin kontrolünde olduğunu ve 1207 yılından sonra Bizans devletinin Antalya'nın doğu bölgesindeki yerleşmeler ile bağının kesildiğini vurgulamıştır. Hild ve Hellenkemper'in Tabula İmperii adlı çalışmasında, doğu Antalya bölgesinin Bizans tarihi ve kilise yapılarının tespiti yapılmış fakat antik dönem yerleşmelerin ve Orta Çağ kalelerinin geç Orta Çağ dönemindeki yerleşim süreci detaylı incelenmemiştir.

Vryonis, geç Orta Çağ Bizans döneminde Anadolu yerleşmelerinin durumunu, daha çok kilise kayıtları ve yerleşmelere atanan piskopos listeleri üzerinden ele almıştır. Doğu Antalya bölgesindeki Bizans yerleşmelerini, fiziki yerleşme açısından incelememiştir. Niewöhner'in editörlüğünü yaptığı geniş kapsamlı çalışmada, Anadolu'nun Bizans dönemi köy ve kırsal yerleşmeleri incelenmiş, fakat bu çalışmada sadece Side antik kenti ele alınmış, Antalya'nın doğu bölgesindeki diğer yerleşmeler değerlendirilmemiştir. Sema Doğan, Alanya ilçe merkezinin yakın çevresindeki Bizans yüzey araştırmaları çalışmasında, bölgedeki Bizans yapılarını tespit etmiş ve yapılara tarihlendirme önerileri sunmuştur. Çiftlik evlerinin, Naula Kome ve Kızılcaşehir yerleşmelerinin çizimlerinin de yer aldığı bu çalışmalarda, yapılar detaylı olarak incelenmiş ve değerlendirilmiştir. Fakat bu araştırmanın, sadece Alanya ilçe merkezine yakın bölgelerle sınırlandırılmış olduğu görülmektedir.

Doğu Antalya bölgesinin Selçuklu ve Beylikler dönemine ilişkin yazılı kaynakları, daha çok sultanların ve beylerin ikamet ettiği Antalya ve Alanya gibi büyük liman kentleri hakkında bilgi vermektedir. Özellikle İbn Bibi ve İbn Battuta, Antalya ve Alanya şehirlerine ait olan surların ve yapıların inşa süreci, yerleşim dokusu, fiziki ve demografik yapısı hakkında bilgiler aktarmışlardır. Yazarlar, bölgedeki köşklerin işlevi, kullanımı ve çevresel etkileri hakkında yararlı bilgiler aktarmıştır. Bu tarihi kaynaklar, bölgedeki diğer antik dönem yerleşmeleri, kaleler ve köyler hakkında hiçbir bilgi aktarmamıştır.

İdrisi, 12. yüzyılda daha çok deniz yolu ile birçok farklı coğrafyayı gezip haritasını çıkarmıştır. Anadolu'da gezdiği birçok bölgede yaşam birimleri olarak daha çok müstahkem kalelerden, şehirlerden ve köylerden bahsetmiş olan gezgin, Anadolu'daki köylerin fiziki yapısı ve yerleşme şekilleri hakkında bilgilere yer vermemiştir. İdrisi, 1154 yılında doğu Antalya bölgesindeki Side antik kenti dışında hiçbir yerleşmeden bahsetmemiştir. 13. yüzyıl sufilerinden olan Necmuddin Daye, köylerin işleyişi ve toprağın ekilmesini dini açıdan ele almış ve doğu Antalya bölgesindeki Türk yerleşmeleri hakkında hiçbir bilgi vermemiştir. Ebul Farac, 13. yüzyıl Bizans, Selçuklu ve Moğollar arasındaki siyasi mücadeleler hakkında önemli bilgiler vermiş olmasına karşın doğu Antalya bölgesindeki yerleşmeler hakkında

hiçbir bilgi vermemiştir. Aksarayi, 1313 yılında yazdığı tarih kitabında, Anadolu'nun Selçuklu ve Moğollar dönemi siyasi tarihi hakkında çok kıymetli bilgiler vermiştir. Antalya ve Alanya Kalelerinin fetih süreçleri ve dönem içerisindeki rolleri hakkında önemli bilgiler aktaran Aksarayi, doğu Antalya bölgesindeki diğer Türk yerleşmeleri hakkında hiçbir bilgi aktarmamıştır. Fazlullah El-Ömeri 1349 yılında yazdığı kitabında, 1330'lu yıllarda Antalya, Alanya ve Teke Karahisarı (Sillyon) yerleşmelerindeki yöneticiler ve fiziki çevreleri hakkında kısa bilgiler aktarmış, şehirlerin Mısır ile ilişkilerinin iyi olduğundan bahsetmiş fakat doğu Antalya bölgesindeki başka hiçbir yerleşmeden bahsetmemiştir.

Kalkaşendi, 1412 yılında tamamladığı eserinde Antalya, Alanya ve Teke Karahisarı olarak betimlediği Sillyon'nun fiziki coğrafyası ve yöneticileri hakkında çok önemli bilgiler nakletmiş ama diğer yerleşmeler hakkında hiçbir bilgi kaydetmiştir. Oruç Bey, Neşri ve Aşıkpaşazade, Anadolu'daki şehirler, kaleler ve köyler hakkında önemli bilgiler aktarmıştır. Antalya Kalesi'nin Yıldırım Bayezid ve II. Murat dönemi ile Alanya Kalesi'nin Fatih Sultan Mehmet dönemi fetih süreçleri hakkında bilgiler akataran yazarlar, doğu Antalya bölgesindeki diğer yerleşmeler hakkında hiçbir bilgi aktarmamıştır. Şikari 1540 yılında, Karamanoğulları ile ilgili yazdığı Karamanname'de bölgedeki Türkmen boyları ile ilgili çok önemli bilgiler aktarmış olmasına karşın doğu Antalya bölgesindeki Türk yerleşmelerinden bahsetmemiştir. Antalya ve Alanya'nın Osmanlı İmparatorluğu tarafından fethedilmesi ardından 1455 ve 1475 yılı Osmanlı Tahrir defterlerinde bölgedeki köylerin isimleri, hane sayıları ve Türkmen aşiretleri hakkında bilgiler yer almasına karşın, köylerin fiziki durumları hakkında herhangi bir bilgi bulunmamaktadır.

Doğu Antalya bölgesinin Selçuklu ve Beylikler dönemine ilişkin yapılan bilimsel yayınların daha çok tekil yapıların değerlendirilmesi olarak çalışıldığı görülmektedir. İbrahim Hakkı Konyalı, Alanya ile hakkında yazdığı kitabında, Alanya Kalesi dışındaki yapıların planlarını çıkarmış, kitabelerini okumuş ve yapıların 1946 yılındaki fiziksel durumları hakkında önemli bilgiler aktarmıştır. Konyalı, yapıların köylerle ilişkisine değinmemiş ve yerleşme tercihlerini değerlendirmemiştir. Konyalı'dan sonra, Lloyd ve Rice yazmış oldukları Alanya adlı kitapta, Alanya'nın kısa tarihi ile sur içerisindeki ve sur dışındaki yapıları ele almışlar, yapıların kısa mimari tasvirleri ile plan çizimleri yapılmış ve kitabeleri okunmuştur. Yazarlar daha çok sur içerisindeki yapılara ağırlık vermiş, köşklerden, köprülerden ve çevredeki köy yerleşmelerinden hiç bahsetmemişlerdir. Fügen İlter, Anadolu'daki Selçuklu dönemi köprülerini ele aldığı çalışmasında, doğu Antalya bölgesindeki Aspendos, Naras ve Bıçkıcı köprüleri dışında kalan diğer köprülere değinmemiştir. Scott Redford, Anadolu Selçuklu dönemi bahçeleri ile ilgili yazdığı kitabında, doğu Antalya bölgesindeki köşklerin

planlarını çıkarmış, mimari tasvirlerini yapmış ve köşkleri karşılaştırmalı olarak değerlendirmiştir. Redford'un bu kitabında, hiçbir yayın çalışmasına konu edinmediği için Manavgat Hacıobası Köşkü'nün yer almadığı görülmektedir.

Behset Karaca'nın 15. ve 16.yüzyılda yüzyılda Teke Sancağı hakkında yazdığı tarih kitabında bölgedeki köylerin 1455 yılındaki isimleri ve bağlı bulundukları büyük yerleşmeler hakkında çok önemli bilgiler yer almaktadır. Fakat yazar bu çalışmasında, Tekeoğlu Beyliğinin doğu sınırı olan Aspendos Köprüçayı'na kadar olan bölgeyi ele almış ve köylerdeki yapıların yerleşmeye olan etkisine değinmemiştir. Osman Nuri Dülgerler'in Karamanoğulları dönemi mimarisi hakkında yazdığı kitabında, Alanya ve Gazipaşa'daki yapıların plan çizimleri ile mimari tasvirleri yapılmış ve yapılara tarihlendirme önerileri sunulmuştur. Bu çalışmada Gülefşen Köprüsü, Hayrat Köprüsü ve Kaledran Köprüsü yer almamıştır. Ayrıca yapıların bulundukları kırsal yerleşme ile olan ilişkilerine değinilmemiştir. T. Mikail P. Duggan'ın Aspendos Tiyatrosu Selçuklu Köşkü ve zikzak deseni hakkında yaptığı çalışmalarında, köşkün ve desenlerin soyut sembolik anlamı üzerine eğilmiştir. Duggan, çalışmalarında yalnızca Aspendos Tiyatrosu Köşkü'nü ele almış, diğer köşklerden bahsedilmemiştir.

Doğu Antalya bölgesinde yer alan antik dönem ve Orta Çağ yerleşmelerinin bir kısmında arkeolojik kazı çalışmaları gerçekleştirilmiş, diğer kısmında ise kazı çalışması yapılmamıştır. Lyrboton Kome, Perge, Sillyon, Aspendos (kazı sonuçları yok denecek kadar az ve sınırlı yayınlanmıştır), Side, Lyrbe, Alara, Syedra, Selinus ve Antiochia ad Gragum gibi yerleşmelerde kazı çalışmaları yapılmıştır. Bu yerleşmeler dışında kalan Hamaksiya, Laertes ve Lamos antik kentlerinde, Maydos, Kynosarion, Kibyra, Aunesis, İotape, Kestros, Nephelion ve Charadros liman yerleşmelerinde; Manavgat Kalesi ile Kral Koyu Kalesi'inde ve Uzunkale, Pisarissos, Kızılcaşehir, Naula Kome ve Augai kırsal yerleşmelerinde herhangi bir kazı çalışması gerçekleştirilmemiştir. Kazı çalışması yapılmayan yerleşmeler hakkındaki bilimsel yayınların çok kısıtlı kalmış olduğu görülmektedir.

Geç Orta Çağ Türk döneminde yerleşim görmüş olan Sillyon ve Alara Kalesi, son dönemde gerçekleşen kazı çalışmaları sayesinde yerleşim süreçleri hakkında daha kesin verilere ulaşılmaktadır. Bu tez çalışmasının önemli bir bölümünü oluşturan Alara Kalesi ve aşağı yerleşmesinde 2007-2012 yılları arasında Osman Eravşar tarafından kazı çalışmaları gerçekleştirmiştir. Kazı çalışmaları sonucunda ele geçirilen sikke, seramik ve mimari verilerin değerlendirilmesi, bölgenin kırsalındaki Türk yerleşmeleri hakkında çıkarım yapmamıza olanak sağlamaktadır. Çalışmanın diğer önemli bir yerleşmesi ise, Murat Taşkıran'ın başkanlığını yürüttüğü ve kazı başkan yardımcılığını yürüttüğüm Sillyon antik kentindeki ilk

kazı çalışmaları, 2020 yılında Sillyon Kale Mescidi'nde başlatılmıştır. Mescitte ve hemen güneyindeki kutsal alanda gerçekleşen kazı çalışmalarında ele geçirilen çini, sikke ve seramik buluntular, akropolisin Selçuklu ve Beylikler döneminde yerleşim gördüğünü kanıtlamıştır. Selinus antik kenti sınırları içerisinde kalan Şekerhane Köşkü'nde Alanya Müzesi ve Claudia Winterstein tarafından gerçekleştirilen kazı çalışmaları, köşkün kullanım evrelerini açığa çıkarmıştır. Geç Orta Çağ Türk döneminde yerleşim gördüğü bilinen Manavgat Kalesi ve Charadros liman yerleşmesinde herhangi bir kazı çalışması gerçekleştirilmediği için, bu yerleşmeler tarihi ve mimari veriler üzerinden değerlendirilmiştir.

Antalya ve Alanya şehirlerinde gerçekleşen imar faaliyetleri ve Türklerin sur içinde hangi bölgelere yerleştikleri, dönemin yazılı kaynaklarında belirtilmektedir ve yerleşim süreci de kazı ve bilimsel çalışmalar yanında bugünkü mimari verilerden anlaşılmaktadır. Çalışmamızın araştırma konusu içerisinde yer alan Perge ve Side gibi büyük antik kentlerin yerleşim süreci ve anıtsal yapıların tarihsel durumu, uzun yıllar devam eden arkeolojik kazılarla ve yayın çalışmaları sayesinde yakından bilinmektedir. Bunun yanında, Lyrboton Kome, Sillyon, Aspendos, Lyrbe, Alara Kalesi, Syedra, Selinus ve Antiochia ad Gragum gibi bazı antik kentlerin yerleşim süreci ise son dönemde gerçekleşen arkeolojik kazı ve yayın çalışmaları sayesinde açığa çıkarılmaya başlanmıştır. Fakat, Hamaksiya, Laertes ve Lamos antik kentlerinde; Maydos, Kibyra, Aunesis, İotape, Kestros, Nephelion ve Charadros liman yerleşmelerinde; Uzunkale, Pisarissos, Kızılcaşehir, Naula Kome, Augai kırsal yerleşmelerinde ve Manavgat Kalesi ile Kral Koyu Kalesi'nde ise bugüne kadar hiç kazı yapılmamıştır ve bu yerleşmeler hakkındaki yayın çalışmaları da çok sınırlı kalmıştır.

Tez çalışması kapsamında ele aldığımız yerleşmelerde yürütülen kazı çalışmalarının daha çok, Hellenistik ve Roma döneminde inşa edilmiş olan anıtsal yapılara yöneldiği; Bizans ve Türk dönemi araştırmalarının ikinci planda kaldığı görülmektedir. Bu antik kentlerdeki Bizans ve Türk dönemine ilişkin arkeolojik buluntular değerlendirilmemiş sadece buluntu adedi ya da Bizans ve İslami dönem olarak verilmiştir.

Sillyon, Aspendos, Alara ve Selinus gibi yerleşmelerde gerçekleştirilen son dönem kazı çalışmalarında ise geç Orta Çağ Türk dönemi araştırmaları öncelik kazanmaya başlamıştır. Ayrıca, doğu Antalya kırsalındaki birçok yapının da münferit yayınlara konu edinerek incelendiği bilinmektedir. Bu yayın çalışmalarında, yapılar ayrı ayrı incelenmiş olmasına karşın, yapıların bölgenin kırsal yerleşim sürecine katkısı ve yerleşmedeki rolü hakkındaki bilgiler çok yetersiz kalmıştır. Ayrıca, geç Orta Çağ Türk döneminde doğu Antalya bölgesinde kurulan köy yerleşmelerinin fiziki özellikleri ve yerleşim tercihleri (hangi

koşullara bağlı olarak kuruldukları) hakkında yapılan yayın çalışmaları neredeyse yok denecek kadar azdır.

Yukarıda incelenen tarihi kaynaklar, yayın çalışmaları ve arkeolojik buluntular, doğu Antalya bölgesinin geç Orta Çağ Türk dönemindeki yerleşim süreci ve köyler hakkında çok sınırlı bilgiler içerdiği anlaşılmaktadır. Antalya'nın doğusunda yer alan ilgili antik dönem yerleşmelerinin ve Orta Çağ kalelerinin; Selçuklu ve Beylikler dönemindeki yerleşim sürecini, kullanım durumunu, kırsal bölgedeki yapıların ve köylerin, geç Orta Çağ Türk dönemi içerisindeki yerleşme tercihlerini bütüncül bir yaklaşımla ele alan bir çalışma, henüz yapılmamıştır. Yeni bilgi ve bulgular dahilinde, bu eksikliğin giderilmesi düşüncesiyle, bu konu hakkında çalışılmaya karar verilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM
DOĞU ANTALYA BÖLGESİ YERLEŞİM TARİHİ

Antalya ve yakın çevresinin, tarih öncesi çağlardan itibaren, yerleşim açısından çok uygun koşullara sahip olduğu; Antalya Karain, Kemer Beldibi ve Alanya Kadınini gibi Paleoltik dönem mağara yerleşmelerinden anlaşılmaktadır[1]. Antalya'nın doğu bölgesindeki mağara dönemi sonrası yerleşim tarihinin, yeni bilgi ve bulgular ışığında Maden Çağlarına kadar uzandığı bilinmektedir. Perge atik kenti akropolis yerleşiminde gerçekleştirilen kazı ve sondaj çalışmaları sırasında ele geçen seramikler ve mezar buluntuları, buradaki yaşam izlerinin Bakır Çağı'na (MÖ.5.000 ile 3.000 arası) kadar indiğini göstermektedir[2]. Hitit İmparatorluğu döneminde MÖ. 1237-1209 yılları arasında Tarhuntassa sınırları içerisinde kalan Perge (Parha) ile Sillyon (Sallusa ve Silluon)'un yerleşim görmüş olduğu kaynaklarda belirtilmiştir[3].

Günümüzde doğu Antalya bölgesinde yer alan birçok antik yerleşmenin ilk nüvelerinin ise, Truva Savaşı'ndan[4] sonra yaşanan İon göçleri sonucu, MÖ. 1050-700 yılları arasındaki geometrik ve arkaik dönemde oluşmaya başladığı, arkeolojik buluntulardan anlaşılmaktadır[5]. Antalya'nın doğu kıyılarının bu göç dalgasından sonra, MÖ. 547-333 yılları arasında yaklaşık 200 yıl boyunca Pers İmparatorluğu hakimiyetinde kaldığı ve bu dönemde Sillyon antik kenti akropolisinde bir Pers garnizonu kurulduğu belirtilmektedir[6].

1.1. Hellenistik ve Roma Dönemi Tarihi

Doğu Antalya bölgesinin yerleşim ve şehircilik tarihinin asıl dönüm noktası, Hellenistik dönemde ve sonrasında bölgede egemen güç olan Roma döneminde yaşanmıştır. Özellikle Roma imparatorluk döneminde, MS. 1.-3. yüzyıl arasında inşa edilen anıtsal yapılarla fiziksel olarak genişleyen ve gelişen bu yerleşmelerde, antik dönem kent kimliğinin tamamlandığı bir süreç yaşanmıştır[7].

Büyük İskender ve ordusu MÖ. 333 yılında, Patara ve Phaselis üzerinden doğu Antalya bölgesinde bulunan ve bu tarihlerde küçük yerleşmeler olan Perge, Aspendos ve Side

[1] Yalçınkaya, 1986: 23-28; Sütgibi, 2008: 63; Tekoğlu, 2010: 78-79; Yiğit, 2018: 81.
[2] Abbasoğlu ve Martini, 1995: 123; Kepçe, 2018: 11. Akropolisin diğer bölgelerinde yapılan kazı ve sondaj çalışmaları sonucunda ele geçen mimari plastik eserler ile sikke ve seramik buluntular daha çok MÖ 6. ve 5. yüzyıla tarihlenmiştir.
[3] Tekoğlu, 2010: 80; Taşkıran, 2020: 4.
[4] Kaya, 2017: 12. Truva Savaşı'nın MÖ. 1250-1180 yılları arasında gerçekleşmiş olduğu ileri sürülmektedir.
[5] Taşkıran, 2020: 4-5; Bilgin ve vd., 2020: 34-35.
[6] Karaca, 2002: 31-32; Özdizbay, 2008: 847; Taşkıran, 2020: 6.
[7] Karamut, 1996: 78; Hellenkemper und Hild, 2004: 366-379; Hoff ve vd., 2007: 234; Köse, 2011: 356; Soykal-Alanyalı, 2016b: 433; Yıldırım, 2016: 285; Kepçe, 2018: 11; Taşkıran, 2020: 9-14.

gibi kentleri savaşmadan kolayca almıştır[8]. Bu sefer sırasında Büyük İskender, Sillyon'u da kuşatmış fakat kuşatma sırasında hem Aspendos halkının yeniden isyan etmesi, hem de Sillyon'un zorlu topoğrafyası dolayısıyla kuşatmayı kaldırmış ve Sillyon'u fethedememiştir. Büyük İskender'in doğu Antalya bölgesini egemenliği altına almasından sonra, bölgenin Hellenistik kültür süreci başlamıştır[9].

Büyük İskender'in ölümünün ardından, MÖ. 295 yılından sonra Antalya'nın doğusundaki antik yerleşmeler, İskender'in generalleri olan Selevkos ve Ptolemaios krallıkları arasında sık sık el değiştirmiştir[10]. Antik dönemdeki adı Korakesion olan Alanya ve özellikle doğusundaki dağlık bölgenin korunaklı doğal limanları, bu dönemde korsanların sığınak yeri olmuş, burada yaşayan korsanlar civar kentlere saldırılar düzenlemişler ve MÖ. 2. yüzyılda Kilikia ismi, halk arasında "Korsan Bölgesi" anlamında kullanılmıştır. Korsanlık faaliyetlerinin çok yoğun olduğu bölgede Tryphon adlı bir korsan, MÖ 2. yüzyılda Alanya'ya yerleşmiş ve burayı kendisine merkez edinmiştir[11].

MÖ. 67 yılında İmparator Pompeius, bölgedeki korsanlık faaliyetlerine son verince Antalya ve doğu bölgesi, Roma hakimiyetine girmiştir. MS. 2. ve 3. yüzyılda özellikle Pax Romana (Roma Barışı) sırasındaki uzun sükunet döneminde, Antalya'nın doğusundaki birçok antik kent ve kırsal yerleşme, fiziksel olarak büyük bir gelişme ve yayılım göstermiştir. Antik kentler ve kırsal yerleşmeler bu dönemde, dini, ticari, sosyal ve askeri işlevli anıtsal yapılarla donatılmış ve kentler fiziki gelişim açısından zirve noktasına ulaşmıştır. MS. 4. yüzyılda Toros Dağları'nın kuzey eteklerinde yaşayan toplulukların sahil kentlerine saldırması sonucu, bu sükunet dönemi sona ermiş ve doğu Antalya bölgesinde Roma otoritesi zayıflamaya başlamıştır[12]. MS. 353 yılında, kuzeydeki dağlardan gelen İsaurialı askerler ile Side'deki Roma birlikleri arasında Manavgat Çayı (Melas) kıyısında, bir savaş yaşanmış ve bu savaşı kaybeden İsaurialı askerler, tekrardan dağlara kaçmış fakat akınlar ara ara 5. yüzyıla kadar sürmüştür[13]. 375 yılındaki Kavimler Göçü sonucu zayıflayan batı Roma imparatorluğu, 395 yılında ikiye ayrılmış ve 476 yılında tamamen yıkılınca doğu Antalya bölgesinde Bizans olarak bilinen Doğu Roma devletinin hakimiyeti başlamıştır.

[8] Küçüker ve Güler, 2020: 256-258.
[9] Özdizbay, 2008: 847; Taşkıran, 2020: 8-10.
[10] Çimrin, 1999: 38-40; Tekoğlu, 2010: 84.
[11] Texier, 2002: 477; Konyalı, 2011: 33; Lloyd ve Rice: 1989: 1. Alanya surlarının temelindeki blok taşların bu dönemden kaldığı belirtilmektedir. Ayrıca, Tryphon'un korsanlıktan elde ettiği ganimetleri saklamak için buraya saray benzeri korunaklı bir yapı inşa ettirdiği ifade edilmektedir.
[12] Konyalı, 2011: 36; Çimrin, 1999: 41-42; Gökalp, 2010: 87-88; Varkıvanç, 2010: 98-99.
[13] Erten, 1948: 119; Gökalp, 2010: 91.

1.2. Bizans Dönemi Tarihi

Doğu Antalya bölgesinin Hıristiyanlık tarihinin, Hz. İsa'nın ölümünden hemen sonra başladığı görülmektedir. MS. 46-48 yılları arasında Aziz Paulus'un Kıbrıs'tan Antalya ve Perge'ye gelerek burada Hıristiyanlığı yaymak için misyonerlik faaliyetlerinde bulunduğu bilinmektedir. Buna karşın MS. 1.-4. yüzyıl arasında, doğu Antalya bölgesindeki tüm yerleşmelerde egemen olan inancın, Roma imparatorluğunun resmi dini olan paganizmin çok yaygın ve güçlü olduğu, kentlerdeki tapınaklardan anlaşılmaktadır. Bu zaman aralığında, bölgede Hıristiyanlığı kabul edenlerin sayısının çok az olduğunu düşünmekteyiz. Nitekim Sillyonlu Aziz Trimibis'in MS. 251 yılında Perge ya da Sillyon'da şehit edildiğini anlatan bir lahit kapağı üzerindeki yazıttan, bu tarihlerde pagan inancının doğu Antalya bölgesinde ne denli güçlü olduğunu kanıtlamaktadır. Yine MS. 3. yüzyılda Side'de yaşayan birkaç Hıristiyan'ın tapınaktaki heykelleri tahrip etmesi sonucu Side'de veya Perge'de öldürüldüğü bilinmektedir[14].

I. Konstantin zamanında 313 yılında imzalanan Milano Fermanı ile Hıristiyanlık, serbest bırakılarak yasal hale getirilmiştir. I. Theodosius döneminde 380 yılında, Hıristiyanlığın resmi din olarak kabul edilip pagan geleneklerin yasaklanması, bütün Anadolu'da olduğu gibi Antalya'nın doğusundaki antik yerleşmelerin fiziki görünümünde keskin bir değişimin yaşanmasında etken olmuş[15] ve doğu Antalya bölgesinde Hıristiyan inancı yayılmaya başlamıştır. Bölgede yer alan antik dönem kentleri içerisinde ve kırsal yerleşmelerde 5. ve 6. yüzyılda inşa edilen kiliseler ve çiftlik evlerinin sayıca fazla olması ile konsil toplantılarına bölgeden çok sayıda piskoposun katılmış olması, 5. ve 6. yüzyılda doğu Antalya bölgesinin neredeyde tamamında Hıristiyanlığın yayılmış olduğunu göstermektedir[16].

7.yüzyıl başlarında Anadolu'ya yapılan Sasani Akınları ile zor duruma düşen Bizans devleti, 636 yılında Suriye'de Araplara karşı Yermük Savaşı'nda ağır bir yenilgi almıştır. İmparator Heraklius (610-641), Arap Akınlarına karşı Anadolu'nun güvenliğini sağlamak için bölgelerin stratejik önemine göre şekillenen, geniş bölgelerin idari ve askeri yönetim birimleri olan Thema Sistemini kurmuştur. Ordunun teçhizat ve lojistik ihtiyaçlarını karşılayan bu sistem, Anadolu'da yeni garnizonların da kurulmasını sağlamıştır[17]. Thema bölgesine, İstanbul'dan Strategos (Vali) adında olağanüstü yetkilerle donatılmış yöneticiler atanmıştır; bu yöneticiler, toprağın ekilip biçilmesini, verginin toplanmasını, bölgenin güvenliğinin

[14] Yıldırım, 2013: 18; Taşkıran, 2020: 15; İşler, 2020: 152.
[15] Varkıvanç, 2010: 100.
[16] Hellenkemper ve Hild, 2004: 629-630; Doğan, 2006: 136; Doğan, 2007: 539-540; Doğan, 2008a: 382.
[17] Rice, 1998: 132-134; Güneş, 2021: 36-44. Rice, Thema sahibi askerlerin evlenebildiğini ve toprakları miras olarak bırakabildiğini belirtmiştir. Thema sisteminin kurulması ile, aynı zamanda sınırdaki kuvvetlerin başkentte bulunan birliklerden bağımsız hareket etmesi sonucu, orduda kesin ayırımlara yol açmış olduğunu vurgulamıştır.

sağlanmasını ve orduya asker tedarik edilmesini sağlamıştır[18]. 655 yılında imparator II. Konstans, Araplara karşı yaptığı savaşı kaybedince güney sahillerinin güvenliğini sağlamak istemiş ve donanmaya önem vermiştir. 655 yılından hemen sonra korunaklı limanı ve güçlü surları sayesinde merkez üssü Antalya olan Kibyrraioton Theması kurulmuştur. Kibyrraioton Themasının sınırları batıda Muğla, doğuda Silifke ve kuzeyde Sagalassos'a kadar olan geniş bir alana uzanmaktadır. Kibyrraioton Theması, özellikle Arap Akınları sırasında hem Arapların hem de Bizans devletinin donanma yapılabilmesi için en çok ihtiyaç duyulan kereste tedarikini karşılamış ve kereste üretiminin güvenliğini sağlamıştır[19]. Doğu Antalya bölgesindeki kent ve kırsaal yerleşmelerin tamamı, arap Akınları sırasında Kibyrraioton Theması'na bağlı olarak yönetilmiştir.

7. yüzyıl ortasında başlayıp 9. yüzyıl ortasına kadar devam eden Arap Akınları sırasında, tüm Anadolu'da olduğu gibi doğu Antalya bölgesinin Bizans tarihine ilişkin tarihi kaynaklar ve arkeolojik veriler çok sınırlıdır. Doğu Antalya bölgesinde yer alan herhangi bir yerleşime doğrudan bir saldırı yapılıp yapılmadığı netlik kazanmamış olsa da özellikle kıyıya yakın olan hem antik kentler ve limanlar hem de kırsal yerleşmeler, bu akınlardan çok şiddetli derecede etkilenmiştir. Bu dönem içerisinde doğu Antalya bölgesinde yer alan ve bir antik dönem kenti içerisinde kurulan büyük Bizans kentleri, küçülerek kalelere çekilmiş, köyler, küçük liman yerleşmeleri ve çiftlik evlerinden oluşan birçok yerleşme terk edilmiştir[20].

863 yılından sonra Bizans devleti, askeri olarak karada ve deniz savaşlarında güçlenmeye başlamış, Anadolu'nun doğu sınırında ve Akdeniz'de Araplara karşı yapılan savaşlarda başarı elde etmiştir. Akdeniz'de Kilikya toprakları, Antakya ve Girit Adası; doğuda ise Malatya, Diyarbakır, Urfa gibi önemli merkezler Bizans hakimiyetine girmiştir[21]. Bizans devletindeki bu güç kazanma durumu, 10. yüzyılda bir sükunet dönemi yaşanmasını sağlamış ve yaşanan bu sükunet döneminde doğu Antalya bölgesinde deniz kıyısında yer alan ve Arap Akınları zamanında terk edilen veya küçülerek akropolislere çekilen birçok antik kentte yerleşimin devam ettiği görülmüştür.

1055 yılından sonra Bizans devletinin sükunet ve yükseliş dönemi sona ermiştir. Anadolu'da Bizans devletinin güç kaybetmesini hızlandıran Arap Akınlarının yerini alan Oğuz Türkleri, yeni bir güç olarak kendini göstermeye başlamış; batıda ise sürekli Bizans

[18] Güneş, 2021: 51.
[19] Güneş, 2021: 213-17. Kibyrraioton Theması'na bağlı kara asker sayısı 773 yılında 2.000; 893 yılında ise 1.000 kişidir, fakat burası bir deniz theması olduğu için denizci asker sayısı 773 yılında 12.300, 899 yılında ise 5.710 kişiye düşmüştür.
[20] Doğan, 2005: 72-74.
[21] Psellos, 1992: 32-36; Mateos ve Grigor, 2000: 51; Constable, 2005: 6; Ostrogorsky, 2011: 208-273.

devletine saldıran, Bulgarlar ve Rusların yerini ise Peçenek ve Uz Türkleri almıştır[22]. 1055-1071 yılları arasında, Bizans devleti sınırlarındaki derebeylerin ve komutanların taht kavgaları ile iç çekişmeleri sonucu devletin otoritesi zayıflamıştır. Bu dönemde vergiler arttırılmış, sikke ayarı düşmüş, doğu sınırında mezhep kavgaları şiddetlenmiş, Bizans devletinin toprak ve ordu sistemi bozulmuştur[23].

1071 yılında yapılan Malazgirt Savaşı'nı kaybeden Bizans devletinin, Antalya'nın doğusundaki yerleşmelerle olan irtibatı zayıflamış ve bölge üzerindeki nüfuzu azalmaya başlamıştır. 1142 yılında imparator İoannes Komnenos, Antalya ve çevresindeki kaleleri güçlendirmek için bölgeye gelmiş, Antalya'daki Bizans egemenliğini güçlendirmek için, surları onartmış ve Antalya'ya nüfus iskan etmiştir[24]. Bizans imparatoru, Antalya'nın doğusundaki yerleşmeleri korumak amacıyla surların yapımına ve tamirine önem vermiş, 1142 yılında Kızılcaşehir Kalesi'ni inşa ettirerek Alanya'nın kırsal bölgesini güvende tutmak istemiştir[25]. Bu dönemde Antalya kırsalında yaşayan Gayrimüslim köylüler ve çiftçiler ise, Türk akınlarından kaçarak Antalya Kalesi'ne sığınmışlardır[26].

1176 yılında Denizli yakınlarında Bizans ile Anadolu Selçuklu devleti arasında yaşanan Miryokefalon Savaşı'nda II. Kılıç Arslan'ın ordusu, Bizans ordusunu ağır bir yenilgiye uğratmıştır[27]. Bu yenilgi ardından Bizans devletinin hem doğuda hem batıda gücü ve prestiji çok derinden sarsılmıştır. 1148 yılındaki II. Haçlı Seferi'nden sonra Normanlar ve Almanlar ile Bizans imparatorları arasında uzun süre yaşanan düşmanlık neticesinde Bizans devletinin başkenti olan İstanbul, 1204 yılında Latinler tarafından işgal edilmiştir[28]. Bu işgal sırasında zor durumda kalan Bizans devletinin, askeri ve siyasi olarak güç kaybetmeye başladığı ve 1207-1225 yılları arasında doğu Antalya bölgesinin Anadolu Selçuklu devleti tarafından fethedilmesinden sonra, Bizans ve Ermeni Krallığı'nın Doğu Antalya bölgesindeki yerleşmeler üzerinde bir hakimiyeti kalmadığı görülmektedir.

1243 yılında Moğollara karşı yapılan Kösedağ Savaşı'nı kaybeden Anadolu Selçuklu devletinin zayıflaması arkasından, İznik'te kurulan Bizans Laskaris Hanedanlığı, yeniden canlanma dönemi yaşamıştır. 1261 yılında İstanbul'daki Latin yönetiminin zayıflamış ve savunma gücünün azalmış olasından yararlanan VIII. Mikhail Palailogos, bir saldırı sonucu İstanbul'u tekrar ele geçirerek Bizans devletini yeniden canlandırmıştır. II. Andronikos (1282-

[22] Ostrogorsky, 2011: 309.
[23] Vryonis, 2020: 102-130.
[24] Khoniates, 1995: 24; Redford ve Leiser, 2008: 11.
[25] Doğan, 2007: 535.
[26] Vryonis, 2020: 215-219.
[27] Khoniates, 1995: 125-146.
[28] Ostrogorsky, 2011: 364-393. Latin İşgali sırasında Bizans saray erkanı, henüz Türkler tarafından fethedilmemiş olan İznik ve Trabzon'a kaçarak buralarda yeni krallıklar kurmuşlardır.

1328) döneminde Bizans devletinin merkezi otoritesi iyice zayıflamış, devletin Anadolu ile bağı nerdeyse tamamen kopmuştur. 1359-1390 yılları arasında Osmanlı Devleti'nin Batı Anadolu, Trakya ve Balkanlar bölgesindeki fetihleri başlamış ve Bizans devleti İstanbul'a sıkışıp kalmıştır. Fatih Sultan Mehmet'in 29 Mayıs 1453 yılında İstanbul'u fethetmesinin ardından, Anadolu'da yaklaşık 1130 yıl boyunca 90 hükümdar ile hüküm sürmüş olan Bizans devleti son bulmuştur[29].

[29] Aşıkpaşazade, 2003: 218; Ostrogorsky, 2011: 524-526.

1.3. Ermeni Krallığı Dönemi Tarihi

Bizans İmparatorluğu 10. yüzyıl başında, Anadolu'nun doğu sınırında bulunan Ermenilerle yaşadığı dini doktrin ve mezhep çatışmalarından[30] dolayı onlara sürekli baskı uygulayarak Ermenileri asimile etmeye çalışmıştır. Bu baskılardan dolayı bazı Ermeni asilzadeler, Anadolu'nun doğu sınırından güneydeki Kilikya bölgesine göç etmişlerdir. 10. yüzyılın ilk çeyreğinde 50 kadar Ermeni asilzadenin bölgeye gelip yerleşmiş olduğu bilinmektedir[31]. Ermeni prenslerinin Anadolu'nun güney bölgesine yerleşerek nüfuzlarının artması ise 1020'li yıllardan sonra gerçekleşmiştir. İmparator IX. Konstantin Monomakhos (1042-1055) tarafından Bizans devletine bağlı kalmak şartıyla, Tarsus şehrinin hakimiyeti ve Kilikya bölgesinin valiliğinin, Ermeni asilzadelere verildiği ve Bizans devletinin 1071 yılındaki Malazgirt yenilgisi ardından bu Ermeni prenslerin, Bizans otoritesinden kurtulmak için Toros Dağlarındaki güvenli kalelerine çekildikleri belirtilmektedir[32].

Alanya ve Gazipaşa çevresinin de içinde bulunduğu Kilikya bölgesinde Ermeni Krallığının siyasi bir güç olarak kurulması ise 1080'li yıllarda yaşanmıştır[33]. I. Aleksios Komnenos (1081-1118) zamanında 1108 yılında Bizans'a tabi olmak şartıyla bölgedeki bazı kalelerin Hetum'un oğlu Oşin'e bırakılması ve buranın babadan oğula geçen bir tımar olarak verilmesiyle Hetumlar sülalesi, bölgedeki en büyük güç haline gelmiştir[34]. 1199 yılında Kilikya Ermeni Kralı II. Leo'nun taç giyme töreni sırasında hazırlanan Ermeni piskoposların ve kale prenslerinin listesinde, Kyr Vard, Alanya Kalesi, Naula Kome Yerleşimi ve İotape Liman Yerleşimi prensi; Kyr Vard'ın kardeşi Mikhael, Manavgat Kalesi ve Alara Kalesi prensi, Constanca ve Nicephore, Selinus Kalesi prensleri; Baudoin ise Antiochia ad Gragum prensi olarak kaydedilmiş ve bölgenin yönetimi bu Ermeni prensleri tarafından sağlanmıştır[35].

Anadolu Selçuklu Sultanı I. Alaaddin Keykubat'ın 1221 yılındaki fethi öncesinde, Alanya ve Gazipaşa arasındaki yerleşmelerin hakimi olan Ermeni Prensi Kyr Vard'ın, fetihten sonra Konya tarafında bir köye gönderilmesi; Manavgat Kalesi ile Alara Kalesi arasındaki bölgenin kontrolünü sağlayan kardeşi Mikhail'in ise kalenin teslim edilmesi sırasında ölümü[36] üzerine Ermeni Krallığının Manavgat ile Gazipaşa arasındaki hakimiyeti sona ermiştir. Mısır Memlük devleti ve Karamanoğlu Beyliği'nin saldırıları ile iyice zayıflayan Kilikya Ermeni

[30] Constable, 2005: 2. Ermeni kralı Gagik Bagratuni (950-959) zamanında, İstanbul'da İmparator Nikephoros'a yakın bazı kişiler, Ermenilerin Ortodoks inançlardan yoksun olduklarını ve İsa'nın doğum gününü veya azizlerin bayramlarını doğru günlerinde kutlamadıklarını ileri sürmüşlerdir.
[31] Ayçiçek, 2018: 64. Kilikya bölgesindeki Sis, Kozan, Tarsus gibi şehirlere 8. yüzyıl başında yapılan Arap Akınları sırasında Ermeni, Türk ve Arap grupların yerleşmiş olduğu belirtilmektedir.
[32] Vryonis, 2020: 149. Ermeni Prensliklerinin asıl amacının, Bizans devletinden bağımsız bir devlet kurmak olduğu, bunun için İslam dinine ılımlı baktıkları ve Türklerden yardım almaktan çekinmedikleri belirtilmiştir.
[33] Ayçiçek, 2018: 63.
[34] Komnena, 2021: 403-404; Ayçiçek, 2018: 64.
[35] Constable, 2005: 96; Gencosman, 1941: 94-97; Doğan, 2008a: 381-382; Duggan, 2011: 224.
[36] İbn Bibi, 1996: 268-270.

Krallığı, 1342 yılında V. Leon'un ölümü üzerine tamamen zayıflamış ve bölgedeki Türklere karşı Kıbrıs Krallığından yardım istemişlerdir[37]. 1375 yılında Karamanoğlu Alaaddin Ali Bey zamanında Memlük devleti, Ermeni Krallığı'na son vermiş ve Ermeni Prenslerinin de bölgedeki hakimiyeti tamamen sona ermiştir[38].

[37] Tekindağ, 1954: 161-165.
[38] Sümer, 2001: 457.

1.4. Selçuklu Dönemi Tarihi (1085-1301)

Doğu Antalya bölgesinin geç Orta Çağ Türk dönemi siyasi ve askeri tarihi süreci, bölgesel farklılıklar göstermektedir. Bu bölgenin Türk dönemi tarihi akışını belirleyen en önemli iki merkez, Antalya ve Alanya şehirleri olmuştur. Doğu bölgedeki kırsal yerleşimlerin siyasi tarihinin de bu iki merkez ile paralel ilerlediği görülmektedir. Antalya'nın doğu bölgesinin tamamına 1225 yılında I. Alaaddin Keykubat zamanında Anadolu Selçuklu devleti tek başına hakim olmuştur. Anadolu Selçuklu devletinin 1308 yılında yıkılmasından sonra, Antalya-Köprüçayı arasında kalan bölgeye Tekeoğulları; Köprüçayı-Karpuz Çayı arasındaki bölgeye, Manavgat Beyliği; Karpuz Çayı ile Gazipaşa arasındaki bölgede ise Karamanoğlu Beyliği'nin hakim olduğu anlaşılmaktadır. Tekeoğulları ve Manavgat Beyliği'nin ise daha çok Anadolu'daki en güçlü beyliklerden biri olan Karamanoğlu Beyliği himayesinde kalmış olduğu anlaşılmaktadır[39].

1071 Malazgirt Zaferi'nden sonra Selçuklu Sultanı Alp Arslan, Türkmenleri Anadolu'ya artık akın etmek yerine, yerleşmeye ve yurt edinmeye sevk etmiştir; çünkü artık Anadolu'da Türklere karşı koyacak herhangi bir güç kalmamıştır. Alp Arslan'ın amcasının oğlu Süleyman Şah döneminde, zaferden 9 yıl sonra 1080 yılında, neredeyse tüm Anadolu'ya Türkler hakim olmaya başlamıştır[40]. 1085 yılından sonra Türkmen boyları, Antalya Kalesi ile Gazipaşa arasındaki doğu bölgede, sürekli akınlar düzenlemiştir[41]. 1148 yılındaki II. Haçlı Seferi sırasında Antalya'nın doğu kırsalındaki Aksu ve Köprüçayı bölgesinde Türk akıncıları, Haçlı ordusunu bozguna uğratmış ve kırsal bölgenin hakimiyetini ellerinde tutmuşlardır. 1182 yılında Sultan II. Kılıç Arslan (1155-1191), Antalya Kalesi'ni kuşatmış fakat kaleyi alamamış olsa da Türkmenler bu dönemde Antalya çevresine yerleşmeye başlamıştır[42].

Bölgenin en önemli merkezi olan Antalya Limanı'nda[43], Türk tüccarların mallarının yağmalanması ardından, Sultan I. Gıyaseddin Keyhüsrev uzun bir kuşatma ve savaştan sonra 5 Mart 1207 yılında Antalya Kalesi'ni fethetmiştir. Bu fetihten hemen sonra Sultan, Antalya şehrinin valiliğini ve subaşılığını, sınırları korumada ve halkın sorunlarını çözmede

---

[39] Fazlullah El-Ömeri, 2014: 153; Güç, 2016: 154-158. Fazlullah El-Ömeri, Anadolu'daki birçok Bey'in Karamanoğlu Beylerine saygı duyup, sözünü dinleyip onlara itaat ettiklerini kaydetmiştir. Şarefettin Güç, Aydınoğlu, Saruhanoğlu, Eşrefoğlu, Bayburt, Turgut ve Teke Beylerinin Karamanoğlu Alaaddin Bey'e bağlılık bildirdiklerini belirtmiştir.

[40] Komnena, 2021: 26; Ostrogorsky, 2011: 320-323. Komnena: 1078 yılında Türklerin Karadeniz'den Akdeniz'e, Ege Denizi'nden Suriye'ye kadar Anadolu'nun her yerine dağıldıklarını kaydetmektedir. Özellikle Pamphylia (Antalya Yöresi) ve Kilikia bölgesinde akan ırmaklar arasındaki bölgeye egemen olan Türkler, öteye beriye dağılmış durumda idiler, şeklinde nakletmiştir.

[41] Baykara, 2010: 105; Yıldız, 2009: 35.

[42] Erten, 1997: 43; Baykara, 2010: 105; Vryonis, 2020: 154-163. 1148 yılında Antalya çevresindeki bereketli tarım toprakları Türklerin kontrolünde olduğundan, Antalya'daki Bizans halkının, tahılı deniz yoluyla diğer şehirlerden getirmek zorunda kaldığı ifade edilmiştir.

[43] Duggan, 2022: 159-160.

maharetiyle tanınan, bilgili ve deneyimli bir devlet adamı olan Emir Mübarizeddin Ertokuş'a vermiştir. 1212 yılında Hıristiyan halkı isyana teşvik eden Gautier de Montbeliard, Kıbrıs Krallığının yardımı ile Antalya Kaleiçi'nde yaşayan Türklere saldırmış ve bu saldırı sonucunda birçok Türkmen öldürülmüştür. 1216 yılında Sultan I. İzzettin Keykavus, şehri savaşarak ikinci kez ve kalıcı olarak fethetmiş, Mübarizeddin Ertokuş Bey'i yeniden vali olarak atamış ve artık Antalya'daki Bizans hakimiyeti sona ermiştir[44]. Bu fetihlerden sonra Antalya Kalesi'nin sur içi bölgesinde bugünkü Yivli Minare çevresine yeniden Türkmen halk yerleştirilmiştir.

1190 yılında III. Haçlı Seferi zamanında Ermeni Kralı II. Leon, Alman Kralı Fredrick'in de desteğini alarak Gazipaşa çevresindeki bazı Türkmenlere saldırması üzerine, 1218 yılında I. İzzeddin Keykavus, Kilikya bölgesine seferler düzenleyerek bölgeyi güven altına almış, Ermeni Kralı II. Leon'u vergiye bağlamış ve 1218 yılından sonra Gazipaşa bölgesinde Türk egemenliği başlamıştır[45]. 1220 yılında sultan İzzeddin Keykavus ölünce yerine, kardeşi olan I. Alaaddin Keykubat, Selçuklu tahtının başına geçmiştir[46]. 1221 yılında I. Alaaddin Keykubat, Konya'da büyük bir ordu toplamış ve ilk iş olarak Alanya Kalesi'ni fethetmek istemiştir. Sultan, ordu ile birlikte kale önüne gelince, üç farklı koldan Alanya Kalesi'ni ok ile mancınık yağmuruna tutmuş ve uzun bir kuşatmadan sonra kale komutanı Ermeni Kyr Vard, kaleyi teslim etmiştir. Alanya Kalesi'nin teslim alınması ardından, kalenin yönetici prensi olan Kyr Vard, Alaaddin Keykubat tarafından Konya Akşehir'e yönetici olarak gönderilmiştir. Fetihten kısa bir süre sonra, ordusu ile Antalya'ya doğru devam eden I. Alaaddin Keykubat, Alara Kalesi'ni savaşmadan teslim almış ve İbn Bibi'nin belirttiğine göre Kyr Vard'ın kardeşi kalenin Ermeni prensi yaşlı Mikhail, kalenin teslim edilmesi sırasında hastalanarak vefaat etmiştir[47].

1225 yılında sahil Emiri Mübarizeddin Ertokuş, Antalya'nın doğusundaki tüm kaleleri ve yerleşmeleri, Sultan I. Alaaddin Keykubat adına savaşmadan teslim almış, aldığı bu kalelere komutan atamış ve Antalya Kalesi ile Gazipaşa arasındaki tüm bölge, tamamen Selçuklu kontrolüne girmiştir[48]. Doğu Antalya bölgesinin imarının çoğu kısmı da Sultan I.

---

[44] İbn Bibi, 1996: 164-167; Ebul Farac, 1945: 497; Redford ve Leiser, 2008: 18; Konyalı, 2011: 55-57; Çimrin, 1999: 49-50.

[45] İbn Bibi, 1996, 178-188; Yıldız, 2009: 36.

[46] İbn Bibi, 1996: 135-140; Fazlullah El-Ömeri, 2014: 349. İbn Bibi, 1211 yılında I. İzzetin Keykavus ile kardeşi I. Alaaddin Keykubat arasında Kayseri'de yaşanan taht mücadelesi sırasında, I. Alaaddin Keykubat'ın Ermeni Kralı II. Leon'dan asker desteği aldığını belirtmiştir. Sultan I. İzeettin Keykavus, Ermeni kalelerine saldırmama sözü verince, II. Leon askerlerini çekmiş ve I. Alaaddin Keykubat bu savaşta yalnız kaldığını anlayınca Ankara Kalesi'ne sığınmıştır.

[47] İbn Bibi, 1996: 266-270; Konyalı, 2011: 61-66. Konyalı, Alanya Kalesi'nin Türk fethi öncesinde küçük fakat korunaklı ve sağlam bir kale olduğunu belirtmektedir.

[48] İbn Bibi, 1996: 352-354; Yıldız, 2009: 36; Flemming, 2018: 9-10. İbn Bibi, bu fetihler sırasında Gayrimüslim kale halkının çoğunun gemilerle Avrupa ve Kıbrıs'a kaçtığını belirtmiştir.

Alaaddin Keykubat zamanında gerçekleştirilmiştir. Özellikle Antalya ve Alanya Kaleleri[49] bu imar faaliyetleri neticesinde bölgedeki geç Orta Çağ Türk Şehir modelinin oluşmasını sağlanmıştır. 1225 yılından kısa bir süre sonra oluşan bu güven ortamında, bu iki şehir dışında kalan kırsal bölgeye Oğuz Türkmenleri yerleşmeye başlamış ve doğu Antalya kırsalı Gazipaşa çevresi dahil[50], Türk yurdu olmaya başlamıştır.

1237 yılında I. Alaaddin Keykubat'ın ölümünden sora tahta geçen oğlu II. Gıyaseddin Keyrüsrev, 1243 yılında Moğollar ile yaptığı Kösedağ Savaşı'nı kaybetmiş, Moğollara elçi göndererek onlara itaat ettiğini bildirmiştir[51]. Sultan II. Gıyaseddin Keyhüsrev, 1243-1246 yılları arasında 3 yıl boyunca, daha çok Antalya ve Alanya bölgesinde ikamet etmiştir. Sultan, Alanya Kalesi'ni kendisi, çocukları ve eşi için merkez edindiği bu dönemde, 1245 yılında Akdeniz bölgesindeki Ermenilere yaptığı sefer sonucu, Toros Dağlarının kuzey yamaçlarında yaşayan Türkmenlerin hakimiyetini iyice güçlendirmiştir[52]. II. Gıyaseddin Keyrüsrev 1246 yılında ölünce, yerine üç sultan aynı anda tahta çıkarılmıştır. Sultan II. İzzeddin Keykavus, Moğol baskısından kurtulmak ve Antalya'da yaşayan Türkmenlerle birleşerek Moğollara karşı koymak istemiştir. Moğol hükümdarı Hülagü Han'ın elçilerinin başı olan Tükelek Bahşi, bir heyet ile vergi toplamaya Antalya'ya gelmiştir. Antalya'ya gelen heyete, Sultan II. İzzeddin Keykavus, kendi payına düşeni vereceğini söylemiş fakat, Konya'daki değerli hazinelerini alıp İstanbul'a kaçmıştır[53].

1260'lı yıllarda Antalya ile Alanya arasındaki bölge, Moğollar ve Karamanoğlu Beyliği arasında sürekli askeri mücadele içinde geçmiştir. Sultan IV. Rükneddin (1262-1266), Moğolların güdümünde tek başına tahta oturunca, Moğolların yardımı ile Antalya ile Alanya arasındaki bölgede Karamanoğlu Beyliği'nin etkisini kırmış ve bölgeye yönetici atamıştır. 1266 yılından Selçuklu devletinin 1308 yılındaki son buluşuna kadar ülke Moğollar kontrolündeki Selçuklu sultanları ve siyasi güç yarışında olan vezirlerin yönetiminde devam etmiştir[54]. Antalya ve doğusundaki sahil bölgesinin ilk Türk valisi ve komutanı 1228 yılına kadar Mübarizeddin Ertokuş, 1228-1240 yılları arasında Ertokuş'un azatlı kölesi Armağan Şah[55] ve 1277-1280 tarihleri arasında Bedreddin Ömer, doğu Antalya bölgesinin sahil komutanı olarak görev yaptıkları bilinmektedir[56]. Sultan II. Mesud, 1308 yılında hastalanıp

[49] İbn Bibi, 1996: 267-270.
[50] Yıldız, 2009: 37.
[51] Aksarayi, 2000: 26; Fazlullah El-Ömeri, 2014: 372.
[52] Konyalı, 2011: 70; Cahen, 2012: 238.
[53] Aksarayi, 2000: 49-52.
[54] Aksarayi, 2000: 53-80.
[55] Flemming, 2018: 13-14.
[56] Çimrin, 1999: 50; Baykara, 2010: 107-108; Cahen, 2012: 211.

felç geçirdikten sonra vefaat etmiş ve Anadolu Selçuklu devletinin bölgedeki hükmü son bulmuştur[57].

[57] Aksarayi, 2000: 243.

1.5. Tekeoğulları Beyliği Dönemi Tarihi (1301-1426)

13. yüzyıl başlarında Anadolu Selçuklu devleti tarafından Yalvaç, Borlu ve Eğirdir bölgesine yerleştirilen İğdir boyuna mensup Teke aşiretinin bir kolunu teşkil eden Türkmenler, 13. yüzyıl sonlarında, Hamid Bey'in torunu ve İlyas Bey'in oğlu Feleküddin Dündar Bey'in öncülüğünde bağımsızlıklarını ilan ederek Hamidoğulları Beyliği'ni kurmuştur. Dündar Bey, kısa bir süre sonra 1301 yılında, Antalya Kalesi'ni almış ve yönetimini kardeşi İlyas Bey'e vermiştir[58]. İlyas Bey ölünce yerine geçen Tekeoğlu Yunus Bey, saltanatını Moğol valilerine bağlı olarak sürdürmüştür. Yunus Bey Antalya Kalesi'nin batısını himayesi altında tutmuş ve azatlı kölesi olan Zekeriya Bey'i ise, doğu bölgedeki Teke Karahisarı[59] olarak adlandırılan Sillyon'a komutan olarak atamıştır. Yunus Bey'in ölümü üzerine yerine oğlu Mahmud Bey, Tekeoğulları Beyliği'nin başına geçmiştir[60].

Mahmut Bey ölünce yerine kardeşi Hızır Bey Tekeoğlu Beyliğinin başına geçmiştir. 1330'lu yıllarda Hızır Bey zamanında Teke Beyliği bölgede önemli bir güç olarak görülmektedir. Beyliğe bağlı 25 kale ve 8.000 atlı askerin bulunduğu 40.000 kişilik güçlü bir birliğe sahiptir. Hızır Bey ölünce Teke Beyliği'nin başına Dadı Bey geçmiştir. Dadı Bey ölünce Teke Beyliği'nin başına, Mahmut Bey'in oğlu Zincirkıran Mehmet Bey (1360-1378) geçmiştir. 1361 yılı Ağustos ayında Kıbrıs Kralı Peter, Papa ve Cenevizlilerin de desteğini alarak, 119 kadırgadan oluşan bir filo hazırlamış ve Karamanoğullarının müttefiki Tekeoğullarının hakimiyetinde olan Antalya Kalesi'ne saldırıp kaleyi almıştır. Antalya Kalesi'nin alınışından 1 ay sonra Peter, Alanya Kalesi'ni de almıştır. Alanya ve Manavgat Emirleri, Kıbrıs Krallığının Antalya, Alanya ve Kız Kalesi'ndeki hakimiyetini tanımışlar ve ona vergi ödemeyi kabul etmişlerdir[61]. Aradan 1 yıl sonra, Tekeoğlu Zincirkıran Mehmet Bey ve Karamanoğlu Alaaddin Ali Bey, Memlük Devleti, Manavgat ve Alanya Beylerinin de desteğini alarak, Kıbrıs Krallığı yönetimindeki Antalya Kalesi'ne erzak satılmasını yasaklamış ve 1362 yılında Antalya'yı kuşatmışlar ancak kaleyi alamamışlardır[62]. Zincir Kıran Mehmet Bey, Karamanoğlu ve diğer beylerin de yardımı ile 1373 yılında Antalya'yı Kıbrıs Krallığı'ndan tekrar almış ve bu zaferin nişanesi olarak Yivli Minare Cami'ni yeniden

---

[58] Şikari, 2005: 36; Erten, 1997: 66; Moğol, 2010: 113; Tızlak, 2010: 153-155.
[59] Güzelçiçek, 2019: 38.
[60] Moğol, 2010: 113. 1332 yılında Zekeriya Bey'in 4 şehir, 12 kale ve 1500 atlı askerinin olduğu belirtilmektedir.
[61] Makhairas, 2022: 75-76. Erten, 1997: 66; Çimrin, 1999: 52. Paşa Camisi'nin kuzeyindeki bir yazıtta: "Tanrı'nın yardımı ile güçlü Kıbrıs ve Kudüs İmparatoru Petro, 1361 yılında, 24 Ağustos Salı günü, güçlü askeri ile Antalya'yı aldı". yazmaktadır. Kral Peter, Antalya Kalesi'ne bir komutan atamış, Alanya ve Manavgat Beylerinden itaat sözü almış ve kısa bir süre sonra tekrar Kıbrıs'a gitmiştir. 1361 yılında Kıbrıs Krallığı'nın Antalya Kalesi'ne saldırmasının nedeni, Karamanoğlu Beyliği ile Kıbrıs Krallığı arasındaki Akdeniz hakimiyet mücadelesidir. Bu sırada Tekeoğlu Mehmet Bey, sıcak Ağustos ayında Antalya'dan daha serin olan Korkuteli'nde (yaylak) ikamet etmekteydi.
[62] Makhairas, 2022: 77; Tekindağ, 1954: 161-167.

inşa ettirmiştir[63]. Mehmet Bey ölünce yerine oğlu Osman Çelebi, Tekeoğlu Beyliği'nin başına geçmiştir[64]. Osmanlı padişahı Yıldırım Bayezid, 1391 yılında Osmanlı ordusu ile Karamanoğlu Beyliği üzerine sefere çıktığı zaman, Antalya ve Perge üzerinden hareket etmiştir. Yıldırım Bayezid bu sefer sırasında Perge, Sillyon, Aspendos ve Manavgat yöresini Osmanlı devletinin hakimiyetine almış, Firuz Bey'i Antalya valisi, oğlu Hamza Bey'i de Karahisarı Teke Kalesi'ne (Sillyon) komutan olarak atamış ve bölgede Osmanlı dönemi başlamıştır[65]. Bu dönemde Alanya ve Gazipaşa arasındaki bölge, Karamanoğlu Beyliği'nin himayesinde kalmaya devam etmiştir.

1402 yılında Osmanlı ile Timur devleti arasındaki Ankara Savaşı'nı, Osmanlı ordusunda yer alan Germiyan, Erzincan ve diğer bazı beyliklerin askerlerinin Timur tarafına geçmesi, Bayezid'in oğulları Mustafa Çelebi ve Süleyman Çelebi ile diğer komutanların bazılarının savaş meydanını terk etmeleri sonucu, Osmanlı Devleti bu savaşı kaybetmiştir. Timur, Anadolu'yu beyler arasında pay etmiş ve Antalya ve doğu bölgesi yeniden Karamanoğlu II. Mehmet Bey'in himayesine vermiştir[66].

1426 yılında Tekeoğlu Zincirkıran Mehmet Bey'in oğlu Osman Çelebi, Karamanoğlu II. Mehmet Bey ile birleşerek Antalya'yı Osmanlı devletinden geri almak istemişlerdir. Bu sırada Antalya'nın Osmanlı valisi Firuz Bey'in ölümü üzerine Teke Karahisarı (Sillyon) komutanı olan Firuz Bey'in oğlu Hamza Bey, Antalya'ya gelmiş, Korkuteli'ndeki Osman Çelebi'yi öldürmüş ve Tekeoğlu Beyliği'ne son vermiştir. Tekeoğlu Osman Çelebi'nin ölümünden 1 gün sonra, Karamanoğlu II. Mehmet Bey 26.000 kişilik bir ordu ile Antalya'ya saldırmış, fakat bir top güllesinin isabet etmesi sonucu vefaat etmiş, Antalya Kalesi ile Manavgat Kalesi arasındaki bölge Osmanlı valisi Hamza Bey'in kontrolünde kalmıştır[67]. Tekeoğlu Beyliği'nin egemenlik alanı, batıda Kaş, Finike, Elmalı, Korkuteli; doğuda ise Karahisarı Teke (Sillyon) merkezli kırsal bölge, Köprüçayı sınır olmak üzere Manavgat Beyliği ile sınır oluşturmaktadır[68].

[63] Makhairas, 2022: 195; Erten, 1997: 66; Çimrin, 1999: 52; Karaca, 2002: 43-44; Flemming, 2018: 136.
[64] Karaca, 2002: 43-44; Moğol, 2010: 113; Tızlak, 2010: 153-155; Kofoğlu, 2011: 348-350.
[65] Dukas, 2008: 40; Aşıkpaşazade, 2003: 135; Neşri, 1949: 311.
[66] Dukas, 2008: 60-62; Aşıkpaşazade, 2003: 143-146; Moğol, 2010: 114; Flemming, 2018: 168-170.
[67] Aşıkpaşazade, 2003: 181-182; Neşri, 1957: 591; Şikari, 2005: 40; Erten, 1948: 82; Çimrin, 1999: 52; Moğol, 2010: 115; Kofoğlu, 2011: 348-350; Flemming, 2018: 176-181. Karamanoğlu Beyliği, Osmanlı devletinin Antalya bölgesini fethetmesi ardından 1427 yılında Manavgat, Alara ve Alanya Kalelerinin yönetimini Memlük devletine para karşılığı satmıştır.
[68] Moğol, 2010: 113; Tızlak, 2010: 153-155; Kofoğlu, 2011: 348-350; Flemming, 2018: 147.

1.6. Karamanoğlu Beyliği Dönemi Tarihi (1293-1471)

Oğuzların Avşar boyundan olan Nure Sofi'nin oğlu Karaman Bey, I. Alaaddin Keykubat zamanında 1225 yılında Ermenek, Mut, Silifke ve Anamur bölgesini fethetmiş ve beyliğini Selçuklu sultanından izin aldıktan sonra ilan etmiştir[69]. Karamanoğulları ve ona bağlı Türkmen beyleri, 1277 yılında Ermeni Krallığı ile yaptığı savaşta galip gelmiş ve sahil kıyısındaki bölgeler Karamanoğullarının kontrolüne geçmiştir[70].

1256-1293 yılları arasında Antalya ile Gazipaşa arasındaki bölgenin yönetimi daha çok Moğol devletinin egemenliği altında idare edilmiştir. Karamanoğlu Mecdüddin Mahmut Bey kardeşi ile giriştiği taht mücadelesini kaybetmiş ve 1293 yılında Karamanoğullarına bağlı Alanya merkezli bir Beylik kurmuştur[71]. Mecddündin Mahmut Bey, 1293 yılında, kısa bir süre Kıbrıs Krallığının eline geçmiş olan Alanya Kalesi'ni Memlük sultanı Selahaddin Halil'in desteği ile tekrar fethetmiş ve Mısır'daki Memlük sultanı adına hutbe okutmuştur[72]. Karamanoğullarına bağlı olarak Alanya ve çevresinde hüküm süren Alanya Beyleri, Kıbrıs Krallığı, Moğol ve Memlük devletleri arasında denge siyaseti gütmüş, ancak daha çok Memlük devleti himayesinde kalmıştır[73].

1327 yılında Anadolu'daki Moğol Valisi Timurtaş'ın ölümünden sonra, Anadolu'daki Moğol baskısı ortadan kalkmış[74] ve 14. yüzyıl ilk yarısında Anadolu tamamen Türk beylikleri kontrolü altına girmiştir[75]. 1330-1361 yılları arasındaki Yusuf Bey döneminde, Alanya ve Gazipaşa çevresindeki yerleşmeler en ferah zamanını yaşamış ve Alanya, Akdeniz ticaretinin merkezi durumuna gelmiştir. Yusuf Bey, doğuda Ermeni Prensleri ile yaptıkları savaşta başarılar elde etmiş ve Memlük devleti ile iyi ilişkiler kurmuştur[76]. 1365 yılından sonra Alaaddin Ali Bey döneminde Karamanoğlu Beyliği, Osmanlı devleti ile sürekli siyasi ve askeri mücadele içine girmiştir[77]. 1427 yılında Alanya Beyi, Osmanlı devletinin Manavgat Kalesi'ni topraklarına katmasından duyduğu endişe nedeniyle, Alanya'nın yönetimini 5000 altın karşılığında Memlük devletine satmıştır. 1440-1471 yılları arasında Alanya Beyleri olan Lütfi ve Kılıçarslan Beyler zamanında, Memlük devleti himayesinde sürekli Kıbrıs Krallığı ile mücadele içinde geçmiştir[78]. 1471 yılında Fatih Sultan Mehmet'in emri ile Gedik Ahmet Paşa komutasındaki Osmanlı ordusu Alanya'ya gelmiş, Alanya Beyi Lütfi Beyoğlu Kılıç

[69] Neşri, 1949: 45-47; Sümer, 2001: 454; Dülgerler, 2006: 5; Güç, 2016: 11-15.
[70] Aksarayi, 2000: 86-87.
[71] Merçil, 1989: 332.
[72] Konyalı, 2011: 80-81; Sümer, 2001: 456; Cahen, 2012: 301.
[73] Merçil, 1989: 332.
[74] Dülgerler, 2006: 9; Cahen, 2012: 308.
[75] Pachymeres, 2009: 78-79; Oral, 2013: 197.
[76] Erdoğru, 2013: 17; Fazlullah El-Ömeri, 2014: 149-152.
[77] Özkan, 2021: 45.
[78] Merçil, 1989: 332.

Arslan, kaleyi savaşmadan Gedik Ahmet Paşa'ya teslim etmiş, Alanya Beyi, Gümülcine'ye gönderilmiş ve bölgedeki Karamanoğlu hakimiyeti son bulmuştur. 1471 yılından sonra Antalya Kalesi ile Gazipaşa arasındaki tüm bölge, tamamen Osmanlı İmparatorluğu'nun yönetimi altında kalmıştır[79].

[79] Aşıkpaşazade, 2003: 258; Merçil, 1989: 333; Dülgerler, 2006: 15; Yıldız, 2009: 37; Erdoğru, 2013: 20-21; Gazel, 2013: 24-25; Özkan, 2021: 45.

İKİNCİ BÖLÜM
DOĞU ANTALYA BÖLGESİ BİZANS YERLEŞMELERİ

Anadolu'daki Bizans kentleri, 5. ve 6. yüzyılda ekonomik, demografik ve fiziksel kullanım alanı açısından en geniş ve en parlak dönemini yaşamıştır. Bu kentlerin, 7. yüzyılın başından itibaren antik çağ kültürünün sonunu getiren ve Orta Çağ yaşam modelinin temelini atan Sasani Akınları sonucu, bir sarsıntı geçirdiği bilinmektedir. Hemen arkasından yaşanan Arap Akınları sırasında, Anadolu Bizans kentlerinin ve kırsal yerleşimlerin askeri yapılanma, idari durumu ve fiziksel doku açısından yeni bir oluşum içine girdiği görülmüştür. Bu akınlar sırasında, birçok kent tamamen terk edilmemiş ve çökmemiş, kentlerin birçoğu küçülerek varlığını devam ettirmiştir. Hellenistik ve Roma dönemi kentleri içerisinde devam eden Orta Çağ Bizans yerleşmeleri, geç antik çağ kentlerinin yüksek noktalarında, surlarla çevrili müstahkem kale yerleşimleri olarak varlığını sürdürmüştür. Bunlara ek olarak yüksek tepelere ve sarp kayalık alanlar üzerine; kule, burç ve payandalarla takviye edilmiş surlarla çevrili olan yeni küçük kaleler ve garnizonlar kurulduğu görülmüştür.

1071 Malazgirt Savaşı'ndan sonra, bu müstahkem kaleler, en önemli yaşam birimleri olarak, Anadolu'daki geç Orta Çağ Bizans ve Türk kent modelinin de alt yapısının oluşmasını sağlamıştır. Bu bakış açısıyla, Anadolu Bizans kentlerinin ve kırsal yerleşmelerinin Arap Akınları sonrasındaki durumunun incelenmesi, çalışma konumuz açısından çok önem arz etmektedir. Yerleşmelerin hangi siyasi ve askeri koşullar altında, nasıl bir fiziksel dönüşüm yaşadığı ve kentsel karakterleri belirleyen faktörlerin hangi etmenlere bağlı olarak değiştiği, saptanmaya çalışılmıştır.

2.1. Bizans Kentlerinin Polis'ten Kastron'a Dönüşümü: Tarihsel ve Kuramsal Arka Plan

Şehir veya kentin tanımı yapılırken, farklı bakış açıları geliştirilmiş olsa da genellikle birçok farklı özelliği barından etmenlerin bir arada yer aldığı, büyük yerleşim yerleri olarak tanımlanmıştır. Bu tanımlamalar içinde kentlerin daha çok üretim ve ticaret merkezi olma rolünün yanında demografik yapısının da çok etkili olduğu ileri sürülmüştür. Bir yerleşimin Orta Çağ'da şehir ya da kent sayılabilmesi için, güçlü savunma sistemi, planlı sokakları, ticari pazar alanı, merkez olma rolü, yoğun nüfus barındırma, farklı sosyo-kültürel ve dini yapılanmaya sahip olma gibi birçok özellik taşıması gerektiği vurgulanmıştır. 9. yüzyıldan itibaren Anadolu'da yaşan tarihi gelişmeler, kentlerin fiziki yapısında önemli değişimlere

neden olmuş ve Bizans şehirleri için *Polis* terimi yerine daha çok *Kastron (Kastra)* ifadesi tercih edilmiştir[80].

Polis ve Kastron terimlerinin, Bizans şehirciliği için iki karşıt fikir, iki farklı yaşam biçimi ve şehrin fiziki değişimini karakterize eden iki mekansal dönüşüm olduğu belirtilmektedir. Antik dönem şehir surları içindeki yüksek noktalara dahil edilmiş bir iç kale, orta ve geç Bizans dönemi şehrinin askeri rolünün simgesi olmuştur[81]. Bizans dönemi yazılı kaynakları, *Polis ve Kastron* terimlerinin karşılığı olan kentsel yerleşmelerin fiziki yapısı hakkındaki tanımlamaları konusunda, farklı yaklaşımlar benimsemişlerdir. Antik dönem ve erken Bizans kentini tanımlarken kullanılan Polis (Poleis) teriminin, 7. yüzyıldan sonra çok keskin bir şekilde düşüş yaşamış olan kentlerin yıkılmış olmasından dolayı tercih edilmediği düşünülmektedir[82]. Kastra-Kastellion-Kastron terimi 7. yüzyıldan önce nadiren tercih edilmiş ve 8. yüzyılda tahkim edilmiş eyalet kasabalarını ve şehirlerini tanımlamak için yaygın olarak kullanılmaya başlamıştır. Kastron terimi, 8. yüzyılın sonlarında, daha çok büyük askeri kentsel tahkimatlar için kullanılmış olsa da kırsal savunma karakolları için de kullanılmıştır[83].

7. yüzyıldan itibaren değişen kent algısı ve imajının bir sonucu olarak ortaya çıkan Kastron, kentsel yerleşimin ana merkezi olmuştur. 9. ve 10. yüzyılın önemli Bizans kaynakları olan Theophanes ve Nikephoros, geç antik dönemin Polis'inden farklı ve hiyerarşik olarak daha düşük bir rütbeye sahip olan bu yeni yerleşimi tanımlamak için özel bir terim yaratmayı veya detaylandırmayı amaçlamışlardır[84]. Bu dönemin yazılı kaynaklarında kentsel yerleşim için Polis ve Kastron teriminin birlikte de kullanılmış olduğu görülmektedir. Theophanes, *Choronographia* adlı eserinde bir şehir merkezini tanımlamak için Kastron terimini kullanmış, oysa çağdaşı olan patrik Nikephoros, aynı yerleşimi tanımlarken Polisma ve Phrourion terimini tercih etmiştir. Theophanes, Polis ve Kastron'un özdeş bir anlama sahip olduğunu ve Latince Castrum'dan türetildiğini belirmiştir[85].

İmparator VII. Konstantin Porfiyrogenitus'un 913-959 yılları arasında yazdığı De Administrando Imperio'da, Korinth kenti için, *Kastro Korinthou* olarak bahsettiği yerleşim yeri ile forumun doğusundaki sur duvarlarıyla çevrili bir kaleye atıfta bulunmuştur[86]. Atina ile Bodrum arasındaki denizde yer alan Naxos (Nakşa) Adası'ndaki *Kastro Apalirou* yerleşimi,

[80] Zavagno, 2021: 32.
[81] Zavagno, 2021: 148.
[82] Kazhdan, 1998: 346. Theophanes kastron terimini metin içinde şu şekilde kullanmıştır: "IV. Konstantin, Armeniakon'daki kendi *Kastron*larının binlerce sakinini Konstantinopolis'e götürdü". Ayrıca Kazhdan, Theophanes'in Kastron terimini yaygın kullanmasını, kalelerin icadından dolayı değil, antik dönem polis yerleşiminin kısmen yeni bir şehir benzeri yerleşim biçimiyle değiştirilmesi anlamına geldiğini ileri sürmüştür.
[83] Crow, 2017: 98.
[84] Zavagno, 2021: 44-45.
[85] Crow, 2017: 97.
[86] Zavagno, 2021: 117.

Arap Akınları zamanında ayakta kalmış, kilise, sokalar, evler ve sarnıçlar içeren, yüksek ve sarp bir kayalık üzerine surlarla çevrelenmiş fiziki yapısıyla, bir *Kastron* olarak tanımlanmıştır[87].

11. yüzyılda Bizans generali Kekaumenos yazdığı bir mektupta, kastron ya da şehir yerine, kale terimini kullanmıştır ve 11.yüzyılda birçok köyü kontrol eden kale kelimesi ile kastron ifade edilmiştir[88]. 1165-1170 yılları arasında İmparator Manuel Komnenos, Türk Akınlarına açık bulunan Edremit ve Bergama çevresinde birbirine uzak olan köyleri birleştirerek, güçlü surlarla çevirmiş ve koruma altına almıştır[89]. 12. yüzyıl sonunda yeni tesis edilen bu müstahkem mevkilere *Neokastra* adı verilmiş ve bu yeni Kastronlara merkezden idareciler tayin edilmiştir[90].

Kastronu, küçük bir kale ya da karakol yerleşiminden ayırırken kilisenin ve piskoposluğun büyüklüğü ve ekonomik gücü, ölçüt olarak kullanılmıştır. Kastron, artık Polisin aksine, geniş bir kentsel yerleşimi değil, sur duvarlarıyla çevrili bir idari ve askeri merkezi ifade etmektedir. Ayrıca, Kastronda yaşayan bir piskoposun varlığı, genellikle kastronu daha küçük bir kaleden ayırmış oluyordu[91]. Piskoposun, kastron içinde yaşayan halk ve yakın çevresindeki kırsal bölgede yaşayan köylüler üzerinde, her türlü idari, dini, ekonomik, sosyal ve sağlık gibi birçok alanda yetkisinin bulunması, kastronun merkez rolünü yansıtmaktadır. Kastrondaki yerel kilise, zengin topraklara ve mallara sahiptir; piskopos da bu kilisenin ve kastronun en üst yetkilisidir. Piskoposun ekümenik konsey toplantılarındaki hiyerarşik durumu ve gücü, kastronun fiziki ve mali gücünü de yansıtmaktadır[92].

Erken dönem Bizans şehirleri, Roma İmparatorluğunun mirasçısı olarak, entegre bir altyapı ile Roma uygarlığının birçok kentsel unsurunu devralarak fiziksel gelişimini sürdürmüş olduğu ve Hıristiyan inancın etkisiyle bu kentlerin 6. yüzyılda, Roma İmparatorluğunun kentsel geleneklerinden uzaklaştığı düşünülmektedir. Roma döneminde çok sık görülen heykeller, Bizans döneminde artık yapılmaz olmuş; tiyatro ve stadyum gibi anıtsal yapılar kullanılmaz duruma gelmiştir. Büyük hamamlar yerini, villada özel ve küçük hamamlara bırakmıştır; bu küçük hamamlar ise, sosyal bir buluşma yeri olarak değil, yalnızca kişisel temizlik amacıyla kullanılmıştır. Kentlerin sokak dokusu daralmış ve sütunlu caddelerdeki dükkanların açık alanları, duvarlarla örülerek kapatılmıştır. Antik dönemin

[87] Zavagno, 2021: 127.
[88] Crow, 2017: 105. Crow, Kastron teriminin, Bizans kalelerinin yanında daha çok Hırvatistan, Gürcistan ve Ermenistan gibi sınır Lordlarının yaşadığı kaleler için de kullanıldığını ve Bizans Kastronunun Lord olmanın sembolü olarak feodal Batı Avrupa'nın kalesiyle aynı kökten gelmiş ve benzer özellikler taşımış olduğunu belirtmektedir.
[89] Khoniates, 1995: 103.
[90] Khoniates, 1995: 103.
[91] Zavagno, 2021: 38.
[92] Zavagno, 2021: 39.

kentsel merkezleri olan agoralar, toplumsal buluşma yerleri olma rollerini kaybetmişlerdir. Roma dönemine ait olan anıtsal yapıların taşları, yeni yapılan bazilikal planlı kiliselerde ve sur duvarlarında devşirme olarak kullanılmış ve pagan inancın yapıları bilinçli olarak kullanılmaz hale getirilmiştir[93].

Anadolu'da kurulan büyük kentlerin, geniş alanları çeviren yüksek ve kalın surlarla özdeşleştiği ve sur içindeki diğer yapıların fiziki mahiyetinin de bu güçlü surlar tarafından belirlendiği anlaşılmaktadır. Anadolu'daki kule ve burçlarla güçlendirilmiş şehir surları, diğer bir ifadeyle tahkimat sistemi tarihinin, Tunç Çağı'na kadar uzandığı belirtilmektedir. Büyük İskender'den sonra Anadolu'da yeni Hellenleşmiş şehirlerin kurulması, büyük boyutlu düzgün kesme taşlardan yapılmış kentsel surların gelişmesini tetiklemiştir. Bu surlar, Roma döneminde sadece savunma ve korunma amaçlı değil, aynı zamanda kentsel sergileme unsuru ve kenti tanıtma rolü de üstlenmiştir. Erken Bizans döneminde ise, pratik gereksinimlere ek olarak, kentleri saran sur duvarları, dekoratif özellikleri ile kentsel düzeninin bir parçası olma işlevi de görmüştür. 7. yüzyılda Anadolu'da başlayan önce Sasani, ardından Arap Akınları; Anadolu'da yeni bir kentsel tahkimat çağının başlamasında çok etkili olmuştur[94]. Bu akınlardan sonra geç antik dönemin yönetici sınıfı olan *curialar* ortadan kalkmış, kentli olma ve kentin büyüklüğü ile gurur duyma gibi özellikler terk edilmiş, şehirler din adamlarından oluşan piskopos, vali ve önde gelen toprak sahiplerinden oluşan yeni elit sınıf tarafından yönetilmiş ve imar edilmiştir[95].

7. ve 8. yüzyılda gerçekleşen bu akınlardan sonra Bizans Anadolu kentlerinin fiziki, idari ve demografik olarak bir dönüşüm içine girdiği bilinmektedir. 7. ve 8. yüzyılın bu güvensiz ortamı, geniş alana yayılmış büyük kentleri, dar ve küçük surların arkasına çekilmeye zorlamıştır[96]. Bizans kentlerinde, geç antik dönemin kentsel dokusu ve yapıların fiziki görünümüyle tüm bağlarını koparan, yeni bir yerleşim modeli oluşmuştur. Bu dönemde, bazı kentler tamamen terk edilerek sayıları azalmış, bazılarının boyutu küçülmüş, bazıları ise kurulduğu düz alanlardan yakın noktadaki daha yüksek ve hakim noktalara taşınarak kırsallaşmıştır[97]. Terk edilmeyen önemli şehir ve kasabalar, 7. yüzyıl sonunda, yüksek surlarla çevrilerek askeri ve sivil teşkilatlanmanın stratejik merkezleri haline gelmiş ve Arap Akınları sırasında önemli yerleşim birimleri olarak varlığını devam ettirmiştir[98].

---

[93] Hellenkemper ve Hild, 2004: 206-209.
[94] Crow, 2017: 90-91.
[95] Ceylan, 2000: 19-21; Whittow, 1990, 26.
[96] Ceylan, 2000: 41.
[97] Ostrogorsky, 1959: 65; Koder, 2017: 24; Vryonis, 2020: 22; Zavagno, 2021: 127-130.
[98] Ostrogorsky, 1959: 57; Niewöhner, 2017: 51. 787 yılında İznik'te toplanan 7. Ekümenik Konsülde, 319 piskoposun hazır bulunduğu kaydedilmiştir.

Son dönemde gerçekleştirilen arkeolojik kazılar ve bilimsel çalışmalar, Anadolu'nun önemli kentlerinin Arap Akınları sonrasındaki durumu hakkında yeni tespitler ortaya koymuştur. Arap Akınları sonucunda, kentlerin fiziki durumunda büyük bir değişimin meydana geldiği, birçok şehrin eski ihtişamını ve zenginliğini önemli ölçüde kaybetmiş olmasına rağmen yerleşimin akropolis tepesinde az da olsa devam etiği; mevcut mimari kalıntılar ve arkeolojik verilerle kanıtlanmıştır.

9. yüzyıldan itibaren, Orta Anadolu, Ege ve Akdeniz şehirlerinin birçoğu, doğu Akdeniz bölgesinin ekonomik canlanmasından ve Bizans devletinin siyasi olarak genişlemesinden faydalanarak, varlıklarını devam ettirmişlerdir. Buna karşın 1071 Malazgirt Savaşı'nın kaybedilmesi ardından, Anadolu'ya yoğun ve kalıcı Türk yerleşimi ile 1204 yılında başkent İstanbul'un IV. Haçlı Seferi sonucunda Latinler tarafından işgal edilmesinden sonra Bizans otoritesinin zayıflamasıyla, Bizans kentlerinin askeri önemi artmış, yerleşmelerde yeniden savunmaya önem verilmiş ve çoğu kentin yönetimi Türklerin eline geçmiştir. Bu nedenle bölgedeki Bizans yerleşmelerinin tarihi sürecinin anlaşılmasının, doğu Antalya bölgesinin fethi sonrasında kurulan Türk yerleşmelerinin mahiyetine ışık tutacağını düşünmekteyiz.

Orta Anadolu bölgesinin en önemli Bizans şehirlerinden biri olan Ankara, 622 yılında gerçekleşen Sasani Akınlarına[99] kadar, akropolisin altındaki ovaya kadar uzanan anıtsal kamu yapılarıyla, büyük ve gelişmiş bir şehir statüsündedir. Anadolu'nun en işlek karayolu üzerinde yer alan kent, uzun bir süre taşra başkenti, askeri üs, ticaret merkezi, dini[100] ve entelektüel yaşam merkezi olma rolünü sürdürmüştür[101]. 654 yılındaki Arap Akınları sonrasında Ankara, geniş metropolden, bir tepenin üzerinde yer alan ve sağlam surlarla tahkim edilmiş bir kasabaya doğru çarpıcı bir dönüşüm yaşamıştır. 776 ve 797 yıllarında Arap orduları, Ankara'ya yeniden saldırmış ve 805 yılında Bizans imparator Nikephoros, şehri tahkim ederek, surları yeniden onartmıştır[102].

838 yılında Abbasi Halifesi Mutasım komutasındaki Arap orduları, Ankara'ya yeniden saldırmış ve bu saldırı, Ankara surlarında geniş bir yıkıma yol açmıştır. Surlar üzerinde yer alan kitabelerden III. Mikhael (842-867) döneminde, antik döneme ait olan sur ve yapı

[99] Foss, 1977a: 70. Sasani birlikleri Ankara'ya bağlı köyleri talan ederken, Ankara halkının çoğunun kaçmış olabileceği ve birçoğunun öldürüldüğü ya da köle yapıldığı düşünülmektedir.
[100] Foss, 1977a: 57-58. Aziz Theodore (570-613), vebadan kurtulmak için Tanrı'ya dua ederken, Ankara'da yaşayanlar, Aziz'in arkasında dua etmeye durmuşlardır. Duaları kabul olmuş, Ankara vebadan kurtulmuş ve hatta Theodore'nin kutsadığı kutsal suyun serpilmesi sonucu, sığırlar bile kurtarılmıştır. Aziz Theodore'nin ünü yayıldıkça, ziyaretçilerinin sayısı artmıştır. Kuraklığı veya vebayı hafifletmek, iblisleri kovmak, dilsizleri konuşturmak ve diğer mucizeleri yerine getirmek için imparatorlar da dahil, birçok ziyaretçi Ankara'ya gelmiş ve çoğu zaman Aziz, köylere çağırılmıştır. İmparatorluğun doğusunda ve batısında, sonraki bin yılın büyük bir bölümünde tekrarlanacak olan bu sahnede, Orta Çağ'ın inanç biçiminin ruhu, 6. yüzyılda kendini göstermiştir.
[101] Foss, 1977a: 29.
[102] Foss, 1977a: 74-77.

kalıntılarının söktürülerek, yeni bir kale inşa ettirilmiş olduğu anlaşılmaktadır[103]. 1071 Malazgirt Savaşı ardından, Bizans devletinde yaşanan iç karışıklık sırasında Türk orduları, Ankara'yı fethetmiştir. Ancak, 1101 yılında Haçlılar, kısa süreliğine şehrin kontrolünü ele almış ve anlaşmaları uyarınca Bizans imparatoruna geri vermişlerdir. Birkaç yıl içinde Ankara, tekrar Selçuklular tarafından fethedilince, kentin Bizans dönemi sona ermiş ve Ankara o zamandan beri bir Türk şehri olarak devam etmiştir[104].

Konya Ovası'nın, Arap Akınlarından sonraki tarihi süreci ve bölgenin orta Bizans durumu hakkındaki bilgiler çok sınırlıdır. 1071 yılından sonra Bizans kırsal yerleşimlerin tamamen terk edilmiş olduğu belirtilmektedir[105]. Boğazköy Hitit tapınak alanında yapılan kazılarda, yukarı şehirdeki Bizans yerleşiminde bulunan manastır kilisesi, konutlar, mezarlık ve şapel içeren bir orta Bizans köyünün kalıntıları ortaya çıkarılmıştır. Kazılan mezarlarda ele geçen buluntular, en geç 12. yüzyıla tarihlenmiştir. Hemen hemen her yapıda yangın izlerine rastlanmış ve bu yangın sonrası halkın değerli eşyalarını alıp yerleşimi terk ettiği belirtilmektedir[106].

Yozgat Çadırhöyük'te son dönemde gerçekleşen kazılar sonucu, kuzey terasa yayılan büyük bir Bizans kompleksi ortaya çıkarılmış ve höyüğün 5. yüzyıldan 11. yüzyıla kadar sürekli yerleşime tanık olduğu anlaşılmıştır. Arap Akınları zamanında nüfusu azalmış, orta Bizans döneminin başında hem yamaç terasındaki hem de höyükteki yerleşim köy statüsünde devam etmiş ve 1071 Malazgirt Savaşı'ndan sonra yerleşim çökme sürecine girmiştir. Yerleşimdeki iki yapıda gerçekleşen kazılar sonucu ele geçirilen seramik buluntular, yerleşimin 13. yüzyıldan sonra terk edildiğini göstermiştir[107].

Amorium şehri, kentsel gelişimini Bizans döneminde tamamlamış ve 7. yüzyılın ortalarında, Bizans eyaletlerinin en büyüğü olan Anadolu Theması'nın başkenti ve savunma karargahı olmuştur[108]. 838 yılında gerçekleşen bir Arap Akını sonucunda şehir yakılmış olsa da yerleşim devam etmiştir. Arkeolojik buluntular ve mimari veriler, Yukarı Şehir (höyük üzerine) bölgesinin 9. yüzyılın sonlarında, harçlı moloz ve devşirme taşlardan inşa edilen surlarla çevrilerek, yeniden yerleşildiğini kanıtlamaktadır. Bunlara ek olarak, Aşağı Şehir'deki kilisenin yeniden onarılması ve yerel yöneticilerin kilise yakınındaki mezar buluntuları, şehir nüfusunun kalabalık olduğunu ve yaşamın aşağı bölgede de devam ettiğini

[103] Peschlow, 2017: 359-360. Bu saldırılar sırasında halkın bir kısmı dağlara kaçmış ve çoğu esir alınıp köle yapılmıştır. Bu fetihler arkasından, Ankara'da yerleşim yeniden tahsis edilmiştir. Tapınak Kilisesi yanındaki Bizans surlarının ve Aziz Klemens Kilisesi'nin onarımının, 9. yüzyılın bu yeniden yapılanma döneminin eserleri olduğu belirtilmiştir.
[104] Foss, 1977a: 83.
[105] Izdebski, 2017: 88.
[106] Böhlendorf Arslan, 2017: 361-367.
[107] Cassis, 2017: 369.
[108] Lightfoot, 2017: 333-335.

göstermiştir. Kazı çalışmaları sonucunda ele geçirilen bol miktarda seramik, kurşun mühür, cam bilezik, sikke ve fresko buluntuları, Amorium'un 10. ve 11. yüzyıllarda yeniden büyük bir yerleşim olduğuna işaret etmektedir[109]. 1071 Malazgirt Savaşı'nın kaybedilmesi ardından, Amorium'daki Bizans dönemi sikke buluntuları iyice azalmış ve şimdiye kadar bulunan son Bizans sikkesi, I. Aleksios (1092-1118) dönemine tarihlenmiştir[110]. Mimari veriler ve kazı buluntuları ışığında, 7. yüzyıl ortasından 11. yüzyıl sonuna kadar devam eden Amorium şehrinin Bizans dönemi, 1118 yılında son bulmuş ve Türk dönemi başlamıştır. İç Sur çevresinde ele geçirilen Beylikler ve erken Osmanlı dönemine ait olan seramik buluntular, geç Orta Çağ Türk döneminde yerleşiminin daha çok Yukarı Şehir'de yoğunlaştığını kanıtlamaktadır[111].

Aizanoi antik kentinin, Arap Akınları sırasında tahkim edilmediği ve şehir olarak varlığını sona erdirmiş olduğu ileri sürülmektedir. Orta Bizans dönemine tarihlenen bir şapel, mezarlar ve bu döneme ilişkin arkeolojik buluntular, Aizanoi'de orta Bizans döneminde küçük bir yerleşim olduğuna işaret etmektedir. 1071 Malazgirt Savaşı'ndan sonra Türklerin bölgeye gelmesiyle, Tapınak Kilisesi ve çevresi müstahkem bir kale yerleşimine dönüştürülmüştür. Tapınaktan ve diğer yapılardan alınan büyük devşirme taşlarla inşa edilen yeni kale surları, kare ve yarım daire biçimli kuleler ile güçlendirilmiş ve Aizanoi antik kenti, Çavdarhisar adıyla Türk kalesi olmuştur[112].

Sagalossos antik kentinde yapılan son dönem arkeolojik çalışmalar, yerleşim tarihinin, erken Bizans dönemindeki kentsel terk ediliş kanısının aksine, 13. yüzyılın başlarına kadar devam eden bir yaşamsal sürecin varlığını kanıtlamış durumdadır. 7. yüzyılın ortalarında yaşanan bir deprem sonucu, yapıların çoğunun yıkılmasına rağmen kentte yerleşim devam etmiştir. Arap Akınları sırasında, aşağı şehirdeki erken imparatorluk döneminde yapılan sütunlu caddenin güney kısmına, iki kule ile desteklenen bir savunma duvarı inşa edilmiştir. Surla çevrili bu korunaklı alanın içerisinde, küçük evler ve piskoposluk konutu da yer almıştır[113].

Aşağı Agora'nın batısında yer alan Apollon Tapınağı'ndaki bazilikanın bema kısmı, 11. yüzyılda bir şapele dönüştürülmüş ve çevresinde 13. yüzyıla tarihlenen mezarlar tespit

[109] Lightfoot, 2017: 334-339; Gökalp vd., 2020: 570-571; Zavagno, 2021: 91.
[110] Lightfoot, 2017: 340; Gökalp vd., 2020: 571. Orta Anadolu bölgesi, 11.yüzyıl sonunda, yalnızca Bizanslılar ve Selçuklu Türkmenlerinin değil, aynı zamanda I. Haçlı ordularının ve Norman komutanların da mücadele ettiği bir sınır bölgesi haline gelmiştir. Bu savaş ortamında Amorium halkının şehirden kaçtığı ya da batıdaki daha güvenli topraklara nakledilmiş olduğu belirtilmektedir.
[111] Gökalp vd., 2020: 569; Gökalp vd., 2022; 511.
[112] Özer ve Korkmaz, 2014: 12; Stroth, 2017: 328-331.
[113] Poblome vd., 2017: 302-306; Pablome vd., 2018: 214. 7. yüzyılın sonlarından 9. yüzyıla kadar uzanan dini kaynaklar, Sagalassos'un Pisidia eyaletinin önde gelen piskoposluk merkezlerinden biri olduğu ve ekümenik konseylere piskopos göndermeye devam ettiğini göstererek, yerleşimin sürekliliğini kanıtlamaktadır.

edilmiştir. Kentin güney ucunda yükselen İskender Tepesi'ne, 11. yüzyılda inşa edilen kalenin, 13. yüzyılda tamamen yıkılmasıyla, Sagalassos'taki Bizans dönemi son bulmuş ve Türk dönemi başlamıştır. Artık bir köy niteliğinde devam eden Sagalassos çevresindeki tarımsal faaliyetler, 10. yüzyılın ortasından 13. yüzyılın başına kadar olan dönemde, sınırlı tahıl ekimi ile birlikte hayvancılık üzerine odaklanmıştır. 13. yüzyıl Selçuklu döneminde, antik kentin güneyindeki düzlük alan üzerine kurulan Ağlasun Köyü'ne, bir kervansaray ve ona bağlı bir hamamın inşa edilmesiyle, geç Orta Çağ Türk döneminde yerleşimin odak noktasının değiştiği görülmektedir[114].

Aphrodisias antik kentinde yapılan arkeolojik kazılar sonucu elde edilen mimari veriler ve buluntular, 617 yılında yaşanan deprem ve yangın sonrası, kent içindeki birçok yapının yıkıldığına işaret etmektedir[115]. Yaşanan bu afetler sonucunda 7. yüzyılın sonlarına doğru hem şehir merkezi hem de kırsal kesim düşüşe geçmiştir. Ancak, 8. yüzyıldan itibaren köy benzeri küçük bir yerleşim yeniden kurulmuş ve tiyatro binası bir kaleye dönüştürülmüştür. 10. yüzyılda yaşanan sükunet döneminde, Afrodisias şehir merkezinin batısına, kubbeli bazilika planında yeni bir kilise inşa edilmiş ve kiliseyi şehir merkezine bağlayan yol onarılmıştır. Kent merkezindeki küçük yerleşim ve kırsal bölgeler, 12. yüzyıl sonuna kadar kullanılmış, 13. yüzyıl başında Anadolu Selçuklu devleti tarafından fethedilmesiyle Aphrodisias antik kentinin Bizans dönemi sona ermiş ve geç Orta Çağ Türk dönemi başlamıştır. Selçuklu fethi ardından ana caddenin güneyine bir hamam inşa edilmiştir[116].

Assos antik kenti içindeki yerleşime ilişkin mimari veriler ile seramik ve sikke buluntuları, kentin 7. yüzyılın sonlarında önemini kaybederek büyük bir düşüşe geçtiğini kanıtlar niteliktedir[117]. Buna karşın yerleşim tamamen terk edilmemiş, Akropolisin üst noktasına geç Bizans döneminde burç ve kulelerle tahkim edilmiş bir iç kale inşa edilmiştir. Assos ve çevresi 14. yüzyılda Osmanlı Beyliği tarafından fethedilince Bizans dönemi sona ermiş ve Behram Kale adıyla Türk dönemi başlamıştır. Akropolisin en üst noktasına, I. Murat tarafından 1365 yılında üç gözlü son cemaat yeri bulunan, kare planlı ve tek kubbe örtülü bir cami inşa edilmiştir[118].

Bergama antik kenti, güçlü bir Helenistik krallığın başkenti[119] olarak Roma imparatorluk döneminde gelişen, büyük bir şehir olmuştur. 663 ve 716 yıllarındaki Arap

[114] Poblome vd., 2017: 310; Poblome vd., 2019: 495.
[115] Smith, 2022: 51.
[116] Dalgıç ve Solicek, 2017: 274-279; Smith, 2022: 52-53; Smith, Jacobs ve Somersan, 2022: 30-41.
[117] Arslan, 2010: 114; Böhlendorf Arslan, 2017: 224.
[118] Boran, 1998: 287; Böhlendorf Arslan, 2017: 224; Arslan vd., 2020: 530-531; Arslan vd., 2022: 425.
[119] Pirson, 2011: 246-248; Pirson, 2012: 110-118; Pirson vd., 2017: 217-220.

Akınları sonrasında, akropolisin üst noktasını çevreleyen ve geç antik çağda iskan edilen yerleşimin çoğunu dışarıda bırakan, devşirme taşlarla yeni bir kale inşa edilmiştir[120]. 838 yılındaki Arap Akınları sırasında, Aşağı Şehrin surları yıkılınca, akropolis surları yeniden onarılmış ve azalan nüfus için bir sığınak görevi görmüştür[121]. Bizans imparatoru Manuel Komnenos 1143-1180 yılları arasında, bölgenin Selçuklulara karşı savunulması amacıyla, Aşağı Şehirdeki ve akropolisin yamaçlarındaki surları tekrar güçlendirmiştir[122]. 8. yüzyıl başında akropolise inşa edilen bu küçük kale, 13. yüzyılda tepenin tüm yamacını kaplayacak şekilde genişletilmiştir. Bergama akropolis tepesinin dar sokaklardan ve küçük evlerden oluşan bu yeni mimari dokusu, antik çağdan tamamen farklı, bir geç Orta Çağ yerleşim modeli sergilemektedir[123].

Smyrna antik kentinde gerçekleştirilen arkeolojik kazılarda ele geçen buluntular ve mimari veriler, Arap Akınları sırasında düşüşe geçen kentsel yaşamın, 9. yüzyılın başlarında, bir liman ve ticaret kenti olarak yeniden gelişmeye başladığını göstermiştir. 857 yılına ait bir kule yazıtı, şehrin III. Mihail döneminde, yeniden tahkim edildiğini kanıtlamaktadır. 869'da Smyrna piskoposu, metropolit rütbesine terfi edilmiş ve Efes piskoposundan bağımsızlığını alarak ayrılmıştır. Akropolisten limana kadar uzanan yeni Bizans surları, Smyrna'nın büyük bir alanı kapladığını göstermektedir. Symyrna, Laskaris Hanedanlığı zamanında 13. yüzyıl başında, bir metropol olarak Ege bölgesinin en büyük geç Orta Çağ Bizans şehirlerinden birisi olmuştur. Roma agorasının geç Orta Çağ Bizans ve Osmanlı döneminde mezarlık olarak kullanıldığı, arkeolojik kazılar sonucu ele geçen seramik ve sikke buluntularıyla da desteklenmiştir[124]. Antik kentin hemen doğu yönünde yükselen tepe üzerinde bulunan Kadife Kale, Symrna antik kentinin akropolisi durumundadır ve arkeolojik veriler kalenin Helenistik, Roma, Bizans ve Türk döneminde kullanıldığını açıkça ortaya koymaktadır. Aydınoğlu Mehmet Bey, 1317 yılında Kadife Kale'yi fethetmiş ve kalenin Türk dönemi başlamıştır. Kadife Kale içerisinde, bu dönemde inşa edildiği düşünülen bir mescit kalıntısı ortaya çıkarılmıştır[125].

Sardis antik kentinin, 616 yılında Sasani ve 660 yılında gerçekleşen Arap Akınları sırasında, kentsel yaşamda çarpıcı bir düşüş yaşadığı belirtilmektedir. Bu saldırı sonrasında aşağı şehirdeki Hellenistik ve Roma dönemi yapılarına ait olan devşirme malzemelerle kuzey

[120] Foss, 1977b: 480.
[121] Crow, 2017: 99.
[122] Foss, 1977b: 480.
[123] Foss, 1977b: 481; Radt, 1993: 521-522; Radt, 1994: 570-571; Zavagno, 2021: 61. 13. yüzyılın ortalarında, Theodore Laskaris, Bergama'yı ziyareti sırasında; Akropolise tırmanırken, eski eserlerin harabeye dönüşmüş halini üzüntüyle karşılamış, antik kentin büyüklüğünü kendi zamanının kulübeleriyle karşılaştırarak, onları evlerdeki fare deliklerine benzetmiştir.
[124] Foss, 1977b: 482; Ersoy, 2009: 34; Ersoy, 2010: 410.
[125] Ersoy vd., 2011: 142; Ersoy vd., 2012: 191-192; Göncü, 2019: 436.

yöndeki akropolis tepesine, kale, şapel, sarnıçlar ve evler inşa edilmiştir[126]. Sardis akropolis tepesindeki Bizans yerleşiminin 10. ve 11. yüzyılda devam ettiğini, kazılarda ele geçirilen sikke ve seramik buluntular da desteklemektedir[127]. Geç Orta Çağ boyunca küçük bir kasaba olarak varlığını devam ettiren Sardis'in Bizans dönemi, 1304 yılındaki Türk fethine kadar devam etmiş ve bu tarihten sonra Türk dönemi başlamıştır[128].

Anadolu'nun en gelişmiş şehirlerinden biri olan Efes antik kenti, Sasani ve Arap Akınları sırasında 7. veya 8. yüzyılda yeni ve korunaklı bir surla çevrelenmiştir. Bu yeni sur, antik kentin kuzey bölümünün çoğunu içine almış, doğudaki tepenin zirvesine doğru yükselmiş ve tiyatroyu bir burç olarak kullanmıştır. Sürekli akınlar neticesinde antik liman bölgesi ve aşağı yerleşim kullanılamaz duruma gelince, yeni yerleşim, Aziz John Kilisesinin merkez oluşturduğu, Ayasuluk Tepesi'nde güçlü bir şekilde tahkim edilen iç kaleye taşınmıştır. Ayasuluk Kastronu olarak adlandırılan bu yerleşim, geç Orta Çağ Bizans döneminde, 1304 yılındaki Türk fethine kadar genişlemiş ve yerleşim surların dışına taşmıştır[129]. Ayasuluk Tepesi'ndeki mimari veriler ve arkeolojik buluntular, bu bölgenin en önemli yaşamsal merkez olduğunu kanıtlamıştır. 10. yüzyılda piskoposluk konutunun, savunması daha kolay olan Ayasuluk Tepesi'ne taşındığı anlaşılmaktadır. Kentin yakın çevresinde 11. yüzyılda tarımsal üretim artmış, Meryem Kilisesi onarılmış ve kilisenin çevresi, mezarlık alanı olarak kullanılmıştır. Özellikle 10. ve 11. yüzyıllarda tüm kentsel alana yayılmış olan seramik ve sikke buluntularında belirgin bir artış gözlenmiştir. Ayasuluk Tepesi'nin aşağısındaki Artemis kutsal alanının çevresinde kurulan Bizans köyü, 12. yüzyılda şarap, kumaş ve ip gibi tarımsal ürünlerle gelişmiştir[130]. Kazı çalışmalarında ele geçirilen ve 14. yüzyıla tarihlenen seramik ve sikke buluntuları, yerleşimin geç Bizans döneminde devam ettiğini göstermektedir[131]. Bizans devletinin en güçlü metropolitliklerinden biri olan Efes kentinin Hıristiyan nüfusu, 1304 yılındaki Türk fethi ardından büyük oranda azalmış ve yerleşim 1387 yılında yoksul bir papazı bile geçindiremeyecek kadar önemsiz duruma gelmiştir[132].

Priene antik kentinin aşağı şehir yerleşimi, 7. yüzyılın sonlarında Arap Akınlarının etkisi sonucu tamamen terk edilmiştir. Yeni yerleşim, aşağı kentin kuzeybatısında yükselen kaya üzerinde yer alan ve savunması daha kolay olan akropolis tepesine kurulmuştur. Helenistik dönemde yapılan surların içine, 7. yüzyıl sonunda harç katkılı moloz taşla yeni bir

[126] Foss, 1977b: 476.
[127] Rautman, 2017: 235-237; Cahill, 2022: 401.
[128] Foss, 1977b: 477; Rautman, 2017: 235-237.
[129] Foss, 1977b: 472-475; Crow, 2017: 95-97; Zavagno, 2021: 91.
[130] Ladstatter, 2017: 244-247.
[131] Zavagno, 2021: 103.
[132] Vryonis, 2020: 375.

kastron inşa edilmiştir[133]. Arap Akınları sonrasında 10. yüzyılda yaşanan sükunet döneminde, küçük bir kasaba niteliğindeki yerleşim, yeniden aşağı kente taşınmıştır. Türk fetihleri sırasında, akropolisteki kale, Komnenoslar tarafından 11. yüzyıl sonlarında takviye burçlarla yeniden güçlendirilmiş; kale içine kilise, sarnıç ve konutlar inşa edilmiştir. 13. yüzyılın sonlarında, Selçukluların Priene'yi fethetmesi sonucu, Bizans yerleşimi tamamen sona ermemiş fakat, artık önemini büyük ölçüde kaybetmiştir[134].

Milet antik kenti, Sasani ve Arap Akınları döneminde tamamen erk edilmemiştir. Antik kentin kuzeyinde yer alan tiyatro binasının oturma basamaklarının üst kısmı, yeni bir kale inşa edilerek bir kastrona dönüştürülmüştür. Tiyatro binası, yeni inşa edilen konutlarla, orkestra üzerinde bir kilise ve bir sarnıç yapısı ile küçük bir kasaba görünümü almıştır. 10. veya 11. yüzyılda, tiyatro ve kale surları, deprem nedeniyle yıkılmış, antik kentin yıkıntıları üzerine dağınık bir şekilde inşa edilen küçük konutlarla yerleşim alanı genişletilmiştir[135]. Kaletepe olarak adlandırılan bölgede yapılan arkeolojik kazılar sonucunda 12.-13. yüzyıla ait olan seramik buluntuların ele geçirilmiş olması, yerleşimin geç Orta Çağ Bizans döneminde kullanım gördüğüne işaret etmektedir. Piskoposluk sarayının hemen batısında, beylikler dönemine ait olan bir seramik atölyesi ve yerleşime ilişkin duvar kalıntılarının ortaya çıkarılmış olması, 14. yüzyıl başında Milet şehrinin Türk hakimiyetine girdiğini göstermektedir. Türk döneminde, Milet antik kentinin hemen güneyine, 1404 yılında cami, medrese, imaret ve iki hamamdan oluşan bir külliye inşa edilmiştir[136].

Antalya'nın batı kıyısında yer alan Patara antik kentinin, bir liman kenti olması itibariyle 7. yüzyılda yaşanan Sasani ve Arap Akınlarından çok fazla etkilendiği belirtilmektedir[137]. Bu dönemde tiyatronun bulunduğu küçük tepenin surlarla çevrelendiği ve burada küçük bir yerleşimin devam ettiği düşünülmektedir. Patara'nın Bizans sur duvarları 10. ve 12. yüzyıllar arasında yeniden onarım görmüş, bu dönemde Büyük Kilise'nin yan nefine küçük bir şapel inşa edilmiş ve kilisenin kuzey tarafı ile avlusu, mezarlık olarak kullanılmıştır[138]. 12. yüzyıl Türk akınları sırasında Patara'da az da olsa bir Hıristiyan grubun yaşadığı bildirilmektedir[139]. Tepecik Tepesi ve Doğucasarı Tepesi'ndeki Bizans surları, aşağı yerleşimde yaşayan ve yamaçlarda çiftçilik yapan kırsal nüfus için her ne kadar bir sığınak görevi görmüş olsa da 12. ve 13. yüzyıl Bizans döneminde kentin boyutu önemli ölçüde

[133] Fildhuth, 2017: 251-252.
[134] Foss, 1977b: 479; Fildhuth, 2017: 252; Raeck, 2007: 158.
[135] Foss, 1977b: 478.
[136] Durukan, 2000: 164-166; Niewöhner, 2015: 622; Niewöhner vd., 2016: 26-28; Niewöhner vd., 2017: 211.
[137] Ceylan ve Duggan, 2022: 1086. Antik kente Arap Akınları sırasında doğrudan bir saldırı olmadığı ifade edilmektedir.
[138] Uluçam, 1990: 37-38; Foss, 1996: 27-29; Peschlow, 2017: 287-290; İşkan, 2018: 131-132; Ceylan ve Duggan, 2022: 1088.
[139] Duggan, 2010: 53.

küçülmüştür[140]. Patara 1211 yılında Anadolu Selçuklu devletinin kontrolüne geçmiş ve limana yakın bölgede surlarla çevrili alan içerisine bir cami ile hamam inşa edilmiştir[141]. Hurmalık Hamamı'nda gerçekleştirilen kazılar sonucu ele geçirilen sikke ve seramik buluntular[142], Patara'nın Selçuklu döneminde kullanıldığına işaret etmektedir[143]. 13. yüzyılda küçük bir kıyı limanı olan Patara Limanı'ndan, Türkmenler tahıl, dokuma ve çanak-çömlek ihracatı yapmıştır. 1362 yılında Kıbrıs Krallığı tarafından Patara yağmalandığı sırada, ahşap direkli olan Selçuklu camisinin yanmış olduğu ve Patara Limanı'nın bu tarihten sonra işlev görmemiş olduğu belirtilmektedir[144].

Olympos antik kenti, dar ve yüksek dağlarla deniz arasında kurulduğu için, büyük tarımsal faaliyetler yerine deniz ticaretine bağımlı kalmıştır. Yerleşim içerisinde erken Bizans döneminde inşa edilen birçok kilise bulunması ve ele geçirilen küçük buluntuların neredeyse tamamının 7. yüzyıl öncesine tarihlenmiş olması[145], Olympos'un Arap Akınlarından sonra büyük ölçüde terk edilmiş olduğunu kanıtlamaktadır[146]. Kentte yapılan arkeolojik kazılara ek olarak, çalışma kapsamında gerçekleştirdiğimiz araştırma ve incelemeler sırasında, Olympos'ta herhangi bir geç Orta Çağ Türk dönemi yapısına rastlanılmamıştır.

Phaselis antik kenti, deniz kıyısında küçük doğal koylar oluşturan ve yüksek olmayan bir burun üzerine inşa edilmiştir. Bu fiziki yapısı nedeniyle, Arap Akınları sırasında tamamen terk edilmemiş, denizden gelecek olan saldırılara karşı akropolisin batı eteğine, devşirme malzemelerle bir sur duvarı inşa edilmiştir. Akropolisteki kilise onarılmış ve konutlar tamir edilerek yeniden kullanılmıştır[147]. Arap Akınları sırasında nüfusu iyice azalan Phaselis, 8., 9. ve 11. yüzyıllara ait piskopos listelerinde Lykia'nın piskoposluk kentleri arasında sayılmış olmasına karşın, bu döneme ilişkin herhangi bir küçük buluntu veya mimari veri bulunmamaktadır. Phaselis antik kentinin, 1158 yılında Selçuklu devleti tarafından fethedilmiş[148] olmasına karşın kentte, Türk dönemine ilişkin herhangi bir yapı kalıntısı veya yerleşim izi bulunmamaktadır.

Antalya Kalesi'nin kuzeybatısında yer alan iki Bizans köyü olan Alakilise ve Palamutdüzü kırsal yerleşimindeki kilise, konutlar ve sarnıçların çoğu, erken Bizans

---

[140] Işık, 1998: 63-64; Peschlow, 2017: 288.
[141] Duggan, 2010: 48-50. Orta Çağ surlarının yüzeyinde Alara Kalesi'ne benzer sarı ve siyah fresko boyamalar tespit edilmiştir.
[142] Işık, 2008: 64; Işık, 2009: 341.
[143] Peschlow, 2017: 290.
[144] Duggan, 2010: 53-62.
[145] Olcay Uçkan vd., 2020: 438-443; Olcay Uçkan vd., 2022: 424-425.
[146] Olcay Uçkan, 2017: 291-293.
[147] Önen, 2008: 186.
[148] Arslan ve Önen, 2016: 303; Arslan ve Önen, 2020: 352-353. 673 yılında gerçekleşen Arap Akınları sırasında Antalya'ya yapılan saldırı sonucu, tahrip olan kent surunun yeniden inşası için gerekli olan mimari malzemeler Phaselis'ten temin edilmiş ve Phaselis, 10. yüzyıla kadar Antalya'nın taş ocağı durumuna gelmiştir.

dönemine tarihlenmiş olsa da köylerin orta Bizans döneminde de kullanıldığı fakat geç Orta Çağ Bizans döneminde terk edildiği belirtilmektedir[149].

[149] Izdebski, 2017: 85.

2.2. Doğu Antalya Bölgesi Bizans Yerleşmeleri

Doğu Antalya bölgesinde yaptığımız inceleme ve araştırmalar, Bizans yerleşmelerinin Anadolu'nun diğer bölgelerinde gerçekleşen benzer tarihsel süreç ve fiziksel dönüşümleri yaşamış olduğunu göstermiştir. Doğu Antalya bölgesindeki yerleşmelerin, Bizans döneminde yaşamış olduğu bu fiziksel dönüşüm, yerleşmeleri; antik kentler, kaleler, liman yerleşmeleri, köyler ve küçük kırsal yerleşmeler şeklinde belirli bir gruplama yapmamıza olanak tanımıştır. Bu gruplama içerisinde, Antik kentlerin bir grubu Arap Akınları sırasında, küçük bir surla çevrilen akropolislere çekilerek yerleşmeye devam etmiş ve fiziksel olarak kent özelliğini kaybetmiş; diğer grubu ise tamamen terk edilmiştir. Türk Akınları sırasında ise büyük antik kentlerin yüksek noktalarını çevreleyen surlar daha da güçlendirilmiş olduğu ve bunlara ek olarak yeni müstahkem kalelerin inşa edildiği görülmüştür.

2.3. Antik Kentler

2.3.1. Perge Antik Kenti

Perge antik kenti, Aksu ilçe merkezinin yaklaşık 1.2 km. kuzeyinde, Aksu Çayının yaklaşık 4 km. batısında ve doğu komşusu olan Sillyon antik kentinin ise, yaklaşık 12 km. batısında yer almaktadır. Perge antik kenti, düz bir ova üzerinden yükselen, kayalık bir tepenin üzerinde ve tepenin güneyindeki düzlük alan üzerine kurulmuştur. Akropolis tepesinin doğu-batı genişliği yaklaşık 620 m., kuzey güney uzunluğu ise yaklaşık 700 m. ölçülerindedir. Güney gönde yer alan Aşağı Şehir'deki yapılar ise, doğu-batı genişliği yaklaşık 830 m.; kuzey-güney uzunluğu yaklaşık 1 km. uzunluğunda bir alan üzerine inşa edilmiştir (Şek. 1, Fot. 1).

Perge atik kentinin ilk yerleşimi, deniz seviyesinden yaklaşık 90 m. yüksekliğinde olan kayalık bir tepe üzerinde kurulmuştur. 1995-1998 yılları arasında ve son dönemde akropoliste yürütülen kazı ve sondaj çalışmaları sırasında ele geçen seramikler ve mezar buluntuları, buradaki yaşam izlerinin Bakır Çağı'na kadar indiğini göstermektedir[150]. Perge akropolisteki bu erken çağ yerleşimi, Hellenistik ve Roma döneminde inşa edilen kent kapısı, tiyatro, stadion, agora, çeşme yapıları, hamamlar, sütunlu caddeler, dükkanlar, kent kapıları, surlar ve diğer anıtsal yapılarla, tepenin güneyindeki düzlük alana doğru yayılma göstermiştir[151] (Fot. 2-7). Aşağı Şehir olarak nitelendirilen bu yerleşim, akropolis tepesine

[150] Abbasoğlu ve Martini, 1995: 123; Özdizbay, 2008: 840; Kepçe, 2018: 11. Akropolisin diğer bölgelerinde yapılan kazı ve sondaj çalışmaları sonucunda ele geçen mimari plastik eserler, sikke ve seramik buluntular ise, daha çok MÖ 6. ve 5. yüzyıla tarihlenmiştir.

[151] Foss, 1996: 14; Hellenkemper ve Hild, 2004: 366-379; Özdizbay, 2008: 847-862; Kepçe, 2018: 11. Bu kentsel genişlemenin, Roma ve Bergama krallıkları arasında MÖ. 188 yılındaki Apamea Antlaşması ardından, hakimiyet sınırlarının belirlendikten sonra gerçekleştiği belirtilmiştir.

yaslanan kuzey yönü hariç, burçlarla ve kapılarla güçlendirilmiş kalın sur duvarlarıyla üç yönden çevrelenmiştir. Aşağı Şehir yerleşimi, Akropolis tepesinin eğim yaptığı güney yamacındaki anıtsal çeşmeden başlayarak, güneydeki kent kapısına kadar taş döşemeli sütunlu bir cadde ve bu caddeyi doğu-batı yönünde dik kesen ikinci bir sütunlu cadde çevresindeki yapılardan oluşmaktadır[152].

Perge antik kentinde 1946 yılından beri yürütülen kazı çalışmaları daha çok, sütunlu cadde, hamam, kent kapısı, çeşme, konutlar bölgesi gibi Hellenistik ve Roma döneminde inşa edilmiş olan anıtsal yapılarda gerçekleştirilmiştir. 1980'li yıllardaki kazı çalışmalarında, daha çok hamam ve sütunlu cadde kazılmış, bu kazılarda Hellenistik, Roma ve erken Bizans dönemine ait olan bol miktarda seramik ve sikke buluntuları ele geçirilmiştir. Erken Bizans dönemine ait olan seramik ve sikkeler en geç 7. yüzyıla tarihlenmiştir[153]. 1990'lı yıllarda sütunlu caddeye açılan dükkanlar ve konutlar bölgesinde yürütülen kazılarda ele geçirilen erken Bizans dönemi seramik, sikke ve diğer küçük buluntular, yine 5.-7. yüzyıllar arasına tarihlendirilmiştir[154].

Perge akropolis yerleşiminde, üç nefli ve bazilikal planlı iki adet büyük kilise yer almaktadır. Bu kiliselerde yürütülen kazı ve sondaj çalışmaları sonucunda ele geçen mimari veriler ve seramik buluntular, iki kilisenin de 4.-6. yüzyıllar arasında erken Bizans döneminde inşa edilmiş olduğunu göstermiştir[155]. Perge Aşağı Şehir yerleşiminde, ana kent kapısının hemen doğusunda[156] ve sütunlu caddenin batısında yer alan, üç nefli ve bazilikal planlı iki adet büyük kilisenin de 5.-6. yüzyıllar arasında erken Bizans döneminde inşa edildiği belirtilmektedir (Fot. 8). Perge antik kentindeki erken Bizans dönemi yapılarının ve arkeolojik buluntuların en geç 7. yüzyıla tarihlenmiş olması, Arap Akınları sırasında oluşan güvenlik kaygısının etkisiyle 680 yılından sonra Perge metropolitliğinin Sillyon'a taşınması ardından Perge, metropol kent özelliğini kaybetmiş[157] ve Bizans dönemi yerleşim tarihi nerdeyse son bulmuştur. Arap Akınlarından sonraki süreci çok belirsiz olan Perge'ye, 754 yılında Sissinus adında yerel bir piskopos atandığı, ikonoklastik konseyinin lideri olan Sissinius'un Perge'ye hiç gelmediği ve başkent İstanbul'da ikamet etmiş olduğu belirtilmektedir[158]. Arap Akınlarından sonra, Perge akropolis yerleşmesinin kuzeybatı yönünde, orta Bizans

[152] Foss, 1996: 14-16.
[153] İnan, 1983: 206; İnan, 1985: 399-400; Abbasoğlu, 1993: 600.
[154] Abbasoğlu, 1995: 110-114.
[155] Abbasoğlu ve Martini, 1995: 121-123; Abbasoğlu ve Martini, 1997: 57-58. Bu kiliselerden birincisi, 24x50 m.; ikinci kilise ise 15x50 m. ölçülerindedir.
[156] Foss, 1996: 16. Foss, bu büyük kilisenin en erken 4. yüzyılda inşa edildiğini belirtmektedir.
[157] Hellenkemper ve Hild, 2004: 360-372.
[158] Foss, 1996: 18.

döneminde inşa edildiği düşünülen kaya oyma küçük bir şapel[159], akrolpoliste bir sarnıç ve iki sütunlu caddenin birleştiği kavşak noktasına 10. yüzyılda inşa edilen bir şapel yapısının[160] varlığı dikkate alındığında, Perge antik kenti içerisinde, 9. veya 10. yüzyılda küçük bir Hıristiyan cemaatin yeniden yerleşmiş olduğu ileri sürülebilir. Perge antik kenti sınırları içerisinde geç Orta Çağ Bizans dönemine ait hiçbir yapıya rastlanmamış olması[161], Perge'nin 12. yüzyıl Türk akınları sırasında tamamen terk edilmiş olduğunu akla getirmektedir.

2.3.2. Sillyon Antik Kenti

Sillyon antik kenti, Antalya'nın Serik ilçesine bağlı Yanköy Mahallesi'nin Kocagözler Mevkii'nde yer almaktadır. Antalya-Alanya karayolunun yaklaşık 8 km kuzeyinde bulunan kent, batısında yer alan Perge'ye yaklaşık 12 km.; doğusunda yer alan Aspendos'a ise yaklaşık 17 km. uzaklıktadır. Sillyon antik kenti, geniş ve düz ovanın ortasında yer alan 235 m. yüksekliğinde büyük bir kayalık tepe üzerine inşa edilmiştir[162] (Fot. 9-10). Yapıların bazılarının kısmen yıkılmış vaziyette olmasına karşın birçok anıtsal yapının çatı seviyesine kadar ayakta olduğu görülmektedir.

Hitit kaynaklarında adı Sallusa olarak geçen Sillyon'da her ne kadar Hitit dönemine ait mimari ve arkeolojik veriler şu an için tespit edilmemiş olsa da seramik buluntular, MÖ. 8. yüzyılda bir yerleşme olduğunu göstermektedir. MÖ. 5. yüzyılda Antalya çevresinde yaşanan Pers hakimiyeti sırasında, Sillyon'un korunaklı dik bir kayalık tepe üzerinde doğal bir savunma hattına sahip olan fiziki yapısından dolayı, Pers askeri birliklerinin, Antalya'nın doğusunda garnizon olarak kullandığı yerleşimin, Sillyon'da olduğu ileri sürülmektedir[163]. Hellenistik dönemde Antalya'nın doğu bölgesinin MÖ. 301 yılındaki İpsos Savaşı'ndan sonra daha çok Ptolemaiosların kontrolünde olduğu ve MÖ. 188 yılında Bergama Krallığı hakimiyetine geçtiği bilinmektedir. MÖ. 79 yılında, doğu Antalya bölgesindeki Perge, Aspendos, Side gibi önemli şehirlerle birlikte Sillyon'un da Roma hakimiyetine girdikten sonra kentleşme anlamında genişlediği belirtilmektedir[164]. Antalya'nın doğusundaki diğer antik dönem kentleri gibi, Sillyon'un da MS. 2. ve 3. yüzyılda, şehircilik açısından geliştiği ve

[159] Hellenkemper ve Hild, 2004: 365.
[160] Foss, 1996: 18; Özdizbay, 2008: 863.
[161] Foss, 1996: 18.
[162] Taşkıran, 2020: 2.
[163] Taşkıran, 2020: 4-9. Antik kaynaklarda şehrin adının Sileion, Syllio ve Syllion olarak da kullanıldığı bilinmektedir. Sillyon, güçlü savunma özelliğine sahip olması sayesinde, MÖ. 334 yılında Büyük İskender'in kuşatmasına karşı koymuş ve Sillyon halkı Büyük İskender'e teslim olmamıştır.
[164] Taşkıran, 2020: 10-15. Sillyon'daki yazıtlardan MS. 2. yüzyılda Menedora adında zengin bir hayırsever kadın bani tarafından birçok yapı inşa edildiği bilinmektedir.

surlar, hamam, stadion, odeon, tiyatro, bastion ve tapınak gibi birçok askeri, kamusal ve dinsel yapının bu dönemde inşa edildiği görülmektedir[165] (Şek. 2, Fot. 12-16).

Erken Hıristiyanlık döneminde, Sillyon antik kentinde Hıristiyan inancına sahip olan bazı azizlerin var olduğu bilinmektedir. Sillyonlu Aziz Trimibis'in MS. 251 yılında Perge ya da Sillyon'da şehit edildiği, bir lahit kapağı üzerindeki yazıttan anlaşılmaktadır[166]. Sillyon'un Hristiyanlık tarihi açısından bölgede önemli bir yere sahip olduğu, Sillyonlu piskoposların 381-1328 yılları arasındaki farklı zamanlardaki dini toplantı ve konsillerde isimlerinin geçmesinden anlaşılmaktadır. 650 yılından sonra bölgeye yapılan Arap Akınları sırasında, Sillyon'un doğal korunaklı yapısı sayesinde bölgenin en güvenilir ve korunaklı şehri olduğu görülmektedir[167].

8. ve 9. yüzyılda Sillyon, Antalya ile birlikte bölgedeki en önemli dini ve idare merkezi konumuna yükselmiş hatta Sillyon Piskoposları ikonakırıcı tutumları sayesinde başkent İstanbul'a patrik olarak atandığı bildirilmektedir. İmparator V. Konstantinos 754 yılındaki toplantıda Sillyon Piskoposu Konstantinos'u, İstanbul'da Patrik olarak atamış ve 754-766 yılları arasında 12 yıl bu görevde kalmıştır[168]. 787 yılında İznik'te yapılan konsil toplantısında Perge Metropoliti Kontantinus Basileios, artık Sillyon Metropoliti olarak görünmektedir[169]. II. Mihail tarafından 822 yılında Kibyrration Theması'na temsilci (ekprosopoi) olarak atanan Johannes Echimos (Antonios Neos), 824 yılında Sillyon'a yapılan Arap saldırısına karşı koymuştur[170]. 821-837 yılları arasında 16 yıl Sillyonlu Antonios'un İstanbul'da Patrik olarak görev yaptığı anlaşılmaktadır[171]. 870 yılında Perge ve Sillyon piskoposluklarının birleştirildiği ve Perge Metropoliti Joannes'in, resmi konutunu Sillyon'a

---

[165] Özer ve Taşkıran, 2013: 363; Taşkıran, 2020: 15.
[166] Taşkıran, 2020: 15; İşler, 2020: 152.
[167] Taşkıran, 2020: 20. 670 yılından sonra Sillyon'un bölgedeki en güvenlikli stratejik yerleşmesi olduğu düşünülmektedir. Aziz Andras Salos'un Vitası'nda Sillyon için: *"Sillyon aranan olacak, asla ele geçmeyecek ya da zapt edilmeyecektir"* şeklinde bahsedilmiştir. Bir diğer Aziz Genç Stephanos'un Vitası'nda ise Sillyon'la ilgili olarak: "Sillyon ikonodule için bir sığınak olarak uygun bir yer olurdu ve Sillyon'un bir kişi açısından hem zulümler hem de Araplardan korunabileceği güvenli bir yer" olarak ifade ettiği bilinmektedir.
[168] Foss, 1996: 23; Ostrogorsky, 2011: 561.
[169] İşler, 2020: 153.
[170] Foss, 1996: 21; Hellenkemper ve Hild, 2004: 396; Taşkıran, 2020: 19; İşler, 2020: 154. Echimos'un Vitası'nda anlatılanlara göre, Sillyon'da en az iki piskoposun yanı sıra çok sayıda din adamı, rahip ve rahibenin olduğu anlaşılmaktadır. Kentteki nüfusun az olması sebebiyle rahip ve rahibelerin de dahil edilerek, kentin 824 yılında bir Arap saldırısının üstesinden gelmesi anlatılmıştır. Echimos'un şehre gelişinin 40. gününde, şehrin karşısındaki Sillyon Limanı'na demir atan bir Arap filosu, kenti kuşatmıştır. Bu sırada şehri koruyan birçok insan olduğu izlenimi yaratmak amacıyla, kentteki din adamları sivil giysiler giymiş ve kadınlar da erkek giysisi giydirilerek surlara çıkarılmıştır. Artık bir keşiş gibi değil, sivil giysiler giymiş olan Echimos, atlı ve piyade birliklerinden oluşan Arap ordusunun komutanıyla konuşarak uzlaşmaya varmıştır. Akıllı bir strateji ve zapt edilmesi zor fiziki yapısı sayesinde Sillyon işgalden kurtulmuştur. Bu olayın ardından Echimos ve arkadaşı Theodorus, şehirden çok uzak olmayan bir yerde dikili olan Stylit Eustathius'un sütununu ziyaret etmesinden hareketle, kentin yakınında bir Stylit'in olduğu anlaşılmaktadır.
[171] Ostrogorsky, 2011: 541; Taşkıran: 2020: 19.

taşıdığı belirtilmektedir[172]. Askeri, ticari ve dini açıdan önemli bir merkezi karargah olmasına rağmen Sillyon, 9. yüzyılda fakir sakinleri olan, mütevazi ve küçük bir kasaba olarak tasvir edilmiştir[173].

Sillyon'un, orta Bizans dönemindeki bu stratejik önemini, geç Orta Çağ Bizans döneminde Selçuklu fethinde kadar sürdürmüş olduğu, adı Sillyon ile birlikte anılan bazı metropolit isimlerinden anlaşılmaktadır. 1054 yılında Mikhael, 1293 yılında Isaak Angelos döneminde adı bilinmeyen bir metropolitin, Sillyonlu din adamı olarak kayıtlara geçtiği bilinmektedir[174]. Son olarak Patrik 13. John Glykys tarafından, 1315-1320 yılları arasında Sinop piskoposu olan John'un, Side, Sillyon ve Leontopolis'te görevlendirildiği kaydedilmiştir. Fakat görevlendirilen bu piskoposun, Sillyon ve Side şehirlerinde 1315 yılında sadece birkaç Hıristiyan olduğu için, Side'ye ya da Sillyon'a gelmemiş olduğu belirtilmiştir. Bu tarihten sonra Sillyon'un piskoposluk listelerinde adına rastlanmamıştır[175]. Sillyon'a görevlendirilen bu piskoposların, 1221 yılındaki Selçuklu fethinden sonra Türk garnizonu olan Sillyon'a gelmediklerini ve görevlerini icra etmedikleri ileri sürülebilir.

Hellenistik ve Roma dönemlerinde olduğu gibi, erken Bizans döneminde Sillyon antik kentinin batı yamacındaki düz alanlar ile akropolis yerleşiminin birlikte kullanıldığı görülmektedir. Bu dönemde, kentin Roma dönemindeki ana caddesinin doğu bölümüne, yan yana sıralanmış dükkanlar inşa edilmiş ve Roma hamamı ile dükkanlar arasında kalan bölüme ise üç kemerli büyük bir çeşme yapılmıştır. Akropolisteki kastronun doğusunda yer alan iki kilise kalıntısı mevcuttur. Bu kiliselerden doğu yöndeki, bir Hellenistik yapının duvarına yaslanmış ve 5. yüzyıl ya da 6. yüzyıl başına tarihlenmiştir. Bu kilisenin hemen batısında yer alan ikinci kilise ise 7. yüzyılın ilk yarısına tarihlenmiştir[176]. Akropolisteki Bizans kastronunun ise, 7. veya 8. yüzyılda inşa edildiği ileri sürülmektedir. Kastronun inşaatı ile birlikte, Sillyon, 7. yüzyıldan sonra bölgedeki en önemli askeri, ticari ve dini merkez olmuştur[177]. Doğal korunaklı yapısı, güçlü surları ve akropolisteki kastronu sayesinde, Kibyrration Theması'nda görev yapan askeri yöneticilerin Antalya'dan sonra ikinci ikamet yeri, Sillyon Kastronu olmuştur[178]. Kastron, kilise, komutan konutu ve diğer yapıların akropolise inşa edildikten sonra, batı yöndeki aşağı yerleşimin 8. yüzyıldan sonra akropolise taşındığı ve yerleşmenin kastron çevresinde devam ettiği görülmektedir (Şek. 3, Fot. 17-18).

[172] Foss, 1996: 19; Texier, 2002: 438; Hellenkemper ve Hild, 2004: 397.
[173] Foss, 1996: 20-21; Hellenkemper ve Hild, 2004: 214.
[174] Taşkıran, 2020: 20.
[175] Hellenkemper ve Hild, 2004: 398; İşler, 2020: 154.
[176] Foss, 1996: 21.
[177] Foss, 1996: 20; Taşkıran, 2020: 21.
[178] Hellenkemper ve Hild, 2004: 395-396.

2.3.3. Aspendos Antik Kenti

Aspendos antik kenti, Antalya merkez Kaleiçi yerleşiminin yaklaşık 41 km. doğusunda, deniz kıyısından yaklaşık 12 km. kuzeyde, Köprüçayı'ın (Eurymedon) yaklaşık 800 m. batısında yer almaktadır[179] (Fot. 21). Aspendos, bölgedeki en önemli iki antik kent olan Sillyon'un yaklaşık 17 km. batısında, Side'nin ise 27.5 km. kuzeybatısında bulunmaktadır. Kent, kuzey-güney yaklaşık 950 m.; doğu-batı yaklaşık 600 m. ölçülerinde, kuzeye doğru daralan, üzeri düz, küçük bir kayalık tepe ve onun etrafına kurulmuştur. Serik ilçesi sınırları içinde yer alan Aspendos kentinin, MÖ. 13. yüzyıldan itibaren yerleşim gördüğü[180] ve kentin Hellenistik dönemde fiziksel olarak genişleme gösterdiği mimari verilerden anlaşılmaktadır[181] (Şek. 4). Roma imparatorluk çağında en parlak dönemini yaşayan kent, Tiyatro, Su Kemeri, Hamam, Çeşme, Bazilika, Tapınak gibi anıtsal yapılarla, fiziksel olarak daha da genişlemiş ve gelişmiştir[182] (Fot. 23-25). Aspendos ve çevresinde üretilen, şarap, buğday, at yetiştiriciliği ve tuz ticaretinin, Köprüçay Nehri'nin denize döküldüğü kısımda yer alan limanı aracılığı ile uzak Akdeniz kentlerine ulaştırılması, kentin Hellenistik ve Roma döneminde gelişip zenginleşmesini sağlamıştır[183].

Aspendos antik kentinin Bizans dönemi yerleşim süreci hakkında hem tarihi kaynaklar hem de arkeolojik ve mimari veriler çok sınırlıdır. Akropolis yerleşimi üzerinde erken Bizans dönemine tarihlenen üç nefli, bazilikal planlı küçük bir kilise inşa edildiği bilinmektedir[184]. 12. yüzyıla kadar kilise konsil kararlarında piskoposluk olarak Aspendos'un da adının geçmesine karşın, Perge ile birlikte Sillyon'nun hakimiyeti altında kalmış olduğu ileri sürülmektedir[185]. Aspendos antik kentinde yapılan bilimsel araştırmalar ve kazı çalışmaları, daha çok tiyatro, su kemeri ve akropolis yerleşimindeki büyük bazilika çevresinde yoğunlaşmıştır. Kentin, Anadolu Selçuklu fethi öncesinde, geç Orta Çağ Bizans döneminde nasıl bir kullanım gördüğü henüz netlik kazanmamıştır[186]. Buna karşın 2023 yılında akropolisteki bazilikanın vestibulum kısmında gerçekleşen kazı çalışmaları sırasında ele geçirilen ve 12. yüzyılın ilk yarısına Komnenoslar dönemine tarihlen sikke ve sgraffito

[179] Köse, 2010: 373.
[180] Hellenkemper ve Hild, 2004: 465-466.
[181] Özgür, 1993: 251-254; Köse, 2010: 374.
[182] Köse, 2010: 375-376; Köse, 2011: 354.
[183] Köse, 2011: 356.
[184] Foss, 1996: 24.
[185] Hellenkemper ve Hild, 2004: 467.
[186] Foss, 1996: 24.

tekniğindeki derin tabaklar, Aspendos'ta 12. yüzyıl ortasına kadar bir yerleşme olduğunu kanıtlar niteliktedir[187].

2.3.4. Side Antik Kenti

Side antik kenti, Antalya ili, Manavgat ilçesi, Side (eski Selimiye) Mahallesi içinde yer alan yarımada üzerinde konumlanıştır[188] (Fot. 26-27). MÖ. 1405 yılında kurulmuş olduğu ileri sürülen Side antik kentinin en erken arkeolojik verileri MÖ. 5. yüzyıla kadar gitmektedir[189]. Side antik kenti, Hellenistik ve Roma döneminin Pamfilya bölgesindeki en nitelikli yapılarına sahiptir ve şehircilik açısından en parlak dönemini MS 2. ve 3. yüzyılda yaşamıştır. Tiyatro, sütunlu caddeler, hamamlar, Apollon[190], Tykhe, Athena Tapınakları, agora ve anıtsal çeşme binaları gibi önemli anıtsal yapılar, bu dönemde inşa edilmiştir[191] (Fot. 28--29.

390 yılında Side önemli bir Hıristiyanlık merkezi olmaya başlamış ve tiyatro 5. yüzyılın başında, açık hava kilisesine dönüşmüştür[192]. 4. yüzyıl sonu veya 5. yüzyıl başında, kent girişinin hemen batısında yer alan transeptli bazilikal planlı Piskoposluk Sarayı Kilisesi inşa edilmiştir[193]. 5. yüzyılda kentin güvenlik ihtiyacının azalması ardından, yeni inşa edilen yapılarla kentin sur dışında kuzeye doğru ve sur içinde güneye doğru genişlediği görülmektedir. Tiyatro binasının karşına 5. yüzyıl ortasında ve 6. yüzyıl başında bazilikal planlı büyük bir kilise inşa edilmiştir[194]. Antik kentin güneyindeki en uç noktasına bazilikal planlı büyük bir kilise daha inşa edilmiştir. Liman Kilisesi olarak adlandırılan bu yapının batısında yer alan geniş avlusu ve kemerli nişlere sahip olan kesme taş duvarlarıyla, 5. yüzyıl sonu 6. yüzyıl başında inşa edildiği ileri sürülmektedir[195] (Fot. 30).

611-628 yılları arasında Sasaniler, Anadolu şehirlerine hem denizden hem de karadan saldırılar düzenlemiş ve 623 yılında Rhodos'u ele geçirdikleri sırada Pamphylia kıyılarını da yağmalamış oldukları düşünülmektedir[196]. Sasani saldırıları arkasından başlayan Arap

---

[187] 12. yüzyıl ilk yarısı Komnenoslar dönemine tarihlen sikke ve seramik tabak buluntuları, kazı başkanı Dr. Mustafa Bilgin tarafından kazı sonuçları toplantısına sunulmuş ve bilimsel bir dergide yayın aşamasındadır. Kazı alanını ve son dönem bulguları görme imkanı tanıdığı için kendilerine çok teşekkür ederim.

[188] Piesker, 2017: 294-295; Soykal-Alanyalı, 2017: 187. Side'nin adı, daha sonraki kaynaklarda ise Satalia Vechia, Satalia, Eski Andaliya, Anṭaliya al-muḥraqa (Yanık Antalya), Eski Antalya, Side ve Selimiye gibi isimlerle anıldığı belirtilmektedir.

[189] Soykal-Alanyalı, 2017: 187.

[190] İnan, 1984b: 348-349.

[191] Foss, 1996: 25-26; Soykal-Alanyalı, 2016b: 433.

[192] Soykal-Alanyalı, 2016b: 434.

[193] Foss, 1996: 42; Yıldırım, 2013: 119.

[194] Foss, 1996: 40; Yıldırım, 2013: 220.

[195] Hellenkemper ve Hild, 2004: 389-390.

[196] Tek, 2015:121-124. Side'de yürütülen arkeolojik kazılarda ele geçen sikke sayısında, Sasani saldırıları sırasında oldukça keskin bir azalma olduğu belirtilmiştir.

Akınlarının, 656 yılında Side'ye de yapılmış olduğu ve bu saldırıların 9. yüzyılın ortalarına kadar devam ettiği belirtilmiştir[197]. Sasani saldırılarının hemen ardından gerçekleşen Arap Akınları sırasında, Side antik kentinin Attius Philippus Suru içine çekilerek, kentin Roma dönemindeki eski boyutunun yarısına indirildiği belirtilmektedir[198]. Bu sur duvarı, yarımada üzerine kurulan Roma şehrini en dar yerinde, kuzey-güney istikametinde tiyatro binasının sahne duvarını da kullanarak ikiye bölmüştür. Yaklaşık 350 m. uzunluğunda olan Attius Philippus Suru toplam 3 kuleyle güçlendirilmiştir[199]. Bu akınlar sırasında Bizans döneminde güçlendirilen surların, askeri mimari tasarımın bir parçası olarak, devlet yetkilileri tarafından planlanarak, dikkate değer bir yatırıma işaret eden devşirme malzemeyle inşa edildiği vurgulanmaktadır[200].

Arap Akınları sırasında Side'nin tamamen terk edilmediği az miktarda da olsa nüfus barındıran çok küçük bir yerleşim görünümünde olduğu hatta Side'de Arap donanmasına içme suyu ve yiyecek tedarik edildiği belirtilmektedir[201]. Kentin kuzeydoğusunda bulunan Saray Kompleksi ile Hastane olarak adlandırılan binanın arasındaki bölgede yer alan haç planlı kilisenin 8.-9. yüzyılda inşa edildiği ileri sürülmektedir[202].

Side'de 10. yüzyılda meydana gelen büyük bir yangının ardından burada yaşayan halkın Antalya'ya taşındığı ve bu yangından sonra Eski Yanık Antalya olarak isimlendirildiği belirtilmiştir[203]. Side antik kentinde yaşayan halkın büyük çoğunluğunun hem Arap Akınları hem de 10. yüzyıldaki yangından sonra taşınmış olsa da az sayıda Hıristiyan nüfusun hala Side'de yaşamını sürdürdüğü ve Liman Bazilikası'nın içine 10. yüzyılda küçük bir kilise inşa edildiği görülmektedir[204] (Fot. 30). 1071 yılında Bizans İmparatoru VII. Mikhael'in, Sideli bir Metropolit olan İoannes'i görevden almış olması ve Bizans sarayında Sideli bir piskoposun görev yapıyor olmasından hareketle, bu tarihlerde Side'de bir Hıristiyan cemaatin varlığından söz edilebilir[205].

Tiyatro ile sütunlu cadde arasında 1960'lı yıllarda yürütülen kazı çalışmaları sırasında, II. Haçlı Seferi'ne (1147-1149) tarihlenen ve sikke basımında kullanılan çeşitli büyüklükte 6

---

[197] Soykal-Alanyalı, 2017: 192.
[198] İzmirligil, 1983: 293; Soykal-Alanyalı, 2016a: 18; Soykal-Alanyalı, 2017: 192-193; Piesker, 2017: 296.
[199] Hellenkemper ve Hild, 2004: 376; Soykal-Alanyalı, 2017: 188-189. Bu sur duvarının farklı araştırmacılar tarafından MS. 4., 7. ve 12. yüzyıla tarihlendirildiği bildirilmektedir. Sur duvarı önünde yürütülen kazı çalışmaları sırasında ele geçirilen sikke ve seramik buluntuların en geç 7. yüzyıla ait olduğu ifade edilmiştir.
[200] Alanyalı, 2014: 274; Alanyalı, 2015: 255; Zavagno, 2021: 105-106. Bu özenli tasarımın, Patara ve Efes'te de benzer şekilde inşa edildiği düşünülmektedir.
[201] Yıldırım, 2013: 21-22.
[202] Yıldırım, 2013: 236.
[203] Soykal-Alanyalı, 2017: 193.
[204] Yıldırım, 2013: 246; Soykal-Alanyalı, 2017: 193.
[205] Zonaras, 2008: 140-141.

adet gümüş külçe bulunmuştur[206]. İdrisi'nin, 1154 yılındaki seyahati sırasında Side'yi; "Antaliya al-muhraqa (Yanmış Antalya) olarak nitelediği ve Side'nin seyrek nüfuslu, ancak bir zamanlar gelişmiş ve kalabalık bir şehirken, harabeye döndüğü ve nüfusunun iki günlük bir yolculukla Yeni Antalya'ya taşınmış" olduğu belirtilmiştir[207]. 1191 yılında Side antik kenti, çöl ortasında küçük bir köy olarak tarif edilmiş; 1315, 1360 ve 1397 yıllarında Side'ye atanan metropolitler, Side'nin nüfusunun çok az ve halkının çok fakir olduğunu ifade etmişlerdir. Side antik kentinde 2009 yılından itibaren Tiyatro yapısının çevresi, Attius Philippus Suru, Dionysos Tapınağı ve tiyatronun karşısında yer alan geniş otopark alanında yapılan kazı çalışmaları sonucunda ortaya çıkarılan seramik buluntular, Side antik kentinde 12.-14. yüzyıl arasında az da olsa bir yaşam olduğunu kanıtlar niteliktedir[208]. Tüm bu bilgiler ışığında, 1397 yılından sonra Side antik kentinde az sayıdaki Hıristiyan cemaatin yaşadığı yerleşmenin son bulduğu ileri sürülebilir.

2.3.5. Lyrbe Antik Kenti

Lyrbe[209] antik kenti, Side'nin 23 km kuzeydoğusunda[210], Manavgat Kalesi'nin yaklaşık 14 km. kuzeyinde, Bucakşeyhler Mahallesinin ise yaklaşık 3 km kuzeyinde yer almaktadır. Antik kent, Toros Dağları'nın yükselmeye başladığı tepelerin güney yamacındaki eğimli alan üzerine inşa edilmiştir (Fot. 32). Yoğun çam ağaçları içinde kalan antik kente ait yapıların çoğu yıkılmış vaziyettedir ve 28 Temmuz 2021 yılında çıkan orman yangınında yapılar kısmen zarar görmüştür.

Lyrbe antik kentinin, MÖ. 4. yüzyılda şehir yerleşimi olarak kaydedildiği belirtilmektedir. Roma döneminde Side antik kenti ile yakın ilişkisi bulunan Lyrbe'deki yapıların çoğu, Hellenistik, Roma ve erken Bizans döneminde inşa edilmiştir. Kentin en önemli yapıları arasında yer alan 6 adet kapı ile girişin sağlandığı agoranın bosajlı blokları ile figürlü mozaikleri ve bitişiğindeki iki katlı ticaret alanı, Hellenistik dönemde inşa edilmiş[211] ve çevresi Roma imparatorluk döneminde MS. 1. yüzyılda[212] genişlemiştir. Üç taraftan surlarla çevrili olan kentin sadece güneydoğu yamaçtaki surları ayakta kalabilmiştir. Şehrin, Hellenistik dönemden kalma savunma duvarları, geç Roma döneminde devşirme taşlarla

[206] Soykal-Alanyalı, 2016b: 427; Soykal-Alanyalı, 2017: 193-194.
[207] İdrisi, 2021: 89; Hellenkemper ve Hild, 2004: 379; Piesker, 2017: 300.
[208] Soykal-Alanyalı, 2016b: 427; Soykal-Alanyalı, 2017: 193-194; Vryonis, 2020: 427. 2009 yılından itibaren yürütülen son dönem kazı çalışmalarında 7.-12. yüzyıl arasına tarihlenen herhangi bir buluntunun ele geçirilmemiş olduğu belirtilmiştir.
[209] Hellenkemper ve Hild, 2004: 694. Antik kent, Seleukeia ile özdeşleştirilmiş olsa da yerleşimin adı Lyrbe olarak bilinmektedir.
[210] Yıldırım, 2018: 831.
[211] Yıldırım, 2018: 834.
[212] Yıldırım, 2016: 285.

takviye edilmiş ve genişletilmiştir. Agora ile şehir surları arasındaki üst yerleşim alanları ve konutlar, büyük ölçüde geç antik çağda yapılmıştır.

Lyrbe antik kentinin kuzeybatı yönüne, erken Bizans döneminde, içinde çok sayıda mezar[213] bulunan üç nefli ve dikdörtgen planlı, bir kilise inşa edilmiştir. Bizans döneminde asıl yerleşimin daha çok agoranın etrafında toplanmış olduğu görülmektedir (Fot. 35). Bu dönemde agoranın etrafı surlarla çevrilmiş ve agora küçük bir kastrona dönüştürülmüştür. Agoranın kuzeybatı köşesine orta Bizans döneminde, yaklaşık 9x8 m. ölçülere sahip olan bir şapel inşa edilmiş[214] ve bu şapelin, konsil kayıtlarında adı geçen ve Lyrbe'de ikamet eden piskoposun varlığından anlaşılacağı üzere 14. yüzyıl sonuna[215] kadar kullanılmış olduğu ileri sürülebilir.

2.3.6. Hamaksiya Antik Kenti

Hamaksiya antik kenti, Alanya Kızıl Kule'nin yaklaşık 7 km. kuzeybatısında, Elikesik Mahallesi sınırları içerisinde, mahalle merkezinin doğusunda yükselen kayalık bir tepe üzerinde yer almaktadır. Kent, dağların denize kadar sert ve dik bir şekilde indiği engebeli tepe sırasının en üst noktasında kurulmuştur (Fot. 36-37). Yapıların çoğu, tepenin güneye doğru bir burun gibi çıkıntı yaptığı üst kısmındaki kayalık zemin üzerinde ve kuzeye doğru eğimin azaldığı bölgede yer almaktadır. Yapıların çoğu dikensi çalılar, yoğun çam ağaçları ve tespih ağaçları içerisinde neredeyse kaybolmuş vaziyette ve çoğunluğu yıkılmış halde harabe durumdadır.

Hamaksiya antik kentinin, bugünkü mevcut mimari verilerden, kayalık bir tepe üzerinde ve kuzeyindeki eğimli alanda kurulan akropolis yerleşiminin surlarla çevrelendiği görülmektedir. Yerleşmenin kuzey yönünde, doğu-batı doğrultulu düz bir hat şeklinde uzanan sur duvarlarının ve yerleşimin en üst noktasındaki konut ya da gözetleme kulesinin harç kullanılmadan, iri kesme blok taşlarla Hellenistik dönemde inşa edildiği belirtilmektedir (Fot. 39). Bu yapılar dışında antik kenti oluşturan yapılarının çoğunun ise Roma döneminde inşa edildiği anlaşılmaktadır[216]. Antik kentte yaptığımız araştırma çalışmaları sırasında yapıların birçoğunun yıkılmış olduğunu ve yoğun bitki örtüsü ile kaplandığını gözlemledik. Bu nedenle yapıların işlevlerini saptamak güçleşmiş olsa da bir hamam, çok sayıda tonoz örtülü mezar, sarnıçlar, zeytinyağı veya şarap işlikleri, iki katlı, iki veya üç odalı konutların yoğunlukta olduğunu tespit edilmiştir (Fot. 40). Antik kentin kuzeybatı düzlüğünde, erken Bizans

[213] İnan, 1980: 11-12.
[214] Hellenkemper ve Hild, 2004: 695-696.
[215] Vryonis, 2020: 426
[216] Hellenkemper ve Hild, 2004: 103-104. Roma imparatoru Marcus Antonius'un, MÖ 36 yılında Hamaksiya ve çevresindeki gemi yapımı için kereste sağlayan sedir ormanlarını, Kleopatra'ya hediye ettiği belirtilmiştir.

dönemine tarihlenen, yaklaşık 18x12 m. ölçülerinde, üç nefli, tek apsisli ve batıda bir narteksi bulunan bazilikal planlı büyük bir kilisenin[217] inşa edilmiş olması, kentin erken Hıristiyanlık döneminde yerleşim gördüğünü kanıtlamaktadır.

2.3.7. Laertes Antik Kenti

Laertes antik kenti, Alanya'nın yaklaşık 15 km. kuzeydoğusunda ve Mahmutlar Mahalle merkezinin yaklaşık 6.5 km. kuzeybatısında yer alan dağlık bölgede yer almaktadır. Syedra antik kentinin yaklaşık 7.5 km. batısında yer alan Laertes antik kenti, Alanya ve çevresine hakim olan 1690 m. yükseklikteki Cebelireis Dağı'nın güney düzlüğü üzerinde konumlanmıştır (Fot. 41). Belirli bir mesafeden sonra toprak yol ile ulaşılan Laertes antik kenti içindeki yapıların örtü sistemleri tamamen yıkılmış, birçok yapının duvarları çatı seviyesine kadar ayakta sağlam kalmıştır.

MÖ 7. yüzyıldan beri yaşam izlerinin olduğu Laertes antik kenti, MÖ. 100 yılında limanı olan bir kent olarak tasvir edilmiştir. Roma döneminde Laertes antik kentinde bağcılık tarımının yapıldığı, burada üretilen şarabın Alanya Limanı'ndan Mısır'a ihraç edilmiş olduğu belirtilmektedir[218]. Laertes antik kentini oluşturan anıtsal yapıların kent merkezideki agora, hamam, gymnasion, odeon, tapınak ve sarnıçların Roma döneminde inşa edildiği belirtilmiştir (Fot. 42-44). Geç Roma-erken Bizans döneminde surlar, konutlar ile şarap veya zeytinyağı işliklerinin inşa edilmiş olmasına karşın, Laertes antik kentinde herhangi bir kilisenin olmadığı belirtilmektedir. Laertes halkının, erken Bizans döneminde terk edilerek, antik kentin limanı olan Naula Kome (Mylom) yerleşimine taşındığı ileri sürülmektedir[219].

2.3.8. Syedra Antik Kenti

Syedra Antik Kenti, Alanya Kızıl Kule'nin yaklaşık 17 km. doğusunda, Demirtaş Deresi'nin 4 km. batısında, Alanya ilçesine bağlı, Seki Mahallesi sınırları içerisinde yer almaktadır. Kentin kurulduğu yerleşime, Alanya-Gazipaşa karayolunun 20. kilometresinden 3 km. kuzeye doğru ilerleyen bir yol ile ulaşılmaktadır[220]. Syedra antik kenti, Toros Dağları'nın denize girinti yapmaya başladığı engebeli bölgede, denizden yaklaşık 400 m. yükseklikte kayalık bir tepenin güney yamacına konumlanmıştır[221] (Fot. 45-46). Kentte yer alan yapıların çoğunun örtü sistemi tamamen yıkılmış, birçok yapının duvarları büyük oranda sağlam ve

[217] Hellenkemper ve Hild, 2004: 556-557; Doğan, 2006: 137; Doğan, 2007: 537.
[218] Hellenkemper ve Hild, 2004: 163.
[219] Hellenkemper ve Hild, 2004: 678; Doğan, 2006: 138. Çalışma kapsamında yürüttüğümüz yerinde inceleme ve tespit çalışmaları sırasında, Laertes antik kentinde kilise olarak kullanılan herhangi bir yapı kalıntısına rastlanılmamıştır. Kentte yer alan yapıların çoğu yıkılmış olduğundan ve yoğun bitki örtüsü ile kaplandığından, kilisenin tespit edilememiş olması ihtimal dahilindedir.
[220] Karamut, 1996: 77.
[221] Ergürer ve vd., 2022: 289.

kentte yürütülen kazı çalışmaları sayesinde yapılar açığa çıkarılmaktadır. Engebeli topografik yapısından dolayı, kentte yer alan yapıların büyük bölümü, kademeli teraslar üzerine inşa edilmiştir.

Syedra antik kentinde gerçekleştirilen son dönem arkeolojik kazı çalışmaları sırasında ele geçen seramik buluntular, kent tarihinin MÖ. 9. yüzyıla kadar indiğini göstermektedir[222]. MS. 2. yüzyılda en parlak dönemini yaşayan kentin önemli anıtsal yapıları arasında; hamam, sütunlu cadde, dükkanlar, konutlar, bazilika, tonozlu mezarlar ve havuz biçimindeki büyük sarnıçlar yer almaktadır[223] (Fot. 47-48). Erken Bizans döneminde, kentin güney yamacına 5. yüzyıla tarihlenen bazilikal planlı büyük bir kilise inşa edilmiş[224] ve kentin Bizans dönemindeki yerleşimi de sütunlu caddeden kilisenin güneyine doğru yayılım göstermiştir. Büyük kilisenin güneyine, 10. yüzyılda dikdörtgen planlı, tonoz örtülü ve doğuda tek apsisli bir şapel inşa edilmiştir (Fot. 49-50). Şapelde yürütülen kazı çalışmaları sonucunda Bizans dönemine tarihlenen 2 adet sikke ve seramik parçaları ele geçirilmiştir[225]. Sütunlu caddede 1995 yılında gerçekleştirilen kazı çalışmaları sırasında ele geçen sarı astarlı, kahverengi zeminli, bitkisel ve hayvan figürlü seramik buluntular, Syedra antik kentindeki yerleşimin, 13.-14.yüzyılın sonuna kadar devam ettiğini kanıtlar niteliktedir[226]. Son dönemde yürütülen kazı çalışmaları sırasında sütunlu caddeden akropolise çıkan ara merdivenlerde geç Bizans dönemine tarihlenen duvar kalıntıları ve seramik buluntular ele geçirilmiştir[227].

Akropolis yerleşimin en üst noktasında, yan yana üç mekandan oluşan bir yapının güney duvarına bitişik vaziyette, küçük bir şapel inşa edilmiştir. Şapelin duvarları temel seviyesine kadar yıkılmış, sadece kuzey duvarı ayakta kalmıştır. Şapel, doğu-batı doğrultulu dikdörtgen planlı, apsisi içte ve dışta yarım daire planlı, zemini tuğla döşemeli ve muhtemelen tonoz örtülüdür. Şapelin batısında girişi güneyden tek bir kapı ile sağlanan kare planlı bir narteks bölümü mevcuttur. Duvarların sağlam kalan kısımlarında kırmızı şeritlerle boyanış mermer taklidi fresko resimler görülmektedir (Fot. 51-52). Şapelin freskolu sıva izlerinden iki evreli olduğu ileri sürülmektedir. Akropolis Şapel yapısının ilk evresinin 12. yüzyıla tarihlendiği düşünülmektedir. 12. yüzyıl sonrasında ise şapelin apsis kısmının dıştan bir duvarla kapatıldığı belirtilmektedir. Akropoliste yapılan kazı çalışmaları sırasında 13. yüzyıl Bizans dönemine ait seramik parçaları ele geçirilmiştir[228].

---

[222] Ergürer ve vd., 2022: 292.
[223] Karamut, 1996: 78.
[224] Karamut, 1999: 142.
[225] Ergürer ve vd., 2022: 294-295.
[226] Karamut, 1997: 53.
[227] Ergürer ve vd., 2022: 291.
[228] Karamut, 1999: 144. Akropolis Şapelindeki resimlerin, Syedra Vaftiz Mağarası, İotape ve Antiochia ad Gragum antik kentlerindeki şapellerin mermer taklidi freskoları ile çok bezediği belirtilmiştir.

2.3.9. Lamos Antik Kenti

Lamos antik kenti, Gazipaşa ilçe merkezin yaklaşık 12 km. doğusunda Gürçam mevkii sınırları içinde yer almaktadır. Antik kent, denizden çok yüksek, ormanlarla kaplı sıradağların zirve noktasında yükselen üç yönden dik bir tepenin üzerindeki düzlük noktaya konumlanmıştır. Ulaşımı çok zor olan antik kentin kurulu olduğu dağın tepe noktası, doğudan batıya doğru daralmakta ve batıdaki en dar ve yüksek noktada asıl yerleşim bulunmaktadır (Fot. 65-66). Antik kentte yer alan yapıların çoğu yıkılmış, yapı kalıntıları yoğun bitki örtüsü ile kaplanmış ve yapılar yıkıntı altında kalmıştır. Buna karşın, batı yamaçtaki kule, surlar ve lahit mezarlar büyük oranda sağlamdır.

Lamos antik kentinin doğu yönündeki geniş düzlük alanda dikdörtgen planlı ve basamaklı agora yer almaktadır[229]. Bu yapıdan batıya doğru devam eden engebeli yolun devamında sık çam ormanları içinde, yer yer kaya oyma ve döşeme antik yol ile karşılaşılmaktadır. Güneybatı yönüne doğru devam eden antik kentin kayalık zemine oyulmuş yolunun güney kanadında, kayalara oyulmuş nekropol alanı ve iki adet küçük, apsisi bulunan geç Roma hamamı görülmektedir. Batıya doğru devam eden geniş düzlük alanın sonunda, MS 259-268 yılları arasında Roma İmparatoru Gallienus zamanında inşa edilen büyük bir kule ile desteklenmiş Dış Sur duvarları ve kent giriş kapısı bulunmaktadır[230] (Fot. 67-69). Dış surun hemen batısında bu sur duvarına paralel uzanan ikinci bir sur duvarı daha görülmektedir. Kuzey-güney yönde uzanan bu iki sur duvarı arasındaki dar alanda birbirine bitişik vaziyette inşa edilmiş yapı kalıntıları mevcuttur. İlk surun batı yüzüne geç Roma dönemine tarihlenen bir hamam ve güneyde erken Roma dönemine tarihlenen konutlara ait yapı kalıntıları tespit edilmiştir[231].

Lamos antik kentinin doğu yöndeki yerleşimi üzerinde yer alan stadyumunun kuzey tarafındaki küçük bir tepenin üstünde, Roma dönemine ait olan podyumlu yapının kalıntıları üzerinde, erken Bizans dönemine tarihlendiği düşünülen küçük bir kilise yer almaktadır[232]. 5. yüzyılda İsauria şehirleri arasında listenen Lamos antik kenti 7. yüzyılda Antakya Patrikhanesi'ne bağlı olarak yönetilmiştir. Yerleşimin, 12. yüzyılda Ermeni Krallığı'nın kontrolünde olan kaleler arasında yer aldığı belirtilmiş[233] olmasına karşın, bu döneme ait olan herhangi bir yapı ya da kullanım izi tespit edilememiştir.

---

[229] Townsend ve Hoff, 2009: 6.
[230] Hild ve Hellenkemper, 1990: 331. Kapı girişi üzerinde bir kartal kabartması ve imparatora ait yazıt yer almaktadır.
[231] Rauh ve Wandsnider, 2002: 47.
[232] Rauh ve Wandsnider, 2005: 129.
[233] Hild ve Hellenkemper, 1990: 331. Ermeni Kralı I. Leon'un 1198 yılındaki tac giyme töreninde, Prenslerin yönetimi altındaki kalelerin listesinde Lamos antik kentinin adının, *Halkam, Maniawn ve Lamaws* olarak adlandırıldığı belirtilmiştir.

2.3.10. Selinus Antik Kenti

Selinus antik kenti, Gazipaşa ilçe merkezinin yaklaşık 2.5 km batısında ve Hacı Musa (İnce Ağrı) Çayı'nın denize döküldüğü yerde, denize doğru çıkıntı yapan yüksek tepenin kuzey yamacında ve kuzeyindeki düzlük alanda kurulmuştur (Fot. 54). Yerleşimi oluşturan Selçuklu Köşkü, sarnıçlar, surlar, Roma hamamı, su kemeri, mezarlar, konut ve şapelin büyük oranda sağlam olarak günümüze ulaştığı gözlenmiştir.

MÖ. 6. yüzyılda Sallune olarak adlandırılan Selinus antik kenti, Hellenistik dönemden Selçuklu dönemine kadar uzun bir süre iskan görmüştür. Roma imparatoru Traianus'ın Part Seferi'nden dönerken, MS. 117 yılında hastalanarak ölmesi ve küllerinin Roma'ya götürülmesinin ardından, kentin öneminin arttığı düşünülmektedir[234]. Yerleşim, Roma döneminde nehir yatağına ve sahil kısmındaki düzlük alana doğru yeni yapılan binalarla genişlemiştir. Bu dönemde büyük ve küçük hamam, odeon, sütunlu agora ve su kemeri gibi anıtsal yapılar inşa edilmiştir. Bizans döneminde nekropol alanında inşa edilen merkezi planlı küçük bir kilise yer almaktadır. Kayalık tepenin orta alanında giriş kapısının hemen kuzeyinde, erken Bizans dönemine tarihlenen, tek nefli ve tonoz örtülü küçük bir şapel daha bulunmaktadır[235].

Selinus antik kentinin yer aldığı düz alanın güneyinde denize doğru yükselen tepedeki kalenin, Roma mimarisinden farklı olduğu, harçlı moloz taşlarla örüldüğü ve Orta Çağ'dan kalmış olduğu ileri sürülmektedir[236] (Fot. 55-59). Kalenin Ermeni Krallığı döneminde 12. yüzyıl boyunca ve 13. yüzyıl başında yerleşim gördüğü ve 1198 yılında, Constanca ve Nicephore adında Ermeni Prenslerin kontrolünde olduğu belirtilmiştir[237].

2.3.11. Antiochia ad Gragum Antik Kenti

Antiochia ad Gragum antik kenti, Gazipaşa'nın yaklaşık 17 km. doğusunda, Gazipaşa-Anamur karayolunun yaklaşık 2 km. güneyinde, Güneykent Mahallesi sınırları içinde deniz kıyısından yükselen bir kayalık alan üzerinde yer almaktadır (Fot. 70). Kentteki yapıların çoğu nerdeyse temel seviyesine kadar yıkılmış, ancak büyük hamam, küçük hamam, akropolis konutu ve kilise gibi yapıların duvarları sağlam olarak günümüze ulaşabilmiştir. Yapılar, büyük oranda moloz yığıntı ile toprak altında kalmış, dikenli çalı ve bodur bitki örtüsü ile kaplanmıştır. Yapılar, 2012 yılında başlayan kazı çalışmaları sayesinde açığa çıkarılmakta ve kentin yerleşim tarihine ışık tutmaktadır.

---

[234] Karamut, 2005: 1.
[235] Hild ve Hellenkemper, 1990: 407.
[236] Winterstein, 2007: 159.
[237] Duggan, 2011: 224. Gazipaşa-Selinus Kalesi'nin bu dönemdeki adı, Lagravene-Selinde olarak geçmekte ve Constance ile Nicephore adında Ermeni Prensleri tarafından yönetilmektedir.

Antiochia ad Gragum antik kentini oluşturan yapılar, denize doğru girinti yapan ve denizden dik bir yamaçla yükselen üç tepe üzerine inşa edilmiştir. Antik dönemdeki asıl yerleşim, bugünkü anıtsal Roma yapılarının yer aldığı kuzey tarafı kısmen düzlük olan ve diğer tepelere oranla daha geniş bir alana yayılan yerleşim, bu yerleşimin batısında, tonozlu mezarların bulunduğu nekropolis tepesi ve onun da hemen batı yanında yer alan Orta Çağ kalesinden oluşmaktadır.

Dağların deniz kıyısına kadar indiği bu bölgede, çok engebeli bir alan üzerine kurulan antik kentteki yapıların çoğu, fiziki yapıya göre biçimlenmiştir. Yerleşimin doğu yönünde yer alan sütunlu cadde, eğimli alanın teraslanması ile oluşturulan düz zemine, doğu-batı doğrultulu inşa edilmişken, büyük hamam ve mozaikli havuz ise, orta alandaki düzlük alan üzerine inşa edilmiştir. Akropolis ise yerleşimin güneyindeki eğimli ve denize doğru keskin uçurum oluşturan kayalık yükselti üzerinde yer almaktadır.

Bugün Kral Koyu veya Delikdeniz olarak bilinen ve antik kentin yaklaşık 1 km. batısında yer alan, doğal bir liman bulunmaktadır. Bu limanın doğu kıyısındaki kayalık yükselti üzerinde, tonoz örtülü dikdörtgen planlı 8 adet mezarın yer aldığı bir nekropol alanı bulunmaktadır. Bu doğal limanın yaklaşık 200 m. batısında ise, kayalık burun üzerinde, etrafı burçlarla güçlendirilmiş sur duvarları ile çevrelenmiş, yüksek bir kale yerleşimi görülmektedir.

Antiochia ad Gragum antik kentinin, Claudius döneminde Roma'ya bağlı olan Kommagene kralı IV. Antiochos (MÖ. 175-164) tarafından kurulduğu bilinmektedir[238]. Fakat bugün kısmen ayakta kalan sütunlu cadde, kuzeydoğu yöndeki tapınak, agora, iki adet hamam, bouleterion-odeon, havuz ve tonozlu mezarlar gibi anıtsal yapıların çoğunun, MS. 2. yüzyılda Roma döneminde inşa edildiği ortaya çıkarılmıştır[239].

Roma döneminde inşa edilen yapıların daha çok, hafif meyilli yamacın ortasındaki düzlük alan üzerine yapılmıştır (Fot. 71-72). Antik kentin fiziki sınırlarının, erken Bizans döneminde, Roma yerleşiminin doğusuna ve güneyine doğru genişleme gösterdiği görülmektedir. Roma yerleşiminin güneyinde yer alan, denize doğru dik açıyla yükselen, doğu ve batı yönlerde eğimli uçuruma sahip olan küçük tepe, erken Bizans döneminde akropolis olarak kullanılmıştır. 2015-2016 yılları arasında akropoliste yürütülen kazı çalışmaları sırasında, bazilikal planlı iki kilise; kiliselere bağlı mezarlar ve konutlar ortaya çıkarılmıştır (Fot. 74-75). Kiliseler ve çevresindeki yapılarda gerçekleşen kazılar sonucunda,

[238] Hoff ve vd., 2007: 233.
[239] Hoff ve vd., 2007: 234; Hoff ve vd., 2014: 466-473.

erken Bizans dönemine tarihlenen kırmızı astarlı Kıbrıs seramik parçaları, çizgisel bordürlü fresko sıva parçaları ve haç damgalı seramik kandiller ele geçirilmiştir[240].

Kentte yürütülen kazı çalışmaları sırasında, Roma döneminde inşa edilen Büyük Hamamın, erken Bizans döneminde işlevinin değiştirildiği ortaya çıkarılmıştır. Erken Bizans döneminde, hamamın, tepidarium (sıcaklık), frigidarium (soğukluk) odalarının ve koridorların kapıları kapatılmış, zemindeki döşeme mozaiklerin üzeri toprakla doldurulmuş ve koridorun kuzeyindeki latrina (tuvalet) kısmının içine, daire planlı iki adet seramik ve cam fırını inşa edilmiştir (Fot. 74). Latrina mekanında gerçekleştirilen kazılarda, erken Bizans dönemine ait çok sayıda amfora kaplarına ait olan dip parçaları ele geçirilmiştir[241].

Antiochia ad Gragum antik kentinin, Arap Akınları sırasında ne oranda kullanıldığına ilişkin mimari verilerin ve arkeolojik buluntuların yetersiz kalmasına karşın, Arap Akınları sonrasında tekrardan kullanıldığı ileri sürülmektedir. Antiochia ad Gragum'da yaşayan Hıristiyan cemaatin, 879 yılında İstanbul'da toplanan konsilde, Theophanes tarafından temsil edildiği kaydedilmiştir[242]. 949 yılındaki Girit deniz seferi sırasında 2 geminin Antiochia Limanı'na gözcü ve nöbetçi olarak bırakıldığı ve korunaklı doğal limanı sayesinde buranın bir deniz filosu destek noktası olduğu ileri sürülmektedir[243]. Antakya Haçlı Prensi II. Bohemund'un, 1126 yılında Antakya'ya gerçekleştirdiği seyahati sırasında, Antiochia ad Gragum'u ziyaret ettiği ve Fransa Kralı II. Philip'in, Kutsal Toprak'lardan dönüş yolculuğu sırasında, 1191 yılında Antiochia ad Gragum kentinde mola verdiği belirtilmiştir. Bunlara ek olarak, Antiochia ad Gragum Limanı'nın, Kıbrıs Krallığı tarafından denizcilik ile ilgili, 12. yüzyılda tutulan raporlarda da yer aldığı ifade edilmektedir[244]. 1198 yılında hazırlanan Ermeni Prenslerin yönetimi altındaki kalelerin listesinde, Antiochia ad Gragum antik kentinin adı Antouchezda-Antiochetta olarak geçmekte ve Constance adında bir Prens tarafından yönetildiği belirtilmektedir[245]. 1225 yılında, güney sahillerinin komutanı Antalya Valisi Mübarizeddin Ertokuş, Antiochia ad Gragum antik kentini fethederek, Selçuklu yönetimine bağlamıştır. Yerleşimin, bir süre sonra tekrar Ermeni Krallığı'nın yönetimine geçmiş olsa da 1332 yılında Ermeni Kralı IV. Leon'un, Papa John'dan Antiochia ad Gragum'u devralması

[240] Hoff ve vd., 2018: 176-177; Hoff ve vd., 2019: 672-673; Türkmen, 2005:7. Türkmen, akropolisin surlarla çevrili bir Orta Çağ yerleşimi olduğunu ve doğu yöndeki eğimli bölge dahil toplam beş adet küçük kilise bulunduğunu belirtmiştir.
[241] Hoff ve vd., 2018: 174-175; Hoff ve vd., 2019: 669.
[242] Hild ve Hellenkemper, 1990: 191.
[243] Türkmen, 2005: 7.
[244] Hild ve Hellenkemper, 1990: 191.
[245] Duggan, 2011: 221-228.

için yardım istemiş[246] olmasından dolayı yerleşme, bu tarihten sonra Karamanoğlu Beyliğinin kontrolüne girmiştir.

2.3.12. Değerlendirme

Yerleşme, en genel anlamıyla insanoğlunun yaşamını sürdürmek için temel ihtiyacı olan beslenme ve barınma gereksinimlerini karşılamak üzere oluşturduğu her türlü fiziki alanlardır. İnsanoğlunun inşa ettiği her türlü yapı ile doğal coğrafi görünümün kültürel çevreye dönüştüğü somut yaşam alanı olan yerleşmenin oluşumunu sağlayan ve insanın temel ihtiyaçlarını karşılayan en küçük yapısal birim ise meskendir. Zamanın koşullarına, teknolojik gelişmelere, doğal çevrenin fiziki özelliklerine ve kültürel geçmişe bağlı olarak mesken ile birlikte birçok farklı işlevli yapıların bir arada inşa edilmesi ile kent ve kır yerleşmeleri oluşmuştur[247].

Kent ve kır yerleşmeleri, geç Orta Çağ Bizans ve Türk döneminde doğu Antalya bölgesinde farklı bileşenleri olan ve fiziki açıdan keskin bir şekilde ayrılan iki yaşam alanıdır. Kentsel yerleşim, kırsal bir yerleşime göre fiziksel olarak çok daha geniş bir alanı kaplayan, nüfus bakımından çok kalabalık bir sayıya sahip olan, tarımsal üretimden ziyade daha çok sanayi üretimi ile ticari faaliyetlerin yapıldığı ve farklı sosyo-kültürel unsurları bir arada barındıran büyük yerleşim merkezleridir. Kırsal yerleşme ise, kent dışında daha küçük alalarda plansız ve dağınık bir şekilde kurulan, nüfus bakımından az bir sayıya (ortalama 200-600 kişi) sahip olan ve en önemlisi tarım ve hayvancılık ile uğraşan insanların bir arada yaşadığı küçük yerleşim birimleridir. Geç Orta Çağ Türk kentleri sur ile çevrili iken kırsal yerleşmeler, surla çevrili değildir[248].

Tarih öncesi çağlardan beri, yerleşmelerin ortaya çıkışı ve gelişimi üzerinde, doğal çevrenin doğrudan etkisi olduğu bilinmektedir. Bir yerleşim yeri seçilirken, iklimin elverişliliği, verimli toprakların yanında su kaynaklarına sahip olma, fiziki yapının imkan tanıdığı ulaşım ve savunma kolaylıkları gibi çevre unsurlarına dikkat edilmiş ve bu özelliklerin tamamına ya da birkaçına sahip alanlar, yerleşmek için tercih edilmiştir. Antalya bölgesinin fiziki coğrafya özellikleri bakımından, iklim şartları, su kaynakları, verimli tarım alanları, ulaşım ağı ve güvenlik gibi yerleşimin oluşmasını sağlayan temel etmenlerin tamamına sahip olduğu görülmektedir[249].

Doğu Antalya bölgesinin sahil kıyısındaki doğal liman kenarlarına ve kıyıya yakın Toros Dağlarının güney yamaçlarında yer alan antik kentlerin çoğunun MÖ. 9. yüzyıldan

[246] Hild ve Hellenkemper, 1990: 192.
[247] Yiğit, 2018: 81; Hayli ve Canpolat, 2018: 184.
[248] Karaca, 2002: 97-98.
[249] Sütgibi, 2008: 63-70; Yiğit, 2018: 81.

sonra kurulduğu bilinmektedir. Hellenistik dönemde ise anıtsal yapıların inşa edilmesi ile kentlerin ana çekiderdeği oluşturulmuştur. Bu antik dönem yerleşmelerinin şehirleşme olgusu içinde fiziki kimliğinin tam anlamıyla olgunlaşması ise Roma İmparatorluk dönemi ve geç Antik Çağ'da yaşanmıştır. Önce Sasani saldırıları daha sonra Arap Akınlarının etkisi ile erken Bizans döneminin büyük kentleri, fiziki kullanım alanı olarak daralmış ve biçimsel değişimlere uğramıştır. Büyük şehirler, akropolislerdeki yüksek ve dar alanlara çekilmiş ve surlarla çevrili bu küçük yerleşmeler köy statüsünde yeni yaşam alanı olmuştur. 1071 yılından itibaren Türklerin bölgeye gelmesiyle savunmaya daha çok önem verilmiş ve surlarla çevrili yerleşmeler daha da güçlendirilmiştir. Bu tarihten sonra doğu Antalya bölgesindeki yerleşmeler, güçlü surlara sahip olan ya da sarp topografyası ile doğal koruma sağlayan Antalya Kalesi, Sillyon Kastronu, Manavgat Kalesi, Alara Kalesi, Alanya Kalesi, Kızılcaşehir Kalesi ve Selinus Kalesi gibi önemli merkezlere çekilmiştir. 1225 yılında ise doğu Antalya bölgesinin akropolis yerleşmeleri ile sur dışında kalan kırsal bölgenin tamamı Türk hakimiyetine girmiştir.

Doğu Antalya Bölgesinde Yer Alan Yerleşmelerin Bizans ve Ermeni Krallığı Dönemi Yerleşme Durumu Tablosu

YERLEŞİM ADI	YERLEŞİM DURUMU	KULLANILAN YAPILAR
Perge Antik Kenti	Yerleşim Devam Etmektedir	İki Şapel
Sillyon Antik Kenti	Yerleşim Devam Etmektedir	Akropolis, Kastron, Kilise, Sarnıçlar
Aspendos Antik Kenti	Yerleşim Devam Etmektedir	Akropolis, Bazilika
Side Antik Kenti	Yerleşim Devam Etmektedir	Kaleiçi, Şapel
Lyrbe Antik Kenti	Yerleşim Devam Etmektedir	Agora Kastronu, Şapel
Manavgat Kalesi	Yerleşim Devam Etmektedir	Kaleiçi
Kibyra Antik Liman Yerleşmesi	Yerleşim Devam Etmektedir	Akropolis
Alara Kalesi	Yerleşim Devam Etmektedir	Kaleiçi, Sarnıç, Şapel
Alanya Kalesi	Yerleşim Devam Etmektedir	Kaleiçi, Sarnıç, Kilise, Konutlar
Kızılcaşehir Kalesi	Yerleşim Devam Etmektedir	Kaleiçi, Kilise, Zeytinyağı İşlikleri, Konut
Syedra Antik Kenti	Yerleşim Devam Etmektedir	Akropolis, Şapel, Konut
İotape Antik Liman	Yerleşim Devam Etmektedir	Akropolis, Şapel, Konut
Lamos Antik Kenti	Yerleşim Devam Etmektedir	Akropolis, Konut, Sarnıç
Selinus Antik Kenti	Yerleşim Devam Etmektedir	Kaleiçi, Konut, Şapel
Kral Koyu Kalesi	Yerleşim Devam Etmektedir	Kaleiçi, Kule, Hamam, Konut

Antiochia ad Gragum Antik Kenti	Yerleşim Devam Etmektedir	Akropolis, Kastron, Kilise, Konut
Hamaksia Antik Kenti	Terk Edilmiştir	-
Laertes Antik Kenti	Terk Edilmiştir	-
Magydos Antik Liman	Terk Edilmiştir	-
Kynosarion Antik Liman	Terk Edilmiştir	-
Aunesis Antik Liman	Terk Edilmiştir	-
Kestros Antik Liman	Terk Edilmiştir	-
Nephelion Antik Liman	Terk Edilmiştir	-
Charadros Antik Liman	Terk Edilmiştir	-
Lyrboton Kome	Terk Edilmiştir	-
Uzunkale Antik Köy	Terk Edilmiştir	-
Pisarissos Antik Köy	Terk Edilmiştir	-
Naula Kome Köy	Terk Edilmiştir	-
Kahvebağ Kalesi Köy	Terk Edilmiştir	-
Juliosebaste Antik Köy	Terk Edilmiştir	-
Augai Çiftlik Evleri	Terk Edilmiştir	-

Bu bölümde doğu Antalya bölgesinde yer alan bir antik dönem yerleşmesi ile Orta Çağ kalesinden oluşan 30 yerleşme incelenmiştir. Bu yerleşmeler incelenirken ilk kurulduğu dönemde ya da daha sonraki fiziksel gelişmelere bağlı olarak, kent, köy, liman yerleşimi ve kırsal yerleşme olarak değerlendirmeye alınmıştır. Antik dönem ve hemen sonrasında erken Bizans döneminde gelişen bu yerleşmeler hem kamusal yapıların çeşitliliği hem de yerleşimin ticari potansiyelinin büyüklüğü göz önünde tutularak Perge, Sillyon, Aspendos, Lyrbe, Side, Hamaksiya, Laertes, Syedra, Selinus, Lamos ve Antiochia ad Gragum yerleşmeleri kent statüsünde ele alınmıştır. Bu kentler dışında, daha çok kırsal üretime dayalı, fiziksel olarak daha küçük bir alan içerisinde kurulan yapılardan oluşan ve buna bağlı olarak kente göre daha az bir nüfusa sahip olan antik dönem ve erken Bizans dönemi yerleşmeleri ise köy statüsünde değerlendirilmiştir. Bu yerleşmeler arasında Lyrboton Kome, Uzunkale, Pisarissos, Kızılcaşehir, Naula Kome, Nephelion ve Juliosebaste yerleşmeleri köy statüsünde incelenmiştir.

Perge antik kenti, Hellenistik, Roma ve erken Bizans döneminin bölgedeki en büyük ve gelişmiş kentidir. Bu üç döneme ait olan anıtsal yapıların yer aldığı aşağı şehir

yerleşiminin, kalın surlarla çevrelenmiş olmasına karşın, birçok sarnıç ve iki büyük kilisenin yer aldığı akropolis tepesinin herhangi bir sur duvarı ile çevrilmediği tespit edilmiştir. Akropolis tepesinin güney yamacında, tepeninin kırılma noktalarını takip eden kısımlara sadece ince bir duvar yapıldığı görülmektedir. Oysa dört yönden eğimli olan akropolis yerleşimimin kayalık fiziki yapısı, sur inşa etmek için çok uygun görünmektedir. Erken Bizans döneminde, Hellenistik ve Roma dönemi yapılarının çoğunlukta olduğu Aşağı Şehir ile Bizans yapılarının daha fazla olduğu akropolis yerleşimi, birlikte ve aynı anda kullanılmıştır.

Surlarla çevrili olmayan Perge akropolis yerleşimi, 7. yüzyıldaki akınlar karşısında, burada yaşayan insanlara güven ve korunma duygusu sağlamamış olmalıdır. Nitekim, Perge antik kentinde yaşayan Hıristiyan nüfusun, 7. yüzyıl ortasında, Antalya ve Sillyon'a taşındığı bilinmektedir. Bugünkü arkeolojik buluntular ve mimari veriler, bu tarihten sonra Perge'nin Hıristiyanlık döneminin sona erdiğini göstermektedir. Erken Bizans döneminde yoğun olarak kullanılan Akropolis yerleşiminin, Arap Akınları sırasında kastrona dönüştürülmemiş olması; 616 yılında yaşanan depremin yıkıcı etkisi ve Perge Piskoposunun 680 yılında daha güvenli olan Sillyon'a taşınmış olması ile açıklanabilir. Perge antik kenti akropolis yerleşmesine inşa edilen bir şapel ve sarnıç ile güneydeki asıl yerleşim içerisindeki sütunlu caddenin kesiştiği noktada inşa edilen bir şapelin varlığı, 10. ve 11. yüzyıldaki kısmi refah döneminde[250] Perge'ye küçük bir Hıristiyan cemaatin yeniden yerleşmiş olduğunu akla getirmektedir.

Sillyon antik kentini oluşturan yapıların büyük bölümünün, Hellenistik ve Roma döneminde inşa edilmiş olmasına karşın, komşu antik kentlerin aksine, orta Bizans ve geç Orta Çağ Türk döneminde inşa edilen yapıların varlığı ile ayrı bir öneme sahiptir. Sillyon antik kentinde yer alan mimari veriler yanında, son dönem yüzey araştırmaları ve kazı çalışmaları sonucunda ele geçirilen seramik ve sikke buluntuları, Bizans döneminde 7. yüzyıl ortasından itibaren devam eden Arap Akınları sırasında, kentin akropolisinin ön plana çıktığını göstermektedir. Akropolisi korumak üzere yeni savunma yapıları inşa edilerek akropolis, küçük bir kastrona dönüştürülmüştür. Kastron yapısına ek olarak, yeni inşa edilen dini ve sivil işlevli yapılarla birlikte, daha önceki dönemlere ait olan kaya oyma konutlar, sarnıçlar ve depolama alanları, Bizans döneminde kullanılmaya devam etmiştir[251].

Piskoposluk merkezi olan Sillyon akropolisinde yer alan kastronun doğusuna iki kilise, Piskopos Konutu ile Toplantı Salonu veya Yemekhane olarak kullanılan Tonozlu Yapı

[250] Foss, 1996: 18; Hellenkemper ve Hild, 2004: 365; Özdizbay, 2008: 863.
[251] Küpper, 1996: 453-454; İşler, 2020: 156.

topluluğundan oluşan, bir episkopeion bulunmaktadır[252]. Tek nefli ve tek apsisli olan Doğu Kilisesi ve ona bağlı Piskoposluk Konutu'nun, 5. yüzyıl sonu veya 6. yüzyıl başına tarihlendiği ileri sürülmektedir. Doğu Kilisesi'nin hemen batısında yer alan Batı Kilisesi, üç nefli ve üç apsisli dikdörtgen bir plana sahip ve Sillyon'un metropol olmasından sonra 7. yüzyıl sonu veya 8. yüzyıl başında inşa edildiği belirtilmektedir. Doğu kilisesinin hemen kuzeyinde yer alan ve Yemekhane veya Toplantı Salonu olarak adlandırılan yapının, malzeme-teknik açıdan Batı Kilise ile benzerliğinden dolayı, ikisinin aynı dönemde 7. yüzyıl sonu veya 8. yüzyıl başında inşa edildiği düşünülmektedir[253]. Episkopeion yapılarının, kastronun sur duvarları dışındaki doğu bölüme yapılma nedeninin, orada daha önceden Hellenistik bir yapının duvarını kullanan erken Bizans dönemi kilisesinin varlığından kaynaklandığı düşünmekteyiz.

7. yüzyıl sonu veya 8. yüzyıl başına tarihlenen Sillyon Kastronun inşa edildiği alan, akropolis tepesinin güneybatı ucuna doğru daralarak devam eden noktada bulunmaktadır. Buradan bütün ova ve deniz rahatlıkla gözlenebilmekte, herhangi bir saldırı önceden haber alınabilmektedir. Ayrıca bu alan, doğu, batı ve güney yönde, dik ve yüksek kayalardan oluşan doğal bir uçuruma sahiptir. Buna ek olarak, kuzeybatı-güneydoğu yönünde, çok büyük ve düzgün kesme blok taşlarla nizami bir şekilde örülmüş olan, Hellenistik bir yapının uzun duvarı, adeta bir sur duvarı görevi görmüştür[254]. Bu özellikler dikkate alındığında, Kastronun inşa edildiği bu dar kısım, özellikle ve bilinçli olarak seçilmiştir. Böylece, düz ve geniş akropolis tepesinden yalıtılmış, batı yönden uçurum ile sınırlandırılmış, üç yönden sur ile çevrelenmiş, savunma açısından çok kolay, korunma açısından çok güvenli bir kastron meydana getirilmiştir. Buraya saldırı yapılabilmesi için akropolise tek giriş olan kuzeybatı yöndeki ana giriş kapısının geçilmesi gerekmektedir. Çok büyük kesme taşlarla inşa edilen bu kapı, batıda uçuruma açılmakta, doğuda ise yüksek bir kayanın bittiği noktada, kayalık zemine oturmaktadır. Uçurum ile kaya arasında oluşan bu dar alana düzgün kesme blok taşlarla inşa edilen kapı, akropolis ve kastronun savunulması açısından büyük öneme sahiptir.

---

[252] İşler, 2020: 155-156. Piskoposlar, yardımcıları ve diğer din adamlarıyla birlikte, büyük kentlerin merkezindeki episkopeion adı verilen yapı topluluklarında ikamet etmişlerdir. Episkopeionlar duvarlarla çevrili bir alan içinde, kilise, toplantı salonu, yemekhane, piskopos konutu, kütüphane, misafirhane, hamam, vaftizhane gibi farklı işlevlerdeki yapılardan oluşmaktadır. Piskoposların siyasi faaliyetleri kapsamında ruhban sınıfı ve toprak sahiplerinden oluşan kent meclislerinin episkopeionlarda toplandığı da bilinmektedir.

[253] İşler, 2020: 156; Yetkin, 1978: 201. Yetkin, Tonozlu Yapı'nın iç kalenin yanında olması dolayısıyla, Beylikler devri ve erken Osmanlı döneminde görülen üç nefli han ve cami planlarına benzerliğinden yola çıkarak, bu yapının bir Ulu Cami, Han veya Bedesten olabileceğini düşünmüştür. Ayrıca giriş kapılarının bir han kapısından küçük olduğunu, hanlarda bulunan ocak ve benzeri nişlerin yer almamasını düşündürücü bulmaktadır.

[254] Yetkin, 1978: 203; Hellenkemper ve Hild, 2004: 239; İşler, 2020: 151-156; Taşkıran ve Palalı, 2022: 351. Kastron ve Köşk'ün (Komutan Konutu) Selçuklu döneminden itibaren Karahisar-ı Teke'nin Türk komutanları tarafından 15. yüzyıl ortasına kadar kullanıldığını ileri sürmektedir.

2009, 2010 ve 2019 yıllarında yürütülen üç sezonluk yüzey araştırmalarında Sillyon'da, Bizans dönemine ait olan 10 adet bronz sikke ele geçirilmiştir. Bu sikkelerden 4'ü Heraklius dönemi (624-629), 4'ü II. Constans dönemi (651-656), 1 tanesi II. Iustinianus dönemi (686-687) ve 1 tanesi de Anonim Follis olarak 1042?-1050 yılları arasına tarihlenmiş ve sikkelerin çoğunun İstanbul'da darp edildiği anlaşılmıştır. Sikkelerin tarihleri dikkate alındığında Sasani ve Arap Akınlarından etkilenen Perge, Aspendos ve Side gibi büyük kentlere karşın, Sillyon'un korunaklı fiziki yapısı sayesinde, bu akınlardan etkilenmediği ve yerleşmenin devam ettiği görülmektedir[255]. Bu bilgiler ışığında Sillyon'daki Bizans yerleşmesinin 1221 yılındaki Türk fethine kadar uzunca bir süre devam etmiş[256] olduğu görülmektedir.

Aspendos antik kentinde yapılan bilimsel araştırmalar ve kazı çalışmaları, daha çok Roma dönemi yapıları olan tiyatro, agora, dükkanlar, su kemeri ve bazilika çevresinde yoğunlaşmış, kentteki Bizans araştırmaları çok sınırlı kalmıştır. Kentin Roma döneminde inşa edilen anıtsal ve görkemli yapılara sahip olmasına karşın, Bizans dönemi yapılarının çok küçük ölçekli ve sınırlı sayıda olduğu görülmektedir. Aspendos'un geç Orta Çağ Bizans döneminde nasıl bir yerleşim gördüğü henüz netlik kazanmamıştır. Akropolis yerleşiminin kuzey ucuna doğru birbirine bitişik vaziyette, ince duvarlarla iki katlı olarak inşa edilen konut alanlarının, geç Orta Çağ Bizans döneminde kullanılmış olabileceği yönündeki tespitler, arkeolojik verilerle desteklenmemiştir. Bu yapı topluluğu, Geç Orta Çağ'da kullanılmış olsaydı, yapıların etrafının sınırlı bir alan içinde surlarla çevrelenmiş olması beklenirdi. Oysa yapıların Perge akropolis yerleşimine benzer bir şekilde herhangi bir sur duvarı ile çevrilmediği görülmektedir.

2023 yılında Akropoliste yer alan bazilikanın vestibulum kısmında gerçekleşen kazı çalışmaları sırasında ele geçirilen ve 12. yüzyıl ilk yarısına Komnenoslar dönemine tarihlen sikke ve sgraffito tekniğindeki büyük tabaklar, Aspendos'ta 12. yüzyıl ortasına kadar bir yerleşme olduğunu kanıtlar niteliktedir[257]. 12. yüzyıldan sonra kilise konsil kararlarında Aspondos'un adının geçmediği dikkate alınırsa, Aspendos antik kentinin, 12. yüzyılda bölgeye yapılan Türk Akınları sırasında terk edilmiş olduğu ileri sürülebilir.

Side antik kenti, doğu Antalya bölgesindeki, Hellenistik, Roma ve Erken Bizans döneminin en gelişmiş şehirlerinden biridir. Anıtsal tiyatro, agora, sütunlu caddeler, hamamlar, çeşmeler, tapınaklar, kontlar, kara ve deniz surları ile bölgenin en görkemli liman

[255] Köker, 2020: 242-246.
[256] Küpper, 1999: 485-486.
[257] 12. yüzyıl ilk yarısı Komnenoslar dönemine tarihlen sikke ve seramik tabak buluntuları, kazı başkanı Dr. Mustafa Bilgin tarafından kazı sonuçları toplantısına sunulmuş ve bilimsel bir dergide yayın aşamasındadır. Kazı alanını ve son dönem bulguları görme imkanı tanıdığı için kendilerine çok teşekkür ederim.

şehri olmuştur. Erken Bizans döneminde inşa edilen büyük kiliseler, kentin Hıristiyanlık döneminde de önemli bir piskoposluk merkezi olduğunu kanıtlamaktadır[258]. Fakat 7. yüzyıl başında önce Sasani, ardından Arap Akınları sırasında kent, büyük bir düşüşe geçerek nüfus ve fiziki yerleşim alanı olarak neredeyse küçük bir köyden farksız duruma gelmiştir[259]. Kentin Arap Akınlarından sonraki düşüşünü ve yerleşim tarihinin karanlık boşluğunu, arkeolojik veriler de desteklemektedir. Side antik kentinde 2009 yılından itibaren yürütülen kazı çalışmalarında 7. yüzyıl ortası ile 12. yüzyıl arasına tarihlenen herhangi bir buluntunun ele geçirilmemiş olması bu durumu kanıtlar niteliktedir[260]. Son dönemde gerçekleştirilen arkeolojik çalışmalar, bu karanlık sürecin ardından Side antik kentinde çok az bir Hıristiyan cemaatin yaşadığını kanıtlayan mimari ve arkeolojik veriler sunmaktadır. Bu tarihte, yarımadanın en güneyindeki uç nokta, daha güvenli görülmüş ve büyük kilisenin çevresi yerleşme alanı olarak tercih edilmiştir. Erken Bizans döneminde yapılan büyük Liman Kilisesisin, depremler ve saldırlar sonucu kullanım dışı kaldıktan sonra yıkılmasının ardından orta nefin içine, 10. yüzyılda küçük bir kilise inşa edilmiştir[261].

Side antik kentinde 2009 yılından beri yürütülen son dönem kazı çalışmaları sonucunda ele geçen ve 12.-14. yüzyıllar arasına tarihlenen seramik buluntuların, Bizans dönemine ait olduğu ve Türk dönemi ile ilişkisinin bulunmadığı belirtilmiştir. 1315, 1360 ve 1397 yıllarında Side'ye atanan metropolitler, Side'nin nüfusunun çok az ve halkının çok fakir olduğunu ifade etmişlerdir. Arkeolojik buluntular, mimari veriler ve tarihi bilgiler, Side antik kentinin geç Orta Çağ Bizans döneminde, liman bazilikasının batısında küçük bir köy niteliğinde yerleşimin devam ettiğini kanıtlaması bakımından çok önemlidir[262]. Tüm bu bilgiler ışığında, 1397 yılından sonra az sayıdaki Hıristiyan cemaatin yaşadığı Side'deki yerleşmenin son bulduğu ileri sürülebilir.

Lyrbe (Seleukeia) antik kenti, MÖ. 3. yüzyılda Hellenistik dönemde kurulmuş, Roma ve erken Bizans döneminde inşa edilen yeni yapılarla kentsel dokusu genişlemiştir. Erken Bizans döneminde, kentin kuzeybatı yönüne bazilikal planlı bir kilise inşa edilmiştir[263]. Lyrbe'de Bizans yerleşimi, Arap Akınları zamanında agoranın çevresinde devam etmiştir. Bu dönemde agoranın çevresi küçük bir surla çevrilerek içine bir şapel inşa edilmiştir. Lyrbe, İmparator VI. Leo (886-912) zamanında 22 piskoposluğun bağlı bulunduğu bir metropolitlik

[258] Yıldırım, 2013: 246-252.
[259] Foss, 1996: 43.
[260] Tek, 2015: 124; Soykal-Alanyalı, 2016b: 427; Soykal-Alanyalı, 2017: 193-194; Vryonis, 2020: 427.
[261] Yıldırım, 2013: 246; Soykal-Alanyalı, 2017: 193. Liman Bazilikası'nın içerisine yapılan bu küçük kilisenin, 12. yüzyıl Komnenoslar dönemine inşa edilmiş olabileceğine dair görüşler de mevcuttur. Bkz. Hellenkemper ve Hild, 2004: 391; Piesker, 2017: 298.
[262] Soykal-Alanyalı, 2016b: 427; Soykal-Alanyalı, 2017: 193-194; Vryonis, 2020: 427.
[263] İnan, 1980: 11-12.

statüsüne yükselmiştir[264]. 1394 yılında Lyrbe'de bir metropolitin görev yaptığı bilinmektedir[265]. 9.-14. yüzyıl arasındaki kilise kayıtlarından anlaşıldığına göre Lyrbe'de geç Orta Çağ Bizans döneminde uzun süre yerleşim devam etmiştir.

Hamaksiya antik kenti, denize kuş uçumu uzaklığı yaklaşık 2 km. mesafede olan hem Alanya Kalesi'ni hem güneyindeki denizi, hem de batısındaki düz ovayı her noktadan görebilen stratejik bir noktada bulunmaktadır. Roma döneminde inşa edilen, surlar, küçük bir hamam, tapınak, konutlar, sarnıçlar ve tonozlu mezarlarla bu tepenin üst noktasına yerleşmiştir. Erken Bizans döneminde ise tepenin batı yamacındaki düz alana, bazilikal planlı büyük bir kilise[266] ve doğu yöndeki düzlüğe ise büyük bir çiftlik evi inşa edildiği gözlenmiştir. İnşa edildiği tepenin doğal fiziki durumu itibariyle, üç yönden uçuruma bakan dik yamaçlara sahip olması, kuzey yamacın surla korunması, savuma açısından çok avantajlıdır. Bu avantajlara rağmen, Hamaksiya antik kenti içerisindeki yapıların mimari özellikleri, kentin Arap Akınları zamanında terk edildiği ve bir daha yerleşilmediğini göstermektedir.

Laertes antik kentini oluşturan stadion, odeon, hamam, büyük konutlar ve tonozlu mezarlar ile çok sayıda mezar stellerinin büyük çoğunluğunun Roma imparatorluk döneminde inşa edildiği belirtilmektedir[267]. Yapıların çoğu yüksek ve korunaklı bir tepenin güney tarafındaki dik yamacın düzlüğüne konumlanmıştır. Kentteki anıtsal yapıların fiziki boyutu dikkate alındığında burada hatırı sayılır bir nüfusun yaşamış olduğu da açıktır. Konumu itibariyle akropolis yerleşmesine uygun fiziki ve kentsel özelliklere sahip olmasına karşın, Laertes antik kentinde yaşayan halkın, erken Bizans döneminde akropolis yerleşmesine çekilmediği, antik kentin limanı olan Naula Kome'ye (Mylome) taşındığı ileri sürülmektedir[268]. Kent ve çevresinde yürüttüğümüz araştırma ve inceleme çalışmaları sırasında kent içerisinde herhangi bir kilise ya da Bizans dönemine ait olan bir yapının tespit edilememiş olması, erken dönemde bu yerleşenin terk edildiğini ve Bizans döneminde yeniden yerleşim görmediğini kanıtlamaktadır.

Syedra antik kentinin en parlak dönemini MS. 2. yüzyılda Roma döneminde yaşadığı, bu dönemde inşa edilen büyük hamam, oda mezarlar, tapınaklar, bazilika, bouleuterion,

---

[264] Vryonis, 2020: 384-385

[265] Vryonis, 2020: 426. Lyrbe metropoliti, Antalya cemaatinin ağzından; Antalya cemaatinin lidersiz kaldığını, kendisinin Antalya'ya atanmasına dair İstanbul patriğine mektuplar göndermiştir. Ancak Antalya kilisesindeki görevine başlamak için yola çıktığında, yalanı ortaya çıkmış ve Antalya'da göreve başlayamamıştır.

[266] Hellenkemper ve Hild, 2004: 557.

[267] Hellenkemper ve Hild, 2004: 678; Doğan, 2006: 138.

[268] Hellenkemper ve Hild, 2004: 678; Doğan, 2006: 138. Çalışma kapsamında yürüttüğümüz yerinde inceleme ve tespit çalışmaları sırasında, Laertes antik kentinde kilise olarak kullanılan herhangi bir yapı kalıntısına rastlanılmamıştır. Kentte yer alan yapıların çoğu yıkılmış olduğundan ve yoğun bitki örtüsü ile kaplandığından, kilisenin tespit edilememiş olması ihtimal dahilindedir.

sütunlu cadde ve sarnıçlar gibi anıtsal yapılarla kanıtlanmaktadır. Erken Bizans döneminde, kentin daha çok güney yamaçlarındaki düzlük noktalarına, iki katlı büyük konutlar, üç nefli bazilikal planlı kilise ve kaynak kilisesi gibi yapılar inşa edilmiştir. Arap Akınlarından sonra, kentin fiziki gelişiminin akropolisle sınırlı kaldığı görülmektedir. Arap Akınlarından sonra, sütunlu caddenin batısındaki mezarlık alanı ve büyük kilisenin güneyindeki küçük şapel, Bizans devletinin kısmi refah dönemi sayılan 10. yüzyıl veya 11.yüzyıl başında inşa edilmiş[269] ve yerleşim güney teraslara doğru yeniden yayılmıştır. Ayrıca Syedra antik kentinde 10. yüzyılda, Ioannes Ergasteriarches adında bir atölye ustasının da yaşamış olması[270], burada küçük bir yerleşmenin yanında zanaat faaliyetlerinin de yapıldığına işaret etmektedir. Bu durumda 10. yüzyılda Syedra akropolisinde ve kentin güney teraslarında küçük bir yerleşim olduğu çok açıktır.

Syedra antik kentindeki Bizans yerleşiminin, 11.yüzyıl sonunda Türk Akınları sırasında daha da küçülerek güney yamaçlardan akropolisin en üst noktasına taşınmış olduğunu düşünmekteyiz. Kentin zirve noktasına kurulmuş olan bu yerleşim, doğu-batı uzunluğu yaklaşık 100 m.; kuzey-güney genişliği yaklaşık 50 m. ölçülerinde çok küçük bir alan ile sınırlanmıştır. Bu küçük yerleşimin etrafının, topografyanın fiziki yapısına bağlı olarak düzensiz devam eden ince bir sur duvarı ile çevrelendiği görülmektedir. Akropolisin üst noktasındaki bu yeni yerleşim, kapladığı alan itibariyle çok küçüktür ve sur içinde birkaç konut ile 12. yüzyılda inşa edilen küçük bir şapel bulunmaktadır. Bu şapel ve konutlarda gerçekleştirilen kazı çalışmaları sırasında 13. yüzyıl Bizans dönemine ait seramik parçaları ele geçirilmiştir[271]. Akropolisin küçük bir bölgeyi içermesi, konutların çok az ve şapelin çok küçük olması dolayısıyla, Syedra'da 11.yüzyıl sonundan 13. yüzyıla kadar devam eden az sayıda bir cemaatin yaşadığı küçük bir yerleşme olduğunu düşünmekteyiz.

Lamos antik kenti, dağlık bölgede üç tarafı uçuruma sahip olan bir tepenin üzerine konumlanmıştır. Kent içerisindeki surlar ve diğer yapılar, doğudan batıya doğru genişleyen bu tepenin fiziki yapısına göre planlanmıştır. Antik kentinin önemli yapılarını oluşturan, surlar, burçlar, hamamlar, tapınak, agora, stadion, figür kabartmalı lahit mezarlar, Hellenistik ve Roma döneminde inşa edilmiştir. Kentin en batı ucunda yükselen akropolis yerleşimi, sur duvarı ile iki bölüme ayrılmıştır. Erken Bizans döneminde yerleşimin, doğu yöndeki Roma yerleşmesinden ayrılarak akropolis kısmına taşınmış olduğunu düşünmekteyiz. Nitekim akropolis yerleşimi içerisinde yer alan ve erken Bizans dönemine tarihlenen konutlar ve

[269] Karamut, 2000: 2.
[270] Hellenkemper ve Hild, 2004: 180. Bu kişinin ahşap ya da metal ustası olduğu olduğunu düşünmekteyiz.
[271] Karamut, 1999: 144. Akropolis Şapelindeki resimlerin, Syedra Vaftiz Mağarası, İotape ve Antiochia ad Gragum antik kentlerindeki şapellerin mermer taklidi freskoları ile çok bezediği belirtilmiştir.

sarnıçlar[272] bu düşünceyi desteklemektedir. Arap Akınları sırasındaki yerleşim süreci netlik kazanmamış olmasına karşın Lamos antik kentinin, 12. yüzyılda Ermeni Krallığı'nın kontrolünde[273] üç tarafı uçuruma bakan ve doğu tarafında surlarla güçlendirilen akropolise çekilerek küçük bir yerleşme şeklinde devam etmiş olduğunu düşünmekteyiz.

Selinus antik kentinin kurulduğu sarp tepenin, deniz ile bağlantısı bulunan bir akarsuyun oluşturduğu doğal limana sahip olması, Alanya Kalesi'nin kurulduğu tepeye çok benzer bir şeklide deniz ve kara tarafından ulaşımın çok zor olması dolayısıyla, Roma, Bizans, Ermeni Krallığı ve geç Orta Çağ Türk döneminde yerleşim açısından tercih edilmiştir. Roma döneminde tepenin kuzeyindeki ırmak kenarında oluşan düzlük bölge, anıt mezar, bouleterion, agora, hamam gibi yapıların bulunduğu kamusal alan; doğusundaki eğimli bölge ise nekropolis olarak kullanılmıştır. Akropolisin en üst noktasındaki Orta Kale'nin kuzey yöndeki sur duvarının alttan beş sırası, düzgün kesilmiş blok taşlarla Roma döneminde inşa edilmiş olduğu belirtilmektedir. Erken Bizans ve Ermeni Krallığı döneminde ise yerleşimin, tepenin batı yamacına doğru gelişmiş olduğu görülmektedir[274].

Selinus antik kentinin hemen 2 km. batısında, Sinad Deresi'nin denize döküldüğü noktada, yükseltisi fazla olmayan kayalık bir tepe bulunmaktadır. Selinus antik kentini rahatlıkla görebilen bu tepe üzerinde erken Bizans dönemine ait olan bazilikal planlı büyük bir kilise, iki katlı sivil yapılar, sarnıçlar ve mezarların yer aldığı bir yerleşim bulunmaktadır. Bu tepede yer alan yapıların Selinus antik kentine oranla daha nitelikli olması, Erken Bizans döneminde bu bölgenin daha fazla yerleşim gördüğünü kanıtlamaktadır. Arap Akınları sırasında buradaki yerleşimin terk edilerek Selinus Kalesi'ne çekilmiş olduğunu düşünmekteyiz.

Antiochia ad Gragum antik kenti, deniz kıyısından dik bir şekilde yükselen tepenin kuzeyindeki eğimli alan üzerine kurulmuştur. Kent merkezindeki küçük düzlük alana sütunlu cadde, hamamlar, mozaikli havuz, odeon ve tapınak gibi anıtsal yapılar Roma döneminde inşa edilmiştir[275]. Erken Bizans döneminde kent sınırları içerisindeki farklı bölgelere kiliseler ve konutlar inşa edilerek yerleşim alanı genişletilmiştir. Bu dönemde Roma kent merkezinin güneyinde akropolis olarak kullanılan küçük tepe üzerindeki yerleşim, büyük hamam, mozaikli havuz, odeon, sütunlu cadde gibi anıtsal yapıların yer aldığı Roma döneminin sosyal

[272] Hild ve Hellenkemper, 1990: 331; Rauh ve Wandsnider, 2005: 129; Townsend ve Hoff, 2009: 16.
[273] Hild ve Hellenkemper, 1990: 331. Ermeni Kralı I. Leon'un 1198 yılındaki tac giyme töreninde, Prenslerin yönetimi altındaki kalelerin listesinde Lamos antik kentinin adının, *Halkam, Maniawn ve Lamaws* olarak adlandırıldığı belirtilmiştir.
[274] Hild ve Hellenkemper, 1990: 407; Duggan, 2011: 224. Gazipaşa-Selinus Kalesi'nin bu dönemdeki adı, Lagravene-Selinde olarak geçmekte ve Constance ile Nicephore adında Ermeni Prensleri tarafından yönetilmektedir.
[275] Hoff ve vd., 2007: 234; Hoff ve vd., 2014: 466-473.

merkezi olan orta kısımdan, bilinçli olarak soyutlanmıştır. Büyük hamam artık kullanım dışı kalmış, cam ve seramik atölyesine dönüştürülmüştür[276]. Günümüzde temel seviyesine kadar yıkılmış olsa da bugünkü izlerden, ince surlarla çevrili olduğu anlaşılan akropolis yerleşim alanı, iki küçük kilise, birbirine bitişik mezarlar, birkaç konut kalıntısı ve kireç yakma çukurları[277] ile çok küçük bir bölgeyi kapsamaktadır.

Antiochia ad Gragum antik kentinin, Arap Akınları sırasında ne oranda kullanıldığına ilişkin mimari verilerin ve arkeolojik buluntuların yetersiz kalmasına karşın, Arap Akınları sonrasında tekrardan kullanıldığı anlaşılmaktadır. Kentte yaşayan cemaatin 879 yılında İstanbul'da toplanan konsilde, Theophanes tarafından temsil edilmesi[278], 949 yılındaki Girit deniz seferi sırasında 2 geminin Antiochia Limanı'na nöbetçi olarak bırakılması ve korunaklı doğal limanı sayesinde buranın bir deniz filosu için destek noktası görevi görmüş olması[279] gibi tarihi bilgiler, bu kentte Arap Akınları'ndan sonra yerleşmenin devam ettiğini kanıtlamaktadır. Kentin korunaklı doğal limanları sayesinde 12.yüzyılda Haçlı Seferleri sırasında sığınma limanı olarak kullanıldığı anlaşılmaktadır[280]. 1225 yılında, güney sahillerinin komutanı olan Antalya Valisi Mübarizeddin Ertokuş, Antiochia ad Gragum antik kentini fethederek, Selçuklu yönetimine bağlamıştır. Antik kent, bir süre sonra tekrar Ermeni Krallığı'nın yönetimine geçmiş olsa da 1332 yılından sonra Karamanoğlu hakimiyetinde kalmış[281] ve yerleşmenin Ermeni Krallığı dönemi son bulmuştur.

Bizans devletinin 9. ve 10. yüzyılda yaşanan kısmi refah dönemindeki imar faaliyetleri 11.-12. yüzyıl Komnenoslar döneminde, özellikle surların tamiri ve yeni kalelerin inşa edilmesi ile devam etmiş olduğu bilinmektedir. Komnenoslar döneminde inşa edilen Bizans kalelerinin ve sur içerisindeki yapıların, erken Bizans dönemindeki eserlere oranla çok daha küçük ölçekli olduğu, erken dönem şehirlerinin eski büyüklüklerine ve refah seviyelerine yeniden ulaşamadıkları görülmektedir[282].

[276] Hoff ve vd., 2018: 174-175; Hoff ve vd., 2019: 669.
[277] Hoff ve vd., 2018: 176-177; Hoff ve vd., 2019: 672-673; Türkmen, 2005:7. Türkmen, akropolisin surlarla çevrili bir Orta Çağ yerleşimi olduğunu ve doğu yöndeki eğimli bölge dahil toplam beş adet küçük kilise bulunduğunu belirtmiştir.
[278] Hild ve Hellenkemper, 1990: 191.
[279] Türkmen, 2005: 7.
[280] Hild ve Hellenkemper, 1990: 191.
[281] Hild ve Hellenkemper, 1990: 192.
[282] Foss, 1996: 51.

2.4. Kaleler-Garnizonlar

2.4.1. Manavgat Kalesi

Manavgat Kalesi, Antalya ili, Manavgat İlçe merkezine bağlı, Eskihisar Mahallesi'nde yer almaktadır. Kale, Antalya-Alanya karayolunun yaklaşık 300 m. kuzeyinde, Manavgat Çayı'nın batı yakasında, çayın hemen kıyısında bulunmaktadır (Şek. 7). Kale, doğudan batıya doğru hafifçe yükselen konglomera ana kaya üzerine ve bu küçük yükseltinin güneyindeki düzlük alan üzerine, doğu-batı doğrultulu olarak inşa edilmiştir (Fot. 77-78). Kale günümüzde kısmen sağlam durumda olmasına karşın, örtü sistemi ve güneybatı surları tamamen yıkılmış ve üzerine iki katlı konutlar inşa edilmiştir (Fot. 85). Kalenin doğu ve güneydoğu cephesi, yoğun bir şekilde iri ufaklı ağaç, geniş yapraklı yeşil sarmaşık, çalı ve böğürtlen gibi dikensi bitki örtüsü ile kaplanmıştır. Kalenin kuzey cephesi günümüzde, Manavgat Belediyesi tarafından düzenlenen ve dinlenme alanı olarak hizmet veren geniş bir park alanına açılmaktadır.

Manavgat Kalesi'nde yapılan inceleme ve araştırma çalışmaları sırasında[283], kalede herhangi bir kitabe tespit edilememiştir. Kitabesi bulunmadığı için kim tarafından ne zaman inşa ettirildiği bilinmeyen kalenin, hem malzeme-teknik bakımdan farklı duvar işçiliği sergilemesi, hem de cephelerde tespit edilen diletasyon izlerinden, kalenin üç farklı kullanım evresi olduğu gözlenmiştir. Büyük boyutlu, düzgün kesme taş bloklarla inşa edilen kalenin doğu cephesine, daha sonraki bir dönemde kalın ve yüksek duvarlı iki mekan eklenmiştir. Bu kalenin güneyine ise, kaleyi doğu, batı ve güney yönde çevreleyen ve günümüzde izleri takip edilebilen sur duvarları eklenmiştir. Düzgün kesme blok taşlar ile inşa edilen dikdörtgen planlı bölüm, Roma Kalesi (Fot. 80); bu kalenin doğusuna harç dolgulu moloz taş ile kesme taşın birlikte kullanılmasıyla inşa edilen mekanlar; Bizans Eklentisi (Fot. 81-82); Bizans Eklentisi olan iki mekandan kuzeydeki, Burç; güneydeki ise Dikdörtgen Yapı olarak isimlendirilmiştir. Kalenin güneyini üç yönden saran ve harç dolgulu moloz taşlarla inşa edilen sur duvarları ise, Anadolu Selçuklu Surları olarak adlandırılmıştır[284] (Fot. 83-84).

Manavgat Çayı ve yakın çevresinin Antik Çağ'daki adı Melas olarak bilinse de[285] Manavgat Kalesi hakkında herhangi bir bilgiye rastlanmamıştır. MS 354 yılında İsaurialıların Pamfilya saldırılarında, Melas Irmağı'nı geçerken, Side'de konaklayan Roma kuvvetleri

[283] Rölöve çalışmaları esnasında çok yardımcı olan Manavgat Belediye Başkan Yardımcısı Yüksek Mimar Hakime YILMAZ'a, Manavgat Belediyesi Personeli Yüksek Mimar Kıymet YILMAZ'a, Araştırmacı Yazar Mahmut ÖZ'e, Mimar İzel ÖZÇINAR ARACI'ya, Aykut PALALI'ya ve Emin SAİN'e çok teşekkür ederim.
[284] Palalı, 2022: 358.
[285] Strabon, 2000: 248-249.

tarafından geri püskürtüldüğü[286] esnada Manavgat Kalesi de kullanılmış olmalıdır. Roma döneminde adı bilinmeyen Manavgat Kalesi, Bizans döneminde Manaua[287] ve Monovgat[288], Ermeni Krallığı döneminde Manoughade ve 15. yüzyıl Türk döneminde ise, Monovgat olarak bilinmektedir. 7. yüzyılda Side Piskoposluğuna bağlı küçük bir kale olarak varlığını sürdürmüş olan Manavgat Kalesi, Arap Akınları sırasında halkın bir kısmı Side'den Manavgat Kalesi'ne taşınmış ve uzun bir süre Manaua Limanı olarak Side'nin yerini almıştır[289].

Geç Orta Çağ Bizans döneminde Manavgat Kalesi'nin, Kilikya Ermeni Krallığı'na bağlı prenslerin (feodal baronlarının) kontrolünde olduğu görülmektedir. Nitekim, Ermeni Krallığı egemenliğinin hakimiyet sınırları, batıda Manavgat Çayı'na kadar ulaşmaktaydı. 12. yüzyılda Kilikya Ermeni Kralları ile Bizans İmparatorları arasında, bölge hakimiyeti için sürekli anlaşmazlıklar yaşanmış ve sonrasında dostluk ittifakları kurulmuştur[290]. 1198 yılında Kahramanmaraş'tan Manavgat'a kadar olan Kilikya bölgesinin din adamlarının ve yönetici Ermeni prenslerin isim listesinde[291] Manavgat (Manovghat)'ın Mixayl adında bir Ermeni Prens tarafından yönetildiği belirtilmektedir[292]. Bölgedeki yönetim merkezinin 12. yüzyıl sonunda, bir zamanlar gelişmiş ve kalabalık nüfuslu olan, fakat artık ıssız ve harabe olarak tasvir edilen Side'den Antalya[293] ve Manavgat Kalesi'ne kaydığı görülmektedir. 1221 yılında I. Alaaddin Keykubat'ın önce Alanya'yı arkasından Alara ve Manavgat Kalesi'ni fethetmesi arkasından Manavgat Kalesi'nde Ermeni Krallığı dönemi son bulmuştur[294].

2.4.2. Alara Kalesi

Alara Kalesi, Alanya ilçesine bağlı Alara Mahallesi'nin yaklaşık 2 km. kuzeyinde yer almaktadır. Kale, Alanya-Antalya karayolunun Okurcalar mevkiinde deniz kıyısından yaklaşık 6.5 km. kuzeyde, dağların ilk yükselmeye başladığı yalçın ve dik bir kayalık tepenin güneyine ve zirve noktasına inşa edilmiştir (Fot. 87-89). Kalenin kuzeybatı tarafı ise, dik ve derin bir uçurum halinde Alara Çayı'na inmektedir[295]. Kale surları, kuleler, saraya ait yapılar ve aşağı yerleşimdeki yapılar, kısmen yıkılmış olsa da büyük oranda sağlamdır. İç kaleye çıkan merdivenlerin taş basamaklarının çoğunun tahrip olmasına karşın izleri takip

[286] Alanyalı, 2016b: 434. İsaurialıların MS. 368 ve 377 yıllarında Side'ye gerçekleştirdiği saldırılarda da başarısız oldukları bilinmektedir.
[287] Hellenkemper ve Hild, 2004: 260-261.
[288] Makhairas, 1932: 109.
[289] Foss, 1996: 47; Duggan, 2011: 221.
[290] Constable, 2005: 95.
[291] Hellenpemper ve Hild, 2004: 431-432.
[292] Constable, 2005: 96.
[293] Piesker, 2017: 300.
[294] İbn Bibi, 1996: 261-268; Yörük, 2019a: 139; Yıldız ve Öz, 2020: 21.
[295] Yetkin, 1970: 72.

edilebilmektedir. Sur içinde ve sur dışında kalan yapıların çoğu, 2007-2012 yılları arasında gerçekleşen kazı çalışmaları sonucunda açığa çıkarılmıştır[296].

Alara Kalesi ve yakın çevresinin, bugünkü mimari veriler ve kazılarda ele geçirilen küçük buluntular ışığında, Roma, Bizans ve Kilikya Ermeni Krallığı döneminde kullanılmış olduğunu gösterse, bu dönemlere ilişkin bilgiler çok sınırlı kalmıştır. Bizans dönemindeki yerleşim tarihi hakkında bilgilerin çok yetersiz olmasına karşın Alara Kalesi ve yakın çevresinin, 12. yüzyılda Ermeni Krallığı döneminde küçük bir kale yerleşimi olduğu belirtilmektedir[297]. 1198 yılında Alanya ve çevresinde ikamet eden Ermeni Prenslerin yönetimi altındaki kalelerin ve prenslerin adlarının yer aldığı listede Alara Kalesi'nin yöneticisi Mikhael'dir[298]. Kalede gerçekleştirilen kazı çalışmaları sırasında, İç Kale'nin batı tarafında bulunan tonozlu yapıların 13. yüzyıl öncesine ait olduğu belirtilmektedir[299]. Bunun yanında geç Orta Çağ Bizans dönemine ait sikke ve diğer küçük buluntuların ele geçirilmiş olması, Alara Kalesi'nde 13. yüzyıl öncesinde bir yerleşimin olduğunu kanıtlamaktadır[300]. Çok yaşlı olan kale komutanı Mikhail'in 1221 yılında kalenin alınması sırasında inme hastalığı nedeniyle ölmesi[301] ardından Alara Kalesi'ndeki Ermeni Krallığı dönemi bitmiş, Selçuklu dönemi başlamıştır.

2.4.3. Antiochia ad Gragum Kral Koyu Kalesi

Kral Koyu Kalesi, Antiochia ad Gragum antik kentinin yaklaşık 900 metre batı yöndeki doğal limanı olan ve Kral Koyu olarak adlandırılan bölgede yer almaktadır. Denize doğru girinti yapan yüksek ve dört yönden sarp uçurum olan kayalık burun üzerinde, etrafı burçlarla güçlendirilen ve sur duvarları ile çevrelenen bir kale yerleşimi yer almaktadır (Fot. 101-103). Bu kale yaptığımız araştırma ve inceleme çalışmaları sırasında, surların, burçların, gözetleme kulesinin ve iki adet konut yapısının büyük oranda sağlam olarak günümüze ulaştığı görülmüştür. Kalenin kuzey yöndeki eteğinde yer alan bazı yapıların ise yoğun bitki örtüsü ile kaplanmış olduğu için neredeyse görünmez hale geldiğini ve büyük oranda yıkılmış olduğunu tespit ettik. Bu kale yerleşimi hakkında herhangi bir yayın çalışması veya arkeolojik veri bulunmamaktadır.

Kral Koyu Kalesi, doğu-batı yaklaşık 80 m., kuzey-güney yaklaşık 90 m. ölçülerinde küçük bir alanı kaplamaktadır. Sur duvarları ve burçlar, denize doğru eğimli kayanın fiziki

[296] Eravşar, 2010: 63.
[297] Karademir, 2019: 565.
[298] Constable, 2005: 96; Gencosman, 1941: 94-97; Doğan, 2008a: 381-382; Duggan, 2011: 224.
[299] Eravşar, 2010: 66.
[300] Eravşar, 2011: 204.
[301] İbn Bibi, 1996: 266-270; Konyalı, 2011: 61-66.

yapısına göre biçimlenmiş düzensiz bir plan arz etmektedir. Tepenin doğu yönündeki uçurumun ikinci kademesi, eğimin kısmen azaldığı bölgedir. Bu kademenin güney ucundaki yarım daire planlı burçtan başlayarak kuzeye doğru devam eden bir aşağı sur ile çevrelendiği görülmektedir. Duvarları tamamen harç katkılı, irili ufaklı moloz taştan inşa edilmiş olan kalenin yüksek burçları, inşa edildiği kayalık zeminin durumuna göre kare, dikdörtgen, yarım daire ve çokgen planlıdır (Fot. 104-106). Kalenin kim tarafından ve ne zaman inşa edildiği kesin olarak bilinemese de sur duvarları ve burçlarının malzeme-teknik açıdan Alara ve Selinus Kaleleri ile çok benzer olmasından dolayı Ermeni Krallığı[302] döneminde 12. yüzyılda inşa edilmiş olduğu ileri sürülebilir.

Kalenin ilk girişi, tepenin doğudan kuzeye doğru devam eden aşağı sur duvarının dik kaya ile birleştiği alanda tek kemerli bir kapı ile sağlanmaktadır. Kapının yaslandığı kayanın güneyinde kayaya bitişik vaziyette inşa edilen küçük bir hamam yapısı bulunmaktadır. Yol üstündeki bu hamamı geçip, yamaca doğru patika ve kaya ayma basamaklardan devam edince, en üst noktada, iki yanında çokgen burçlarla desteklenen, daha büyük kemerli asıl giriş kapısı bulunmaktadır. Kale girişinin doğusunda, surlara yakın noktada zemin katı tonoz örtülü, birinci kat duvarları ayakta olan, iki katlı bir konut bulunmaktadır. Girişin batısındaki burcun duvarına bitişik olarak yapılan, yine ikinci kat duvarları kısmen ayakta olan bir konut kalıntısı daha mevcuttur. Kalenin güney ucuna yakın bir noktada ise kayalık bir zemin üzerine daire planlı bir gözetleme kulesi inşa edilmiştir (Fot. 107-109). Bu kulenin yaklaşık 30 m. batısında, tamamen yıkılmış iki yapının duvar kalıntısı tespit edilmiştir. Kale içinde yer alan sınırlı sayıdaki yapılar yıkılmış olduğundan ve yoğun bitki örtüsü ile dikensi çalılıklarla kaplanmış olduğundan, iki konut, hamam ve gözetleme kulesi dışında diğer yapıların işlevleri saptanamamıştır.

2.4.4. Değerlendirme

Manavgat Kalesi'nin büyük oranda tahrip olması, sur duvarları üzerine inşa edilen bazı konutların hala kullanılıyor olması ve henüz kazı yapılmamış olması, sağlıklı bir değerlendirme yapılmasını güçleştirmektedir. Buna karşın, ayakta olan mimari kalıntıların, malzeme-teknik açıdan çok farklı veriler sunması, dönemsel ayırım yapmaya olanak sağlamaktadır. Günümüze ulaşan tarihi bilgiler ve mimari veriler ışığında Manavgat Kalesi'nde Roma, Bizans, Ermeni Krallığı, Selçuklu ve Beylikler döneminde yerleşimin devam ettiği görülmektedir[303].

[302] Duggan, 2011: 221-228.
[303] Palalı, 2022: 369.

Manavgat Kalesi'nin büyük ve düzgün kesme taşlarla inşa edilen ilk evresinin malzeme ve teknik bakımdan Roma döneminde 4. yüzyıl ortasında, İsauria Saldırıları sırasında yapılmış olduğu ileri sürülebilir. Manavgat Kalesi'nin Bizans dönemindeki kullanımına ilişkin tarihi bilgiler ve arkeolojik veriler çok yetersiz olmasına karşın, 7. ve 8. yüzyılda Side'ye yapılan Arap Akınları sırasında, şehir halkının bir kısmının Manavgat Kalesi'ne sığınmış olduğu belirtilmektedir[304]. Roma surları üzerinde inşa edilen harçlı moloz taş duvarlar ile bu yüksek duvarları berkitmek için eklenen payandaların, kalenin doğu bölümündeki burç ve dikdörtgen planlı mekanın malzeme-teknik açıdan 8. yüzyılda inşa edilen Sillyon kastron yapısının duvarlarına benzerliğinden dolayı, yapıların 8. yüzyılda eklenmiş olduğu ileri sürülmektedir[305]. Komnenoslar döneminde 12. yüzyıl ortasındaki Akdeniz kıyı kentlerinin Türk Akınlarına karşı güçlendirilmesi aşamasında[306], Manavgat Kalesi'nin duvarların ve burcun birer kat daha yükseltildiği mevcut duvarların malzeme-teknik farlılığından anlaşılmaktadır. Manavgat Kalesi'nin, 1198-1221 yılları arasında, Alara Kalesi'nin Ermeni Komutanı Mikhail'in yönetimi altında Manavgat Irmağı'nın geçiş güvenliğini sağlayan ve kontrol eden küçük bir savunma kalesi veya küçük bir karakol olarak kullanılmış olduğu ileri sürülebilir. Kale Komutanı Mikhael'in 1221 yılında kalenin alınması sırasında ölmesi[307] ardından Manavgat Kalesi'ndeki Ermeni Krallığı döneminin sona erdiği ve Selçuklu döneminin başlamış olduğu görülmektedir.

Alara Kalesi'nin Bizans ve Ermeni Krallığı[308] dönemindeki kullanımı ve yapıların fiziki dağılımı konusunda mimari veriler çok sınırlı kalmaktadır. Dönem kaynaklarında, son dönem kazı ve yayın çalışmalarında[309], Alara Kalesi'nin Selçuklu fethi öncesinde küçük bir kale yerleşimi olduğu, savunma gücünün çok yetersiz kaldığı ve buraya herhangi bir saldırı yapılmadan I. Alaaddin Keykubat'ın komutanları tarafından kolayca alındığı belirtilmektedir[310]. Alara Kalesi'nin Türk dönemi öncesine ait olduğu tespit edilen en önemli mimari yapının, kalenin kuzeybatı yönündeki eğimli alanda, Alara Çayı'na yakın konumdaki bir mağaranın girişine yapılan küçük şapel olduğu düşünülmektedir[311]. Buna ek olarak, kazı

[304] Vryonis 2020, 22; Ostrogorsky 1959, 65; Foss 1977, 74.
[305] Taşkıran 2021, 47; İşler 2020, 148.
[306] Foss, 1996: 51. Duvarlar arasındaki diletasyon izleri açık bir şekilde görülmektedir ve duvarların en üst seviyesindeki harç katkılı moloz taş duvarlar, alt bölümdekilere oranla çok daha küçük boyutlu olarak yapılmıştır.
[307] İbn Bibi, 1996: 266-270.
[308] Duggan, 2011: 221-228. 1198 yılında hazırlanan Ermeni Prenslerin yönetimi altındaki kalelerin listesinde, Alara Kalesi'nin adı Alar olarak geçmekte ve Michel adında bir Ermeni komutanın idaresi altında olduğu belirtilmiştir.
[309] Eravşar, 2011: 204.
[310] İbn Bibi, 1996: 266-270; Konyalı, 2011: 61-66.
[311] Hellenkemper ve Hild, 2004: 154. Alara Kalesi'nin Beyi'nin, kalenin 1221 yılında Selçuklulara teslim edilmesine kadar, buradaki mağara önündeki küçük bir şapelden hareketle, keşişlerin yaşamını örnek alarak, kaleyi inziva yeri olarak kullandığı düşünülmektedir.

çalışmaları sırasında İç Kale'nin batı tarafında bulunan tonozlu yapılarla, doğusundaki köşk mekanlarının duvar örgüsünde bazı farklılıklar tespit edilmiştir. Batıdaki yapıların duvarlarında kullanılan malzemenin doğudaki Selçuklu köşkünün tonozlu galerilerine göre daha nitelikli görülmesi, batıdaki yapıların 13. yüzyıl öncesine ait olabileceği ileri sürülmüştür[312]. Bizans ve Ermeni Krallığı döneminde küçük bir kale yerleşimi olan Alara Kalesi'nin, 1221 yılındaki Selçuklu fethi arkasından Ermeni Krallığı dönemi sona ermiştir.

Kral Koyu Kalesi, Antiochia ad Gragum antik kentin hemen batısındaki Kral Koyu limanı yanından yükselen sarp kayalık tepe üzerine inşa edilmiştir. Bu Orta Çağ kalesi hakkında herhangi bir çalışma yapılmadığı için ne zaman ve kim tarafından inşa ettirildiği netlik kazanmamıştır. Buna karşın, 1198 yılında hazırlanan Ermeni Prenslerin yönetimi altındaki kalelerin listesinde, bağlı bulunduğu Antiochia ad Gragum antik kentinin Constance adında bir Prens tarafından yönetilmiş[313] olmasından yola çıkarak limanı ve kenti korumak için 11.-12. yüzyılda Ermeni Krallığı döneminde yapılmış bir garnizon olduğunu düşünmekteyiz. Kalenin yüksek ve sarp bir kayalık tepe üzerine inşa edilmesi, gözetleme kulesinin bulunması, kale içinde yoğun bir yerleşim dokusunun olmaması, üretime yönelik işliklerin bulunmaması, kilise binasının yer almaması ve limanın hemen yakınına inşa edilmesi gibi etkenler, bu kalenin savunmaya yönelik askeri amaçlı olduğunu kanıtlar niteliktedir. Kale içinde yer alan birkaç konutun da askerlerin ya da nöbetçilerin konaklamasına yönelik olduğunu düşünmekteyiz. Bu Orta Çağ kalesinin, Dağlık Kilikya bölgesinin Ermeni prensleri için inşa edilen Alara, Alanya, Kızılcaşehir ve Selinus Kale'leri gibi sarp, yüksek ve ulaşılması çok güç olan kayalık tepeler üzerine inşa edildiği görülmektedir. 1225 yılında, güney sahillerinin komutanı olan Antalya Valisi Mübarizeddin Ertokuş, Antiochia ad Gragum antik kentini fethederek, Selçuklu yönetimine bağladığında bu kaleyi da almıştır. Antik kent ile birlikte Kral Koyu Kalesi, bir süre sonra tekrar Ermeni Krallığı'nın yönetimine geçmiş olsa da 1332 yılından sonra Karamanoğlu hakimiyetinde kalmış[314] ve yerleşmenin Ermeni Krallığı dönemi son bulmuştur.

[312] Eravşar, 2010: 66.
[313] Duggan, 2011: 221-228.
[314] Hild ve Hellenkemper, 1990: 192.

2.5. Antik Dönem Liman Yerleşmeleri

2.5.1. Magydos Liman Yerleşmesi

Magydos antik dönem liman yerleşmesi, Antalya Kaleiçi bölgesinin yaklaşık 9 km. doğusunda, Perge antik kentinin yaklaşık 13 km. güneyinde ve Düden Çayı'nın şelale şeklinde denize döküldüğü koyun doğu kıyısında kurulmuştur (Fot. 110). Koyun hemen batı ucunda denize doğru at nalı biçiminde çıkıntı yapan küçük koy, doğal liman olarak kullanılmıştır. Eski adı Magydos ve Manastır[315] olarak bilinen bölgenin günümüzdeki adı Lara'dır. Yerleşimi oluşturan yapıların çoğu günümüzde yıkılmış ve bazıları sadece temel seviyesinde görülebilmektedir.

Magydos antik liman yerleşimi ilk kez MÖ. 4. yüzyılda kurulmuştur[316]. MÖ. 2. yüzyılda sikke darp edildiği görülen yerleşimin liman gümrük idaresi olduğu bilinmektedir. Roma döneminde limanın rıhtım bölümü döşeme taşlarla genişletilmiş ve Perge antik kentinin tedarik limanı durumuna getirilmiştir. Roma dönemine ait sur duvarlarının küçük bir bölümü, agora, stoa, hamam, su kemeri ve limandaki depo binalarının duvar kalıntıları kısmen ayakta kalabilmiştir (Fot. 111). Hıristiyanlık döneminde 325-787 yılları arasında İznik, Kalkedon ve İstanbul'da görüşülen çeşitli konsil toplantılarına Magydos'tan piskoposlar katılmıştır. 9. yüzyıldan 12. yüzyıla kadar ihtiyaç duyulan bazı zamanlarda piskoposluk merkezi olmuştur. Erken Bizans dönemine ait üç nefli, yuvarlak apsisli ve bazilikal planlı bir kilise üzerine, 19. yüzyıl sonunda mozaik zeminli yeni bir kilise inşa edildiği belirtilmektedir[317].

2.5.2. Kynosarion Liman Yerleşmesi

Kynosarion Liman Yerleşmesi, Sillyon antik kentinin yaklaşık 15 km. güneyinde, Kadriye Mahallesi sınırları içerisinde, Sillyon Çayı'nın denize döküldüğü noktada yer almaktadır[318] (Fot. 112). Antik liman bölgesine ve yakın çevresinde günümüzde otel inşa edildiği için liman yapıları, tamamen yok olmuştur. Bu nedenle liman yerleşmesi ve yapılar hakkında tanım ve tasvir yapılamamıştır. Bu liman ile ilgili bilgilere, tarihi kaynaklardan ve son dönem yayın çalışmalarından ulaşılmaktadır[319].

Sillyon antik kentinin tedarik limanı olarak kullanılan bu liman yerleşmesinin, deniz kıyısında Taşlıburun olarak adlandırılan küçük yükseltinin güneyindeki bölgede bulunduğu

---

[315] Hellenkemper ve Hild, 2004: 701. Antik liman yerleşimi, günümüzde Karpuzkaldıran Askeri Özel Eğitim Alanı içerisinde kaldığından bölgeye özel izinle girilmektedir. Dilekçe ile başvurmamıza rağmen yerleşimi araştırma izni verilmediği için yapıları inceleme imkanımız olamamıştır.
[316] Ünal, 2018: 277.
[317] Hellenkemper ve Hild, 2004: 701.
[318] Taşkıran, 2020: 2.
[319] Taşkıran ve Kılıç, 2023: 236.

belirtilmektedir (Fot. 113). Roma döneminde inşa edilen limanın Bizans döneminde Arap Akınlarına kadar kullanıldığı ifade edilmektedir[320].

2.5.3. Kibyra Liman Yerleşmesi

Kibyra antik dönem liman yerleşmesi, Alanya Kalesi'nin yaklaşık 28 km. batısındaki Okurcalar Mahallesi sınırları içerisinde ve mahalle merkezinin 2 km. batısında ve deniz kenarında yer almaktadır. Günümüzdeki adı Karaburun olan antik yerleşme, denize doğru sivrilerek giren yüksek bir kayalık alan üzerine kurulmuştur (Fot. 114). Yerleşimin fiziki yapısı itibariyle deniz kenarında bulunması, batı ve doğu kanadında yer alan at nalı biçiminde birer küçük koya sahip olması, bu yerleşmenin bir liman yerleşmesi olduğunu düşündürmektedir. Ayrıca, kayalık burunun denize girinti yaptığı güney ve batı kıyısında, liman ile ilişkili olabilecek yapıların temel kalıntıları görülmektedir. Bu yerleşme içerisinde bulunan yapıların çoğu günümüzde yıkılmış vaziyettedir ve yapılar yoğun bitki örtüsü içinde neredeyse kaybolmuş durumdadır.

Kibyra antik liman yerleşiminin, MÖ. 4. yüzyılda kurulduğu, Roma ve erken Bizans dönemlerinde küçük bir kıyı yerleşmesi haline geldiği belirtilmektedir. Kibyra Limanı'nın, özellikle Arap Akınları sırasında, Bizans imparatoru III. Leo zamanında (717-741) savaş filosu için önemli bir sığınak yeri olduğu belirtilmektedir. Piskoposluk listelerinde yer almayan Kibyra liman yerleşmesi, 913-959 yılları arasında fakir ve neredeyse isimsiz küçük bir kasaba olarak nitelendirilmiş ve bu tarihten sonra yerleşme hakkında herhangi bir bilgiye ulaşılamadığı ifade edilmiştir[321].

Kibyra liman yerleşimi yapılarını içeren bölgenin kuzey ve doğu yönden surlarla çevrelendiği, bugün izleri takip edilen sur kalıntılarından anlaşılmaktadır. Güney ve batı yönlerin ise denizden dik falezler şeklinde yükselmesinden dolayı ince duvarlarla korunduğu görülmektedir. Kentin yamaç eğiminin azaldığı orta bölümde küçük bir hamamın, iki katlı sivil yapıların ve zeytinyağı işliklerinin kalıntılarını tespit ettik. Doğu bölümde ise nekropol alanı ve bir kule yapısının olduğu görülmüştür. Kentin sur dışında kalan kuzey yönünde, günümüz kara yolu kenarında, küçük bir derenin kıyısında yüksek bir su kemeri kalıntıları mevcuttur. Kentin su ihtiyacının kuzeydeki Alara Çayı'nın kollarından bir su kaynağından bu kemer vasıtasıyla sağlandığı anlaşılmaktadır (Fot. 115-120). Yapıların birçoğunun temel seviyesine kadar yıkılmış olması ve yıkıntıların yoğun çalı kümeleri altında kalmış olmasından dolayı, yerleşme içerisinde yaptığımız yerinde inceleme ve araştırma çalışmaları sırasında, bir kilise yapısı tespit edemedik.

---

[320] Hellenkemper ve Hild, 2004: 676; Taşkıran, 2020: 16; Taşkıran, 2021: 24.
[321] Nolle, 1987: 376-377; Hellenkemper ve Hild, 2004: 629-630.

2.5.4. Aunesis Liman Yerleşmesi

Aunesis antik dönem liman yerleşmesi, Alanya Kalesi'nin yaklaşık 9 km. batısında, Hamaksiya'nın yaklaşık 3 km. güneybatısında ve Şarapsa Han'ın yaklaşık 3.7 km. doğusunda sahil kıyısında yer almaktadır (Fot. 121). Yerleşimi oluşturan yapı kalıntıları, kuzey yöndeki yüksek ve engebeli tepelerin denize indiği dar sahil şeridi üzerinde bulunmaktadır. Liman yerleşimi içinde günümüzde sadece birkaç yapı kalıntısı mevcuttur ve bu yapılar çok küçük bir alanı kaplamaktadır. Yerleşimde bulunan çok az sayıdaki yapı kalıntısı da günümüzde, büyük oranda yıkılmış ve sazlıkların içinde neredeyse kaybolmuştur.

Aunesis yerleşiminin, hemen kuzeyindeki dağ sırası üzerinde kurulan Hamaksiya antik kentinin limanı olduğu bilinmektedir[322]. Bu liman yerleşimi içinde göze çarpan en sağlam ve tanımlanabilir yapı, Roma dönemine tarihlenen sıralı tipte büyük bir hamam yapısıdır (Fot. 122-125). Bu hamamın hemen kuzeyinde, erken Bizans döneminde inşa edildiği düşünülen ince duvar kalıntıları mevcuttur. Bu duvar içerisinde, yine erken Bizans döneminde inşa edilen üç nefli bir kilise ile sekizgen planlı ve kubbe örtülü bir vaftizhanenin kalıntıları yer almaktadır[323]. Yerinde yaptığımız araştırma ve incelemeler neticesinde bu sahil yerleşiminde geç Orta Çağ Bizans dönemine ilişkin herhangi bir yapı kalıntısına rastlanılmamıştır.

2.5.5. İotape Liman Yerleşmesi

İotape antik dönem liman yerleşmesi[324], Alanya Kalesi'nin 33 km. doğusunda, Gazipaşa'nın 8 km. batısında, Gazipaşa'ya bağlı Uğrak Mahallesi[325] içerisinde İmamlı mevkinde yer almaktadır. Yerleşmeyi oluşturan yapılar, deniz kıyısında oluşan doğal bir koyun iki yanında, denize doğru çıkıntı yapan kayalık burunlar üzerine ve kuzeydeki eğimli tepe üzerine düzensiz bir şeklide yayılmıştır (Fot. 126-127). Liman yerleşmesi, kuzey-güney yaklaşık 200 m., doğu-batı yaklaşık 300 m. ölçülerinde küçük bir alanı kaplamaktadır. Liman Hamamı dışındaki yapıların çoğu günümüzde büyük oranda yıkılmış ve yoğun bitki örtüsü ile kaplanmış vaziyettedir.

İotape liman yerleşmesinin ortasından geçen eski Alanya-Gazipaşa karayolu, yerleşimi kuzey güney yönünde ikiye bölmüş ve yerleşmenin bir kısmının yolun üst kısmında diğer kısmının ise aşağıdaki liman çevresinde kalmış olduğu görülmektedir. Hellenistik dönemde küçük bir yerleşme olarak kurulan İotape, Roma döneminde iki tapınak, iki hamam, su kanalı

[322] Tigrel, 1975: 619.
[323] Hellenkemper ve Hild, 2004: 471-472. Erken Bizans döneminde inşa edilen bu yapı kalıntıları da günümüzde sazlık ve bataklık alan içerisinde kaldığı için çok harap olmuş ve otel inşaatı sırasında çoğu yıkılmıştır.
[324] Rauh ve Wandsnider, 2003: 215. Adını IV. Antiochus'un karısı İotape Philadelphos'tan almıştır.
[325] Karamut ve Türkmen: 1997: 291.

ve konutlar[326] inşa edilerek genişlemiştir. Yerleşmenin kuzey yöndeki üst yamaçlarında nekropol alanının yanı sıra doğu yönde sivil işlevli erken Bizans dönemi yapıları olduğu tespit edilmiştir[327].

Limanın batı yönde denize doğru çıkıntı yapan yüksek akropolis yerleşmesi[328], kuzey-güney yaklaşık 150 m. doğu-batı yaklaşık 80 m. ölçülere sahiptir. Bu alan, doğu batı doğrultulu uzanan büyük mermer blok taşlarla oluşturulan bir duvar ile sınırlandırılmıştır. Güneye doğru yükseltinin başladığı kısımda ise moloz taşlarla örülmüş teras şeklinde ikinci bir sur duvarı yükselmektedir. Buradaki yerleşimi oluşturan yapılar, ikinci teras duvarının sınırladığı tepenin en yüksek noktasına inşa edilmiştir. Buradaki yapıların örtü sistemleri tamamen yıkılmış, duvarlar ise büyük oranda ayakta ve sağlamdır. Yapılar, yoğun bitki örtüsü ile kaplanmış ve yıkıntı içinde kaldığından zor seçilebilmektedir (Fot. 128-129). Batı yerleşimi oluşturan yapıların çoğunun kare ve dikdörtgen planlı olduğu, taş aralarında tuğla kırıklarının yerleştirildiği, moloz ve kayrak taşlardan oluşan harç katkılı bir duvar tekniği kullanıldığı tespit edilmiştir. Yapıların, iç mekanları ve dış cepheleri yoğun bitki örtüsü ile kaplandığından ve yıkıntı moloz taş ile dolduğundan işlevleri saptanamamış olmasına karşın plan ve malzeme-teknik özelliklerinden konut olarak kullanıldığı ileri sürülebilir.

Doğudaki yerleşimi oluşturan daha alçak ve kısa olan burun kısmı ise kuzey-güney yaklaşık 110 m. doğu-batı yaklaşık 80 m. ölçülere sahiptir. Bu alandaki yapıların da örtü sistemleri tamamen yıkılmış, duvarlar ise büyük oranda ayakta ve sağlam kalmıştır. Yapılar, yoğun bitki örtüsü ile kaplandığı ve yıkıntı içinde kaldığı için işlevlerini belirlemek zor olsa da çoğunluğunun konut olduğu anlaşılmaktadır. Orta alanda, koya bakan teras üzerinde büyük bir hamam, hamamın güneydoğusunda bir kilise, hamamın kuzeydoğusunda suyu az da olsa yaz mevsiminde akan kemerli bir çeşme ve kuzeyde dikdörtgen planlı konutlar yer almaktadır. Yerleşimin kuzey yönündeki yapıların, iç mekanları ve dış cepheleri yoğun bitki örtüsü ile kaplandığından ve yıkıntı moloz taş ile dolduğundan işlevleri saptanamamış olmasına karşın plan ve malzeme-teknik özelliklerinden konut olarak kullanıldığı ileri sürülebilir (Fot. 130-133).

5. yüzyılda Kilikya yerleşmeleri arasında adının geçmesine karşın İotape'nin, Arap Akınları sırasındaki yerleşme durumu hakkındaki bilgilerin çok yetersiz olduğu belirtilmektedir. İotape liman yerleşmesinin, 969 yılında Antakya Patrikliğine bağlı bir piskoposluk durumunda olduğu görülmektedir[329]. Koyun batı kanadındaki kayalık çıkıntı

[326] Akdoğu Arca ve Gökalp Özdil, 2023: 423-426; Karamut ve Türkmen: 1997: 293-294.
[327] Doğan, 2006: 139.
[328] Karamut ve Türkmen: 1997: 291.
[329] Karamut ve Türkmen: 1997: 293.

üzerinde, yaklaşık 13x8 m. ölçülerinde erken Bizans dönemine tarihlenen bir kilise kalıntısı bulunmaktadır. Roma Hamamı'nın güneybatı yönünde ve kayalık tepenin güney kısmındaki ikinci kilise, plan tipi ve fresko özellikleri bakımında 12. yüzyıla tarihlenmiştir[330]. 1198 yılında hazırlanan Ermeni Prenslerin yönetimi altındaki kalelerin listesinde İotape antik kentinin adının; Aijoudabe olarak geçtiği ve Alanya Kalesi'nin Prensi Kyr Vard tarafından idare edildiği belirtilmektedir[331].

2.5.6. Kestros Liman Yerleşmesi

Kestros Liman Yerleşimi, Selinus antik kentinin yaklaşık 6 km güneydoğusunda ve Macar Mahallesi'nin yaklaşık 1 km batısındaki kıyıdan yükselen küçük tepe üzerinde kurulmuştur (Fot. 134). Yerleşimi oluşturan yapıların çoğu yıkılmış ve yoğun bitki örtüsü ile kaplanmıştır. Yerleşimin liman bölgesindeki yapılar ise günümüzde muz bahçesi ve konut alanı olarak kullanıma açılırken yıkılarak tamamen ortadan kaybolmuştur (Fot. 135-136).

Kestros Liman Yerleşimi içerisinde, tanımlanabilen bir agora ve iki adet Roma dönemi tapınak kalıntıları mevcuttur. Erken Bizans döneminde yerleşim alanı bir sur duvarı ile çevrelenmiş ve nekropol alanı, sur dışında bırakılmıştır. Surla çevrili bu küçük yerleşim, Arap Akınlarından sonra yeniden yerleşim görmemiştir[332].

2.5.7. Nephelion Liman Yerleşmesi

Nephelion (Nepheslis) antik dönem yerleşmesi, Selinus antik kentinin yaklaşık 12 km. doğusunda, Antiochia ad Gragum antik kentinin ise yaklaşık 4.5 km. batısında, deniz kenarından yükselen bir tepenin üzerinde kurulmuştur (Fot. 137-138). Bu tepenin hemen batısındaki eğimli alanda ise nekropolis bulunmaktadır. Yerleşimde yer alan yapıların çoğu çatı seviyelerine kadar sağlam ve ayakta olmasına karşın, yerleşimin bulunduğu alanın muz bahçesi olarak kullanılmasından dolayı birçok yapı tamamen yok olmuştur. Yerleşimi oluşturan yapılar çok sık ağaç ve yoğun dikenli bitki örtüsü ile kaplandığı için yapılar çok zor seçilebilmektedir (Fot. 139-140).

Nephelion antik dönem yerleşmesi, Roma döneminde bir tepenin üç ayrı yamacına kurulmuştur. Yerleşimin kuzeybatı yamacında Roma döneminden kalma bir nekropolis ve kuzeydoğu yamacında ise bir hamam ve konutlar bulunmaktadır. Yerleşimin orta kısmında ise üçgen alınlığı seviyesine kadar sağlam kalan ve iri bloklarla inşa edilen bir tapınak yapısı görülmektedir. Deniz kıyısından dik bir burun olarak yükselen tepenin en üst noktasında ise

[330] Hild ve Hellenkemper, 1990: 275-276; Karamut ve Türkmen: 1997: 294.
[331] Duggan, 2011: 221-228; Karamut ve Türkmen: 1997: 293. Liman Yerleşmesinin günümüzdeki adı Aytap'tır.
[332] Hild ve Hellenkemper, 1990: 301. Yerleşim, Kestroi, Kilisebeli ve Macar Kalesi olarak da adlandırılmaktadır.

yıkılmış sur kalıntıları ve konutlar mevcuttur. Yerleşimin güney ucunda deniz kıyısına doğru büyük konut yapısı mevcuttur (Fot. 141-142). Bu küçük liman yerleşimi erken Bizans döneminde, Silifke metropolitliğinin piskoposluk merkezi durumundadır ve 451 yılındaki Kalkedon Konsili'nde bir piskopos ile temsil edilmiştir[333]. Yerleşim ile ilgili orta ve geç Bizans dönemine ilişkin herhangi bir bilgi mevcut değildir.

2.5.8. Charadros Liman Yerleşmesi

Charadros antik dönem liman yerleşmesi, Gazipaşa ilçesine bağlı Yakacık Mahallesi sınırları içerisinde, Gazipaşa ile Anamur sınırını oluşturan Kaledran Çayı'nın denize döküldüğü yerde ve bugün Yakacık İskelesi olarak bilinen koyun çevresinde kurulmuştur (Şek. 17, Fot. 143). Liman yerleşimine ait az sayıdaki yapılar temel seviyesine kadar yıkılmış ve temel kalıntıları yoğun bitki örtüsü altında kalmıştır. Yapı kalıntısı olarak sadece dalgakıran duvarının bir kısmı ve mendireğin birkaç temel taşı kaldığı için yapıların tasviri yapılamamış ve işlevi saptanamamıştır (Fot. 144-146).

Charadros antik dönem liman yerleşiminin, Roma, erken ve geç Bizans döneminde tutulan deniz listelerinde, liman olarak adı geçmektedir. Erken Bizans döneminde, Silifke (Seleukeia) vilayetinin bir piskoposluğu olarak, Antakya Patrikhanesi'ne bağlıdır. Charadros'un 451 yılındaki Kalkedon Konsili'nde, Lamos antik kentinden bir piskopos tarafından temsil edilmiş olmasına karşın, bu tarihten sonra piskoposluk kayıtlarında adının geçmiyor olması[334] yerleşimin Erken Bizans döneminde terk edilmiş olduğunu göstermektedir.

2.5.9. Değerlendirme

Maygdos antik dönem liman yerleşimi, Hellenistik dönemde kurulmuş ve Roma döneminde Perge gibi büyük bir şehrin tedarik limanı olarak kullanıldığı için fiziksel gelişme göstermiştir. Roma döneminde yeni yapılarla genişletilen liman yerleşimi, erken Bizans döneminde de kullanılmıştır. Arap Akınları zamanında terk edilen yerleşime 9.-12. yüzyıl arasında yeniden yerleşilmiş ve 12. yüzyıldaki Türk Akınları sonrasında yeniden terk edilmiştir.

Kynosarion liman yerleşmesinin bulunduğu bölgeye büyük bir otel inşa edildiği için limanı oluşturan yapılar, günümüzde tamamen yok olmuştur. Liman yapılarının, akarsuların taşıdığı alüvyonlar yüzünden yıkılmış veya kumulların altında kalmış olduğu ve sadece birkaç

[333] Hild ve Hellenkemper, 1990: 366.
[334] Hild ve Hellenkemper, 1990: 226.

yapıya ait olan blok taşların görüldüğü belirtilmektedir[335]. Kaynaklarda limanın Roma döneminde inşa edildiği ve 824 yılında Arap Akınları sırasında Sillyon'a gelen Arapların gemilerini bu limana demirlediği ileri sürülmektedir[336]. Bu bilgiler ışığında Sillyon'un tedarik limanı olan Kynosarion'un 824 yılından sonra terk edildiği ve yeniden kullanılmadığı görülmektedir.

Kibyra liman yerleşmesi hakkındaki bilgilerin çok yetersiz olmasına karşın, Hellenistik dönemden 11. yüzyıl Bizans dönemine kadar kullanılmış olduğu görülmektedir. Özellikle Arap Akınları sırasında 8. yüzyılda, savaş filoları için önemli bir sığınak limanı olduğu belirtilen yerleşmenin, 10. yüzyılda önemsiz ve küçük bir köy yerleşmesi olarak nitelendirildiği belirtilmektedir[337]. 10. yüzyıldan sonra hakkında herhangi bir bilgi bulunmayan ve Alara Kalesi'ne çok yakın küçük bir liman yerleşmesi olan Kibyra'nın, 12. yüzyıldaki Türk Akınları sırasında terk edilmiş olduğunu düşündürmektedir.

Aunesis antik liman yerleşimi, Roma ve Erken Bizans döneminde Hamaksiya antik kentinin ve Augai kırsal yerleşmesinin tedarik limanı olarak kullanılmıştır. Herhangi bir sur duvarı ile korunmayan ve sahil kıyısında yer alan bu liman yerleşmesi, Arap Akınları sırasında tamamen terk edilmiş ve yeniden yerleşim görmemiştir[338].

İotape antik liman yerleşimini oluşturan yapılar, deniz kıyısında küçük bir koyun üç tarafında gelişmiştir. Yapıların, denize doğru dik bir şekilde eğim yapan ve kayalık yükseltilerin yamaçlarında oluşturulan, yüksek kademeli teras duvarları üzerine inşa edildiği görülmektedir. Hellenistik dönemde küçük bir yerleşme olarak kurulan İotape, Roma döneminde iki tapınak, iki hamam, su kanalı, nekropolis ve konutlar[339] gibi yapılar inşa edilerek genişlemiştir. Yerleşmenin kuzey yöndeki üst yamaçlarında nekropol alanının yanı sıra doğu yönde sivil işlevli erken Bizans dönemi yapıların inşa edilmesiyle, yerleşmenin doğu yöne doğru genişlediği tespit edilmiştir[340]. Limanın hemen doğusunda yer alan tepenin batı yamacına, 13x8 metre ölçülerinde bir kilise inşa edilmiş olması, Erken Bizans döneminde yerleşmenin, doğu teraslarda devam ettiğini göstermektedir. İotape liman yerleşmesinin, Arap Akınları sırasındaki durumu hakkında, bilgilerin çok yetersiz olduğu görülmektedir. Arap Akınlarından sonra yerleşmenin ne zaman başladığı kesin olarak bilinmiyor olsa da 969 yılında Antakya Patrikliğine bağlı bir piskoposluk durumunda yerleşmenin devam ettiği

[335] Taşkıran ve Kılıç, 2023: 236.
[336] Foss, 1996: 21; Hellenkemper ve Hild, 2004: 676; Taşkıran, 2020: 16; Taşkıran ve Kılıç, 2023: 236.
[337] Nolle, 1987: 376-377; Hellenkemper ve Hild, 2004: 629-630.
[338] Doğan, 2006: 136; Doğan, 2007: 538-539.
[339] Akdoğu Arca ve Gökalp Özdil, 2023: 423-426; Karamut ve Türkmen: 1997: 293-294.
[340] Doğan, 2006: 139.

bilinmektedir[341]. Limanın kuzeydoğu yönünde ve kayalık tepenin güney kısmına inşa edilen kilisenin, plan tipi ve fresko özellikleri bakımından 11. ve 12.yüzyıla tarihlendirilmiş[342] olması, bu dönemde yerleşmenin devam ettiğini kanıtlaması bakımından çok önemlidir. 1198 yılında İotape liman yerleşmesinin Aijoudabe adıyla Alanya Kalesi'nin Prensi Kyr Vard tarafından idare edilen[343] küçük bir köy yerleşimi olarak devam ettiği anlaşılmaktadır.

Kestros liman yerleşimi, Roma döneminde deniz kıyısından dik bir şekilde yükselen bir tepe üzerine ve doğal bir liman çevresine kurulmuştur. Erken Bizans döneminde ince bir sur duvarları ile çevrelenerek yerleşim alanı iyice daraltılmıştır. Yerleşimi oluşturan az sayıdaki yapılar temel seviyesine kadar yıkıldığı için yerleşim alanı hakkında fikir yürütmek güç olsa da Arap Akınlarından sonra yeniden yerleşilmediği görülmektedir[344].

Nephelion antik dönem liman yerleşmesi, deniz kıyısında yüksek olmayan bir tepenin yamaçlarına Roma döneminde inşa edilmiş küçük bir tapınağı bulunan liman yerleşmesi olarak kurulmuştur. Etrafı surlarla çevrili olmayan yerleşme, erken Bizans döneminde 451 yılındaki Kalkedon Konsili'nde bir piskopos ile temsil edilmiş olmasına karşın[345] bu tarihten sonra yerleşim hakkındaki bilgiler çok yetersiz kalmıştır. Arap Akınları sırasında bu küçük liman yerleşmesinin terk edildiği ve yeniden yerleşilmediği görülmektedir.

Charadros antik liman yerleşimi, Kaledran Çayı'nın deniz kıyısında oluşturduğu küçük delta üzerinde Roma döneminde kurulmuştur. Yapıların tamamen yıkılmış olmasından dolayı fikir yürütmek güç olsa da kuzeyindeki Lamos antik kentinin limanı olarak kullanıldığı bilinmektedir. Liman yerleşimi erken Bizans döneminde kilise kayıtlarında kaydedilmiş olsa da kısa bir süre sonra önemini kaybetmiştir. Herhangi bir sur duvarı ile çevrilmeyen bu küçük liman yerleşimi içerisinde herhangi bir kilise kalıntısına rastlanılmamış ve savunmasız olan bu liman yerleşimi Arap Akınları sırasında tamamen terk edilmiş olmalıdır. Geç Orta Çağ Bizans dönemindeki deniz kayıtlarında adının geçiyor[346] olmasından dolayı, gemiler için küçük bir sığınma limanı olarak kullanımın devam ettiğini düşünmekteyiz.

[341] Karamut ve Türkmen: 1997: 293.
[342] Hild ve Hellenkemper, 1990: 275-276; Karamut ve Türkmen: 1997: 294.
[343] Duggan, 2011: 221-228; Karamut ve Türkmen: 1997: 293. Liman Yerleşmesinin günümüzdeki adı Aytap'tır.
[344] Hild ve Hellenkemper, 1990: 301.
[345] Hild ve Hellenkemper, 1990: 366.
[346] Hild ve Hellenkemper, 1990: 226.

2.6. Bizans Döneminde Anadolu'daki Toprak Sistemi ve Kırsal Bölge: Tarihsel ve Kuramsal Arka Plan

Anadolu'nun Bizans dönemindeki toprak sistemi ve köylülerin ekonomik durumları hakkındaki yayın çalışmalarında, genellikle köylülere her dönem ağır vergiler yüklendiği ve toprakların gelirinin çoğunun zengin askeri sınıfın elinde bulunması gibi durumlarla köylülerin mağdur edildiğine ilişkin görüşlerin çok fazla olduğu görülmektedir. Köylülerin içinde bulunduğu bu durum hakkında bölgesel farklılıklar olduğu beklenebilir; fakat doğu Antalya bölgesindeki kırsal yerleşmeler ve köylülerin durumu hakkında özel bir veri bulunmamaktadır. Buna dayanarak köylerin ve kırsal yerleşmelerin boşalmış olmasının nedeninin ağır vergiler ve olumsuz şartların yanında bölgeye yapılan Arap Akınları[347] ve Türk Akınlarının etkisi olduğu da düşünülebilir. Nitekim 1148 yılında Aksu ve Köprüçayı arasındaki tarım topraklarının Türkmen akıncıların kontrolünde olduğu için Antalya'daki Hıristiyan halkın tahılı deniz yolu ile diğer şehirlerden temin ettiği bilinmektedir[348]

Bizans döneminde kent dışında kırsal yerleşim birimi olan köy tanımlanırken, *Kome* ve *Komai* terimleri kullanılmıştır[349]. Bizans şehri etrafında oluşan bir kırsal yerleşmenin, en yüksek kategoriden başlayarak; *Choria* (köyler), *Agridia* (mezralar), *Proasteria* (malikaneler) ve *Staseis* (çiftlik evleri) şeklinde dört farklı tipte gruplandırıldığı görülmektedir[350].

Bizans devletinde tarımsal üretimi yapanların büyük çoğunluğunun, *Serf*'lerden (toprak ağasına çalışan köylü) biraz daha fazla özgürlük sahibi olan işçiler ya da kölelerden oluştuğu belirtilmektedir. Tarım topluluklarına yüklenen ağır vergilerden ötürü, köylü sınıfının refahının, her dönem çok düşük seviyede kaldığı ve imparatorların, iç karışıklıklar ve saray entrikaları yüzünden ülkenin temel ihtiyaçlarının çoğunu üreten köylü ve çiftçileri, çoğunlukla ihmal ettiği ileri sürülmektedir. Arcadius zamanında (395-408) kentlilerin, köylülere karşı daha çok önemsenmiş olduğu ve kentlilerin oldukça yararına olan bir vergilendirme sistemi getirilmiş olduğu ifade edilmektedir. Kentlilerden ticaret ve sanayiden alınan vergi kaldırılmış, onun yerine köylülere vergi ödeme şartı koyulmuştur. Köylülerin satacakları ürünlerin fiyatının, devlet tarafından saptanmasına karşın, vergiyi ürün yerine, altınla ödemeleri zorunlu hale getirilerek durum, köylüler için daha da zorlaştırılmıştır[351].

---

[347] Rice, 1998: 215-219. 7.yüzyılda, tarım işçilerinin yetersiz olmasından dolayı, Batı Avrupa'dan esir alınan Slavlar'ın, köylü işgücünü sağlamak üzere Anadolu'ya getirildiği ve üreten köylü sayısının az olmasından ötürü, devletin köylülerin korunması için önlemler aldığı belirtilmektedir. 7. yüzyılda çıkarılan "Çiftçi Yasası" ile bağımsız küçük toprak sahibi olanların, işledikleri toprağın sahibi olma hakkını kazandığı ifade edilmiştir.
[348] Baykara, 2010: 105; Vryonis, 2020: 154-163.
[349] Kazhdan, 1998: 346-349.
[350] Koder, 2017: 25.
[351] Rice, 1998: 215-219.

Bizans döneminde Anadolu'da büyük köylere ve geniş arazilere sahip olma durumunun, 7. yüzyıldaki Sasani ve Arap Akınlarının etkisi ile yerini, küçük toprak sahipliğine bırakmış olduğu belirtilmektedir[352]. Bu akınlar sırasında geniş topraklara sahip olan kırsal nüfusun yeni inşa edilen surların arkasına sığındığı ve 7.-9. yüzyıllar arasında kırsal yerleşimlerin azaldığı görülmektedir. 7. yüzyılın sonunda, küçülen kentsel yerleşimlerin ve yeni oluşan askeri garnizonların ihtiyaçlarının, genellikle surların hemen yakınında yer alan daha küçük kırsal bölgelerden ve yerleşmelerden temin edildiği ifade edilmiştir[353].

9. yüzyıl sonundan 11. yüzyıl ortasına kadar, Anadolu'nun doğu sınırında gerçekleşen yeni fetihlerin, Bizans devletinin siyasi gücünü arttırdığı, özellikle Anadolu'nun batı ve orta kesimlerindeki yerleşmelerde ekonomik ve demografik iyileşmeler yaşandığı ve köy yerleşmelerine ait olan kilise yapılarının yeniden faaliyete geçtiği belirtilmektedir. Buna bağlı olarak köylerdeki tarımsal üretkenliğin artmış olmasına karşın, vergi mükellefi küçük çiftçilerin aksine, yeni fetihlerden çıkar sağlayan üst sınıf toprak sahiplerinin zenginleştiği ileri sürülmektedir[354].

İmparator Romanos Lakapenos zamanında (920-944), küçük arazi sahiplerini büyük ve kudretli arazi sahiplerine ezdirmemek ve onların topraklarını satın almalarını önlemek amacıyla 922 yılında yeni bir düzenleme getirilmiştir. Çünkü küçük arazi sahiplerinin hem vergi ödediği hem de askerlik görevini yerine getirmiş olduğu için devletin ekonomik ve askeri gücünü ayakta tutmuş olduğu düşünülmektedir. Fakat bu düzenlemenin yeterli olmadığı görülmektedir. 928 yılında çok sert ve uzun geçen kış mevsimi sonucunda yaşanan büyük bir kıtlık ve veba salgını ülkeyi çok olumsuz etkilemiş ve zengin toprak sahipleri, ödünç gıda maddesi karşılığında çok ucuz paralara, küçük arazi sahiplerinin toprağını satın almıştır. Ağır vergiler yüzünden köylü sınıfının da arazi sahibi olmak istemediği ve nerdeyse yarı köle statüsünde zenginlerin himayesine girdiği belirtilmektedir[355]. İoannes Çimiskes (969-976) zamanında zengin toprak sahibi komutanların ve köylü sınıfının, terk ettikleri arazilere zorla geri gönderildiği ifade edilmektedir. Bu dönemde köylülerin arazisini dilediği gibi kullanma hakkı elinden almış ve daha önce bağımsız küçük arazi sahibi olan köylüler ile zengin komutanlar (strategos), Bizans devletine bağımlı hale getirilmiştir. 1028 yılında İmparatoriçe Zoe'nin, zengin askeri sınıftan vergi almayı kaldırdığı, büyük arazi sahibi

[352] Ostrogorsky, 2011: 125-128. Bu dönemde bağımsız toprak ve hayvan sahibi olan köylüler, yıllık vergisini ödemekle yükümlüydü ve köleye bile sahip olabiliyordu
[353] Koder, 2017: 25.
[354] Niewöhner, 2017a: 2; Koder, 2017: 16.
[355] Ostrogorsky, 2011: 254-258.

kudretli askeri sınıfı birçok hak elde ettiğini ve köylülerin tekrardan zenginlerin nerdeyse yarı kölesi haline getirildiği belirtilmiştir[356].

10. ve 11. yüzyılda, özgür köylü toplulukları içinden güçlü toprak sahiplerinin ortaya çıkması, derebeylerin köylülere baskı kurması ve kuraklık gibi etmenlerden ötürü, özgür köylülerin, topraklarını derebeylere satmış olduğu ve vergi ödeyip askerlik yapan özgür köylü sisteminin çökmüş olduğu ifade edilmektedir[357]. Konstantin Monomakhos (1042-1055) döneminde büyük toprak sahibi feodal zenginler vergiden tamamen muaf tutulmuş, küçük toprak sahibi yarı özgür köylülerin, vergileri artık devlete değil büyük toprak sahibi kudretli feodal beylere ödenmiş olduğu belirtilmiştir. Yarı özgür halde yaşayan bu köylüleri, artık devletin yerine büyük toprak sahiplerinin yargıladığı ve kararları da bu kişilerin vermiş olduğu ifade edilmektedir[358].

1071 yılındaki Malazgirt Savaşı yenilgisinden sonra, varlıklı toprak beylerinin çoğu, başkent İstanbul'da yaşamak üzere malikanelerini terk etmiş, köylerde yaşayanların çoğu orduya alınmış ve Anadolu'daki Bizans topraklarının çok az bir kısmı ekilebilmiştir[359]. 11. yüzyıl sonlarında Türklerin, Bizans yerleşmelerini ele geçirdiğinde, Anadolu'daki Bizans kentlerinin ve halkın çoğunun kırsallaşmış olduğu ileri sürülmektedir[360]. I. Aleksios Komnenos (1081-1118) döneminde toprak sisteminde daha önceki Thema Sisteminden farklı olan yeni bir uygulama getirilmiştir. Bu dönemde asil askeri sınıfa ve aristokratlara önemli imtiyazlar sağlayan *Pronoia Sistemi* başlatılmıştır. Pronoia, Bizans devletinin ekilebilir toprağa bağlı vergi ve üretim gelirlerinin, bir kurum ya da kişiye geçici olarak devredilmesidir. Pronoia sistemi 11. yüzyıl sonundan Bizans devletinin sonu olan 1453 yılına kadar devam eden bir nevi Derebeylik Sistemi sayılmaktadır. Pronoia sahibi bir kişi (*Pronoiar*), sahip olduğu toprağın büyüklüğüne göre devlete asker desteğinde bulunmak zorundadır. Pronoia sahibinin aynı zamanda çevredeki köylerin de sahibi olduğu ve bu köylerin vergisini onun topladığı belirtilmektedir. Manuel Komnenos dönemde neredeyse tek kazanç kapısının askerlik yapmak olduğu ve meslek gruplarının ağır vergilerden dolayı işlerini bırakıp asker olmak istediği vurgulanmıştır[361].

II. İsakios Angelos (1185-1195) ve kardeşi III. Aleksios (1195-1203) döneminde devlet otoritesinin iyice zayıflamış olduğu ve diğer ülkelere çok fazla haraç verildiği için halkın yoksullaştığı ifade edilmektedir. Bu dönemde Bizans devletinin halka çok ağır vergiler

[356] Ostrogorsky, 2011: 284-300.
[357] Vryonis, 2020: 110-111.
[358] Ostrogorsky, 2011: 305-306.
[359] Rice, 1998: 226.
[360] Niewöhner, 2017: 39.
[361] Ostrogorsky, 2011: 342-364.

yüklediği ve nüfuzlu büyük arazi sahiplerinin ise iyice güçlendiği, Bizans askeri ve toprak sisteminin bel kemiği olan Thema ve Pronoia Sisteminin bozulduğu belirtilmektedir[362]. İmparator VIII. Mikhael Paleologos (1259-1282) 1261'de başkent İstanbul'u Latinlerin elinden yeniden aldıktan sonra, *Pronoia* sahiplerinin mülklerini, veraset yoluyla alabileceklerine karar vermiş ve böylece ailenin mülk üzerindeki hakkını sürekli hale getirmiş ama *Pronoia* sahiplerinin vergi muafiyeti devam etmiştir[363]. II. Andronikos (1282-1328) ülkeyi çocukları arasında pay edince, merkezi otorite zayıflamış, devletin eyaletler ile bağı neredeyse kopma noktasına gelmiştir. Bu durum feodal beylerin güçlenmesine ve askerlerin mali yükünün devlete yüklenmesine neden olmuş ve Bizans ordusu, tamamen yabancı paralı askerlere bağımlı hale gelmiştir[364]. Bizans devletinin son dönemlerinde de halka ve köylüye yüklenen ağır vergiler devam etmiş, bu durum toprağın verimli kullanılmasını olumsuz etkilemiş, askeri sistemin bozulmasını tetiklemiş ve sonrasında birçok felaketin, açlıkların, isyanların ve nihayetinde devletin son bulmasına sebep olmuştur[365]. Bu bağlamda, geç Orta Çağ Bizans döneminde doğu Antalya bölgesinde yer alan Manavgat Kalesi, Alara Kalesi, Alanya Kalesi, Selinus Kalesi, Lamos ve Antiochia ad Gragum antik kentlerinin yöneticisi olan Ermeni Prenslerin, doğu Antalya bölgesindeki Pronoia sahibi zengin Derebeyler olduğu ileri sürülebilir.

[362] Ostrogorsky, 2011: 372.
[363] Rice, 1998: 226.
[364] Ostrogorsky, 2011: 443-445.
[365] Rice, 1998: 215.

2.7. Doğu Antalya Bölgesi Bizans Köy ve Kırsal Yerleşmeleri

Bu bölümde, doğu Antalya bölgesinde yer alan Lyrboton Kome, Uzunkale, Pisarissos, Kızılcaşehir Kalesi, Naula Kome, Kahvebağ Kalesi, Juliosebaste Köy yerleşmeleri ile bu köylerin dışında kırsal bölgede yer alan ve bir ya da birkaç yapıdan oluşan çiftlik evleri ele alınmıştır. Doğu Antalya bölgesindeki Bizans dönemi kırsal yerleşmelerinin, surlarla çevrili antik kentler ya da kaleler dışında yer alan, Kome olarak adlandırılan büyük köy yerleşmeleri ve kırsal bölgede birkaç küçük yapıdan meydana gelen çiftlik evlerinden oluştuğu görülmektedir. Bu kırsal yerleşmelerin fiziksel olarak kentten daha küçük bir yerleşme alanına ve kentten daha az bir nüfusa sahip olduğu görülmektedir. Fiziksel olarak büyük köyleri oluşturan yerleşmelerde, konutlar, kiliseler ve sarnıçların yanında daha çok zeytinyağı ve şarap üretimine dayalı olarak tarımsal faaliyetlerin gerçekleştiği işliklere sahip olduğu gözlenmiştir. Bunun yanında surlarla çevrili olmayan, küçük bir tepe üzerinde yer almasına rağmen geniş araziler içerisinde tarım teraslarına sahip olan ve bir ya da birkaç avlu etrafında sıralanan mekanlardan oluşan çiftlik evleri de kırsal yerleşmeleri oluşturmaktadır. Doğu Antalya bölgesindeki Bizans köy ve kırsal yerleşmeleri hakkında tarihi kaynakların, yeterli bilgiler sunmadığı görülmektedir. Lrboton Kome dışındaki köylerde arkeolojik kazı çalışması yapılmadığı için arkeolojik verilerden yararlanılamamıştır. Yine Lyrboton Kome, Naula Kome ve Kızılcaşehir dışında köyler hakkındaki yayın çalışmalarının çok sınırlı kaldığı görülmektedir.

2.7.1. Lyrboton Kome Yerleşmesi

Lyrboton Kome yerleşmesi, Antalya il merkezi olan Kaleiçi yerleşiminin yaklaşık 12 km. kuzeydoğusunda yer alan ve Kepez ilçesine bağlı olan Varsak Mahallesi sınırları içerisinde bulunmaktadır. Adını yerleşim içindeki iki katlı bir kuledeki yazıttan alan Lyrboton Kome[366], modern yerleşimin bittiği düzlük alanın kuzeyinde Toros Dağlarının yükselmeye başladığı, deniz seviyesinden 200 metre yükseklikteki Örengediği Tepesi üzerine konumlanmıştır[367] (Fot. 147-148). Yerleşim içindeki yapıların çoğunun, ikinci kat çatı seviyesine kadar sağlam ve ayakta olduğu gözlenmiştir. 2016 yılında, Antalya Arkeoloji Müzesi ve Kepez Belediyesi tarafından yürütülen Arkeopark Projesi kapsamında, kazı çalışmaları gerçekleştirilmiş ve yapıların çoğu açığa çıkarılmıştır.

Lyrboton Kome yerleşiminin, en geç MS. 1. yüzyıldan beri yerleşim görmüş olduğu ve Roma imparatorluk döneminde Perge antik kentinin sınırları içerisinde yer aldığı

[366] Demirel ve Çevik, 2017b: 177.
[367] Çevik ve Gülşen, 1998: 365.

belirtilmiştir. Roma dönemi yapılarına eklenen ve geç antik çağda inşa edilen farklı yapılarla genişleyen yerleşimin, 7. yüzyılın sonlarında terk edildiği düşünülmektedir[368]. Yerleşim sınırları içinde 2 kilise ve 2 şapel bulunmaktadır. Kiliselerin, Likya, Pamfilya ve İsauria bölgelerinde 5.-6. yüzyılda sıklıkla tercih edilen, üç nefli ve bazilikal planlı inşa edildiği ileri sürülmektedir[369] (Fot. 149-151). Deprem, yangın, terkedilme ve saldırı gibi çeşitli sebeplerden dolayı kullanım dışı kalmasının ardından, iki kilisenin orta nefinin doğu bölümlerine, 7. yüzyılda birer şapel inşa edildiği belirtilmektedir[370]. Lyrboton Kome yerleşimi içinde 20'si iki katlı; 45'i tek katlı olmak üzere toplam 65 adet konut, 80 mezar, 70 sarnıç, 45 adet zeytinyağı işliği, 1 hamam ve 1 han yer almaktadır[371]. Yerleşim sınırları içerisinde yer alan yapıların tamamı, üzerinde yer aldığı kayalık tepe ile yakın çevresindeki kireç taşı kayalardan elde edilen taşlarla inşa edilmiştir. Yapıların çoğu, kireç harç katkılı moloz taş ile örülen 55-75 cm kalınlığında duvarlara sahiptir. Yapıların beden duvarlarının köşe yaptığı bölümleri ise, düzgün blok taşlarla sağlamlaştırılmıştır[372] (Fot. 152-153).

Lyrboton Kome Köy yerleşimindeki yapıların, 7. yüzyıl sonrasına ilişkin herhangi bir kanıt sunmadığı belirtilmektedir. 7.-11. yüzyıl arası Bizans coğrafyasıyla benzer şekilde çoğu Pamphylia kenti ve kırsalında üretim ve sosyal hayat bakımından büyük bir düşüş ya da terkediliş yaşandığı ifade edilmektedir. Lyrboton Kome yerleşmesinin Perge antik kentinde olduğu gibi 7. yüzyılda büyük bir düşüşe geçtiği ve tamamen terk edildiği ileri sürülmektedir[373].

2.7.2. Uzunkale Köy Yerleşmesi

Manavgat Uzunkale köy yerleşimi, Manavgat Kalesi'nin yaklaşık 13.5 km. kuzeydoğusunda, Hacıobası Mahalle merkezinin yaklaşık 4.5 km. kuzeyinde ve Uzunkale yerleşimin 200 m. batısında yer almaktadır (Fot. 161). Antik yerleşimi oluşturan yapılar, Hacıobası kırsal yerleşiminden başlayarak, kuzeye doğru yükselen dağ sırasının zirve noktasındaki düzlük alan üzerine inşa edilmiştir. Dört tarafı da dik uçuruma sahip olan kayalık tepe üzerine kurulmuş olan antik kente ulaşım, kuzey yönündeki eğimli bir patika yoldan sağlanmaktadır (Fot. 162). Yapıların çoğunun yıkılarak harap olmasına karşın, bazı yapıların duvarlarının çatı seviyesine kadar ayakta ve sağlam olduğu gözlenmiştir.

---

[368] Çevik ve Gülşen, 1998: 369; Erdoğan, 2018: ıv.
[369] Erdoğan, 2018: 96.
[370] Erdoğan, 2018: 101.
[371] Çevik ve Gülşen, 1998: 367-369; Erdoğan, 2018: 105-110, 119-139. Lyrboton Kome yerleşiminde 45 adet zeytinyağı işliğinden sezon sonunda yaklaşık 100 ton zeytinyağı çıkarıldığı ve yağın yaklaşık %80'inin ihraç edildiği belirtilmiştir. Bilinen hiçbir yerleşimde bu yoğunlukta zeytinyağı işliğinin olmadığı ve bu üretim yerinin fabrika-kent niteliği taşıdığı düşünülmektedir.
[372] Erdoğan, 2018: 113-115.
[373] Erdoğan, 2018: 141.

Uzunkale Mahalle merkezinin hemen batısında ve yol kenarında, erken İmparatorluk döneminde inşa edildiği düşünülen, yaklaşık 12 m. yüksekliğinde üç katlı bir kule görülmektedir (Fot. 163). Asıl yerleşimin bulunduğu yüksek tepenin kuzey tarafı, birkaç konut ile zeytinyağı veya şarap üretmek için baskı kolu yuvaları ve ezme taşlarının bulunduğu işlikler yer almaktadır. Yerleşimin orta kesimindeki düzlük alanda, düzgün kesme blok taşlardan harçsız olarak inşa edilen iki katlı, büyük bir konut yapısı bulunaktadır. Yerleşimin güney kesiminde ise, tonoz seviyesine kadar ayakta olan ve Roma döneminde inşa edildiği düşünülen üç adet mezar yapısı görülmektedir (Fot. 164-166). Uzunkale Kome yerleşimini oluşturan yapılar arasında erken Bizans dönemine ait herhangi bir yapı kalıntısı bulunmadığı belirtilmiştir[374].

2.7.3. Pisarissos Köy Yerleşmesi

Pisarissos antik dönem köy yerleşmesi, Alanya ilçe sınırları içerisinde bulunan, Okurcalar Mahallesine bağlı İncekum sahil kıyısının yaklaşık 2.4 km. kuzeyinde yer almaktadır (Fot. 168-169). Antik köy yerleşmesi, günümüzde ormanlarla kaplanmış küçük bir tepe üzerine kurulmuştur. Yerleşmeyi oluşturan yapılar, günümüzde büyük oranda yıkılmış, yapıların çoğu çam ağaçlarıyla ve dikensi bitki örtüsü ile kaplanmıştır.

Pisarissos yerleşmesi, MS. 2. yüzyıla ait olan bir yazıtta köy olarak tanımlanmış ve köyü oluşturan yapıların Roma dönemine ait olan bir sur duvarı ile çevrelenmiş olduğu[375] belirtilmiştir (Fot. 170-172). Yerinde yaptığımız inceleme ve araştırma çalışmaları neticesinde, Pisarissos antik dönem köy yerleşmesi içerisinde Bizans dönemine ilişkin herhangi bir kilise yapısı tespit edemedik.

2.7.4. Kızılcaşehir Kalesi Köy Yerleşmesi

Kızılcaşehir Kalesi, Kızıl Kule'nin yaklaşık 8.5 km. kuzeydoğusunda, Oba kırsal yerleşiminin yaklaşık 2.5 km. kuzeyinde ve Kızılcaşehir Köyü'nün hemen batısında yer almaktadır[376]. Yerleşimi oluşturan yapılar, üç tarafı uçuruma sahip olan kayalık bir tepenin güney ucundaki düzlük alana inşa edilmiştir (Fot. 173-174). Kalenin surlarının ve burçlarının büyük oranda sağlam olmasına karşın, kale içinde yer alan yapıların çoğu temel seviyesine kadar yıkılmış vaziyettedir.

Kızılcaşehir Kalesi'nin sur duvarlarının üzerine inşa edildiği kayalık tepenin fiziki yapısına göre planlandığı görülmektedir. Yerleşimin kuzey, güney ve doğu yönlerde surlarla

---

[374] Hellenkemper ve Hild, 2004: 909. Bu antik köy yerleşiminde, tez çalışması kapsamında gerçekleştirdiğimiz yerinde inceleme çalışmaları sırasında, kilise olabilecek herhangi bir yapı kalıntısına rastlanılmamıştır.
[375] Hellenkemper-Hild, 2004: 813. Bu sur duvarının kalıntıları temel seviyesinde takip edilebilmektedir.
[376] Doğan, 2006: 137.

çevrelenmesine karşın, tepenin batı yakasının dik bir uçuruma sahip olduğu için sur yapmaya ihtiyaç duyulmadığı gözlenmiştir (Fot. 175). Kayalık yerleşmenin düzlük olan doğu kısmı, kuzey-güney yönünde uzanan çift sur sistemi ile desteklenmiştir[377] (Fot. 176). Doğu yöndeki dış surlar dikdörtgen planlı üç adet burç ile desteklenmiştir. Dış surlara paralel uzanan iç sur, batı yönde kayalık zemine uygun bir şekilde kıvrılmalar yaptıktan sonra düz bir hat şeklinde doğu dış sur ile birleşmektedir. İç sur ile dış sur arasında kalan güneydoğu köşede, dikdörtgen planlı, birbirine bitişik vaziyette, dört adet mekan bulunmaktadır. İç Kale yapıları dağınık bir şekilde plansız yerleşim göstermektedir. İç Kale surunun hemen güneyinde, bir şapel yer almaktadır. İç Kale'nin güneyinde konut olduğu düşünülen dikdörtgen ve kare planlı yedi adet yapı kalıntısı bulunmaktadır. İç Kale'nin kuzeybatı yönünde ise yine konut olduğu düşünülen dört adet yapı kalıntısı tespit edilmiştir. İç Kale'nin merkezinde ise, kaya oyma zeytinyağı veya şarap işliklerine ait olan 4 adet baskı kolu yuvası görülmektedir (Fot. 181). Dış Kale ile İç Kale'nin girişleri, güneydoğu köşede yer alan iki farklı kapıdan sağlanmaktadır. Kalenin dış surlarının yaklaşık 50 m. doğusunda, yaklaşık 9x3 m. ölçülerinde, doğu-batı doğrultulu ve dikdörtgen planlı yapının, kaleye gelen insanlar için ön giriş kontrolü amacıyla inşa edildiği düşünülmektedir[378].

Kızılcaşehir Şapeli, ikinci surunun batı tarafında, surun orta bölümünde ve sur duvarına çok yakın vaziyette konumlanmıştır. Bugün tonoz başlangıç seviyesine kadar ayakta olan duvarların sağlam olmasına karşın, tonoz örtüsü ve batı duvarı tamamen yıkılmıştır. Yaklaşık 22x12 m. dış ölçülere sahip olan şapel, kuzeydoğu-güneybatı yönünde uzanan dikdörtgen planlı, içte ve dışta yarım daire apsisli ve tek neflidir. Apsisin iki yanında, dış cepheden kiliseye geçiş bağlantısı olmayan, birer adet ek mekan yer almaktadır. İzlerden anlaşıldığı üzere, tonoz örtülü olan şapelin kuzey ve güney duvarları, yanlarda açılan iki kör kemerli nişlerle hareketlendirilmiştir (Fot. 177-178). Bu plan tipinin, orta Bizans dönemi Akdeniz mimarisi için tipik bir uygulama olduğu düşünülmektedir[379].

Şapelin iç mekan duvarlarının tamamında resim kalıntıları görülebilmektedir. Sahneler koyu kiremit renginde şeritlerle birbirinden ayrılmıştır. Kuzeydeki yan apsiste ayakta duran, başı haleli bir erkek figürü; kemer içlerinde yine figürlü ve bitkisel kompozisyonların yer aldığı resimler tespit edilmiştir. Resimlerdeki renk kullanımı, giysilerdeki kumaş kıvrımları

[377] Doğan, 2007: 534.
[378] Doğan, 2007: 535.
[379] Doğan, 2007: 534. Doğan, bu plan tipine benzeyen en yakın örneklerin İotape Aziz Theodoros Stratelates Kilisesi'nde ve Syedra Kilisesi'nde görüldüğünü belirtilmektedir.

gibi üslup özellikleri ve yapının mimari özellikleri açısından, şapel ve resim programının, 12.-13. yüzyıllara tarihlendirildiği düşünülmektedir[380] (Fot. 179-180).

2.7.5. Naula Kome Yerleşmesi

Naula Kome yerleşmesi, Kızıl Kule'nin yaklaşık 12.5 km. doğusundaki Mahmutlar mahalle merkezi içinde bulunan küçük bir yükselti üzerinde ve çevresindeki düzlük alan üzerine kurulmuştur. Bu erken Bizans dönemi köy yerleşimi, Laertes antik kentinin 4 km. güneyinde ve kıyı şeridinin yaklaşık 500 m. kuzeyinde yer almaktadır (Fot. 154). Laertes antik kentinin Bizans dönemi liman yerleşimi olduğu bilinen bu köy, Naula-Nauloi ve Mylome adlarıyla anılmaktadır[381]. Naula Kome yerleşiminin yer aldığı yapılar günümüzde, son dönemde inşa edilmiş yüksek beton binalarla çevrelenmiş, muz ve zeytin bahçeleri arasında kalmaktadır. Yapıların çoğu ikinci kat çatı seviyesine kadar büyük oranda sağlam olarak günümüze kadar gelebilmiştir.

Etrafı yüksek bir sur duvarıyla çevrili olan bu köy yerleşimi içinde, 4 kilise, 1 hamam, 2 sarnıç, 40'tan kazla konut, 18 zeytinyağı veya şarap işliği bulunmaktadır (Fot. 155-156). 5.-6. yüzyılda Side Metropolitliğine bağlı bir piskoposluk merkezi olan bu büyük köy yerleşimi sınırları içinde 9 adet kilisenin olduğundan bahsedilmiş olsa da ikisi yerleşim içinde, ikisi yerleşim dışında bulunan dört adet kilisenin varlığı tespit edilmiştir. Yerleşim içindeki kiliselerin duvarlarının kısmen ayakta olmasına karşın, örtü sistemleri tamamen yıkılmıştır. Yerleşimin güney ucundaki kilise, yaklaşık 34.00x37.00 m. ölçüleriyle çevredeki en büyük kiliselerden birini oluşturmaktadır. Üç nefli bazilikal planlı bu kilisenin duvar ve apsis iç yüzeyinde fresko izleri görülmesine karşın, resimler çok fazla tahrip olduğundan sahneler seçilememektedir. Büyük kilisenin kuzeybatısındaki ikinci kilise ile yerleşimin kuzey yönündeki diğer iki kilise ise, muz bahçeleri içinde yer almakta ve sadece apsis kısımlarının ayakta kaldığı tespit edilmiştir (Fot. 157). Malzeme-teknik açıdan birbirine çok benzeyen kiliselerin 5.-6. yüzyılda inşa edildiği belirtilmektedir[382].

Naula Kome yerleşmesi içerisindeki hamam yapısı, birbirine paralel beşik tonozlu mekanlardan oluşan sıralı tipte olduğu belirtilmektedir (Fot. 159). Hamamın, geç Roma ve erken Bizans dönemi hamam iç mekan mimarisinde gelenek haline gelen nişlerin açıldığı, Konaklı ve Türkler Mahallesi'ndeki hamam ile benzer planda olduğu ve Likya, Pamfilya ve

[380] Doğan, 2007: 535. Fresko tekniğinde yapılan resimlerin, günümüzde çok tahrip olduğu ve renklerin büyük oranda solmuş olduğu gözlenmiştir.
[381] Doğan, 2009: 125.
[382] Konyalı, 2011: 42; Doğan, 2006: 138; Doğan, 2009: 127.

Kilikya'daki Erken Bizans Dönemi hamamları ile ortak özellikler sergilediği ileri sürülmektedir[383].

Naula Kome yerleşimi içerisindeki konutların tamamına yakını, kare ve dikdörtgen planlı, iki odalı ve iki katlıdır. Birbirine bitişik odalardan oluşan evlerin ikinci katına, ahşap bir merdivenle ulaşıldığı ifade edilmektedir. Konutların üst örtüsü ve ahşap olan ikinci kat zemin döşemesinin günümüze ulaşamadığı görülmektedir (Fot. 158). İrili ufaklı moloz ve kayrak taşların birlikte kullanıldığı ve tuğla görevinde kullanılan küçük taş parçaların harç ile birlikte örüldüğü duvarların sıvalı olduğu gözlenmiştir. Üst katlarda, dikdörtgen biçimli yuvarlak kemerli nişler ve pencereler açılmışken alt katlarda daha çok küçük dikdörtgen pencereler açılmıştır. Naula Kome'deki konutların, plan, malzeme ve teknik bakımdan, Alanya ve çevresinde yer alan Bizans dönemi çiftlik evleri ile benzer özellikler gösterdiği düşünülmektedir[384].

Naula Kome yerleşimi içinde işlik olarak kullanılan 18 adet baskı kolu yuvası tespit edilmiştir. Bu işliklerin bir bölümü ise konutlardan bağımsız ayrı bir yapı olarak tasarlanmıştır (Fot. 160). Naula Kome yerleşimi içerisinde yer alan zeytinyağı veya şarap üretimini kanıtlayan pek çok işlik ve konutun varlığı, gerek Naula'daki üretimin ve nüfusun yoğunluğunu, gerekse liman yoluyla bu malların ihracatının yapıldığını ortaya koyduğu ileri sürülmektedir[385].

2.7.6. Kahvebağ Kalesi Köy Yerleşmesi

Kahvebağ Kalesi köy yerleşmesi, Alanya Kalesi'nin yaklaşık 17.5 km. doğusunda, Laertes antik kentinin yaklaşık 3 km. güneydoğusunda, Syedra antik kentinin yaklaşık 5.5 km. kuzeyinde ve Naula Kome'nin yaklaşık 6 km. kuzeydoğusunda bulunmaktadır. Kale, Alanya ilçe merkezine bağlı Gözüküçüklü Mahallesi sınırları içerisinde, mahalle merkezinin güneyindeki vadi içerisinde bir kaya üzerine inşa edilmiştir[386] (Fot. 182). Kalenin inşa edildiği yüksek kayanın doğusunda ve batısından birer küçük dere akmaktadır. Kalenin surları, burçları ve içerisindeki yapılar büyük oranda yıkılmış, yapı kalıntıları yabani zeytin ağaçları ve bodur dikensi çalılarla kaplanmıştır. Kalede yaptığımız yerinde inceleme ve araştırma çalışmaları sırasında 7 adet yapı olduğunu ve bu yapıların da temel seviyesine kadar yıkılmış

[383] Doğan, 2009: 127.
[384] Doğan, 2009: 128. Naula Kome yerleşimi içindeki bir konutta ortalama, 5-10 kişi yaşadığı varsayılırsa, ortalama 200-400 kişilik bir nüfusa sahip olduğu ileri sürülebilir.
[385] Doğan, 2009: 128.
[386] Kahvebağ Asarı olarak adlandırılan bu kale yerleşmesinin yerini tespit etmek ve kaleye ulaşmak neredeyse imkansızdır. Kaleye ulaşmak için herhangi bir patika yol olmadığından, acak dikenli çalılar arasından ve yüksek kayalardan tırmanarak ulaşılmaktadır. Kalenin yer tespiti için Prof. Dr. Osman ERAVŞAR hocama ve Orman Müdürlüğü personeli Veysel Bey'e çok teşekkür ederim.

olduğunu gözlemledik. Buna karşın kalenin kuzeyinde baskı kolu yuvalarının bulunduğu kuzey duvar ve ezme taşının sağlam kaldığı bir zeytinyağı işliği tespit ettik.

Kahvebağ Kalesi, vadi ortasından yükselen dört yönden sarp ve dik yamaçlı uçurum olan bir kayanın en üst noktasına inşa edilmiştir. Bu yüksek kayanın batıya doğru keskin bir eğim yaptığı görülmektedir. Kayanın eğimli olan batı ve kuzey bölümünün sur duvarları ile çevrelendiği ve doğu ile güney sınırlarında ise herhangi bir sur duvarı inşa edilmediği gözlenmiştir. Sur duvarı inşa edilmeyen kısımlardaki dik kayaların sur duvarı gibi doğal bir koruma sağladığı görülmektedir. Güneyden kuzeye doğru düz bir hat şeklinde devam eden sur duvarları, yumuşak kavisler çizerek kuzeydoğu yöne doğru devam ettikten sonra kuzeydeki ana kayalarda sonlanmaktadır. Batı kanattaki sur duvarında dikdörtgen planlı iki adet burç ve güneybatı köşede dıştan iki köşeli içten yarım daire planlı bir burç daha bulunmaktadır (Fot. 183-186).

Yerleşimin orta bölümündeki kısmen düzlük olan taşlık alanlarda harçlı küçük moloz taşlardan inşa edilen ve temel seviyesine kadar yıkılmış olan 5 adet küçük konut yapısı kalıntıları görülmektedir. Yerleşmenin doğusundaki yüksek noktada, çok büyük blok taşlardan yan yana inşa edilen ve zeytinyağı işliğine ait olan iki adet baskı kolu yuvası ile ezme taşı tespit ettik. Yerleşmenin güneydoğu köşesindeki büyük kayanın, düzeltilerek üzerine büyük blok taşlarla inşa edilen kare planlı bir yapının, temel kalıntıları görülmektedir. Kale surları, burçları ve kale içindeki 6 adet konut yapısının, irili ufaklı moloz taşlardan oluşan harç katkılı bir duvar örgüsüne sahip olduğu görülmektedir. Zeytinyağı işliğinin doğu duvarı ve kare planlı kulenin ise büyük boyutlu düzgün kesme taşlardan inşa edildiği gözlenmiştir. Kalede yaptığımız yerinde inceleme ve araştırma çalışmaları sonucunda herhangi bir kilise veya şapel yapısı ve Türk döneminde inşa edilen bir yapı kalıntısı görülmemiştir (Fot. 187-190).

2.7.7. Juliosebaste Köy Yerleşmesi

Juliosebaste antik dönem yerleşmesi, günümüzde Gazipaşa ilçe sınırları içerisinde bulunan Göçük Mahallesi merkezinin yaklaşık 500 metre kuzeyindeki tepe üzerinde kurulmuştur (Fot. 196). Yerleşim, Antiochia ad Gragum antik kentinin yaklaşık 5 km. kuzeydoğusunda ve Lamos antik kentinin ise yaklaşık 3 km güneybatısında bulunmaktadır. Küçük bir yerleşme olan Juliosebaste'de yer alan yapıların çoğu yıkılmış ve yapılar yoğun bitki örtüsü ile kaplanmıştır (Fot. 197-198).

Roma imparatorluk döneminde, dağlık bölgede bir tepe üzerine, büyük bir kasaba olarak kurulan yerleşimde, küçük bir Roma tapınağı, meclis binası ve konut yapıları

bulunmaktadır. Bu Roma kasabası statüsündeki antik dönem yerleşmesinin güneyinde bulanan Antiochia ad Gragum antik kenti ile bağlantısı bulunmaktadır. Juliosebaste, 5. yüzyıl kilise kayıtlarında Antakya Patrikhanesi'ne bağlı Silifke metropolitinin piskoposluğu durumundadır. Arap Akınları dönemindeki süreci bilinmiyor olmasına karşın 12. yüzyıl kilise kayıtlarında adı geçmektedir. Bizans döneminde kilise kayıtlarında adı geçmesine karşın yerleşimde hiçbir kilise kalıntısı tespit edilememiştir[387]. Yerinde yaptığımız inceleme ve araştırma çalışmaları neticesinde Juliosebaste antik dönem yerleşimi içerisinde geç Orta Çağ Türk dönemine ilişkin herhangi bir yapı kalıntısına rastlanmamıştır.

2.7.8. Augai Kırsal Yerleşmesi

Augai kırsal yerleşimi, Alanya Kalesi'nin yaklaşık 10 km. batısında Konaklı Mahallesi sınırları içinde, Şarapsa Han'ın yaklaşık 3.7 km. doğusunda yer almaktadır[388]. Hamaksiya antik kentinin yaklaşık 6 km. batısında yer alan ve Kışlabeleni Tepesi üzerine kurulan bu kırsal yerleşim[389], Aunesis liman yerleşiminin 1.3 km. batısında ve sahil kıyısının yaklaşık 600 m. kuzeyinde bulunmaktadır (Fot. 191). Yoğun bitki örtüsü ile kaplanmış olan yapıların bazı duvarları, ikinci kat seviyesine kadar korunmuş, bazı duvarları ise tonoz seviyesinde yıkılmıştır. Tepenin en üst noktasında yer almasına rağmen bu tarihi yapılar, yoğun villa inşaatından dolayı tehlike altındadır.

Tepe üzerinde kare ve dikdörtgen planlı, iki katlı, tonoz örtülü 3 farklı yapı bulunmaktadır. Batıdaki yapının duvarında büyük bir zeytinyağı işliği yer almaktadır (Fot. 192-195). Yapıların planı, malzeme-teknik özellikleri, zeytinyağı işliği ve yüzeydeki günlük kullanıma ilişkin seramik buluntular, bu tepenin erken Bizans dönemine tarihlenen küçük bir kırsal yerleşim olduğu düşünülmektedir[390].

2.7.9. Değerlendirme

Antalya ile Gazipaşa arasındaki bölgenin köy ve kırsal yerleşmeleri hakkında Bizans dönemine ait yazılı kaynaklar çok yetersizdir. Kaynakların yetersiz olmasına karşın, bölgede yer alan köy ve kırsal yerleşmelerin dağınık bir şekilde yayılmış olsa da sayıca yoğun olduğu bilinmektedir. Büyük antik kentlerin dışında kalan kırsal bölgede, Hellenistik veya Roma döneminde kurulup erken Bizans döneminde kullanımı devam Lyrboton Kome, Uzunkale, Pisarissos, Naula Kome ve Juliosebaste Köy Yerleşmeleri gibi büyük üretim merkezleri olan

[387] Hild ve Hellenkemper, 1990: 278-279.
[388] Hellenkemper ve Hild, 2004: 470.
[389] Doğan, 2006: 136; Doğan, 2007: 538-539.
[390] Doğan, 2006: 136; Doğan, 2007: 538-539. Bu tepenin hemen yanında yer alan diğer iki tepedeki yapıların duvarları temel seviyesine kadar yıkılmış olduğundan tanımlanamamıştır. Fakat duvar işçiliğindeki benzerlikler ve yapı planları dikkate alındığında birbiri ile çağdaş çiftlik evleri olduğu çok açık bir şekilde anlaşılmaktadır.

köylere sahip olduğu görülmektedir. Bu büyük köyler dışında, kırsal bölgedeki tepelik alanlar üzerine dağınık ve münferit olarak inşa edilen çiftlik evleri, gözetleme ve haberleşme kuleleri, tarım terasları, manastırlar, kilise ve şapel yapılarıyla sıklıkla karşılaşılıyor olması, doğu Antalya kırsal bölgesinin erken Bizans döneminde yoğun bir yerleşim gördüğünü kanıtlamaktadır. Bu kırsal yerleşmelerin büyük çoğunluğunun Arap Akınları sırasında terk edildikten sonra geç Orta Çağ Bizans döneminde yeniden yerleşim görmemiş olduğu görülmektedir.

Lyrboton Kome yerleşimi, incelenen diğer büyük köy yerleşmelerinin aksine, taş ya da tuğladan örülmüş herhangi bir sur duvarı ile çevrelenmediği gözlenmiştir. Yerleşimin dış sınırlarını çevreleyen ana kayanın, çoğunlukla iç yüzeylerinin oyularak düzeltilmesi, tıraşlanarak yumuşatılması ve bazı yerlerde olduğu gibi bırakılması suretiyle doğal bir sur elde edilmiştir. Bu korunaklı fiziki yapıya rağmen Lyrboton Kome yerleşiminin 7. yüzyılda büyük bir düşüşe geçtiği ve tamamen terk edildiği belirtilmektedir[391].

7. yüzyıl ortalarında gerçekleşen Arap Akınları sonrasında, savunması kolay topografik yapısı, etrafının doğal surla çevrelenmiş olması, su ihtiyacını karşılayan birçok sarnıcın varlığı, yoğun üretim yapan zeytinyağı işlikleri ve Antalya Kalesi ile olan yakın irtibatı gibi özellikler dikkate alındığında, kiliselerin olduğu doğu mahallenin, sur duvarı ile ayrılarak Bizans döneminde bir kastrona çevrilmesi beklenebilirdi. Fakat, son dönemde ortaya çıkarılan arkeolojik buluntular ve mimari veriler[392], Lyrboton Kome yerleşiminde geç Orta Çağ Bizans dönemi yerleşimine ilişkin herhangi bir veri sunmadığı görülmektedir.

Uzunkale antik dönem köy yerleşmesini oluşturan yapıların, kayalık bir tepe üzerine inşa edildiği ve yerleşmenin herhangi bir sur duvarı ile çevrelenmediği görülmektedir. Daha çok Hellenistik ve Roma döneminde inşa edilen konutlar, mezarlar ve zeytinyağı işliklerinin bulunduğu Uzunkale köy yerleşimi içerisinde ve yakın çevresinde yer alan yapılar arasında, Bizans dönemine ait olan herhangi bir yapı kalıntısı olmadığı belirtilmiştir[393]. Bu bilgiler ve tarihi veriler, yerleşmenin Arap Akınları öncesinde terk edilmiş olduğunu ve yeniden yerleşilmediğini düşündürmektedir.

Pisarissos antik dönem köy yerleşmesini oluşturan yapılar, günümüzde büyük oranda yıkılmış olduğu için yapıların işlevi ve dönemi belirlenememiştir. Ayrıca bu köy yerleşmesinin tarihi sürecine ilişkin kaynakların çok yetersiz olmasından dolayı köyün ne zaman kurulmuş olduğu veya terk edilmiş olduğu kesin olarak saptanamamıştır. Buna karşın

[391] Erdoğan, 2018: 141.
[392] Demirel ve Çevik, 2017b; 177; Erdoğan, 2018: 113-115.
[393] Hellenkemper ve Hild, 2004: 909. Bu antik köy yerleşiminde, tez çalışması kapsamında gerçekleştirdiğimiz yerinde inceleme çalışmaları sırasında, kilise olabilecek herhangi bir yapı kalıntısına rastlanılmamıştır.

Pisarissos yerleşmesinin, MS. 2. yüzyıla ait olan bir yazıtta köy olarak tanımlanmış olması ve yapıların Roma döneminde inşa edilmiş bir sur duvarı ile çevrelenmiş[394] olduğu belirtilmektedir. Yerinde yaptığımız inceleme ve araştırma çalışmaları sırasında, duvar kalıntıları görülen konut yapıları ve zeytinyağı işliğine ait olan ezme taşları ile baskı kolu yuvaları tespit edilmiştir. Yerleşme içerinde yürüttüğümüz inceleme çalışmaları sırasında köy yerleşimi içerisinde herhangi bir kilise yapısına rastlanılmamış olması, köyün MS. 354 yılında İsaurialılar'ın saldırıları[395] sırasında terk edilmiş olduğunu ve buraya yeniden yerleşilmediğini düşündürmektedir.

Kızılcaşehir Kalesi köy yerleşimi, Bizans imparatoru İoannes Komnenos'un, 1142 yılında doğu sahillerine düzenlediği seferi sırasında, Alanya Kalesi'ne Toros Dağları üzerinden gelecek olan Türk Akınlarına karşı önlemek amacıyla, inşa ettirmiş olduğu belirtilmektedir. Ayrıca kale içindeki kilisenin resim programının üslup özellikleri ve kalede ele geçirilen seramik buluntuların, 11-13. yüzyıl arasına tarihlendiği ileri sürülmektedir[396]. 1198 yılında Alanya ve çevresinde ikamet eden Ermeni Prenslerin yönetimi altındaki kalelerin ve prenslerin adlarının yer aldığı listede köy yerleşiminin Kyr Vard'ın yönetimi altında olduğu belirtilmektedir[397].

Kızılcaşehir Kalesi, yüksek ve sarp bir kayalık tepe üzerine surlarla çevrilen bir geç Orta Çağ köy örneği olması açısından çok önemlidir. Ayrıca sur içerisinde üretimin yapıldığını gösteren işlikler ve sosyal yaşamın sur içerisinde gerçekleştiğini kanıtlayan, sarnıçlar, kilise ile konutların[398] bulunması açısından da önem arz etmektedir. Kızılcaşehir Kalesi'nin, geç Orta Çağ döneminde doğu Antalya kırsalında yaşayan küçük bir nüfusun ihtiyaç duyduğu temel gereksinim olan barınma, beslenme ve güvenlik ihtiyacını tam anlamıyla karşılamış olduğu görülmektedir. Denizden gelecek bir saldırıya karşı uzak konumuyla, denize ve bölgeye hakim dik yamaçlı bir tepenin üzerinde yer almasıyla, savunması kolay, fethedilmesi zor topografik yapısıyla, içinde yaşan halka kendini güvende hissettirecek bütün özellikleri taşımaktadır. Geç Orta Çağ döneminin askeri, siyasi ve sosyo-kültürel bağlamı göz önüne alındığında, yerleşmenin bu tepe üzerine, planlı ve bilinçli bir strateji ile inşa edildiğini göstermektedir.

---

394 Hellenkemper-Hild, 2004: 813. Bu sur duvarının kalıntıları temel seviyesinde takip edilebilmektedir.
395 Hild ve Hellenkemper, 1990: 35.
396 Doğan, 2007: 535. Kızılcaşehir Kalesi'nde bulunan seramiklerin, 11.-12. yüzyıla tarihlenen krem rengi astar üzerine sarı-yeşil sırlı, ince sgraffito ve champleve tekniğindeki örneklerle benzerlik gösterdiği belirtilmiştir.
397 Duggan, 2011: 221-228. Kale içinde yer alan konutların ortalama sayısının -tamamen yıkılmış olanlar da dahil edilirse-ortalama 15-20 adet olduğu ve kale halkının da ortalama 75-100 kişi olduğu ileri sürülebilir.
398 Doğan, 2007: 534. Kelenin yer aldığı tepenin yaklaşık 1.5 km. batısında akan Oba Çayı'nın suladığı geniş tarım alanları ve kalenin doğusundaki küçük tepelerde üretimi günümüzde de devam eden zeytin terasları, tarımsal faaliyetler açısından çok uygun bir bölgedir.

Naula Kome erken Bizans dönemi köy yerleşimi, deniz kıyısına çok yakın bir noktada düz bir alan üzerinde yükselen küçük bir tepe üzerinde ve tepenin çevresinde kurulmuş olduğu gözlenmiştir. Yaklaşık 40 kadar konut yapılarının köy içinde belli bir mahalle ya da sokak planlaması yapılmaksızın tepenin merkezinden eteklerine doğru düzensiz bir şekilde yayıldığı görülmektedir. Eğimin daha az olduğu güneybatı yönüne doğru yerleşimin daha yoğun olduğu ve konut sayısının Büyük Kilise'nin batısına doğru artığını tespit ettik. Toplamda 18 adet zeytinyağı ya da şarap işliklerinin bulunduğu yapıların daha çok kuzeybatı yönde inşa edildiği gözlemlenmiştir. Naula Kome ile aynı dönemde ve benzer duvar tekniği ile inşa edilmiş Lyrboton Kome yapıları, bir Roma yerleşimi üzerine kurulmuş olduğundan, Roma dönemine ait olan yapılardan devşirme taşlar kullanıldığı görülmüştür. Naula Kome yerleşimi içinde ise antik dönem özelliği gösteren herhangi bir yapıya ve devşirme malzemeye rastlanılmamıştır. Naula Kome'de yer alan yapıların malzeme-teknik açıdan aynı olması, aynı dönemde tek seferde planlanmış ve inşa edilmiş olduğunu düşündürmektedir.

Naula Kome'nin üzerine kurulduğu küçük tepenin fiziki yapısı bakımından saldırıya çok açık olması ve kule ya da burçlarla tahkim edilmeyen ince sur duvarlarının savunmaya elverişli olmaması nedeniyle, Arap Akınları sırasında terk edildiği ileri sürülmektedir[399]. İnce sur duvarları içindeki yapıların, çatı seviyesine kadar ayakta olması ve yapılarda herhangi bir tahribat ya da onarım izinin görülmemesi, burada bir savaş ya da saldırı yaşanmadan, yerleşimin bilinçli bir şekilde ve tek seferde terk edildiğini ayrıca, yeniden yerleşim görmediğini düşündürmektedir.

Kahvebağ Kalesi köy yerleşmesinde herhangi bir arkeolojik kazı yapılmadığı için ve hakkında herhangi bir yayın çalışması bulunmadığı için bölgedeki benzer yerleşmelerle karşılaştırılarak değerlendirilmiştir. Kahvebağ Kalesi köy yerleşmesinin, dik bir vadi içerisinde yer alan ve dört yönden uçurum olan yüksek bir kaya üzerine inşa edildiği görülmektedir. Yerleşimin batı ve kuzey kanadının irili ufaklı taşlardan oluşan harç katkılı moloz taşlarla örülen sur duvarı ile çevrelenmiş olduğu gözlenmiştir. Sur duvarı inşa edilmeyen doğu ve güney kısımlardaki dik kayaların, Sillyon ve Lyrboton Kome'de olduğu gibi sur duvarı görevinde doğal bir koruma sağladığı görülmektedir. Yerleşmenin giriş kapısının tespit edilememiş olmasına karşın kesin olmamakla birlikte, uçurum eğiminin azaldığı batı sur duvarı ortasında, burca yakın noktadaki yıkıntıdan dolayı, giriş kapısının bu kısımda olduğu ileri sürülebilir.

[399] Konyalı, 2011: 42; Doğan, 2006: 138; Doğan, 2009: 127.

Temel seviyesine kadar yıkılmış olan yapıların, malzeme teknik açıdan Laertes yapılarına çok benzer olması[400], iki ya da üç odadan oluşması ve bu yapı kalıntılarının çok küçük ölçekli yapılar olması, bu mekanların konut işlevinde kullanılmış olduğunu düşündürmektedir. Yerleşmenin doğu kısımdaki kayalıkların yüksek noktasında, büyük kesme taşlardan oluşan zeytinyağı işliğinin doğu duvarındaki baskı kolu yuvası ve ezme taşları insitu olarak görülmüş ve malzeme-teknik bakımdan, Uzunkale ve Pisarissos köy yerleşmeleri ile çok benzer özellikte olduğu gözlenmiştir. Kalenin kuzeydoğu köşesinde büyük boyutlu kesme taşlarla anakaya üzerine inşa edilen kare planlı yapının, Laertes ve Hamaksiya[401] antik kentlerindeki kulelerle benzerliğinden dolayı, bu yapının Roma döneminde bir kule olarak inşa edildiği ileri sürülebilir.

Sur içerisindeki yapıların malzeme ve teknik bakımından Laertes antik kenti, Uzunkale ve Pissarisos köy[402] yerleşmelerindeki yapılarla çok benzemesi Roma döneminde inşa edilmiş olduğunu düşündürmektedir. Kahvebağ Kalesi köy yerleşmesinin Laertes antik kenti ile yakınlığı ve birbirini görebilen noktalarda yer almasından dolayı aralarında fiziksel bir ilişki bulunduğu anlaşılmaktadır. Bu fiziksel yakınlık ve benzer yapı özelliklerinden dolayı Laertes'e bağlı bir köy yerleşmesi olduğu ileri sürülebilir. Kale içerisinde herhangi bir kilise yapısının bulunmuyor olmasından dolayı, Laertes antik kentinde yaşayanlar ile birlikte erken Bizans döneminde burada yaşayan az sayıdaki nüfusun Naula Kome'ye taşınmış[403] olabileceği önerilebilir.

Juliosebaste antik dönem köy yerleşmesi, Roma imparatorluk döneminde, dağlık bölgede bir tepe üzerine, küçük bir tapınağı bulunan bir köy olarak kurulmuştur. Bizans döneminde 5. ve 12. yüzyıl kilise kayıtlarında adının geçmesine karşın yerleşimde hiçbir kilise kalıntısı tespit edilememiştir. Yerleşimde herhangi bir kilise yapısının bulunmamasından ve adının güneybatısında limanı durumundaki Nephelion ile anılmasından dolayı, erken Bizans döneminde buradaki nüfusun, Nephelion Limanı'na ya da Antiochia ad Gragum antik kentine taşınmış olduğu ileri sürülmektedir[404]. Nephelion ile birlikte Juliosebaste köy yerleşmesinin, Arap Akınları sırasında terk edilmiş olduğunu ve yeniden yerleşim görmediğini düşünmekteyiz.

Augai kırsal yerleşimi, sahil şeridine yakın yan yana üç tepe üzerinde inşa edilmiş çiftlik evlerinden oluşmaktadır. Zeytinyağı işliklerine sahip olan bu kırsal yerleşim, hemen doğusundaki Aunesis limanı ile yakın bir ilişki içerisindedir. Burada üretilen tarımsal

[400] Hellenkemper ve Hild, 2004: 163.
[401] Hellenkemper ve Hild, 2004: 103-104.
[402] Hellenkemper-Hild, 2004: 813.
[403] Hellenkemper ve Hild, 2004: 678; Doğan, 2006: 138.
[404] Hild ve Hellenkemper, 1990: 278-279.

ürünlerin Aunesis limanından sevk edilmiş olmalıdır. Erken Bizans dönemine ait olan bu küçük kırsal yerleşmelerin, Arap Akınları sırasında tamamen terk edilmiş olduğunu[405] ve yeniden yerleşim görmemiş olduğunu düşündürmektedir.

Antalya Kalesi ile Alara Çayı arasında kalan kırsal bölgede, Gebiz, Dikmen, Uzunlar, Hacıobası, Kalemler, Akçaalan ve Karacalar Mahallesi'nde yer alan çiftlik evi ile haberleşme kulesinden oluşan yapıların[406] varlığı, erken Bizans döneminde küçük tepeler üzerinde tarımsal üretimin yapıldığını ve bu bölgelerde kırsal yerleşimin yoğunluğunu kanıtlamaktadır. Savunmasız ve dağınık halde kurulan bu kırsal yerleşmelerin çoğu, Alanya bölgesinde olduğu gibi 7. yüzyıl ortasında başlayan Arap Akınları zamanında terk edilmiş ve bir daha yerleşim görmemiştir[407]. Arap Akınları sırasında kırsal bölgedeki bu çiftlik evlerinin terk edilerek daha güvenli görülen Manavgat Kalesi'ne yerleşilmiş olduğunu düşünmekteyiz. Nitekim Manavgat Kalesi, 7. yüzyılda Side Piskoposluğuna bağlı küçük bir kale olarak varlığını sürdürmüş ve Arap Akınları sırasında Side'de yaşayanların bir kısmının Manavgat (Manaua) Kalesi'ne taşınarak yerleşmeye devam etmiş[408] olduğu bilinmektedir.

Alara Çayı ile Dim Çayı arasında kalan kırsal bölgede, hem deniz kenarındaki doğal liman çevrelerinde hem de iç kesimlerdeki küçük tepelerde, erken Bizans dönemine tarihlenen kırsal yerleşmelerde zeytinyağı veya şarap üretiminde kullanılan işliklere sahip olan birçok çiftlik evi tespit edilmiştir. Türkler Mahallesi'nde manastır yapı grubu ve bazilikal planlı bir kilise[409], Toslak Mahallesi'nde bazilikal planlı büyük bir kilise ve hemen yakınındaki çiftlik evi[410], Elikesik Köyü'nde gözetleme kulesi ve çiftlik evi[411] ve Kargıcak Mahallesi'nde bazilikal planlı büyük bir kilise ve çiftlik evi[412], Alanya çevresindeki kırsal bölgenin erken Bizans döneminde yoğun bir yerleşim gördüğüne işaret etmektedir. Kırsal bölgedeki bu yapıların, Arap Akınları sırasında terk edildikten sonra yeniden yerleşilmediği görülmektedir.

Arap Akınları zamanında[413] ve hemen sonrasında, Alanya'nın kırsal bölgesinde günümüz Oba Mahallesi'nin kuzeyindeki bazı tepeleri kullanmaya devam ettiği görülmektedir. Çıplaklı mevkiinde 724-842 yılları arasında yaşanan İkonoklazma dönemine

[405] Doğan, 2006: 136; Doğan, 2007: 538-539.
[406] Doğan, 2006: 136-138; Doğan, 2007: 537-540.
[407] Doğan, 2006: 136-138; Doğan, 2007: 537-540.
[408] Duggan, 2011: 221.
[409] Doğan, 2006: 136; Doğan, 2007: 539-540.
[410] Doğan, 2008a: 382.
[411] Doğan, 2006: 137; Doğan, 2007: 537.
[412] Doğan, 2008a: 387.
[413] Uçar, 1982: 92-98. Arapların ortalama her yıl, Anadolu'ya hem karadan hem denizden yaptıkları akınlar sırasında doğu Antalya kıyısındaki kalelerin hangisine saldırıldığı, hangisinin ele geçirildiği ve bu dönemdeki kalelerin kullanım durumu hakkında kesin bilgilere ulaşmak çok zordur. Fakat akınlar sonucunda ele geçirilen kalelerin muhafaza edilmeyip daha çok yağma niteliği taşıdığı ve kale halkından birçok kişinin esir alınarak satıldığı görülmektedir.

tarihlendirilen ve iç mekanı fresko resimlerle bezenen küçük bir şapel ve çiftlik evinin[414] inşa edilmiş olması, Arap Akınları zamanında denizden uzak yüksek tepelere yerleşildiğini göstermektedir.

Antalya ile Manavgat Çayı arasında, surla çevrili antik kentler ve büyük köyler dışında kalan kırsal bölgenin yerleşim izlerinin geç Bizans dönemine ilişkin örnekleri, yok denecek kadar azdır. Bu bölgede günümüze ulaşan tek örnek Manavgat'a bağlı Yavrudoğan Mahallesi sınırları içerisinde yer alan Boyalıin Mağara Kilisesi'dir. 12. yüzyılda kullanıldığını düşündüğümüz bu mağara kilisenin çevresinde Bizans dönemine ait olan herhangi bir yerleşim dokusuna rastlanılmamıştır. Boyalıin Mağara Kilisesi'nin mimari kurgusu ve resimlerin üslup özellikleri bakımından 12. yüzyıla tarihlenen Kızılcaşehir Kilisesi, Alara Şapeli ve Silifke Kızılgeçit Kaya Kilisesi'ne[415] benzerliğinden dolayı 12. yüzyılda yapılmış olduğu ileri sürülebilir (Fot. 199-202). Boyalıin Mağara Kilisesi'nin yakın çevresinde Bizans dönemine ilişkin bir yerleşim izinin tespit edilememiş olması, mağaranın iç kısmının çok küçük olması ve çok sarp bir kayanın mağara kısmına oyularak yapılmış olması, kilisenin 1071 Malazgirt Zaferi ardından bölgeye yapılan Türk akınlarından sonra, küçük bir Hıristiyan cemaat tarafından yapılıp kullanıldığını düşündürmektedir.

[414] Doğan, 2006: 137-138; Doğan, 2007: 536. Doğan, şapelin duvarlarda yer alan yaşam haçı motiflerinden hareketle, yapının bir mezar şapeli olarak inşa edildiğini düşünmektedir. Tek mekanlı, dikdörtgen planlı ve üzeri tonoz örtülü olan şapelin resimlerinin, geometrik, bitkisel, sembolik imgeler içermesi ve apsiste yer alan madalyon içindeki eş kollu büyük haç motifi ile figürsüz resim üslubu açısından İkonaklazma dönemine tarihlendirilmiştir.

[415] Yıldırım ve Doğan, 2020: 173.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
DOĞU ANTALYA BÖLGESİ GEÇ ORTA ÇAĞ TÜRK DÖNEMİ YERLEŞİM SÜRECİ

Bu çalışma kapsamında, bir antik kent ya da Orta Çağ kalesi içinde bulunan ve bunların dışında kırsal alanlarda münferit olarak yer alan toplam 55 adet geç Orta Çağ Türk dönemi yapısı incelenmiştir. Bu yapılar, sayıca fazla olandan az olana doğru bir sıralama ve batıdan doğuya doğru bir dizilim şeklinde ele alınmıştır. Ele alınan bu yapılar; 11 köşk, 10 köprü, 6 mescit-3 cami, 5 kervansaray, 5 hamam, 4 türbe, 4 Sarnıç (4 ayrı bölgede sur içinde bulunduğu için 11 adet sarnıç 4 grup olarak verilmiştir), 3 çeşme, 1 medrese, 1 su kemeri, 1 konaklama yapısı ve 1 komutan konutundan oluşmaktadır.

Geç Orta Çağ Türk Döneminde Doğu Antalya Bölgesinde Yer Alan Yapıların Türlerine Göre Dağılım Tablosu

YERLEŞİM YERİ	YAPI TÜRÜ	YAPI ADI	DÖNEMİ VEYA TARİHİ	BANİ	KİTABE
KÖŞK					
Serik/Aspendos	Köşk	Aspendos Tiyatrosu Selçuklu Köşkü	Roma/ Anadolu Selçuklu 1221-1237	I.Alaaddin Keykubat	Yok
Manavgat/ Hacıobası	Köşk	Hacıobası Köşkü	Anadolu Selçuklu 1221-1293	Bilinmiyor	Yok
Alanya/Alara	Köşk	Alara İçkale Köşkü	Anadolu Selçuklu 1221-1237	I.Alaaddin Keykubat	Yok
Alanya/Cikcilli	Köşk	Sugözü Köşkü	Anadolu Selçuklu 1221-1293	Bilinmiyor	Yok
Alanya/Cikcilli	Köşk	Hasbahçe Köşkü	Anadolu Selçuklu 1221-1293	Bilinmiyor	Yok

Alanya/Cikcilli	Köşk	Hacıbaba Köşkü	Anadolu Selçuklu 1221-1261	Bilinmiyor	Yok
Alanya/Çıplaklı	Köşk	Gülefşen Köşkü	Karamanoğlu 1293-1333	Bilinmiyor	Yok
Alanya/Oba	Köşk	Buzağıavlusu Köşkü	Anadolu Selçuklu 1221-1293	Bilinmiyor	Yok
Alanya/Demirtaş	Köşk	Sedre Köşkü	Anadolu Selçuklu 1221-1293	Bilinmiyor	Yok
Gazipaşa/Selinus	Köşk	Şekerhane Köşkü	Anadolu Selçuklu 1221-137	I. Alaaddin Keykubat	Yok
Gazipaşa/Kaledran	Köşk	Kaledran Köşkü	Karamanoğlu 1293-1471	Bilinmiyor	Yok
KÖPRÜ					
Kepez/Düden	Köprü	Düden Çayı Cırnık Köprüsü	Anadolu Selçuklu 1221-1261	Bilinmiyor	Yok
Aksu/Soğucaksu	Köprü	Soğucaksu Köprüsü	Anadolu Selçuklu 1221-1261	Bilinmiyor	Yok
Serik/Aspendos	Köprü	Köprüçayı Selçuklu Köprüsü	Anadolu Selçuklu 1237-1246	II.Gıyaseddin Keyhüsrev	Var
Manavgat/Dikmen	Köprü	Naras Köprüsü	Anadolu Selçuklu 1221-1261	Bilinmiyor	Yok
Alanya/Alara	Köprü	Alara Köprüsü	Anadolu Selçuklu 1221-1237	I. Aladdin Keykubad	Yok
Alanya/Gülefşen	Köprü	Gülefşen Köprüsü	Karamanoğlu Beyliği 1293-1373	Bilinmiyor	Yok

Alanya/Oba	Köprü	Dim Çayı Köprüsü	Anadolu Selçuklu 1221-1237	Bilinmiyor	Yok
Gazipaşa/Kahyalar	Köprü	Bıçkıcı Köprüsü	Karamanoğlu Beyliği 1293-1471	Bilinmiyor	Yok
Gazipaşa/İnceğiz	Köprü	Hayrat Köprüsü	Karamanoğlu 1293-1471	Bilinmiyor	Yok
Gazipaşa/Yakacık	Köprü	Kaledran Köprüsü	Karamanoğlu 1293-1471	Bilinmiyor	Yok
CAMİ VE MESCİT					
Aksu/Karaöz	Cami	Karaöz Cebel Cami	Tekeoğlu/ Karamanoğlu	Bilinmiyor	Yok
Serik/Gebiz	Cami	Yıkık Cami	Tekeoğlu/ Karamanoğlu	Bilinmiyor	Yok
Alanya/Gülefşen	Cami	Mahmud Bey Cami	Karamanoğlu 1373	Bedreddün Mahmud Bey	Var
Serik/Sillyon	Mescit	Sillyon Kale Mescidi	Anadolu Selçuklu 1221-1237	Bilinmiyor	Yok
Manavgat/ Beydiğin	Mescit	Kargıhan Mescidi	Erken Osmanlı 1390-1451	Bilinmiyor	Yok
Manavgat/ Karabük	Mescit	Karabük Köyü Mescidi	Anadolu Selçuklu/ Tekeoğlu 1221-1423	Bilinmiyor	Yok
Alanya/Alara	Mescit	Alara Han Mescidi	Anadolu Selçuklu 1221-1237	I.Alaaddin Keykubat	Alara Han Kitabesi
Alanya/Alara	Mescit	Alara Aşağı Kale Mescidi	Anadolu Selçuklu 1221-1237	Bilinmiyor	Yok
Alanya/Konaklı	Mescit	Şarapsahan Mescidi	Anadolu Selçuklu 1238	II.Gıyaseddin Keyhüsrev	Var

KERVANSARAY					
Manavgat/ Beydiğin	Kervansaray	Kargı Han	Anadolu Selçuklu 1237-1243	II.Gıyaseddin Keyhüsrev	Yok
Manavgat/Sırtköy	Kervansaray	Sırtköy Han	Anadolu Selçuklu 1231	I.Alaaddin Keykubad	Var
Alanya/Alara	Kervansaray	Alara Hanı	Anadolu Selçuklu 1232	I.Alaaddin Keykubad	Var
Alanya/Konaklı	Kervansaray	Şarapsa Hanı	Anadolu Selçuklu 1236-1243	II.Gıyaseddin Keyhüsrev	Var
Gazipaşa/Kaledran	Kervansaray	Altıkapı Han	Karamanoğlu 1293-1471	Bilinmiyor	Yok
HAMAM					
Manavgat/ Beydiğin	Hamam	Kargıhan Hamamı	Anadolu Selçuklu 1237-1243	II.Gıyaseddin Keyhüsrev	Yok
Alanya/Alara	Hamam	Alara İç Kale Hamamı	Anadolu Selçuklu 1221-1237	I.Alaaddin Keykubat	Yok
Alanya/Alara	Hamam	Alara Aşağı Kale Hamamı	Anadolu Selçuklu 1221-1237	I.Alaaddin Keykubat	Yok
Alanya/Sugözü	Hamam	Sugözü Hamamı	Anadolu Selçuklu 1221-1293	Bilinmiyor	Yok
Alanya/Gülefşen	Hamam	Gülefşen Hamamı	Karamanoğlu 1293-1471	Bilinmiyor	Yok
SARNIÇ					
Serik/Aspendos	Sarnıç	Aspendos Selçuklu Sarnıcı	Anadolu Selçuklu 1221-1247	Bilinmiyor	Yok
Alanya/Alara	Sarnıç (6)	Alara Kale Sarnıcı	Anadolu Selçuklu 1221-1237	Bilinmiyor	Yok

Alanya/Hasbahçe	Sarnıç (2)	Hasbahçe Köşk Sarnıcı	Anadolu Selçuklu 1221-1237	Bilinmiyor	Yok
Gazipaşa/Selinus	Sarnıç (2)	İç Kale Sarnıçları	Anadolu Selçuklu 1221-1237	Bilinmiyor	Yok
TÜRBE					
Serik/Tekkeköy	Türbe	Babali Baba Türbesi	Anadolu Selçuklu 1221-1261	Bilinmiyor	Yok
Manavgat/ Yavrudoğan	Türbe-Anıt Mezar	Perizeyve Mezarı	Anadolu Selçuklu /Tekeoğlu 1221-1423	Bilinmiyor	Yok
Alanya/Gülefşen	Türbe	Karamanoğlu Alaaddin Bey Türbesi	Karamanoğlu 1373	Bedrüddin Mahmut Bey	Var
Gazipaşa/Hasdere	Türbe	Hasdere Türbesi	Anadolu Selçuklu Karamanoğlu 1221-1471	Bilinmiyor	Yok
ÇEŞME					
Alanya/Alara	Çeşme	Alara Han Çeşmesi	Anadolu Selçuklu 1232	I.Alaaddin Keykubat	Alara Han Kitabesi
Alanya/ Kızlarpınarı	Çeşme	Kızlarpınarı Çeşmesi	Anadolu Selçuklu/ Karamanoğlu 1221-1471	Bilinmiyor	Yok
Alanya/Hasbahçe	Çeşme	Hasbahçe Çeşmesi	Anadolu Selçuklu 1221-1237	I.Alaaddin Keykubat	Yok

MEDRESE					
Alanya/Oba	Medrese	Oba Medresesi	Karamanoğlu Beyliği 1373-1398	Bilinmiyor	Yok
SU KEMERİ					
Alanya/Hasbahçe	Su Kemeri	Hasbahçe Köşkü Su Kemeri	Bizans/ Anadolu Selçuklu ?/1221-1237	I.Alaaddin Keykubat	Yok
DİĞER					
Aksu/Perge Antik Kenti	Sarnıç	Konaklama Yapısı	Bizans /Anadolu Selçuklu/ Beylikler 6.yy. / 1426	Bilinmiyor	Yok
Serik/Sillyon Antik Kenti	Konut	Sillyon İçkale Komutan Konutu	Bizans /Anadolu Selçuklu/ Beylikler 8. yüzyıl-1426	Bilinmiyor	Yok

3.1. Doğu Antalya Bölgesindeki Geç Orta Çağ Türk Döneminde İnşa Edilmiş veya Onarılarak Kullanılmış Yapılar

3.1.1. Köşkler

Çalışmada yer alan Aspendos Tiyatrosu Selçuklu Köşkü, Manavgat Hacıobası Köşkü, Alara İçkale Köşkü, Alanya Sugözü Köşkü, Alanya Hasbahçe Köşkü, Alanya Hacıbaba Köşkü, Alanya Gülefşen Köşkü, Alanya Buzağıavlusu Köşkü, Alanya Sedre Köşkü, Gazipaşa Şekerhane Köşkü ve Gazipaşa Kaledran Köşkü'nden oluşan 11 adet köşk yapısı, incelenmiştir. Aspendos Tiyatrosu Selçuklu Köşkü, Alara İçkale Köşkü ve Selinus Şekerhane Köşkü, bir antik dönem yerleşmesi sınırları içerisinde iken, diğer köşkler, antik yerleşme dışında kırsal bölgede inşa edilmiştir. Bu köşkler arasında Manavgat Hacıobası Köşkü daha önce yapılan yayın çalışmalarında yer almamaktadır ve ilk defa bu tez çalışması kapsamında incelenmektedir.

3.1.1.1. Aspendos Tiyatrosu Selçuklu Köşkü

Aspendos Tiyatrosu, Antalya merkez Kaleiçi yerleşiminin yaklaşık 41 km. doğusunda, deniz kıyısından yaklaşık 12 km. kuzeyde, Köprüçayı'nın (Eurymedon) yaklaşık 850 m. batısında yer almaktadır[416]. Belkıs Mahallesi sınırları içerisinde yer alan Aspendos Tiyatrosu, antik kentin doğu yamacındaki düzlük alana inşa edilmiştir (Şek. 19, Fot. 203). Roma döneminde MS. 2. yüzyılda inşa edilen yapı, geçirdiği son dönem restorasyon çalışmaları sayesinde günümüzde sağlam ve ziyarete açıktır. Çok büyük blok taşlarla inşa edilen ve kalın duvarlara sahip üç katlı cephe tasarımı ve anıtsal boyutu ile bölgenin en büyük tiyatro binasıdır ve adeta bir kale görünümündedir.

Anadolu Selçuklu Sultanı I. Alaaddin Keykubat'ın, 1221 yılında Alanya'nın fethi ardından ordu ile birlikte Antalya'ya doğru hareket ettiği sırada, Alara, Manavgat ve Aspendos antik kentini aynı yıl içinde kontrolü altına almış olmalıdır[417]. Sultan Alaaddin Keykubat, Aspendos Tiyatrosu'nu saray olarak kullanmak istediğinde, tiyatroyu restore ettirmiş[418] ve bu restorasyon sırasında tiyatroya yeni eklemeler yapılmıştır (Fot. 204-205). Tiyatronun sahne binasının doğu cephe ortasına kesme taş ve moloz taşın birlikte kullanıldığı, cepheden dışa taşkın yuvarlak kemerli bir giriş eklenmiştir. Bu baldeken tarzı girişin kuzey ve güney kanatlarına, asıl giriş kemerinden daha küçük, yuvarlak birer kemer daha açılmıştır. Bu kemerli girişin hemen güneyine, ikinci kat pencere seviyesine kadar çıkan, moloz taş ile tuğlanın birlikte kullanıldığı kare planlı bir payanda eklenmiştir. Tiyatronun sahne binasının

[416] Erten, 1997: 153; Köse, 2010: 373.
[417] Bibi, 1996: 266-270.
[418] Köse, 2010: 375-376; Duggan, 2011: 145.

güneydoğu ve kuzeydoğu köşelerinin doğu cephelerine, tiyatronun özgün inşa malzemesi ile aynı kesme taştan, kaplama şeklinde yeni bir cephe inşa edilmiştir. Bu taş kaplama cephe ortasına, tuğla malzeme ile büyük boyutlu birer sivri kemer yapılmıştır[419]. Doğu cephenin kuzey ve güney köşesine simetrik olarak yerleştirilen tuğla kemerlerin oturduğu kesme taş kaplama duvar, köşelerde sahne binasının tüm cephesi boyunca yükselmektedir. İki köşedeki bu cephe kaplama duvarın, tiyatronun zemin katındaki büyük pencerelerin bir kısmını, bilinçli olarak kapatmış olduğu görülmektedir.

Cephe kaplamaları, dışa taşkın giriş bölümü, payanda ve büyük sivri kemerlerin inşaatı tamamlandıktan sonra, tiyatronun dış cephesi ve iç duvarları kalın bir sıva ile sıvanmış ve üzerine kırmızı boya ile farklı boyutlarda zikzak desenleri resmedilmiştir. Doğu cephede yer alan giriş bölümün yüzeyindeki sıvalarda, payanda üzerindeki sıvalarda, payanda üst sınırındaki sıva üzerine küçük bir parçası kalan kırmızı renkli boya ile yapılmış zikzak desenleri gümümüzde de görülebilmektedir. Dış cephe kesme taşların derz aralarında, kesme taşları dört yönden çevreleyen kırmızı boya ile şeritler yapılmıştır. Sahne binasının iç bölümündeki tonozlu koridorların dış yüzlerinde ise, daha büyük zikzak desenlerinin resmedildiği görülmektedir. Dış cephedeki zikzak desenlerinin su dalgası biçiminde resmedildiği ve iç kısımlardakine oranla çok daha sık ve küçük boyutlu olduğu gözlemlenmiştir. Sıva üzerine yapılan bu resimlere ek olarak, dış cephedeki güney kemerin kuzeyindeki pencere lentoları üzerine yüzeysel siluet kabartma oyma şeklinde, aslan, geyik, kedi ve keçi gibi hayvan figürlerinin[420] tasvir edildiği görülmektedir (Fot. 205-213). Ayrıca tiyatronun sahne binası ortasında yer alan üçgen alınlıktaki Roma dönemine ait bir erkek figürü olan Dionysos kabartmasının, 13. yüzyılda, alçı sıva uygulamasıyla, bir kadın figürü olan Belkıs'a dönüştürülmüş olduğu düşünülmektedir[421].

3.1.1.2. Manavgat Hacıobası Köşkü

Manavgat Hacıobası Köşkü, Manavgat Kalesi'nin yaklaşık 17 km. doğusunda yer alan Hacıobası Mahallesi'nin güneyinde ve Manavgat-Konya kara yolunun yaklaşık 80 m. batısında yer almaktadır. Köşk, Karpuz Çay'ın yaklaşık 430 m. batısında yüksek olmayan kayalık bir tepenin güneye doğru sivrilerek daraldığı uç noktasındaki, düz alana inşa edilmiştir (Fot. 214-215). Köşkü çevreleyen duvarların büyük oranda sağlam olmasına karşın,

[419] Duggan, 2012a: 32-33.

[420] Duggan, 2011: 153; Duggan, 2012a: 34-35. Günümüzde çok zor görülebilen bu yüzeysel oyma tasvirlerin, çekiç ve sivri uçlu bir keski ile çok sayıda noktaya vurularak benekleme tekniği ile yapıldığı düşünülmektedir.

[421] Duggan, 2012b: 28-29. Belkıs figürünün Saba Melikesi ve Hz. Süleyman'ın eşi olduğu belirtilmiştir. Kabartma üzerindeki bugünkü izlerden yola çıkılarak, Selçuklu döneminde yapılan bu sıva kabartmanın, 1830-1884 yılları arasında atış talimi için kullanıldığı ve mermilerin kabartmanın içine girip sıvayı çatlatmış olduğu, ileri sürülmektedir.

kuzeydoğu, güneydoğu ve kuzeybatı köşeleri tamamen yıkılmıştır. Köşk yapısının odalarının da büyük oranda sağlam olmasına karşın, batı odanın güney cephesi tamamen yıkılmıştır. Doğudaki odanın doğu cephesi de büyük oranda yıkılarak üzerine kagir ve betonarmeden oluşan iki katlı bir konut inşa edilmiştir (Fot. 216-218). Ahır ve Odun deposu olarak kullanılan bu odanın tonoz örtüsü tamamen yıkılarak beton tavan yapılmıştır. Köşkün çevre duvarları sınırları içerisinde kuzey duvara bitişik briketten inşa edilen bir ahır, doğu ve güney yönde ise kagir ve betonarmeden oluşan iki katlı 3 adet konut bulunmaktadır.

Köşk yapısı, yüksekliği yer yer değişmekle birlikte en yüksek seviyesi yaklaşık 3 m. olan ve kalınlığı 70 cm. olan bir duvarla çevrelenmiştir. Köşk, çevre duvarının kuzeydoğu köşesine yakın bir noktada ve duvara bitişik olarak inşa edilmiştir. Yapı, doğu-batı doğrultulu uzanan, dikdörtgen planlı bir alan üzerine inşa edilmiştir (Şek. 20-21). Köşkün ikinci katına ilişkin herhangi bir mimari kalıntı ya da ize rastlanılmamış olduğundan tek katlı olduğu düşünülmektedir[422]. Köşk, sivri kemerli beşik tonoz örtülü dört oda ve bir eyvandan oluşmaktadır. Güney cephe ortasında yer alan eyvanın doğusundaki dikdörtgen planlı oda, diğerlerinden daha büyük tasarlanmıştır. Kuzey-güney doğrultulu bu odanın batı duvarında dört, kuzey ve doğu duvarında birer adet olmak üzere toplam altı adet dikdörtgen planlı duvar nişi görülmektedir. Diğer odalara geçiş, dikdörtgen biçimli birer kapı ile sağlanmaktadır. Odalarda, herhangi bir pencere açıklığı yoktur (Fot. 219-224).

Köşk yapısının çevre duvarı, doğu-batı yaklaşık 120 m.; kuzey-güney yaklaşık 77 m. ölçülere sahip bir iç alanı kaplamaktadır. Bu duvar, oturduğu alanın topografyasına bağlı olarak, kırılmalar yaparak doğuya doğru genişlemektedir. Çevre duvarından giriş, olasılıkla bugün yıkılmış olan güneydoğu yönünden sağlanmaktaydı. Çünkü çevre duvarının diğer cephelerinde herhangi bir giriş açıklığı görünmemektedir. Köşkün cephelerinde ve iç mekan duvarlarında herhangi bir zikzak deseni ya da fresko izine rastlanmamıştır. Fakat, kuzeybatı köşedeki küçük odanın batı duvarında, alçak kabartma tekniğinde küçük bir altı kollu yıldız motifi görülmektedir (Fot. 225).

Köşk yapısının cephe köşelerinde ve cephelerin orta kısımlarında, kapı-pencere lento ve sövelerinde ve duvar nişlerinde harç katkılı düzgün kesme taş ile irili ufaklı moloz taşların kullanıldığı görülmektedir. Çevre duvarında ise daha küçük moloz taşların harç katkılı bir duvar tekniğine sahip olduğu tespit edilmiştir. Köşk yapısının ve çevre duvarının dış cepheleri ve iç duvarlarının, bugünkü mevcut izlerden krem renkli bir sıva ile tamamen sıvanmış olduğu anlaşılmaktadır.

---

[422] Köşkün doğu yöndeki odasının üzerine inşa edilen iki katlı konutun inşaatı sırasında, bu bölümde ikinci kat duvarının yıkılmış olabileceği düşünülmektedir. Benzer bir durum Alanya Sugözü Köşkü'nde de tespit edilmiştir.

3.1.1.3. Alara İç Kale Köşkü

Alara İç Kale Köşk yapıları, Alara Kalesi'nin kurulmuş olduğu kayalık tepenin en üst noktasında, surlarla çevrili iç kalede yer almaktadır. Köşkü oluşturan yapı topluluğu, doğu yönde dikdörtgen planlı tonoz örtülü yan yana iki oda, orta alanda yan yana sıralanmış hamam yapısına ait mekanlar ve batı yönde tonoz örtülü koridorlar ile yan yana bitişik vaziyette yapılmış odalardan oluşmaktadır (Şek. 22-23). Yapılar, iç kalede düz alan bulunmadığı için keskin ve dik kayalık alan üzerine inşa edilmiştir. Köşkü oluşturan yapıların birinci kat duvarları temel seviyesine kadar yıkılmış, zemin kat yapıları büyük oranda sağlamdır. 2010 yılı kazılarında ortaya çıkarılan iç kale kapısından köşk yapılarına ve hamama kot farkından dolayı kaya oyma taş basamaklarla ulaşıldığı anlaşılmıştır[423] (Fot. 226-227).

Doğu yönde birbirine bitişik vaziyette yapılan iki mekanın zemin kat yapıları, sivri kemerli tonoz örtülü ve doğu-batı doğrultulu dikdörtgen planlıdır. Yapıların birinci kat duvarları temel seviyesine kadar yıkılmış olmasına karşın kalan duvar izlerinden, üst katın tek mekanlı bir salondan oluştuğu anlaşılmaktadır. İki yapının da girişi, batı yönde açılan sivri kemerli küçük kapılarla sağlanmıştır. Doğu yönde yer alan bir açıklık ile iki yapıdan birbirine geçiş sağlanmaktadır. Güney yöndeki yapı üç, kuzey yöndeki yapı, dört mazgal pencere ile aydınlatılmaktadır (Fot. 228-230).

Köşkün batı yöndeki yapıları ise düzensiz bir plan şemasına sahiptir. Birbirine bitişik vaziyette, dikdörtgen planlı tonoz örtülü beş yapıdan oluşmaktadır. Batı yöndeki yapıların da üst kat duvarları temel seviyesine kadar yıkılmıştır. Batı yöndeki yapılara, iç kale girişinin batı yönündeki taş merdivenle ulaşılmaktadır. Yapıların zemin kat girişi, kuzeydoğu yönde yer alan sivri kemerli küçük bir kapı ile sağlanmıştır. Bu kapıdan giriş yapıldıktan sonra, sivri tonoz örtülü dar bir koridor ile diğer yapılara geçiş sağlanmaktadır.

Köşkün doğu ve batı yöndeki yapıları, köşelerde düzgün kesme taş, cephelerde ise harç katkılı kaba yonu iri moloz taşlarla örülen bir duvar tekniğine sahiptir. Günümüzde büyük oranda dökülmüş olsa da var olan izlerden, iç duvarların ve dış cephelerin, krem renkli bir sıva ile tamamen sıvanmış olduğu anlaşılmaktadır.

3.1.1.4. Alanya Sugözü Köşkü

Alanya Sugözü Köşkü, Kızıl Kule'nin yaklaşık 3 km. kuzeyinde, Sugözü Mahallesi sınırları içerisindeki Hacet Deresi'nin 150 m. batısında, Alanya-Gazipaşa karayolunun hemen güney kenarında yer almaktadır. Köşk bugün sağlam ve zemin katı depo olarak kullanılmaktadır. Köşkün sadece alt katı, günümüze özgün halini koruyarak gelmiştir. Üst

[423] Eravşar, 2011: 201.

katında ise, harç katkılı moloz taşla inşa edilen geleneksel bir konut yer almaktadır. Köşkü ve güneyindeki hamamı kuşatan çevre duvarının büyük oranda yıkılmasına karşın, köşkün 40 m. kuzeyinde, karayolunun karşı şeridinde, kuzeye doğru devam eden bazı kalıntıları görülmektedir (Fot. 231-232).

Sugözü Köşkü, yaklaşık 14x9 m. dış ölçülere sahip doğu-batı doğrultulu dikdörtgen planlı bir alan üzerine inşa edilmiştir[424]. Köşkün zemin katı, batıdaki doğu-batı doğrultulu enine dikdörtgen, doğudaki ise, bu odayı kuzey-güney yönlü dikey kesen dikdörtgen planlı ve tonoz örtülü iki odadan oluşmaktadır. Köşkün girişi, kuzey cephe ortasına açılan dikdörtgen biçimli bir kapı ile sağlanmaktadır. İki oda arasındaki geçiş ise, doğudaki yapının batı duvar ortasına açılan bir kapı ile sağlanmaktadır. Batıdaki odanın duvarlarında, zeminden yaklaşık 1.00 m. yükseklikte, sivri kemerli dikdörtgen biçimli duvar nişleri, yer almaktadır. Köşkün zemin katındaki iki odadan, sadece doğudaki odanın kuzeydoğu köşesine yakın bir noktada küçük mazgal bir pencere bulunmaktadır (Şek. 24-25).

Yapı, köşelerde düzgün kesme taş, cephelerde ise harç katkılı moloz taşın kullanıldığı bir duvar tekniğine sahiptir. Duvarların ve tonozların iç yüzeylerinin tuğla ile örülmüş olduğu gözlenmiştir. Yapının iç duvarlarda ve dış cephede, krem renkli bir sıva ile sıvandığı görülmektedir. Yapının kuzey cephesinin özellikle zemine yakın bölgelerinde, doğudaki mekanın batı duvarında ve yapının diğer duvarlarındaki izlerden anlaşıldığı üzere, tüm cephede kırmızı renkli zikzak desenlerin resimlendiği tespit edilmiştir (Fot. 233-242).

3.1.1.5. Alanya Hasbahçe Köşkü

Alanya Hasbahçe Köşkü, Kızıl Kule'nin yaklaşık 2.8 km. kuzeydoğusunda Büyükhasbahçe Mahallesi'in kuzey sınırında, dağların yükselmeye başladığı burun kısmındaki yamaçta yer almaktadır. Hasbahçe Köşkü yapı grubu, dik bir kayanın güneyindeki teraslı alana inşa edilen köşk yapısına ait duvar kalıntıları, çevre duvarı, 2 sarnıç, 3 havuz, 1 çeşme, 1 su kemeri ve ona bağlı bir su kanalından oluşmaktadır[425]. Köşke ait yapıların çoğu duvar orta seviyesine kadar yıkılmış vaziyettedir. Kuzey yöndeki teraslı alana inşa edilen yapı topluluğu içinde, doğu bölümde yer alan tonoz örtülü oda, çeşme, aşağı sarnıçlar ile çevre duvarının güneybatı ve kuzeydoğu bölümleri büyük oranda sağlam olarak günümüze ulaşmıştır.

Köşkün çevre duvarının yüksekliği, özellikle kuzeydoğu bölümde yaklaşık 4.50 m.'yi bulmakta ve duvarın üst seviyesi ters "V" şeklinde sonlanmaktadır. Doğu ve batı çevre duvarı güneye doğru kırık hareketler çizerek yaklaşık 138 m. devam etmektedir. Çevre duvarının

[424] Redford, 2008: 53-54.
[425] Konyalı, 2011: 338-339; Redford, 1996: 454.

güney bölümünün ise bugün teraslı muz bahçeleri içerisinde kaldığı ve tamamen yıkıldığı için tespit edilememektedir[426] (Şek. 28-29, Fot. 243-246).

Eğimli ve çok geniş bir alana inşa edilen köşk yapıları, kuzey tarafta dik yamaçlı bir kaya ve diğer üç yönde yüksek bir çevre duvarı ile çevrelenmiştir. Yapılar, kayanın hemen güneyindeki eğimli alanın teraslanması sonucu oluşan taraçalı alana inşa edilmişken, çevre duvarları güneye doğru kırık hatlar çizerek günümüzde muz bahçesi olarak kullanılan teraslı tarlalar boyunca devam etmektedir.

Köşk yapıları, en kuzeyden güneye doğru, harç dolgulu moloz taş duvarlara düzeltilen üç kademeli bir teras üzerine, ayrı ayrı inşa edilmiştir. Buradaki yapılarının büyük oranda yıkılmış olmasına karşın, duvar bakiyeleri zeminden 2.50 m. yüksekliğe kadar izlenebilmektedir. İkinci ve orta terastaki yapının kuzey duvarı ortasında tuğla ile yapılmış sivri kemerli küçük nişler açıldığı görülmektedir. Bu alandaki yapıların çoğu yıkıldığı için mimari tasviri yapılamamaktadır. Bu alanın hemen doğusunda yer alan bir havuz ve sarnıç büyük oranda sağlam olarak günümüze ulaşmıştır. Dikdörtgen planlı, sivri beşik tonoz örtülü sarnıç, harç katkılı moloz taş örgülü duvarlara sahiptir. İç duvarları ve dış cepheleri krem renkli bir sıva ile sıvanan sarnıcın güney cephesi, kırmızı renkli zikzak desenleri ile bezenmiştir[427] (Fot. 247-249).

Teraslı bölümün hemen güneyinde suyu bol akan havuzlu bir çeşme bulunmaktadır. Bu çeşmenin yaklaşık 20 m. güneyinde karşılıklı iki sarnıç yer almaktadır. Çeşmenin suyu önce sarnıçları, daha sonra küçük ve dar bir kanal vasıtası ile güneye doğru akarak teraslı bahçenin sulanmasını sağlamaktadır. Bu kanalın suyu sarnıçların yaklaşık 60 m. güneyindeki bir büyük havuza, daha sonra bu havuzun yaklaşık 25 m. güneybatısındaki daha küçük havuza dolmakta ve kanal güneybatı yönüne devam ederek küçük bir dereye bağlanmaktadır.

Köşkü oluşturan bütün yapıların cephelerinde, moloz ve kayrak taşın birlikte kullanıldığı harç dolgulu bir duvar tekniği kullanılmıştır. Yapıların çoğunlukla moloz taş ve kayrak taştan oluşmasına karşın, kuzey cephesi sivri kemer nişli olan köşk mekanında, tuğla malzemenin yoğun kullanıldığı görülmektedir. Tüm yapılar, dış cephede ve iç duvarlarda krem renkli bir sıva ile sıvanmıştır.

[426] Redford, 1996: 454. Redford, Hasbahçe Köşkü'nün çevre duvarları ve diğer yapıların 20. yüzyılın başlarında yamacın kapsamlı bir şekilde yeniden teraslanması sırasında yıkılmış olabileceğini belirtmiştir.
[427] Redford, 1996: 454. Redford, bu bezeme tekniğinin Anadolu Selçuklu kraliyet yapılarının karakteristik süsleme üslubu olduğunu düşünmektedir.

3.1.1.6. Alanya Hacıbaba Köşkü

Alanya Hacıbaba Köşkü[428], Kızıl Kule'nin yaklaşık 4 km. kuzeydoğusunda, Gülefşen Karamanoğlu Mahmut Bey Cami'nin yaklaşık 800 m. güneybatısında, Hasbahçe Köşkü'nün yaklaşık 2.2 km. güneydoğusunda, Cikcilli Mahallesi sınırları içinde çevre yolunun yaklaşık 230 m. kuzeyinde yer almaktadır[429]. Köşk ve onu çevreleyen duvarı, kuzeye doğu eğimin ve yükseltinin artmaya başladığı, güneye doğru meyilli geniş bir alan üzerine inşa edilmiştir (Fot. 250-252). Köşkün ikinci kat duvarları, duvar üst köşeleri, giriş kapısının yan bölümleri, doğu odanın tonozu ve çevre duvarının birçok bölümü, yakın çevresinde asfalt yol ve tarım terasları yapılması sırasında yıkılmıştır. Çevre duvarının güneydoğu köşesi ile doğu ve batı yöndeki bazı kısımları ayakta kalabilmiştir.

Hacı Baba Köşkü, yaklaşık 12x6 m. dış ölçülere sahip, doğu batı doğrultulu uzanan dikdörtgen bir alan üzerine oturmaktadır. Özgününde iki katlı olan Hacıbaba Köşkü'nün alt katı, bir kapı ile birbirine açılan sivri tonoz örtülü iki odadan oluşmaktadır. Batıdaki küçük oda kuzey-güney yönlü, doğudaki büyük oda ise, doğu batı yönlü dikdörtgen planlıdır. Köşkün üst kattaki duvar izlerinden, üst kat planının tek mekanlı ve dikdörtgen planlı bir odadan oluştuğu anlaşılmaktadır (Şek. 26-27). Yapının girişi, güney cephe ortasında yer alan dikdörtgen biçimli bir kapı ile sağlanmaktadır. Köşkün alt kat batı odası güney cepheye açılan küçük bir mazgal pencere ile aydınlatılırken, doğudaki odanın güney cephesindeki sonradan kapatılan bölümün yine mazgal pencere boşluğu olduğu düşünülmektedir. Bu iki açıklık dışında yapıda herhangi bir pencere açıklığı yoktur. Üst kat duvarları, büyük oranda yıkıldığı için pencere yerleri ve biçimleri tespit edilememiş olsa da en az iki büyük pencere ile aydınlatıldığı düşünülmektedir. Köşkün cepheleri, irili ufaklı moloz taşlardan oluşan harç dolgulu duvar örme tekniği ile inşa edilmiştir. Taş aralarında, tonoz iç yüzeyinde ve duvar nişlerinin iç kısımlarında tuğla kullanılmış, yapı içeride ve dışarıda krem renkli sıva ile sıvanmıştır. Doğu yöndeki büyük odanın iç mekan duvarlarında, günümüzde sadece izleri kalan, zeminden yaklaşık 1.00 m. yükseklikte yan yana birbirini tekrarlayan nişlerin alt kısımları kırmızı boyalı zikzak desenleriyle süslenmiştir. İkinci kata çıkışı sağlayan herhangi bir merdiven izine rastlanmamış olması, ikinci kata ulaşımın bir ahşap merdivenle sağlanmış olabileceğini akla getirmektedir (Fot. 253-258).

[428] Yavaş, 2000: 100. Yavaş, Hacıbaba Mezarlığı'nda yer alan büyük bir kitabenin, Hacıbaba isimli bir kişinin mezar taşı olarak kullanıldığını ve Köşkün adını bu kişiden aldığını belirtmektedir.
[429] Redford, 1995: 147.

3.1.1.7. Alanya Gülefşen Köşkü

Alanya Gülefşen Köşkü, Kızıl Kule'nin yaklaşık 5 km. kuzeydoğusunda, merkez Oba Mahallesi'nin kuzeyinde, Çıplaklı mevkiinde yer almaktadır. Köşk, Karamanoğlu Mahmut Bey Cami'nin yaklaşık 85 m. kuzeyindeki düzlük alan üzerine inşa edilmiştir. İkinci kat çatı seviyesine kadar kısmen sağlam durumda olan köşkün çatısı ve ikinci kat doğu duvarı tamamen yıkılmış ve cephelerde yer yer dökülmelerin oluştuğu görülmüştür. Köşkün batı duvarına bitişik olarak inşa edilen tek mekanlı küçük bir oda ise temel seviyesine kadar yıkılmıştır (Fot. 259-262).

Gülefşen Köşkü yaklaşık 12x6 m. dış ölçülere sahip[430] kuzey-güney doğrultulu L planlı, iki katlı ve tonoz örtülü iki odadan oluşmaktadır[431]. Bu odalardan kuzey yöndeki daha büyük, güney yöndeki ise çok küçük boyutlarda tasarlanmış ve ikisi de beşer adet mazgal pencere ile aydınlatılmıştır. Köşkün girişi, kuzeydeki büyük odanın güney köşesine açılan dikdörtgen biçimli küçük bir kapı ile sağlanmakta ve bu odanın güneydoğu köşesindeki dikdörtgen biçimli küçük bir kapı ile küçük odaya geçiş sağlanmıştır. Köşkün üst kat pencereleri, dikdörtgen biçimli, sivri kemerli ve geniş açıklıklara sahip iken, alt kat pencerelerinin küçük mazgal şeklinde tasarlandığı tespit edilmiştir (Şek. 30).

Köşkün üst katı tek mekanlı büyük bir salon ile salonun güney kısımda bulunan ve salona açılan küçük bir eyvandan oluşmaktadır. Üst kata çıkış, dışarıdan kuzey cepheye bitişik taş basamaklı bir merdivenle sağlanmıştır. Kazı çalışmaları sonucunda ortaya çıkarılan su kanalı ve havuz temellerinden eyvanın ortasında küçük bir havuz yer aldığı tespit edilmiştir. Bu havuzun suyu, batı yönden bir kanal ile getirilmiş ve güneydeki pencere altındaki sekinin altından yine bir kanal vasıtasıyla aşağıya indirilerek sokaktaki dereye boşaltılmaktadır. Yapının güney ve batı cepheleri ile üst kattaki güney pencerenin iç kısımlarının, kare, üçgen ve zikzak biçimli kırmızı fresklerle süslenmiş olduğu belirtilmektedir[432].

Yapının, köşelerde düzgün kesme taş, cephelerde ise irili ufaklı moloz taşlar arasında yer yer tuğla kırıklarının birlikte kullanıldığı ve harç dolgulu bir duvar tekniği ile inşa edildiği görülmektedir. Bugünkü izlerden köşkün duvarlarının içeride ve dışarıda krem renkli bir sava ile tamamen sıvanmış olduğu ve cephelerin belirli seviyelerde yer yer kırmızı renkli kare, üçgen ve zikzak desenleri ile bezenmiş olduğu anlaşılmaktadır (Fot. 263-268). Ayrıca, kazı

---

[430] Karamağaralı, 1988: 141.
[431] Dülgerler, 2006: 136.
[432] Karamağaralı, 1988: 141. Gülefşen Köşkü'nde, 1988 Eylül ayında Beyhan Karamağaralı tarafından kazı çalışmaları gerçekleştirilmiştir. Sıva üzerine fresko tekniği isle yapılan resimler, bugün batı cephe mazgal pencereleri arasında çok zor seçilebilmektedir. Diğer resimler büyük oranda silinmiş ve günümüzde görülememektedir.

çalışmaları sırasında görülen, yapının üst kat duvarlarındaki çini kaplama izlerinden yola çıkılarak, iç duvarların belirli bir seviyeye kadar çini ile kaplanmış olabileceği düşünülmektedir[433].

3.1.1.8. Alanya Buzağı Avlusu Köşkü

Alanya Buzağı Avlusu Köşkü, Kızıl Kule'nin yaklaşık 5.3 km. doğusunda, merkez Oba Mahallesi sınırları içerisinde ve Dim Çayı'nın hemen batı kıyısında yer almaktadır. Köşke ait çevre duvarları, deniz kıyısının yaklaşık 400 m. kuzeyinde bulunmakta ve günümüzde yüksek beton binalar arasında kaldığından yapı, güçlükle tespit edilmektedir. Buzağı Avlusu Köşkü'nde yaptığımız inceleme ve araştırma çalışmaları sırasında, köşkün sadece çevre duvarının batı ve güney yöndeki kısımlarının sağlam olarak günümüze ulaşmış olduğunu tespit ettik. Köşk yapısı ve çevre duvarının doğu ve kuzey bölümleri, yıkılarak tamamen yok olmuştur. Köşkün çevre duvarı içerisinde günümüzde çok katlı beton binalardan oluşan bir site yer almaktadır (Fot. 269-272). 1946 yılında Buzağıavlusu Köşkü'nü ziyaret eden İ. H. Konyalı, köşkün çevre duvarının büyük oranda sağlam olduğunu ve köşk yapısının da alt katının sağlam, üst katının yıkılmış olduğunu kaydetmiştir[434].

Buzağı Avlusu Köşkü'nün yaklaşık 12x8 m. dış ölçülere sahip, doğu batı yönünde uzanan dikdörtgen bir alan üzerine iki katlı olarak inşa edildiği belirtilmektedir. Köşkün üst katında, Dim Çayı'na ve denize doğru yönlendirilmiş bir balkon kısmının yer aldığı ifade edilmiştir[435]. Bu bilgiler ışığında, günümüzde tamamen yıkılmış olan köşk yapısının, çevre duvarları içinde yer alan iki katlı, balkonlu ve tonoz örtülü odalara sahip olan bir köşk yapısı olduğu anlaşılmaktadır.

Köşk yapısını çevreleyen duvarın batı ve güney yönde kısmen sağlam kaldığını, doğu ve kuzey yönde ise tamamen yıkılarak yerine yeni duvar örüldüğünü tespit ettik. Günümüze ulaşan duvarın çevre uzunluğu yaklaşık 270 m.'dir. Düzensiz bir plan arz eden çevre duvarı, batı yönde güneye doğru düz bir hat şeklinde devam ederken güneye doğru yarım daire kavis yaparak doğu yönde Dim Çayı ile sınır oluşturmaktadır (Şek. 31). Batıdaki çevre duvarının orta kısmında, Bizans dönemine ait bir kilisenin yarım daire apsisi yer almaktadır. Kilise apsisi, duvardan bir burç gibi dışa taşkın bir şeklide bırakılmış ve yuvarlak kemerli penceresi harçlı moloz taş ile doldurulmuştur. Kilisenin diğer duvarları tamamen yıkılmıştır (Fot. 273-274). Çevre duvarının batı yönde bugünkü yol zeminin yükselmesi sonucu dış cephe

---

[433] Karamağaralı, 1988: 142.

[434] Konyalı, 2011: 358-360. Konyalı, köylülerin buradaki köşkün avlusunu sığır ve buzağı ahırı gibi kullandığı için bu bölgeye Buzağı Avlusu dediklerini kaydetmiştir.

[435] Yavuz, 1970: 367-368; Redford, 2008. 55. Yavuz, 1970 yılında köşkün tamamen yıkılmış olduğunu ifade etmiştir.

yüksekliğinin yaklaşık, 1.50 m. olduğu, iç kısımlarda ise duvar yüksekliğinin yer yer yaklaşık 4 metreye ulaştığı tespit edilmiştir (Fot. 272). Yaklaşık 75 cm. kalınlığa sahip olan duvarın üst noktası, ters "V" şeklinde sivrilmektedir. Çevre duvarı, irili ufaklı moloz taşların arasına harç dolgulu duvar tekniği ile örülmüş ve bugünkü izlerden duvar yüzeyinin krem renkli bir sıva ile tamamen sıvandığı anlaşılmıştır.

3.1.1.9. Alanya Sedre Köşkü

Alanya Sedre Köşkü[436] Kızıl Kule'nin yaklaşık 20 km. doğusunda, Syedra antik kentinin yaklaşık 3.3 km. doğusunda, Demirtaş Çayı'nın yaklaşık 330 m. batısında, deniz kıyısına yaklaşık 1.5 km. mesafede yer alan Demirtaş Mahallesi sınırları içerisinde, günümüzde modern binalar ve seraların arasında kalan küçük bir yükselti üzerinde bulunmaktadır (Fot. 275-276). Köşk yapısı, 2017 yılında Alanya Belediyesi tarafından yapılan restorasyon çalışmaları sonucunda günümüzde sağlam ve ayakta olup herhangi bir işlevde kullanılmamaktadır.

Sedre Köşkü, 15x13 m. dış ölçülere sahip kuzey-güney doğrultulu dikdörtgen bir alan üzerine oturmaktadır[437]. Köşk, biri güney; diğeri batı yönde olmak üzere, iki avlulu ve iki katlıdır. Zemin kat, güney yönde doğu-batı yönlü dikdörtgen planlı büyük bir salon, kuzeyde bir sarnıç, dikdörtgen planlı bir oda ve doğu yöne açılan bir eyvandan oluşmaktadır. Salona iki avludan da giriş sağlanmakta ve kuzey yöndeki oda ile eyvana geçiş yine bu salondan yapılmaktadır. Köşkün zemin katında yer alan tüm odalar, sivri kemerli beşik tonoz örtülüdür. Zemin kat mekanları, üst kısımda iki adet mazgal ve doğu yönde dikdörtgen biçimli bir alt pencere ile aydınlatılmaktadır. Üst kata çıkış ise, salonun güney yöndeki giriş kısmından taş basamaklı bir merdiven ile sağlanmaktadır.

Sedre Köşkü'nün üst kat planı, zemin kat planı ile aynıdır. Kuzeybatı köşede yer alan sarnıcın düz çatısına dar bir koridor ile geçiş yapılmış ve sarnıcın çatısı teras amacıyla kullanılmıştır. Üst katta yer alan salonun güney zeminine, 1.00x1.00 m. ölçülerinde bir havuz ve sığ bir su kanalı yapılmıştır[438]. Üst kattaki salon, dikdörtgen biçimli sivri kemerli büyük pencerelerle aydınlatılırken, kuzeydeki oda iki adet mazgal pencere ile aydınlatılmaktadır. Doğu cephenin alt ve üst katında ve kuzey cephenin üst katında, tuğla ile oluşturulmuş sivri kemerli üç adet büyük eyvan bulunmaktadır (Şek. 23-33).

Sedre Köşkü'nün alt kat cephelerinde, antik dönem yapılarına ait olan sütun gövdeleri ve yoğun mimari plastik parçalar devşirme malzeme olarak kullanılmıştır. Avlu duvarlarında

[436] Köşkün adını, batısında yer alan Syedra antik kentinden aldığı düşünülmektedir.
[437] Yavuz, 1970: 356. Yavuz, profilli kesme taşların ve sütun gövdelerinin Syedra antik kentinden getirilmiş olduğunu düşünmektedir.
[438] Yavuz, 1970: 363-365; Yavaş, 2007: 209.

ve cephenin ikinci katında, irili ufaklı moloz taşların harç katkılı bir duvar tekniğine sahip olduğu görülmektedir. Eyvan tonozları ile kemerleri ve pencerelerin sivri kemerleri, tuğla ile örülmüştür (Fot. 277-287).

Köşkün iç duvarlarının ve dış cephesinin krem renkli, kalın bir sıva ile tamamen sıvandığı görülmektedir. İç mekan duvarlarının farklı dönemlerde iki kere sıvandığı bugünkü izlerden anlaşılmaktadır. Zemin katta yer alan salonun kuzeydoğu duvarına, ikinci kat sıvanın altından çıkan eski sıvanın üzerinde, dört adet yelkenli ve kürekli gemi, iki adet stilize edilmiş büyük boynuzlu dağ keçisi ve geyik, bir deveyi yularından çeken başı sarıklı, sakallı, tüccar veya levent görünüşlü genç bir erkek figürü, graffiti tekniğinde resmedilmiştir[439].

3.1.1.10. Gazipaşa Şekerhane Köşkü

Gazipaşa Şekerhane Köşkü, denizin hemen kıyısında kurulan Selinus antik kentinin kuzey yöndeki düzlüğünde, İnceağrı Çayı'nın yaklaşık 130 m. kuzeyinde ve denize yaklaşık 650 m. mesafede yer almaktadır. Köşkün ikinci kat duvarları tamamen yıkılmıştır. Köşkün kuzey ve güney cephelerindeki kesme taş kaplamaların bazıları dökülmüş olmasına karşın köşk günümüzde, kısmen sağlam ve ayaktadır (Fot. 288-289). 1960'lı yıllarda yapının üst kata çıkan merdivenleri ve doğu cephedeki mermer blokların sökülmüş olduğu belirtilmektedir. Türkçe av köşkü anlamına gelen Şikarhane sözcüğünün günümüzde Şekerhane olarak dönüştüğü ve bu sözcüğün yapının adını ve asıl işlevini açıkladığı düşünülmektedir[440].

Şekerhane Köşkü, 22x14 m. dış ölçülere sahip[441] kuzey-güney yönünde uzanan dikdörtgen planlı bir alan üzerine inşa edilmiştir. Zemin kat, kuzey yönde kare planlı küçük bir oda, güney yönde dikdörtgen planlı ve diğer odadan daha büyük olmak üzere, arka arkaya tonoz örtülü iki odadan oluşmaktadır. Köşkün kuzeybatı köşesine, kuzey yöne bakan, sivri kemerli küçük bir eyvan açılmıştır. Kuzeybatı cephede ise ikinci kata çıkışı sağlayan taş basamaklı bir merdivenin kalıntıları görülmektedir. Köşkün zemin kat girişi, kuzey cephe ortasına açılan dikdörtgen biçimli bir kapı ile sağlanmaktadır. Bu kapı ile aynı aks üzerinde yer alan ve iki oda arasındaki geçişi sağlayan, dikdörtgen biçimli bir kapı daha mevcuttur. Güneydeki oda, güney cepheye açılan dikdörtgen biçimli üç adet mazgal pencere ile aydınlatılırken, kuzeydeki odada herhangi bir pencere açıklığı bulunmamaktadır (Şek. 34). Düzgün kesme taş bloklarla inşa edilen yapının Selçuklu kaplama duvarı arasında, moloz taş

[439] Yavuz, 1970: 358-360.
[440] Redford, 1998: 74-75.
[441] Winterstein, 2008: 150.

katkılı harç kullanılmıştır. Köşkün çevre duvarı, güney yönde iki sıra büyük kesme taş duvar üzerine, dört sıra iri kaba yonu moloz taş ile oluşturulmuştur (Fot. 290-296).

3.1.1.11. Gazipaşa Kaledran Köşkü

Gazipaşa Kaledran Köşkü, Antalya-Mersin il sınırını oluşturan Yakacık Mahallesi sınırları içinde akan Kaledran Deresi'nin batı kenarında, Gazipaşa-Anamur kara yolunun üzerindeki Kaledran Köprüsü'nün yaklaşık 450 m. kuzeybatısında, dar vadi içinde yer alır. Kaledran Deresi boyunca uzanan tarlaların batı sınırını oluşturan toprak bir yol ile köşke ulaşım, sağlanmaktadır. Köşk, büyük oranda sağlam ve ayakta olmasına karşın, batı ve doğu cephesindeki kapı ile pencere kenarlarında ve zemin kat tonoz kemerlerinde, geniş çaplı dökülmeler mevcuttur (Fot. 297-298).

Kaledran Köşkü yaklaşık 12x11 m. dış ölçülere sahip, kareye yakın dikdörtgen planlıdır. İki katlı olan köşkün zemin katı, doğu batı doğrultulu, dikdörtgen planlı ve sivri kemerli beşik tonoz örtülü büyük bir salon ve salonun kuzeybatısında yer alan tonoz örtülü daha küçük bir odadan oluşmaktadır. Bu küçük oda, salon zemininden üç basamak daha yüksek inşa edilmiştir. Köşkün girişi, batı cephesine açılan dikdörtgen biçimli küçük bir kapı ile sağlanmaktadır. Zemin kattaki salon ve küçük oda, ikişer adet mazgal pencere ile aydınlatılmaktadır (Şek. 35).

Köşkün üst katı, zemin kat ile aynı plan şemasına sahiptir[442]. Üst kata çıkış, asıl girişin hemen kuzeybatısında yer alan küçük odadan, taş basamaklı bir merdiven ile sağlanmaktadır. Üst kat salonu doğu yönde, küçük açıklıklı bir eyvan biçiminde dereye açılmaktadır. Üst kat salonu, dikdörtgen biçimli ve sivri kemerli üç büyük pencere ile, kuzeybatısındaki küçük oda ise dikdörtgen biçimli iki küçük pencere ile aydınlatılmaktadır (Şek. 36).

Cephe köşelerinde, kapı kenarlarında, eşik taşlarında, merdiven basamaklarında ve tonoz takviye kemerlerinde düzgün kesme taş kullanılmıştır. Birinci kat tonozun alt yüzeyinde, pencere kenarlarında ve sivri kemerlerde tuğla kullanılmıştır. Harç katkılı moloz taş duvar örgüsüne sahip olan yapı, iç duvarlarda ve dış cephede krem renkli bir sıva ile tamamen sıvanmıştır (Fot. 299-304).

3.1.1.12. Değerlendirme

Köşk, Anadolu Selçuklu devleti ve Türk Beylerinin avlanma, dinlenme, ziyafet ve eğlence düzenleme[443] gibi özel faaliyetlerin yapıldığı, geniş avlu içerisinde yer alan iki katlı konutlardır. Köşklerin hepsinin ortak özelliği, bir su kaynağına yakınlık, bir çevre duvarı

[442] Yavaş, 2007: 209.
[443] Yavaş, 2000: 12-14.

içerisinde yer alma, tonoz örtülü odalardan oluşan iki katlı balkonlu düzenleme, deniz manzarası ve yeşil bir peyzaj alanına sahip olmasıdır[444]. Bunlara ek olarak köşklerin, çoğunlukla kırsal alanlarda, bir akarsu ya da su gözüne yakın bir noktaya inşa edilmiş olmaları, bu yapıların avlanma[445] ve dinlenme faaliyetleri için uygun olduklarını desteklemektedir.

Anadolu Selçuklu devleti tarihçisi İbn-i Bibi, 1282 yılında tamamladığı eserinde: *"…Sultan (I. Alaaddin Keykubat 1220-1237), Alaiye'de kalenin dışında yaptırdığı Av Evi'ne (Şikar-hane) giderken, Kemaleddin* Kamyar *da atının üzerinde onun yanında yer aldı*[446]." diye kaydetmiştir.

1330 yılında Alanya'ya gelen ünlü seyyah İbn-i Battuta: *"Cumartesi günü Kadı Celaleddin ile birlikte atlarımıza binerek Alanya sultanı olan Karamanoğlu Yusuf Bek ile görüşmek üzere yola çıktık. Onun konağı şehirden 10 mil (yaklaşık 16 km.) uzaktaydı. Onu sahilde bir tepenin üzerinde yalnız başına otururken buldum. Vezirleri ve kumandanları daha aşağıda, askerleri ise sağ ve sol tarafta yer almışlardı…*[447]*."* şeklinde tarif etmiştir.

Geç Orta Çağ Türk dönemi kaynaklarının belirttiği gibi Selçuklu Sultanları ve Karamanoğlu Beylerinin, avlanma ve dinlenme faaliyetleri için daha çok doğu Antalya bölgesini tercih ettikleri anlaşılmaktadır. Antalya bölgesinin kışın ılıman iklimi, zengin akarsu kaynakları ve avlanma açısından çok uygun doğal çevre koşullarına sahip olmasının, bu bölgeyi tercih etmelerindeki en önemli etkenler olduğu ileri sürülebilir.

Aspendos Tiyatrosu Selçuklu Köşkü'nde Türk dönemine ilişkin herhangi bir kitabe bulunmadığından, kim tarafından ve ne zaman köşke dönüştürüldüğü kesin olarak bilinemese de cephede yer alan aslan kabartmaları ve kırmızı zikzak boyamalarından hareketle, I. Alaaddin Keykubat zamanında gerçekleşmiş olduğu ileri sürülebilir. Doğu Antalya bölgesinin 1225 yılında I. Alaaddin Keykubat zamanındaki kesin fethi ardından Aspendos Tiyatrosu, kale kadar sağlam ve güçlü mimari yapısı dolayısıyla, bir köşke dönüştürülmüş ve bu anıtsal Roma Tiyatrosu, Sultan'ın bölgedeki hakimiyetinin ve iktidarının adeta temsiliyeti olmuştur. Aspendos Tiyatrosu'na eklenen büyük tuğla sivri kemerler, cephe ortasında dışa taşkın sivri kemerli giriş kapısı, alçak kabartma tekniğinde işlenmiş aslan figürleri ve sıva üzerine kırmızı

[444] Redford, 1995: 148; Yavaş, 2007: 207.
[445] Yavaş, 2007: 209. Şikarhane olarak adlandırılan benzer tipteki bu köşklerin, Anadolu Selçuklu döneminde günlük yaşamının en önemli sosyal olaylarından biri olan avlanma eyleminin yapıldığı özel yapılar olarak nitelenmektedir.
[446] Bibi, 1996: 290.
[447] Battuta, 2020: 274.

zikzak desenleri; pagan Roma yapısına Selçuklu Türk-İslam kimliği kazandırmıştır[448]. Tiyatronun sahne binasının dış cephesinde ve iç duvarlarında yer alan aslan ve zikzak bezemeleri ile yapıya, Anadolu Selçuklu devletinin kraliyet imzası atılmıştır.

Roma Tiyatrosu'nun sultana özgü bir yapı olarak köşke dönüştürülmüş olması, bölgenin Türk hakimiyetini pekiştirmiş olmalıdır. Tiyatronun köşke dönüştürülmesinden sonra, Perge, Sillyon ve Aspendos gibi çok büyük antik kentlerin çevresindeki kırsal bölgeye Türkmenler yerleşmeye başlamıştır. Köşkün, Anadolu Selçuklu sultanları tarafından bizzat kullanılmış olmasının, bölgenin kırsal yerleşmelerine güven vermiş olduğunu düşünmekteyiz.

Manavgat Hacıobası Köşkü'nün inşa kitabesi bulunmadığından, ne zaman ve kim tarafından yaptırıldığı kesin olarak bilinmemektedir. Köşkün geniş bir alanı kaplayan duvar ile çevrelenmiş olması ve zemin planı açısından Alanya Hacıbaba, Sugözü, Hasbahçe ve Buzağıavlusu Köşkleri ile benzerliğinden dolayı, Anadolu Selçuklu döneminde 1221-1260 yılları arasında inşa edildiği ileri sürülebilir. Köşkün yakın çevresinde geç Orta Çağ Türk dönemine ilişkin herhangi bir yapı kalıntısına rastlanmamıştır. Köşkün hemen yakınındaki Karpuz Çayı'nın kıyısındaki sulak ve düzlük alanlar ile kuzeyindeki ormanlık tepeler, özellikle kış ve bahar aylarında su seviyesinin artmasıyla balık, su kuşları, yaban domuzu ve yaban tavşanı gibi av hayvanlarının yoğun yaşadığı uygun bölgeler olduğu gözlenmiştir[449].

Köşkün kuzeyindeki yamaçlar üzerinde kurulan, Uzunkale, Aksaz, Karacalar ve Hacıobası gibi kırsal yerleşimlerin, köşkün buraya inşa edildikten sonra 13. yüzyılda kurulduğu ve zaman içinde genişlediği düşünülmektedir. Bu kırsal yerleşmelerde, geç Orta Çağ Türk dönemine ilişkin herhangi bir yapının bulunmamasına karşın, 15. yüzyıl başında Müslüman nüfusun yaşadığı ve bu yerleşimlerden yıllık vergi alındığı kaydedilmiştir.

Alara İçkale Köşkü'nün inşa kitabesi bulunmadığından kim tarafından ve ne zaman yaptırıldığı kesin olarak bilenemese de I. Alaaddin Keykubat tarafından yaptırılan Alara Kalesi ve Alara Han ile birlikte, 1231-1232 yılları arasında inşa edildiği düşünülmektedir[450]. İç Kale'nin batı tarafında bulunan yapılarla, doğusundaki köşkün mekanlarının duvar örgüsünde farklılıklar tespit edilmiştir. Batı yöndeki yapıların kuzeydoğudaki tonozlu galerilere göre daha nitelikli duvar örgüsüne sahip olması, köşkün bu bölümdeki yapılarının 13. yüzyıl öncesine ait olabileceği düşünülmektedir[451]. İç kalenin güneybatısındaki yapı grubuna ait mekanların iç duvarlarında, Selçuklu dönemine ait olan fresk izleri ile firuze

[448] Selinus antik kenti içinde yer alan bir Roma dönemi tapınak-mezar yapısının onarılarak, Selçuklu döneminde köşke dönüştürüldüğü bilinmektedir.
[449] Bu bölgede kış aylarında gerçekleştirdiğimiz yerinde inceleme çalışmaları sırasında, akarsu kıyısında özellikle su kuşlarının günümüzde de yaşadığı gözlenmiştir. Kuzeydeki ormanlık tepelerde de yakın zamana kadar yaban tavşanı ve domuz avının yapıldığı öğrenilmiştir.
[450] Yetkin, 1970: 72-84.
[451] Eravşar, 2010: 66.

renkli çini parçalarından hareketle, bu bölümdeki yapıların köşkün asıl idare bölümü olabileceği düşünülmektedir[452].

Alara İç Kale Köşk yapıları, Alanya Kalesi'nde olduğu gibi, Alara Kalesi'nin en üst noktasına inşa edilmiştir. Sultanın ikamet yeri olan iç kale bölümü, kalenin en korunaklı kısmıdır. Ayrıca iç kale, konum itibariyle çam ormanları ile kaplanmış doğal tepeler, kuzeyde sarp vadinin ve güneyde Alara Çayı'nın oluşturduğu doğa ve deniz manzarasına en hakim olan noktadır. Selçuklu sultanlarının saray ve köşklerini doğanın güzelliğini en iyi değerlendiren noktalara inşa ettirdiği ileri sürülmektedir. Köşklerin inşa edildikleri bu doğal alanların, Selçuklu sultanların manzara zevkinin somut temsili olduğu belirtilmiştir. Alara İç Kale Köşkü, bulunduğu konum itibari ile akarsu ve çam ormanları ile kaplı küçük tepelerin oluşturduğu doğal çevrenin, avlanmaya çok müsait olduğu ve buradaki köşkün de av ve eğlence köşkü olduğu düşünülmektedir[453]. Alara İç Kale Köşk yapıları, dar bir alanda dağınık plan kurgusu ve köşk yapılarının hamam ile organik bağ kurmuş olması yönüyle diğer köşklerden ayrılmaktadır.

Alanya Sugözü Köşkü'nün inşa kitabesi bulunmadığından, kim tarafından ve ne zaman yaptırıldığı kesin olarak bilenemese de, dış cephesinde ve iç duvarlarda yer alan kırmızı zikzak desenlerden ötürü, Anadolu Selçuklu döneminde 13. yüzyılda inşa edildiği düşünülmektedir [454]. Köşkün hemen doğusundan akan Hacet-Benler Deresi ve çevresinin; Roma, Bizans ve geç Orta Çağ Türk döneminde önemli bir yerleşim yeri ve Alanya'nın önemli su kaynaklarından biri olduğu ileri sürülmektedir[455]. Sugözü köşkünün çevre alanı, bu iki derenin arasında çok geniş bir bölgeyi kapsamaktadır. Köşk yapısı ve hemen güneyindeki hamam, geniş ve yüksek çevre duvarları ile iki derenin ortasında kalan düz alana, planlı bir şekilde inşa edilmiştir. Alanya Kalesi'nin kuzeyinde yer alan ve sultanın özel kullanım yapıları olan Sugözü Köşkü ve ona bağlı olan Sugözü Hamamı, cephesinde yer alan kırmızı boyalı büyük zikzak desenleri ile hem Alanya Kaleiçi'nin hem de kırsal bölgesinin, yeni iktidarı olan Selçuklu devletinin egemenlik sembolü olarak, bölgesel yönetimin gücünün görünür kılındığı düşünülmektedir.

Alanya Hasbahçe Köşkü'nün inşa kitabesi bulunmadığından, kim tarafından ve ne zaman inşa ettirildiği kesin olarak bilinememektedir. Tonozlu Oda'nın güney cephesi üzerindeki büyük, kırmızı zik zak desenleri, yüksek çevre duvarı içinde yer alan tonozlu ve sivri kemerli yapıların plan ve malzeme teknik özellikleri bakımdan, Anadolu Selçuklu

[452] Eravşar, 2011: 202-203.
[453] Yetkin, 1970: 72-84.
[454] Redford, 2008: 183.
[455] Redford, 1996: 455.

devletinin diğer köşk yapıları ile benzerliğinden dolayı, 1221-1237 yılları arasında I. Alaaddin Keykubat döneminde inşa edildiği düşünülmektedir[456].

5.1 hektarlık alanı kaplayan Hasbahçe Köşkü[457] yapı topluluğu, kapladığı alanın genişliği, içerdiği yapı sayısının fazla olması ve köşk yapıların teraslar üzerine ayrı ayrı konumlanması bakımından diğer köşk yapılarından ayrılmaktadır. Hasbahçe Köşkü sınırları içindeki yapıların çoğu su ile ilişkilidir. Su kemeri, su kanalları, sarnıçlar, havuzlar ve çeşme gibi yapıların sayıca fazla olması, suyun kontrol altında tutularak hem görsel ve işitsel özelliğinden istifade etmek hem de yaz mevsiminin sıcak ve kurak günlerinde, Sultan I. Alaaddin Keykubat'a has olan bu geniş bahçeyi[458], sulama amacıyla kullanılmak istendiğini göstermektedir. Hasbahçe bölgesinin, Alanya Kalesi'ni kuzeyden gören korunaklı bir yamaç olması, Alanya Kaleiçi merkez yerleşimin dışında denizi gören huzurlu bir peyzaj alanına sahip olması, verimli tarım terasları ile bol su kaynağına sahip olması ve kuzeydeki ormanlık tepelerin avlanma için uygun alanlar sunması gibi etmenlerin, bu bölgeye geniş bir alanı kaplayan bir köşk yapı topluluğunun inşa edilme tercihleri arasında olduğu düşünülmektedir.

Hasbahçe Köşkü'nün kuzey yöndeki teraslı bölümünde yer alan yapıları, sultanın konaklama ya da dinlenme amaçlı kullandığı anlaşılmaktadır. Köşk yapılarının daha dik bir yamaçta yüksek bir kayanın önünde yer alması, kayanın üst noktasının sur duvarı ile çevrilerek daha güvenli hale getirilmesi ve yapıların dar alanda birbirine çok yakın inşa edilmesi gibi özellikler bu düşünceyi destekler niteliktedir. Bu köşk yapılarının olduğu dar alandan doğu ve batıya doğru genişleyerek güneye inen çevre duvarı, tüm yapıları içine alarak özel, korunaklı ve havuzlu su kanalları ile denizi gören geniş bir manzara alanı sunmuş olmaktadır. Ayrıca, Hasbahçe Köşkü'nün sultana özel en büyük köşk yapısı olmasından dolayı özel bir yeri vardır. Köşk yapısı, Alanya Kalesi'ni ve tüm bölgeyi himaye eden yüksek konumu itibariyle, Alanya Kaleiçi ve kırsal bölgede yaşan halka, devletin hükümdarı bölgenin hakimi Sultan imajını vermesi açısından sembolik bir anlam taşıdığı ileri sürülebilir.

Alanya Hacıbaba Köşkü'nün inşa kitabesi bulunmadığından, kim tarafından ve ne zaman yaptırıldığı kesin olarak bilinememektedir. Doğu yöndeki tonozlu odanın kuzey duvarı içindeki büyük, kırmızı zik zak desenleri, Alanya Kalesi'ndeki saray duvarı, Hasbahçe Köşkü, Sugözü Hamamı, Sugözü Köşkü ve Aspendos Tiyatrosu'nun sahne binasının iç yüzeyindeki zik zak süslemeleri ile aynı özellikte olduğu için Anadolu Selçuklu Sultanı I. Alaaddin Keykubat zamanında inşa edildiğini düşünmekteyiz[459].

---

[456] Redford, 2008: 54.
[457] Yavaş, 2007: 209.
[458] Yavaş, 2003: 160.
[459] Redford, 1995: 148; Yavaş, 2000: 107; Redford, 2008: 55. Dülgerler, köşkün 14. yüzyılda Karamanoğullarına bağlı Alanya Beyliği zamanında inşa edilmiş olabileceğini ileri sürmektedir. (Bkz. Dülgerler, 2006: 238).

Hacıbaba Köşkü, Hasbahçe, Sugözü ve Gülefşen Köşkü arasında kalan, kırsal bölgede yer almaktadır. Köşk ve onu kuşatan geniş çevre duvarı, güneye doğru eğimli bir alan üzerine inşa edilmiştir. Köşkün kuzeyine doğru yükselen küçük tepeler, günümüzde de çam ağaçları ile kaplanan ormanlık bir bölge içindedir. Köşkün çevre duvarı içerisinde kalan ve köşk yapısının yaklaşık 20 m. batısında ilkbaharda daha yoğun akan küçük bir dere ve köşkün yaklaşık 10 m. doğusunda yer altından çıkan küçük bir su gözü-pınar bulunmaktadır. Alanya Kalesi ve güneyindeki deniz manzaralı tüm ovayı yüksekten görebilen kırsal panoraması ve hemen yakında yer alan iki su kaynağı, köşkün bu bölgeye inşa edilme tercihleri arasında olduğu düşünülmektedir. Alanya Kalesi'nin yaklaşık 3 km. kuzeydoğusunda yer alan bu eğimli kırsal bölge, kış aylarında ılık ve güneşli iklimi, bol miktarda küçük su kaynakları, yeşil ve mavi manzarası ile Anadolu Selçuklu Sultanları ve Karamanoğlu Beyleri tarafından, dinlenme ve avlanma bölgesi olarak seçilmiş ve köşk yapıları için tercih edilmiştir.

Gülefşen Köşkü'nün, inşa kitabesi bulunmadığından kim tarafından ve ne zaman inşa ettirildiği kesin olarak bilinemese de Karamanoğlu Bedrüddin Mahmut Bey'in dedesi Yusuf Bey'in yaptırmış olduğu belirtilmektedir[460]. İbn Battuta'nın 1330 yılında Karamanoğlu Yusuf Bey'i ziyaret ettiği sırada, Yusuf Bey'in bu yapıda ikamet ettiği düşünülmektedir.

Battuta: *"Cumartesi günü Kadı Celaleddin ile birlikte atlarımıza binerek Alanya sultanı olan Karamanoğlu Yusuf Bek ile görüşmek üzere yola çıktık. Onun konağı şehirden 10 mil uzaktaydı. Onu sahilde bir tepenin üzerinde yalnız başına otururken buldum. Vezirleri ve kumandanları daha aşağıda, askerleri ise sağ ve sol tarafta yer almışlardı…*[461]. şeklinde tarif etmiştir. Karamanoğlu Yusuf Bey'in, vezirleri, ordu komutanları ve askerleri ile birlikte barış zamanı Oba bölgesinde yaşamış olduğu görülmektedir. Gülefşen Köşkü'nün bulunduğu noktanın denizi, Alanya Kalesi'ni ve Oba kırsal yerleşimini, tüm bölgeye hakim yüksek bir noktandan görüyor olması ve hemen doğusunda yan yana iki adet su gözünün bulunması, köşkün buraya inşa edilme tercihi arasında olduğu ileri sürülebilir.

Alanya Buzağı Avlusu Köşkü'nün inşa kitabesi bulunmadığından, kim tarafından ve ne zaman yaptırıldığı kesin olarak bilinememektedir. Günümüzde köşk yapısının tamamen yıkıldığı ve sadece çevre duvarının batı bölümünün ayakta kaldığını tespit ettik. Çevre duvarı ve içinde yer alan iki katlı köşkün plan ve malzeme teknik özellikleri bakımdan, Anadolu Selçuklu devletinin diğer köşk yapıları ile benzerliğinden dolayı, 13. yüzyıl Anadolu Selçuklu

[460] Sözen, 1965: 145; Karamağaralı, 1988: 141; Dülgerler, 2006: 236; Konyalı, 2011: 355-356.

[461] Battuta, 2020: 274. Battuta'nın 10 mil olarak belirttiği mesafenin tahmini olarak verdiğini ve hatalı olduğunu düşünmekteyiz. Çünkü 10 milin yaklaşık 16 km yaptığı düşünülürse, sahilden 16 km. mesafede bir köşk yapısı yoktur. Bu köşkün de sahile olan uzaklığı kuşuçumu yaklaşık 2.7 km.'dir. Battuta, Alanya Kalesi'nden Gülefşen Köşkü'ne kadar at üstünde gittiği toplam mesafeyi tahmini olarak vermiş veya başka bir köşkten bahsetmiş olabileceği de düşünülebilir.

devleti zamanında inşa edildiği belirtilmektedir[462]. 1221 yılında Alanya'nın fethi sonrasında kış mevsimini çoğunlukla Alanya'da geçirmiş olmaları ve 1261 yılından sonra Moğol egemenliğindeki Selçuklu sultanlarının Alanya çevresine gelmemiş oldukları[463] dikkate alındığında köşkün bu iki tarih arasında yapılmış olduğu ileri sürülebilir.

Buzağı Avlusu Köşkü, Dim Çayı'nın batı kıyısında yer alan düz bir zemin üzerine inşa edilmiştir. Sahile yakın ve düz bir alana inşa edilmesi ile Alanya'daki diğer köşklerden ayrılmaktadır. Bu köşk, Alanya merkez Oba kırsal yerleşiminin, doğu sınırlarını belirlemesi açısından Dim Çayı Köprüsü ile nirengi noktası oluşturmaktadır. Güneyinde deniz kıyısı bulunan Alanya kırsal yerleşiminin, batıda Kızlar Çeşmesi, kuzeyde Hashabahçe Köşkü ve batıda Dim Çayı kenarına inşa edilen Buzağıavlusu Köşkü ile genel sınırları çizilmiş ve bu köşk yapısı kırsal bölgenin doğu sınırını belirlemesi açısından yerleşme için çok önemli bir role sahiptir.

Köşkün çevre duvarının kuzeybatı köşesinden başlayarak güneye doğru yaklaşık 150. metresinde, çevre duvarı içerisinde bir kilisenin apsis kısmının bulunduğu görülmektedir. Kilisenin apsisi çevre duvarından yarım daire planlı bir burç biçiminde dışarı doğru çıkıntı yapmaktadır. Köşkün çevre duvarı inşa edilirken, kilisenin apsisi korunarak duvar içine bir burç gibi entegre edildiği gözlenmiştir. Köşkün buraya inşa edildiği dönemde, kilisenin artık kullanım dışı kalmış olduğu ileri sürülebilir.

Alanya Sedre Köşkü'nün inşa kitabesi bulunmadığından, kim tarafından ve ne zaman inşa edildiği kesin olarak bilinememektedir. Malzeme-teknik ve plan özellikleri bakımından 13.-14.yüzyıl köşkleri ile benzerlik göstermesinden dolayı, köşkün Selçuklu ya da Karamanoğulları döneminde inşa edilmiş olabileceği belirtilmektedir[464]. Köşk yapısının, Demirtaş Çayı'nın hemen batı kıyısındaki küçük bir yükselti üzerine inşa edildiği görülmektedir. Bu köşk yapısı, Dim Çayı ile Demirtaş Çayı arasındaki kırsal bölgede yer alan tek yapıdır. Korunaklı avlu duvarları, iki katlı yüksek ve sağlam beden duvarları ile birçok noktadan görülebilen yapı, adeta bir karakol gibi tüm kırsal çevreyi kontrol ettiği ileri sürülebilir.

---

[462] Yavuz, 1970: 367-368; Redford, 2008: 55. Yavuz, 1970 yılında köşkün tamamen yıkılmış olduğunu ifade etmiştir. Köşkün

[463] Hellenkemper ve Hild, 2004: 133.

[464] Yavuz, 1970: 358-369; Dülgerler, 2006: 240; Redford, 2008: 74-75. Yavuz, Sedre Köşkü'nün, arkeolojik veya tarihsel verilerle desteklenememiş olsa da kalın duvarlar ile korunaklı bir mimariye sahip olması, duvarlardaki graffiti resimlerinin üslup özellikleri ve Demirtaş Limanı'na yakın konumda bulunması itibariyle, Osmanlı döneminde han işlevinde kullanılmış olduğunu düşünmektedir. Bu graffiti resimlerde yer alan gemi biçimlerinin, Portekiz ve İspanyol ticaret gemilerine benzerliğinden yola çıkılarak resimlerin 15.-16. yüzyıllarda Osmanlı döneminde yapılmış olabileceği belirtilmektedir. Syedra limanının Osmanlı döneminde ticaret amacıyla kullanıldığı ve 1912 yılına kadar Fransızların bu bölgeden, demir, çinko ve bakır gibi madenleri ihraç ettiği ifade edilmiştir.

Syedra antik kentinin kurulduğu tepe ile doğu yönünde akan Demirtaş Çayı'nın iki yanındaki düzlüklerin, Selçuklu devleti ve Karamanoğlu Beyliği zamanında tarım arazisi olarak kullanılmış olduğu belirtilmektedir[465]. Demirtaş Çayı'nın hemen doğu kıyısında yer alan teraslı ve engebeli yerleşim alanları ile batı kıyısındaki verimli toprakların, tarım ve hayvancılık için çok uygun imkanlar sunduğu görülmektedir. Geç Orta Çağ Türk döneminde bu bölgeye yerleşen Efteşe Türkmen cemaatinin, 1475 yılındaki Tahrir Defterinde tarımsal, hayvansal ve ormancılık ürünlerini Alanya Limanı'na ulaştırdıkları kaydedilmiştir[466]. 1475 yılındaki Tahrir Defterinde Sedre'ye bağlı 11 köy yerleşmesi ve bu köylerde yer alan 263 hanenin kaydedilmiş olması özellikle Karamanoğlu Beyliği zamanında, Sedre ve Demirtaş bölgesindeki köy yerleşmelerinin sayısının artmış olduğunu göstermektedir. Sedre Köşkü, Syedra antik kentinin yakın çevresi ve Demirtaş bölgesinde kurulan Türk köy yerleşmeleri için, Sultan'ın ya da Bey'in buradaki yönetim gücünün somut varlığını kanıtlar nitelikte olması açısından çok önemlidir.

Gazipaşa Şekerhane Köşkü'nün inşa kitabesi bulunmadığından ne zaman ve kim tarafından yaptırıldığı kesin olarak bilinememektedir. Köşk yapısının dönemi, işlevi ve ikinci kat planına ilişkin farklı yaklaşımlar mevcuttur[467]. Roma imparatoru Traianus'un Part Seferi'nden dönerken MS. 117 yılında hastalanarak burada ölmesi ve küllerinin Roma'ya götürülmesinin ardından, imparator için buraya bir tapınak-mezar inşa edilmiştir[468]. Roma döneminde inşa edilen eski yapının taşlarının kullanılarak aynı yerde, 13. yüzyıl ilk yarısında Selçuklu döneminde, yeni bir yapının inşa edildiği ve bu yapının cephesinin, Selçuklu döneminde harç dolgulu bir duvarla çevrelendiği ileri sürülmektedir[469]. 2004 yılında köşkte gerçekleştirilen kurtarma kazıları sırasında, yapının üzerindeki dolgu toprak temizlenmiş ve yapının ikinci katının zemini açığa çıkarılmıştır. İkinci kat, Selçuklu döneminde köşk olarak kullanılmak üzere yeniden düzenlendiğinde, Roma yapısının sütun başlıklarının ve kabartma tasvirlerin yer aldığı mimari plastik parçaların, devşirme olarak kullanıldığı tespit edilmiştir. Kazı çalışmaları sırasında, Selçuklu dönemine ait kuş tasvirli çini parçalarının ele geçirilmesi

[465] Yavuz, 1970: 354.
[466] Erdoğru, 2013: 48.
[467] Redford, 1998: 72-73; Winterstein, 2008: 150; Hoff, 2016: 64. Redford, yapının av köşkü yanında han olarak da kullanılmış olabileceğini ileri sürmektedir. Winterstein, yapının yerel beyler tarafından yazlık sarak olarak kullanılmış olabileceğini düşünmektedir. Hoff, Roma imparatoru Trajan için yapılan bir mezar değil, tapınak olması gerektiğini öne sürmüştür.
[468] Konyalı, 2011: 48; Karamut, 2005: 1; Winterstein, 2007: 157; Hoff ve vd.; 2010: 465; Hoff, 2016: 56. Hoff, Antiochia ad Gragum antik kentinde yer alan tapınak podyumunun altında tespit edilen tonozlu odanın, Gazipaşa Şekerhane Köşkü ile benzerlik gösterdiğini düşünmektedir.
[469] Redford, 1998: 73-79; Winterstein, 2007: 160; Winterstein, 2008: 151.

ve giriş cephesinde görülen kırmızı zikzak desenler, yapının Selçuklu döneminde av köşküne dönüştürüldüğünü kanıtlar niteliktedir[470].

Roma imparatoru Traianus için yapılan bu tapınak-mezarın, iki katlı ve dikdörtgen planlı olması, düzgün kesilmiş blok taşlarla inşa edilmesinin sağladığı kolaylık ile konum itibariyle korunaklı bir kaleye yakın olması ve nehrin hemen yakınında uygun bir peyzaj alanı sunması gibi etkenlerden dolayı, Roma döneminde inşa edilen temsili bir tapınak-mezar yapısının, Anadolu Selçuklu devleti zamanında, bir av köşkü olarak yeniden kullanıma uygun görüldüğü ve yapının tercih sebebi olduğunu düşündürmektedir. Ayrıca, bölgenin Selçuklu devleti tarafından fethedildikten sonra, antik yerleşimin merkezinde yer alan bu pagan özellikli yapıya, Selçuklu çini ve zikzak motifleri eklenerek, Aspendos Tiyatrosunda olduğu gibi, antik kentten dönüşen bir Hıristiyan yerleşime, Selçuklu damgasının vurulmasıyla, bölgedeki Türk hakimiyetinin perçinlendiği öne sürülebilir.

Gazipaşa Kaledran Köşkü'nün inşa kitabesi bulunmadığından kim tarafından ve ne zaman inşa ettirildiği kesin olarak bilenememektedir. Köşkün duvarlarında, devşirme malzemenin dekoratif unsur olarak çok yoğun kullanılması ve zikzak deseni ile çini süslemenin kullanılmamış olmasından dolayı, Kaledran Köşkü'nün 13. yüzyılın ikinci yarısına ait olduğu ileri sürülmektedir[471]. Kaledran Köşkü, dar vadi içinde akan Kaledran Deresi'nin hemen kıyısına inşa edilmiştir. Kaledran Köşkü'nün inşa edildiği kırsal bölgenin doğal yapısının avlanma, dinlenme ve korunma için çok uygun olduğu görülmektedir. Vadi yamaçlarında yaşayan yabani av hayvanları, dere kenarında yaşayan su kuşları ve derenin balık avlamak için çok elverişli olduğu düşünülmektedir. Ayrıca köşk yapısının, vadinin güneyindeki denizden görünmeyen bir konumda olduğu için, ani bir deniz saldırısı endişesinden de uzak olduğu düşünülmektedir[472].

Gazipaşa ile Anamur arasındaki en kritik geçiş noktası olan bu dar vadiden geçişi sağlayan bir köprü, askeri ve ticari nitelikli Altıkapı Han ve iktidar sahibi Sultan ya da Bey'in Köşkü ile bölgenin askeri, siyasi ve ekonomik kontrolünün geç Orta Çağ döneminde, Türklerin kontrolünde olduğunu göstermesi açısından son derece önemlidir. Köşkün yaklaşık 1.3 km. güneyinde bulunan Yakacık Limanı'nın kuzeyindeki teraslı tarım alanları ile vadi içerisinden akan Kaledran Deresi'nin iki yakası, hayvancılık ve kırsal Türk yerleşmesi için çok uygun bir fiziki yapıya sahiptir.

---

[470] Karamut, 2005: 2-3; Winterstein, 2007: 167. Winterstein, ikinci katın özgününde, güneyde 6 sütunlu bir giriş bölümü ve kuzeyde küçük bir odadan oluştuğunu önermiştir. Ayrıca, araştırmacıların bahsettiği kırmızı zikzak desenlerin, 2022 yılında yapıda gerçekleştirdiğimiz yerinde inceleme çalışmaları sırasında, artık nerdeyse seçilemeyecek kadar zor göründüğü tespit edilmiştir. Bu zik zak desenlerini Aspendos, Hacıbaba, Hasbahçe ve Sugözü Köşklerinde de tespit ettik.

[471] Redford, 1998: 82-84.

[472] Redford, 1998: 79-81.

3.1.2. Köprüler

3.1.2.1. Düden Çayı Cırnık Köprüsü

Düden Çayı Cırnık Köprüsü, Antalya Kaleiçi'nin yaklaşık 5.5 km. doğusunda, Soğucaksu Köprüsü'nün yaklaşık 6.7 km. batısında, Altınova Mahallesi sınırları içerisinde, Antalya-Alanya kara yolu üzerindeki modern beton köprünün hemen güneyinde yer almaktadır. Son dönemde yapılan yol ıslahı çalışmalarında köprünün doğu yöndeki basık kemerli gözü toprakla dolmuş ve kemerlerde onarımlar gerçekleşmiştir[473]. 1996 yılında Kara Yolları Genel Müdürlüğü tarafından esaslı bir onarım geçiren köprü, günümüzde sağlam ve araç trafiğine kapalıdır.

Düden Çayı üzerinde yer alan Cırnık Köprüsü, doğu-batı doğrultulu olarak inşa edilmiştir. Akarsuyun yatak genişliğine uygun olarak suyun azaldığı batı kısımda, V şeklinde geniş bir kavis çizerek doğuya doğru devam etmektedir (Şek. 37). Dik köprüler grubuna giren yapı, merkezdeki üç büyük kemerin orta kısmında en yük noktasına ulaşmaktadır. Merkezdeki kemerlerden daha küçük ve basık inşa edilen yan kemerler üzerinde hafif meyil yaparak doğu ve batı yöne doğru düz bir şekilde devam etmektedir.

Cırnık Köprüsü, biri doğu kanatta, altısı batı kanatta olmak üzere toplam yedi kemer gözünden oluşmaktadır (Fot. 305-306). Toplam uzunluğu yaklaşık 240 m. olan köprünün tabliye genişliği 4.30-4.90 m. arasında değişmektedir. Köprünün kemer genişlikleri ve yükseklikleri de farklı ölçülerdedir. Merkezdeki büyük kemerlerin genişliği 5.80-610 m. arasında değişkenlik gösterirken, köprünün sudan en yüksek noktası 6. 00 m.'dir. Küçük kemerlerin genişliği ve yükseklikleri birbirinden farklı olmakla birlikte 2.90-4.20 m. arasında değişkenlik göstermektedir. Köprünün tamamı düzgün kesme taştan inşa edilmiş ve taş aralarında bağlayıcı olarak krem renkli harç kullanılmıştır. Köprüde herhangi bir süsleme unsuruna rastlanmamıştır (Fot. 307-311).

3.1.2.2. Aksu Soğucaksu Köprüsü

Aksu Soğucaksu Köprüsü, Perge antik kentinin 2.6 km. güneybatısında, Aksu ilçe merkezinin yaklaşık 2 km. batısında, Soğucaksu Mahallesi sınırları içerisinde ve Antalya-Alanya karayolunun yaklaşık 40 metre kuzeybatısında bulunmaktadır. Köprü, kuzey yönde Kurşunlu Şelalesi'nin beslediği, günümüzde kurumaya yüz tutmuş olan Soğucaksu Deresi üzerine inşa edilmiştir (Fot. 312-314). Köprü, Kara Yolları 13. Bölge Müdürlüğü tarafından 2010 yılında onarılmış ve araç trafiğine kapatılmıştır.

[473] İlter, 1978: 137.

Toplam uzunluğu 52 m. olan köprü, kuzeydoğu-güneybatı yönünde düz bir hat şeklinde devam etmektedir (Şek. 38). Üç adet kemer açıklığından oluşan köprünün, ikisi yayvan yuvarlak kemerli, doğudaki ise sivri kemerlidir. Sivri kemer gözünün hemen doğu bitişiğindeki duvarda, küçük bir yuvarlak kemer yayı kalıntısı görülmektedir. Tabliye genişliği 2.80 m. olan köprünün kemer açıklıkları ve yükseklikleri farklılık göstermektedir. Ortadaki ve doğudaki kemer açıklığı 9.50 m. iken batıdaki kemer açıklığı ise 7.50 m. genişliğindedir. Köprünün kemer yükseklikleri ise 3.50 m. ile 7.50 m. arasında değişmektedir. Köprü büyük oranda düzgün kesme taştan inşa edilmiş ve taş aralarında bağlayıcı olarak krem renkli harç kullanılmıştır. Köprüde herhangi bir süsleme unsuruna rastlanmamıştır (Fot. 315-319).

3.1.2.3. Aspendos Köprüçayı Selçuklu Köprüsü

Aspendos Köprüçayı Selçuklu Köprüsü, Aspendos antik kentinin yaklaşık 2 km. güneyinde, Antalya-Alanya karayolunun yaklaşık 600 m. kuzeyinde ve Köprüçayı üzerinde yer almaktadır (Fot. 320). 1997-1999 yılları arasında gerçekleştirilen restorasyon çalışmaları sayesinde sağlam olan köprü, günümüzde araç trafiğine kapalıdır.

Köprü, kuzeybatı-güneydoğu yönünde uzanan yaklaşık 235 m. uzunluğunda bir alan üzerine inşa edilmiştir. Köprünün tabliye genişliği yaklaşık 3.80-5.20 m. arasında değişmektedir. Yedi adet sivri kemer gözünden oluşan köprünün kemer açıklıklarının genişliği 5.30-17.00 m. arasında değişmekte ve yanlara doğru azalmakla birlikte birbirinden farklı yükseklikler göstermektedir. Batıdan doğuya doğru düz bir hat biçiminde devam ederken, doğu yöndeki üçüncü kemer üstünde içbükey bir kırılma görülmektedir[474]. Simetrik bir hat şeklinde yerleştirilmeyen dikdörtgen planlı ayak kaideleri ve kemerler, zeminde kuzeye doğru sivrilen üçgen kesitli dalgakıranlarla takviye dilmiştir (Şek. 39). Köprü, kemer ayaklarında düzgün iri kesme taş, kemer karnında ve üst kısımlarda daha küçük düzgün kayrak taş ile inşa edilmiştir. Köprünün batı yönden üçüncü kemer üzerindeki tabliye korkuluğu üzerinde Selçuklu dönemine ait olan kitabe parçaları yer almaktadır. Köprü doğu yönde, küçük toprak bir yol ile bugünkü kara yoluna bağlanmaktadır (Fot. 321-325).

3.1.2.4. Manavgat Naras Köprüsü

Manavgat Naras Köprüsü, Manavgat ilçe merkezinin yaklaşık 4.6 km kuzeyinde, Dikmen Mahalle merkezinin yaklaşık 200 m. güneyinde ve Manavgat Çayı'nın ise yaklaşık

[474] İlter, 1978: 121; Gülgönül, 2020: 29-46. İlter, köprünün kırılmalar ve kavisler çizerek devam etmesinin nedenini, Selçuklu köprüsünün daha önceki Roma dönemi köprüsünün temellerine uydurularak yapılmış olmasından ileri geldiği şeklinde açıklamıştır.

750 m. batısında yer almaktadır (Fot. 326). Köprü, Dikmen Mahallesi'nin 8.3 km. kuzeyindeki Salur yerleşimi içindeki Naras Barajı'ndan gelerek, Manavgat Çayı'na dökülen Kargı Çayırı Deresi üzerinde inşa edilmiştir. Köprünün tabliye ve kemerlerinde yer yer kesme taş ve moloz taşın karışık olarak kullanılmış olması, farklı zamanlarda onarım gördüğüne işaret etmektedir[475]. Köprü, günümüzde sağlam durumdadır ve araç trafiğine kapalıdır.

Kuzey-güney doğrultulu uzanan köprü, yaklaşık 80 m. uzunluğunda bir alan üzerine inşa edilmiştir. Beş sivri kemer gözlü olarak inşa edilen köprünün kuzey ve güney yöndeki kemerleri, kıyıdaki kaya üzerine oturduğu için ortadaki kemerlere oranla daha alçak ve küçük tasarlanmıştır. Köprünün yaklaşık 5 m. genişliğindeki korkuluksuz tabliyesi, güney yönde düz devam ederken, kuzey yöndeki büyük kemer merkezinden itibaren kuzeye doğru hafif eğimli yapılmıştır (Şek. 40). Kuzey yönden ikinci sıradaki en büyük kemerin genişliği 11.20 m.; yüksekliği ise 7.50 m.'dir. Yanlardaki diğer küçük kemerlerin genişliği ise yaklaşık 4.50-7.50 m. arasında değişkenlik göstermektedir. Naras Köprüsü, kemer ayaklarında iri kesme taş, kemer karnında ve kemer aralarında düzgün kesme taş, cephelerde düzgün kesme taş ile birlikte harç dolgulu kabayonu moloz taşın birlikte kullanıldığı bir örgü sistemine sahiptir. Naras Köprüsü'nde herhangi bir süsleme unsuruna rastlanmamıştır (Fot. 327-331).

3.1.2.5. Alara Çayı Selçuklu Köprüsü

Alara Çayı Selçuklu Köprüsü, Alara Kalesi ile Alara Hanı'nın hemen batı kıyısından akan Alara Çayı üzerinde yer almaktadır[476]. Köprü, Alara Han'ın yaklaşık 400 m. kuzeyinde, Alara Kalesi'nin ise yaklaşık 220 m. güneyinde bulunmaktadır. Köprü, suyun derinliği ile birlikte genişliğinin de azaldığı ve su yatağının dış bükey kıvrılma yaptığı noktaya inşa edilmiştir (Fot. 332). Köprü günümüzde tamamen yıkılmış ve sadece batı yöndeki ayağının izleri kalabilmiştir[477]. Bugünkü sağlam kalan küçük bir ayak parçasından köprünün, kesme taş ile moloz taşın birlikte kullanıldığı harç katkılı bir duvar tekniği ile örülmüş olduğu ve köprü cephesinin, krem renkli bir sıva ile sıvanmış olduğu gözlenmiştir (Fot. 333).

---

[475] İlter, 1978: 133.

[476] Hellenkemper ve Hild, 2004: 261.

[477] Tükel, 1969: 436. Alara Çayı'nın sık sık taşması ve yatak değiştirmesi sonucu, bu köprülerin yıkılmış olduğu düşünülmektedir. (Tez çalışması kapsamında yaptığımız yerinde inceleme çalışmaları sırasında, 2021 yılı kış ayanda yağan şiddetli yağmur sonucu, köprünün batı yönündeki tepenin eğimli alandan toprak kaymalarının meydana geldiği ve su yüksekliğinin köprü ayağı seviyesine ulaştığı gözlenmiştir). Selçuklu Köprüsü'nün yöre halkı tarafından 1969 yılında Kemal Köprüsü olarak adlandırıldığı ve taş ayaklar üzerine ahşap bir köprü yapıldığı belirtilmiştir. Ayrıca, Selçuklu köprüsünün güneyinde, Alara Han'ın hemen batısındaki düzlük alanda ise bugün sadece batı yöndeki ayağın kalıntıları kalan bir Roma köprüsü olduğu da tespit edilmiştir.

3.1.2.6. Alanya Gülefşen Köprüsü

Alanya Gülefşen Köprüsü, Gülefşen Mahalle merkezinde yer alan Gülefşen Karamanoğlu Mahmut Bey Cami'nin yaklaşık 70 m. kuzeyinde ve Gülefşen Köşkü'nün yaklaşık 25 m. güneybatısında bulunmaktadır. Köprü tabliyesi günümüz yol kotu seviyesindedir ve köprü tabliyesinin üzerine çakıllı asfalt yol yapılmıştır (Fot. 334-335). Köprünün kuzey yöndeki kemer açıklığı, harçsız moloz taş duvar örülerek kapatılmış ve plastik bir su tahliye borusu eklenmiştir. Herhangi bir onarım görmediği anlaşılan köprü, günümüzde sağlam, fakat bakımsız durumdadır (Fot. 336).

Köprü, doğu batı doğrultulu uzanan, küçük ve yüksek olmayan sivri kemerli tek bir kemer gözünden ve iki tarafında yan dolgu-tempan duvardan oluşmaktadır. Yaklaşık 3.50 m. tabliye genişliğine, 2.90 kemer açıklığına ve 2.10 m. kemer yüksekliğine sahiptir (Şek. 41). Köprü kemeri, güneye doğru eğimli bir alan üzerinde yer alan ve günümüzde suyu neredeyse kurumuş olan Gülefşen Deresi üzerine inşa edilmiştir. Küçük bir dere üzerine tek kemer gözlü olarak inşa edilen köprü kemerinin iki yanındaki dolgu duvarlar köprü tabliyesi boyunca yükselmektedir. Kemer kısmı düzgün kesme taş, yan dolgu duvarları ise, harç katkılı iri moloz taş ile inşa edilmiştir.

3.1.2.7. Alanya Dim Çayı Köprüsü

Dim Çayı Köprüsü, Kızıl Kule'nin yaklaşık 5.7 km. doğusunda, Alanya-Gazipaşa karayolunun yaklaşık 900 m. kuzeyinde, Tosmur Mahallesi sınırları içerisindeki Dim Çayı'nın yaklaşık 70 m. batısında yer almaktadır. Köprü, Buzağı Avlusu Köşkü'nün yaklaşık 525 m. kuzeyinde, akarsu yatağının kuzeydeki küçük kayalık tepe sayesinde kısmen daraldığı noktaya inşa edilmiştir (Fot. 337-338). Köprü, günümüzde tamamen yıkılmış durumdadır[478] ve bugün sadece kuzeybatı yöndeki kemeri ve tabliye kısmına geçişi sağlayan dolgu duvarın bir kısmı sağlam olarak görülebilmektedir. Köprünün doğu yönde karşılık gelmesi gereken dolgu duvarı ve tabliyesinin denk geldiği yer, günümüzde restoran işletmeleri olarak kullanıldığı için, doğu kıyıda herhangi bir kalıntı bulunmamaktadır. Dim Çayı Köprüsü'nün kemer ve tabliye kısmı, 2010 yılında Karayolları Genel Müdürlüğü tarafından onarılmıştır.

Köprü tamamen yıkıldığı için planı ve kemer gözleri hakkında fikir yürütmek oldukça güçleşmektedir. Buna karşın, batı yönde sağlam olan tek kemerin ve doğusundaki ikinci kemerin üzengi seviyesinin atılım yönü, dolgu duvar ve tabliye kalıntılarından kuzeybatı-güneydoğu yönünde uzanan bir alan üzerine inşa edildiği ileri sürülebilir (Şek. 42). Batı yündeki tabliye başlangıç noktası ile Dim Çayı'nın doğu kıyısı arasında yaklaşık 170 metrelik

[478] Konyalı, 2011: 358-360. Konyalı, köylülerin köprü ayaklarına balık avlamak için dinamit atıp yıkmış olduklarını belirtmiştir.

bir mesafe bulunmaktadır. İlk kemerin açıklığının 8.50 m. genişliğe sahip olduğu ve ortadaki kemerlerin daha da geniş yapıldığı varsayılırsa, dolgu duvar ölçüleri dahil toplam 170 m. uzunluğunda bir alana, köprünün en az 7-10 kemer gözlü inşa edilmiş olabileceği ileri sürülebilir[479]. Köprünün günümüze ulaşan tabliye kısmının uzunluğu yaklaşık 24 m., genişliği 4 m. ve yuvarlak kemerin açıklığı ise 8.50 m'dir[480]. Köprünün günümüze ulaşan batı kısmındaki kemer ve tempan duvarının tamamen kesme taştan inşa edilmiş olduğu gözlenmiştir. Buna karşın, tempan duvarın güney cephesinin alt kısımlarında ve tabliye döşemesinde, harç dolgulu kaba yonu moloz taş kullanıldığı görülmektedir (Fot. 339-342).

3.1.2.8. Gazipaşa Bıçkıcı Köprüsü

Gazipaşa Bıçkıcı Köprüsü, Selinus antik kentinin yaklaşık 3.2 km. kuzeyinde, günümüz Alanya-Gazipaşa karayolunun üzerindeki beton köprünün hemen kuzeyinde ve Kahyalar Mahallesi sınırları içinde akan Sinad Deresi üzerinde yer almaktadır (Fot. 343-344). Su taşkınlarına ve beşeri unsurlara bağlı olarak neredeyse tamamen yıkılmış olan köprü, 2019-2022 yıllarında Karayolları Genel Müdürlüğü tarafından yapılan restorasyon çalışmaları sayesinde günümüzde sağlam durumdadır ve araç trafiğine kapatılmıştır[481].

Kuzeybatı-güneydoğu doğrultulu olarak uzanan köprü, yaklaşık 54 m. uzunluğunda bir alan üzerine inşa edilmiştir (Şek. 43). Batı yönde iki küçük ve doğu yönde bir büyük kemer olmak üzere toplam üç kemer gözlüdür. Bu üç kemerden ortadaki sivri, yanlardaki diğer ikisi yuvarlak kemerli olarak tasarlanmıştır. Doğu yöndeki ana kemer açıklığının genişliği, 15.50 m., diğer iki küçük kemerin açıklığı ise, 5.50 m.'dir. İki yönde de taş korkulukları bulunan köprünün tabliye genişliği ise, 3.00 m.'dir. İki taraftan hafif meyilli olan köprünün ana kemer üzerinde en yüksek noktasına ulaştığı görülmektedir. Dikdörtgen planlı ayak kaideleri ve kemerler, zeminde kuzeye doğru sivrilen üçgen kesitli dalgakıranlarla takviye dilmiştir. Harç dolgulu, irili-ufaklı kabayonu moloz taş ile inşa edilen köprünün[482], kemer ayakları ve kemer karnında harçlı moloz taşın düzgün kesme taş ile kaplandığı görülmektedir (Fot. 345-348).

---

[479] Karayolları Genel Müdürlüğü'nün onarım sonrası kemer ayağına yazdığı taş tabela üzerinde köprünün 4 gözlü olduğu belirtilmiştir. Köprünün kuzeybatı yönündeki 8.50 m. genişliğindeki kemeri ile Dim Çayı'nın diğer yakası arasındaki 170 m. genişliğindeki mesafe göz önüne alındığında köprünün 4 gözlü olması pek mümkün görünmemektedir.

[480] Gülgönül, 2020: 56.

[481] Yıldız, 2013: 20; Gülgönül, 2020: 47. 1978 yılında su taşkınları karşısında kemer gözlerinin yetersiz kaldığı düşüncesi ile DSİ tarafından dinamit ile patlatılmıştır. Köprünün çok hasar görmüş olması nedeniyle, sadece ayak temelleri ve doğu yöndeki dolgu duvarı özgün durumunu koruyabilmiş, restorasyon çalışmaları sırasında kemerler ve tabliye kısmı yeniden inşa edilmiştir.

[482] Dülgerler, 2006: 224.

3.1.2.9. Gazipaşa Hayrat Köprüsü

Gazipaşa Hayrat Köprüsü, Selinus antik kentinin ve Gazipaşa ilçe merkezinin yaklaşık 14 km. kuzeydoğusunda, İnceğiz Mahallesi'nin yaklaşık 4 km. güneydoğusunda Öznurtepe mevkiinde yer almaktadır. Bıçkıcı Çayı üzerinde yer alan Hayrat Köprüsü[483], yüksek ve ormanlık dağların oluşturduğu derin vadi içinde akan su yatağının daraldığı noktada, ana kaya üzerine inşa edilmiştir (Fot. 349-350). 2019 yılında Karayolları Genel Müdürlüğü tarafından yapılan restorasyon çalışmaları sayesinde günümüzde sağlam olan köprü, araç trafiğine kapatılmış ve hemen güney tarafına betonarme bir köprü inşa edilmiştir.

Kuzeydoğu-güneybatı doğrultulu olarak uzanan köprü, yaklaşık 32 m. uzunluğunda bir alan üzerine inşa edilmiştir (Şek. 44). Köprü, batı ve doğu yönde birer adet küçük; merkezde tek büyük bir kemer olmak üzere toplam üç kemer gözlüdür. Bu üç kemerden ortadaki yuvarlak, yanlardaki diğer ikisi ise basık kemerli olarak tasarlanmıştır. Merkezdeki ana kemer açıklığının genişliği, 7.80 m., diğer iki küçük kemerin açıklığı ise, 3.40 m.'dir. İki yönde de taş korkulukları bulunan köprünün tabliye genişliği ise, 1.55 m.'dir. İki taraftan hafif meyilli olan köprünün ana kemer üzerinde 6.30 m. en yüksek noktasına ulaştığı görülmektedir. 3.60 m. genişliğindeki dikdörtgen planlı ayak kaideleri ve kemerler, zeminde kuzeye doğru sivrilen üçgen kesitli dalgakıranlarla takviye dilmiştir. Kemer ayaklarının oturduğu ana kayanın yontularak düzeltildiği ve kemer ayaklarına zemin oluşturulduğu görülmektedir. Köprü, irili-ufaklı kabayonu moloz taş ile inşa edilmiş ve kemer karnında harç katkılı moloz taşın daha düzgün kesme taş ile kaplandığı tespit edilmiştir (Fot. 351-355).

3.1.2.10. Gazipaşa Kaledran Köprüsü

Kaledran Köprüsü, Antalya-Mersin il sınırını oluşturan Yakacık Mahallesi sınırları içinde bulunan ve Gazipaşa-Anamur karayolunun yaklaşık 400 m. kuzeyinde, dar bir vadi içerisinde akan Kaledran Deresi üzerinde yer almaktadır. Kaledran Köprüsü, Kaledran Köşkü'nün 220 m. güneyinde, Altıkapı Han'ın ise 640 m. kuzeyinde, dere yatağının en geniş olduğu ve su seviyesinin en sığ olduğu düz alan üzerine inşa edilmiştir. Gazipaşa Kaledran Köprüsü, günümüzde tamamen yıkılmıştır. Bugün sadece, batı yöndeki dolgu duvar ve kemerin ayak kısmının 9.10x5.10 cm. ölçülerindeki bölümü, günümüze sağlam olarak gelebilmiştir. Bu sağlam kemer ayağı üzerindeki tabliye kısmının, yaklaşık 3 m. genişliğinde olduğu görülmektedir. Ayrıca, köprü ayağının hemen doğusunda, dere yatağı içinde, yaklaşık

[483] Yıldız, 2009: 991.

2-3 m. genişliğinde büyük parçalar şeklinde köprüden kopan, ayak ve kemer kısımlarına ait parçalar tespit edilmiştir[484] (Fot. 356-358).

Köprünün kemerlerinin ve ayak izlerinin tamamen yıkılmış olmasından dolayı, planı ve kemer sayısı hakkında bir fikir yürütmek güçleşmektedir. Buna karşın dere yatağının genişliği, kemer başlangıç seviyesinin doğuya doğru yönelimi ve kemer kavis biçiminden yola çıkılarak, doğu-batı doğrultulu uzanan, yaklaşık 80 m. uzunluğunda bir alan üzerine en az beş kemer gözlü olarak inşa edildiği ileri sürülebilir. Günümüze ulaşan kemer ve dolgu duvarın, harç dolgulu, irili ufaklı moloz taş ile inşa edildiği ve cephenin krem renkli bir sıva ile sıvandığı görülmektedir. Harç dolgulu moloz taşların, kemer karnında düzgün kesme taş ile kaplandığı tespit edilmiştir (Fot. 359).

3.1.2.11.Değerlendirme

Bu bölümde, Düden Çayı Cırnık Köprüsü, Aspendos Köprüçayı Selçuklu Köprüsü, Aksu Soğucaksu Köprüsü, Naras Köprüsü, Alara Köprüsü, Gülefşen Köprüsü, Dim Çayı Köprüsü, Bıçkıcı Köprüsü, Hayrat Köprüsü ve Kaledran Köprüsü olmak üzere toplam 10 adet köprü incelenmiştir. Doğu Antalya bölgesinde günümüze ulaşan geç Orta Çağ Türk köprülerinin çoğu, büyük akarsular üzerine inşa edilmiştir. Bu köprülerden Aksu Soğucaksu Köprüsü, Aspendos Köprüçayı Selçuklu Köprüsü ve Manavgat Naras Köprüsü, bir Roma yapısının kalıntıları üzerine neredeyse yeniden inşa edilmiştir. Alara Köprüsü, Dim Çayı Köprüsü ve Gazipaşa Kaledran Köprüsü, tamamen yıkılmış ve sadece bir köprü ayağı ya da tek bir kemeri günümüze sağlam olarak ulaşabilmiştir. Diğer köprüler ise son dönem restorasyon çalışmaları sonucunda günümüzde sağlam durumda ve taşıt trafiğine kapalıdır.

Düden Çayı üzerindeki Cırnık Köprüsü'nün inşa kitabesi olmadığından, köprünün kim tarafından ve ne zaman yapıldığı kesin olarak bilinememektedir. Köprünün merkezdeki yüksek yuvarlak kemerlerin sivri biçime yakın formu ile doğu ve batı yöndeki uzun rıhtım duvarlarının daha küçük boyutlu basık kemer biçiminden dolayı, 13. yüzyılın ilk yarısına Selçuklu döneminde inşa edildiği ileri sürülmektedir[485].

Cırnık Köprüsü, akarsu yatağının yakın çevredeki en geniş olan bölümü üzerine inşa edilmiştir. Düden Çayı'nın bu bölgedeki su yatağı, iki taraflı olarak çok düz ve yumuşak topraklıdır. Köprünün yakın çevresinin düz ve bataklık olmasından kaynaklı olarak akarsuyun taşma sorununa önlem almak amacıyla, rıhtım duvarı batıya doğru sert zemine kadar yaklaşık

[484] Köprünün, sel baskınları sonucu doğal şartlara ve zamana bağlı olarak yıkıldığı düşünülmektedir. Ayrıca, köprünün inşa edildiği derenin iki yanı da günümüzde büyük sebze seralarının yapıldığı tarım bölgesi olarak kullanılmaktadır. Köprünün diğer kalıntılarının ise, bu seraların yapımı sırasında yıkılmış olabileceği düşünülmektedir.
[485] İlter, 1978: 137.

100 m. uzunluğunda devam etmektedir. Akarsuyun fazla aktığı taşkın durumlarında suyun tahliyesi için batı ve doğu bölümdeki rıhtım kısmına tahliye kemerleri açılmıştır. Köprünün düz ve uzun olan doğu ve batı kısımlarında, tabliye içinde biriken suyu boşaltmak için karşılıklı olarak 8 adet çörten yapılmıştır.

Düden Çayı Cırnık Köprüsü hem güneydeki sahil yolunu hem de kuzeyden gelen Konya yolunu, Antalya Kaleiçi yerleşimine bağlayan son büyük köprüdür. Aynı yol güzergahı üzerinde bulunan doğu yöndeki Aspendos Selçuklu Köprüsü ve Aksu Soğucaksu Köprüsü geçildikten sonra bu köprüye ulaşım sağlanmaktadır. Köprü, kuzey ve güney ticaret yollarını Antalya Kaleiçi bölgesine bağlaması, geniş akarsu yatağını güven içinde geçen kervanlar, yolcular, ordu ve kırsal bölgedeki üretimi Antalya Limanı'na taşıması gibi işlevleri yerine getirmesi açısından son derece önemlidir.

Aksu Soğucaksu Deresi üzerinde yer alan Soğucaksu Köprüsü'nün inşa kitabesi olmadığından, köprünün kim tarafından ve ne zaman yapıldığı kesin olarak bilinememektedir. Üç kemer gözlü köprünün doğudaki yuvarlak kemerin onarım gördüğü ve sivri kemere dönüştürüldüğü bugünkü izlerden anlaşılmaktadır. Bu onarımlar neticesinde köprünün Orta Çağ yapısı olduğu ileri sürülmektedir[486]. Soğucaksu Köprüsü'nün doğu yöndeki sivri kemeri, Naras Köprüsü, Aspendos Selçuklu Köprüsü, Dim Çayı Köprüsü ve Gazipaşa Bıçkıcı Köprüsü'nün kemer biçimine benzemektedir. Böylece Soğucaksu Köprüsü'nün, Aspendos ve Naras Köprülerinde olduğu gibi, daha önce var olan bir Roma dönemi su yapısının onarılarak Selçuklu döneminde köprü olarak kullanıldığı anlaşılmaktadır.

Soğucaksu Deresi'nin bu bölgedeki su yatağı, Cırnık Köprüsü'nde olduğu gibi, iki taraflı olarak çok düz ve yumuşak topraklıdır. Köprünün yakın çevresinin düz ve bataklık olmasından kaynaklı olarak köprü, akarsu yatağının en geniş ve derin olan kısmına inşa edilmiştir. Soğucaksu Köprüsü'nün, inşa edildiği yön ve yol güzergahı bakımından doğuda Aspendos Köprüçayı Köprüsü; batıda Cırnık Köprüsü ile doğrudan ilişkilendirildiği çok açıktır.

Aspendos antik kentinin 2 km. güneyinde yer alan Köprüçayı Selçuklu Köprüsü, inşa kitabesine göre, I. Alaaddin Keykubat'ın oğlu Sultan II. Gıyaseddin Keyhüsrev tarafından 1240 yılında inşa edilmiştir. MS. 4. yüzyılda Roma döneminde yapılan ilk köprünün, deprem veya doğal şartlara bağlı olarak yıkılmasından sonra, eski temelleri üzerine, Selçuklu döneminde yeniden inşa edilmiştir[487]. Antalya'dan kara yoluyla Filistin'e ulaşmak isteyen II.

[486] Hellenkemper ve Hild, 2004: 259.

[487]Erten, 1997: 152; Bilici, 2002: 173. Bilici, bu köprünün 1997-1999 yılındaki onarımlar sırasında nehir içinde bulunan yeni kitabe parçaları üzerindeki sultan ünvanlarının analizini yapmış ve köprünün I. Alaaddin Keykubat tarafından değil, oğlu II. Gıyaseddin Keyhüsrev tarafından 1240 yılında inşa edildiğini ileri sürmektedir.

Haçlı Seferi hacılarının, 1148 yılında Köprüçayı üzerindeki Roma köprüsünün çökmesi nedeniyle karşıya geçememiş olmaları da köprünün Selçuklu döneminde yeniden inşa edildiğini kanıtlamaktadır[488]. Köprüçayı üzerindeki Selçuklu Köprüsü'nün kenarında yakın zamana kadar Pazar kurulduğu ve çayın kıyısında I. Dünya Savaşı'na kadar bir han yapısının var olduğu fakat, 1948 yılında pazarın ve hanın yıkılmış olduğu belirtilmiştir[489].

Aspendos antik kentinin 2 km. güneyinde yer alan Köprüçayı üzerindeki Selçuklu Köprüsü, Kargı Han ve Eynif Tol Han üzerinden, Anadolu Selçuklu devletinin kışlık başkenti Antalya'yı, Selçuklu devletinin en önemli şehirleri olan Konya, Kayseri ve Sivas'a bağlayan en önemli kuzey-güney yolu olmuştur[490]. Aspendos Köprüsü'nün kuzey-güney kervan yolunun, Antalya'daki en önemli geçiş ve durak noktası olduğu açıktır. Köprüçayı'nın batı kıyısında, köprünün hemen yanında bir Selçuklu kervansarayının olabileceği düşünülmüş olsa da günümüzde herhangi bir mimari iz tespit edilememiştir[491]. Köprünün yakınında bir kervansaray bulunmamasına karşın, burada büyük bir ticari pazarın kurulduğu bilinmektedir. Kurulan bu pazarın, bölge halkının ticari faaliyetlerinin odak noktası olduğu ve bu köprünün yakın çevresindeki tarımsal üretimi ve ona bağlı olarak kırsal yerleşmeyi gerekli kılmış olduğu düşünülmektedir. Köprü geçiş noktalarındaki ticari faaliyetlere benzer bir durum, doğudaki yakın komşu yerleşmeler olan, Manavgat ve Alara köprü geçiş noktalarında da görülmektedir.

Köprüçayı üzerindeki Selçuklu Köprüsü'nün hemen batı çıkışındaki Belkıs bölgesinin, kervan ticaretinin bir sonucu olarak kurulan pazarın ticari etkisi ile, geç Orta Çağ Türk döneminde yerleşim görmüş olduğu düşünülmektedir. Nitekim, köprünün batı kanadındaki eski kara yolu, doğrudan Belkıs yerleşimine bağlanmakta ve oradan Serik güzergahına devam etmektedir. Köprüçayı Selçuklu Köprüsü, geç Orta Çağ Türk döneminde bölge hakimiyetinin ve kontrolünün sağlanması açısından çok önemli bir rol oynamıştır. Bu köprü olmadan çok geniş ve derin olan akarsuyun karşı kıyısına geçmek neredeyse imkansız durumdadır. Herhangi bir tehlike ya da tehdit anında köprünün kontrolünü sağlamak hem askeri hem de ticari anlamda çok önem taşımaktaydı. Yaklaşık 235 m. uzunluğunda bir alan üzerine, geniş ve yüksek sivri kemerlerle inşa edilen köprü, uzun ve okunaklı kitabesi ile bölgedeki Selçuklu hakimiyetini görünür kılması açısından, sembol bir yapıdır. Ayrıca, Köprüçayı Selçuklu Köprüsü, geç Orta Çağ Türk döneminden beri Serik ve Manavgat arasındaki fiziki sınırı belirlemesi açısından da önemlidir.

[488] Hellenkemper ve Hild, 2004: 260.
[489] Erten, 1948: 99.
[490] Hellenkemper ve Hild, 2004: 278.
[491] Hellenkemper ve Hild, 2004: 260.

Manavgat Naras Köprüsü'nün inşa kitabesi bulunmadığından, köprünün ne zaman ve kim tarafından yaptırıldığı kesin olarak bilenmemesine karşın sivri kemer formunun Aspendos Köprüçayı Selçuklu Köprüsü ile benzerliğinden dolayı 13. yüzyılın ilk yarısına Selçuklu dönemine tarihlendirilmiştir[492]. Naras Köprüsü'nün, MS. 2. yüzyılda, Roma döneminde inşa edilen ve Side antik kentine su temini sağlayan bir su kemerinin, Selçuklu döneminde köprüye dönüştürüldüğü[493] ve kuzey yöndeki kemere bitişik olarak inşa edilen kulenin de Roma döneminde inşa edilen bu su kemerinin parçası olduğu düşünülmektedir[494]. Naras Köprüsü'nün, Roma zamanında yapılan bir su kemerinin var olan temelleri üzerine inşa edilmesi bakımından, Köprüçayı Selçuklu Köprüsü ile birbirine çok benzemektedir. Bu iki köprü, malzeme-teknik bakımdan ve sivri kemer biçimi açısından da birbirine çok benzediği görülmektedir.

Naras Köprüsü, Side'yi Seleukeia üzerinden İç Anadolu'ya bağlayan yol güzergahı üzerinde yer almış ve Antik dönemde ve geç Orta Çağ Türk döneminde önemli bir geçiş noktası olmuştur[495]. Ayrıca, geç Orta Çağ Türk döneminde, Manavgat Kalesi'nin kuzeyinde yer alan Salur, Bucakşeyhler, Şişeler ve Evrenler Yavşı gibi kırsal yerleşimlerin, Kargı Çayırı Deresi'ni aşarak, yönetim merkezi olan Manavgat Kalesi ile bağlantısını sağlayan tek köprüdür. Bu kırsal yerleşmeleri Manavgat Kalesi'ne bağlayan kara yolu güzergahı, Manavgat Çayı'nın batı kıyısı boyunca devam ederek, Manavgat Kalesi'ne ulaşmaktadır. Ayrıca, Naras Köprüsü'nü geçerek Manavgat Kalesi'ne ulaşan bu yol, aynı zamanda kırsal yerleşmeleri Manavgat Kalesi üzerinden Alanya ve Antalya'ya bağlaması açısından çok önemlidir. Tarım, hayvancılık ve orman ürünleri ile geçimini sağlayan bu kırsal yerleşmeler, ürettikleri her türlü ürünü, Naras Köprüsü vasıtasıyla, Manavgat merkez yerleşimde kurulan pazara ulaştırmış olmalıdır. Manavgat Kalesi'nin yakın çevresinde kurulan pazarın, bu kırsal yerleşmeler için en önemli ticari etkinlik alanı olduğu ileri sürülebilir. Manavgat Kalesi'nde kurulan pazar sayesinde, ürünlerini hem deniz hem kara ticareti yoluyla Alanya ve Antalya'ya ulaştırma imkanı da sağlayan bu köprü, Manavgat'ın kuzeyinde yer alan kırsal yerleşmeler için, geç Orta Çağ Türk dönemindeki en önemli yapılardan biri olduğunu düşünmekteyiz. Bu kırsal yerleşmelerin de Naras Köprüsü'nün inşaatından sonra, 13. yüzyıl sonunda kurulmuş olduğu ve 14.-15. yüzyılda Manavgat Beyliği zamanında sayılarının artarak daha da genişlemiş olduğu ileri sürülebilir.

[492] İlter, 1978: 133.
[493] İlter, 1978: 133; Hellenkemper ve Hild, 2004: 217; Ercenk, 1992b: 364.
[494] Gülgönül: 2020: 69.
[495] Ercenk, 1992b: 364.

Alara Çayı Selçuklu Köprüsü'nün inşa kitabesi bulunmadığından, kim tarafından ve ne zaman inşa edildiği kesin olarak bilinememektedir. Alara Köprüsü'nün, kuzeyden gelen kervan yolunun Alara Çayı'nı geçerek hem Alara Hanı'na hem de Alara Kalesi'ne ulaşımı sağlamış[496] olduğu bilgisi göz önüne alındığında köprünün, Alara Han ile birlikte I. Alaaddin Keykubat tarafından, 1321-1232 yılları arasında inşa ettirilmiş olduğu ileri sürülebilir. Ayrıca, köprünün tamamen yıkılmış olmasından dolayı[497], planı ve kemer sayısının da kesin olarak bilinememesine karşın, nehrin yaklaşık 60 m. yatak genişliği dikkate alındığında doğu batı doğrultulu uzanan en az üç ya da dört kemer gözlü olduğu ileri sürülebilir.

Alara Çayı Köprüsü, Alara kalesi ile Alara Çayı arasında kalan geniş ve düzlük alan üzerine inşa edilmiştir. Köprünün yaklaşık 400 m. güneyinde Alara Han bulunmaktadır. Konya'dan gelip Alanya'ya ulaşan ve Alanya ile Antalya arasındaki geçiş noktasının kavşağında bulunan köprü, önemli ticaret yollarını birbirine bağlaması açısından çok önemlidir. Ayrıca köprünün, Alanya-Manavgat arasındaki kara yolu bağlantısının bu köprüden sağlanması bakımından da bölgesel önemi büyüktür.

Alanya Gülefşen Köprüsü'nün inşa kitabesi bulunmadığından, köprünün kim tarafından ve ne zaman yapıldığı kesin olarak bilinmemektedir. Köprünün malzeme-teknik bakımdan Karamanoğlu Mahmut Bey Cami ve hemen yakınındaki Gülefşen Köşkü ile benzerliğinden dolayı, Karamanoğlu Beyliği zamanında 14. yüzyılda inşa edilmiş olduğu düşünülmektedir[498].

Gülefşen Köprüsü, Gülefşen Köşkü ile Gülefşen Cami arasında yer almaktadır. Mahalle içinden akan küçük bir dere üzerine, tek kemer gözlü, küçük bir taş köprünün inşa edilmesi, bu bölgenin sultanlar ya da beyler tarafından önemsendiğini ve bu bölgenin yoğun olarak kullanıldığını göstermesi açısından önemlidir.

Alanya Dim Çayı Köprüsü'nün inşa kitabesi bulunmadığından, kim tarafından ve ne zaman yaptırıldığı kesin olarak bilinememektedir. Köprünün malzeme-teknik bakımdan Selçuklu yapılarına benzerliğinden dolayı, Selçuklu sultanı I. Alaaddin Keykubat tarafından 1221-1237 yılları arasında[499] veya 14. yüzyılda Alanya Beyliği zamanında yaptırılmış olduğu[500] düşünülmektedir. Dim Çayı üzerindeki tek köprü olması, bu köprünün I. Alaaddin Keykubat'ın Alanya Kalesi'ni inşa ettirdiği 1221-1226 yılları arasında yapılmış olabileceği ileri sürülebilir. Kış mevsimi neredeyse her yıl Alanya ve Antalya'da ikamet eden sultan,

[496] Eravşar, 2017: 532.
[497] Eravşar, 2017: 532. Bu köprünün 2007 yılındaki kuvvetli yağışların neden olduğu sel sonucu yıkılmış olduğu ileri sürülmektedir.
[498] Konyalı, 2011: 355-356.
[499] Konyalı, 2011: 358-360.
[500] Dülgerler, 2006: 224.

bahar ayında başkent Konya'ya gitmek için Dim Çayı'nı geçmek durumundadır. Bahar aylarında su debisinin ve seviyesinin daha arttığı Dim Çayı üzerinden hem ordunun güvenle geçebileceği hem de ticaret şehri olan Alanya'ya gelen kervanların güvenli bir şekilde ulaşımının sağlanması için büyük bir köprüye ihtiyaç duyulmuş olmalıdır.

Dim Çayı, bu Selçuklu köprüsünün yaklaşık 7.3 km. kuzeydoğusundaki yüksek dağların ortasında doğal bir göl konumunda olan Dim Barajı'ndan doğmaktadır. Bu doğal gölden kuzeybatı yönüne doğru 4 km. derin vadi içinden akarak devam eden akarsu yatağı, yükseltinin ve eğimin azalmasıyla genişlemektedir. Köprünün inşa edildiği bölgede eğim daha da azalmış ve buna bağlı olarak geniş kıvrılmalar çizerek akarsu yatağı genişlemiştir. Köprünün inşa edildiği bölgeden güneye doğru yaklaşık 1 km. devam eden Dim Çayı'nın su yatağının, daha da genişleyerek denize döküldüğü görülmektedir. Köprünün batı yöndeki sağlam kemeri ile akarsuyun günümüzdeki batı sınırı arasındaki 70 metrelik mesafe dikkate alınırsa, Dim Çayı yatağının geç Orta Çağ'dan günümüze kadar nedeyse iki kat daralmış olduğu düşünülebilir. Akarsuyun denize yakın bölgesindeki fiziki yapının düzlük olması ve zeminin yumuşak topraktan oluşması, akarsu yatağının sığ ve geniş olmasına neden olmuştur. Akarsu yatağın sığ olması, sel taşkınları sırasında köprü tabliyesine ulaşımı zorlaştıracağı için köprünün batı tabliyesi, kayalık zemine sahip olan küçük bir yükselti üzerinden başlamaktadır. Köprünün batı tabliyesinin başladığı bu küçük yükselti, akarsu yatağını fiziki olarak daraltmış ve sel taşkınları sırasında köprü tabliyesine ulaşımı kolaylaştırmış olmalıdır. Akarsu yatağını fiziki olarak daraltan bu yükseltinin sağladığı ulaşım kolaylığı, köprünün bu noktaya inşa edilme tercihi olarak ileri sürülebilir.

Geç Orta Çağ Türk döneminde, Alanya Kalesi ve Oba kırsal yerleşimine doğu yönden ulaşan ve yol güzergahı üzerinde karşılaşılan ilk yapı, Dim Çayı'nın batı kıyısındaki Buzağı Avlusu Köşkü ve onun hemen kuzeyinde yer alan Dim Çayı Köprüsü'dür. Bu köprü, Alanya Kaleiçi merkez yerleşimi ve ona bağlı kırsal yerleşmeleri doğuya bağlayan en önemli geçiş noktasıdır ve doğu yönden Alanya'ya açılan ilk giriş kapısı olması açısından çok önemlidir. Bu köprünün güvenliğinin ve kontrolünün sağlanması, hem sultanların ikamet ettiği Alanya Kaleiçi merkez yerleşiminin hem de Oba'ya bağlı kırsal yerleşmelerin güvenliğinin tesis edilmesi anlamına gelmektedir.

Gazipaşa Bıçkıcı Köprüsü'nün inşa kitabesi bulunmadığından, köprünün kim tarafından ve ne zaman yaptırıldığı kesin olarak bilinmemektedir. Köprünün sivri kemer biçimi ve harç dolgulu moloz taş yapım tekniği dikkate alınarak 13. yüzyılın sonları ile 14. yüzyılın başlarına tarihlendiği ileri sürülmektedir[501]. Bıçkıcı Köprüsü'nün Gazipaşa

[501] İlter, 1978: 211; Dülgerler, 2006: 223; Yıldız, 2013: 20.

bölgesinin Karamanoğulları hakimiyetine geçtiği dönemde 14. yüzyıl başında inşa edilmiş olduğunu düşünmekteyiz. Köprüdeki harç dolgulu moloz taş kullanımı, köprünün memba cephesine doğru sivrilen ayak temelleri ve üçgen formlu dalgakıranların biçimi, doğu Antalya bölgesindeki geç Orta Çağ Türk dönemi köprülerinde yaygın olarak kullanılmıştır.

Köprü, geç Orta Çağ Türk döneminde, Gazipaşa-Alanya arasındaki kara yolu bağlantısını sağlaması bakımından çok önemlidir. Bu köprü, Alanya-Gazipaşa arasındaki kara yolu üzerinde, sefere çıkan sultanların, ordunun ve kervanların; derin ve geniş akarsu yatağını güvenli bir şekilde geçmesi için birincil önceliğe sahiptir. Ayrıca günlük hayatın devam ettiği kırsalda yaşayan insanların, geniş ve derin akarsuyu güvenli bir şekilde geçmesini kolaylaştıran ve kırsal yerleşmeler arasındaki bağlantıyı kuran bu köprü bölgenin kırsal yerleşmeleri için kilit rol oynamıştır. Bu köprünün geçiş güvenliğinin sağlanması, bölgesel askeri ve idari gücün temsiliyetini de belirlemiş olmalıdır. Gazipaşa Bıçkıcı Köprüsü, Hayrat Köprüsü ile birlikte bölgenin kırsal yerleşiminde yer alan ve geç Orta Çağ Türk döneminden kalmış olan çok sınırlı mimari örneklerden biri olması açısından da ayrıca önem arz etmektedir.

Gazipaşa Hayrat Köprüsü'nün inşa kitabesi bulunmadığı için kim tarafından ve ne zaman yaptırıldığı kesin olarak bilinememektedir. Bıçkıcı Çayı üzerindeki Hayrat Köprüsü'nün, kemer biçimi, yanlardaki küçük tahliye kemerleri ve malzeme-teknik özellikleri bakımından Bıçkıcı Köprüsü'ne benzerliğinden dolayı, 13.yüzyıl sonu veya Karamanoğlu Beyliği zamanında 14. yüzyıl başında inşa edildiği düşünülmektedir[502]. Hayrat Köprüsü, geç Orta Çağ Türk döneminde, dağlık kırsal bölgedeki yerleşimlerin birbiri ile irtibatının sağlandığı en önemli geçiş güzergahı durumundadır.

Gazipaşa Kaledran Köprüsü'nün inşa kitabesi bulunmadığından, köprünün kim tarafından ve ne zaman yapıldığı kesin olarak bilenememektedir. Köprünün, malzeme-teknik açıdan bölgedeki diğer köprülerle benzer olması ve hemen kuzeydoğusunda yer alan köşk ile fiziki ilişkisinin bulunmasından dolayı, köşk ile aynı zamanda Karamanoğlu Beyliği döneminde 14. yüzyıl başında inşa edilmiş olduğu düşünülmektedir[503].

Kaledran Köprüsü ve köşkün yer aldığı bu vadinin hemen doğusundaki tepe üzerinde bir Roma yerleşimi olduğu ve Kaledran Deresi boyunca Roma döneminden beri kullanılan bir yolun geçtiği belirtilmektedir. Kaledran Köprüsü'nün yapımında kullanılan kalker taşından yapılan blokların bir kısmının, yakındaki bir Roma köprüsünden gelmiş olabileceği

[502] Yıldız, 2013: 17.
[503] Redford, 2008: 73.

düşünülmektedir[504]. Cephenin harç katkılı moloz taş ile örülme tekniği ve kemer karnındaki kesme taş kaplama biçimi, Gazipaşa Bıçkıcı Köprüsü'ne çok benzemektedir. Köprü, Gazipaşa-Anamur karayolunun ulaşım bağlantısını sağlaması açısından çok önemli bir yapıdır. Hem askeri hem de ticari faaliyetlerin yürütüldüğü karayolu bağlantısı yanında, hemen güneyindeki koyda yer alan bir doğal limanın bulunması, bölgenin stratejik nemini artırmaktadır. Kaledran Deresi üzerindeki bu köprü, hemen kuzeydoğusunda inşa edilen Kaledran Köşkü ve batısındaki Altıkapı Han, geç Orta Çağ'da bölgenin Türk hakimiyetini göstermesi açısından çok önemlidir.

Doğu Antalya bölgesinde yer alan bu köprülerin, geç Orta Çağ Türk döneminde ticari, askeri ve ekonomik etkilerinin yanında, köprüyü kullanan insanlara kolay ve güvenli bir geçiş sağlaması ve kırsal bölgede üretilen her türlü ürünün güven içinde merkez kente ulaşımını sağlamaları bakımından çok önemli görevleri olmuştur.

[504] Redford, 1998: 79-81. Redford, Yakacık mahalle merkezindeki köy kahvesi ve bakkal inşaatı sırasında, zeminin iş makinaları ile düzeltildiği sırada, bir başka köprünün kalıntılarının ortaya çıkarıldığını ve köprüye ait iki blok taşın günümüzde hala kahvehanenin bahçesinde bulunduğunu belirtmiştir.

3.1.3. Cami ve Mescitler

3.1.3.1. Aksu Karaöz Cebel Cami

Aksu Karaöz Cebel Cami, Aksu ilçe merkezinin yaklaşık 27 km. kuzeyindeki Karaöz Mahallesinin yaklaşık 2 km. güneybatısında, Antalya-Isparta karayolunun yaklaşık 1.5 km batısında yer almaktadır (Fot. 360-361). Caminin doğu, batı ve güney yönü tarihi mezarlarla çevrelenmiştir (Fot. 365). Cami son dönemlerde geçirdiği onarımlar sayesinde günümüzde sağlam ve ibadete açıktır.

Yaklaşık 12x13 m. dış ölçülere sahip olan cami, kareye yakın dikdörtgen planlı ve tek mekanlıdır. Yapının harim kısmı, dört ahşap direkle taşınan, kirişleri alttan kaplamalı düz ahşap tavanla örtülüdür. Kuzey cephe önündeki üç gözlü son cemaat yeri, yapının çatı seviyesine kadar yükselen dört paye ile taşınan ahşap bir sundurma ile örtülüdür (Şek. 45). Caminin girişi kuzey cephe ortasında yer alan yuvarlak kemerli bir kapı ile sağlanmaktadır. Kapının hemen üzerinde cepheden dışa taşkın, dikdörtgen kesitli düz bir silme, ters "V" biçimde yerleştirilmiştir (Fot. 365). Kapı kemerinin üst sınır seviyesinde, üç kademeli konsollara oturan, cepheden hafifçe dışa taşan ve doğu-batı doğrultulu atılan üç adet yuvarlak kemer, cepheyi hareketlendirmektedir.

Caminin her cephesinde simetrik olarak yerleştirilmiş, yuvarlak kemer alınlıklı, dikdörtgen biçimli ikişer adet pencere yer almaktadır. Pencerelerin lento ve söveleri düzgün kesme taşlarla oluşturulmuştur. Cephe ortalarında ve köşelerde, cepheden dışa taşkın, zeminden çatı seviyesine kadar yükselen, dikdörtgen planlı payandalar inşa edilmiştir. Köşe payandalar cephe ortasındakilere oranla daha geniş tutulmuştur.

Harim bölümünün güney duvarı ortasında yuvarlak kemerli, sade bir mihrap yer almaktadır. Yarım daire planlı mihrap nişini üç yönden ters U şeklinde çeviren düz silme kuşağı ortasında, kaval silme ince bir sütünce gibi tasarlanmıştır. Bu kaval silme aşağıda kademeli bir şekilde daralarak sivrilirken, üst kısımda sütun başlığı biçiminde sonlanmıştır. Pencereler iç kısımda, içeriye doğru şevli, dikdörtgen biçimli ve yuvarlak kemerlidir (Fot. 362-364).

Yapının beden duvarlarında ve payandalarda irili ufaklı moloz taş yığma duvar tekniği ile harç dolgulu olarak inşa edilmiştir. Pencere lento ve sövelerinde, mihrapta ve giriş kapısında kesme taş kullanılmıştır. Caminin harim bölümü, mihrap hariç, sıva üzerine beyaz boya ile boyanmıştır. Cami, dört yöne eğimli kiremit kaplamalı kırma çatı ile örtülüdür. Kuzey cephedeki kemer başlangıç seviyelerinde ve onu karşılayan payelerdeki konsollar, yapının kemerler üzerine oturan kubbeli bir son cemaat yeri tasarımını düşündürmektedir. Caminin kadınlar mahfili ve minaresi yoktur.

3.1.3.2. Gebiz Yıkık Cami

Yıkık Cami, Antalya il merkezinin 32 km. kuzeydoğusunda, Serik ilçesine bağlı Gebiz Mahallesi'nin yaklaşık 3 km. kuzeybatısındaki düzlük alanda, Akçapınar Köyü'ne giden kara yolunun[505] kenarında yer almaktadır (Fot. 368). Caminin kubbesi yıkıldığı için bölge halkı yapıyı, Yıkık Cami olarak adlandırmıştır[506]. Caminin yakın çevresinde yerleşim yoktur ve caminin batı, kuzey ve doğu yönünü, içinde modern mezarların da yer aldığı tarihi bir mezarlık ile çevrelenmiştir. Yoğun dikensi çalılarla kaplanan cami, uzun çam ağaçları arasından zor seçilebilmektedir. Örtü sistemi, minare gövdesi ve kuzey yöndeki ek mekanı tamamen yıkılmıştır. Örtü sistemi başlangıç seviyesine kadar ayakta olan duvar yüzeylerindeki taşlarda, mihrapta ve duvar köşelerinde yer yer dökülmeler görülmektedir (Fot. 369). Kuzeydoğu ve güneybatı yöndeki pencerelerin kemerleri kalıp şeklinde bozulmadan yıkılmıştır. Cami günümüzde kullanılmamaktadır ve ibadet yapılmamaktadır.

Yaklaşık 15x15 m. dış ölçülere sahip olan cami, kare planlı ve tek mekanlıdır. Yapıya giriş, kuzey cephe ortasında yer alan dikdörtgen biçimli bir kapı ile sağlanmaktadır. Kuzeybatı cephede, giriş kapısı doğu yönde bulunan ve dokuz basamakla çıkılan kare planlı minare kaidesi, yukarı doğru iki kademeli olarak yapılmıştır. Yapı dikdörtgen biçimli ve yuvarlak kemerli, 11 adet büyük alt pencere ile aydınlatılmaktadır. Kuzey cephede iki, diğer cephelerde üçer pencere yer almasına rağmen, pencereler simetrik değildir (Şek. 46). Yapının dış cephesinde ve iç duvarların, yatay şekilde yerleştirilen, üç sıra ahşap hatıl yuvasının izi takip edilmektedir.

Harim bölümü güney duvar ortasında duvardan hafif dışa taşkın yarım daire planlı ve sivri kemerli bir mihrap nişi yer almaktadır. Günümüz zemininden yaklaşık 40 cm. üst kotta olan mihrabın kemer kavsarası, tuğla ile kirpi saçak biçiminde oluşturulmuş 11 sıra kademeli olarak örülmüştür. Harim duvarının üst köşelerinde tuğla malzeme ile örülmüş örtü sistemine ait geçiş ögelerinin izleri görülebilmektedir (Fot. 370-376).

Yapının yaklaşık 140 cm. kalınlığında olan beden duvarları, irili ufaklı moloz taş, tuğla ve taş aralarında çok yoğun kırmızı astarlı seramik parçalarının[507] harç ile birlikte kullanımı ile örülmüştür. Köşelerde daha düzgün büyük taşlar kullanılmış ve kemerler tuğla ile örülmüştür.

---

[505] Yerinde inceleme çalışmaları sırasında, bölgede ikamet edip hayvancılıkla uğraşan ve bahar aylarında yaylaya giden bazı insanların günümüzde de bu yolu kullandığı görülmüştür.

[506] Bölge halkı, efsanevi bir söylenceye göre, defalarca denenmesine rağmen, aslında örtü sisteminin hiç inşa edilemediğine ve böylece caminin üstünün açık kaldığına inanmaktadır.

[507] Jackson ve vd., 2012: 93. Duvarlarda yoğun olarak kullanılan bu seramik parçalarının, geç Roma dönemine tarihlendiği ve Yıkık Cami'ye yakın bir bölgede yer alan seramik atölyesinde üretildiği düşünülmektedir.

Camide herhangi bir süsleme unsuruna yer verilmemiştir. Harim kısmında herhangi bir minber izine rastlanmamıştır. Hem kuzey cephedeki diletasyon izlerinden hem de ek ek mekanın duvar kalınlığın cami beden duvarlarından çok daha ince olmasından dolayı, kuzey cepheye eklenen bölümlerin, daha sonraki bir dönemde yapıldığı düşünülmektedir (Fot. 372).

3.1.3.3. Alanya Gülefşen Karamanoğlu Mahmut Bey Cami

Alanya Gülefşen Karamanoğlu Mahmut Bey Cami, Kızıl Kule'nin yaklaşık 5 km kuzeydoğusunda, Oba Mahallesi sınırları içerisinde, Çıplaklı mevkiinde, güneye doğru eğimli bir alan üzerinde yer almaktadır (Fot. 377). 2020 yılında onarımına başlanan caminin[508], onarımından önce, çatısının tamamen yıkılmış olduğu, kuzey ve güney cephelerin doğu bölümlerinin ise temel seviyesine kadar yıkılmış vaziyette olduğu bilinmektedir. Ayrıca, kuzey cephedeki batı kapının da tamamen yıkıldığı ve yapının harim bölümün toprak ve molozla dolmuş olduğu belirtilmektedir[509]. Cami, güneye doğru eğimli toprak zemin üzerine inşa edildiğinden, kot farkını gidermek için doğu, batı ve güney cephe zemini yüksek bir taş podyum üzerine oturmaktadır (Fot. 381-382). Cami, son yıllarda inşa edilen modern betonarme yapılar arasında kalmış, hemen güneyine inşa edilen 3 katlı beton binanın restorasyon aşamasında yıkılarak, yapı algılanabilir duruma gelmiştir.

Caminin doğu kapısı üzerinde yer alan beş satırlık kitabesinde, 1373 yılında "*Bedrüddin Mahmud Bey İbni Alaaddin İbni Yusuf yaptırdı*"[510] yazmaktadır (Fot. 386). Cami, yaklaşık 27x21 m. ölçülerinde doğu-batı doğrultulu dikdörtgen planlı ve mihraba dik 7 sahınlıdır (Şek. 47). Harim bölümünün kuzeydoğu köşesinde daha sonraki dönemlerde yapıldığı düşünülen bir ek mekan tespit edilmiştir[511]. Harim kısmı, zemininde yer alan ve sıralı bir şekilde yerleştirilen kaidelerden hareketle toplam 42 adet ahşap direkle taşınmış olmalıdır. Harim bölümünü taşıyan ahşap direklerin, restorasyon çalışmaları sırasında ortaya çıkarılan devşirme sütun başlıkları ve mimari plastik parçaların üzerine oturduğu görülmektedir (Fot. 383-385).

Caminin girişi, kuzey cephenin doğu ve batı yönünde yer alan iki adet kapısı ile sağlanmaktadır. Cami, doğu, batı, kuzey cephelerde üçer ve güney cephede dört olmak üzere toplam 13 adet büyük alt pencere ile aydınlatılmaktadır. Dikdörtgen biçimli pencerelerin

---

[508] Anaya Belediyesi tarafından yürütülen restorasyon çalışmaları, günümüzde devam etmektedir.

[509] Lloyd ve Rice: 1989: 48. Lloyd, camiyi 1958 yılında gördüğünde harabe durumda olduğunu belirtmiş ve klasik dönem yapılarından taşınmış sütunlar üzerine oturtulmuş üstü kapalı bir cami olduğunu ileri sürmüştür. Ama restorasyon aşamasında yapılan kazı çalışmaları sırasında haç motifli sütun başlıklarının Bizans döneminde yapılmış bir kiliseye ait olduğu ortaya çıkmıştır.

[510] Dülgerler, 2006: 37; Konyalı, 2011: 348.

[511] Lloyd ve Rice: 1989: 49. Bu ek mekan, kuzey-güney doğrultulu atılmış yaklaşık 50 cm. kalınlığında ince ve tek bir duvardan oluşmaktadır. Bu duvarın temel kalıntıları 2020 yılı restorasyon çalışmaları sırasında ortaya çıkarılmıştır.

üstünde tuğla ile oluşturulmuş yuvarlak sağır kemerler yer almaktadır. Pencerelerin üst seviyesinde, yapıyı içeride ve dışarıda tüm cephe boyunca saran ahşap hatıl görülmektedir. Güney cephe ortasında yer alan mihrap çıkıntısı, iki kademeli olarak kalın bir payanda şeklinde yapılmıştır.

Yapının yüksek beden duvarları, irili ufaklı moloz taşların yığma duvar yöntemi ile harç dolgulu olarak inşa edilmiştir. Kısmen ayakta kalan batı yöndeki giriş kapısında ve mihrapta düzgün kesme taş, pencere ve mihrap kemerinde ise tuğla kullanılmıştır. Cephelerin çatı üst sınırının yaklaşık 60 cm. altında, ikişer adet çörten yuvası bulunmaktadır. Minaresi olmayan caminin minberi, olasılıkla ahşap olduğu için günümüze ulaşamamıştır.

Küçük moloz taşlarla harç dolgulu olarak inşa edilen cami, süsleme açısından çok sadedir ve taş süslemeler sadece giriş kapıları üzerinde görülmektedir. Kapının üst bordürü altına yatay olarak yerleştirilen taş süslemeler, 7 kollu yıldızdan çıkan geçme motifleri ve sarmal düğüm motiflerini içermektedir (Fot. 388). Caminin minaresi, kadınlar mahfili ve minberi yoktur.

3.1.3.4. Sillyon Kale Mescidi

Sillyon Kale Mescidi, Serik ilçesine bağlı Kocagözler mevkiinde yer alan Sillyon antik kenti akropolisin kuzeybatı ucundaki düzlük alanda yer almaktadır. Mescide, kentin batı yakasında yer alan ana cadde üzerinden, kuzeybatı yönüne doğru devam eden ve akropolis batı kapısına açılan taş döşeme yol ile ulaşılmaktadır (Fot. 390-392). Mescidin, statik açıdan kısmen iyi durumda olmasına rağmen, giriş kapısının dış yüzdeki kesme taşları, kubbe geçiş ögeleri ve güney cephedeki batı pencerenin lentosu, doğal şartlara bağlı olarak dökülmüştür. Mihrabın kaplama taşları dökülmüş ve günümüzde sadece temel taşları kalmıştır. Mescidin kuzeyindeki ön giriş mekanı ve doğudaki ek mekanlara ait duvarlar, büyük oranda yıkılmıştır. Sillyon Kale Mescidi günümüzde kısmen sağlam durumdadır fakat, onarım yapılmadığı için ibadete kapalı durumdadır. Yapı, son dönem yayın çalışmalarında, Yukarı Mescit olarak adlandırılmıştır. Fakat, 2020 yılında başlatılan arkeolojik kazı çalışmaları sonucunda yapı, Sillyon Kale Mescidi olarak adlandırılmıştır[512].

Özgününde tek mekanlı ve kubbe örtülü olan mescit, doğu ve kuzey cephelerine sonradan eklenen odalarla, dört mekanlı bir plan şeması göstermektedir. 8.15x8.15 m. dış ölçülere sahip olan mescit, Türk Üçgeni geçişli tek kubbe ile örtülüdür (Şek. 48). Mescidin girişi, kuzey cephe ortasında yer alan dikdörtgen biçimli bir kapı ile sağlanmaktadır. Mescit, doğu cephede bir, diğer cephelerde ikişer adet olmak üzere toplamda dikdörtgen biçimli 7 alt

[512] Demirel, Taşkıran ve Palalı, 2022: 276.

pencere ile aydınlatılmaktadır. Harimin güney duvarı ortasında yer alan ve giriş kapısı ile aynı aks üzerinde bulunan yarım daire planlı mihrap bulunmaktadır. Doğu duvara, 40x50 cm ölçülerinde üç adet dikdörtgen planlı duvar nişleri açılmıştır. Mescitte yapılan kazı çalışmaları sonucunda, harim zemininin, düzgün kesilmiş mermer blok taşlarla döşenmiş olduğu ortaya çıkarılmıştır. Duvarlardaki sıva izlerinden, mescidin harim bölümünün kireç katkılı beyaz bir sıva ile sıvanmış olduğu tespit edilmiştir (Fot. 393-396).

Mescidin kuzey yönündeki Giriş Mekanı, 6.05 m. genişliğinde 5.10 m. uzunluğunda dikdörtgen planlıdır. Mekanın kuzey cephe ortasında, harim kapısı ile aynı aksta bir kapı açıklığı yer almaktadır. Kubbeli kısmın duvar kalınlığı 1.00 m. iken ek mekanların duvar kalınlığı 80 cm.'dir. Mescit, yapının 20 m. doğusunda yer alan bir Roma dönemi yapısından devşirilen, düzgün kesilmiş blok taşlardan ve moloz taştan inşa edilmiştir. Mescit süsleme bakımından oldukça sadedir. Giriş kapısının zemin taşının dışarıya bakan yüzlerinde, devşirme olarak kullanılan arşitrav parçalarının inci makara dizisinin süsleme unsuru olarak kullanıldığı görülmektedir[513]. Mescidin, minaresi, kadınlar mahfili ve minberi bulunmamaktadır.

3.1.3.5. Manavgat Kargı Han Mescidi

Manavgat Kargı Han Mescidi, hanın açık avlusunun kuzeydoğu köşesinde yer almaktadır[514] (Fot. 398). Mescidin mihrap önünde yapılan kaçak kazılar sonucu, zemini tahrip edilmiştir. İç mekan sıvalarının yer yer dökülmüş olmasına karşın mescit, günümüzde büyük oranda sağlam fakat ibadet edilecek durumda değildir.

Kargı Han Mescidi, kervansarayın açık avlusunun kuzeydoğu köşesinde yer alan ilk odadır (Fot. 399). Yaklaşık 5x4 m. iç ölçülere sahip olan mescit, kuzey-güney doğrultulu dikdörtgen planlı, tek mekanlı ve sivri tonoz örtülüdür[515] (Şek. 49). Mescide giriş, kuzeydoğu cephede yer alan dikdörtgen biçimli küçük bir kapı ile sağlanmaktadır. Bu küçük mescit, giriş kapısının hemen güneyinde dörtgen biçimli küçük bir alt pencere ile aydınlatılmaktadır. Güney duvar ortasında, yarım daire planlı ve sivri kemerli bir mihrap yer almaktadır. Mescidin kıble duvarında mihrabın iki yanında, geyik, dağ keçisi, ok, yay, topuz, Mühr-ü Süleyman, yelkenli gemi gibi tasvirlerinden oluşan grafitiler yer almaktadır[516]. Kapı ve

[513] Demirel, Taşkıran ve Palalı, 2022: 277.
[514] Bilici, 2013: 75.
[515] Denknalbant, 2004: 211.
[516] Redford, 2007: 354-358. Stilize ve çizgisel bir üslupla dağ keçisi ve geyiğin mescidin kıble duvarında tasvir edilmesi, hayvanın avlanmadan ve öldürülmeden önce "ruhuna sahip olmak" için bir büyü ritüeli ile bağlantılı olabileceği düşünülmektedir. Ok, yay ve topuz motiflerinin 12.-15. yüzyılda Anadolu'da, İslamiyet öncesi veya İslam dini dışında saray veya aşiretin güç sembolü olarak kullanıldığı belirtilmektedir. Süleyman Mührü ya da Davut Yıldızı motifinin ise, sihir veya büyü amaçlı kullanıldığı ve bir sihir sembolü olduğu ileri sürülmektedir.

pencere içeriden sivri kemerlidir. Sıvalar yer yer dökülmüş olsa da duvarlardaki sıva izleri, mescidin tamamen sıvalı olduğunu kanıtlamaktadır (Fot. 400-402).

Duvarlar, harç dolgulu kabayonu küçük moloz taşlarla inşa edilmiştir. Kapı ve pencerenin lento ve sövesi, tek parça düzgün kesme taştandır. Kapı lentosunun avluya bakan cephesine yuvarlak bir kör kemer oyulmuştur. Mescitte graffiti resimler dışında herhangi bir süsleme görülmemektedir.

3.1.3.6. Manavgat Karabük Köyü Mescidi

Manavgat Karabük Köyü Mescidi, Manavgat Kalesi'nin yaklaşık 47 km. kuzeyinde, Karabük Köyü merkezinin 1 km. batısındaki küçük bir tepe üzerine inşa edilmiştir. Mescit, ortalama 1.20 m. yüksekliğe ve 90 cm. kalınlığa sahip bir avlu duvarı içinde yer almaktadır. Bu duvarın güney cephe ortasında mescidin mihrabı ile aynı aksta bir mihrap nişi yer almaktadır (Fot. 403-405). Mescidin kuzey cephesine 1960 yılında bir ön mekan eklenmiştir. 2015 yılında mescidin içi tamamen sıvanmış, beyaz boya üzerine kaleimşi süslemeler yapılmıştır. Mescit, günümüzde sağlam ve ibadete açıktır.

9.30x9.30 m. dış ölçülere sahip olan Karabük Köyü Mescidi kare planlıdır ve tromp geçişli tek bir kubbe ile örtülüdür (Şek. 50). Mescide giriş, kuzey cephe ortasında yer alan basık kemerli bir kapı ile sağlanmaktadır. Güney cephede, yuvarlak kemerli iki alt pencere, cephe ortasında mihrabın üzerinde ise sivri kemerli küçük bir üst pencere yer almaktadır. Diğer cephelerde herhangi bir pencere açıklığı yoktur. Güney duvar ortasında yarım daire planlı ve yuvarlak kemerli sade bir mihrap yer almaktadır. Harimin giriş kısmı üzerine ahşap direkler ve kirişlerle taşınan balkonlu bir kadınlar mahfili yapılmıştır. Girişin doğusundaki ahşap direk, devşirme bir sütun başlığı üzerine oturmaktadır. Kubbe ve tonozlar, dıştan alaturka kiremit ile kaplanmıştır (Fot. 406-409). Mescidin, iç duvarları ve dış cepheleri sıvanmış olduğundan süsleme, malzeme ve teknik hakkında kesin bir yargıya varılamamıştır. Basit kare planlı ve tek mekanlı mescidin, minaresi yoktur.

3.1.3.7. Alara Han Mescidi

Alara Han Mescidi, Alanya ilçesine bağlı Alara Mahalle merkezinin yaklaşık 1.5 km. kuzeyinde, Alara Çayı'nın doğu kenarındaki düzlük alana inşa edilen Alara Han yapısının içinde yer almaktadır (Fot. 410). Mescit, günümüzde sağlam ve ayakta olmasına karşın, hanın kapalı olmasından ötürü ibadet yapılmamaktadır.

Alara Han'ın giriş bölümündeki açık avlunun batı köşesindeki ilk oda, mescit olarak kullanılmıştır[517]. 3.40x.3.40 m. ölçülerinde tek mekanlı ve kare planlı mescit, sivri tonoz örtülüdür (Şek. 51). Mescide giriş, kuzeydoğu yöndeki sivri kemerli küçük bir kapı ile sağlanmaktadır. Mescidin güney duvar ortasında dikdörtgen planlı, sepet kulpu kemerli[518] sade ve alçak boylu bir mihrap nişi bulunmaktadır. Mescit, kuzeybatı köşede yer alan mazgal bir pencere ile aydınlatılmaktadır (Fot. 411-412). Düzgün kesme taşlarla inşa edilen mescitte herhangi bir süsleme unsuru yer almamaktadır. Yapı, yakın zamanda geçirdiği onarımlar sayesinde bugün sağlam ve han kapalı olduğu için mescit de kullanılmamaktadır.

3.1.3.8. Alara Aşağı Kale Mescidi

Alara Aşağı Kale Mescidi, Alanya ilçesine bağlı Alara Mahalle merkezinin yaklaşık 2 km. kuzeyinde, Alara Kalesi'nin güneyindeki küçük düzlük alan üzerine inşa edilmiştir. Mescit, Alara Kalesi surları dışında, Aşağı Hamam'ın güneydoğusunda, Alara Çayı'na yaklaşık 40 m. mesafede yer almakta olup günümüzde portakal bahçesi içinde kalmaktadır (Fot. 413). Mescidin kuzey ve doğu duvarlarının bir bölümünün kısmen ayakta olmasına karşın, diğer duvarlar temel seviyesine kadar yıkılmış ve duvarları kazı çalışmaları sonucunda açığa çıkarılmıştır (Fot. 414). Mescidin duvarları içerisinde büyüyen incir ağaçları ve dikensi çalılar, duvarlara çok zarar vermiş ve mescit günümüzde kullanılamaz duruma gelmiştir.

Mescit, yaklaşık 12x8 m. iç ölçülere sahip kuzey-güney doğrultulu uzanan dikdörtgen planlıdır (Şek. 52). Kuzeybatı köşeye yakın noktada, bir giriş açıklığı ve güney duvar ortasında bir mihrap nişi olduğu ortaya çıkarılmıştır. Mescit, günümüze sağlam olarak ulaşan duvar kalıntılarından, irili ufaklı moloz taşların harç dolgulu olarak örüldüğü bir duvar tekniğine sahiptir[519] (Fot. 415-419). Minaresi bulunmayan mescitte, herhangi bir süsleme programına rastlanmamıştır.

3.1.3.9. Şarapsa Han Mescidi

Şarapsa Han Mescidi, Alanya ilçe sınırları içinde kalan ve Konaklı Mahalle merkezinin yaklaşık 600 m. doğusunda, Manavgat-Alanya karayolunun yaklaşık 70 m. kuzeyinde küçük bir yükselti üzerine inşa edilen Şarapsa Hanın doğu kanadına bitişik olarak inşa edilmiştir (Fot. 420). Mescidin harim bölümü duvarları, çimento sıva ile sıvanmıştır. Mescit günümüzde sağlam durumda fakat, han kullanıma kapalı olduğu için mescit de ibadete kapalıdır.

---

[517] Eravşar, 2017: 529.
[518] Tükel, 1969: 439; Denknalbant, 2004: 139.
[519] Karademir, 2019: 566.

Şarapsa Han Mescidi, yaklaşık 4.50x9.00 m. iç ölçülere sahip, kuzey-güney doğrultulu uzanan dikdörtgen planlı, sivri kemerli beşik tonoz örtülü ve tek mekanlı olarak tasarlanmıştır[520] (Şek. 53). Kervansarayın doğu kanadına bitişik olarak inşa edilen mescit, enlemesine uzanan han ile bütünlük oluşturacak biçimde tasarlanmıştır. Mescide giriş, kuzey cephe ortasında yer alan ve üç basamakla çıkılan basık kemerli dikdörtgen biçimli bir taç kapı ile sağlanmaktadır[521]. Dıştan, sathi bir niş meydana getiren üç dilimli sivri kemer içine, mermer bir kitabe yerleştirilmiştir.

Kitabenin Türkçesi: *"Allah'ın mescidlerini ancak O'na ve ahiret gününe iman edenler yaptırırlar".* yazmaktadır[522]. Mescit, doğu cephede yer alan iki adet mazgal pencere ile aydınlatılmaktadır. Mescidin güney duvarı ortasında, kesme taş örgülü bir mihrap yer almaktadır. Mihrap nişi, dört sıra mukarnas kavsaralı ve beş kenarlı olarak tasarlanmıştır. Mihrabın üzerinde, duvarın içine yatay olarak yerleştirilmiş, Roma dönemine ait inci makara ve palmiye motifli, mermer bir arşitrav parçası bulunmaktadır[523] (Fot. 421-425).

3.1.3.10. Değerlendirme

Bu başlık altında, Aksu Karaöz Cebel Cami, Serik Gebiz Yıkık Cami, Alanya Gülefşen Karamanoğlu Mahmut Bey Cami, Sillyon Kale Mescidi, Manavgat Kargıhan Mescidi, Manavgat Karabük Köyü Mescidi, Alara Han Mescidi, Alara Aşağı Mescidi ve Şarapsa Han Mescidi olmak üzere toplam 3 cami ve 6 mescit incelenmiştir. Bu 6 mescitten Sillyon Kale Mescidi, Manavgat Karabük Köyü Mescidi ve Alara Aşağı Mescidi, bağımsız birer mekan durumunda iken; Manavgat Kargıhan Mescidi, Alara Han Mescidi ve Şarapsa Han Mescidi, bir kervansaray yapısına bağlı olarak inşa edilmiştir. Bu çalışma kapsamında incelenen Sırtköy Hanı ve Altıkapı Han'da ise herhangi bir mescit yapısı bulunmadığı görülmektedir.

Anadolu Selçuklu devleti zamanında inşa edilen kervansarayların çoğunda bir mescit bulunduğu belirtilmektedir. Bu mescitlerin kervansaray içindeki yeri, planı ve süslemesi, kervansarayın büyüklüğüne, konumuna ve bani isteğine göre farklılıklar gösterdiği ifade edilmektedir. Avluya sahip olan kervansaraylarda yer alan mescitlere daha çok avludan ulaşıldığı, sadece kapalı bölümden oluşan kervansaraylarda ise mescidin ayrı bir yapı olarak tasarlandığı ve bağımsız bir girişe sahip olduğu görülmektedir[524]. Beydiğin Kargıhan Mescidi

[520] Lloyd ve Rice: 1989: 49; Denknalbant, 2004: 183; Bilici, 2007: 396.
[521] Eravşar, 2017. 84.
[522] Bilici, 2007: 395.
[523] Denknalbant, 2004: 139; Bilici, 2007: 396; Eravşar, 2017. 84. Mescidin giriş kapısı üzerinde ve yanlardaki payandalarda yine süsleme amacıyla konulmuş devşirme mimari plastik parçalar yerleştirilmiştir.
[524] Eravşar, 2017: 72.

ve Alarahan Mescidine avludan ulaşım sağlanırken, sadece barınak kısmından oluşan Şarapsa Han'ın batı duvarına bitişik olarak tasarlanan mescide, bağımsız bir kapıdan ulaşım sağlandığı anlaşılmaktadır.

Aksu Karaöz Cebel Cami'nin inşa kitabesi bulunmadığından, ne zaman ve kim tarafından yaptırıldığı kesin olarak bilinememektedir. Cami çevresindeki mezarlıktaki mezar taşlarının süsleme biçimi ve cephe tasarımı, 13. yüzyıldan itibaren doğu Antalya bölgesine yerleşmeye başlayan Türkmen-Yörük mezarlarıyla aynı özelliktedir[525]. Kuzey cephedeki girişin üzerinde yer alan ters "V" biçiminde yerleştirilmiş taş kabartma, Oğuzların Döğer ve Yıva Boy Damgaları[526] ile aynı biçimdedir. Bu bilgiler ışığında Aksu Karaöz Cebel Cami'nin geç Orta Çağ Türk döneminde 13-14. yüzyılda inşa edilmiş olduğu ileri sürülebilir.

Cami ve etrafındaki geniş mezarlığın çevresinde günümüzde herhangi bir yerleşim yoktur. Karaöz ve yakın çevresindeki yakın yerleşmelerin, küçük tepelerin eğimli yamaçlarına kurulduğu gözlenmiştir. Caminin, geniş tarlaların ortasındaki hafif yükselti üzerine inşa edilmesinin nedeni, yakın çevresindeki kırsal yerleşimlerin ortak kullanma ihtiyacından kaynaklandığı düşünülmektedir. Caminin yakın çevresindeki tepelik alanların yamaçlarında kümeler halinde birçok kırsal yerleşme bulunmaktadır[527].

Karaöz kırsal yerleşimi, Aksu Çayı'nın oluşturduğu geniş vadi içerisindeki düzlük alanlarda yer alan küçük yükseltilerin yamaçlarında küçük köyler şeklinde kurulmuştur. Bu bölgedeki dağlarla çevrili geniş tarım alanları ve ormanlarla kaplı küçük tepeler, tarım ve hayvancılık için çok uygun ve verimli topraklara sahiptir. Aksu Çayı'na ek olarak, yerleşimin batı yönündeki yüksek yamaçlardan akarak düz ovayı sulayan Ekşili, Somak ve Çepeli Dere'leriyle bölgenin doğal su kaynağı bakımından çok zengin olduğu görülmektedir. Yerleşim için uygun küçük yükseltilerin bulunması, sulanabilir verimli toprakların geniş bir alana yayılması ve hayvancılık için uygun meraların olması gibi olumlu etmenler, geç Orta Çağ Türk döneminde Karaöz kırsal bölgesine yerleşim tercihleri arasında olduğu düşünülmektedir. Aksu Karaöz Cebel Cami, plan ve malzeme-teknik bakımından çok basit; süsleme açısından çok sade olmasına karşın, bölgenin farklı yerel özelliklere sahip kırsal mimarlık örneklerini içermesi bakımından çok önemlidir.

Gebiz Yıkık Cami'nin inşa kitabesi bulunmadığından, caminin hangi tarihte ve kim tarafından yaptırıldığı kesin olarak bilinememektedir. Yapı, malzeme ve teknik bakımından, pencere düzeni ve cephe tasarımı açısından, inşa kitabesine göre 1373 tarihli Alanya Gülefşen

[525] Ertaş, 1983: 27-28; Kılıç, 2022: 353.
[526] Duran, 2019: 684.
[527] Karaöz, Osmanlı döneminde 1722 yılında Teke Sancağı'nın Karahisar Nahiyesine bağlı, Ali adında bir askere (cebelü) tımar olarak verilen bir köy (karye) olarak geçmektedir. (Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi, AE. SAMD.III, 68, 6860).

Karamanoğlu Mahmut Bey Camine çok benzemektedir. Ayrıca, cami çevresinde tespit edilen 101 adet Türkmen mezarının yer aldığı mezarlığın 14. yüzyıldan itibaren kullanım gördüğü belirtilmektedir[528]. Bu bilgiler ışığında Gebiz Yıkık Cami'nin geç Orta Çağ Türk döneminde 14. yüzyıl sonu-15. yüzyıl başında inşa edilmiş olduğu ileri sürülebilir.

Cami'nin inşa edildiği kırsal bölgenin fiziki durumu, Aksu Karaöz kırsal yerleşiminde olduğu gibi akarsu yataklarının oluşturduğu geniş vadi ve düzlük alanlar içinde yükselen ormanlık tepelerden meydana gelmektedir. Caminin yakın çevresindeki kırsal yerleşmeler de bu tepelerin güney yamaçlarına konumlanmıştır. Gebiz Yıkık Cami'nin yakın çevresinde günümüzde herhangi bir yerleşim yoktur. En yakın yerleşim, 1.3 km. kuzeyinde Akçapınar, 1.5 km. batısında Aksaz ve 3 km. güneyinde Gebiz yerleşimleri bulunmaktadır. Caminin 1 km. kuzeyinde, geniş kıvrımlar yaparak batı yönde Aksu Çayı'na dökülen, Akçapınar Deresi yer almaktadır.

Gebiz Yıkık Cami, Sillyon çevresinde yerleşen Yanköy, Tekke Köy, Eski Yörük ve Aşağı Oba gibi kırsal yerleşmelerin yayla göç yolu üzerinde inşa edilmiştir. Caminin yakın çevresinde kurulan diğer kırsal yerleşmelerde, geç Orta Çağ Türk döneminde inşa edilen bir mescide rastlanılmamıştır. Hem yayla göç yolu üzerinde yer alması, hem de çevresindeki kırsal yerleşmelerin kavşak noktasında bulunması dolayısıyla Gebiz Yıkık Cami'nin, bu kırsal yerleşmelerde yaşayan Müslüman cemaat tarafından kullanılmış olduğu ileri sürülebilir.

Gülefşen Karamanoğlu Mahmut Bey Cami, kitabesine göre 1373 yılında inşa edilmiştir. Yapı, Doğu Antalya bölgesinde, sur dışında kitabesi bulunan tek ve en büyük camidir. Mihrabının içeriden derin, geniş ve yarım daire biçiminde olması, dışarıdan iki kademeli bir biçimde cepheden dışa taşkın olması ve restorasyon çalışmaları sırasında harim zemininde ortaya çıkarılan Bizans dönemi sütun başlıklarının, taşıyıcı ayak kaidesi olarak kullanılmış olması, caminin bir kilisenin üzerine inşa edilmiş olabileceğini akla getirmektedir. Fakat, caminin mihrabı, kilise apsisi gibi doğuya değil, güneye bakacak şekilde güney duvar ortasında yer almaktadır. Ayrıca, günümüzdeki yapının beden duvarlarında kiliseye ait olabilecek bir devşirme malzeme tespit edilememiş ve doğu duvarda apsisin varlığını işaret eden herhangi bir mimari kalıntıya da rastlanılmamıştır. Bu durumda, caminin inşa edildiği yakın çevrede yer alan bir kiliseden getirilen sütun başlıklarının, bu camide kullanılmış olduğu düşünülmektedir. Yaptığımız inceleme ve tespitler sonucunda camiye yakın bölgede bir kilise kalıntısı da tespit edilememiştir.

Camimin bugün tamamen yıkılmış olan çatısının, ahşap ayaklarla ve kirişlerle taşınan toprak örtülü düz dam şeklinde olduğu ileri sürülebilir. Ahşap direklerin üzerine oturduğu

[528] Kılıç, 2022: 353.

kaidelerin tamamının devşirme sütun başlıkları ve mimari plastik parçalardan oluşmasına karşın, caminin beden duvarlarında herhangi bir devşirme malzeme kullanılmaması dikkat çekicidir.

Karamanoğlu Beyliği yönetimi sırasında, Alanya Kalesi surlarının çok dışında, daha çok köşklerin yer aldığı kırsal bölgeye, 1373 yılında bu kadar büyük bir caminin inşa edilmesi, bu bölgenin kırsal yerleşime açılmak istendiğini göstermektedir. Alanya'yı görebilen eğimli tepeler, doğal su kaynakları ile beslenen verimli tarım arazileri, ormancılık ve hayvancılık için uygun fiziki yapı, bu bölgeye yerleşme tercihleri olarak düşünülmektedir. Caminin bu noktaya inşa edilmesiyle, çoğunluğu göçebe ve yarı göçebe olan Türkmen halkı yerleşik hayata geçirerek, Alanya şehrinin ihtiyacı olan tarımsal ve hayvansal ürünlerin tedarikinin sağlanması açısından cami, büyük önem taşımaktadır. Oba ve Çıplaklı bölgesinde yer alan bu caminin yakın çevresine, köprü, köşk, hamam, medrese ve türbe gibi yapıların inşa edilmesiyle daha önce Bizans kırsalı bölge, Alanya şehrinin Türk kırsalı durumuna gelmiştir.

1373 yılında inşa edilen bu cami, Antalya'nın Kıbrıs Krallığı'nın elinden alındığı tarihten hemen sonra, Antalya Yivli Minare Camisi ve Gebiz Yıkık Cami ile aynı zamanda yapılmış olmalıdır. Karamanoğlu Beyliğinin sahil bölgelerine tamamen egemen olduğu bu dönemde inşa edilen bu büyük cami, Kıbrıs Krallığı'na karşı kazanılan zaferin nişanesi olarak inşa edilmiştir.

Sillyon Kale Mescidi'nin inşa kitabesi bulunmadığından kim tarafından ve ne zaman yaptırıldığı kesin olarak bilinmemektedir. Mescidin plan ve malzeme-teknik açıdan 13. ve 14. yüzyılda inşa edilmiş olduğu ileri sürülmektedir[529]. 2020-2021 yıllarında gerçekleştirilen kazı çalışmaları sonucunda ele geçirilen 13. yüzyıl çini ve sikke buluntuları sonrasında, mescidin 13. yüzyılda I. Alaaddin Keykubat döneminde inşa edildiği düşünülmektedir[530].

Mescitte yapılan kazı çalışmaları sonucunda, yapının iki evreli olarak kullanım gördüğü ortaya çıkarılmıştır. İlk evre olan kubbeli mescidin, kuzeydeki giriş cephesine ikinci evre kullanımında kapalı bir ek mekan yapılmıştır. Doğu cepheye ise iki adet mekan daha eklenmiştir. Bu ek mekanların duvar kalınlıklarının mescidin duvarlarına oranla daha ince tutulmuş olması ve ek mekanların duvarlarının aynı teknikle örülmüş olması, mekanların aynı dönemde yapılmış olabileceğini düşündürmektedir. Antalya'nın Anadolu Selçuklu devleti

[529] Erten, 1997: 144-146. Erten, Kale Mescidin Selçuklu yapısı olduğunu belirtmiştir. Yetkin, 1978: 202; Özer ve Taşkıran, 2012: 35; Demirel, Taşkıran ve Palalı, 2022: 279. Kubbeye geçiş öğelerinin Türk Üçgenleri ile sağlandığı ve önünde kapalı son cemaat yeri bulunan tek kubbeli mescitlerin, Beylikler ve erken Osmanlı döneminde de görüldüğü belirtilmiştir.

[530] 2020 yılında ilk defa başlatılan Sillyon antik kenti kazı çalışmaları, Türk-İslam dönemi araştırmaları tarafımızca yürütülmektedir.

tarafından 1216 yılındaki kesin fethi ve Alanya'nın 1221 yılındaki fethi göz önüne alındığında, 13. yüzyılın ilk çeyreğinde doğu Antalya bölgesinde Türk hakimiyetinin kesinleştiği görülmektedir. Anadolu Selçuklu devletinin 1308 yılında yıkılışının ardından Antalya bölgesinde, Karamanoğlu devletinin ve Teke Beyliğinin hakimiyeti söz konusu olmuş ve 1423 yılında Osmanlı devletinin Antalya'yı kesin olarak ele geçirmesiyle Teke Karahisarı olarak adlandırılan Sillyon'a, Yunus Bey'in komutan olarak atandığı bilinmektedir. Bu tarihi, arkeolojik ve mimari veriler ışığında Sillyon Kale Mescidi'nin ilk evresi olan kubbeli mescit kısmının en erken 1221-1225 yılları arasında ve ek mekanların ise en geç 15. yüzyılın ilk çeyreğinde yapılmış olduğu ileri sürülebilir.

Sillyon akropolis yerleşiminin kuzeybatı ucuna inşa edilen mescit, kale komutanın ikamet yeri olan kastron dışına, konutlar bölgesine yapılmıştır. Mescidin buraya inşa edilmesinden sonra, hemen kuzeyinde ve batısında yer alan, kaya oyma konutların, Türk döneminde kullanılmış olduğu düşünülmektedir. Konutların ikinci kat seviyelerindeki harçlı moloz taş duvar eklentileri ve bu bölgelerde yüzeyde bulunan sikkeler, bu durumu kanıtlar niteliktedir. 14. yüzyılda ve 15. yüzyıl başında mescidin kuzeyine kapalı bir bölüm eklenmesi, kalede yaşayan Müslüman cemaatin nüfusunun arttığına işaret etmektedir.

Kargı Han Mescidi'nin inşa kitabesi bulunmadığından ne zaman ve kim tarafından yaptırıldığı kesin olarak bilinememektedir. Kargı Hanı'nın, Sultan II. Gıyaseddin Keyhüsrev dönemine (1237-1246) tarihlendiği ve açık avlunun doğu kanadının erken Osmanlı döneminde onarıldığı düşünülmektedir[531]. Mescidin mihrap duvarında yer alan geyik, dağ keçisi, ok, yay, topuz, Mühr-ü Süleyman, yelkenli gemi gibi graffiti tasvirlerine dayanarak resimlerin 13-15. yüzyıl arasında yapılmış olduğu düşünülmektedir[532]. Bu bilgiler ışığında Kargı Han Mescidi'nin Anadolu Selçuklu devleti sonrası, erken Osmanlı döneminde inşa edildiği ileri sürülebilir. Malzeme-teknik açıdan çok basit mimariye sahip olan ve küçük bir odadan oluşan mescit, kıble duvarında yer alan graffiti resimlerle dikkat çekmektedir. Bayat, Beğdili, İğdir, Dodurga, Karkın ve Salur[533] gibi boyların damgalarını içermesi ve bölgeye yerleşen Türkmen grupların kökeni hakkında bilgiler aktarması bakımından çok önemlidir.

Manavgat Karabük Köyü Mescidi'nin inşa kitabesi bulunmadığından kim tarafından ve ne zaman yaptırıldığı kesin olarak bilinmemektedir. Plan ve malzeme-teknik açıdan Sillyon Kale Mescidi ile çok benzer özellikler taşıması ve Karabük Köyü Mezarlığı'ndaki

[531] Yavuz, 1986: 84; Redford, 2007: 357; Bilici, 2013: 71-78; Eravşar, 2017: 505. Yavuz, yapıyı 13. yüzyıla tarihlemektedir.
[532] Redford, 2007: 354-358.
[533] Duran, 2019: 684.

mezar taşlarının üslup özelliklerinin, Karaöz Cebel Cami ve Gebiz Yıkık Cami mezarlarına benzerliğinden dolayı caminin, 13. yüzyıl-15. yüzyıl ilk yarısına ait olduğu ileri sürülebilir.

Karabük Köyü kırsal yerleşimi, Köprüçay Irmağı'nın oluşturduğu derin vadi içindeki eğimli alanda kurulmuştur. Yüksek dağlarla çevrili bu kırsal yerleşme, tarım için elverişli ekilebilir arazi ve hayvancılık için çok uygun meralar sunmaktadır. Cami'nin kuzeyine doğru gelişen kırsal yerleşme, fiziki yapının engebeli olmasına bağlı olarak, dağınık bir yapılaşma sergilemektedir. Fakat kırsal yerleşmenin, camiye bağlı olarak caminin kuzeyinde geliştiği görülmektedir. Yaklaşık 7x7 m. iç ölçülere sahip olan mescit, çok küçük harim bölümü ile Karabük kırsal yerleşmesinde yaşayan az sayıda Müslüman Türkmen gruba hizmet etmiş olmalıdır. Plan, malzeme ve teknik açıdan çok basit, süsleme bakımından çok sade olan mescit, bölgenin kırsal mimarlık örneklerini yansıtması açısından önemlidir.

Alara Han Mescidi, Alara Han yapısının inşa kitabesine göre 1232 yılında, I.Alaaddin Keykubat zamanında, han ile birlikte tasarlanıp aynı zamanda inşa edilmiştir. Kare planlı, tek mekanlı ve tonoz örtülü olan mescit, çok sade bir üslupta inşa edilmiştir. Han giriş kapısında da çok yalın bir tasarım tercih edilmiş, bu durum mescidin mihrabına da yansımıştır. Mihrap, sepet kulpu kemer dışında, dikdörtgen biçimli çok sade bir duvar nişi görünümündedir. Handa konaklayan tüccarların ibadet yapması için işlevsel anlayışla tasarlanmıştır. Avlu köşesinde yer alması, sade bir harim ve mihrap tasarımı ile Manavgat Kargı Han Mescidi ile çok benzemektedir.

Alara Aşağı Kale Mescidi'nin günümüzde inşa kitabesi[534] bulunmadığı için kim tarafından ve ne zaman yaptırıldığı kesin olarak bilinememektedir. Mescidin malzeme ve teknik özellikleri, Anadolu Selçuklu dönemine tarihlendirilen Alara Aşağı Hamamı'na benzerlik gösterdiğinden, yapının 13. yüzyılda Selçuklu döneminde inşa edildiği düşünülmektedir[535]. Yapının genel olarak ince niteliksiz moloz taş duvar örgüsüne sahip olması, çok yalın giriş kapısının bulunması ve süslemesiz basit mihrap nişine sahip olması gibi özellikleri göz önüne alındığında, mescidin buradaki kırsal bölgede yaşayan Müslüman cemaat için inşa edildiği ileri sürülebilir.

Şarapsa Han Mescidi, han kitabesine göre 1238 yılında, II. Gıyaseddin Keyhüsrev döneminde, Şarapsalar Esededdin Ayaz tarafından inşa ettirilmiştir[536]. Mescit mekanı, Şarapsa Han'ın doğu duvarına bitişik vaziyette inşa edilmiş, han ile birlikte yapılmış olmasına karşın, mescidin giriş kapısı, handan bağımsız bir şekilde ayrı tasarlanmış ve harim zemini de

[534] Karademir, 2019: 566. 2010 yılı kazı çalışmaları sırasında, mescidin bir kitabesinin olduğu ve bu kitabenin 1950'li yıllarda alanın tarlaya dönüştürülmesi nedeniyle sökülerek Alara Çayı'na atıldığı, yine mescidin batı ve güney duvarlarının da yıkılarak tarlaya dahil edildiği, bölge halkı tarafından aktarılmıştır.
[535] Karademir, 2019: 567.
[536] Bilici, 2007: 400; Konyalı, 2011: 362-367; Eravşar, 2017: 88.

hanın zeminden üç basamak daha yüksek tutulmuştur. Manavgat Kargı Han ve Alara Han yapılarında yer alan mescitlerin girişi avludan sağlanmaktadır, yalın bir tasarıma sahiptir ve küçük bir odadan oluşmaktadır. Şarapsa Han Mescidi ise, kapı üzerinde kitabesinin bulunması, giriş cephesi ile mihrap üzerinde, özenli devşirme kullanımı ve mukarnaslı mihrap tasarımı ile diğerlerinden ayrılmaktadır. Minaresi ve minberi bulunmayan mescidin, handa konaklayan tüccar ve gezginlerin ibadet etmesi için yapıldığı ileri sürülebilir.

3.1.4. Kervansaraylar

3.1.4.1. Manavgat Beydiğin Kargı Han

Manavgat Beydiğin Kargı Hanı, Manavgat ilçe sınırları içinde kalan ve Manavgat'ın yaklaşık 20 km. kuzeyinde bulunan Beydiğin Mahalle merkezinin yaklaşık 2.5 km. kuzeyindeki akarsu yatağının içindeki düzlük alan üzerine inşa edilmiştir (Fot. 426). Han, günümüzde büyük oranda sağlam ve herhangi bir işlevde kullanılmamaktadır. Dağlık ve engebeli bir vadi içinde yer alan hanın hemen doğu kıyısında küçük bir dere ve 70 m. güneyinde ise kıvrılarak güneye doğru Naras Barajı'na dökülen Kargı Çayı akmaktadır. Kargı Hanı, Manavgat Kalesi'nin kuzey kısmında, Toros Dağları üzerinden engebeli vadileri geçerek, kıyısında Kubadabad Sarayı'nın yer aldığı Beyşehir Gölü'ne giden kervan yolu üzerindedir[537] (Fot. 427-429).

Kargı Hanı, kuzey yönde kapalı bölüme ve güney yönde revaklı açık avluya sahip olan iki bölümden oluşmaktadır. Hanın kapalı barınak bölümünün yer aldığı kuzey kanadı, doğu-batı yönünde uzanan ve çift sıra sivri beşik tonoz örtülü olan dikdörtgen planlı bir mekandan oluşmaktadır (Şek. 54). Bu kapalı bölüme giriş, avluya açılan güney cephe ortasına yerleştirilmiş, basık kemerli bir kapı ile sağlanmaktadır. Avlunun batı kanadı, kare planlı taş ayaklar üzerine, doğu-batı yönünde atılan sivri beşik tonozlar ile çift sıra revaklı düzenlenmiştir. Avlunun doğu kanadında sıralanan dört kapalı mekanın da özgününde, avlunun batı kanadındaki çift sıra revak kuruluşunda olduğu gibi, sivri kemer gözlerinden oluşan ve tek sıra revaklı bir galeri halinde avluya açıldığı düşünülmektedir[538].

Avlunun doğu kanadındaki mekanların nehrin taşması sonucu avluya bakan batı duvarlarının yıkıldığı ve odaların zaten özgün planda var olduğu ancak avluya bakan batı duvarın Osmanlı döneminde yeniden inşa edildiği ileri sürülmektedir. Giriş eyvanının doğusundaki kapalı odanın duvardaki diletasyon izlerinden ve taş sekilerin durumundan dolayı, özgününde bir eyvan olduğu ve Osmanlı döneminde kapatılarak odaya dönüştürüldüğü belirtilmektedir. Hem duvarda kullanılan moloz taşların farklı boyutları, hem de duvarlardan alınan harç analizlerinin farklı sonuçlar vermesi bu duvarın farklı dönemde yeniden inşa edildiğini kanıtlamaktadır[539]. Hanın portali, payeleri ve kemerleri, kesme taştan inşa edilmiş; cepheler ise, irili ufaklı kaba yonu moloz taşın harç dolgulu olarak örüldüğü bir duvar tekniğine sahiptir (Fot. 430-435).

---

[537] Redford, 2007: 357; Eravşar, 2017. 501.
[538] Bilici, 2013: 77; Eravşar, 2017. 503. Araştırmacılar, kapalı barınak bölümünün avlu kısmından daha önce inşa edildiğini düşünmektedir.
[539] Bilici, 2013: 75-77.

3.1.4.2. Manavgat Sırtköy Hanı

Manavgat Sırtköy Hanı, Manavgat Kalesi'nin yaklaşık 26 km. kuzeyinde, Beydiğin Kargı Hanı'nın yaklaşık 8 km. kuzeydoğusunda, Eynif Tol Han'ın yaklaşık 9.5 km. güneyinde ve Sırtköy Mahalle merkezinin yaklaşık 3 km. kuzeydoğusunda Üç Irmak mevkiinde bulunmaktadır. Sırtköy Hanı, yüksek dağların doğu yönde oluşturduğu dar vadi arasından akarak gelen bir derenin hemen kenarındaki düzlük alan üzerine inşa edilmiştir (Fot. 436-439). Kapalı barınak bölümünün tonozları kısmen sağlam olmasına karşın orta bölüm tamamen yıkılmıştır. Yapının beden duvarlarında ve açık avlu kısmında büyüyen çınar ve incir ağaçları, yapının yıkılmasına neden olmuştur. Günümüzde yoğun bitki örtüsü ile kaplanan yapı harabe durumdadır.

Sırtköy Hanı, revaklı açık avlu ve kapalı barınak kısmı olmak üzere iki bölümden oluşmaktadır. Açık avlulu bölümü yaklaşık 31x18 metre dış ölçülere sahip dikdörtgen planlı; kapalı barınak bölümü ise 13x13 metre dış ölçülere sahip kare planlıdır (Şek. 55). Yapının doğu-batı doğrultulu dikdörtgen planlı açık avlulu bölümü simetrik olarak düzenlenmiş sivri kemerli ve tonoz örtülü beşer revaktan oluşmaktadır. Kapalı barınak kısmı ise, üçer ayak üzerine kuzey-güney yönde atılan sivri kemerli tonoz örtülü üç bölümden oluşmaktadır. Kapalı barınak kısmı, kuzey ve güney cephelerde açılan simetrik olarak yerleştirilmiş ikişer adet mazgal pencere ile aydınlatılmaktadır. Kapalı bölümün doğu cephesine bitişik olarak yapılan 11 basamaklı taş merdivenin izleri görülmektedir. Yapının kapalı bölümünün portal kemerinde, paye ve kemerlerinde düzgün kesme taş kaplama; beden duvarları ve tonozlarda ise harç katkılı irili ufaklı kabayonu moloz taş kullanılmıştır (Fot. 440-445). Açık avlulu bölümün ve kapalı barınak kısmının portalleri tamamen yıkıldığı için yapıda herhangi bir süsleme unsuru tespit edilememiştir.

3.1.4.3. Alanya Alara Hanı

Alanya Alara Hanı, Alanya ilçesine bağlı Alara Mahalle merkezinin yaklaşık 1.5 km. kuzeyinde, Alara Kalesi'nin yaklaşık 600 m. güneyinde, Alara Çayı'nın 30 m. doğu kenarındaki düzlük alana inşa edilmiştir[540] (Fot. 446-450). Yapı, yakın zamanda geçirdiği onarımlar sayesinde bugün sağlam ve herhangi bir işlevde kullanılmamaktadır. Alara Hanı, doğu-batı doğrultusunda devam eden Antalya-Alanya güzergahı ile kuzeye devam eden Konya-Alanya kervan yolunun kavşak noktasında yer almaktadır[541].

[540] Tükel, 1969: 436.
[541] Eravşar, 2017: 523.

Alara Han, giriş kapısı üzerindeki kitabesine[542] göre, I. Alaaddin Keykubat tarafından 1231-1232 yılları arasında inşa ettirilmiştir (Fot. 451). Yaklaşık 50x38 m. ölçülerinde kuzey-güney doğrultulu dikdörtgen bir alan üzerine oturan Alara Hanı, eş odaklı bir plan şeması göstermektedir[543] (Şek. 56). Hanın orta bölümünde, konaklayan insanlara ayrılmış olan tonoz örtülü servis mekanları ile bu mekanları iki sıra halinde ters U biçiminde çevreleyen ikili galeriden oluşmaktadır. Orta alanda bir sıra oda, bir sıra eyvan şeklinde yan yana dizilmiş vaziyetteki dörder oda ve üçer eyvan, ortada karşılıklı olarak bir koridora açılmaktadır. Bu iç alan ile giriş kapısı arasındaki yaklaşık 7.50x7.50 m. ölçülerinde dikdörtgen planlı açık avlu ise, ana dağıtım mekanı görevi görmektedir[544]. Bu avlunun doğusunda yıldız tonoz örtülü bir çeşme eyvanı, batısında ise sivri beşik tonoz örtülü bir mescit bulunmaktadır. Doğu ve batıda sivri kemerli beşik tonoz örtülü dar koridorlar, güneyde sivri kemerlerle iki sıraya ayrılmış galerilere bağlanmaktadır. Doğu, batı ve güney yöndeki dış galeriler ise ahır olarak kullanılmıştır[545] (Fot. 452-453).

Alara Han'ın cephelerdeki payandalar, simetrik bir tasarım sergilememektedir. Kuzey cephe, dikdörtgen planlı iki payanda ile desteklenirken güney cephe iki, batı cephe üç adet üçgen planlı payandalarla desteklenmiştir. Doğu cephede ise herhangi bir payanda inşa edilmemiştir. Alara Han'ın girişi, kuzey cephe ortasında yer alan dikdörtgen planlı bir kule ve payanda arasında kalan basık kemerli bir kapı ile sağlanmaktadır[546]. Kapının hemen üzerinde yuvarlak kemerli bir çerçeve içine alınmış beş satırlık kitabe yer almaktadır. Bu çerçevenin alt kısmı, ağzı açık, kükrer vaziyette, birer adet aslan başı kabartma ile sonlanmaktadır.

Alara Han, doğu cephede üç, batı cephede yedi, kuzey cephede iki, güney cephede dört olmak üzere, toplam 16 adet dikey dikdörtgen mazgal pencere ve tonozlarda 36 adet ışıklık ile aydınlatılmaktadır. Hanın, kuzey, güney ve batı cepheleri kesme taştan inşa

---

[542] Eravşar, 2017: 530. Kitabenin Türkçesi: "*...En Büyük, Sultanların büyük Sultanı, Milletlerin boyunlarının maliki, Arab ve Acem Sultanlarının Efendisi, Hak Sultanı, cihanın beldelerinin fatihi, karanın, denizin, Rum'un, Şam'ın, Ermeni'nin, Frenç'in sultanı, Ala-ud-dünya vad-din Kaykubad b. Kayhusrav b. Kılıç Arslan, Mü'minlerin, emirlerin burhanı, sene 629".*

[543] Eravşar, 2017: 532. Mirçinge Hanı, Yer Hanı, Mama Hatun Hanı, Eshab-ı Keyf Hanı ve Sevserek gibi hanların plan bakımından Alara Hanı'na çok benzemesine karşın, hiçbirinin Alara Hanı'nda uygulanan gelişmiş plan düzeninde olmadığı düşünülmektedir.

[544] Tükel, 1969: 438; Yavuz, 1976: 189; Eravşar, 2017: 524. Bu farklı yerleşme düzeni içindeki odaların gece uyumak ve eyvanların gündüz yaşamak için kullanıldığı ileri sürülmektedir.

[545] Tükel, 1969: 439-440; Altun, 1989a: 341; Eravşar, 2017: 530. Altun ve Eravşar, Alara Han'ın iç içe iki farklı bölümden oluşan bu plan tarzının, Alaaddin Keykubat'ın özellikle kış aylarında sıklıkla kullandığı Alanya'ya yolculuğu sırasında maiyetiyle birlikte dinlenmesi için sultanın özel tercihi olarak inşa edilmiş olduğunu düşünmektedir.

[546] Kule ve payandanın portalvari çıkıntı yaptığı için, alışılmış taş süslemeli ve cepheden dışa taşkın Selçuklu portal tasarımıyla bir sultan yapısı olmasına rağmen, burada karşılaşmamaktayız.

edilmişken, doğu cephe harç dolgulu moloz taş ile örülmüştür[547]. Sandık duvar tekniği ile örülen duvarlarda kireç harcı kullanılmış ve devşirme malzeme kullanılmamıştır[548].

Hanın çeşme eyvanının kuzey duvarındaki doğu payandasının içinden kıvrılarak devam eden, taş bir merdivenle çatısına çıkılmaktadır. Yapının çatı başlangıç seviyesinde, çatıyı dört yönde saran dendanlar[549] girişin iki yanındaki kule ve payanda ile üçgen payandalarla desteklenen kalın duvarlar, Alara Han'a adeta bir kale görünümü vermektedir. Taş tezyinatı bakımından oldukça sade olan Alara Hanı'ndaki en dikkat çekici süsleme programı, çeşme eyvanındaki yıldız tonuzun kilit taşına yapılan ve üçgenlerden oluşan altıgen motiftir[550].

3.1.4.4. Alanya Şarapsa Han

Alanya Şarapsa Han[551], Alanya ilçe sınırları içinde kalan ve Konaklı Mahalle merkezinin yaklaşık 600 m. doğusunda, Manavgat-Alanya karayolunun yaklaşık 70 m. kuzeyinde küçük bir yükselti üzerine inşa edilmiştir (Fot. 454). Serapsu Deresi'nin yaklaşık 140 m. doğusunda kurulan han[552], yakın zamanda geçirdiği onarımlar sayesinde bugün sağlam ve ayaktadır. 2007 yılında lokanta ve eğlence mekanı olarak kullanılan yapı, günümüzde herhangi bir işlevde kullanılmamaktadır.

Şarapsa Han, kapalı barınak bölümü, doğu kenarına bitişik olarak yapılan mescit ve batısındaki tonozlu küçük bir kule yapısından oluşmaktadır. Han, yaklaşık 11.50 x 71.00 m. ölçülere sahip, doğu-batı doğrultulu uzanan, dikdörtgen planlı ve sivri kemerli beşik tonozun örttüğü tek mekanlı olarak tasarlanmıştır (Şek. 57). Hanın kuzey ve güney cepheleri, birbirlerine eş aralıklarla sıralanan ve çatı seviyesine kadar yükselen, dikdörtgen prizmal 20 adet payanda ile desteklenmektedir. Doğu ve batı cephelerin ortasında ise mahmuz şeklinde çıkıntı yapan üçgen planlı birer payanda yer almaktadır. Çatı başlangıç seviyesinde yerleştirilmiş ve üst kenar boyunca bir parapet halinde hanı çevreleyen dendanlar, dıştan kale görünümü vermektedir[553] (Fot. 455-457).

Han, dokuz adet güney cephede, ikişer adet doğu ve batı cephede olmak üzere toplamda on üç adet mazgal pencere ile aydınlatılmaktadır. Tonozların ortasında ise kare

---

[547] Yavuz, 1976: 189. Yavuz, hanın yanındaki tepeye neredeyse bitişik vaziyette inşa edildiğinden, doğu duvarın diğer cephelerden farklı olarak cepheden çok arka duvar niteliği taşıdığından moloz taştan örülmüş olduğunu düşünmektedir.
[548] Eravşar, 2017: 529.
[549] Yavuz, 1976: 193. Yavuz, 1976 yılında Alara Han'ın düz damının tümüyle toprak örtülü olduğunu belirtmiştir.
[550] Eravşar, 2017: 530.
[551] Bilici, 2007: 393. Yapının adı, Şarabsa, Şerefza veya Serapsu olarak da bilinmektedir.
[552] Eravşar, 2017: 79.
[553] Bilici, 2007: 393-394. Fakat, 70 cm. yüksekliğindeki dendanların, savunmadan çok yapının etkileyiciliğini güçlendirmek için dekoratif amaçlı yapıldığı düşünülmektedir.

biçimli dört adet açıklık mevcuttur (Fot. 459-460). Hanın girişi, kuzey cephe ortasında yer alan, cepheden dışa taşkın sivri kemerli bir portal ile sağlanmaktadır. Kapı kemerinin üst köşelerinde birer adet küçük tromp yer almaktadır. Oldukça sade tasarlanan portalin kemeri ortasında, sivri kemerli niş içine alınmış beş satırlık bir kitabe mevcuttur (Fot. 458).

Hanın cephe duvarları sandık duvar tekniğinde[554], cephelerde harç dolgulu irili ufaklı moloz taş, payandalarda kaba yonu iri kesme taşların harç dolgulu olarak, portal ve iç mekan kemerlerinde düzgün kesme taş kullanılmıştır. Yapıdaki tek süsleme öğesi, portal köşelerinde trompların oturduğu profilli konsolların alt kenarı boyunca uzanan, yarım yıldız kesitli geometrik kompozisyonlardır.

Şarapsa Han'ın yaklaşık 10 m. batısında, doğu-batı doğrultulu uzanan, tek mekanlı, dikdörtgen planlı ve sivri beşik tonoz örtülü küçük bir yapı yer almaktadır (Fot. 461). 6.30 x 4.00 m. dış ölçülere sahip olan yapının hana bakan doğu cephesi ve tonozu yıkılmıştır[555]. Yapının cephe duvarlarında herhangi bir açıklık yoktur. Doğu duvarındaki büyük yıkıntıdan ve diğer cephelerinde herhangi bir açıklığın olmamasından hareketle, girişin bu cepheden sağlandığı ileri sürülebilir. Yapının beden duvarları, irili ufaklı moloz taş ile harç dolgulu olarak inşa edilmiştir. Yapının işlevi tartışmalı olsa da bazı araştırmacılar yapının gözetleme kulesi olduğunu ileri sürmektedirler[556]. Fakat Bilici, bu yapının Anadolu Selçuklu döneminde üç katlı bir gözetleme kulesi yerine, hanın görevlileri için kule-konut işlevinde kullanılmış olabileceğini düşünmektedir. Eravşar ise yapının çevresinin alüvyonlarla dolduğu için işlevinin saptanabilmesi için karotlu sondajlar atılması gerektiğini önermiştir[557].

3.1.4.5. Gazipaşa Altıkapı Han

Gazipaşa Altıkapı Han, Antalya-Mersin il sınırını oluşturan Gazipaşa ilçesine bağlı Yakacık Mahallesi sınırları içinde, Gazipaşa-Anamur kara yolunun yaklaşık 200 m. kuzeyinde, Kaledran Vadisi'nin batısındaki ormanlık alan içinde yer almaktadır (Fot. 462-464). Altıkapı Han, Kaledran Deresi'nin yaklaşık 600 m.; Kaledran Köşkü'nün ise yaklaşık 800 m. güneybatısında bulunmaktadır. Yapı, günümüzde kısmen sağlam olmasına karşın, kuzey cephedeki birinci mekanın duvarı, doğu yöndeki paye ve tonozların orta kısmı, tonozlu birimlerin batı yöndeki pencere açıklıklarında yıkılmalar görülmektedir. 1994 yılında Vakıflar

[554] Eravşar, 2017: 84.
[555] Bilici, 2007: 396.
[556] Yavuz, 1991: 260. Yavuz, Reifstahl ve Erdman'a dayanarak savunma amaçlı ve denizi gözetlemek için kullanılmış olduğunu ileri sürmektedir.
[557] Bilici, 2007: 397-398; Eravşar, 2017: 88. Bu kadar dar ve ince duvarlı bir yapının üç katlı olmasının düşük bir ihtimal olduğunu akla getirmektedir.

Genel Müdürlüğü tarafından restore ettirilen[558] yapı, günümüzde herhangi bir işlevde kullanılmamaktadır.

23x19 m. dış ölçülere sahip olan yapı, dikdörtgen planlı iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölüm, doğu-batı doğrultusunda yöneliş gösteren, tonoz örtülü ve dikdörtgen planlı altı adet birimden meydana gelmektedir (Şek. 58). İkinci bölüm ise, asıl yapının doğu duvarına bitişik olan, kuzey-güney doğrultulu, dikdörtgen planlı ve tonoz örtülü revaklı tek bölümden oluşmaktadır. Tonoz örtülü her birimin girişi, doğu cephe ortasında yer alan yuvarlak kemerli birer küçük kapı ile sağlanmaktadır. Dikdörtgen planlı birimlerin kuzey ve güney duvarlarının köşelere yakın noktalarına, birbirine geçişi sağlayan yuvarlak kemerli, küçük ve simetrik girişler açılmıştır (Fot. 465-467). Her birim, batı cephede yer alan birer mazgal pencere ile aydınlatılırken; kuzey ve güney birimlerin cephelerinde ise ikişer adet mazgal pencere ile aydınlatıldığı görülmektedir. Her birimin duvarlarında, kandil veya mum koymak için, eşit aralıklarla dikdörtgen biçimli çok sayıda niş yer almaktadır. Yapı irili ufaklı moloz taşın harç dolgulu olarak inşa edildiği bir duvar tekniğine sahiptir. Yapıda herhangi bir süsleme, düzgün kesme taş ve devşirme malzeme kullanılmamıştır.

3.1.4.6. Değerlendirme

Bu başlık altında doğu Antalya bölgesinde yer alan Kargı Han, Sırtköy Han, Alara Han, Şarapsa Han ve Altıkapı Han olmak üzere toplam 5 adet kervansaray incelenmiştir. Bu Kervansaraylar ana yol yakınında ve bir akarsuyun kenarında kurulmuştur. Kuzey-güney ve doğu-batı kervan yolu üzerinde inşa edilen bu kervansaraylar, bölgede kurulan köylerin yerleşme tercihi açısından büyük önem arz etmektedir.

Manavgat Beydiğin Kargı Hanı'nın inşa kitabesi bulunmadığından, kim tarafından ve ne zaman inşa edildiği kesin olarak bilinmemektedir. Kervansarayın plan, malzeme ve teknik açıdan, Sultan II. Gıyaseddin Keyhüsrev dönemine (1237-1246) tarihlendiği ve açık avlunun doğu kanadının ise erken Osmanlı döneminde onarıldığı düşünülmektedir[559]. Kargı Hanı, kapalı barınak bölümü, geniş açık avlusu, mescidi ve hamamı ile kervanların ve yolcuların, barınma, korunma, temizlenme ve ibadet etme gibi birçok temel ihtiyacını aynı anda karşılaması açısından önemli bir yapı konumundadır. Konya-Beyşehir-Antalya ticaret yolu

[558] Kılıç, 2021: 270. Yerinde yaptığımız araştırma çalışmaları sırasında, yapıda gerçekleştirilen onarımların daha çok çatının yağmur almasını önlemek amacıyla sac kaplama ve ön giriş mekanına, demir profilden geçici çatı koruma şeklinde basit onarım kapsamında müdahale edildiği görülmüştür.

[559] Yavuz, 1986: 84; Redford, 2007: 357; Bilici, 2013: 71-78; Eravşar, 2017: 505. Yavuz, yapıyı 13. yüzyıla tarihlemektedir. Bilici ise, kapalı bölümün giriş kapısı üzerinde iki adet kitabe yuvası olduğu ve bu kitabelerin ilk inşaat evresine (1237-1246) ait olduğunu düşünmektedir.

güzergahı üzerinde bulunan kervansarayın, aynı zamanda yolun ve kırsal bölgenin askeri güvenliğini de sağlamış olduğu düşünülmektedir.

Antalya-Konya kervan ticaret yolu, Kargı Han üzerinden Beydiğin, Taşağıl, Hocalar ve Yavrudoğan güzergahından, Aspendos Selçuklu Köprüsü'ne bağlanmaktadır. Bu kervan yolu üzerinde ve çevresinde kurulan Beydiğin, Taşağıl, Hocalar ve Yavrudoğan gibi kırsal yerleşmelerin, geç Orta Çağ Türk döneminde bu kervansaray inşa edildikten sonra kurulmuş olduğu düşünülmektedir. Tarım ve hayvancılık ile uğraşan bu kırsal yerleşmeler, ürünlerini hem bu kervan ticaret yolu sayesinde Selçuklu Köprüsü çevresindeki pazara, hem de Antalya Limanı'na güven içinde ulaştırmış olmalıdır.

Kargı Hanı ve Hamam yapısı, derin vadi içinde akan büyük bir akarsu yatağının kenarına kurulmuştur. Hanların su kaynaklarına yakın yerlerde inşa edilmesinin, hanın iç temizliği, hamam varsa su temini ve çeşme vasıtasıyla içme suyunun karşılanması gibi temel ihtiyaçların giderilmesi açısından çok önemli olduğu belirtilmiştir. Bir akarsu kenarına inşa edilen Kargı Hanı ve hemen önündeki hamamın su temininin, kıyısında kurulduğu dereden sağlanmış olduğu düşünülmektedir[560].

Manavgat Sırtköy Hanı'nın kitabesi bulunmadığından, yapının kim tarafından ve ne zaman inşa ettirildiği kesin olarak bilinmemektedir. Buna karşın, Sırtköy Mahallesi girişinin hemen sağında Ali Rıza Çevik'in evinin duvarında ve bu evin karşısındaki bir evin bahçe duvarında hangi yapıya ait olduğu kesin olarak bilinmeyen ikişer satırdan oluşan iki kitabe parçası tespit edilmiştir[561]. Sırtköy'de yer alan bu evin cephe duvarındaki kitabenin köyün hemen yakınındaki Selçuklu Hanı'na ait olabileceği düşünülmektedir. Kitabeden anlaşıldığı üzere Sırtköy Hanı, I. Gıyaseddin Keyhüsrev'in oğlu Sultan I. Alaaddin Keykubat tarafından, 1231 yılının Ekim-Kasım ayları içinde Şarabsalar Esededdin Ayaz'a inşa ettirilmiştir.

Beyşehir-İbradı üzerinden Antalya'ya ulaşan kervan yolu[562] Sırtköy, Beydiğin ve Taşağıl Mahallesi'ni geçerek Aspendos Selçuklu Köprüsü'ne, oradan da Antalya Kaleiçi'ne ulaşmaktadır. Eynif Tol Han'dan sonra güneye doğru devam eden bu yol, güneybatı yönünde Beydiğin Kargı Han'a uğrarken, güneydoğu yönünde Sırtköy Han'a bağlanmaktadır. Hanın yakın çevresinde ilgili döneme ilişkin herhangi bir yapı kalıntısı veya yerleşim yeri tesit

---

[560] Eravşar, 2017: 64-65.

[561] Bilgin, 1985: 67; Cansız, 2018: 638-642; Bakkal, 2019: 557. Özgününde 4 parçadan oluşan kitabenin 3 parçası bugün Side Arkeoloji Müzesi'nin bahçesinde sergilenmektedir, diğer kitabe parçası ise Sırtköy Mahallesi girişindeki evin duvarında bulunmaktadır. (2023 yılı Nisan ayında yaptığımız yerinde inceleme çalışmaları sırasında kitabenin parçasının evin duvarında duvar taşı olarak kullanıldığı görülmüştür. Ali Rıza Bey kitabeyi korumak amacıyla yıkılmış olan Sırtköy Hanı'ndan getirdiğini sözlü olarak doğrulamıştır). Kitabenin Türkçe tercümesi: Bu hanın yapılmasını, büyük sultan, dünyanın ve dinin ulusu, fethin babası (şehirler fatihi) olan Keyhüsrev oğlu Keykubad'ın saltanatı zamanında, emirü'l-mü'minin (sultanın) ülüştesi zayıf ve aciz bir kul olan Ayaz Şarab-salar'a emretti. Tanrı korusun. Ekim-Kasım 1231.

[562] Kunduracı, 2017: 189.

edilememiştir. Hanın, hemen 3 km. güneybatısında yer alan tepelerin güney yamacındaki düzlük alan üzerine kurulan Sırtköy Mahallesi, bu kervan yolu üzerinde bulunmaktadır. Sırtköy Mahallesi'nde yapılan araştırma ve incelemeler neticesinde, han yapısından başka herhangi bir Orta Çağ Türk yapısına rastlanmamıştır. Fakat iki Selçuklu hanı arasında kurulan Sırtköy Mahallesi'nin geç Orta Çağ Türk döneminde yerleşim görmüş olduğunu düşünmekteyiz.

Alanya Alara Hanı, kitabesine göre 1231-1232 yılında I. Alaaddin Keykubat tarafından inşa ettirilmiştir. Yapı, plan ve giriş cephesinin tasarımı açısından, Anadolu Selçuklu dönemi kervansarayları içerisinde özel bir yere sahiptir. Giriş kapısı, alışılmış Selçuklu kervansaraylarındaki portallerin aksine, cepheden dışa taşmayan, taş süslemeden uzak, basık kemerli ve sade bir giriş düzenlemesine sahiptir. Buna karşın kapının doğusunda cepheden dışa taşkın ve yüksek bir kule ve batısında yine cepheden dışa taşkın yüksek bir payanda, sade giriş kapısında portal etkisi yaratılacak biçimde tasarlanmıştır. Hanın orta bölümünde insanların konakladığı simetrik eyvan ve odaların, yanlardaki hayvanların kaldığı kemerli ahır bölümünden ayrı tasarlanmış plan kurgusu bakımından özelliklidir. Duvar payandaları, giriş kuleleri ve dendan düzenlemesi ile bir kale görünümünde olan Alara Han, sultan I. Alaaddin Keykubat'ın Alara Kalesi'nde konakladığı zamanlarda, güvenlik amaçlı askeri nitelikli bir kullanıma işaret etmektedir.

Alara Çayı'nın hemen doğusunda yer alan düzlük kısımda bir Roma dönemi köprüsünün ayak kalıntıları mevcuttur ve han da bu köprü ayağının hemen bittiği noktaya inşa edilmiştir. Daha önce burada bir köprü bulunması ve hanın bulunduğu yerin, Alara Çayı'nın su taşkınlarından etkilenmeyen bir nokta olması, hanın buraya inşa edilme tercihleri arasında olduğu düşünülmektedir. Plan itibariyle çok gelişmiş bir örnek teşkil eden Alara Hanı, içerdiği çeşme ve karşısındaki mescit ile konaklayanların birçok ihtiyacını aynı anda karşılaması bakımından önemlidir.

Alanya Şarapsa Han'ın, giriş kapısı üzerinde yer alan kitabesinden, II. Gıyaseddin Keyhüsrev döneminde, Sultan'ın tahta çıktığı 1237-1238 yılları arasında Şarapsalar Esededdin Ayaz tarafından inşa ettirildiği anlaşılmaktadır[563]. Sadece kapalı barınak bölümünden oluşan Şarapsa Han, Serapsu Deresi'nin 140 m. doğusundaki hafif yükselti üzerine inşa edilmiştir. Hanın doğu yönünde bitişik bir mescidi ve batısında küçük bir gözetleme kulesi mevcuttur.

Şarapsa Han, Alara Han'dan sonra Alanya güzergahına devam eden kervan yolu üzerindeki en önemli durak noktasıdır. Geç Orta Çağ Türk döneminde, Alara Han ile Alanya

[563] Bilici, 2007: 400; Eravşar, 2017: 88. Kitabenin Türkçesi: Yüce Sultan, Ulu Sahinşah, Dünyada Allah'ın gölgesi, Din ve Dünyanın Yardımcısı, Fetih Babası, Keykubad oğlu Keyhüsrev… yazmaktadır.

arasında kalan bu yol güzergahı, sahil şeridi boyunca, uzun, ıssız ve güvensiz görünmektedir. Payandalı güçlü duvarları ve çatısındaki dendanları ile çevresine hakim, güçlü ve korunaklı küçük bir kale gibi görünmektedir.

Gazipaşa Altıkapı Han'ın inşa kitabesi bulunmadığından ne zaman ve kim tarafından yaptırıldığı kesin olarak bilinemese de plan ve mimari özellikleri bakımından Karamanoğulları dönemine tarihlendiği, doğu yöndeki revaklı ön mekanın ise daha geç bir tarihte eklendiği düşünülmektedir[564].

Yapının yan yana sıralanmış uzun odalardan oluşan planı ve her odanın küçük girişlere sahip olan planı dolayısıyla işlevi netlik kazanmamıştır. Giriş kapılarının ve birimler arası geçişlerin büyükbaş hayvanların giremeyeceği kadar alçak olmasından dolayı bir depo olabileceği ileri sürülmektedir. Anamur ile Gazipaşa liman yerleşimleri arasında ve doğal bir limanın hemen kuzeyinde yer alması dolayısıyla, ticari malların sevkiyat için burada depolandığı düşünülmektedir. Ayrıca, bölgenin fiziki yapısından kaynaklı stratejik öneminden dolayı, askeri silahların himaye edildiği bir depo işlevinde kullanılmış olduğu da ileri sürülmektedir[565].

Altıkapı Han, yan yana sıralanmış tonoz örtülü dar ve dikdörtgen planlı odaların birbirinden kemerlerle değil, duvarlarla ayrılmış olması ve portal yerine, her birimin doğu cephede ayrı ayrı küçük girişlerinin bulunması ile aşılmış Anadolu Selçuklu kervansaray mimarisinde ayrılmaktadır. Malların korunduğu bir depo, gerektiğinde askeri teçhizatların saklandığı bir sığınak ve askerlerin konakladığı bir mekan olması, yapıya çok amaçlı bir işlev kazandırmıştır. Altıkapı Han'ın doğusunda yer alan, Anamur sınırları içerisinde bulunan ve sahil kıyısındaki kayalık bir burun üzerine inşa edilen Melleç Hanı'nın da Alanya'nın fethinden önce, Selçuklu döneminde tüccarların mallarını muhafaza ettikleri bir antrepo olarak kullanılmış olabileceği düşünülmektedir[566].

Gazipaşa ile Anamur ilçe sınırında yer alan Yakacık yerleşimi, dağların denize kadar indiği çok engebeli ve çetin bir fiziki yapıya sahiptir. Kuzeydeki sarp ve derin vadileri aşarak denize ulaşan Kaledran Deresi'nin denize döküldüğü ağız kısmında, küçük bir alüvyon deltası oluşmuştur. Büyük bir koyun kuzeyinde oluşan, bu küçük alüvyon deltasının kuzeyindeki doğal ve kısmen düzlük teraslı alanlar; tarım, hayvancılık ve korunaklı yerleşim açısından çok uygun olanaklar sağlamaktadır. Geç Orta Çağ Türk döneminde, özellikle Karamanoğlu Beyliği zamanında, bu bölgede kırsal bir yerleşme olduğu düşünülmektedir. Kaledran Deresi'nin suladığı bu teraslı alanlar, günümüzde de tarım amaçlı kullanılmaktadır.

---

[564] Kılıç, 2021: 273.
[565] Kılıç, 2021: 273.
[566] Eravşar, 2017: 97-100.

Altıkapı Han, Kaledran Deresi'nin hemen batısında yer alan eğimli alanın başladığı, köprüyü, köşkü, denizi ve yolu gören küçük yükselti üzerine inşa edilmiştir. Hanın hemen karşısındaki Kaledran Deresi üzerinde Kaledran Köprüsü ve köprünün hemen doğu kıyısında da iki katlı Kaledran Köşkü yer almaktadır. Altıkapı Han ve geç Orta Çağ Türk dönemi yerleşimi kırsal yerleşimi, Kaledran Deresi'nin batı tarafına konumlanmışken, Kaledran Köşkü ise derenin hemen doğu kıyısında onlardan soyutlanmış gibi görünmektedir.

Altıkapı Han, sefer sırasında harekat üssü ve saklanma yeri, doğal liman ile ilişkili olarak ticari ürünlerin toplandığı bir depo olarak çok işlevli bir yapıdır. Doğal bir koyun hemen kuzeyinde yer alan Altıkapı Han, Kaledran Köşkü ve Kaledran Köprüsü gibi yapıların varlığı, Roma ve Bizans döneminde kullanılan küçük liman yerleşimine, Karamanoğlu Beyliği zamanında kurulan bir kırsal yerleşme olduğunun mimari kanıtıdır.

3.1.5. Hamamlar

3.1.5.1. Manavgat Beydiğin Kargı Han Hamamı

Manavgat Kargı Han Hamamı, Manavgat ilçe sınırları içinde kalan ve Manavgat'ın yaklaşık 20 km. kuzeyinde bulunan Beydiğin Mahalle merkezinin yaklaşık 2.5 km. kuzeyindeki düzlük alan üzerine inşa edilmiştir. Hamam, Kargı Han'ın yaklaşık 5 m. güneydoğusunda ve hemen doğusunda akan küçük bir dere kenarında yer almaktadır (Fot. 468-470). Dağlık ve engebeli bir vadi içinde yer alan hamamın 70 m. güneyinde, kıvrılarak güneye doğru Naras Barajı'na dökülen Kargı Çayı akmaktadır. Hamam günümüzde, dikensi çalılarla ve incir ağaçlarıyla kaplanmış, neredeyse görünmez durumdadır. Kısmen sağlam ve ayakta olan hamamın kubbeleri ve tonozları yıkılmış, cephedeki taşlarda ise yer yer dökülmeler tespit edilmiştir.

Hamam yapısı, güneyden kuzeye doğru yan yan yana sıralanmış vaziyette, soğukluk, sıcaklık, külhan ve sarnıçtan oluşmaktadır[567] (Şek. 59-60). Yaklaşık 10.50x5.50 m. dış ölçülere sahip olan hamamın kuzey kanadını oluşturan külhan kısmı, doğu cepheden yaklaşık 1.5 m. dışa taşkın yapılmış ve 3.50x3.50 m. sıcaklık kısmına sahiptir. Kare planlı soğukluk ve sıcaklık bölümleri pandantif geçişli birer kubbe ile örtülü iken, dikdörtgen planlı külhan ve sarnıç kısmı sivri kemerli beşik tonoz örtülüdür (Fot. 471-472). Güney yöndeki kubbe örtülü soğukluk bölümüne sivri kemerli küçük bir kapıdan giriş sağlanmaktadır. Bu giriş kapısı dışında hamamın dış cephelerinde herhangi bir kapı ya da pencere açıklığı yoktur[568].

Soğukluk bölümünden sıcaklık bölümüne geçiş, kuzeybatı köşede yer alan sivri kemerli dar ve alçak bir kapı ile sağlanmaktadır. Sıcaklık bölümünün kuzey duvar ortasında ise sarnıcın su seviyesini kontrol etmek için dikdörtgen biçimli bir açıklık yer almaktadır (Fot. 473). Sarnıcın doğu kanadı, cephe duvarından çıkıntı yamaktadır ve iki ayrı hazne halinde, hem soğuk hem de sıcak suyun aynı mekanda kullanıldığı düşünülmektedir. Külhanda bakır bir levha ile ısıtılan suyun, sıcaklık bölümüne aktarıldığı, dumanın ise sıcaklığın altındaki cehennemliğe dolarak, sıcaklık zeminini ısıttığı, söz konusu mekanın batı duvarına düşey olarak yerleştirilmiş tüteklikten bir baca vasıtasıyla da dışarı aktarıldığı ileri sürülmektedir[569].

Günümüzde hamamın musluk ve kurnalarının yeri ile sarnıca suyun nasıl getirildiği tespit edilememiştir. Muhtemelen hemen yanındaki dereden künkler vasıtasıyla hamamın kuzeyindeki depoya getirilmiş olmalıdır. Yapının tamamı, harç dolgulu irili ufaklı kaba yonu moloz taştan inşa edilmiştir. Kubbe geçiş öğelerinde, tuğla kullanımını taklit eden ince

[567] Bilici, 2013: 79.
[568] Bilici, 2013:79. Bilici, kubbelerin tromp geçişli ve sekizgen kasnaklı olduğunu ileri sürmüş olsa da mevcut izlerde tromp kemeri görünmemektedir ve geçiş öğesinde tromp gibi iç bükey kavis burada yoktur.
[569] Bilici, 2013: 79-80.

kesme-kayrak taşlar kullanılmıştır[570]. İç mekan duvarlarında ve dış cephelerde yer alan izlerden hareketle, yapının tamamen sıvanmış olduğu görülmektedir.

3.1.5.2. Alara Aşağı Yerleşim Hamamı

Alara Aşağı Hamam, Alara Kalesi'nin güneyin güneyindeki düzlük alan üzerinde ve Alara Çayı'nın hemen doğu kıyısında yer almaktadır (Fot. 474). Nehir kenarına inşa edilen hamamın batı yöndeki eyvanının giriş bölümü, güney duvarın bir kısmı, kubbenin üst kısmı ve batı yöndeki duvarlar, nehir yatağının taşması sonucu büyük oranda yıkılmış vaziyettedir. Aşağı Hamam yaklaşık 14x9 m. dış ölçülere sahip, çok küçük odaları ile, eyvanlı ve tek kubbeli olarak inşa edilmiştir[571] (Şek. 61).

2007-2012 yılları arasında Alara Aşağı Hamam yapısı ve çevresindeki yapılarda yürütülen kazı çalışmaları sırasında, hamamın sıcaklık, su deposu, külhan bölümleri ve kuzeydoğu yönündeki künk sistemi açığa çıkarılmıştır[572]. Bu kazı çalışmaları sırasında, İç Kale Hamamı'nda ele geçen buluntulara benzer şekilde, haç kollu bir çini, yüzük, küpe, dirhem, seramik gibi buluntuların yanında Roma ve Selçuklu dönemine ait olan 17 adet sikke ele geçirilmiştir[573].

Köşe hücreli plan tipine sahip olan hamamın, irili ufaklı kaba yonu moloz taşlarla örülen harç dolgulu bir duvar tekniğine sahip olduğu görülmektedir. Yapının iç mekan duvarlarındaki sıva kalıntılarından, odaların tamamının krem renkli kalın bir sıva ile sıvanmış olduğu anlaşılmaktadır. Hamamda herhangi bir süsleme unsuruna rastlanmamıştır (Fot. 475-480).

3.1.5.3. Alara İç Kale Hamamı

Alara İç Kale Hamamı (Kasırlı Hamam[574]), Alara Kalesi'nin en tepe noktasında, surlarla çevrelenmiş İç Kale'nin orta bölümündeki kayalık zemin üzerinde yer almaktadır (Fot. 481). Duvarları büyük oranda ayakta ve sağlam olan hamam yapısının kubbeleri yıkılmış, çini ve freskoları dökülmüş vaziyettedir.

Alara İç Kale Hamamı, doğudan batıya doğru yan yana sıralanmış soğukluk, ılıklık, sıcaklık, külhan ve su deposundan oluşmaktadır. Yaklaşık 22x4 m. dış ölçülere sahip olan hamamın sıcaklık ve soğukluk mekanları 2.5 m. iç ölçülerle çok küçük odalardan oluşmaktadır. Kare planlı soğukluk ve sıcaklık kısımları kubbe ile örtülü olan hamamın,

---

570 Bilici, 2013: 79.
571 Eravşar, 2017: 532.
572 Eravşar, 2010: 67.
573 Eravşar, 2011: 205; Eravşar, 2012: 255.
574 Eravşar, 2010: 64.

dikdörtgen planlı külhan ve sarnıç bölümü, sivri kemerli beşik tonoz ile örtülüdür (Şek. 62). Hamamın soğukluk kısmı güneyde bir, kuzeyde iki pencere ile aydınlatılırken, diğer cephelerde pencere açıklığı görülmemektedir. Hamamın su temininin, batı ucundaki büyük bir sarnıçtan sağlandığı ortaya çıkarılmıştır[575].

Üst noktaları yıkılmış durumda olan kubbelerin içinde, fresko tekniğinde resmedilmiş figürlü süslemeler bulunmaktadır. Sıcaklığın külhan penceresi üzerinde, pençeleri sağlam kalmış bir hayvan figürü tespit edilmiş, ayrıca köşe trompların arasında kalan kısımda, çok silinmiş durumda olan Türk oturuşu tarzında bağdaş kurmuş bir insan figürü resmedilmiştir. Hamamın sıcaklık kısmında, küçük parçalar halinde figürlü ve bitkisel süslemeli çini parçaları da bulunmuştur. Şeffaf sır altı tekniği ile yapılan firuze renkli çinilerin, haç ve sekizgen yıldız biçiminde olduğu belirtilmiştir. Dans eder gibi resmedilen figürlerin, üzerinde içki kaplarının bulunduğu bir sehpa ve efsanevi bir kuş figürü tasvirinin, saray yaşamından kesitler sunan süsleme örnekleri olduğu düşünülmektedir[576] (Fot. 482-486).

İç Kale Hamam yapısı, duvar köşelerinde düzgün kesme taş, cephelerde ise kaba yonu moloz taşın harç dolgulu olarak örüldüğü bir duvar tekniğine sahiptir. Yapının iç duvarları ve dış cephesinin, krem renkli bir sıva ile tamamen sıvanmış olduğu görülmektedir. Hamam yapısında herhangi bir devşirme malzeme kullanılmamıştır.

3.1.5.4. Alanya Sugözü Hamamı

Alanya Sugözü Hamamı, Kızıl Kule'nin yaklaşık 3 km. kuzeyinde, Sugözü Mahallesi sınırları içerisinde, Sugözü Köşkü'nün yaklaşık 100 m. güneyinde mahalle içinde yer almaktadır (Fot. 487). Yapının örtü sistemi ve duvarları günümüzde büyük oranda yıkılmış durumdadır. Yapının sadece doğu duvarı tonoz başlangıç seviyesine kadar ayaktadır. Hamamın duvar kalıntıları, yenidünya, zeytin ve nar ağaçları dikilmiş küçük bir bahçe içindedir ve sarmaşık dallarla kaplanmış nerdeyse görünmez durumdadır.

Günümüze ulaşabilen duvar kalıntılarının dış ölçüleri, 9.70.x7.80 m. kuzey güney yönde uzanan dikdörtgen planlıdır (Şek. 63). Günümüze ulaşan duvar bakiyelerinden hareketle, hamamın doğu-batı doğrultulu yan yana yerleştirilmiş üç odadan oluştuğu tespit edilmiştir. Ortadaki dikdörtgen planlı dar odanın, kuzey-güney yönde atılan bir kemer ile ikiye bölündüğü görülmektedir. Sağlam olarak günümüze ulaşabilen doğu cephenin orta

[575] Yetkin, 1970: 80-81.

[576] Yetkin, 1970: 82-87; Altun, 1989b: 342. Bu fresko süslemeler günümüzde neredeyse seçilemeyecek kadar silinmiş ve sıvalar büyük oranda dökülmüştür. Bu fresklerin, raks eder gibi el ele tutuşmuş, kolları tirazlı (ikişer şeritten oluşan bordür içinde bitkisel süsleme) kaftan giymiş, ay yüzlü ve badem gözlü insan figürlerinden meydana geldiği belirtilmiştir.

kısımlarında, sıva üzerine kırmızı boyalarla yapılmış büyük zikzak motifleri, fresko tekniğinde resmedilmiştir (Fot. 489-492).

Hamam, irili ufaklı moloz taşlarla örülmüş harç dolgulu duvar örme tekniğine sahiptir ve herhangi bir devşirme malzeme kullanılmamıştır. Yapının iç duvarları ve dış cephesi, krem renkli kalın bir sıva ile sıvanmıştır.

3.1.5.5. Alanya Gülefşen Hamamı

Alanya Gülefşen Hamamı, Gülefşen Köşkü'nün yaklaşık 80 m. doğusunda, Gülefşen Karamanoğlu Mahmut Bey Cami'nin ise yaklaşık 70 m. kuzeydoğusunda yer almaktadır (Fot. 493). Duvarları büyük oranda ayakta olan hamamın tonoz kısımları yıkılmış[577] odaların içi moloz yığıntı ile dolmuş ve hamam bir konutun bahçesinde ağaçların içerisinde kaldığı için seçilemez durumda kalmıştır.

7x6 m. dış ölçülere sahip olan hamam, kareye yakın dikdörtgen planlıdır. Hamam, yan yana sıralanmış dikdörtgen planlı ve tonoz örtülü üç odadan oluşmaktadır (Şek. 64). Hamam odalarının iç bölümleri moloz taş ile tonoz seviyesine kadar dolduğu için mekanlar arası girişler tespit edilememektedir. Hamamın girişi, batıdaki odanın güneybatı köşesine açılmış, dikdörtgen biçimli küçük bir kapıdan sağlanmıştır. Doğudaki küçük odanın güney cephesinde dar bir açıklık görülmektedir. Hamam, irili ufaklı moloz taşların harç dolgulu olarak inşa edildiği bir duvar örgü tekniğine sahiptir[578] (Fot. 494-497). Dış cephe ve iç duvarlarda yer alan sıva izlerinden hamamın krem renkli bir sıva ile tamamen sıvandığı anlaşılmaktadır. Özensiz moloz taşlarla inşa edilen hamam yapısında herhangi bir süsleme unsuruna rastlanılmamıştır.

3.1.5.6. Değerlendime

Bu başlık altında, Kargı Han Hamamı, Alara İç Kale Hamamı, Alara Aşağı Kale Hamamı, Sugözü Hamamı ve Gülefşen Hamamı, olmak üzere toplam 5 hamam incelenmiştir. Bu hamamlar arasında yer alan Alara İç Kale Hamamı, Alanya Sugözü Hamamı ve Gülefşen Hamamı, sultan ya da beylere özel olarak inşa edilmiş köşk sınırları içeresinde yer almaktadır.

Manavgat Beydiğin Kargı Han Hamamı'nın inşa kitabesi bulunmadığından kim tarafından ve ne zaman yaptırıldığı kesin olarak bilinemese de 14. yüzyıl-15. yüzyıl ilk yarısında inşa edilmiş olduğu düşünülmektedir. Beydiğin Kargı Hanı'nın doğu kanadı ile hamamdan alınan harç örneklerinde yapılan arkeometrik çalışmalarda, hanın doğu bölümünün Selçuklu döneminde inşa edilen diğer mekanlardan kesin olarak ayrıştığı; hem dönem hem de

[577] Konyalı, 2011: 352.
[578] Dülgerler, 2006: 198.

malzeme-teknik açıdan farklılık gösteren sonuçlara ulaşılmıştır. Bu benzer sonuçlar neticesinde, hanın avlusunun doğu bölümü ile hamamın aynı dönemin ürünü olduğu belirtilmiştir[579].

Beydiğin Kargı Han Hamamı'nın yan yana dizilmiş üç küçük odadan oluşan bu basit planı, süslemesiz ve küçük mimari yapısı ile handa konaklayan tüccar ve yolcuların temizlenme ihtiyacını karşılamaya yönelik olarak inşa edildiği çok açıktır.

Alara Aşağı Hamam'ın inşa kitabesi bulunmadığından kim tarafından ve ne zaman yaptırıldığı kesin olarak bilinememektedir. Plan özellikleri ve malzeme-teknik bakımdan Alanya'daki hamamlarla çok benzer olması ve kazı çalışmaları sırasında ele geçen küçük buluntular ışığında, Alara Kalesi ve Alara Hanı ile birlikte 1231 yılında inşa edilmiş olduğu düşünülmektedir[580].

Alara Aşağı Hamam olarak adlandırılan yapı, büyük oranda yıkılmış ve kazı çalışmaları sonucu, sıcaklık, külhan ve künk sistemi gibi bazı bölümleri açığa çıkarılmıştır. Hamamın çevresinde inşa edilen demirci atölyesi ve işlikler ile burada kurulan kırsal yerleşimin önemli bir parçası olduğu görülmektedir. Alara İç Kale Hamamı'nın aksine, Aşağı Hamam yapısında herhangi bir süsleme unsurunun bulunmaması, bu hamamın yerel halka hizmet vermesi için inşa edildiği düşünülmektedir.

Alara İç Kale Hamamı'nın inşa kitabesi bulunmadığı için kim tarafından ve ne zaman inşa ettirildiği kesin olarak bilenemese de, İç Kale'de yer alması, çini ve fresko süslemelerin üslup özellikleri ile kale girişindeki kitabe dikkate alındığında kale ile birlikte I.Alaaddin Keykubat zamanında inşa ettirildiği ileri sürülebilir. Alara İç Kale Hamamı, Alara Kalesi'nin surlarla çevrilmiş olan İç Kale'nin zirve noktasına inşa edilmiştir. İç Kale kapısından girildiğinde, sivri bir kaya yüzeyine oyulmuş taş basamaklarla hamam yapısına ulaşılmaktadır. Hamam'ın doğusunda ve batısında yer alan köşk yapıları ile organik bir bağ içinde olduğu ve birlikte tasarlandığı anlaşılmaktadır.

Harç dolgulu moloz taşlarla inşa edilen kaba ve özensiz bir duvar işçiliğine sahip olan hamamın iç dekorasyonunun, bir saray hamamında görülmesi gereken özenli çini ve fresko süslemelere sahip olduğu belirtilmiştir[581]. İç Kalede köşk yapılarının ortasında yer alan yapının figürlü ve zengin iç mekan süslemelerinden hareketle, hamamın sadece sultanın kullandığı özel bir yapı olduğu düşünülmektedir.

Alanya Sugözü Hamamı'nın inşa kitabesi bulunmadığından kim tarafından ve ne zaman inşa edildiği kesin olarak bilinemese de Sugözü Köşkü sınırları içerisinde yer alması

[579] Bilici, 2013: 79.
[580] Eravşar, 2011: 205; Eravşar, 2012: 255.
[581] Yetkin, 1970: 82-87; Altun, 1989b: 342.

ve köşk ile aynı tür zikzak desenlere sahip olması dolayısıyla, Anadolu Selçuklu döneminde inşa edildiği ileri sürülebilir. Hamamın ayakta kalan duvar bakiyelerinden takip edilebildiği kadarıyla yan yana yerleştirilmiş üç odadan oluştuğu tespit edilmiştir. Sugözü Hamamı'nın, Sugözü Köşkü'nün sınırları içerisinde yer alması ve benzer zikzak desenlere sahip olmasından hareketle iki yapının aynı anda ve birlikte tasarlandığı düşünülmektedir. Sugözü Köşkü'nün çevre duvarı sınırları içerisinde kalan bu küçük ölçekli hamam, kırmızı zikzak desenlerden de anlaşılacağı üzere sadece Sultan'ın kullandığı özel bir hamam olmalıdır.

Sugözü Hamamı'nın suyu, yaklaşık 170 m. doğusundan geçen, Hacet Deresi'nden temin edilmiş olmalıdır. Günümüzde yoğun yapılaşma içinde kalan Sugözü Mahallesi ve Sugözü Köşkü sınırları içinde kalan bölüm, geç Orta Çağ Türk döneminde, Hacet Deresi'nin suladığı, geniş kırsal alanlara sahip olmalıydı. Köşkün ve Hamamın bu bölgeye inşa edilme tercihi arasında, bölgenin büyük bir dere kenarında yer alan eğimli teraslara sahip olması ile avlanma ve dinlenme için uygun kırsal dokuya sahip bir olduğu düşünülmektedir.

Alanya Gülefşen Hamamı'nın inşa kitabesi bulunmadığından, kim tarafından ve ne zaman yaptırıldığı kesin olarak bilinememektedir. Hamam yapısının Gülefşen Köşkü ile yakın ilişkisinden dolayı 14. yüzyılda Karamanoğlu Beyliği zamanında inşa edildiği düşünülmektedir[582]. Karamanoğlu Beylerinin 14. yüzyılda çoğunlukla Gülefşen bölgesinde ikamet ettiği bilinmektedir[583]. Gülefşen Hamamı'nın, yaklaşık 2 m. iç ölçülere sahip küçük odaları ile halkın kullanımından ziyade bir Bey için inşa edildiği düşünülmektedir. Hamamın suyunun, köşkün hemen doğusunda yer alan iki adet su gözünden temin edildiği anlaşılmaktadır.

[582] Konyalı, 2011: 355-356.
[583] Battuta, 2020: 274.

3.1.6. Sarnıçlar

3.1.6.1. Aspendos Selçuklu Sarnıcı

Aspendos Selçuklu Sarnıcı, Aspendos antik kentinin sınırları içerisinde, tiyatronun yaklaşık 240 m. güneyinde ve yol kenarındaki Büyük Roma Hamamı'nın hemen karşısında yer almaktadır (Fot. 498). Sarnıcın kuzey ve doğu cephesi tonoz seviyesine kadar ayakta olmasına karşın, diğer mekanların batı cephesi yıkılmış, mekanların içi moloz taş ve toprak ile dolmuştur.

14x10 m. dış ölçülere sahip olan sarnıç, dikdörtgen planlı dört odadan oluşmaktadır[584]. Yan yana birbirine bitişik olarak yapılan odalar, sivri kemerli beşik tonoz örtülüdür (Şek. 65). Mekanların duvar ortalarında, tonoz başlangıç seviyesinin alt noktasında, birbirine açılan dikdörtgen biçimli küçük pencere açıklıkları yer almaktadır. Cephelerde ve iç mekan duvarlarındaki sıva izlerinden, yapının krem renkli bir sıva ile tamamen sıvandığı görülmektedir. Yapının beden duvarları, irili ufaklı kaba yonu moloz taşın kalın harç dolgulu olarak örüldüğü bir duvar tekniğine sahiptir (Fot. 499-504). Tonozlar ise, kalın harç dolgulu tuğla ile örülmüştür. Yapıda herhangi bir devşirme malzeme kullanılmamış ve süsleme unsuruna yer verilmemiştir.

3.1.6.2. Alara Kalesi Sarnıçları

Alara Kalesi Sarnıçları, Alara Kalesi'nin surlarla çevrili aşağı, orta ve iç kale sınırları içerisinde yer almaktadır. 6 adet sarnıçtan 1 tanesi Aşağı Kale suruna bitişik vaziyette, 2 tanesi giriş kapısının hemen kuzeyindeki kayalık alanda, 1 tanesi de Orta Kale surlarının batı köşesinde bulunmaktadır. Kalenin en üst noktasında yer alan ve surlarla çevrili olan İç Kale Hamamı'nın batı kanadına bitişik durumda 1 sarnıç[585] ve İç Kalenin doğu ucunda da 1 adet sarnıç yapısı inşa edilmiştir. Sarnıçların tamamı, dikdörtgen planlı, tonoz örtülü ve tek mekandan oluşmaktadır. Sarnıç yapıları, irili ufaklı moloz taşlarla harç katkılı olarak inşa edilmiş ve iç duvarları sıvanmıştır (Fot. 505-508). 2011 yılında sarnıçlarda yapılan kazı çalışmaları sırasında, Selçuklu dönemine tarihlenen figürlü ve bitkisel bezemeli çini parçaları ele geçirilmiştir[586].

3.1.6.3. Hasbahçe Köşkü Sarnıçları

Hasbahçe Köşkü Sarnıçları, Hasbahçe Köşkü sınırları içerisinde, köşk teraslarının yaklaşık 25 m. güneyinde yer almaktadır. Güneye doğru çok eğimli bir zemin üzerine inşa

[584] Yan yana sıralanmış dikdörtgen planlı dört odadan oluşan sarnıç, Döşemealtı Kargı Han Sarnıcı planı ile benzerlik göstermektedir.
[585] Yetkin, 1970: 80-81.
[586] Eravşar, 2012: 252.

edilen iki adet sarnıç, birbirinden bağımsız bir şekilde karşı karşıya yapılmıştır. İki sarnıç da günümüzde sağlam ve su deposu işlevini devam ettirmektedir[587].

Doğu yönde yer alan sarnıç yaklaşık 8x6 m. ölçülerinde dikdörtgen planlı ve sivri kemerli tonoz örtülüdür. Batı yönde yer alan sarnıç ise, yaklaşık 6x5 m. ölçülerinde dikdörtgen planlı ve sivri kemerli tonoz örtülüdür. Doğu yöndeki sarnıcın derinliği yaklaşık 5 metre; batı yöndeki sarnıcın derinliği ise yaklaşık 4 metredir. İki sarnıcın da harç dolgulu, irili ufaklı moloz taşlarla örülmüş bir duvar tekniğine sahip olduğu görülmektedir. Cephedeki sıva izlerinden, tüm cephenin tamamen sıvandığı anlaşılmaktadır. Herhangi bir devşirme malzemenin kullanılmadığı sarnıçlarda süsleme unsuruna yer verilmemiştir.

3.1.6.4. Selinus İç Kale Sarnıçları

Selinus İç Kale Sarnıçları, kalenin inşa edildiği tepenin en üst bölgesinde, iç kalenin doğu ve batı kanadında yer almaktadır. Sarnıçların beden duvarlarındaki taşlarda yer yer dökülmeler görünse de iki sarnıç da günümüzde sağlam durumdadır.

Doğu yönde yer alan sarnıç yaklaşık 5x4 m. dış ölçülere sahip dikdörtgen planlı ve sivri kemerli tonoz örtülüdür. Batı yönde yer alan sarnıç ise, yaklaşık 7x6 m. dış ölçülere sahip dikdörtgen planlı ve sivri kemerli tonoz örtülüdür. Doğu yöndeki sarnıcın derinliği yaklaşık 3 metre; batı yöndeki sarnıcın derinliği ise yaklaşık 4 metredir. Her iki sarnıcın iç kısmı, kalın bir sıva ile sıvanmıştır. Tonozların ortasında bir su açıklığı bulunan iki sarnıcın da harç dolgulu, irili ufaklı moloz taşlarla örülmüş bir duvar tekniğine sahip olduğu görülmektedir. Devşirme malzemenin kullanılmadığı sarnıçlarda herhangi bir süsleme unsuruna yer verilmemiştir.

3.1.6.5. Değerlendirme

Bu başlık altında Aspendos Selçuklu Sarnıcı, Alara Kaleiçi Sarnıçları (6 Adet), Alanya Hasbahçe Köşkü Sarnıçları (2 Adet) ve Selinus İç Kale Sarnıçları (2 Adet) olmak üzere, toplam 11 adet sarnıç incelenmiştir.

Aspendos Selçuklu Sarnıcı'nın inşa kitabesi bulunmadığından yapının, kim tarafından ve ne zaman inşa ettirildiği kesin olarak bilenememektedir. Aspendos Tiyatrosu'nun I. Alaaddin Keykubat döneminde köşk olarak kullanıldığı sırada inşa ettirilmiş olduğu düşünülmektedir. Yapının, Aspendos Köşkü'ne giden yol üzerinde yer alması ve köşke yakınlığı, köşk ile bağlantılı bir sarnıç olduğunu düşündürmektedir. Sarnıcın yaklaşık 20 m. kuzeyinde, moloz taş yığıntı altında kalmış, sarnıç ile aynı malzeme ve teknikte inşa edilen

[587] 2022 yılı Nisan ayında yapılan yerinde inceleme çalışmaları sırasında, iki sarnıcın da suyunun dolu olduğu gözlemlenmiştir.

bazı duvar kalıntıları tespit edilmiştir. Bu yapı grubunun yakın ilişkisi, burada bir hamam olabileceğini akla getirmektedir.

Alara Kalesi Sarnıçlarının inşa kitabesi bulunmadığından sarnıçların ne zaman ve kim tarafından yaptırıldığı kesin olarak bilinmemesine karşın, kale inşaatı ile birlikte I. Alaaddin Keykubat döneminde yapıldığı ileri sürülebilir. Kale içindeki sarnıçların moloz taş malzeme-teknikleri ve tonoz örtülü dikdörtgen planları açısından birbirine çok benzemektedir. İçkale Sarnıçlarının hamam yapısına su temin etmek için[588], diğer sarnıçların ise surlara bitişik vaziyette bulunması dolayısıyla görevli askerlerin su ihtiyacını karşılamak üzere inşa edildiği görülmektedir.

Hasbahçe Köşk Sarnıçlarının inşa kitabesi olmadığından kim tarafından ve ne zaman yaptırıldığı kesin olarak bilinememektedir. İki sarnıcın da Hasbahçe Köşkü sınırları içerisinde yer alması ve köşk yapıları ile aynı malzeme-teknikte yapılmış olmaları, diğer köşk yapıları ile birlikte I. Alaaddin Keykubat döneminde inşa ettirilmiş olduğu düşünülmektedir anlattı[589]. Hasbahçe Köşk Sarnıçları, köşkün diğer yapıları ile birlikte tasarlanmıştır. Sarnıçların suyu, yaklaşık 15 m. kuzeyinde yer alan doğal su kaynağı üzerine inşa edilmiş bir çeşmeden, dar bir kanal vasıtasıyla temin edilmektedir. İki sarnıcın da güney yönde yer alan eğimli ve teraslı büyük bahçenin su ihtiyacını karşılamak için inşa edildiği düşünülmektedir.

Selinus İç Kale Sarnıçlarının inşa kitabesi bulunmadığından, bu iki sarnıcın ne zaman ve kim tarafından yaptırıldığı kesin olarak bilinmemesine karşın, Selinus Kalesi'nin surları ve Şekerhane Köşkü ile birlikte I. Alaaddin Keykubat döneminde yapıldığını düşünmekteyiz. Alara Kalesi'ndeki sarnıçlara, plan ve malzeme-teknik açıdan çok benzeyen Selinus İç Kale Sarnıçları, tek mekanlı ve basit dikdörtgen planlıdır. İç Kale surlarına bitişik vaziyette inşa edilen sarnıçların, ince duvarları destekleyen bir burç görevi gördüğü anlaşılmaktadır. Bir hamam yapısının olmadığı ve içme suyu kaynağının bulunmadığı iç kalede yer alan bu iki sarnıcın, su ihtiyacını karşılamak için yağmur sularını depolama işlevinde kullanıldığı anlaşılmaktadır.

[588] Eravşar, 2012: 252.
[589] Konyalı, 2011: 338-339.

3.1.7. Türbeler

3.1.7.1. Tekkeköy Bali Baba Türbesi

Tekkeköy Bali Baba Türbesi[590], Serik ilçe sınırları içerisinde yer alan Sillyon antik kentinin 3 km. kuzeyindeki Tekke Köy Mahalle merkezinin yaklaşık 300 m. batısında bulunmaktadır. Türbe, küçük kayalık bir yükseltinin kuzey yamacına bitişik olarak inşa edilmiştir (Fot. 509-511). Türbenin üst örtüsü günümüze ulaşamamış ve yapının üstü bugün açık vaziyettedir. Duvarlarında küçük çatlaklar görünen türbenin örtü sistemi tamamen yıkılmış, beden duvarları ise günümüzde büyük ölçüde sağlam ve ayaktadır. Yapının duvarlarının üst noktaları, bölge halkı tarafından koruma amacıyla beton sıva ile kaplanmış, türbe içindeki mezar, mermer malzeme ile yenilenmiş ve mezarın üstü demir profilli ayaklar üzerine sac kaplama ile kapatılmıştır.

Yaklaşık 5x5 m. iç ölçülere sahip olan Bali Baba Türbesi, tek mekanlı, kare planlı ve köşelerde yer alan izlerden anlaşıldığı kadarıyla kubbe örtülüdür (Şek. 66). Türbenin kuzey cephe ortasında dört taş basamakla ulaşılan dikdörtgen biçimli sivri kemer alınlıklı bir giriş kapısı mevcuttur. Sivri kemerin üzerinde dikdörtgen biçimli boş bir kitabe yuvası görülmektedir. Doğu cephede, biri aşağıda diğeri üstte yer alan ve tek parça taş lento ile söveleri bulunan, iki adet çok küçük pencere açıklığı bulunmaktadır. Batı cephede ise, doğu cephedeki üst pencere ile aynı hizada benzer küçük bir pencere açıklığı görülmektedir. Yapının dış cephesi, farklı boyutlarda düzgün kesme taş ve aralarda küçük moloz taş ile harç dolgulu olarak inşa edilmişken, duvarların iç yüzeyleri küçük moloz taş ile örülmüştür (Fot. 512-515). Cephede ve iç duvarlarda yer alan sıva izlerinden yapının tamamen sıvandığı anlaşılmaktadır. Türbede herhangi bir süsleme unsuruna yer verilmediği görülmektedir. Türbe ortasında yer alan mermer mezar ise bölge sakinleri tarafından 1993 yılında yaptırılmıştır. Türbenin kayalık zemine oturduğu güneybatı köşesinde günümüzde özellikle bahar aylarında su seviyesi artan, yaklaşık 12 m. derinliğinde doğal bir su kaynağı bulunmaktadır.

3.1.7.2. Manavgat Yavrudoğan Piri Dede Mezarı

Manavgat Yavrudoğan Piri Dede Mezarı[591], Manavgat ilçe sınırları içerisinde bulunan Yavrudoğan Mahalle merkezinin yaklaşık 500 metre kuzeydoğusundaki mezarlık alanı içinde yer almaktadır (Fot. 516-518). Mezarın çevre duvarları, kuru duvar yöntemiyle örüldüğü için duvar taşlarında yer yer dökülmeler mevcuttur. Mezarın çevre duvarı içinde ve etrafında

[590] Taşkıran, 2020b: 50. Bali Baba Türbesi, bölge halkı tarafından Bali Baba Tekkesi ya da Sulu Tekke olarak adlandırılmaktadır.
[591] Yapı, bölge halkı tarafından Peri Zeyve Mezarı olarak da bilinmektedir.

yetişen defne ağaçları, duvarlara zarar vermiş olmasına rağmen duvarlar büyük oranda sağlamdır.

Yaklaşık 7.50x7.50 m. ölçülerinde bir çevre duvarına sahip olan mezar, kare planlıdır ve üzeri açık bırakılmıştır (Şek. 67-68). İrili ufaklı yassı taşlarla kuru duvar tekniğinde örülen mezarın çevre duvarlarının kalınlığı 50 cm. ve yüksekliği 1.20 m.'dir. Batı duvar ortasında 50 cm. genişliğinde ve çevre duvarı yüksekliğinde, bir giriş açıklığı mevcuttur. Çevre duvarının kuzeybatı köşesinde doğu-batı yönde uzanan ve toprak altında kalan asıl mezar bulunmaktadır (Fot. 519). Mezarın başucu ve ayakucu taşları yassı kesitli olup, taşların üzerinde herhangi bir yazı, tarih ibaresi ve süsleme unsuru yoktur.

3.1.7.3. Gülefşen Karamanoğlu Alaaddin Bey Türbesi

Gülefşen Karamanoğlu Alaaddin Bey Türbesi, Oba Mahallesi sınırları içerisinde, Gülefşen mevkiinde yer alan Karamanoğlu Mahmut Bey Cami'nin yaklaşık 110 m. batısında yer almaktadır. Güneye doğru eğimli bir alan üzerine inşa edilen türbe, günümüzde sağlam ve ayaktadır (Fot. 520-522). Beden duvarları üzerinde yer alan ve dört cepheyi de dolaşan dendanları büyük oranda yıkılmış olsa da kuzey cephede izleri takip edilebilmektedir. Giriş kapısının hemen üzerinde ince dallı ve geniş köklere sahip olan bir ağaç büyümüş ve bu ağacın kökleri cephe taşlarının dökülmesine neden olmuştur. Çevresinde yer alan ve düz plaka taşlarla yapılan toprak altı mezarlar, büyük oranda harap olmuş ve yol yapım çalışmaları sırasında tahrip edilmiştir. Günümüzde mahalle içerisinde kalan türbe, çevresi moloz yığını içinde bakımsız halde ve toprak kaymasından dolayı yıkılma riski altındadır.

7x7 m. dış ölçülere sahip olan türbe, kare planlı, tek mekanlı ve pandantif geçişli tek kubbe ile örtülüdür[592] (Şek. 69). Türbenin girişi doğu cephe ortasında yer alan basık kemerli küçük bir kapıdan sağlanmaktadır. Doğu cephe dışındaki diğer üç cephede, aynı ölçülerde simetrik olarak yerleştirilen dikdörtgen biçimli birer adet alt pencere yer almaktadır. Beden duvarlarının en üst noktasında, dört cepheyi de dolaşan dendanlar görülmektedir. Türbenin içerisinde, kuzeydoğu köşesinde yayvan ve düzensiz geniş taşlarla zeminden yaklaşık 40 cm. yükseltilmiş, orta kısmı toprak doldurulmuş iki adet mezar bulunmaktadır. Kubbe iç yüzeyinde düzensiz bir şekilde yerleştirilen ve çapı yaklaşık 10 cm. olan 13 adet daire formlu delikler mevcuttur. Türbe, irili ufaklı moloz taşların harç katkılı olarak örüldüğü bir duvar tekniğine sahiptir. Kubbenin tamamı ise, harç dolgulu tuğla ile inşa edilmiştir. Pencerelerin lento ile söveleri düzgün kesme taştan oluşmaktadır (Fot. 523-525). Çok sade bir mimari tarza ve basit bir plana sahip olan yapıda, herhangi bir süsleme unsuruna yer verilmemiştir.

[592] Dülgerler, 2006: 161.

3.1.7.4. Gazipaşa Hasdere Türbesi

Gazipaşa Hasdere Türbesi, Selinus antik kentinin yaklaşık 7.5 km. doğusunda yer alan Hasdere Mahalle merkezinde yer almaktadır. Hasdere Cami'nin avlusunda yer alan türbe, kuzeye doğru eğimli bir teras üzerine inşa edilmiştir (Fot. 526). Sağlam ve ayakta olan yapının beden duvarlarının üst noktası ve kubbenin dış çeperi, çimento sıva ile kaplanmıştır. Kapının üst noktasından düşen taşlar, beton harç ile doldurulmuş ve beton bir lento eklenmiştir. Türbenin iç mekan duvarlarındaki ve kubbe yüzeyindeki sıvalar büyük oranda dökülmüş ve pencereler moloz taş ile doldurularak kapatılmıştır. Türbenin kuzeydoğu köşesine, beton malzeme ile yapılmış bir şadırvan eklenmiştir.

5.40x5.40 m. dış ölçülere sahip olan Hasdere Türbesi kare planlı, tek mekanlı ve pandantif geçişli tek kubbe ile örtülüdür (Şek. 70). Türbenin girişi, doğu cephe ortasında yer alan dikdörtgen biçimli küçük bir kapıdan sağlanmaktadır. Doğu cephe dışında diğer cephelerin ortasında yer alan dikdörtgen biçimli ve yuvarlak kemerli pencereler, sonraki bir dönemde, harç katkılı moloz taş ile kapatılmıştır (Fot. 527-529). Türbenin içerisinde, toprak dolgu ile zeminden yaklaşık 80 cm. yükseltilmiş, yayvan plaka taşlarla örülmüş ve orta kısmı toprak ile doldurulmuş üç adet mezar bulunmaktadır (Fot. 529). Doğu cephede iki, diğer cephelerde üçer adet ve kubbede beş adet olmak üzere toplam on altı adet, 35 cm. çapında büyük delikler açılmıştır[593] (Fot. 532). Yapı, irili ufaklı kaba yonu moloz taşlarla harç katkılı olarak örülmüş bir duvar tekniğine sahiptir. Dış cephede ve iç duvarlarda yer alan sıva izlerinden türbenin krem renkli bir sıva ile tamamen sıvandığı anlaşılmaktadır. Herhangi bir devşirme malzemenin kullanılmadığı türbede, süsleme unsuruna da yer verilmemiştir.

3.1.7.5. Değerlendirme

Bu başlık altında Serik Babali Baba Türbesi, Manavgat Perizeyve Mezarı, Alanya Karamanoğlu Alaaddin Bey Türbesi ve Gazipaşa Hasdere Türbesi olmak üzere toplam 4 adet türbe yapısı incelenmiştir.

Bali Baba Türbesi'nin inşa kitabesi bulunmadığında kim tarafından ve ne zaman inşa ettirildiği kesin olarak bilinemese de I. Alaaddin Keykubat zamanında[594] veya 1332 yılında

[593] Redford, 2008: 73. Redford, kubbede açılan bu büyük deliklerden ötürü, yapının bir türbeden ziyade hamamı da düşündürdüğünü belirtmiştir. Fakat küçük bir hamam odasında 3 büyük alt pencerenin olması, dönem hamam mimarisine pek uygun görünmemektedir. Yerinde yaptığımız incelemeler sırasında, içerideki mezarların, zeminden yaklaşık 1 m. toprak zemin altında kaldığı ve türbe ile organik bir ilişki içinde olduğu görülmüştür. Bu bigliler ışığında yağının özgününde türbe olarak inşa edildiğini düşünmekteyiz.

[594] Karaca, 2002: 137; Erdem, 2020: 355-358. Türbe yakınındaki köylerde, Bektaşi evliyalarından olan Bali Baba adlı ermiş kişi, Kipri Baba, Kiprit Baba ve Ballı Baba olarak da bilinmektedir. Bali Baba Türbesi'ne gidip dua eden kişiler, gönlü temiz ise isteklerinin kabul olduğu, onu rüyasında gören hastaların türbede kurban kesince iyileştiği ve çocuğu olmayanların çocuk sahibi olduğu, yakın geçmişe kadar anlatılagelmiştir.

Tekeoğlu Beyliği döneminde, Hızır Bey zamanında yapıldığı düşünülmektedir[595]. Türbe, 1455 yılı Osmanlı Tahrir defterinde Mezra-ı Kiçici bölgesinde yer almaktadır ve geliri 400 akçe olarak kaydedilmiştir. Bu kaydı tutan Ethem Bey, zaviyenin, Sultan Alaaddin Keykubat döneminden kaldığını ve 1455 yılında Bali Baba'nın soyundan olan Sofu Seydi'nin elinde olduğunu belirtmiştir[596]. Bali Baba Türbesi'nin 1225 yılında Sahil Emiri Mürabizeddin Ertokuş'un Sillyon ve çevresini ele geçirdikten sonra, bölgeye yerleşmeye başlayan Türkmenler tarafından 13. yüzyılın ilk yarısında inşa edildiğini düşünmekteyiz.

Bektaşi evliyalarından olan ve Bali Baba olarak bilinen şahsiyetin kimliği hakkında herhangi bir bilgiye ulaşılamamış ancak; halk arasında ermiş kişi olarak kutsiyet atfedilen, Ahilik kültürü ile ilişkilendirilen ve menkıbeleri anlatılan kutsal bir kişilik olduğu ileri sürülmektedir. Bali Baba Türbesi'nin, Antalya'nın Selçuklu fethinden sonra bölgeye yerleşen Türkmenlerin soyut kültürel belleğinin somutlaşarak bölge için anlam kazandığı ve bir sembol yapı olduğu belirtilmektedir. Türbede, Türk mitik kavrayışı açısından çok önemli olan atalar kültü, ağaç kültü, kurban kültü ve su kültünün bir arada yaşatıldığı ileri sürülmektedir[597].

Türbenin kuzey ve doğu yönündeki geniş düzlükte, sınırları çok geniş olan tarihi bir mezarlık bulunmaktadır. Bazı mezar taşlarının yaklaşık 2 m. uzunluğunda olduğu bu mezarlığın Türbenin buraya inşa edildikten sonra oluştuğu düşünülmektedir. Adını buradaki türbeden alan Tekke Köy kırsal yerleşiminin kurulmasında bu türbenin rolü büyüktür. Günümüzde de saygınlığını devam ettiren türbe, Yanköy, Nebiler ve Eski Yörük gibi yakın çevresinde kurulan kırsal yerleşmeler için, somut olmayan kültürel mirasın devamlılığı açısından büyük önem taşımaktadır.

Manavgat Yavrudoğan Piri Dede Mezarı'nın inşa kitabesi bulunmadığından, kim tarafından ve ne zaman inşa edildiği kesin olarak bilinememektedir. Manavgat kırsal bölgesinin yerel bir şeyhi ya da dervişi olan Piri Dede'nin kimliği hakkında hiçbir bilgi bulunmamaktadır. Yavrudoğan Mahalle Mezarlığı içinde yer alan yapı, diğer mezarlardan farklı olarak, geniş bir alanı kaplayacak şekilde çevre duvarı içine alınmıştır. Anıt mezar

---

[595] Moğol, 2010: 115.

[596] Karaca, 2002: 374.

[597] Erdem, 2020: 354-358. Türbe yakınındaki köylerde, Bektaşi evliyalarından olan Bali Baba adlı ermiş kişi, Kipri Baba, Kiprit Baba ve Ballı Baba olarak da bilinmektedir. Tekkeköy'de yapılan sözlü görüşmeler sırasında köydeki Bektaşi kültürünün kısmen devam ettirildiği anlaşılmaktadır. Bali Baba Türbesi'ne gidip dua eden kişiler, gönlü temiz ise isteklerinin kabul olduğu, onu rüyasında gören hastaların türbede kurban kesince iyileştiği ve çocuğu olmayanların çocuk sahibi olduğu, yakın geçmişe kadar anlatılagelmiştir. Kurban Bayramı, Hıdırellez gibi özel günler dışında, özellikle Cuma ve Pazar günleri ziyaret edildiği ve türbede kurban kesilip yoksullara dağıtıldığı belirtilmektedir. Bölgede, Bali Baba'nın akıncılardan olduğu ve atıyla buraya gelip su içmek istediğinde kılıcıyla kayaya vurarak su çıkardığına inanılmaktadır. Bugün, tekkenin inşa edildiği kayanın ününde derin bir su kaynağı olduğu, özellikle bahar aylarında su seviyesinin çok arttığı ve suyun yalaklardan taştığı tespit edilmiştir.

niteliğinde olan bu üzeri açık mezar yapısının, bölgeye 13. yüzyıldan itibaren yerleşen Türkmen boylarından önemli bir derviş adına yapıldığı ve geç Orta Çağ Türk döneminde bölge halkı tarafından inşa edildiği düşünülmektedir. Kuru duvar tekniği ile yapılan bu açık mezar uygulamasının, geç Orta Çağ Türk döneminde bölgeye yerleşen Türkmen grupların yarı göçebe sosyo-kültürel yaşam tarzının ve inanç yapısının somut bir ürünü olduğu düşünülmektedir.

Alanya'nın Gülefşen bölgesinde bulunan Karamanoğlu Alaaddin Bey Türbesi'nin doğu cephesinde, boş bir kitabe yuvası olduğu günümüzde de görülmektedir. İ. H. Konyalı, 1946 yılında türbeyi ziyaret ettiğinde, türbenin kitabesinin Oba İlkokulu'nda koruma altına alındığını belirtilmiştir. Bu kitabeden anlaşıldığına göre türbe, Karamanoğlu Bedrüddin Mahmut Bey'in babası, Yusuf Bey'in oğlu Alaaddin Bey için 1373 yılında inşa edilmiştir[598]. Alaaddin Bey, 1373 yılında ölünce, bu türbeyi Gülefşen Cami'sini de yaptıran oğlu Bedrüddin Mahmut Bey'in inşa ettirmiş olduğu düşünülmektedir. İ. H. Konyalı, 1946 yılında türbeyi ziyaret ettiğinde, türbenin içinde herhangi bir mezar sandukasının olmadığını belirtmiştir[599]. Günümüzde, türbeden içeriye girildiğinde hemen sağ kanatta, moloz taşlar ile örülmüş ortası toprak doldurulmuş yan yana iki mezar bulunmaktadır. Bu mezarların 1946 yılından sonra mahalle sakinleri tarafından yapılmış olduğu düşünülmektedir. Günümüzdeki mezarlardan da anlaşılacağı üzere, türbenin yakın çevresi daha sonra mezarlık olarak kullanılmıştır. Karamanoğlu Aladdin Bey'in mezarının Alanya Kalesi dışında Gülefşen bölgesine inşa edilmiş olması, bu bölgenin Alanya Beyleri tarafından önemli bir yaşam yeri olarak seçildiğini ve beyler tarafından çok önemsendiğini göstermesi açısından önemli bir yapıdır.

Gazipaşa Hasdere Türbesi'nin inşa kitabesi bulunmadığından, türbenin kim tarafından ve ne zaman yaptırıldığı kesin olarak bilinememektedir. Türbenin 13. yüzyılda bölgeye egemen olan Anadolu Selçuklu devleti veya 14. yüzyılda bölgede hüküm süren Karamanoğlu Beyliği zamanında inşa edilmiş olduğu düşünülmektedir[600].

Hasdere kırsal yerleşimi, doğu yönde yükselen yüksek dağların oluşturduğu derin vadiden akan İnce Ağrı Çayı'nın kıyısında ve akarsuyun 200 m. güneyinde yüksek olmayan bir tepenin kuzeyindeki eğimli yamaç üzerine kurulmuştur. İnce Ağrı Çayı'nın çevresinde yer alan geniş tarım alanları, hayvancılık için çok uygun eğimli teraslar, temiz su ihtiyacını

---

[598] Konyalı, 2011, 351; Sözen, 1965: 145; Lloyd ve Rice: 1989: 73; Yardım, 2002: 165; Dülgerler, 2006: 161. 40x40 cm. ölçülerindeki türbe kitabesi, bugün Alanya Arkeoloji Müzesi bahçesinde sergilenmektedir. Mor renkli, sert bir taş üzerine yazılan iki satırlık kitabede: *"Karamanoğlu merhum Yusuf Bey'in oğlu merhum Emir Alaaddin Bey'in Türbesi, yıl 1373"* yazmaktadır.

[599] Konyalı, 2011: 351.

[600] Redford, 2008: 73; Erkovan, 2018: 336.

karşılayan büyük bir akarsu ve yerleşim içinde birçok pınar gözünün bulunması; geç Orta Çağ Türk döneminde, buraya yerleşim tercihleri arasında olduğu düşünülmektedir.

Hasdere Türbesi'nin kim için ve ne zaman yaptırıldığı kesin olarak bilinmemektedir. 13. yüzyıl başından itibaren kırsal bölgeye yerleşmeye başlayan Türkmen gruplar arasında, kutsiyet atfedilen önemli bir şahsiyet adına inşa edildiği anlaşılmaktadır. Türbenin güneyinde dikdörtgen planlı ve kırma çatı örtülü bir cami ve mezarlık yer almaktadır. Mezarlıkta 1811 yılına ait mezar taşları tespit edilmiştir. Cami ile türbenin mimari üslup açısından çok farklı olduğu, türbenin bugünkü camiden ve mezarlıktan daha önce inşa edildiği düşünülmektedir. Türbenin malzeme ve teknik açıdan çok basit ve özensiz bir işçilikle inşa edilmesi, herhangi bir süsleme unsuruna yer verilmemesi, cephelerde ve kubbede alışılmışın dışında geniş açıklıklara yer verilmesi gibi üslup özellikleri, türbenin yerel ustalar tarafından inşa edildiğini göstermektedir. Yerel kültürel farklılıkların kırsal mimarlık ürünlerine yansıdığı Hasdere Türbesi, Gazipaşa ilçesinin kırsal mimarlık kültürü açısından çok önemlidir.

3.1.8. Çeşmeler

3.1.8.1. Alara Han Çeşmesi

Alara Han Çeşmesi, Alanya ilçesine bağlı Alara Mahalle merkezinin yaklaşık 1.5 km. kuzeyinde, Alara Kalesi'nin yaklaşık 600 m. güneyinde, Alara Çayı'nın 30 m. doğu kenarındaki düzlük alana inşa edilen Alara Hanın içinde yer almaktadır. Çeşme, hanın girişinin hemen doğusunda yer alan ve avluya açılan eyvanın doğu duvarının ortasına yerleştirilmiştir (Fot. 533-534). Çeşme nişi ve su haznesinin, günümüzde kısmen sağlam olmasına karşın, önündeki yalağın tamamen tahrip olduğu görülmektedir.

Çeşme, duvar ortasına açılmış 30x40 cm. ölçülerinde dikdörtgen bir niş biçimindedir (Şek. 72). Nişin üst bölümü, istiridye kabuğu biçiminde küçük kademeli bir kemerle sonlanmıştır. Çeşmeye getirilen suyun haznesi, eyvanın doğu duvarı içine konulmuş ve çeşmenin ön kısmına da bir yalak yerleştirilmiştir[601]. Çeşmenin suyu, duvardan çıkıntı yapan taş bir lüle vasıtasıyla yalağa dökülmektedir. Çeşmenin içinde bulunduğu eyvan zemini, avlu zemininden bir basamak yüksekte inşa edilmiş ve zemin, büyük kesme taşlarla kaplanmıştır. Çeşmenin önünde yer alan yalağın ise eyvan zemininden bir basamak yükseltildiği görülmektedir (Fot. 535-536). Çeşme, eyvan duvarı ile aynı malzeme-teknikte düzgün kesilmiş blok taşlarla inşa edilmiştir.

3.1.8.2. Alanya Kızlarpınarı Çeşmesi

Alanya Kızlarpınarı Çeşmesi, Alanya Kızıl Kule'nin 2.7 km. kuzeybatısında, denizin 370 m. kuzeyinde, Antalya-Alanya karayolunun kavşak noktasında yer almaktadır. Yapı, günümüz yol kotunun yaklaşık 4 m. alt seviyesinde, daire planlı ve merkeze doğru eğimli bir çukurun içinde kalmıştır (Fot. 537-540). Çeşme, son dönemde geçirdiği küçük onarımlar sayesinde sağlam ve suyu aktif haldedir. Çatıya, 5 cm. kalınlığında beton kaplama yapıldığı, çatının yaklaşık 50 cm. alt kısımlarındaki duvarın onarım gördüğü, taş ve harç farklılığından anlaşılmaktadır.

Çeşme, 5.60x4.60 cm. dış ölçülere sahip, kuzey-güney doğrultulu, dikdörtgen planlı ve sivri kemerli bir tonoz ile örtülüdür (Şek. 73). Çeşmenin oturduğu zeminden çatı seviyesine kadar olan yüksekliği 3.30 cm.'dir. Çeşme, güney cepheye açılan bir sivri kemer ile eyvan şeklinde tasarlanmıştır. Çeşmenin güney cephesine bitişik vaziyette 2.65x2.65 cm. iç ölçülere sahip kare planlı bir havuz bulunmaktadır. Bu havuzun güneyinde sonradan onarımlar sırasında yapıldığı anlaşılan yarım daire planlı bir havuz daha bulunmaktadır (Fot. 540).

---

[601] Tükel, 1969: 438. Tükel, eyvan içinde yer alan çeşmenin yalak ve zemin kısmının, 1960'lı yıllarda defineciler tarafından tahrip edildiğini belirtmiştir.

Çeşmenin güneydoğu köşesinde dikdörtgen biçimli taş lentolu bir giriş açıklığı görülmektedir. Kuzey ve batı cephelerde herhangi bir açıklık yoktur. Sivri kemerli tonoz örtülü iç mekanın kuzey duvarına, zeminden yaklaşık 80 cm. yukarıda kare biçimli küçük bir niş açılmıştır. Tonozlu mekanın iç zemini, 31x31 cm. ölçülerinde kare planlı tuğla ile döşenmiştir. Bugünkü izlerden, tonozlu iç mekan ile havuzun iç kısımlarının kireç katkılı krem ve koyu pembe renkli sıva ile sıvanmış olduğu anlaşılmaktadır. Havuzun biriken suyu, güney cepheye asimetrik olarak yerleştirilen iki adet taş olukla tahliye edilmektedir (Fot. 541-544).

Çeşme duvarları, harç dolgulu irili ufaklı moloz taşların arasına tuğla parçalarının yerleştirilmesi ile örülmüştür. Kemer ve zemin döşemede bütün tuğla kullanılmışken, kapının yan kısımlarında taş ve tuğla düzensiz almaşık teknikte kullanılmıştır. Çeşmenin suyu, yapının yaklaşık 5.10 m. batısında yer alan ve çevresi moloz taş ile örülen derin bir su kaynağından, muhtemelen künk sistemi ya da bir kanal vasıtasıyla zemin altından getirilmiştir. Bu su kaynağının etrafı, sonradan taş duvarla çevrelenmiş ve doğu cephesine dikdörtgen biçimli bir kapı açılmıştır (Fot. 543).

3.1.8.3. Alanya Hasbahçe Köşkü Çeşmesi

Alanya Hasbahçe Köşkü Çeşmesi, Kızıl Kule'nin yaklaşık 2.8 km. kuzeydoğusunda Büyükhasbahçe Mahallesi'in kuzey sınırında, dağların yükselmeye başladığı burun kısmındaki yamaçta yer almaktadır. Çeşme, Hasbahçe Köşkü yapılarının yer aldığı teraslı bölümün yaklaşık 50 m. batısında, sarnıçların yaklaşık 10 m. kuzeyinde ve bugünkü asfalt yolun alt kotunda bulunmaktadır[602] (Fot. 545). Çeşme bugün sağlam durumda ve suyu her mevsim akmaktadır.

Sivri kemerli çeşme yaklaşık 2.80 m. genişliğe ve 3 m. yüksekliğe sahiptir. Çeşmenin ön kısmında iki oluktan dökülen suyun dolduğu dar bir yalak kısmı ve yalak ile bitişik bir şeklide yapılan 2.50x2.00 ölçülerinde bir havuz bulunmaktadır. Çeşme cephesinde, yan yana yerleştirilen iki adet tas koyma nişlerinin üzerinde 40x40 cm ölçülerinde kare biçimli bir açıklık bulunmaktadır. Çeşmenin doğu cephesine bitişik vaziyette yapılmış 60x50 cm. ölçülerinde, içinde küçük bir su oluğunun bulunduğu bir niş daha bulunmaktadır. Bu nişin içinden günümüzde suyun akmadığı görülmektedir. Moloz taş ile örülmüş bir teras duvarının güney cephesine bitişik olarak inşa edilen çeşmenin duvar içinde bir su deposu olduğu tespit edilmiştir. Su oluklarının büyük blok taşların oyulması suretiyle yapıldığı görülmektedir. İrili

[602] Konyalı, 2011: 358; Redford, 1996: 454; Yavaş, 2000: 108.

ufaklı moloz taşlarla örülen çeşmenin cephesi, beyaz renkli bir sıva ile tamamen sıvanmıştır. Çeşmede herhangi bir süsleme unsuruna yer verilmemiştir (Fot. 546-547).

3.1.8.4. Değerlendirme

Bu başlık altında, Alanya ilçesinde yer alan Alara Han Çeşmesi, Kızlarpınarı Çeşmesi ve Hasbahçe Köşkü Çeşmesi olmak üzere üç adet çeşme incelenmiştir. Üç çeşme de plan, konum ve mazleme-teknik özellikleri bakımından birbirinden farklıdır. Alara Han Çeşmesi, han girişinin doğusundaki eyvan duvarına bağımlı, Kızlarpınarı Çeşmesi dört cephesi de bağımsız ve Hasbahçe Köşkü Çeşmesi ise bir duvara bağımlı ve depolu olarak inşa edilmiştir. Anadolu Selçuklu döneminde inşa edilen çeşme yapılarından çok az bir kısmının günümüze ulaştığı belirtilmektedir. Günümüze sağlam olarak ulaşan çeşmelerin çoğunun bir kervansaray veya medrese cephesine bağlı bulunduğu; az bir kısmının da bağımsız çeşmeler[603] olduğu görülmektedir.

Alara Han Çeşmesi, hanın giriş kapısı üzerinde yer alan kitabeye göre, I. Alaaddin Keykubat tarafından 1232 yılında, han ile birlikte inşa edilmiş olduğu görülmektedir. Eyvan duvarına bağımlı küçük bir niş, su haznesi ve tek bir su teknesinden oluşan çeşmenin, basit ve işlevsel mimari kurgusuyla handa konaklayan tüccarlara hizmet verdiği ileri sürülebilir.

Alanya Kızlarpınarı Çeşmesi'nin inşa kitabesi bulunmadığından, kim tarafından ve ne zaman inşa edildiği kesin olarak bilinememektedir. Çeşmenin, Sedre Köşkü eyvan kemerinde olduğu gibi, tuğladan yapılan büyük sivri kemer biçimi, Alanya kırsalında yer alan diğer köşk yapılarında görüldüğü üzere harç dolgulu moloz taş duvar örgü tekniği ve Alanya Tersane Mescidi zemininde olduğu gibi, zeminde kullanılan tuğla döşemenin çok benzer olması, çeşmenin 13.-14. yüzyılda inşa edilmiş olduğunu düşündürmektedir.

Kızlarpınarı Çeşmesi, dört yönden bağımsız, güney yöne açılan sivri kemerli eyvanı ve havuzu ile bölgenin en büyük çeşmesidir. Üç tarafının kapalı olması ve güneydeki açık olan kemer tarafında da su dolu bir havuzun bulunması, yapının içine girişi sağlamak için, doğu cepheye bir kapı açılmasını zorunlu kılmış olmalıdır. Çeşme yapısı, Alanya'nın geç Orta Çağ Türk döneminde Şarapsa Han'dan hareket edip 10 km. Alanya yönüne doğru devam edince, Dinek bölgesinde denize kadar inen tepeleri aşıp, Alanya kırsalına batı yönünden giriş yapıldığında, karşılaşılan ilk yapıdır. Sivri tonoz örtülü eyvan şeklinde güneye açılan sivri kemeri, güneyde çeşmeye bitişik olarak yapılan havuzu ile birlikte, hayvanların ve insanların Alanya şehrine varmadan önce kısa süreliğine güven içinde dinlenmesi ve su ihtiyacını karşılaması için çok uygun bir bölgeye tercih edilmiş olduğu görülmektedir.

---

[603] Eyice, 1993: 277-279.

Hasbahçe Köşkü Çeşmesi'nin inşa kitabesi bulunmadığından, yapının ne zaman ve kim tarafından yaptırıldığı kesin olarak bilinememektedir. Hasbahçe Köşkü'nün çevre duvarı içerisinde yer alması ve köşk yapılarının güneyindeki teras duvarında sarnıçlarla doğrudan bağlantılı olması dolayısıyla, çeşmenin köşk yapıları ile birlikte I. Alaaddin Keykubat döneminde yaptırıldığı düşünülmektedir[604].

Hasbahçe Çeşmesi, teras duvarına bağımlı, sivri kemerli, depolu ve önünde bir havuzu ile birlikte tasarlanmıştır. Çeşmenin yaklaşık 10 m. kuzeyinde yer alan bir kayanın dibinden çıkan suyun, bu çeşme vasıtası ile kontrollü bir şekilde su dağıtımı yapıldığı anlaşılmaktadır. Çeşmenin havuza dolan suyu, üzeri açık bir kanal vasıtası ile sarnıçlara ve sarnıçlardan sonra yine bir kanal ile teraslı bahçeleri sulamak üzere güneye doğru devam etmektedir. Köşkün güneyindeki bu teraslı bölgenin iki oluklu büyük bir çeşme, su kanalları, havuzlar ve sarnıçlarla daha çok su yapıları ile tasarlandığı anlaşılmaktadır. Çeşmeden toplanan suyun, üzeri açık kanallar vasıtası ile teraslı eğime doğru, yapay ve küçük şelaleler oluşturarak akması, suyun görsel ve işitsel özelliğinden de faydalanılmış olduğunu düşündürmektedir. Bölgedeki diğer köşklerin de bir akarsu kenarına veya su gözünün yakına inşa edildiği görülmektedir. Fakat köşklerin hiçbirinde, suyun bir çeşme veya kanallar vasıtasıyla sarnıçlara ve havuzlara aktarılmadığı gözlenmiştir. Bu bağlamda, Hasbahçe Köşkü Çeşmesi'nin, köşk yapıları içerisinde yer alan tek çeşme olması ve suyun işlevsel kullanımı yanında, görsel ve işitsel özelliklerinden faydalanma imkanı sunması bakımından ayrıcalıklı bir öneme sahip olduğu ileri sürülebilir.

[604] Konyalı, 2011: 358; Redford, 1996: 454; Yavaş, 2000: 114-115.

3.1.9. Mederese

3.1.9.1. Oba Medresesi

Oba Medresesi, Alanya merkez Oba Mahallesi sınırları içerisinde, Kızıl Kule'nin yaklaşık 5.1 km. kuzeydoğusunda, Gülefşen Karamanoğlu Mahmut Bey Cami'nin yaklaşık 900 m. güneydoğusunda ve Oba Çayı'nın yaklaşık 200 m. batısında yer almaktadır[605] (Fot. 548). Medrese, 2020 yılında başlayan restorasyon çalışmaları sayesinde günümüzde ayakta ve sağlam durumdadır. Bu restorasyon çalışmaları sırasında, girişin doğu yönündeki oda büyük oranda yıkıldığı için, benzer malzeme-teknik ile yeniden inşa edilmiş, kubbenin dış çeperini saran taşlar yenilenmiş, diğer odalar ise büyük oranda özgünlüğünü korumuştur. Yakın çevresine inşa edilen betonarme binalar ve tarım seralarının arasında kalmış olmasına rağmen yapı, çevresi ile birlikte algılanabilmektedir.

Yaklaşık 23x20 m. dış ölçülere[606] sahip olan medrese, kuzey-güney doğrultulu dikdörtgen bir alan üzerine inşa edilmiştir. Oba Medresesi, açık avlulu, tek katlı ve iki eyvanlı bir plan düzenlemesine sahiptir[607]. Yapı, kare planlı açık avlunun doğu ve batı yönünde, avluya açılan simetrik düzende üçer adet öğrenci odası, girişin iki yanında dikdörtgen planlı birer oda, giriş aksında ana eyvan ve eyvanın batı köşesinde kubbe örtülü kışlık bir dershane odasından meydana gelmektedir[608]. Medresenin ana eyvanının doğu köşesinin boş bırakılmasıyla, simetrik plan düzeninin bozulmuş olduğu görülmektedir (Şek. 71). Medresenin girişi, kuzey cephe ortasına açılan sivri kemer alınlıklı, kavsarası boş, basık kemerli bir kapıdan sağlanmaktadır. Öğrenci odaları, simetrik yerleştirilmiş iki adet mazgal pencere ile aydınlatılırken, kışlık dershane ve ana eyvan altta dikdörtgen biçimli, üstte sivri kemerli dikdörtgen pencerelerle aydınlatılmaktadır (Fot. 549-554).

Medresenin odalarındaki kapı ve pencerelerin lento ve sövelerinde kullanılan taşların çoğunun, Roma dönemi yapılarından devşirme olduğu tespit edilmiştir. Eyvanın güney cephesindeki alt pencerenin sövesi, Roma yazıtlı tek parça mermer bloktan oluşmaktadır[609]. Medrese giriş kapısının kemer kilit taşı üzerinde de antik yapılardan devşirilmiş İyon sütun başlığı yerleştirilmiştir[610]. Medresede taş süsleme kompozisyonuna ana giriş kapısı ve kışlık

---

[605] Konyalı, 2011: 356-358. Konyalı, 1946 yılında Oba Medresesi'nin Müderris Beleni adında yayvan bir tepe üzerinde yer aldığını belirtmiştir.
[606] Kuran, 1969: 214.
[607] Dülgerler, 2006: 111.
[608] Konyalı, 2011: 356-358; Kuran, 1969: 215.
[609] Lloyd ve Rice: 1989: 75-76. Söve olarak kullanılan yazıtın Türkçesi: *"Aurelius Obrimianus kendi arzusu ile İsis oyunlarının Agonotet'i iken, ölmez hatırası olan babası Bindemis'in oğlu Aurelius Obrimianus'un kurduğu her dört yılda bir tertip edilecek müsabakaların ilki münasebetiyle, Pasikrates'in oğlu Aurelius Pasikrates, Korakesium (Alanya) İstişare Meclisi azası ve erkekler arası Pankration şampiyonu bu kitabeyi yazdırdı".* Bu yazıtın Aurelius adının sık tekrarlanması ve yazı karakteri biçiminden dolayı, MS. 212 yılından sonra yazıldığı belirtilmektedir.
[610] Sözen, 1965: 145.

dershanenin giriş kapısında yer verildiği görülmektedir. Giriş kapısının doğu sövesinin dış yüzünde palmet ve lotus süslemeler görülürken, sövenin iç yüzeyinde, eşik kısmından yukarıya doğru bir dikdörtgen bir yuvarlak oluşturacak şekilde birbirine dolanmış, yukarıya doğru kıvrılarak çıkan iki ejderha gövdesinin en üstte karşılıklı, ağzı açık, iki ejder başı ile sonlandığı bir süsleme kompozisyonu işlendiği görülmektedir. Ejder gövdelerinin arasında oluşan dikdörtgen boşluklara dikey olarak konulmuş balık figürleri yerleştirilmiştir[611]. Kışlık dershane odasının giriş kapısındaki bordürlerde, altı kollu yıldızın yarısının işlendiği, yanındaki küçük silme üzerinde balıksırtı motifinin görüldüğü ve bu silmenin yanındaki bordürde palmet ve lotus motiflerinin dallarla birleşerek daire oluşturacak biçimde yan yana sıralandığı bir bitkisel kompozisyon yer almaktadır (Fot. 555-557).

Yapı, irili ufaklı moloz taşlardan oluşan harç dolgulu bir duvar örgü tekniğine sahiptir. Medrese ana giriş kapısında, kışlık dershane giriş kapısında ve eyvan kemerinde düzgün kesme taş kullanılmışken; giriş kapısı kemerinde tuğla kullanılmıştır. Medresenin iç mekan duvarları ve odaları ile dış cephesinin, krem renkli bir sıva ile tamamen sıvandığı görülmektedir.

Medresenin kubbe örtülü kışlık dershane odası hariç tüm odaları, sivri kemerli beşik tonoz örtülüdür. Öğrenci odalarının moloz taş örgülü bacaları ise, kısa boylu sivri külah örtülüdür. Medrese, yumuşak toprak zemin üzerine yapıldığı için, yaklaşık 60 cm. yüksekliğinde harç katkılı moloz taş dolgulu bir subasman üzerine inşa edilmiştir.

3.1.9.2. Değerlendirme

Bu başlık altında, Alanya Oba bölgesinde yer alan Oba Medresesi incelenmiştir. Oba Medresesi, doğu Antalya bölgesinde, geç Orta Çağ Türk döneminde inşa edilmiş ve günümüze ulaşmış tek medresedir.

Oba Medresesi'nin inşa kitabesi bulunmadığı için, kim tarafından ve ne zaman yaptırıldığı kesin olarak bilinmese de yapının harçlı moloz taş duvar tekniği, yoğun devşirme malzeme kullanımı ve giriş kapısındaki kırık yıldız ve bitkisel süsleme kompozisyonu açısından Gülefşen Karamanoğlu Mahmut Bey Cami ile birbirine çok benzemektedir. Bu benzerlikler doğrultusunda, Oba Medresesi'nin de kitabesine göre 1373 yılında inşa edilen Gülefşen Cami ile aynı dönemde, 1373-1398 yılları arasında, Karamanoğlu Bedrüddin Mahmut Bey zamanında aynı ustaya inşa ettirilmiş olabileceği düşünülmektedir[612]. Giriş aksındaki ana eyvanın batısında yer alan kubbeli mekanın, mescit olarak inşa edilmiş olabileceği düşünülse de oda içinde herhangi bir mihrap nişinin yapılmamış olmasında ve

[611] Sözen, 1965: 150; Kuran, 1969: 214.
[612] Sözen, 1965: 154; Lloyd ve Rice: 1989: 47; Dülgerler, 2006: 111.

kuzey duvarda bir ocağın yer almasından dolayı, bu mekanın kışlık dershane olarak kullanılmış olduğu belirtilmiştir. Giriş eyvanının batısında yer alan iki katlı odanın yıkılmış olan üst katının ise, mescit olarak kullanılmış olabileceği ileri sürülmektedir[613].

Medresenin yakın çevresinde, geç Orta Çağ Türk dönemine ilişkin herhangi bir yapı tespit edilememiştir. Medreseye en yakın yapı, yaklaşık 800 m. kuzeyinde yer alan Gülefşen Cami'dir. Medrese, Gülefşen bölgesinde yer alan ve Karamanoğlu döneminde inşa edilen cami, köşk, hamam, köprü ve türbe gibi yapıların bulunduğu bölgeye yakın bir konuma inşa edilmemiştir. Karamanoğlu döneminde kırsal yerleşimin en önemli merkezi, Gülefşen Cami ile Oba Medresesi'nin inşa edildiği noktadır. Medresenin bu merkez konumu, kırsal yerleşimin de medresenin inşa edildiği bu noktadan çevreye doğru genişlediğini göstermektedir. Kırsal bölgede yaşayan Türkmen gruplara, dini ilimlerin yanında pozitif bilimlerin de okutulduğu yükseköğretimin verildiğinin kanıtı olması, balık ile ejder figürlü taş süslemeye sahip olması ve geç Orta Çağ Türk döneminde inşa edilen doğu Antalya bölgesindeki tek medrese olması açısından, bölgenin en önemli yapıları arasındadır.

[613] Sözen, 1965: 150-155. Giriş kapısında görülen ejder-yılan motifinin doğu kültürünün etkisiyle, koruyucu özelliğinden dolayı, Erzurum Çifte Minareli Medrese, Çankırı Atabey Ferruh Şifahanesi, Kayseri Sultan Hanı, Susuz Han gibi Selçuklu dönemi yapılarında da kullanıldığı belirtilmiştir. Selçuklu geleneği olan açık avlulu ve eyvanlı medreselerin, Ermenek Tol Medrese, Niğde Ak Medrese ve Karaman Hatuniye Medresesi gibi Karamanoğlu döneminde de inşa edildiği ve Oba Medresesi planına çok benzediği ifade edilmiştir.

3.1.10. Su Kemeri

3.1.10.1. Hasbahçe Köşkü Su Kemeri

Hasbahçe Köşkü Su Kemeri, Kızıl Kule'nin yaklaşık 2.8 km. kuzeydoğusunda Büyükhasbahçe Mahallesi'in kuzey sınırında, dağların yükselmeye başladığı burun kısmının doğu yamacına bitişik olarak inşa edilmiştir[614]. Eğimli, sık çam ağaçları ve dikensi çalılarla kaplanmış olan bir tepede yer alan su kemerinin büyük oranda yıkılmış olmasına karşın, yasladığı kayanın bitişiğinde bazı kalıntıları görülebilmektedir (Fot. 558-559). Su kemerinin güneybatı yönünde kayalık zeminin bittiği toprak zeminden itibaren, bir su kanalının, köşke doğru devam ettiği görülmektedir. Bu kanalın, kemerlerin ve kemer ayaklarının izleri, yaklaşık 45 m. uzunluğa kadar takip edilebilse de büyük oranda yıkılmış durumdadır.

Kuzeydoğu yamaçtan köşke doğru uzanan su hattının, eğimli yamaçta ayaklar üzerine kemerler ve köşke yakın düz alanda ise bir su kanalı ile devam ettiği görülmektedir. Su kemerinin takip edilebilen izlerinden anlaşıldığı kadarıyla mesafeleri değişmekle birlikte ortalama 2-3 m. aralıklarla 11 ayak üzerine inşa edildiği tespit edilmiştir (Şek. 74-75). Su kanalının üzerinin harç katkılı düz kayrak taşlar ile örtülü olduğu ve kanalın, kuzey yöndeki kaya üzerinde köşkü çevreleyen üst duvarın altına kadar devam ettiği ve oradan havuza döküldüğü tespit edilmiştir. Su kanalı, eğimli zeminden 50 cm. yüksekte, 20 cm genişlikte ve 25 cm. derinliğindedir. Harç dolgulu moloz taş ile örülen su kemeri ve su kanalının, bugünkü var olan izlerden tamamen sıvanmış olduğu anlaşılmaktadır (Fot. 560-562).

3.1.10.2. Değerlendirme

Bu başlık altında Alanya Hasbahçe Köşkü Su Kemeri incelenmiştir. Bu yapı, geç Orta Çağ Türk döneminde, doğu Antalya bölgesinde sur dışında inşa edilmiş tek su kemeri örneğidir. Hasbahçe Köşkü Su Kemeri'nin inşa kitabesi bulunmadığından, kim tarafından ve ne zaman inşa ettirildiği kesin olarak bilinememektedir. Bu su kemerinin geç Roma döneminde inşa edilmiş olduğu ileri sürülmektedir[615]. Su kemerinin, malzeme ve teknik bakımdan I. Alaaddin Keykubat döneminde yaptırılan Hasbahçe Köşk yapıları ile aynı olması, sivri kemer biçiminin köşk içindeki yapının kemerine çok benzemesi ve su kanalından gelen suyun, kayanın üzerinden doğrudan su havuzuna akması, bu iki yapının birbiri ile ilişkili olduğunu göstermektedir. Bu bilgiler doğrultusunda, su kemerinin diğer köşk yapılarıyla aynı dönemde tasarlanıp birlikte inşa edilmiş olduğunu düşündürmektedir.

Hasbahçe Köşkü Su Kemeri'nin, irili ufaklı moloz taşlar arasında tuğlanın da kullanıldığı harç dolgulu olarak inşa edilen bir duvar örgü tekniğine sahip olduğu

[614] Redford, 1996: 454.
[615] Redford, 1996: 455.

gözlenmiştir. Günümüze ulaşan cephe yüzeylerindeki sıva kalıntılarından, su kemerinin ve su kanalının doğu cephesinin tamamen sıvandığı ileri sürülebilir. Su kemeri kalıntılarının çam ağaçları ile kaplanmış eğimli yamaç boyunca kuzeydoğuya doğru düz bir hat boyunca devam ettiğini tespit ettik. Bu yamacın sonunda yer alan iki adet betonarme yapının bahçesinde, günümüzde de yaz-kış akan bir su kaynağı ve küçük bir dere yatağı olduğunu gözlemledik. Köşkün üst teraslardaki havuza ve sarnıca getirilen suyun, bu kaynaktan sağlanmış olduğu görülmektedir. Köşk ile organik bağlantılı olan bu su kemerinin, geç Orta Çağ Türk dönemi yapıları arasında, doğu Antalya bölgesinde yer alan tek su kemeri örneği olması açısından çok önemlidir.

3.1.11. Diğer

3.1.11.1. Perge Konaklama Yapısı

Perge Konaklama Yapısı[616], Perge antik kenti akropolis yerleşimimin güney ucunda, anıtsal çeşmenin ise yaklaşık 180 m. kuzeyinde yer almaktadır (Fot. 563-565). Günümüzde büyük oranda sağlam olan yapının giriş kapısı ve pencere kenarlarındaki taşlarda yer yer dökülmeler oluşmuş, iç mekan zemininde derin olmayan bir kaçak kazı çukuru açılmış ve doğu nefin sütun aralarına örülen set duvarında bozulmalar tespit edilmiştir.

15x15 m. dış ölçülere sahip olan yapı, kare planlıdır ve dokuz adet sütuna oturan yuvarlak kemerlerle, üç nefe ayrılan iç mekanı, tonoz örtülüdür. Yapının güneybatı köşesine alçak ve dar bir giriş kapısı, doğu cephenin kuzey ve güney köşelerine de birer alt pencere açılmıştır. Güney cephenin batı ve doğu üst köşelerine yakın noktalarda da birer adet küçük üst pencere açıklığı görülmektedir.

Yapının içerisindeki taşıyıcı sistemi, birbirinden farklı boyutlarda, devşirme sütun gövdeleri ve farklı tipte sütun başlıklarıyla sağlanmıştır. Yapının iç mekan zemini, irili ufaklı moloz taşların üzerine kalın kireç harç ile oluşturulmuş ve sütunlar yarı seviyesine kadar zemine gömülü halde kalmıştır. Yapının orta nefinin güney duvarına bitişik vaziyette, nef genişliğinde kesme taş ve harç dolgulu moloz taş ile oluşturulmuş ve zeminden yaklaşık 60 cm. yükseltilmiş bir seki yapılmıştır. Doğu yöndeki nef sırasını oluşturan sütunların arasına ise iri taşlardan oluşan tek sıra bir set örülmüş ve sütun arasındaki boşluklar kapatılmıştır. Yapının iç mekan duvar ve kemer yüzeyleri iki kat sıva ile tamamen sıvanmıştır. İkinci kat sıva üzerinde, Türk dönemine ait gemi graffitileri ve siyah boyalarla yapılmış farklı geometrik şekiller bulunmaktadır (Fot. 566-570). Yapı, duvar köşelerinde devşirme iri kesme taş ve tüm cephelerde irili ufaklı kaba yonu moloz taşın harç dolgulu olarak örüldüğü bir duvar tekniğine sahiptir.

3.1.11.2. Sillyon İçkale Komutan Konutu

Sillyon İçkale Komutan Konutu[617], Sillyon akropolis yerleşiminin kuzeybatı ucunda yer alan Bizans kastronunun kuzey sur duvarına bitişik vaziyette inşa edilmiştir (Fot. 571-572). Yapının batı duvarı temel seviyesine kadar, doğu duvarın yarısı ikinci kat seviyesine

---

[616] Bu yapı, Perge kazı başkanı Prof. Dr. Sedef Çokay Kepçe tarafından bir proje kapsamında çalışıldığından detaylı bir şekilde anlatılmamaktadır. Bu proje kapsamında yapıda gerçekleştirilecek kazı çalışmaları sonucunda, yapının kullanım evrelerinin daha net bir şekilde açığa çıkarılacağı kanaatindeyiz. Yapıyı yakından inceleme ve araştırma fırsatı tanıdığı için kendilerine teşekkür ederim.

[617] Bu yapı, Bizans döneminde inşa edilen bir yönetici konutu olduğu için ve geç Orta Çağ Türk döneminde de Sillyon'a atanan Türk komutanlar tarafından aynı amaçla kullanıldığı için, Komutan Konutu olarak adlandırılmıştır.

kadar, içeride katları ayıran ahşap kirişler ve çatısı ise, tamamen yıkılmıştır. Kuzey ve güney cepheler, çatı seviyesine kadar sağlam olarak günümüze ulaşmıştır.

12.50x5.50 m. ölçülerinde doğu-batı doğrultulu dikdörtgen planlı olan yapı, üç katlı olarak inşa edilmiştir (Şek. 18). Konut yapısı, bitişik olarak yapıldığı İç Kalenin kuzey sur duvarından bir kat daha yüksek inşa edilmiştir. Konutun zemin kat girişi, batı cephe ortasına açılan bir kapı ile sağlanmaktadır. Doğu cephenin kuzeyinde, ikinci kat seviyesinden sur duvarına çıkışı sağlayan dikdörtgen biçimli bir kapı ve kapının güneyinde dikdörtgen biçimli bir pencere açıklığı bulunmaktadır. Güney cephede her bir kat, farklı pencereler ile aydınlatılmaktadır. Zemin kat güney cephe ortasında yan yana, dikdörtgen biçimli iki adet pencere, ikinci katta iki adet mazgal pencere ve üçüncü katta ise, tuğla kemerli, dikdörtgen biçimli, üçer adet pencere açıklığı yer almaktadır. Kuzey cephe sur duvarına bitişik olarak inşa edildiğinden, üçüncü katta, güney cephe ile simetrik olarak tasarlanmış üç adet pencere açıklığı yer almaktadır (Fot. 573-578).

Yapı, üçüncü kat pencerelerinin kemer başlangıç seviyesine kadar düzgün kesme taş aralarında tuğla kırıkları ile moloz taşın birlikte kullanıldığı bir duvar örgüsüne sahiptir. Pencere kemer başlangıç seviyesinden çatı seviyesine kadar ise, daha yassı ve küçük kesilmiş kesme taş ile moloz taşların aralarında tuğla kırıklarıyla doldurulmuş harç katkılı bir duvar örgüsü görülmektedir. Yapının ikinci ve üçüncü kat duvarlarında yer alan kiriş yuva izlerinden yola çıkılarak, ikinci ve üçüncü kat zeminlerinin ahşap döşemeli olduğu ileri sürülmektedir[618]. Yapının tüm ovayı gören batı cephesinin bitişik olduğu sur duvarındaki kiriş yuva izlerinden, burada ahşap bir balkon olduğunu düşündürmektedir. Yapının plan özellikleri ve mevcut mimari verileri dikkate alındığında, iki yana eğimli, kiremit kaplamalı kırma çatı ile örtülü olduğu ileri sürülebilir.

3.1.11.3.Değerlendirme

Perge Konaklama Yapısı, MS. 6. yüzyılda Bizans döneminde inşa edilen bir sarnıca, geç Orta Çağ Türk döneminde, küçük bir giriş kapısı ve iki alt pencere açılarak konaklama yapısına dönüştürüldüğü görülmektedir. Yapının kim tarafından ve ne zaman dönüştürüldüğü kesin olarak bilinememektedir. Duvarlardaki yelkenli gemi graffitileri ve soyut geometrik resimlerin, 14. yüzyıl sonu ile 15. yüzyıl başına tarihlenen Beydiğin Kargı Han Mescidi ve Alanya Sedre Köşkü'nde yer alan graffitilere benzerlikleri dolayısıyla yapının, geç Orta Çağ Türk döneminde dönüştürülmüş olduğu ileri sürülebilir.

[618] Yetkin, 1978: 201.

Sarnıç yapısının bulunduğu konumu itibariyle, akropolisin güney ucunda tüm ovayı ve yol güzergahını gören güvenli bir noktada olması, yapının geç Orta Çağ Türk dönemine kadar sağlam kalmış olması, konaklamak için uygun bir plan sunması ve korunaklı mimarisi ile güvenli görünmesi gibi etkenler, konaklama yapısına dönüştürme tercihleri olarak sayılabilir. Yapının içerisinde yer alan ve harç dolgulu iri taşlarla yapılan sekinin, kervansaraylarda konaklayan insanların uyumaları ve dinlenmeleri için inşa edilen büyük sekilerle aynı işlevde kullanılmış olabileceğini akla getirmektedir. Perge akropolisinde yer alan Bizans sarnıcının, geç Orta Çağ Türk döneminde bir konaklama yapısı olarak kullanılmış olması, Perge'nin Türk tarihi açısından çok önemlidir.

Sillyon İçkale Komutan Konutu'nun inşa kitabesi olmadığı için, ne zaman ve kim tarafından yaptırıldığı kesin olarak bilinemese de plan ve malzeme-teknik açıdan 7. yüzyıl sonunda Bizans döneminde inşa edildiği belirtilmektedir. Plan itibariyle her katta birer oda olmak üzere 3 katlı bir düzenlemeye sahip olması, katların tonoz yerine ahşap kirişler ile ayrılması, malzeme-teknik açıdan kastron duvarlarıyla aynı olması ve alt katta Selçuklu köşklerinde rastlanmayan dikdörtgen biçimli birden fazla pencerenin açılmış olması; bu yapının köşk değil bir konut olduğunu ve geç Orta Çağ Türk döneminden önce inşa edildiğini kanıtlamaktadır. Yapının, korunaklı bir bölge olan iç kale yerleşimi içinde yer alması, konum itibariyle ovadaki tüm bölgeye hakim bir noktada bulunması ve üç katlı yüksek görünümüyle akropolis yapıları içinde özel bir yere sahiptir. Sillyon antik kentinin, 1225 yılında Anadolu Selçuklu devleti zamanında Türk yönetimi altına girdikten sonraki komutanının kim olduğu bilinmemektedir. Buna karşın, Karahisar-ı Teke Kalesi'nin Tekeoğulları zamanındaki komutanı Zekeriya Bey ve erken Osmanlı dönemindeki Komutanı Hamza Bey'in, bu yapıda ikamet etmiş olduğu bilinmektedir[619]. Karahisar-ı Teke Kalesi'ne beylikler döneminde iki önemli komutanın atanmış olması, bu yerleşimin daha çok askeri nitelikli olarak kullanıldığını kanıtlar niteliktedir.

[619] Yetkin, 1978: 201-203. Sillyon İç kaledeki üç katlı bu konutun, Bizans kalelerinde sur duvarına dayanan konutlar arasında, Kocaeli Darıca'daki Eskihisar ve Enez Kalesi'ndeki yapıların benzer örnek sunduğu belirtilmiştir. Ayrıca, bu tür köşk yapılarının Türk mimarisinde de yer aldığı ifade edilmiş ve Konya Kılıçarslan Köşkü'nün, sur duvarına dayalı bir köşk olduğu örnek olarak gösterilmiştir.

3.2. Doğu Antalya Bölgesindeki Geç Orta Çağ Bizans Yerleşmelerinin Türk Dönemi Kullanım Süreci

Bu bölümde Bizans yerleşmelerinin doğu Antalya bölgesinin 1225 yılında Selçuklu hakimiyetine girdikten sonra geç Orta Çağ Türk dönemi yerleşim süreci ele alınmıştır. Doğu Antalya bölgesindeki bu yerleşmeler, antik kentler, liman yerleşmeleri, kaleler-garnizonlar ve kırsal yerleşmeler, bir yapı inşa edilerek kullanım durumlarına ve yerleşme tercihlerine göre incelenmiştir.

3.2.1. Geç Orta Çağ Türk Döneminde Kullanılan Antik Kentler

3.2.1.1. Perge Antik Kenti

Perge antik kentinin geç Orta Çağ Türk dönemine ilişkin tarihi kaynaklarda hiçbir bilgi bulunmadığı ve arkeolojik kazılarda bu döneme ait buluntuların ele geçirilmediği görülmektedir. Antik kentinin Selçuklu hakimiyetine ne zaman girdiği kesin olarak bilinmese de I. Alaaddin Keykubat'ın 1221 yılında Alanya'yı ve Alara'yı fethettikten kısa bir süre sonra, ordu ile birlikte Antalya'ya doğru geldiği sırada yol üstündeki yerleşimleri savaşmadan almış olduğu düşünülmektedir. Bunun yanında, Selçuklu devletinin Antalya Valisi ve Sahil Emiri Mübarizeddin Ertokuş'un, Antalya'nın doğu bölgesini tamamen kontrol altına almış olduğu 1225 yılında Perge antik kentinin de kesinlikle Selçuklu hakimiyetine girmiştir[620]. Anadolu Selçuklu hakimiyetinden sonra Perge ve çevresi, 1301 yılında Teke Beyliği'nin kontrolüne geçmiştir. 1330 yılında Tekeoğulları Beyliğinden Yunus Bey'in azatlı kölesi Zekeriya Bey[621] Sillyon'a yönetici olarak atandığı sırada Perge'nin yönetiminden de sorumlu olmuştur. 1391-1399 yılları arasında Yıldırım Bayezid, Perge ve çevresini Osmanlı hakimiyeti altına almıştır[622].

3.2.1.2. Sillyon Antik Kenti

Sillyon antik kentinin Selçuklu hakimiyetine ne zaman girdiği kesin olarak bilinmiyor olmasına karşın, I. Alaaddin Keykubat zamanında 1221 yılında Alara ve Manavgat Kalelerinden kısa bir süre sonra alınmış olmalıdır. 1225 yılında, Selçuklu devletinin Antalya Valisi ve Sahil Emiri Mübarizeddin Ertokuş, Antalya'nın doğu bölgesindeki kaleleri aldığı sırada[623], Sillyon antik kenti de kesinlikle Selçuklu hakimiyetine girmiştir. Anadolu Selçuklu hakimiyetinden sonra Sillyon'a Teke Beyliği egemen olmuştur. 1330 yılında Tekeoğulları

[620] Bibi, 1996: 354. Emir Mübarizeddin, alınan malları ve mülkleri korumak için her yere bir kale komutanı ve naibler tayin etti.
[621] Hellenkemper ve Hild, 2004: 313; Mıynat, 2020: 207.
[622] Hellenkemper ve Hild, 2004: 137.
[623] Bibi, 1996: 354. Emir Mübarizeddin, alınan malları ve mülkleri korumak için her yere bir kale komutanı ve naibler tayin etti.

Beyliğinden Yunus Bey Antalya'yı; Yunus Bey'in azatlı kölesi Zekeriya Bey ise Sillyon'nu yönetmişlerdir[624].

1399 yılında Osmanlı Sultanı Yıldırım Bayezid, Antalya'ya yaptığı ikinci seferde, Antalya ve çevresini Osmanlı devletine bağlamış ve bu tarihten sonra Karahisar-ı Teke[625] olarak anılan Sillyon, Osmanlı himayesine girmiştir. 1402 yılında Osmanlı ile Timur devleti arasında yaşanan Ankara Savaşı'nı kazan Timur, Antalya ve çevresini, kendi egemenliği altındaki Karamanoğlu Beyliği'ne verdiği sırada, Karahisar-ı Teke Kalesi, Karamanoğlu Beyliğinin himayesinde kalmıştır. 1415 yılında Sultan I. Çelebi Mehmet, Karamanoğulları'na karşı kazandığı zaferden sonra Antalya'yı yeniden Osmanlı toprağı yapmıştır. Bu fetih arkasından sultan I. Mehmet, Firuz Bey'i Antalya valisi; Firuz Bey'in oğlu Hamza Bey'i de Karahisar-ı Teke Kalesi'ne komutan olarak atamıştır. 1421 yılında Karahisar-ı Teke komutanı Hamza Bey, babası Firuz Bey ölünce onun yerine, Antalya Kalesi'nin Osmanlı Valisi olmuş ve Tekeoğulları'nın Antalya egemenliği sona ermiştir[626]. 1421 yılından sonra Karahisar-ı Teke ve çevresi, Osmanlı devletinin himayesinde kalmıştır[627].

3.2.1.3. Aspendos Antik Kenti

Aspendos antik kentinin geç Orta Çağ Türk dönemine ilişkin tarihi kaynaklarda hiçbir bilgi bulunmadığı görülmektedir. Antik kent, I. Alaaddin Keykubat zamanında 1221 yılında, Manavgat Kalesi'nin alınmasından hemen sonra Selçuklu devletinin hakimiyetine girmiştir[628]. Kentin ele geçirilmesinden kısa bir süre sonra tiyatro yapısı onarılarak köşke dönüştürülmüştür[629]. II. Gıyaseddin Keyhüsrev zamanında 1240 yılında, Aspendos antik kentinin çevre sınırları içerisinde kalan Köprüçayı üzerindeki Roma dönemi köprü kalıntıları üzerine neredeyse yeniden bir köprü inşa edilerek[630] bölgenin karayolu geçiş güvenliği ve Selçuklu hakimiyeti sağlanmıştır. 1301 yılında Tekeoğlu Beyliğinin hakimiyeti altında kalan

---

[624] Hellenkemper ve Hild, 2004: 313; Mıynat, 2020: 207.

[625] Mıynat, 2020: 206. Kalkaşandi'nin 15. yüzyılın başlarında kaleme aldığı Subhu'l-a'şâ adlı eserinde Sillyon Karasar et- Teke olarak geçmektedir: *"Bu şehir, Karasar et-Teke olarak bilinir. Yüksek bir dağın üzerinde bir kaledir. Yüksekte bulunan mahallelerle çevrilidir. Mahallelerin etrafındaki dağda tarlaları ve bahçeleri bulunmaktadır".* şeklinde tanımlanmıştır.

[626] Hellenkemper ve Hild, 2004: 316.

[627] Mıynat, 2020: 208. Karahisar-ı Teke, 1455 ve 1530 yıllarında tutulan Osmanlı tahrir defterlerinde, kaza statüsündedir. 1455 yılında tahmini Müslüman nüfusu 175 kişi iken, Gayrimüslim nüfusu ise 205'tir. Bundan 75 yıl sonra 1530 yılında hazırlanan başka bir tahrir defterinde ise, Müslüman nüfusun 270'e yükseldiği, Gayrimüslim nüfusun ise 135'e düştüğü görülmektedir. Toplam nüfus ise 1455 yılında 380 iken, 1530 senesinde kısmen artış göstermiş ve 405'e yükselmiştir.

[628] Bibi, 1996: 354. Emir Mübarizeddin, alınan malları ve mülkleri korumak için her yere bir kale komutanı ve naibler tayin etti.

[629] Köse, 2010: 375-376; Duggan, 2012a: 32-33.

[630] Bilici, 2002: 173. Bilici, bu köprünün 1997-1999 yılındaki onarımlar sırasında nehir içinde yeni bulunan kitabe parçaları üzerindeki ünvanlardan hareketle, köprünün I. Alaaddin Keykubat tarafından değil, oğlu II. Gıyaseddin Keyhüsrev tarafından 1240 yılında inşa edildiğini ileri sürmektedir.

antik kent ve çevresi, 1391-1399 yılları arasında Yıldırım Bayezid tarafından Osmanlı hakimiyeti altına alınmıştır[631].

3.2.1.4. Selinus Antik Kenti

Selinus antik kenti, Gazipaşa ilçe merkezinin yaklaşık 2.5 km batısında ve Hacı Musa (İnce Ağrı) Çayı'nın denize döküldüğü yerde, denize doğru çıkıntı yapan yüksek tepenin kuzey yamacında ve kuzeyindeki düzlük alanda kurulmuştur. Yerleşimi oluşturan Selçuklu Köşkü, sarnıçlar, surlar, Roma hamamı, su kemeri, mezarlar, konut ve şapelin büyük oranda sağlam olarak günümüze ulaştığı gözlenmiştir.

MÖ. 6. yüzyılda Sallune olarak adlandırılan Selinus antik kenti, Helenistik dönemden Selçuklu dönemine kadar uzun bir süre iskan görmüştür. Roma imparatoru Traianus'ın Part Seferi'nden dönerken, MS. 117 yılında hastalanarak ölmesi ve küllerinin Roma'ya götürülmesinin ardından, kentin öneminin arttığı düşünülmektedir[632]. Yerleşim, Roma döneminde nehir yatağına ve sahil kısmındaki düzlük alana doğru yeni yapılan binalarla genişlemiştir. Bu dönemde büyük ve küçük hamam, odeon, sütunlu agora ve su kemeri gibi anıtsal yapılar inşa edilmiştir. Bizans döneminde nekropol alanında inşa edilen merkezi planlı küçük bir kilise yer almaktadır. Kayalık tepenin orta alanında giriş kapısının hemen kuzeyinde, erken Bizans dönemine tarihlenen, tek nefli ve tonoz örtülü küçük bir şapel daha bulunmaktadır[633].

Selinus antik kentinin yer aldığı düz alanın güneyinde denize doğru yükselen tepedeki kalenin, Roma mimarisinden farklı olduğu, harçlı moloz taşlarla örüldüğü ve Orta Çağ'dan kalmış olduğu ileri sürülmektedir[634]. Kalenin Ermeni Krallığı döneminde 12. yüzyıl boyunca ve 13. yüzyıl başında yerleşim gördüğü ve 1198 yılında, Constanca ve Nicephore adında Ermeni Prenslerin kontrolünde olduğu belirtilmiştir[635].

3.2.1.5. Değerlendirme

Bu bölümde doğu Antalya bölgesinde yer alan ve geç Orta Çağ Türk döneminde kullanım gören Perge, Sillyon, Aspendos ve Selinus'un yer aldığı 4 antik kent incelenmiştir. Antalya'nın doğusunun 1207-1225 yılları arasında Anadolu Selçuklu devleti tarafından fethedilmesi göz önüne alınarak Antalya'nın fethinin Alanya'dan 14 yıl önce olmasından dolayı antik kentlerin dizilim sıralaması batıdan doğuya doğru verilmiştir.

---

631 Hellenkemper ve Hild, 2004: 137.
632 Karamut, 2005: 1.
633 Hild ve Hellenkemper, 1990: 407.
634 Winterstein, 2007: 159.
635 Duggan, 2011: 224. Gazipaşa-Selinus Kalesi'nin bu dönemdeki adı, Lagravene-Selinde olarak geçmekte ve Constance ile Nicephore adında Ermeni Prensleri tarafından yönetilmektedir.

Perge antik kentinin 1225 yılında Selçuklu egemenliğine geçtiği bu dönemden önce kentin terk edildiği için yapılarının çoğunun yıkılmış olduğu ileri sürülebilir. Akropolis yerleşiminin güney ucunda yer alan ve 6. yüzyılda inşa edildiği düşünülen[636] Bizans sarnıcının, yıkılmamış ve sağlam olmasından dolayı, geç Orta Çağ Türk döneminde bir kapı ile iki pencere açılarak ve doğu yöndeki sütun aralarının küçük bir duvar ile kapatılarak konaklama işlevinde kullanılmış olduğu görülmektedir. Yapının duvar ve kemer yüzeylerindeki kalın sıva üzerinde, Türk dönemine ait gemi graffitileri ve siyah boyalarla yapılmış güneş ve daire benzeri soyut geometrik şekiller gözlenmiştir. Bu bilgiler ışığında Perge akropolisinde yer alan Bizans sarnıcının, geç Orta Çağ Türk döneminde bir konaklama yapısı olarak kullanılmış olduğunu düşündürmektedir[637]. Sarnıçtan konaklama yapısına dönüşen yapı dışında Perge antik kenti içerisinde herhangi bir Türk yapısı veya yerleşimi görülmemektedir.

Perge antik kentinin geç Orta Çağ Türk döneminde, şu an için tek yapı ölçeğinde kullanıldığı bilinse de antik kentin yakın çevresinin özellikle kuzeyindeki küçük tepelerin, yarı göçebe Türkmen Yörükler tarafından yerleşilerek kullanılmış olduğunu düşünmekteyiz. Osmanlı Sultanı I. Bayezid'in, 1399 yılında Antalya'ya geldiğinde, Perge bölgesinde yaşayan Teke Beyliği kontrolündeki Türkmenlere sefer yaparak Osmanlı devletine bağladığı bilinmektedir[638]. Antik kentin yaklaşık 200 m. kuzeyinde yer alan Yurtpınarlar Mahallesi ve Şahanlar bölgesinde, ilkbahar ayında yaylaya göçün günümüzde hala devam ettiği Yörük yerleşmeleri mevcuttur[639] (Fot. 579). Bu kırsal yerleşmeler, Kurşunlu Şelalesinin beslediği birçok küçük derenin ve su gözünün bulunduğu, tarım ve hayvancılık için çok elverişli sahalar sunan küçük tepelerin teraslarına kurulmuştur.

Sillyon antik kentinin 1225 yılında Anadolu Selçuklu devletinin hakimiyetine girdikten sonra akropolisin güneybatı ucuna küçük bir mescit inşa edilmiştir. Antik kentin akropolis bölgesine Bizans döneminde inşa edilen kastron yapısının, Selçuklu ve Beylikler döneminde garnizon olarak kullanıldığı görülmektedir. Kastrona bitişik olarak inşa edilen üç katlı yüksek duvarlı bu yapının, çok korunaklı duvarlara sahip olan kastron içerisinde olması ve bölgeye hakim bir noktada yer alması gibi özelliklere sahip olmasından dolayı, kalenin

[636] Hellenkemper ve Hild, 2004: 365.
[637] Bu yapı, Perge kazı başkanı Prof. Dr. Sedef Çokay Kepçe tarafından bir proje kapsamında çalışıldığından detaylı bir şekilde anlatılmamaktadır. Bu proje kapsamında yapıda gerçekleştirilecek kazı çalışmaları sonucunda, yapının kullanım evrelerinin daha net bir şekilde açığa çıkarılacağı kanaatindeyiz. Yapıyı yakından inceleme ve araştırma fırsatı tanıdığı için kendilerine teşekkürü bir borç bilirim.
[638] Hellenkemper ve Hild, 2004: 137.
[639] Şahanlar bölgesinde yaşayan İsmail Şahan, 58 yaşında ve Saçıgaralı Yörükleri'ndendir. 14 Eylül 2022 tarihinde yaptığımız sözlü görüşme sırasında, babası Kamil Şahan'ın aşiret reisi olduğunu, aşiretin bu bölgeye çok uzun seneler önce yerleştiğini ve 1941 yılında yerleşik hayata geçtiklerini belirtmiştir. Bu kırsal Yörük yerleşmeleri içerisinde yaşayan halkın çoğu, günümüzde de tarım ve hayvancılık ile uğraşmaktadır.

Türk komutanları tarafından yönetim binası olarak kullanılmış olduğu ileri sürülebilir. Antik kentin ana caddesinin iki yamacındaki nekropolis alanı ise Türk kabristanı olarak kullanıma devam ettiği görülmektedir[640].

Sillyon'da gerçekleştirilen son dönem yüzey araştırmaları ve kazı çalışmaları sırasında 13. yüzyıla ait sikke[641], sgraffito ve tek renk sırlı seramik buluntuların[642] yanında turkuaz-şeffaf sır altına, siyah renkte bitkisel motifin işlendiği bir çini[643] parçası ele geçirilmiş olması, Sillyon antik kentinin 1225 yılında bölgenin tam kontrolü sağlandıktan hemen sonra yerleşmenin başladığını göstermektedir. 1330 yılında Tekeoğlu Beyliği zamanında komutan olarak atanan Zekeriya Bey ve 1415 yılında Osmanlı devleti zamanında komutan olarak atanan Hamza Bey, Teke Karahisarı'nın asker yöneticileri olarak görev yapmış olmaları[644] Sillyon'un geç Orta Çağ Türk dönemi boyunca garnizon olarak kullanıldığını göstermektedir.

Fatih Sultan Mehmet'in 1471 yılında Alanya'yı fethederek Osmanlı toprağı yapmasından sonra, akropolis Türk yerleşiminin, kentin güneybatı tarafında yer alan düzlük alandaki su kaynağının yanına taşındığı görülmektedir. Bu alana, akropolisteki mescit ile aynı planda, küçük bir mescit ve su kaynağına da tek kemerli bir çeşme inşa edilmiştir[645]. Mimari veriler ve arkeolojik bulgular, Karahisarı Teke Kalesi yerleşiminin, Selçuklu, Beylikler ve erken dönem Osmanlı devleti[646] zamanında bölgenin hem dini hem askeri hem de yönetim merkezi olarak kullanılmış olduğunu göstermektedir.

Aspendos antik kenti ve yakın çevresinin, I. Alaaddin Keykubat ve oğlu II. Gıyaseddin Keyhüsrev dönemlerinde, tiyatro ve köprünün onarılarak yeniden kullanılması yanında, bir de sarnıcın inşa edilmesi ile antik kentin yakın çevresinin Selçuklu döneminde sultanlar tarafından kullanım gördüğünü kanıtlamaktadır. I.Alaaddin Keykubat'ın, Aspendos Tiyatrosu'nu yeniden kullanmak üzere restore ettirerek bir köşke dönüştürdüğü[647] bugünkü mimari eklentiler ve kırmızı boyalı fresko süslemelerden anlaşılmaktadır. Antik kentin, 2 km.

---

[640] Özer ve Taşkıran, 2012: 35; Taşkıran, 2020: 23-24.

[641] Mıynat, 2020: 209. Sikkenin ön yüzünde es-Sultan ibaresi okunmuştur. Bu sikkenin Anadolu Selçuklu Sultanı I. Alaaddin Keykubat ya da II. Gıyaseddin Keyhüsrev dönemine ait olduğu belirtilmektedir.

[642] Özer ve Taşkıran, 2011: 279-283; Taşkıran ve Palalı, 2021: 345; Taşkıran, 2022: 342-343. 2019 yılı Sillyon Yüzey Araştırmaları sırasında ele geçen seramik buluntular, Mustafa Bilgin ve Eylem Özdemir tarafından değerlendirilmiştir. 2020 yılında Sillyon Kale Mescidinde yapılan kazı çalışmaları sonucunda ele çerilen seramik bulgular ise Hicran Özdemir tarafından yayımlanmıştır. Özdemir, 2023: 282-285. Özdemir bu seramiklerin bazılarının 13. ve 14. yüzyıl Bizans, Selçuklu ve Beylikler dönemine tarihlendiğini ve Teke Karahisarı'na Kıbrıs'tan gelmiş olabileceğini belirtilmektedir.

[643] Karal, 2012: 50. Çini parçası 2021 yılı kazı çalışmaları sırasında, Sillyon Kale Mescidi'ne çok yakın olan ve Kutsal Alan olarak adlandırılan yapıda ele geçirilmiştir. Bu çini parçasının yapım tekniği, sır rengi ve bitkisel süslemenin kompozisyon kurgusu bakımından, 13. yüzyıla tarihlenen Alara Kalesi Selçuklu çini örnekleri ile aynı olduğu görülmektedir.

[644] Moğol, 2010: 113; Tızlak, 2010: 153-155; Kofoğlu, 2011: 348-350; Flemming, 2018: 147.

[645] Taşkıran ve Palalı, 2022: 350-351.

[646] Mıynat, 2020: 209. Kalede yapılan yüzey araştırmaları sırasında, I. Bayezid (1389-1402) ve II. Murad (1432-1433) dönemlerine ait olan iki adet sikke ele geçirilmiştir.

[647] Köse, 2010: 375-376; Duggan, 2012a: 32-33.

güneyinde Köprüçayı üzerindeki Selçuklu Köprüsü'nün ise, II. Gıyaseddin Keyhüsrev zamanında 1240 yılında, Roma kalıntıları üzerine neredeyse yeniden inşa edildiği bilinmektedir[648]. Aspendos Tiyatrosu'nun yaklaşık 250 m. güneyinde ve Büyük Roma Hamamı'nın hemen karşısında, bugün üst örtüsü kısmen yıkılmış olan bir sarnıç inşa edilmiştir.

Aspendos antik kenti tiyatro binasının, Selçuklu Sultanlarının özel dinlenme ve avlanma alanı olarak kullanıldığı açık olarak bilinse de antik kent içinde geç Orta Çağ Türk döneminde herhangi bir yerleşimin olmadığı görülmektedir. Antik kentte yer alan yapılar arasında herhangi bir Türk yapısının bulunmaması, bu düşünceyi için kanıtlar niteliktedir. Aspendos antik kenti akropolis yerleşimi ve yakın çevresinde, köprü, tiyatro ve hamam dışında başka herhangi bir geç Orta Çağ Türk döneminde inşa edilen ya da onarılarak kullanılan bir mimari veriye rastlanılmamıştır.

Selinus antik kenti, 1225 yılında Selçuklu devletinin Antalya Sahil Emiri Mübarizeddin Ertokuş tarafından savaşmadan alınmıştır. Kalenin alındıktan sonra kale yöneticisi olan Ermeni Prensleri Constanca ve Nicephore'nin[649] durumu hakkında herhangi bir bilgi verilmemiştir. Kale alındıktan sonra, buradaki yöneticinin Ermeni Krallığı'nın merkezi olan Adana veya Tarsus'a gitmiş oldukları ileri sürülebilir. İbn Bibi'nin, 1225 yılındaki kale fetihleri sırasında, alınan malları ve mülkleri korumak için her yere bir kale komutanı ve naib tayin ettiğini belirtmiş olmasına karşın[650] buraya bir komutan atanıp atanmadığı hakkında bilgi verilmemiştir. Buna karşın, I. Alaaddin Keykubat zamanında kale surları ve köşkün inşaatı sırasında görevlendirilmiş komutanlar olduğunu düşünmekteyiz. Zira kısa bir süre sonra, Roma yerleşiminin merkezindeki Trajan mezarının Av Köşkü'ne dönüştürüldüğü ve surların inşa edilip kalenin ana giriş kapısının iç yüzeyine fresko boyamalar yapıldığı belirtilmektedir[651].

Selinus Kalesi'nde yaptığımız inceleme ve araştırma çalışmaları neticesinde, kalenin Alanya ve Alara Kale'lerindeki gibi Aşağı, Orta ve İçkale'den oluşan ve burçlarla güçlendirilen üçlü bir sur sistemine sahip olduğu görülmektedir. Özellikle Aşağı Kale kapısının iç yüzeyindeki damalı fresko ile kapının kuzey ve güney surlarının dış yüzeyinde Alara Kalesi'nde gördüğümüz derz taklidi boya süslemeleri, surların büyük bölümün Selçuklu devleti zamanında inşa edildiğini kanıtlamaktadır. Kale surlarının malzeme-teknik özellikleri,

---

[648] Bilici, 2002: 173. Bilici, bu köprünün 1997-1999 yılındaki onarımlar sırasında nehir içinde yeni bulunan kitabe parçaları üzerindeki ünvanlardan hareketle, köprünün I. Alaaddin Keykubat tarafından değil, oğlu II.Gıyaseddin Keyhüsrev tarafından 1240 yılında inşa edildiğini ileri sürmektedir.
[649] Constable, 2005: 96; Gencosman, 1941: 94-97; Doğan, 2008a: 381-382; Duggan, 2011: 224.
[650] Bibi, 1996: 354.
[651] Duggan, 2011: 224.

sur yüzeyindeki derz taklidi boyamalar ve Orta Kale giriş kapısının sivri kemer biçimi, Alanya ve Alara Kalesi ile aynı özellikleri taşımasından dolayı I. Alaaddin Keykubat döneminde inşa edildiğini göstermektedir. Selinus antik kenti sınırları içerisinde, Av Köşkü, İçkale Sarnıçları ve surlar dışında herhangi bir Türk yapısının bulunmaması, yerleşimin sadece Selçuklu Sultanlarının özel kullanımı olarak tercih edildiği anlaşılmaktadır.

Selinus antik kentinin hemen 2 km. batısında, üzerinde Karamanoğlu Beyliği döneminde inşa edilen Bıçkıcı Köprüsü'nün yer aldığı Sinad Deresi'nin denize döküldüğü noktada, yükseltisi fazla olmayan kayalık bir tepe bulunmaktadır. Selinus antik kentini rahatlıkla görebilen bu tepe üzerinde erken Bizans dönemine ait olan bazilikal planlı büyük bir kilise, iki katlı sivil yapılar, sarnıçlar ve mezarların yer aldığı bir yerleşim bulunmaktadır. Bu yerleşim içerisinde yaptığımız yerinde inceleme ve araştırma çalışmaları neticesinde, herhangi bir Türk yapısı bulunmadığı görülmemektedir. Selinus Kalesi'nin kurulmuş olduğu tepenin doğusunda ve batısında yer alan düz sahil şeridi üzerindeki küçük tepeler, hem deniz hem kara tarafından saldırıya açık olması nedeniyle, güvenlik tehdidi oluşturacağı endişesi bakımında, geç Orta Çağ Türk döneminde bu tepeler yerleşim açısından tercih edilmemiş; daha korunaklı olan Selinus Kalesi tercih edilmiştir.

3.2.2. Geç Orta Çağ Türk Döneminde Kullanılmayan Antik Kentler

Bu başlık altında, çalışma kapsamı içerisinde incelenen ve Türk döneminde yerleşim görmeyen Side, Lyrbe, Hamaksiya, Laertes, Syedra, Lamos ve Antiochia ad Gragum antik kentlerinin Türk fethinden sonraki süreçleri belirlenmeye çalışılmıştır. Anadolu Selçuklu devletinin 1221 yılında Alanya'nın fethinden 4 yıl sonra 1225 yılında, Antalya bölgesinin sahil emiri Mübarizeddin Ertokuş, Sultan I. Alaaddin Keykubat'a yazdığı mektupta; Antalya'nın doğu kıyısındaki ülkelerin birbirine bağlandığını ve onlara karşı koyacak hiçbir yabancı kalenin kalmadığını belirtmiştir. Mübarizeddin Ertokuş, doğu Antalya bölgesindeki bu antik kentleri ve kaleleri herhangi bir savaş yapmadan Selçuklu hakimiyeti altına almıştır[652]. Selçuklu devletinin 1261 yılında bölgedeki hakimiyetinin zayıflaması arkasından bir süre sonra Moğol yönetimine geçen antik kentlerin kontrolünün 1301 yılından sonra Karamanoğullarının himayesindeki Teke Beyliği, Manavgat Beyliği ve Alanya Beyliği'nin kontrolü altında olduğu görülmektedir[653].

Yukarıda da değinildiği gibi Laertes antik kenti erken Bizans döneminde Türk akınlarının çok öncesinde Naula Kome'ye taşınarak terk edilmiştir[654]. Hamaksiya antik kentinin özellikle 12. yüzyıl Türk Akınları sırasında terk edilmiş olduğu, kent içerisinde yer alan Hellenistik ve Roma döneminde inşa edilen yapıların mimari özelliklerinden[655] anlaşılmaktadır. Yerleşimi Selçuklu fethi sırasında ve sonrasında bir süre devam eden, Side[656], Lyrbe[657], Syedra[658], Lamos[659] ve Antiochia ad Gragum[660] antik kentlerinin, fiziki kullanım alanı açısından çok küçük bir köy statüsünde olduğu ve bu antik kentlerde yaşan az sayıdaki Hıristiyan halkın çok fakir kalmış olduğu belirtilmektedir. Bu kentlerde yürüttüğümüz yerinde inceleme ve araştırma çalışmaları neticesinde, Anadolu Selçuklu ve Beylikler döneminde inşa edilmiş olan herhangi bir yapı veya yerleşme tespit edilmemiştir.

3.2.2.1. Değerlendirme

Bu bölümde doğu Antalya bölgesinde yer alan ve geç Orta Çağ Türk döneminde yerleşilmemiş veya herhangi bir yapı inşa edilerek kullanım görmemiş olan 7 antik kent

---

[652] Bibi, 1996: 352-353.
[653] Hild ve Hellenkemper, 1990: 192.
[654] Hellenkemper ve Hild, 2004: 678; Doğan, 2006: 138.
[655] Hellenkemper ve Hild, 2004: 556-557; Doğan, 2006: 137; Doğan, 2007: 537.
[656] İdrisi, 2021: 89; Hellenkemper ve Hild, 2004: 379; Piesker, 2017: 300; Soykal-Alanyalı, 2016b: 427; Soykal-Alanyalı, 2017: 193-194; Vryonis, 2020: 427.
[657] Hellenkemper ve Hild, 2004: 695-696; Vryonis, 2020: 426.
[658] Karamut, 1997: 53; Ergürer ve vd., 2022: 291.
[659] Hild ve Hellenkemper, 1990: 331. Ermeni Kralı I. Leon'un 1198 yılındaki tac giyme töreninde, Prenslerin yönetimi altındaki kalelerin listesinde Lamos antik kentinin adının, *Halkam, Maniawn ve Lamaws* olarak adlandırıldığı belirtilmiştir.
[660] Hild ve Hellenkemper, 1990: 192; Duggan, 2011: 221-228.

incelenmiştir. Antalya'nın doğusunun 1207-1225 yılları arasında Anadolu Selçuklu devleti tarafından fethedilmesi göz önüne alınarak Antalya'nın fethinin Alanya'dan 14 yıl önce olmasından dolayı yerleşmelerin dizilim sıralaması batıdan doğuya doğru verilmiş ve tüm yerleşmeler aynı yılda alındığı için birlikte değerlendirilmişidir.

Antalya'nın doğu bölgesinde yer alan antik kentleri ve kaleleri, Anadolu Selçuklu devleti adına 1225 yılında teslim alan Antalya Valisi Mübarizeddin Ertokuş tarafından savaşmadan alındığı anlaşılmaktadır. İbn Bibi'nin doğu Antalya bölgesinde tüm antik kentlerin alınması sonucu, ülkelerin birbirine bağlanmış olduğunu belirtmesi ise Kilikya Ermeni Krallığının yönetimi altında bulunan Selinus, Lamos ve Antiochia ad Gragum yerleşmelerinin de Selçuklu hakimiyetine geçmesi ili ilişkilidir. İbn Bibi'nin, 1225 yılındaki kale fetihleri sırasında, alınan malları ve mülkleri korumak için her yere bir kale komutanı veya yönetici tayin ettiğini[661] belirtmiş olmasına karşın, bu antik kentler içerisinde yaptığımız araştırma ve inceleme çalışmaları sonucunda herhangi bir Türk yapısı veya Türk yerleşimi olmadığı görülmüştür.

Bölgenin Roma ve Bizans döneminde metropol şehirlerinden olan Side antik kenti, büyük kesme taşlarla inşa edilen güçlü deniz ve kara surlarına sahip olmasına karşın, 13. yüzyıl başında neredeyse bir köyden daha küçük bir nüfusa sahip olduğu için[662] Selçuklu devletine karşı koyacak askeri gücünün olmadığı görülmektedir. Bölgenin Türk kontrolü sağlandıktan sonra Side'de yaşayan az sayıdaki Hıristiyan cemaatin, Manavgat Beyliği'nin kontrolünde yaşamış olduğu ileri sürülebilir. Güçlü surlara ve doğal bir limana sahip olan Side antik kentine, geç Orta Çağ Türk döneminde askeri amaçlı ya da ticari nitelikli bir yerleşme olmadığı anlaşılmaktadır. Kentin yakın çevresinde, bir akarsuyun bulunmaması, yarımadanın kara tarafının sulanamayan ve ekilemeyen kumullu toprak yapısının Türklerin temel uğraşı olan tarım ve hayvancılık için uygun olmaması gibi olumsuz etkenler, geç Orta Çağ Türk döneminde Side'ye yerleşim açısından tercih edilmemesinin nedenleri olarak ileri sürülebilir.

Lyrbe antik kenti, 1225 yılında Selçuklu kontrolüne girdiğinde terk edilmemiş ve kent içerisinde çok küçük bir köy görünümünde az sayıda Hıristiyan cemaatin yaşadığı bilinmektedir ve 1394 yılında Hıristiyan bir din adamının[663] görev yaptığı görülmektedir. Kentin konum itibariyle Anadolu Selçuklu ve Beylikler döneminde önemli bir ana yol ya da

---

[661] Bibi, 1996: 352-354.

[662] İdrisi, 2021: 89; Hellenkemper ve Hild, 2004: 379; Piesker, 2017: 300; Soykal-Alanyalı, 2016b: 427; Soykal-Alanyalı, 2017: 193-194; Vryonis, 2020: 427.

[663] Vryonis, 2020: 426. Lyrbe metropoliti, Antalya cemaatinin ağzından; Antalya cemaatinin lidersiz kaldığını, kendisinin Antalya'ya atanmasına dair İstanbul patriğine mektuplar göndermiştir. Ancak Antalya kilisesindeki görevine başlamak için yola çıktığında, metropolitin yalanı ortaya çıkmış ve Antalya'da göreve başlayamamıştır.

akarsuyu kontrol eden stratejik bir noktada yer almadığı için, bu dönemde Lyrbe'ye yerleşilmediği ileri sürülebilir. Lyrbe antik kenti içerisinde yaşayan az sayıdaki Hıristiyan cemaatin Selçuklu devletine herhangi bir tehdit unsuru oluşturmadığını ve Side antik kentinde olduğu gibi Manavgat Beyliği'nin kontrolünde yerleşmenin devam ettiğini düşündürmektedir.

Hamaksiya antik entinin 12. yüzyıl Türk akınları sırasında terk edilmiş olduğu, kent içerisinde yer alan Hellenistik ve Roma döneminde inşa edilen yapıların mimari özelliklerinden[664] ve 1198 yılında Ermeni Prenslerin kontrolündeki yerleşmelerin listelerinde[665] adının geçmiyor olmasından anlaşılmaktadır. Antik kent, bulunduğu konum itibariyle batıda Alanya Kalesi, doğuda Alara Kalesi ile Şarapsa Han'ı ve güneyde denizi görebilen ve bu ana yol güzergahını kontrol eden bir noktadadır. Bu kentin bulunduğu noktada güvenliği sağlayan bir kale ya da manzaraya hakim olan bir köşk yapısının inşa edilmesi beklenebilirdi. Fakat, antik kentte herhangi bir nüfus kalmadığı için güvenlik tehdidi ortadan kalkmış olması ve köşk yapısı için vazgeçilmez unsur olan su kaynağı bulunmaması gibi etmenlerden dolayı, Hamaksiya antik kenti içerisine ve yakın çevresine yerleşme açısından tercih edilmediği ileri sürülebilir.

Laertes antik kenti, Alanya Kalesi'nin kuzeydoğusundaki uzak ve yüksek sıradağların üzerinde kurulmuştur. Antik kentin Hellenistik ve Roma döneminde yerleşim gördüğü ve erken Bizans döneminde herhangi bir yerleşme olmadan Türk akınlarının çok öncesinde Naula Kome'ye taşınarak terk edilmiş olduğu[666] anlaşılmaktadır. Kentin çok önceden terk edilmiş olması yanında, geç Orta Çağ Türk döneminde yerleşmeye etki eden güvenlik, stratejik önem, yol bağlantısı, su kaynağına yakınlık ve tarımsal alan gibi herhangi bir unsura sahip olmamasından dolayı yerleşme açısından tercih edilmediği ileri sürülebilir.

Syedra antik kenti, Alanya Kalesi'nin kuzeydoğusunda denize yakın bir tepenin üstüne kurulmuştur. Antik kentte gerçekleştirilen arkeolojik kazılarda ele geçirilen figürlü Bizans seramikleri ve iki adet küçük şapelin mimari özellikleri, akropolis tepesindeki Hıristiyan yerleşmesinin küçük bir köy görünümünde, 1225 yılındaki Türk fethinden 14.yüzyılın sonuna kadar devam ettiğini göstermektedir. Ayrıca akropoliste yapılan kazı çalışmaları sırasında İslami döneme ait olan az sayıdaki mavi sırlı seramik parçalarının bulunmuş[667] olmasına karşın, kentte herhangi bir Türk yapısı veya yerleşmesinin söz konusu olmadığı görülmektedir.

---

[664] Hellenkemper ve Hild, 2004: 556-557; Doğan, 2006: 137; Doğan, 2007: 537.
[665] Duggan, 2011: 221-228.
[666] Hellenkemper ve Hild, 2004: 678; Doğan, 2006: 138.
[667] Karamut, 1997: 53; Karamut, 1999: 144.

Antik kentin yerleşme sınırları içerisinde herhangi bir Türk yapısı bulunmamasına karşın, hemen 3 km. doğusundaki Demirtaş Çayı kenarında Sedre Köşkü inşa edilmiştir[668]. Antik kentin içerisinde doğal su kaynağının ve büyük depolama havuzlarının bulunmasına karşın, kentin sur içi bölgesi yerleşme için tercih edilmemiş, Türk kırsal yerleşimi açısından çok önemli bir etken olan kentin doğusundaki akarsuyun kenarında bulunan açık tepeler tercih edilmiştir. Antik kentin doğusunda yer alan Demirtaş Çayı kenarındaki bu küçük tepelerde, geç Orta Çağ Türk döneminde, Seki, Demirtaş ve Şıhlar[669] gibi köylerin kurulmuş olduğu görülmektedir.

Lamos antik kenti, deniz kıyısındaki Selinus antik kentinin kuzeydoğusunda, denizden uzak ve yüksek sıradağların tepesinde kurulmuştur. Türk fethi öncesinde antik kentin akropolisinde Ermeni Prenslerin kontrolünde küçük bir köy görünümünde devam eden Hıristiyan yerleşmesinin[670] 1225 yılında bölgenin Selçuklu fethi sonrasında[671] terk edilmiş olduğu ileri sürülebilir. Bu fetihlerden kısa bir süre sonra bölgenin merkezi yerleşmesi olan Selinus antik kenti içerisine bir köşk[672] ve surlar[673] inşa edilerek Selçuklu Kalesi haline getirilmiştir. Lamos antik kentinin yerleşme içerisinde ya da yakınında herhangi bir su kaynağı tespit edilememiştir. Kentin yakın çevresinde engebeli fiziki yapıdan kaynaklı olarak ekilebilir geniş tarım alanları da bulunmamaktadır. Bu olumsuz etkenlerden dolayı, geç Orta Çağ Türk döneminde Syedra'da olduğu Lamos antik kentinin sur içi bölgesi, yerleşim açısından tercih edilmediği önerilebilir. Buna karşın, kentin batısındaki dar vadi içerisinde akan İnceağrı Deresi'nin kenarındaki tepeler üzerinde geç Orta Çağ Türk döneminde Çörüş, Beyobası ve Hasdere; güneyindeki tepeler üzerinde ise Çobanlar ve Beyrebucak[674] gibi köylerin kurulduğu görülmektedir.

Antiochia ad Gragum antik kenti, deniz kıyısından dik bir şekilde yükselen tepenin kuzeyindeki eğimli alan üzerine kurulmuştur. Antik kentteki yerleşmenin, akropolis ve Kral Koyu Kalesi'nde Ermeni Prensi Baudoin'in yönetimi altında[675] 1225 yılındaki Türk fethine kadar devam ettiği bilinmektedir[676]. Antik kentte gerçekleştirilen yüzey araştırması ve kazı çalışmaları sırasında Selçuklu dönemine ait olduğu düşünülen birçok seramik buluntu tespit

---

668 Yavuz, 1970: 367-369; Dülgerler, 2006: 240; Redford, 2008: 74-75.
669 Erdoğru, 2013: 48.
670 Hild ve Hellenkemper, 1990: 331. Ermeni Kralı I. Leon'un 1198 yılındaki tac giyme töreninde, Prenslerin yönetimi altındaki kalelerin listesinde Lamos antik kentinin adının, *Halkam, Maniawn ve Lamaws* olarak adlandırıldığı belirtilmiştir.
671 Bibi, 1996: 354.
672 Redford, 1998: 73-79; Winterstein, 2007: 160; Winterstein, 2008: 151.
673 Duggan, 2011: 224.
674 Yıldız, 2009: 88-89.
675 Constable, 2005: 96; Gencosman, 1941: 94-97; Doğan, 2008a: 381-382; Duggan, 2011: 224.
676 Bibi, 1996: 354.

edilmiş[677] olmasına karşın, kentte yaptığımız incelemeler ve araştırmalar sonucunda, geç Orta Çağ Türk döneminde inşa edilen herhangi bir yapıya veya yerleşim izine rastlanılmamıştır. Buna karşın kentin hemen batısındaki tepelerin güney yamacına, Anadolu Selçuklu veya Karamanoğlu Beyliği zamanında Endişe Güney Köyü'nün[678] kurulmuş olduğu görülmektedir, Nitekim antik kentin doğal limanı çevresinde yapılan sualtı araştırmalarında, 6. yüzyıldan 17. yüzyıla kadar tarihlenen çok sayıda demir çapa ele geçirilmiş[679] olması, antik kent ve yakın çevresinin Orta Çağ boyunca uzun süre kullanıldığını kanıtlamaktadır.

[677] Rauh, 2006: 226.
[678] Yıldız, 2009: 108.
[679] Rauh, 2006: 226.

3.2.3. Geç Orta Çağ Türk Döneminde Kullanılan Kaleler-Garnizonlar

3.2.3.1. Manavgat Kalesi

1221 yılında I. Alaaddin Keykubat'ın önce Alanya'yı arkasından Alara ve Manavgat Kalesi'ni fethetmesi ile Antalya, Alanya ve Manavgat çevresi tamamen Türklerin kontrolüne geçmiştir[680]. 1243 yılında gerçekleşen Kösedağ Savaşı'nda Moğollara yenilen Anadolu Selçuklu devleti, Anadolu'daki hakimiyetini kaybetmeye başlamış ve 1261 yılında Antalya sahil kıyısı Moğollar tarafından atanan bir kıyı emiri tarafından yönetilmiştir[681]. 1295-1304 yılları arasında hüküm sürmüş olan İran İlhanlı Hükümdarı Gazan Mahmud Han Abişga Noyin'i, Anadolu'nun yönetimi için görevlendirmiştir[682]. Anadolu bu dönemde, Tebriz'deki İlhanlı hükümdarlarının isteğine göre tahta çıkarılan veya tahtan indirilen Anadolu Selçuklu sultanları tarafından yönetilmiştir[683]. Bu dönemde Manavgat Kalesi'nin beyi de İlhanlı hükümdarı Gazan Han'ın hakimiyetini kabul etmiş ve Manavgat'ta onun adına 1299-1300 yılında sikke bastırmıştır. 1305-1315 yılları arasında İlhanlı hükümdarı Hudabende Muhammed adına yine Manavgat darphanesinde gümüş sikke basıldığı bilinmektedir[684].

Moğol hakimiyetinin zayıflamasıyla, Manavgat Kalesi'nin 1315 yılından sonra Karamanoğullarının ve Memlük devletinin hakimiyeti altında kaldığı ve 1320-1360 yılları arasında Karamanoğlu Bey'leri adına sikke bastırıldığı anlaşılmaktadır[685]. 1326 yılında ise Memlük sultanı Melik en-Nasır Nasıruddin Muhammed (1310-1341) adına Manavgat'ta sikke darp edilmiştir[686]. Şikari'nin, Karaman Bey'in, Mirza Bey, Kosun Bey, Hamid Bey ve Eretna Bey'in zırhlı 17.000 askeriyle önce Mud ve Gülnar'a gelip sonra Mamuriye Kalesi önünden

---

[680] İbn Bibi, 1996: 261-268; Yörük, 2019a: 139; Yıldız ve Öz, 2020: 21. Mahmut Öz, bu fetihten sonra Manavgat Kalesi ve çevresine Oğuz boylarından Beğdili – Beydili Türkmenlerinin yerleşmiş olduğunu ileri sürmektedir.

[681] Hellenkemper ve Hild, 2004: 133.

[682] Eflaki, 1973: 222.

[683] Yuvalı, 1996: 430. Gazan Han, Anadolu Selçuklu Sultanı II. Mesut'u 1298 yılında tahttan indirip III. Alaaddin Keykubat'ı tahta çıkarmıştır. 1302 yılında onu tahtan indirip son Anadolu Selçuklu sultanı olarak kabul edilen II. Mesut'u tekrar tahta çıkarmıştır.

[684] Targaç, 2021: 42-43. 2.3 cm. çapında ve 1.8 gr. ağırlığındaki sikkenin ön yüzünde: "*Allah/Lailahilla/duribe Manavgat/Muhammedun/Resulullah* (Allah'tan başka Tanrı yoktur, Manavgat'ta darp edildi, Muhammed Allah'ın elçisidir. Sikkenin arka yüzünde: "*es-Sultanü'l (A'zam)/Gıyasüd-dünya (veddin)/Hudabende Muhammed/ halledallahu mülkehu* (En büyük sultan Gıyaseddin Hüdabende Muhammed, Allah mülkünü daim kılsın; 1. Kontrmark üzerinde, EI-Mübarizi; 2. Kontrmark üzerinde ise Süleymanşehir (Beyşehir)" yazmaktadır.

[685] Öztürk ve Perk, 2011: 61. Pazarcık yerleşiminin neresi olduğuna ilişkin farklı görüşler mevcuttur. Mahmut Öz ve Ali Yıldız bugün ilçe merkezinde kalan ve köprünün doğusunda yer alan Pazar bölgesi olduğunu ve Yılmaz İzmirlier ise Manavgat Irmağı'nın denize döküldüğü yerde olabileceğini düşünmektedirler. Nuri Akbayar ise Osmanlı Yer Adları Sözlüğü'nde sayfa 113'te Pazarcı'yı Manavgat Merkez'e verilen isim olarak belirtmiştir. Saim Yörük'ün makalesinde de 1914 yılında Pazarcı yerleşiminin Manavgat kasabasının merkezi için Kalesi'nde zaten 1300-1315 yılları arasında sikke darp edilmiştir. 5 yıl sonra, 1320 yılında kale dışında sikke darp etmek için yeni bir darphane inşa edilmesi dönemin ve bölgenin tarihi sürecine uygun düşmemektedir. Ayrıca, Manavgat Kalesi ve yakın çevresinde yaptığımız araştırmalar neticesinde Manavgat Kalesi dışında herhangi bir tarihi yapı kalıntısına rastlanılmamıştır. Bu durumda darp yeri Manavgat ve Pazarcık olarak görülen sikkelerin aynı yerde basıldığı ve iki yerleşim adının da aynı yer olduğu ileri sürülebilir.

[686] Öztürk ve Perk, 2011: 59. Bu sikkeler, Haluk Perk Müzesi koleksiyonunda yer almaktadır.

Manavgat diyarına geldiğini[687] belirtmiş olması da Manavgat Beylerinin çoğunlukla Karamanoğullarına yardım ettiği ve onların himayesinde özerk bir beylik olduğunu doğrulamaktadır. Manavgat Kalesi ve çevresinin, 14. yüzyılda, Manavgat Beyleri olan Emir Şah oğlu Muhammed Bey (ö.1365) ve Resul Bey (ö.1369) adında Türk beyleri tarafından yönetilmiş olduğu bilinmektedir[688].

1361 yılında Kıbrıs Kralı I. Peter, Antalya'yı fethedince Manavgat ve Alanya beyleri, Antalya'ya elçilerini gönderip krala her yıl sabit bir miktar para ödemeye ve kasabalarına sancaklarını dikmeye söz vermişlerdir[689]. Aradan 1 yıl sonra Manavgat ve Alanya Bey'lerinden yardım alan Teke Beyliği, Antalya'ya saldırılar düzenlemeye başlamış ve bu saldırlar ardından Kral I. Peter'in donanma komutanı Moustry, 1366 yılında, önce Alanya Limanı'na saldırmış, arkasından sahil boyunca Manavgat Kalesi'ne gelmiş ve buradaki kadırgaları yakmıştır[690]. Karşılıklı bu saldırılarla geçen süre içinde Karamanoğlu Alaaddin Ali Bey (1359-1398), Antalya, Alanya ve Manavgat Emirlerinden yardım alarak Kıbrıs Krallığı'na sürekli saldırılar düzenlemiştir[691]. Tekeoğlu Mehmet Bey'in 1373 yılında, Antalya'yı Kıbrıs Krallığı'nın elinden yeniden aldıktan sonra[692] Manavgat, yeniden Türk hakimiyetine girmiştir.

Osmanlı padişahı II. Murad zamanında 1423 yılında Manavgat Kalesi ve çevresindeki kırsal yerleşimler, kesin olarak Osmanlı hakimiyetine girmiştir[693]. 1450 yılında II. Murat zamanında tutulan tımar defterinde, Manavgat ve çevresinin tımar gelirlerinin, Beylerbeyi Rüstem Paşa'ya verildiği kaydedilmiştir[694]. Manavgat, 1455 yılında hazırlanan Tahrir Defterinde, ayrı bir subaşılık olarak Teke Sancağı ile kaydedilirken[695], 1471 yılında Alanya'nın Osmanlı İmparatorluğu topraklarına katılmasıyla beraber[696] Alaiyye Sancağı'na bağlı bir nahiye haline getirilmiştir[697]. 1511 yılında Manavgat, tekrar ayrı bir sancak haline getirilmiş ve kısa bir süre sonra 1522 yılında, Alanya ile birleştirilerek *Alaiyye ve Manavgad Sancağı olarak* Anadolu Vilayetine bağlanmıştır. 1530 yılından 1868 yılına kadar, Alanya

[687] Güç, 2016: 37.
[688] Bu Beylerin mezar sandukaları, bugün Side Arkeoloji Müzesi'nde sergilenmektedir.
[689] Makhairas, 1932: 109.
[690] Yıldız ve Öz, 2020: 47.
[691] Tekindağ, 1954: 161-165.
[692] Makhairas, 1932: 343-345; Bozkuş, 2018: 141-143.
[693] Yörük, 2019a: 140; Yörük, 2019b: 592. Bu tarihlerde Manavgat Kazası'nın sınırları, batıda Köprü Çay ile Teke Sancağı'ndan, doğuda Manavgat Irmağı ile Alanya Sancağı ve Akseki Kazasından doğal sınırlarla ayrılmıştır. Kuzeyde İbradı ve güneyinde Akdeniz olarak sınırlandırılmıştır.
[694] Yıldız ve Öz, 2020: 51.
[695] Yörük, 2019a: 146.
[696] Erdoğru, 2013: 21.
[697] Güçlü, 2020: 155.

Sancağı'na bağlı kaza statüsünde iken 1923 yılındaki idari düzenlemeler ile Antalya'ya bağlanmıştır[698].

Manavgat Kalesi, mimari kütle bakımından üç farklı dönem ve oturum alanı açısından iki farklı yöneliş teşkil ettiğinden plan özellikleri ayrı ayrı incelenmiştir. Roma dönemi sur kalıntıları üzerine Bizans döneminde moloz taşlarla surlar inşa edilmiştir. Bu Kale yaklaşık 92x27 m. dış ölçülere sahip, doğu-batı doğrultulu uzanan ve simetrik olmayan dikdörtgen bir alan üzerine inşa edilmiştir. Kalenin kuzey cephesinde kalınlıkları değişmekle birlikte yaklaşık 8 adet payanda yer almaktadır. Güney cepheye ait sur duvarının büyük bölümü yıkılmış ve temel izleri de yan yana inşa edilen konutlarının altında kalmıştır. Roma Kalesi'nin doğu cephesine Bizans döneminde, yüksek bir kule ile dikdörtgen planlı bir yapı eklenmiştir.

Roma ve Bizans Kalesi'nin hemen güneyinde yer alan ve Anadolu Selçuklu Surları olarak adlandırılan Türk dönemi yerleşim alanı, yaklaşık 132x106 m. dış ölçülere sahip doğu-batı doğrultulu uzanan dikdörtgen bir alan üzerine oturmaktadır. Yaklaşık 1.90 m. duvar kalınlığına sahip olan Türk dönemi surlarının batı yönde 15.00 m., doğu yönde 11.00 m. ve güney yönde ise 2.10 m. uzunluğundaki kısımları günümüze ulaşmıştır. Türk yerleşimini çevreleyen surların kuzey duvarını ise Roma Kalesi'nin güney sur duvarı oluşturmaktadır. Çok az bir kısmı günümüze ulaşan sur duvarlarında herhangi bir açıklık ya da payanda izi tespit edilememiştir. Anadolu Selçuklu Sur duvarları, harç katkılı irili ufaklı kaba yonu moloz taşların düz istiflenmesi yöntemiyle inşa edilmiştir. Manavgat Kalesi'nde gerçekleştirilen yerinde inceleme ve tespit çalışmaları sırasında, herhangi bir süsleme unsuruna rastlanmamıştır.

3.2.3.2. Alara Kalesi

Alara Kalesi'nin Selçuklu sultanı I. Alaaddin Keykubad tarafından, Alanya Kalesi'nin fethinden 1 ay sonra, 1221 yılında savaşılmadan alındığı ve Alara Han'ın 1231 yılındaki inşaatı sırasında bazı onarımlar ve yeni eklenen yapılarla adeta yeni baştan inşa edildiği belirtilmektedir[699]. İbn Bibi, Alara Kalesi'nin inşa edildiği tepenin fiziki yapısı, kale komutanı ve kalenin fetih süreci hakkında bilgiler vermiştir. Kayalık tepeyi, yüksek ve sarp olması bakımından Kaf Dağı ile karşılaştırmış ve kale surlarının harap olduğundan bahsetmiştir.

---

[698] Yörük, 2019a: 152-159; Yörük, 2019c: 389-412.

[699] Lloyd ve Rice: 1989: 75; Yetkin, 1970: 77-19; Yavuz, 1976: 188; Eravşar, 2017: 524; Karademir, 2018: 76. Alara Kalesi'nin asıl giriş kapısının sağ üst köşesindeki sur duvarı üzerinde, küçük kare pano içine yazılan iki adet kitabe mevcuttur. Bazı satırları silinen birinci kitabede Ebu el Feth, ikinci kitabede ise Büyük Sultan, Sultanların Sultanı yazmaktadır. Kitabeler üzerinde yazan bu ifadelerden, Alara Hanı'nı da yaptıran Selçuklu sultanı I. Alaaddin Keykubat adına yazıldığı düşünülmektedir.

Fakat kale içindeki ve dışındaki yapıların Türk dönemindeki kullanımı ve inşa süreci hakkında hiçbir bilgi aktarmamıştır[700].

Alara Kalesi'nin sur duvarları ve sur içinde yer alan yapılar, inşa edildiği kayalık tepenin fiziki yapısına uygun olarak tasarlanmıştır. Alara Kalesi, kayalık zeminin ve eğimin kısmen azaldığı düz noktalara, doğu-batı yönünde inşa edilen sur duvarları ile aşağıdan yukarıya doğru, üç bölüme ayrılmıştır. En altta, surlarla çevrelenmiş Dış Kale, onun üstünde kayalık tepenin orta kısmını batı uçtan doğu uca kadar devam eden ve güney yamacı ikiye bölen Orta Kale ve tepenin zirvesinde, surlarla çevrelenmiş bir İç Kale mevcuttur (Şek. 9-13). Dış Kale surları, Alara Çayı kenarından başlayarak kayalık tepe üzerindeki yerleşmenin aşağı kısmını en dışarıdan kuşatmaktadır. Orta Kale'ye, tepenin güneybatı eteklerinden başlayan kayaya oyulmuş tonoz örtülü ve taş basamaklı bir dehliz ile ulaşılmaktadır. Orta Kale'deki yapıların girişten itibaren birbiri ardınca sıralı bir biçimde konumlanması ve kazı çalışmaları sırasında asker muskasının bulunması, bu bölümün askeri amaçlı güvenliği sağlayan özel bir bölge olduğu düşünülmektedir[701].

Orta Kale'den İç Kale'ye ulaşım ise, yine çoğu zaman anakayaya oyulmuş taş başmaklarla sağlanmıştır. Kale girişleri, geçiş güvenliğini sağlamak amacıyla, tonoz örtülü kulevari büyük mekanların bir cephesine açılan, sivri kemerli küçük kapılarla sağlanmıştır. Sur duvarları, dikdörtgen planlı, tonoz örtülü kuleler ve üçgen köşeli burçlarla güçlendirilmiştir. Sur duvarları üzerinde, kırmızı boyalarla sıva üzerine çizilen kesme taş taklidi şeritler görülmektedir.

Kayalık tepeyi çevreleyen surların ve burçların büyük bölümü, Dış Kale'deki yapıların tamamı, Orta Kale'deki askeri nitelikli mekanlarının çoğu, İç Kale'nin güneybatısındaki yönetim yapılarının çoğu, orta alandaki hamam ve doğusundaki köşk yapıları, Selçuklu Sultanı I. Alaaddin Keykubad döneminde inşa edilmiştir. Zamanla ticaret yollarının yön değiştirmesi, hastalık, salgın vb. nedenlerden ötürü, Alara Kalesi ve yakın çevresinin öneminin azaldığı ileri sürülmektedir. Alara Kalesi'nin 17. yüzyılın sonlarına doğru Sultan IV. Mehmet (1648-1687) zamanında terk edildiği ve yerleşimin, güneye doğru denize yakın noktalara kaymış olduğu düşünülmektedir[702]. Evliya Çelebi, 1671 yılında, Alara Kalesi'nin terk edilmiş olduğunu, içinde insanın yaşamadığını, daha önceleri içinde kış günlerinde Türkmenlerin yaşadığını ve çevresinde bir mezarlığın bulunduğunu belirtmiştir. Alara

[700] Bibi, 1996: 268-270.
[701] Eravşar, 2011: 204.
[702] Yetkin, 1970: 77; Altun, 1989b: 342; Konyalı, 2011: 371-377; Karademir, 2019: 565.

Köyü'nün ise, Alanya'ya bağlı 60-70 kadar Müslüman evinden oluştuğundan ve bir de camisinin olduğundan bahsetmiştir[703].

3.2.3.3. Değerlendirme

Anadolu Selçuklu devleti zamanında I. Aladdin Keykubat döneminde, güney sahillerinin emiri olan Mübarizedin Ertokuş, 1225 yılında doğu Antalya bölgesindeki Bizans ve Ermeni Prensliklerine bağlı yerleşmelerin hepsini kısa sürede savaşmadan almış ve Anadolu Selçuklu devletinin hakimiyeti altında yönetmiştir. Bu fetihlerden hemen sonra, Teke Karahisarı, Manavgat Kalesi, Alara Kalesi ve Selinus Kalesi'ne bir görevli komutan veya yönetici bey atanmıştır. Kontrol altına alınan diğer yerleşmelerin hiçbirine bir yönetici atanmamış ve yerleşmelere planlı bir halk iskanı söz konusu olmamıştır. Yerleşmelerin kontrolü ele geçirildikten sonra, Bizans ve Ermeni yöneticilerin kaledeki görevlerine son verildiğini ve bu yerleşmelerin Anadolu Selçuklu döneminde Türk hakimiyetinde vergiye bağlanmış olduğunu düşünmekteyiz. Karamanoğlu döneminde 14. yüzyılda antik kentler ve kalelerin çevresinde gerçekleşen yoğun Türkmen iskanı sonucu, yerleşme içerisinde yaşayanların çoğunun ya bölgeyi terk ettiği ya da zamanla Türk nüfusu içerisinde eriyip kaybolduğu ileri sürülebilir.

1221 yılında Alara'dan hemen sonra fethedilen Manavgat Kalesi'nin fiziksel olarak genişlemesi ve tarihi açıdan önem kazanması, Anadolu Selçuklu devleti ve Karamanoğlu Beyliği döneminde gerçekleşmiştir. Manavgat Kalesi ve Alara Kalesi'nin sur duvarlarının I. Alaaddin Keykubat döneminde genişletildiği ileri sürülmektedir[704]. Kalenin güneyindeki düzlük alanı dört yandan çevreleyen ve Türk döneminde inşa edilen sur duvarları, malzeme-teknik bakımından Alanya ve Alara Kale'lerindeki sur duvarlarının harç katkılı moloz taş işçiliğine çok benzemektedir.

Selçuklu Surlarının çevrelediği alan, günümüzde beton binalar ve iki katlı bazı kagir konutlardan oluşan yerleşim bölgesi olduğundan, surların büyük oranda yıkılmış olduğu tespit edilmiştir. Bu yoğun modern yerleşim dokusuna karşın surların, doğu, batı ve güney yönde bazı kısımlarının hala ayakta kaldığı görülmektedir. Bu alan içinde yer alan Türk mezarlığında ve mezarlığın güneyinde, Side Müzesi tarafından 2007 yılında bir kazı çalışması gerçekleştirilmiştir. Kazı çalışmaları sırasında mezarlığın güneyinde, bir binanın temeli altında kalan ve bir kısmı görülebilen güney sur duvarının kalıntıları ortaya çıkarılmış ve koruma altına alınmıştır. Kazılar sonucunda ortaya çıkarılan mermer mezar taşları ve sandukaları, Side Müzesi'ne taşınmıştır.

---

[703] Evliya Çelebi, 2011: 171.
[704] Hellenkemper ve Hild, 2004: 242.

1361-1372 yılları arasında Türkler, Kıbrıs Krallığı yönetimindeki Antalya'ya hem karadan hem denizden defalarca saldırılar düzenlemiş, ardından anlaşmalar yapılmış ama anlaşmalar kısa sürede bozulmuştur. Bu tarihlerde Manavgat Kalesi ve çevresindeki Türkmen yerleşimlerinin tarihsel süreci, Antalya ve Alanya ile paralel ilerlemiştir. Karamanoğulları himayesindeki Alanya ve Manavgat Beyleri, Kıbrıs Krallığı yönetimindeki Antalya'ya saldıran Teke Beyliği'ne sürekli yardımda bulunduğu göz önüne alındığında, Manavgat Kalesi'nin, Kıbrıs Krallığının hakimiyeti altında 1 yıldan daha az bir süre kalmış olduğu ileri sürülebilir.

Manavgat Kalesi'nde gerçekleştirilen inceleme ve araştırmalar sonucunda surlarla çevrili kale yerleşimi içinde ve yakın çevresinde, kilise veya camiye ait olabilecek herhangi bir dini yapı tespit edilememiştir. Geç Orta Çağ Türk döneminde beylik merkezi olan Manavgat Kalesi ve yakın çevresindeki kırsal yerleşmelerin, verimli tarım arazileri ve hayvancılık için uygun tepelere sahip olması ve her hafta kurulan geniş pazarı sayesinde, ticari potansiyeli yüksek olan bir yerleşimde Cami, mescit, medrese, hamam, han ya da diğer önemli yapı türlerinin olmaması, dikkat çekicidir.

Alara Kalesi ve yakın çevresinin, bugünkü mimari veriler ve kazılarda ele geçirilen küçük buluntular ışığında, Roma, Bizans, Kilikya Ermeni Krallığı, Selçuklu ve Osmanlı dönemlerinde uzun bir süre kullanıldığı bilinmektedir. Alara Kalesi ve yakın çevresinin, Ermeni Krallığı döneminde küçük bir yerleşim sahasına sahip olmasına karşın, imar faaliyetleri açısından en önemli sürecinin, I. Alaaddin Keykubat döneminde gerçekleştiği bilinmektedir[705]. Alara Kalesi, 1231-1232 yılları arasında Selçuklu döneminde gerçekleşen imar faaliyetleri neticesinde, Dış Kale, Orta Kale ve İç Kale biçiminde üç kademeli olarak tepenin zirve noktasına doğru surlarla çevrelenmiştir. Alara Kalesi, Aşağı Kale, Orta Kale ve İçkaleden oluşan bir düzenlemeye sahip olması ile şehir statüsünde olan Alanya Kalesi'nin küçük ve kırsal modeli gibi tasarlanmıştır (Şek. 9-13). Dış Kale, sivil yaşam ve üretim; Orta Kale askeri amaçlı ve İç Kale ise, köşk yapıları ve hamam yasıyla sadece sultana özgü bir kullanım için ayrıldığı görülmektedir.

Kalenin güney eteğindeki düzlük alanda, nehir kıyısında yer alan Dış Kale yapıları, Mescit, Hamam, Demirci Atölyesi, İşlikler, Tonozlu Yapı ve işlevi saptanamayan diğer yapılar, burada küçük bir kırsal yerleşiminin odak noktası olduğunu kanıtlamaktadır. Bu köyde yer alan işlik ve atölyelerin ticari üretim açısından hemen yakındaki Alara Han ile bağlantılı olduğu ileri sürülebilir. Alara Kalesi'nin, hem yakın çevresinde yaşayan halkın hem

[705] Karademir, 2019: 565.

de ticaret yolu kavşağı üzerinde yer alan Alara Han'ın, askeri anlamda güvenliğini sağladığı görülmektedir.

Kuzeyden güneye doğru, yüksek Toros Dağları arasından kıvrılarak derin bir vadi oluşturan ve Alara Mahallesi içinden geçerek denize dökülen Alara Çayı'nın doğu kıyısında oluşan düzlük alan ve yalçın tepenin dik fiziki yapısının verdiği güvenlik duygusu, buraya yerleşim tercihi açısından ilk sırada olduğunu düşünmekteyiz. Deniz kıyısından kuzeye doğru yer yer küçük tepeciklerin bulunduğu düz bir ovanın sonunda aniden, sert ve dik bir şekilde yükselen dağ sırasının başladığı ilk kayalık tepe üzerine inşa edilen Alara Kalesi'nin konum itibariyle çok stratejik bir noktada yer aldığı görülmektedir. Tepenin hemen batı kıyısından geçen ve ovayı ikiye bölen Alara Çayı'na hakim olan bu tepe üzerine, bilinçli ve planlı bir yerleşim modeli tasarlanmıştır. Güneyindeki düz ovayı denize kadar görebilen bu yalçın tepenin üç tarafının da çok dik ve derin uçurum olması, güney yamacın ise, sarp ve çok eğimli kayalık bir fiziki yapıya sahip olması, kale surlarının ve içindeki yapıların konumlanmasında belirleyici olduğu görülmektedir. Alara Kalesi'nin inşa edildiği tepenin bu fiziki yapısıyla, kule ve burçlarla tahkim edilmiş üç bölümlü yüksek sur duvarları bakımından, fethedilmesi neredeyse imkansız, korunaklı ve güvenli bir yerleşim tasarımı ile geç Orta Çağ Türk döneminin klasik kale örneklerinden birini temsil ettiğini düşünmekteyiz.

3.2.4. Geç Orta Çağ Türk Döneminde Kullanılmayan Kaleler-Garnizonlar

3.2.4.1. Antiochia ad Gragum Kral Koyu Kalesi

Kral Koyu Kalesi, Antiochia ad Gragum antik kentin hemen batısındaki Kral Koyu limanı yanından yükselen sarp kayalık tepe üzerine 11. veya 12.yüzyılda garnizon olarak inşa edilmiştir. Kral Koyu Kalesi, 1225 yılında, güney sahillerinin komutanı olan Antalya Valisi Mübarizeddin Ertokuş tarafından savaşmadan alınmıştır. İbn Bibi'nin, 1225 yılındaki kale fetihleri sırasında, alınan malları ve mülkleri korumak için her yere bir kale komutanı ve naib tayin ettiğini belirtmiş olmasına karşın[706] buraya bir komutan atanıp atanmadığı hakkında bilgi verilmemiştir. Kral Koyu Kalesi, bir süre tekrar Ermeni Krallığı'nın yönetimine geçmiş olsa da 1332 yılından sonra Karamanoğlu hakimiyetinde kalmış[707] ve kalenin Ermeni Krallığı dönemi son bulmuştur. Kale alındıktan sonra yöneticisi olan Ermeni Prensi Constance'nin[708] Selinus Kalesi'nin yöneticileri ile birlikte Kilikya Ermeni Krallığı'nın merkezi olan Adana veya Tarsus'a gitmiş olduğu ileri sürülebilir.

3.2.4.2. Değerlendirme

Kral Koyu Kalesi, Antiochia ad Gragum antik kentine bağlı olarak, kentin batısındaki doğal limanın yanında yüksek bir tepe üzerinde kurulmuştur. Kalenin 1225 yılında savaşmadan alındıktan sonra[709] Sillyon'da olduğu gibi burada da küçük bir askeri gruptan oluşan garnizon kurulup kurulmadığı hakkında hiçbir bilgi bulunmamaktadır. Kalede yaptığımız araştırma ve inceleme çalışmaları neticesinde, geç Orta Çağ Türk dönemine ilişkin herhangi bir yapı veya yerleşme izine rastlanmamıştır. Ermeni Krallığı döneminde garnizon olarak inşa edilen bu kaleye, Anadolu Selçuklu devleti zamanında bir komutan atanarak garnizon niteliğinde kullanılmadığını düşünmekteyiz. Kral Koyu Kalesi'nin bağlı bulunduğu Antiochia ad Gragum antik kenti içerisinde yaşayan az sayıdaki nüfusun yaşadığı köy ile birlikte, merkez Selinus Kalesi'ne bağlı olarak yönetilmiş olduğunu düşünmekteyiz. Antik kentin ve Kral Koyu kalesinin içerisine yerleşilmemiş olsa da kalenin hemen kuzeyindeki eğimli ve teraslı bölgenin güney yamacına Endişegüney Köyü'nün kurulmuş olduğu görülmektedir.

[706] Bibi, 1996: 354.
[707] Hild ve Hellenkemper, 1990: 192.
[708] Duggan, 2011: 221-228.
[709] Bibi, 1996: 354.

3.2.5. Geç Orta Çağ Türk Döneminde Kullanılan Liman Yerleşmeleri

3.2.5.1. Charadros Liman Yerleşmesi

Charadros liman yerleşmesinin geç Orta Çağ Türk dönemindeki adı Kaledran, günümüzde ise Yakacık'tır. Gazipaşa ilçesinin ve bu çalışmanın doğu sınırını oluşturan liman yerleşmesinin ortasından geçen akarsuyun adı ise yine Kaledran Çayı olarak bilinmektedir. Kaledran bölgesinin 1225 yılında, Selçuklu devletinin Antalya Valisi ve Sahil Emiri Mübarizeddin Ertokuş'un, Antalya'nın doğu bölgesindeki antik kentleri, kaleleri ve liman yerleşmelerini aldığı sırada Selçuklu hakimiyetine girmiş olduğu[710] bilinmektedir. Selçuklu devletinin yıkılması ardından Gazipaşa'nın doğu sahillerinin, bir süre Ermeni Prenslerin kontrolünde kaldığı; fakat 1335 yılından sonra Karamanoğlu Beyliğinin hakimiyetine girdiği belirtilmektedir[711]. Karamanoğlu Alaaddin Ali Bey döneminde (1359-1398), 1367 yılında Kıbrıs Krallığı ile Silifke'deki Kız Kalesi'nde (Grigos) yaşanan savaşın ardından, Gazipaşa bölgesindeki kıyı yerleşmelerin Karamanoğlu Beyliğinin hakimiyetine[712] girdiği görülmektedir. Bu dönemde Kaledran bölgesinin de Karamanoğlu Beyliği'nin kontrolünde kaldığı görülmektedir.

3.2.5.2. Değerlendirme

Kaledran bölgesindeki Yakacık Limanı, Gazipaşa ile Anamur arasındaki kıyı bölgesinin ortasında yer alan doğal bir koy üzerine kurulmuştur. Yakacık Liman yerleşmesinin kuzeyindeki Kaledran Çayı'nın kenarına 13. yüzyılın ikinci yarısında Selçuklu döneminde bir köprü ve köşk[713]; Karamanoğlu Beyliği döneminde ise depo işlevi de gören bir han[714] inşa edilmiş olduğu belirtilmektedir (Şek. 17). Geç Orta Çağ Türk dönemi yerleşmesinin ise hanın yakın çevresindeki eğimli tepelerin eteklerine kurulmuş olduğu görülmektedir. Kaledran (Charadros) bölgesinin ve limanın 1225 yılında Selçuklu hakimiyetine girmiş olduğu[715], Gazipaşa bölgesinin doğu sahillerinin ise 1335 yılından sonra Karamanoğulları Beyliği'nin hakimiyetine girdiği[716] belirtilmektedir. Alaaddin Ali Bey döneminde (1359-1398) 1367 yılında Kıbrıs Krallığı ile yapılan Silifke'deki Kız Kalesi (Gorigos) Savaşı sırasında[717] korunaklı doğal bir koy içerisinde yer alan limanın, gemiler için

[710] Bibi, 1996: 354.
[711] Tekindağ, 1954: 161-163; Yıldız, 2009: 24.
[712] Tekindağ, 1954: 168.
[713] Redford, 1998: 82-84.
[714] Kılıç, 2021: 273.
[715] Bibi, 1996: 354.
[716] Yıldız, 2009: 24.
[717] Tekindağ, 1954: 168-174; Şikari, 2016: 134-135. Eravşar, Anamur sınırları içerisinde bulunan ve sahil kıyısındaki kayalık bir burun üzerine inşa edilen Melleç Hanı'nın da Alanya'nın fethinden önce, Selçuklu

korunaklı bir sığınma yeri ve tedarik imkanı sunmuş olmasından dolayı kullanılmış olduğu önerilebilir.

döneminde tüccarların mallarını muhafaza ettikleri bir antrepo olarak kullanılmış olabileceğini belirtmektedir. Bkz. Eravşar, 2017: 97-100.

3.2.6. Geç Orta Çağ Türk Döneminde Kullanılmayan Liman Yerleşmeleri

Çalışma kapsamında ele alınan ve doğu Antalya bölgesinin sahil kıyısında yer alan Kynosarion, Aunesis, Kestros ve Nephelion liman yerleşmelerinin Arap Akınları zamanında terk edildiği[718] bilinmektedir. Bu liman yerleşmeleri arasında Magydos[719], Kibyra[720] ve İotape'deki[721] yerleşmelerin, Arap Akınlarından sonra yeniden devam ettiği görülmektedir. 1225 yılında, Selçuklu devletinin Sahil Emiri Mübarizeddin Ertokuş'un, Antalya'nın doğu bölgesindeki antik kentleri, kaleleri ve liman yerleşmelerini aldığı sırada bu liman yerleşmelerinin Selçuklu hakimiyetine girmiş olduğu[722] belirtilmektedir. Bu küçük liman yerleşmelerinin tamamında yürüttüğümüz araştırma ve inceleme çalışmaları sırasında, Selçuklu ve Beylikler döneminde inşa edilen herhangi bir yapı ya da yerleşme görülmemiştir.

3.2.6.1. Değerlendirme

İbn Bibi 1207-1221 yılları arasında Antalya ile Alanya Kalesi arasındaki fetih sürecini anlatırken sadece Alara Kalesi'nden bahsetmiş, Gazipaşa'dan Antalya'ya kadar olan hiçbir yerleşmenin fetih sürecinden bahsetmemiştir. Bölgenin en önemli iki merkezi olan Antalya ve Alanya Kalesi, uzun süren bir kuşatma ve savaş sonrasında fethedilmiştir. Bu kuşatmalar ve savaş sonrasında galip gelen Selçuklu devletinin Antalya ve Alnaya gibi iki önemli merkezi fethettikten sonra, bölgedeki birçok yerleşmenin terk edilmiş olduğu düşünülebilir. Terk edilmeyen yerleşmeleri ise 1225 yılında sahil emiri Mübarizeddin Ertokuş'un Selçuklu devleti adına savaş yapmadan almış olması[723], yerleşmelerin Selçuklu devletine karşı koyabilecek güçte olmadığı ileri sürülebilir. Fetih sonrası yerleşmelere yönetici atandığını belirten İbn Bibi, hangi yerleşmeye kimlerin atandığı konusunda hiçbir bilgi aktarmamıştır.

Doğu Antalya bölgesinin sahil kıyısında yer alan liman yerleşmeleri arasında Magydos[724] ve Kibyra'nın[725] 12. yüzyıl Türk akınlarına kadar; İotape'deki yerleşmenin ise 13. yüzyıl ilk yarısına kadar, Alanya Kalesi'nin Prensi Kyr Fard tarafından idare edilen[726] küçük bir köy yerleşimi olarak devam ettiği anlaşılmaktadır. 1225 yılında Sahil Emiri Mübarizeddin Ertokuş'un, Antalya'nın doğu bölgesindeki tüm yerleşmeleri aldığı sırada bu limanların Selçuklu hakimiyetine girmiş[727] olduğu anlaşılmaktadır fakat bu tarihten sonra bu liman

[718] Hild ve Hellenkemper, 1990: 301, 366; Doğan, 2006: 136; Doğan, 2007: 538-539.
[719] Hellenkemper ve Hild, 2004: 701.
[720] Nolle, 1987: 376-377; Hellenkemper ve Hild, 2004: 629-630.
[721] Hild ve Hellenkemper, 1990: 275-276; Karamut ve Türkmen: 1997: 294; Duggan, 2011: 221-228.
[722] Bibi, 1996: 354.
[723] Bibi, 1996: 116-119, 167, 254-270, 354.
[724] Hellenkemper ve Hild, 2004: 701.
[725] Nolle, 1987: 376-377; Hellenkemper ve Hild, 2004: 629-630.
[726] Hild ve Hellenkemper, 1990: 275-276; Karamut ve Türkmen: 1997: 294; Duggan, 2011: 221-228.
[727] Bibi, 1996: 354.

yerleşmeleri hakkında herhangi bir bilgi mevcut değildir. Ermeni Prenslerin elinde bulunan Alara, Alanya, Selinus ve Antiochia ad Gragum gibi önemli yerleşmelerin yöneticilerinin ölmesi ya da Anadolu'daki diğer bölgelere tayin edilmesinden[728] kısa bir süre sonra bu liman yerleşmelerinde yaşayan az sayıdaki nüfusun diğer yerleşmelere taşınmış olduğu ileri sürülebilir.

Karamanoğlu Alaaddin Ali Bey döneminde (1359-1398) 1367 yılında Kıbrıs Krallığı ile Silifke'deki Kız Kalesi'nde yapılan savaştan sonra, Kız Kalesi'nden İskenderun'a kadar olan Gayrimüslimlerin yaşadığı birçok kıyı kalesinin harap edildiği[729] belirtilmektedir. Bu tarihi verilere dayanarak doğu Antalya bölgesindeki bu küçük liman yerleşmelerinin 14. yüzyılın sonunda tamamen terk edilmiş olduğu önerilebilir. Nitekim 1455 ve 1475[730] yıllarında düzenlenen tahrir defterlerinde kıyıdaki bu küçük liman yerleşmelerinin hiçbirinin adının geçmiyor olması, bu düşünceyi destekler niteliktedir.

Magydos liman yerleşmesinin, deniz kenarında düz bir alan üzerine kurulmuş olduğu ve yapıları çevreleyen güçlü surlara sahip olmadığı görülmektedir. Antalya Kalesi'nin 1207 ve 1216 yıllarındaki Selçuklu fethi sırasında Magydos limanının kullanılıp kullanılmadığı hakkında günümüz verileri üzerinden fikir yürütmek oldukça güçtür. Türk fethi öncesinde çok küçük bir fiziki kullanım alanı ile az bir nüfusun yaşadığı önemsiz bir liman yerleşmesi olduğu anlaşılmaktadır. 12. yüzyılda terk edilmiş olması, sahil kenarında korunaksız küçük bir liman olması ve çevresinin bataklık alanlara sahip olması gibi etkenlerden ötürü, geç Orta Çağ Türk döneminde Magydos limanına yerleşilmediği ileri sürülebilir.

Kibyra liman yerleşmesinin, I. Alaaddin Keykubat'ın 1221 yılında Alanya ve Alara Kalesi'ni fethettiği sırada terk edilmiş olduğu ileri sürülebilir. Irmak kenarında yüksek ve sarp bir kaya üzerine inşa edilen Alara Kalesi ve çevresi, yerleşme için tercih edilmiş, hemen güneyinde deniz kenarındaki alçak kayalık üzerinde yer alan Kibyra liman yerleşimi, denizden ve karadan yapılacak olan saldırılara açık olması dolayısıyla güvenlik zafiyeti oluşturacağı nedeniyle tercih edilmediği düşünülebilir.

Aunesis liman yerleşmesi, dağların denize inmeye başladığı noktada, sahil üzerinde çok küçük bir alana kurulmuştur. Türk akınlarından çok önce terk edilmiş çok küçük bir liman olması, korunaksız bir yerleşme alanına sahip olması ve yakınında herhangi bir su kaynağının bulunmaması, gibi etmenlere bağlı olarak bu limanın, geç Orta Çağ Türk döneminde yerleşim açısından tercih edilmeme gerekçeleri olarak ileri sürülebilir.

---

[728] İbn Bibi, 1996: 266-270; Konyalı, 2011: 61-66.
[729] Tekindağ, 1954: 168-174; Şikari, 2016: 134-135.
[730] Tahrir Defterlerindeki köy isimleri ile ilgili Bkz. Karaca, 2002: 70-162 ve Erdoğru, 2013: 29-72.

İotape liman yerleşmesinin, doğal bir koyun üç tarafına kurulmuş olduğu ve yukarıda da bahsedildiği gibi 1221 yılına kadar yerleşmenin devam etmiş olduğu görülmektedir. Denizden yüksek olmayan çok küçük bir akropolise sahip olması, kara tarafından saldırıya çok açık olması, kara tarafının yerleşmeye uygun olmayan kayalık yükselti olması ve çevresinde herhangi bir akarsu kaynağının veya tarım için uygun bölgenin bulunmaması gibi etmenlerin, geç Orta Çağ Türk döneminde İotape limanına yerleşme açısından tercih edilmemesinin gerekçeleri olarak düşünülebilir.

Kestros ve Nephelion liman yerleşmeleri birbirine çok yakın ve benzer şekilde denizden çok dik yamaçlar biçiminde yükselen bir tepe üzerinde kurulmuştur. İki liman yerleşmesinin de Türk akınlarından çok önce terk edilmiş olması, herhangi bir sur duvarı ile çevrelenmediği için korunaksız bir yerleşme alanına sahip olması ve yakınında herhangi bir su kaynağının bulunmamasından dolayı, geç Orta Çağ Türk döneminde yerleşim açısından tercih edilmediği düşünülebilir. Yerleşmelerin yaklaşık 1-2 km. doğusundaki tepelerin güney yamaçları, küçük bir akarsu ile, tarım ve hayvancılık için uygun alanlar sunması sayesinde Türk kırsal yerleşmeleri açısından tercih edildiği görülmektedir.

3.2.7. Geç Orta Çağ Türk Döneminde Kullanılmayan Köy ve Kırsal Yerleşmeler

Doğu Antalya bölgesinde yer alan Lyrboton Kome, Uzunkale, Naula Kome, Kahbebağ, Juliosebaste, Augai ve bunların dışında kalan tüm köy ve çiftlik evlerinden oluşan kırsal yerleşmelerin, yukarıda da değinildiği gibi Arap Akınları zamanında terk edildiği ve yeniden yerleşilmediği bilinmektedir. Kızılcaşehir Kalesi köy yerleşmesinin ve Manavgat Yavrudoğan Mağara Kilisesi'nin ise 12. yüzyıl ortasında Türk Akınları sırasında kurulmuş olduğu görülmektedir. Bu köy ve kırsal yerleşmelerde yürüttüğümüz yerinde inceleme ve araştırma çalışmaları sırasında, Anadolu Selçuklu ve Beylikler döneminde inşa edilmiş herhangi bir yapı veya yerleşme tespit edemedik.

3.2.7.1. Değerlendirme

Hellenistik, Roma ve Bizans döneminde kurulan büyük köylerin, yüksek noktalarda surlarla çevrelenmesine karşın yukarıda da değinildiği gibi Arap Akınları sırasında terk edildiği ve bu köylerin yeniden yerleşim görmediği bilinmektedir. Yaptığımız inceleme ve araştırma çalışmaları sırasında bu köy yerleşmelerinin içerisine herhangi bir Türk yapısı inşa edilmediği görülmüştür fakat, köylerin tamamının yakın çevresinde, geç Orta Çağ Türk döneminde köylerin kurulmuş olduğunu tespit ettik.

Lyrboton Kome, Uzunkale, Pisarissos, Augai, Naula Kome, Kahvebağ ve Jüliosebaste köy yerleşmeleri, Lyrboton Kome'ye benzer şekilde Türk akınlarının çok öncesinde terk edilmiş olduğu görülmektedir. Bu köy yerleşmelerinin terk edildiği için, geç Orta Çağ Türk döneminde yerleşmeye etki edecek herhangi bir rollerinin kalmamış olduğu düşünülebilir. Hellenistik, Roma ve Bizans döneminde kurulan köy yerleşmelerinin etrafında kurulan geç Orta Çağ Türk dönemi köylerinin, fiziki coğrafyanın yaşam biçimine uygunluk ilişkisini doğruladığı görülmektedir. Genellikle yüksek bir notada surlarla çevrili dar ve kapalı bir yerleşme alanı, kayalık tepeler üzerine kurulan köylerin içerisinde birbirine yakın konutlar, yerleşme içerisinde bir su kaynağının bulunmaması gibi etmenler, Türk köylerinin yerleşme esaslarına uygun olmadığı görülmektedir. Bu nedenle surların sınırladığı dar ve sıkışık yerleşme alanı yerine, bu köylerin çevresinde bulunan akarsu kenarındaki açık tepelerin yamaçları, geç Orta Çağ Türk dönemi köy yerleşmeleri açısından daha çok tercih edilmiştir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM
GEÇ ORTA ÇAĞ TÜRK DÖNEMİNDE DOĞU ANTALYA BÖLGESİNDE KURULMUŞ KIRSAL YERLEŞMELER

Doğu Antalya bölgesinde geç Orta Çağ Türk döneminde kurulmuş olan 54 adet köy yerleşmesi olduğu tespit edilmiştir. Bu dönemde kurulan ilk Türk yerleşmeleri, Antalya ve Alanya kentleri dışında kurulmuş olmasından dolayı, halkın daha çok tarım ve hayvancılık ile uğraşan yarı-göçebe bir yaşam tarzının sonucu olarak kırsal bölgeye yerleştikleri için, köy yerleşmeleri olarak ele alınmıştır. Bu köy yerleşmeleri, doğu Antalya bölgesinin siyasi tarihi ve idari sınırları açısından bugün dahi önemli role sahip olan bağlı bulundukları merkez yerleşimlere ve büyük akarsuların sınırına göre dört bölgeye ayrılmıştır. Birinci bölge, Antalya Kalesi ile Köprüçayı arası; ikinci bölge, Köprüçayı ile Alara Çayı arası; üçüncü bölge, Alara Çayı-Demirtaş Çayı arası, dördüncü bölge ise Demirtaş Çayı-Kaledran Çayı arasından oluşmaktadır. Birinci bölgenin merkezi, Karahisar-ı Teke (Sillyon), ikinci bölgenin merkezi, Manavgat Kalesi; üçüncü bölgenin merkezi, Alanya Kalesi; dördüncü bölgenin merkezi ise Selinus Kalesi'dir. Bu köy yerleşmeleri, Bizans ve Ermeni Prenslerin hakim olduğu kalelerin Selçuklu devleti tarafından fethedilmesinden sonra, bu kaleleri güvenlik merkezi olarak kullanmış olduğu görülmektedir. Geç Orta Çağ Türk döneminde bölgenin fethi ile birlikte kurulan ilk köyler ve yeni inşa edilen kaleler dışında sultanlar ve beyler tarafından köşk, köprü, kervansaray, cami, hamam, çeşme ve medrese gibi müstakil yapıların inşa edilmesi ile bölgenin kırsal dokusu şekillenmiştir.

Geç Orta Çağ Türk dönemi kırsal yerleşme tercihleri ve yerleşmeye etki eden unsurlar; su kaynağına yakınlık, tarım ve hayvancılık için uygun fiziki coğrafya, sahilden ve bataklık alanlardan uzak tepeler, tekil yapıya, kervan yoluna ve bir yerleşmeye yakınlık olarak belirlenmiştir.

Geç Orta Çağ Türk Dönemi Doğu Antalya Bölgesinde Yer Alan Köylerin Dağılım Tablosu

Antik Dönem ve Orta Çağ Yerleşmesinin Yakınında Kurulan Köyler	**Tekil Yapılara Bağlı Kurulan Köyler**	**Tepe Yamacına Bağlı Kurulan Köyler**	**Kervan Yoluna Bağlı Kurulan Köyler**
Perge Antik Kenti Yakın Çevresindeki Köyler **Murtana (İhsaniye)**	**Cami-Karaöz** **Cami-Gebiz** **Cami-Gülefşen** **Cami-Mahmut Seydi** **Mescit- Karabük**	**Yavrudoğan** **Salur** **Şıhlar** **Hacıobası** **Şıhlar** **Beyreli** **Hocalar** **İnceğiz** **Beyobası** **Çörüş** **Kırahmetler** **Göçük**	**Salur** **Atabey** **Taşağıl** **Serik** **Aksu** **Avsallar** **Türkler** **Payallar** **Kahyalar**
Sillyon Antik Kenti Yakın Çevresindeki Köyler **Teke Karahisarı** **Eskiyörük** **Yanköy**	**Kervansaray-Sırtköy** **Kervansaray-Beydiğin** **Kervansaray-Konaklı**		
Aspendos Antik Kenti Yakın Çevresindeki Köyler **Belkıs** **Sarıabalı**	**Türbe-Tekkeköy** **Türbe-Hasdere** **Türbe-Perizeyve**		
Side Antik Kenti Yakın Çevresindeki Köyler **X**			
Lyrbe Antik Kenti Yakın Çevresindeki Köyler **Bucakşeyhler**			

Hamaksiya Antik Kenti Yakın Çevresindeki Köyler **X**			
Alanya Kalesi Yakın Çevresindeki Köyler **Oba Merkez Köyü**			
Syedra Antik Kenti Yakın Çevresindeki Köyler **Sedre** **Demirtaş**			
Laertes Antik Kenti Yakın Çevresindeki Köyler **X**			
Selinus Antik Kenti Yakın Çevresindeki Köyler **Bakılar** **Koru** **Pazarcı**			
Lamos Antik Kenti Yakın Çevresindeki Köyler **X**			
Antiochia ad Gragum Antik Kenti Yakın Çevresindeki Köyler **Güneyköy**			
Manavgat Kalesi Yakın Çevresindeki Köyler **Aksaz** **Akçahisar**			
Alara Kalesi Yakın Çevresindeki Köyler **Alara**			

Kral Koyu Kalesi Yakın Çevresindeki Köyler **X**			
Magydos Liman Yerleşimi **X** Kibyra Liman Yerleşimi **X** Aunesis Liman Yerleşimi **X** İotape Liman Yerleşimi **X** Kestros Liman Yerleşimi **X** Nephelion Liman Yerleşimi **X** Charadros Liman Yerleşimi **Kaledran**			
Lyrboton Kome Yerleşimi **Varsak** Naula Kome Yerleşimi **Mahmutlar** Uzunkale Köy Yerleşimi **Uzunlar** Juliosebaste Köy Yerleşimi **Göçük** Kızılcaşehir Köy Yerleşimi **Kızılcaşehir** Augai Kırsal Yerleşimi **Konaklı**			

4.1. Antalya Kalesi İle Köprüçayı Arasında Kurulan Türk Yerleşmeleri

Antalya Kalesi ile Köprüçayı arasının, Türklerin Antalya Kalesi'ne ilk kez akın ettiği 1085 yılında, geldikleri ilk kırsal bölge olduğu görülmektedir. Özellikle Düden, Aksu ve Köprüçayı'nın kıyısındaki bu kırsal alan, akınların planlandığı ve ordunun konuşlandığı noktalar olmuştur[731]. 1207 yılında Antalya Kalesi'nin fethedilmesi arkasından kale içine Teke Türkmenleri yerleştirilmiş ve 1225 yılında ise doğu Antalya bölgesindeki tüm yerleşmelerin Selçuklu hakimiyetine girmesiyle bölgenin tam güvenliği sağlanmış[732], Antalya ve Alanya kentleri dışındaki kırsal bölgeye yerleşik köylerin kurulmaya başladığı görülmüştür. Selçuklu döneminde Düden Çayı, Soğucaksu Deresi ve Köprü Çayı üzerine birer köprü inşa edilerek yolların güvenliği kontrol altına alınmış ve kırsal bölgenin merkez kent olan Antalya ile bağlantısı sağlanmıştır. Antalya Kalesi ile Köprüçayı arasındaki köylerin garnizonu olan Teke Karasiharı (Sillyon), bu ilk bölgenin merkez yerleşimi[733] durumuna gelmiş ve bölgenin ilk kırsal yerleşimleri Teke Karahisarı çevresinde kurulmuştur.

1423 yılında Osmanlı hakimiyetine giren bölge ile ilgili 1455 yılında tutulan Tahrir Defterine göre, merkezi Teke Karahisarı (Sillyon) olan kırsal bölge, doğuda Köprüçayı sınır olmakla birlikte bugünkü Kepez, Aksu ve Serik ilçelerine bağlı kırsal yerleşmeleri içine almaktadır. Bu bölgede 1455 yılında yörük cemaat isimleri ve mezralar da dahil olmak üzere toplam 51 köy yerleşmesi kayıtlıdır[734]. Fakat bu köylerin ve cemaatlerin isimleri günümüze kadar değiştiği için bu yerleşmelerin birçoğunun nerede kurulduğu saptanamamıştır. Araştırmalarımız neticesinde bölgede eski isimlerini ilk kurulduğu dönemden günümüze kadar muhafaza eden birçok köy yerleşmesi olduğunu tespit ettik. Bu köylerde yaptığımız yerinde inceleme ve araştırma çalışmaları sırasında, köylerin çoğunda geç Orta Çağ Türk dönemine ilişkin bir yapı olmadığı veya bu dönemde inşa edilmiş ise günümüze ulaşamamış olduğu gözlenmiştir. Bu bölgedeki köyler içerisinde veya köyün hemen yakınında, geç Orta Çağ Türk dönemine ilişkin bir yapı bulunan 3 köy yerleşmesi tespit ettik. Tespit edilen bu köylerde, Tekkeköy'de Bali Baba Türbesi, Karaöz'de Cebel Cami ve Gebiz'in kuzeyindeki kırsal bölgede ise Yıkık Cami bulunmaktadır.

Teke Karahisarı'nın hemen kuzeyinde bulunan Tekkeköy yerleşmesinde, Selçuklu döneminde Bali Baba Türbesi inşa edilmiş ve köy yerleşmesi bu türbenin çevresinde gelişmiştir. Teke Karahisarı yerleşmesinin doğusundaki tepe üzerinde Yanköy ve batısındaki

---

[731] İbn Bibi, 1996: 119; Erten, 1997: 43; Baykara, 2010: 105; Vryonis, 2020: 154-163.
[732] İbn Bibi, 1996: 119, 354.
[733] Karaca, 2002: 81-89. 1455 yılında Teke Karahisarı'nda 1 kale komutanı ve 28 asker bulunmaktadır. 1521 yılında ise 1 komutan ve 21 asker bulunmaktadır ve gelirleri 73.783 akçedir. 1568 yılındaki tahrir defterinde Teke Karahisarı görevlilerinden bahsedilmemektedir ve kalenin askeri işlevi sona ermiştir.
[734] Karaca, 2002: 72.Bu bölgede Osmanlı döneminde tutulan 1530 yılındaki tahrir defterinde 79 köy; 1568 yılında ise 57 köy kaydedilmiştir.

yamaca ise Eskiyörük köylerinin, Tekkeköy ile birlikte Selçuklu döneminde kurulmuş olduğu ileri sürülebilir (Fot. 580-582).

I. Aladdin Keykubat döneminde Aspendos Tiyatrosu'nun köşke dönüştürülmesi ve oğlu II. Gıyaseddin Keyhrüsrev döneminde Köprü'nün inşa edilmesi arkasından, Teke Karahisarı'nda olduğu gibi Aspendos'un yakın çevresindeki tepelere köylerin kurulmuş olduğu ileri sürülebilir. Antik kentin yaklaşık 2.5 km. güneybatısında ve Köprüçayı Selçuklu Köprüsü'nün hemen batı çıkışındaki alçak tepelerin yamaçlarına kurulmuş olan Belkıs kırsal yerleşmesinin, köprünün yanında kurulan pazarın ticari etkisi ile geç Orta Çağ Türk döneminde yerleşim görmüş olduğu önerilebilir[735]. Yine antik kentinin yaklaşık 1.5 km. kuzeybatı ucundaki tepelerin yamaçlarında yer alan Sarıabalı bölgesi, akarsuyu bol, bereketli ekilebilir geniş tarım arazileri yanında, kuzeye doğru yükselen ormanlık tepelerin hayvancılık için çok uygun alanlar sunması bakımından geç Orta Çağ Türk döneminde yerleşilmiş olduğu ileri sürülebilir (Fot. 583-584).

14. yüzyıl başında bölgeye Tekeoğlu Beyliği'nin hakim olmaya başlaması ile birlikte, köy yerleşmelerinin sayısında artış yaşandığı gözlenmiştir. Özellikle Perge, Sillyon ve Aspendos çevresindeki küçük tepeler üzerine İhsaniye (Murtana[736]) (Fot. 579), Aksu, Karaöz, Gebiz, Sarıabalı, Sülek, Salur, Yazır, Kökez gibi yerleşmelerin kurulduğu görülmektedir. Teke Karahisarı, Yazır, Kökez ve Aksu gibi köylerin nüfus sayısı 500'ün üzerinde olduğu için diğer küçük köylere merkezlik etmiş oldukları belirtilmektedir[737]. Teke Karahisarı'na bağlı Serik yörüklerinin, İğdir, Ayanozlar, Kökez, Çütlü, Kemercikli ve Sarular gibi birçok cemaate ayrıldığı ve toplam 727 ev olarak kaydedildiği anlaşılmaktadır[738] (Fot. 585-590).

Osmanlı Sultanı I. Bayezid'in, 1390 yılında Antalya'ya geldiğinde, Perge bölgesinde yaşayan Teke Beyliği kontrolündeki Türkmenlere sefer yaparak Osmanlı devletine bağladığı bilinmektedir[739]. Perge antik kentinin geç Orta Çağ Türk döneminde, şu an için tek yapı ölçeğinde kullanıldığı bilinse de antik kentin yakın çevresinin özellikle kuzeyindeki küçük tepelerin, yarı göçebe Türkmen Yörükler tarafından yerleşilerek kullanılmış olduğunu tarihi kaynaklar da doğrulamaktadır. Bu tarihi bilgilere dayanarak Perge antik kentinin yaklaşık 200 m. kuzeyinde yer alan Yurtpınarlar Mahallesi ve Şahanlar bölgesindeki köy yerleşmesinde,

[735] Evliya Çelebi, 2011: 169; Erten, 1997: 151; Texier, 2002: 458.
[736] Texier, 2002: 448.
[737] Karaca, 2002: 153-154.
[738] Karaca, 2002: 174-182.
[739] Neşri, 1949: 315; Aşıkpaşazade, 2013: 135; Hellenkemper ve Hild, 2004: 137.

geç Orta Çağ Türk dönemine ilişkin herhangi bir yapı tespit edilememiş olsa bu köylerin bu dönemde kullanılmış olduğu ileri sürülebilir[740].

Bölgedeki köy yerleşmeleri, Düden Çayı, Aksu Çayı ve Köprüçayı gibi büyük akarsuların beslediği birçok küçük derenin ve su gözünün bulunduğu, küçük tepelerin teraslarına kurulmuştur. Çam ormanları ile kaplı bu küçük sulak tepeler, hayvancılık için çok elverişli teraslara ve sulanabilir, verimli, geniş tarım arazilerine sahip olduğundan bölgenin tarım ve hayvancılık ile uğraştığı anlaşılmaktadır. Aksu ve Serik civarındaki köylerin yaz mevsimi başlarken daha çok Isparta'nın Anamas Yaylası'na çıkmış oldukları bilinmektedir[741].

4.2. Köprüçayı İle Alara Çayı Arasında Kurulan Türk Yerleşmeleri

Bu bölgenin merkez yerleşimi olan Manavgat Kalesi, 1221 yılında Alara Kalesi'nin I. Alaaddin Keykubat tarafından alınmasından[742] hemen sonra, Anadolu Selçuklu devletinin kontrolüne geçmiştir. Bu tarihten sonra kale içine ve çevresindeki kırsal alana, bölgede etkin olan Salur, Bayburtlu, Turgutlu, Varsak gibi boylara bağlı farklı cemaatlerden oluşan, yarıgöçebe Türkmenlerin[743] yerleşmiş olduğu görülmektedir. Manavgat Kalesi ve çevresindeki geniş kırsal bölgeye, Selçuklu döneminde Sırtköy Hanı, Beydiğin Kargı Hanı, Naras Köprüsü ve Hacıobası Köşkü'nün inşa edildiği anlaşılmaktadır. Bu yapılarla bölgenin hem yol güvenliği hem ulaşım ağı hem de ticari faaliyetler sağlanmış ve köy yerleşmeleri için uygun alt yapı oluşturulmuştur. Manavgat'a bağlı köy yerleşmelerinde yaptığımız inceleme ve araştırma çalışmaları sırasında bu yapılar dışında geç Orta Çağ Türk dönemine ait olan herhangi bir yapı tespit edemedik.

Manavgat Kalesi ve ona bağlı köyler, 1426 yılında Osmanlı devletinin egemenliğine geçmiştir. 1455 yılında Osmanlı devleti tarafından tutulan Tahrir Defterinde Ayas Bey, Manavgat Kazası'nın komutanı olarak görev yapmaktadır[744]. 1471 yılında Alanya Osmanlı devleti tarafından fethedilince Köprüçayı, Teke Sancağı ile Alanya Sancağı arasında doğal sınır kabul edilmiş; Manavgat ise Alanya'ya bağlanmıştır. 1475 yılı Tahrir Defterine göre Manavgat, Aksaz, Karacalar, Hasanlar, Çöngere yerleşmeleri, Alanya Sancağı'na bağlı büyük merkez köyler olarak kaydedilmiştir[745] (Fot. 593-595).

---

[740] Bu köylerde ilkbahar ayında yaylaya göçün günümüzde hala devam ettiği Yörük yerleşmeleri mevcuttur. Şahanlar bölgesinde yaşayan İsmail Şahan, 58 yaşında ve Saçıgaralı Yörükleri'ndendir. 14 Eylül 2022 tarihinde yaptığımız sözlü görüşme sırasında, babası Kamil Şahan'ın aşiret reisi olduğunu, aşiretin bu bölgeye çok uzun seneler önce yerleştiğini ve 1941 yılında yerleşik hayata geçtiklerini belirtmiştir.
[741] Karaca, 2002: 160-162.
[742] İbn Bibi, 1996: 268-270.
[743] Şikari, 2005: 36.
[744] Karaca, 2002: 165.
[745] Özkan, 2021: 45-47; Evliya Çelebi, 2011: 170. Evliya Çelebi, 1671 yılında Manavgat'a bağlı 41 adet köy bulunduğunu kaydetmiştir.

Manavgat Kalesi'nin doğusunda, Selçuklu döneminde inşa edilen Hacıobası Köşkü'nün hemen kuzeyindeki tepenin güney yamacında Hacıobası Köyü kurulmuştur. Bunun yanında, merkez yerleşmenin kuzeyindeki dağların oluşturduğu vadilerdeki yollar üzerine inşa edilen Sırtköy ve Beydiğin Kervansaraylarının güzergahı üzerine Sırköy, Beydiğin, Salur ve Taşağıl köylerinin kurulmuş olduğu ileri sürülebilir (Fot. 587-590).

14. yüzyıl başında Karamanoğlu Beyliği'ne bağlı küçük bir beylik merkezi olan Manavgat Kalesi'ne bağlı köy yerleşmelerinin sayısının arttığı görülmektedir. Bu dönemde Köprüçayı ile Manavgat Çayı arasındaki geniş bölgenin merkezi, Atabey Köyü olarak kaydedilmiş ve Manavgat Kalesi'ne bağlı olduğu belirtilmiştir. Taşağıl'ın da içinde yer aldığı bu bölgede, 14. yüzyıl başında Okçular, Haymana, Ramazanlar, Hacıosmanlar ve Evran Cemaatlerinden oluşan yarıgöçebe Türmenler, bölgeye ayrı köy yerleşmeleri şeklinde yerleşmişlerdir. Atabey Köyü'ne bağlı bu cemaatlerin oluşturduğu köylerde, toplam 270 hanede yaklaşık 1350 kişilik bir nüfusun yaşadığı belirtilmiştir. Ayrıca, bu cemaatlerin bir kısmının yaz mevsiminde Beyşehir çevresindeki yaylalarına çıktıkları ifade edilmiştir[746].

Manavgat Kalesi'nin kuzeyindeki tepede yer alan Lyrbe antik kentinin 3 km. güneyine Bucakşeyhler köy yerleşimi kurulmuştur. 1455 yılındaki kayıtlarda adı geçen Bucakşeyhler Köyü'nün Manavgat Kalesi'nin Beylik dönemi olan 14. yüzyılda bu bölgeye küçük bir oymak şeklinde yerleştikleri ileri sürülebilir. Bu tarihte antik kent içerisindeki az sayıda Hıristiyan cemaat ile Türkmen aşiretlerin, kırsalda birlikte yaşadığını göstermesi açısından önemli bir yerleşmedir.

Manavgat Çayı'nın doğusunda kalan ve kuzeyde Oymapınar Barajı'nın sınırladığı büyük bölgenin merkezi, Aksaz Köyü olarak kaydedilmiştir. Aksaz Köyü'ün, 1475 yılındaki Osmanlı kayıtlarında, 160 hane ve yaklaşık 750-1000 kişilik nüfusuyla bölgenin büyük köylerinden biri olduğu görülmektedir. Manavgat Kalesi'ne yakın bölgede yer alan Aksaz ve ona bağlı küçük köylerin, Atabey Merkez Köyü'nde olduğu gibi 14. yüzyılda Beylik döneminde kurulmuş olduğu önerilebilir.

Akçahisar merkez köyü, Manavgat Kalesi'nin hemen kuzeyinde, çayın batı yakasındaki tepeler üzerinde kurulmuş olan Perizeyve, Yavşı, Salur, Şıhlar ve Oymapınar bölgesini kapsamaktadır[747]. Karacalar merkez köyü, batıda Aksaz bölgesi, doğuda Alara Çayı, kuzeyde ise Ahmetler dağlık yerleşimi arasındaki geniş bölgeyi kapsamaktadır. Karacalar Köyü, adını bölgede yaşayan Yörük aşiretinden almıştır[748]. Karacalar bölgesi: Çunkara, Hocalar, Yahyalar, Çeltükciyan, Davudlar, Dediğiler, Çakal Kuzu, Uzunlar ve Balat

[746] Erdoğru, 2013: 29.
[747] Erdoğru, 2013: 49-72.
[748] Erdoğru, 2013: 31.

Köylerinden oluşmaktadır[749]. Manavgat Kalesi'ne yakın bölgede yer alan Karacalar ve Akçahisar merkez köylerine bağlı diğer küçük köylerin 14. yüzyılda Beylik döneminde kurulmuş olduğu ileri sürülebilir.

Günümüzde Manavgat ilçe sınırları içerisinde olan Karabük Köyü, 1455 Tahrir Defterinde mezra olarak Teke Karahisarı'na kaydedilmiştir[750]. Manavgat Kalesi'nin kuzeyindeki dağların güney yamacındaki düzlükte kurulan bu köyde küçük bir mescit bulunmaktadır ve köy yerleşmesi bu mescidin çevresinde gelişmiştir. 1455 yılındaki kayıtlarda mezra olarak adı geçen bu kırsal yerleşmenin Manavgat Kalesi'nin Beylik dönemi olan 14. yüzyılda Aksaz merkez köyüne bağlı küçük bir cemaat şeklinde yerleştikleri önerilebilir.

Serik ve Manavgat çevresinde kışlayan, Karakoyunlu, Karahacılı, Coşlu, Eski Yörük, Hacı Babalar, Töngüşlü, Saçıkaralı, Hacıabalı, Sarıabalı, Hacıhamzalı, Ötgünlü, Karatekeli, Sarıkeçili, Sülekli, Kötekli, Honamlı, Hacıahmetli, Recepli, Hacıveliler, Adıgüzelli, Elekli ve Karaevli gibi yörük cemaatlerin, kuzeydeki Anamas Yaylası, Eynif Yaylası ve Seydişehir yakınındaki Yedi Kaza Yaylası'na çıktıkları belirtilmektedir[751].

4.3. Alara Çayı İle Demirtaş Çayı Arasında Kurulan Türk Yerleşmeleri

Bu bölgenin kent merkezi olan Alanya Kalesi, 1221 yılında Anadolu Selçuklu sultanı I. Alaaddin Keykubat tarafından fethedilmiş ve sultanın emri ile 1226-1231 yılları arasında surlar, saray, tersane, kızıl kule, cami gibi önemli yapılar inşa inşa edilerek[752], bölgenin en büyük kent yerleşmesi oluşturulmuştur. Fetihten sonra sur içine Türk halkı yerleştirilmiş[753] ve kalenin kuzeyindeki geniş kırsal bölgeye de birçok köşk yapısı inşa edilmiştir. Aynı dönemlerde batıda Alara Kalesi, Alara Han ve Şarapsa Han; doğuda Selinus Kalesi ve Şekerhane Köşkü'nün inşa edilmesi ile tüm kırsal bölgenin güvenliği sağlanmış ve Alanya Şehrinin kırsal bölgesinin iskanı için gerekli uygun ortam hazırlanmıştır.

Anadolu Selçuklu döneminde Alara Kalesi ile Alara Han arasında, Alara Çayı'nın hemen doğu kıyısındaki düz alana küçük bir hamam, mescit ve işlikler gibi yapılar inşa edilmiş ve burada önemli bir köy yerleşmesi oluşmuştur. Buradan Alanya Kalesi'ne doğru

---

[749] Erdoğru, 2013: 67. Bu köylerin 12-30 arasında hane sayıları olduğu ve ortalama 60-150 kişilik nüfuslara sahip olduğu belirtilmiştir.
[750] Karaca, 2002: 207.
[751] Karaca, 2002: 165-166. Alanya ve Manavgat Yörüklerinin yayla yolculuğu esnasında karşılaştıkları eşkıya baskınları sırasında, 30-40 arası silah kullanma hakkı verilmiştir.
[752] İbn Bibi, 1996: 267. İbn Bibi, Alanya şehrinin imarı hakkında: "Sultanın emri ile mahir yapı ustaları, çalışkan ve çevik işçiler, eli uz ressamlar, O ne dilerse, mabetler, heykeller, yaparlardı hükmünü gerçekleştirmeye başladılar". şeklinde ifade etmiştir.
[753] Özkan, 2021: 66-71. 1475 yılında Alanya Kaleiçi'nde yaklaşık 2000 Türk; 250-300 kadar da Hıristiyan nüfusun yaşadığı belirtilmektedir.

devam eden yol üzerinde, kıyı bölgesinin hemen kuzeyindeki küçük tepelerde Avsallar, Türkler, Toslak ve Şarapsa Han'ın bulunduğu Konaklı[754] köyleri kurulmuştur[755] (Fot. 597).

Güçlü surlarla çevrili olan Alanya Kaleiçi'nde yeterli su kaynağı olmadığı için sivil halkın, civardaki kırsal alanda ve meyve bahçeleri içinde yaşamayı tercih ettikleri belirtilmektedir. Kuzeydeki dağlardan gelen akarsular ve müdafaası kolay alçak tepelerin yaşam için çok elverişli olduğu ifade edilmektedir. Bu kırsal yerleşmeler arasında Dim Çayı kenarında kurulan Oba yerleşmesinin Alanya'nın merkez köyü olduğu görülmektedir[756]. Alanya sur dışında kalan Oba kırsal yerleşmesinin, Anadolu Selçuklu döneminde kurulduğu, kuzeyde Gülefşen Cami, güneyde Oba Medresesi, doğuda Dim Çayı ve batıda Hacet Deresi arasında kalan geniş bir alana yayıldığı görülmektedir.

Oba kırsal yerleşimi sınırları içerisinde kalan Gülefşen, Hasbahçe ve Sugözü mevkileri, önce Selçuklu sultanları; ardından Alanya beylerinin kışlık dinlenme ve avlanma yeri olarak tercih edilen çok önemli bir bölge olmuştur[757]. Oba merkez, Gülefşen, Hasbahçe ve Kızılcaşehir arasındaki bölgenin, Alanya Beylerinin hükümet merkezi olduğu ve barış zamanı Oba'da ikamet edip savaş zamanı Alanya Kalesi'ne çekildikleri belirtilmiştir[758].

14. yüzyılda Alanya Beyliği döneminde şehrin kuzeydoğusunda yer alan Hasbahçe-Oba arasında kalan köşkler bölgesindeki yerleşmelerin ve yapıların sayısının arttığı görülmektedir[759]. Bu dönemde, Oba'ya bağlı Gülefşen bölgesinde inşa edilen, cami, medrese, köşk, hamam, köprü ve türbe[760] gibi önemli yapılar, kuzeye doğru yükselen eğimli tepelerin kırsal iskana açıldığını kanıtlamaktadır[761] (Fot. 598-600).

Dim Çayı ile Hacet Deresi arasında kalan ve kuzeye doğru hafif meyille yükselerek teraslı yerleşim ve tarım alanları oluşturan Oba yerleşmesi, Bizans, Selçuklu ve Alanya Beyliği döneminde, Alanya'nın kırsal yerleşmesinin en önemli merkezi olmuştur. Özellikle Alanya Beyliği zamanında 1373 yılında inşa edilen büyük bir cami ve medrese, Oba kırsal yerleşiminin, geç Orta Çağ Türk döneminde yoğun bir nüfusa sahip olduğunu kanıtlar

---

[754] Erdoğru, 2013: 68. 1475 yılında Konaklı köyünde 93 hane bulunduğu kaydedilmiştir.

[755] Evliya Çelebi, 2011: 170. Evliya Çelebi, 1671 yılında Manavgat'tan doğuya doğru Alara Çayı'na varmadan yol üzerinde düzlük alanlarda, verimli ve şenlikli köylerin bulunduğunu kaydetmiştir. Alanya'ya doğru devam eden yolu ise: "*Kah deniz kıyısı ile ve kah taşlık ve korkulu dağlardan, korkulu ve tehlikeli yollarla, her kayanın tepesinden insan aşağı denize baksa ödü patlar, öyle musibet geçidin sonuna vardık".* Şeklinde tarif etmiştir. Bu durumda Evliya Çelebi çoğunlukla tepelerin üzerindeki patika yollardan Alanya'ya gittiği için Konaklı Köyü'ndeki Şarapsa Han'a uğramamış ve Hamaksiya antik kentinin kuzeyinden inmiş olmalıdır.

[756] Lloyd ve Rice: 1989: 45.

[757] Sözen, 1965: 143.

[758] Konyalı, 1946: 353.

[759] Bilici, 1992: 87.

[760] Karamağaralı, 1988: 141.

[761] Bu bölge, günümüzde de zeytin, portakal ve yenidünya gibi meyve ağaçları ile kış ve bahar mevsiminde açan kokulu çiçeklerin yer aldığı, bol su kaynakları ve yeşil peyzajı ile geniş bir çevreye sahiptir. Özellikle Cami ile Köşk arasındaki bu bölgenin bol miktarda su gözüne ve küçük derelere sahip olduğu gözlenmiştir.

niteliktedir. Oba merkez yerleşimi 1475 yılında Alanya Kalesi'nin kuzeyinde, 123 hanelik çok büyük bir köy durumundadır[762]. Ayrıca, merkez köy yerleşimi olan Oba'ya bağlı Kızılcaşehir, Değirmenderesi, Bademağacı, Alakilise, Türbelitaş, Süleymanlar, Asmaca ve Karakocalı gibi birçok küçük köy bulunmaktadır[763] (Fot. 601).

Oba merkez köy yerleşiminin kuzeyindeki dağların güney eteklerine kurulan Mahmud Seydi Köyü, Alanya Beyliği zamanında, 14. yüzyılın başlarında kurulmuştur[764]. Oba'nın doğusunda kurulan Mahmudlar yerleşmesi, Demirtaş Çayı ile Dim Çayı arasındaki geniş bölgeyi kapsamaktadır. Mahmutlar merkez köy yerleşimine bağlı, Şeyhler, Kestel, Kargıcak, Sedre (İneşe Yörük Cemaati) ve Demirtaş Köyleri, bu bölgede yer almaktadır[765]. Syedra antik kentinin kurulduğu tepenin doğu yamaçları ile Demirtaş Çayı arasında inşa edilen Sedre Köşkü, bu bölgenin geç Orta Çağ Türk kırsal yerleşmeleri açısından önemli bir etken olmuştur (Fot. 602).

Oğuzların, Yüregir, Yıva, Salur, Peçenek, Eymir, Avşar ve Bayındır boylarına mensup[766] olan Alanya Yörük cemaatleri [767], Mayıs ayının başlarından Ekim ayının başlarına kadar, kuzeydeki dağların otlak bakımından verimli olan Yenice Pazar, Söbüçimen, Gevre ve Eşekkırıldığı Yaylalarında yaylamışlardır[768].

---

[762] Erdoğru, 2013: 28.

[763] Özkan, 2021: 62-63.

[764] Dülgerler, 2006: 133; Çaycı, 2019: 77-83. Köyde yaptığımız yerinde inceleme çalışmaları sırasında Mahmud Seydi'ye ait olan cami ve türbenin, günümüze kadar birçok onarım geçirdiği için özgün durumunu kaybettiği anlaşılmıştır. Türbe giriş kapısındaki onarım kitabesi ise 1729 yılına aittir.

[765] Erdoğru, 2013: 30. 1475 yılında Mahmutlar Köyü'nde 45, Kestel Köyü'nde 61 hane olduğu belirtilmiştir.

[766] Erdoğru, 2013: 33-35. 1475 yılında Sedre bölgesinde Piyade (Yayalar) cemaati; Alanya limanında çalışan Ziftçi cemaati; Küreci (bakır çıkarmakla uğraşan) Cemaati; Mahmut Seydi (Turbalinas) Köyü'nde çalışan Küreci cemaati; Kiraliye Köyü'nde çalışan Küreci cemaati; Oba'da görevli Bahçıvan cemaati; Yenice Kale'de görevli Bıçakçı cemaati, vergiden muaf tutulmuştur.

[767] Özkan, 2012: 177. 1530 yılı kayıtlarına göre Alanya ve ona bağlı merkez köylerde bulunan çok fazla Türkmen-Yörük Aşiretinin yaşadığı görülmektedir. Avşar, Yahyalar, Davudlar, Çerçi, Bucakavşar, Hacı Yakuplar, Karagöz, Karakaya, Çengerli, Göçeri, Şamlu, Saru Musalı, Avsallar, Tatarlar, Çakal, Karaisa, Karadere, Akşahab, Zengüle, Kapu, Esedli, Çepeli, Göbeller, Çömlekçi, Çömlekçi (namı diğer Harbendeli), Tartar, Karalar, Şemseddinlü, Delüler, Küçüklü (nam-ı diğer Çanaklu), Karataş, Asiyanlu, Kebe, Torbalı, Kızılcaköy, Piri, Zekeriyya, Kıllu, Kızılkilise, Kabaklu, Yuları, Betrelü, Kestel, Sadıklar, Ortaköy(Malan), Uzunlar, Balcılı, Bayır, Orhan, Sığırlı, Şarabsa Göçebesi, Karain, Karaköy, Kızılca, İkizce, Aydolin, Azizler, Üzümlü, Bıçakçı, Arab, Penbeli Karalısı, Senir, N(L)amras, Güney, Karacalar, Bayramlu, Ahmedler, Derziler, Taşcılı, Çilingirli, Hamzalar, Keller, Kemer, Yeniceli, Sevinç Hacı, İdrisli, Mihmatlar, Çiller, Kızıldepe, Oruçhanlu, Yusuflar, Oğuzlu, Sofular, Sarular, Kuyumculu, Karaağaç, Kırıklar, Katrancı, Ömerler, Bereketli, Çavuşlar, Hamzafakihli, Demircüler, Akbaşlar, Dereköy, Muradlı, Kaplancı, Yakublar, Kartallı, Salur, Musafakihli, Yeniceköy, Aşıklar, Abtallar, Mihmatlı, Emirler, Ören, Satılmış, Hocalar, Hisarbeyli, Kurdlar, Kulaklar, Saru Mahmudlu, Gencek, Sivrikaya, Mikail, Seki, Hacı Alili, Keçilü, Enbiyalar, Eğlence, Toğancı, Hurmalı, Hurşidler, Çakallar, Karahaliller, Şeyhler, Armağanlar, Büklüce, Nasırlu, Çardak, Kargı, Kargıcak.

[768] Karaca, 2002: 166.

4.4. Demirtaş Çayı İle Kaledran Çayı Arasında Kurulan Türk Yerleşmeleri

Alanya'nın doğu sınırını oluşturan Demirtaş Çayı ile Antalya ilinin doğu sınırı olan Kaledran Çayı arasındaki kırsal yerleşmelerin merkezi, Selinus Kalesi'dir. Selinus Kalesi'nin Ermeni Krallığı döneminde, 1198 yılında Constanca ve Nicephore adında Ermeni Prenslerin kontrolünde olduğu belirtilmiştir[769]. Türkmenlerin 11. yüzyılın sonlarından itibaren Gazipaşa bölgesine akınlar düzenlemiş olduğu belirtilmiş olmasına karşın[770] bölgedeki yerleşmeler, 1225 yılında Sahil Emiri Mübarizeddin Ertokuş tarafından savaşmadan teslim alınarak Selçuklu hakimiyetine geçmiştir. Gazipaşa ilçe sınırları içerisinde yer alan köy yerleşmelerinde Selçuklu döneminde inşa edilen Selinus Kalesi ve Şekerhane Köşkü, Hasdere Köyü'nde bir türbe ve Kaledran Köyü'nde bir köşk ile köprü dışında herhangi bir yapı tespit edemedik. Karamanoğlu Beyliği zamanında ise Kahyalar Köyü'nde Bıçkıcı Köprüsü, İnceğiz Köyü'nde Hayrat Köprüsü ve Kaledran Köyü'nde bir han inşa edildiği görülmektedir. Bu yapılar dışında Gazipaşa'ya bağlı köylerde yaptığımız yerince inceleme ve araştırma çalışmaları sırasında geç Orta Çağ Türk dönemine tarihlenen herhangi bir yapının günümüze ulaşmadığı görülmektedir.

Gazipaşa bölgesindeki köy yerleşimleri hakkında Selçuklu ve Karamanoğlu Beyliği zamanından kalan tarihi veriler yok denecek kadar azdır. 1472 yılında Osmanlı hakimiyetine giren Gazipaşa merkez (Selenti) ve çevre köyleri hakkında, 1477 yılında Fatih Sultan Mehmet zamanında bir vakfiye düzenlenmiştir. Bu vakfiye, Osmanlı devletinden önce Karamanoğlu II. İbrahim Bey (1423-1464) döneminde düzenlenen kayıtlardan yararlanılarak yazılmış ve köylerdeki mülkleri kayıt altına almıştır. Bu vakıf kayıtlarına göre merkezde yer alan ve büyük köyler olan Bakılar, Koru, Hasdere, Beyobası ve Endişe Güneyköy'e bağlı olarak 34 köy kaydedilmiştir[771]. Bu köylerin bazılarının Karamanoğlu Beyliği'nin 1471 yılında dağılmasından sonra Karaman civarından bölgeye gelen Türkmenler tarafından kurulmuş olduğu düşünülebilir.

Bölgenin merkez kalesi olan Selinus Kalesi'nin Aşağı Kale içerisinde ya da kalenin sur dışındaki yakın düzlük alanında, bu döneme ilişkin Türk yerleşmesi olmadığı görülmektedir. Antik dönem yapılarının yer aldığı düzlük kısımdaki anıtsal Roma mezarının köşke dönüştürülmesi ile ırmak kenarı ve yakın çevresi, Sultan I. Alaaddin Keykubat'ın özel kullanımına tahsis edilmiş olmalıdır. Bu nedenle Selçuklu döneminde Alara Kalesi'nde olduğu gibi kale içine herhangi bir Türk iskanı söz konusu olmamıştır. Kaleye en yakın Türk

---

[769] Duggan, 2011: 224. Gazipaşa-Selinus Kalesi'nin bu dönemdeki adı, Lagravene-Selinde olarak geçmektedir.
[770] Baykara, 2013: 6.
[771] Yıldız, 2009: 514; Gazel, 2013: 23. 1500 yılında tutulan Tahrir Defterine göre ise hane sayıları 10-200; nüfus miktarı ise ortalama 50-1000 kişi arasında değişen 30 kadar köy yerleşmesinin olduğu kaydedilmiştir.

kırsal yerleşmesi, kalenin yaklaşık 2.5 km doğusunda, İnce Ağrı Çayı'nın hemen kenarında kurulan Bakılar Köyü olduğu anlaşılmaktadır. Bakılar Köyü'nün yaklaşık 4.5 km doğusunda dağların yükselmeye başladığı noktada, yine İnce Ağrı Çayı'nın hemen doğu kıyısında Hasdere Köyü'nün Anadolu Selçuklu döneminde kurulmuş olduğu ve köy yerleşmesinin Hasdere Türbesi'nin çevresindeki küçük tepenin etrafında geliştiği görülmektedir (Fot. 603-608).

Karamnoğlu Beyliği'nin kurucusu olan Karaman Bey, 1225-1236 yılları arasında Gülnar, Anamur ve Silifke'ye yerleştiği; kardeşi Oğuz Bey'in de Alanya ve Gazipaşa civarına yerleştiği bilinmektedir[772]. Gazipaşa çevresindeki köylere yerleşen Karamanlu, Oğuzhanlı, Beğdili, Yuvalı, Hacı Bakı, Beyreli, Bahattinli, Hoca Yunuslu, Demirhanlı, Adalı, Küçüklü, Satılı, Arslangazili, Bucaklı, İsaklı, Ceceli, Bozkırlı, İğdirli, Güçlülü, Sapancalı, gibi Türkmen grupların cemaatler şeklinde yerleştiği görülmektedir[773].

Gazipaşa çevresindeki köy yerleşmelerinin daha çok Karamanoğlu Beyliği'nin 1293 yılında Alanya ve doğusundaki bölgeye hakimiyeti sonrasında yayılmış ve sayılarının artmış olduğu anlaşılmaktadır. Merkez köy olan Beyobası'na bağlı Hocalar, Oğuzhanlı, Beyreli, İnceğiz, Kahyalar ve Çörüş gibi büyük köyler ve bu köylere bağlı küçük yörük cemaatleri, Karamnoğlu Beyliği zamanında Gazipaşa kırsalına yerleşen ilk Türkmeler olmuştur[774]. Beyobası'nın doğusunda ise Antiochia ad Gragum antik kentinin hemen doğusundaki tepelerin oluşturduğu vadi çevresinde merkez Endişe Güneyköy'e[775] bağlı, Kırahmetler, Göçük ve Beyrebucak gibi büyük köyler ve onlara bağlı küçük cemaat yerleşmeleri kurulmuştur (Fot. 609-612).

Güneyköy'den sonra, dağlar denize doğru çok dik ve engebeli bir şekilde Kaledran Köyü'ne kadar devam etmektedir ve yerleşim için çok uygun görünmemektedir[776] (Fot. 612-613). Sert ve engebeli dağlar aşıldıktan sonra Kaledran (Charadros) Çayı'nın oluşturduğu derin vadi içerisinden denize dökülen akarsuyun oluşturduğu küçük deltada, Charadros liman yerleşmesi kurulmuştur. Limanın hemen kuzeyinde, akarsuyun doğu kıyısında Selçuklu döneminde iki katlı büyük bir köşk ve köprü inşa edilmiştir. Köprünün batısındaki eğimli tepenin yamacına ise Karamanoğlu döneminde depo işlevi de gören bir han inşa edilmiştir.

[772] Yıldız, 2009: 69.
[773] Göçmen ve Yazıcıoğlu, 2013: 141-142; Güçlü, 2013: 150.
[774] Yıldız, 2009: 88-89.
[775] Yıldız, 2009: 108.
[776] Evliya Çelebi, 2011: 174. Evliya Çelebi, Dim Çayı'nı geçtikten sonra bazen deniz kıyısından bazen dağ yollarından, bağ ve ormanlık tepeler aşıp 9 saatte Selinti Köyü'ne varmıştır. 1671 yılında Evliya Çelebi, Selenti merkez yerleşime bağlı 26 köy bulunduğunu belirtmiştir. Bazı köylerin deniz kıyısında kasaba gibi büyük ve kalabalık olduğunu, bazı köylerde cami ve han olduğundan bahsetmiştir. Evliya Çelebi, Selinti Kazasına yayladan Türkmen Eşkıyasının indiği zamana denk geldiği için ona yardım eden yoldaşlarının önerisi üzerine, kuzey taraftaki yaylaları aşıp 11 saatte, Anamur'a ulaşmıştır.

Selçuklu ve Beylikler döneminde çok stratejik bir noktaya kurulan bu köyün, Kaledran Çayı'nın iki yakasında tarım için uygun terasların bulunması, kuzeydeki dağların ormanlarından elde edilen kerestenin ve hanın daha çok depolama işlevinden dolayı, liman ticaret amaçlı kullanılmış olduğu ileri sürülebilir. Geç Orta Çağ Türk döneminde Gazipaşa çevresinde kurulan köy yerleşmelerinde geçim kaynağı daha çok tarım ve hayvancılığa dayanmaktadır. Köylerde daha çok küçükbaş hayvan, arıcılık, buğday, arpa, çeltik, üzüm, bostan, meyve, pamuk, susam ve keten üretilmiş olduğu görülmektedir[777].

4.5. Doğu Antalya Bölgesinde Yarıgöçebe Türkmen-Yörük Kültürü

Oğuzlara bağlı Türk Boyları, Orta Asya bölgesindeki kentler ve kent dışındaki kırsal bölgelerde yerleşik, yarıgöçer ve göçer bir şekilde yaşamışlardır. 1025-1030 yılları arasında Selçuk Bey'in hakimiyetindeki Türkmenlerin, Buhara'ya bağlı Nur nahiyesi havalisinde yaylayıp kışladıkları bilinmektedir. Bu Türkmen Boylarının Anadolu'yu yurt edinmeye başladıkları ilk dönemlerden itibaren bu geleneği devam ettirmiş oldukları görülmektedir. 1075 yılında İznik'i fetheden Kutalmışoğlu Süleyman Şah'ın oğlu Kılıç Arslan'ın, Diyarbakır ve Urfa taraflarında yaylak ve kışlak yaşam tarzını devam ettirdiği ifade edilmektedir[778].

Anadolu'ya göç eden ilk Türkmen Boyları arasında, göçebeler ile kentte yaşayan yerleşik grupların birlikte geldiği belirtilmektedir. Geç Orta Çağ'da oluşan Anadolu Türk kent yapısının, Orta Asya kültürü ile Anadolu'nun yerli kültürünün bir sentezi olduğu ve 11.-13. yüzyıl arasında Anadolu'ya gelen büyük göçebe kitlesinin, Anadolu'nun yerleşme sistemini köklü bir değişime uğrattığı ileri sürülmektedir. Anadolu'da Bizans devletinin egemen olduğu bir kale fethedildiğinde, sur içine kentlilerin; sur dışına ise yeni gelen göçebe Türklerin iskan edildiği belirtilmektedir[779].

Anadolu coğrafyasında göçebe veya yarıgöçebe hayat yaşayan Türkmenlere genel olarak Yörük adı verilmiştir. Yörük kelimesi 14. yüzyılda Anadolu'da ortaya çıkmış[780] ve günümüze kadar devam etmiştir. Antalya ve çevresi fethedildikten sonra I. Gıyaseddin Keyhüsrev, Oğuzların Salur boyuna mensup Teke Paşa'yı Antalya ve çevresine Uç Bey'i olarak tayin etmiş ve bölgeye yarı göçebe Türkmenler yerleştirilmiştir[781]. 1225 yılından sonra kırsal bölgeye de konargöçer Oğuz Türkmenleri ve bu boylara bağlı cemaatler, yerleşmiştir. Bu Türkmenler, Orta Asya'da kullandıkları boy isimlerini, Antalya'nın doğu bölgesinde yerleştikleri kırsal bölgelerde de kullanmaya devam etmişlerdir. Afşar, Yuva, İğdir, Yazır,

[777] Yıldız, 2009: 141.
[778] Aksarayi, 2000: 7-22.
[779] Tanyeli, 2021: 132-133.
[780] Kılıç, 2018: 297.
[781] Karaca, 2002: 25-26; Şikari, 2016: 13.

Yüreğir, Kargın, Çavdır, Kınık, Kayı, Dodurga, Döğer, Salur, Beğdili, Bayat, Bayındır gibi köy ve cemaat isimlerine bölgede sıkça rastlanmaktadır[782].

Karamanoğlu Beyliği, doğu Antalya bölgesine Anadolu Selçuklu devletinden daha uzun süre hakim olmuş ve yarı göçebe Türkmenlerin kırsal bölgelere yerleşimi, bu dönemde daha yoğun yaşanmıştır. Karamanoğullarının kurucu beyi Kerimüddin Karaman'ın babası Nure Sufi (1250-1256), Oğuzların Afşar Boyuna mensuptur ve Silifke ile Mut bölgesinde konargöçer şekilde yaşamıştır. Karamanoğlu Beyliği'ni oluşturan yarı göçebe Türkmen guruplar arasında en etkin olanlar, Turgutlu, Bayburtlu, Oğuzhanlı, Hoca Yunuslu, Hocantılı, Bozkırlı, Bozdoğan, Bulgarlı, İğdir, Beydili, Varsak ve Yuvalılardır[783]. Karamanoğulları, Turgud ve Bayburd Beylerin de yardımıyla Ereğli Kalesi'nin alınması ardından kale şehirler içinde kısmen yerleşik düzene geçmeye başlamışlardır[784]. Buna karşın kırsal bölgelere yerleşen Türkmenler yarı-göçebe yaşam kültürünü devam ettirmiştir.

Karamanoğlu Mehmet Bey 1277 yılında, Konya'yı ele geçirip Alaaddin Siyavuş'u (Cimri) sultan olarak Konya tahtına oturttuktan sonra, kendisi de vezir olarak Bolu'dan Aydın'a, Antalya'dan Sivas'a kadar olan bölgenin yönetimini kendisine bağlı beylere dağıtmış, Antalya'yı ise yine Teke Paşa'ya vermiştir[785]. Böylece Antalya Kalesi'nin doğusundaki Köprüçay'a kadar olan kırsal alanlara Teke Türkmenleri yerleşmiş ve bölge Teke-İli olarak adlandırılmıştır. Oğuzların Salur, Afşar ve Bayındır boyuna mensup olan göçer Türkmenler, Karamanoğlu Beyliği himayesi altında Antalya Kalesi ile Gazipaşa arasındaki kırsal bölgeye yerleşmişlerdir. Bu Türkmen boylarının alt grupları olan özellikle Turgutlu, Bayburtlu, Oğuzhanlı, Hoca Yunuslu, Hocantlı, Bakırlı, Bozdoğan, Bulgarlı, Iğdır, Beydili ve Yuvalı gibi aşiretlerin bölgede yoğun bir şekilde iskan edildiği görülmektedir[786].

Yarı göçebe yaşam pratiğinin temel yerleşim birimleri olan yaylak ve kışlak kültürü, sadece kırsal alanda yaşayan halkın değil, yönetici sınıf ve beylerin de yaşamsal geleneğini oluşturmaktaydı. Moğol Komutanı Çoban Bey 1315 yılında, başkent Konya'ya saldırdığı sırada Karamanoğlu Musa Bey'in, yaylaya çıkmış olduğu kaydedilmiştir[787]. Karamanoğulları beyliği içindeki göçebe ve yarı göçebe topluluklar, yerleştikleri bölgelerde, Türkmen gelenekleriyle İslam inancını harmanlayarak yaşamlarını devam ettirmişlerdir. Ama geç Orta Çağ Türk döneminde Anadolu'da; Moğollar, Ermeni Krallığı, Kıbrıs Krallığı ve Osmanlı devleti ile olan hakimiyet mücadeleleri sırasında yaşanan sürekli savaş ortamında

[782] Karaca, 2002: 149-151.
[783] Sümer, 2001: 454.
[784] Şikari, 2016: 11-15.
[785] Şikari, 2016: 56-57.
[786] Şikari, 2005: 36; Yıldız, 2009: 188.
[787] Aksarayi, 2000: 253-258.

Karamanoğlu Beylerinin, göçebe Türkmenlerden genellikle asker desteği olarak yararlandığı için Türkmenleri kent yaşamına alıştırmamış olduğu belirtilmektedir[788].

Göçebe, yarı göçebe, yaylak ve kışlak kültürü, sadece Antalya'da değil, Anadolu'nun güney ve batı kıyılarına yakın bölgelerde yaşayan çoğu Türkmen gruplarının ortak yaşam biçimi haline gelmiştir. 1333 yılının Mayıs ayı sonlarında, öğle vakti Manisa'dan hareket eden İbn Battuta, geceyi yayla kuran bir Türkmen Obasının arasında geçirmiştir[789]. 1433 yılında Bartrondon de la Broquiere, İskenderun Kalesi önünde, içinde Türkmenlerin yaşadığı, beyaz pamuklu kumaş ve mavi keçeden yapılmış yaklaşık 120 adet çadırın kurulmuş olduğunu nakletmiştir. Yazar, 15 kişinin kalabileceği büyüklükte olan bu çadırların içinde ateş hariç, bir evde ihtiyaç duyulan her şeyin mevcut olduğunu kaydetmiştir. İskenderun'dan Hatay ve Tarsus'a gelen seyyah, dağlarla deniz arasındaki bölgelerde hep Türkmenlerin yaşadığını ifade etmiştir. Bu arada, Türkmenlerin çadırlarını daima kırsal yerlere kurduklarını, bir yerde sürekli durmadıklarını ve bulundukları yerden başka bir yere giderken evlerini de (çadır) yanlarında götürdüklerini belirtmiştir. Bunların yanında seyyah, çadırların keçelerle kaplandığını ve yuvarlak planlı olduğunu aktarmıştır[790].

Doğu Antalya bölgesinde yarıgöçebe halde yaşayan yörükler, kışlaklarında küçük çapta çiftçilik yapmışlar; yaylaklarında ise yörükler için vazgeçilmez olan hayvan otlatmışlardır. Kış mevsiminde düşen fazla yağış ile oluşan denize yakın düzlük alanların bataklık[791] olması sebebiyle, alçak tepelerin yamaçlarına kurdukları köylerde, taştan ve ahşaptan yapılmış konutlarda ya da çadırda yaşamışlardır[792]. Bahar ayı sonunda havaların ısınmasıyla yaylaya çıktıkları yüksek alanlarda Yurd, Kara Çadır, Kıl Çadır ya da Topak Ev olarak adlandırılan farklı türdeki çadırlarda yaşamışlardır[793]. Evliya Çelebi, yörüklerin kışın üstü sazlık ve kamış örtülü tek katlı ya da iki katlı kagir evlerde yaşadığını, yaylada ise

---

[788] Şikari, 2005: 36-42.

[789] Battuta, 2020: 294-295. Obanın fiziki durumu hakkında bilgi vermeyen seyyah obada yaşadığı olayları: *"Hayvanlarımız için lazım olan yemi onlarda bulamadık. Bineklerimizi (Atlar) çaldırırız korkusuyla bütün gece sırayla nöbet tuttuk. Sabah uyandığımda Ayasuluk'tan aldığım en güzel atımın, koşum takımlarıyla çalındığını öğrendim"* şeklinde aktarmıştır.

[790] Broquiere, 2000: 168-171. Bertrandon de la Broquiere Türkmenlerin yemek kültürü hakkında önemli bilgilere değinmiştir: *"Önümüze serilen örtü-sofra bezi içinde ekmek, peynir ve üzüm vardı. Sonra da bize sütten yaptıkları ve yoğurt adını verdikleri bir yiyecekten bol bol ikram ettiler"*. şeklinde ifade etmesine bakılırsa tarım ve hayvancılık ürünlerinden yoğurdun ön plana çıktığı görülmektedir. Ayrıca seyyah; *"Başlarında itaat ettikleri bir reisin bulunduğu ama Sultan'ın egemenliği altındaki yörelerde yaşıyorlarsa, Sultanın emri altına girdiklerini kaydetmiştir. Gittikleri ülkenin hükümdarı bir savaşa girmişse onun hizmetinde bulunurlar; bir başkasının hizmetine girmişlerse bu kez daha öncekine karşı savaşırlar. Bundan kendileri de hoşnut değildirler ama bağlı oldukları kurallar böyledir, çünkü hiçbir zaman bir yere bir daha ayrılmamak üzere yerleşmezler. Bana onlar hakkında böyle anlatıldı ve bunlar söylendi"* diye nakletmiştir.

[791] Texier, 2002: 448. 1836 yılında, Magydos Limanı ile Perge arasındaki düzlük alanların kışın bataklık olduğu belirtilmiştir.

[792] Kılıç, 2018: 298-299.

[793] Kılıç, 2018: 308.

çadırda kaldıklarını nakletmiştir[794]. 1809 yılında Endişegüney Köy'ü halkının bir kısmının sahile yakın, diğer kısmının ise üst kısımdaki tepelerde kaldığı belirtilmiştir. Evlerin üzerinin saman örtülü kulübe şeklinde olduğu, kıyafetlerin ise Karaman tarzında kuşaklı, keçe sarıklı başlıklı ve erkeklerin iki bıçak taşıdığı aktarılmıştır[795]. Yörükler eski Türk dini inançları olan Şamanizm ve Şiilik tesirinde kalmış olsalar da çoğunluğu daha sonra Sünni inancı benimsemiştir. Yörük cemaatleri içinde din işlerini yürüten ve Duacı olarak bilinen kişilerin imam gibi görev yapmış olduğu belirtilmiştir[796].

Konar-göçer yörüklerin yerleşik hayata geçirilme süreci 17. yüzyılın ikinci yarısından itibaren başlamış ve günümüze kadar büyük oranda tamamlanmıştır. Yörüklerin yerleşik hayata geçirilmelerinin en büyük sebepleri arasında, göç esnasında yerleşik halk ile aralarında yaşanan anlaşmazlıklar ve eşkıyalık faaliyetleri olmuştur[797]. Bazı konar-göçer gruplar, Osmanlı devletinin asayişi sağlayamadığı zamanlarda baskın ve eşkıyalık gibi faaliyetlerde bulunmuşlar ve yerleşik halk üzerinde ciddi korkulara neden olmuşlardır. Osmanlı devleti, yerleşik halkın mağduriyetini gidermek, aşiretlerin eşkıyalık faaliyetlerinin önüne geçmek, boş ve harap haldeki arazileri işler duruma getirmek, devlet kontrolü altında tarımsal üretimi sağlamak ve vergisini ödeyerek ülke ekonomisine önemli katkılar sağlayan bir kırsal nüfus oluşturmak gibi etkenlerden dolayı, 16. yüzyıldan itibaren, konar-göçer Türkmen grupları, kendi yaylak ve kışlak bölgelerinde yerleşik yaşama geçirmek istemiştir[798].

17. ve 18. yüzyılda konar-göçerleri yerleşik yaşama geçirme girişimleri sırasında, belirli bir bölgeye yerleştirilenler, yaylak ve kışlak arasında hareket etmeyi bırakmaya mecbur bırakılmamışlardır. Yerleşik yaşama geçenler, çoğu zaman tarımla daha fazla uğraşıp hayvancılığa daha az ağırlık vermek suretiyle hem iskan emrine uymuşlar hem de yapageldikleri hayvancılığı sürdürebilmişlerdir. Bu süreçte tarımsal faaliyetleri mevsimlik etkinlikleri ile kaynaştırarak daha kısa mesafedeki yaylaları tercih etmek durumunda kalmışlardır. Bazı durumlarda ise, hayvan nakli ya da hayvan otlatma işleri sırasında, aşiretin tamamının hareket etmesi yerine, sınırlı sayıda çoban aracılığı ile gerçekleştirilmiştir. Konar-göçerleri iskan etme politikası, sınırlı bir başarı göstermiş, konar-göçer aşiretler, tamamen kalıcı yerleşik bir toplum olmamışlardır. Tanzimat'ın ilanından sonra konar-göçer aşiretleri, yerleşik hayata geçirmek için bulundukları vilayet sınırından özel izinlerle çıkma, yaylak-kışlak sınırlarını daraltmak, yaylakta hayvancılık yapmak için kira ödemek gibi yeni düzenlemeler getirilmiştir. 1864 Vilayet Nizamnamesi, konar-göçer aşiretler karşısında

[794] Evliya Çelebi, 2011: 172.
[795] Oral, 2013: 197.
[796] Kılıç, 2018: 304-305.
[797] Kılıç, 2018: 298-299.
[798] Yiğit, 2018: 381.

merkezi otoriteyi güçlendirici bir etki yapmıştır[799]. Cumhuriyet Döneminde Türkiye Büyük Millet Meclisinde 3 Mart 1925 yılında alınan bir kararla, konar-göçer aşiretlerin Dahiliye Vekaleti (İçişleri Bakanlığı) bünyesinde yerleşik hayata geçmeleri kabul edilmiştir. Çıkarılan bu iskan kanunu ile birlikte konar-göçer aşiretler, bizzat müracaat ederek yerleşik hayata geçmek istemişler ve tercih ettikleri bölgelere yerleşmeleri sağlanmıştır[800].

4.6. Değerlendirme

1071 yılındaki Malazgirt Zaferi arkasından ve 13. yüzyıl başında Moğol baskısından kaçarak Anadolu'yu yurt edinmeye gelen Oğuz boylarının Türkmen aşiretleri için, konar-göçer veya yörük kültürüne uygun sahalara sahip olmasından dolayı doğu Antalya bölgesi, Türkmenlerin yoğun yerleşimine sahne olmuştur[801]. Anadolu'nun fethi sırasında özellikle yeni alınan uç bölgelerdeki kırsal alanlara, bu Türkmen gruplar yerleştirilmiş ve bölgenin Türkleşmesi sağlanmıştır. Geç Orta Çağ dönemine ait çağdaş kaynaklarda, Anadolu'daki kırsal bölgeler ve köyler hakkındaki bilgilerin çok sınırlı olduğu görülmektedir. Köylerin fiziksel özellikleri, ekonomik yapısı, nüfus durumu ve yerleşim tercihleri nerdeyse hiç anlatılmamıştır. Kaynaklarda verilen sınırlı bilgiler ışığında geç Orta Çağ Türk köyünün; çoğunlukla surlarla çevrili olmayan, daha çok bir akarsu yakınındaki tepenin yamacına, yamacın fiziki yapısına bağlı olarak plansız bir yerleşme, kırsal alanlarda az sayıda gruplar halinde yaşayan, küçük yerleşim birimleri olduğu anlaşılmaktadır. Köylerdeki üretimin ise daha çok küçükbaş hayvancılık, tarım ve ormancılığa dayalı geliştiği görülmektedir.

1122-1130 yılları arasında Sakarya-Eskişehir arasındaki Bizans-Selçuklu savaşları sırasında, Türkmen gruplar hakkında Kinnamos şu bilgileri aktarmıştır:

Anadolu'daki Türkler hala tarım bilmediklerinden süt içip et yerlerdi ve daima açık arazide öbek öbek ayrı gruplar halinde dağınık yaşadıklarından bunlara saldırmak isteyenlere kolay av olurdu. Türkler eskiden beri böyle yaşıyordu[802].

Anadolu Selçuklu döneminin en önemli kaynaklarından biri olan İbn Bibi, daha çok şehirlerin fiziki durumu hakkında ve fetih süreçleri ile ilgili bilgiler aktarmıştır. İbn Bibi, köyler ve kırsal yerleşmelerin fiziki dokusu hakkında detaylı bilgi vermemiş, sadece birkaç

---

[799] Yiğit, 2018: 385-387.

[800] Yiğit, 2018: 388-389; Yıldız, 2009: 211. 1960'lı yıllarda gelişen sanayileşme, yeni nesillerin eğitim ihtiyaçları, değişen ekonomik, sosyolojik, hayvancılık ve tarımsal faaliyetler neticesinde konar-göçer yaşam tarzından, yerleşik hayata geçişi zorunlu hale getirmiş ve süreci hızlandırmıştır. Manavgat ve Serik'te geniş bir alana yayılan Bozahmetli Aşireti'nin günümüzde doğru konar-göçer kültürü bırakma noktasına geldiği ve yeni nesillerin bu yaşam tarzına sıcak bakmadığı ifade edilmiş olsa da günümüzde yaylaya çıkma kültürü kısmen de olsa devam etmektedir. Gazipaşa'da ikamet eden, Kırahmetler Yörüklerinin günümüzde Yund yaylasına çıktıkları belirtilmiştir.

[801] Özkan, 2021: 70.

[802] Kinnamos, 2001: 9.

köy ismi zikretmiştir. İbn Bibi, doğu Antalya bölgesindeki köy ve kırsal yerleşmeler hakkında hiçbir bilgi aktarmamıştır.

Türk Köyleri hakkında İbn Bibi:

"Sultan Gıyaseddin Keyhüsrev şehirden çıkıp Konya'nın köylerinden Ladik Köyü'ne varınca köy halkı onlara saygısızlık edip küstahlıkta bulundu. Sultan Rükneddin, kötü davranan ve mallarını yağma eden herkesi Konya'ya çağırttı ve şehrin surlarında çarmıha gerdirtti[803]*. Alanya Kalesi'nin fethi ardından I. Alaaddin Keykubat Kyr Vard'a Konya Akşehir'in emirlik menşurunu ve her biri bir şehir gelirine sahip olan tanınmış birkaç köyün mülkiyetini ona verdi*[804]*".* şeklinde nakletmiştir.

Eflaki, köy ve kırsal yerleşmelerin fiziki durumu ya da sosyal yaşamı ile ilgili hiçbir bilgiye değinmemiştir. Sadece bir şehre bağlı bir köyden bahsederken sadece o köyün ismini belirtmiş ve nerede olduğunu kısaca tarif etmiştir. Eflaki, doğu Antalya bölgesindeki köy ve kırsal yerleşmeler hakkında hiçbir bilgi aktarmamıştır. Eflaki:

"Hacı Bektaş-i Veli'nin mürşidi Baba İshak, Babailer İsyanı'nı tertib eden Baba Resul, Malatya'nın güneyinde Fırat'ın sağ kıyısında bulunan, Samsat Kalesi'ne bağlı Kefersut adlı bir köyde yetişmiştir. Amasya köylerinden birinde boğaz tokluğuna çobanlık etmiş ve ücret olarak hiçbir şey almamıştır[805]*. Mevlana'nın müridlerinden biri olan Şeyh Selahaddin'in anası ve babası, Konya civarında bir göl kenarında bulunan Kamile denilen köydendiler. Bu gölde balık avlamakla geçinirlerdi*[806]*".* diye nakletmiştir.

Aksarayi, Anadolu'daki köy ve kırsal yerleşimler hakkında çok sınırlı bilgiler aktarmış fakat, doğu Antalya bölgesindeki köyler hakkında hiçbir bilgi aktarmamıştır. 13. yüzyıl sonlarına doğru köy ve kırsal yerleşimlerin çok güvensiz olduğunu ve İç Anadolu bölgesindeki köy halkının sürekli yaşanan savaşlardan dolayı korku ve endişe içinde yaşadığını belirtmiştir. Yazar, köy halkının herhangi bir yağma olduğunda ya da bir savaş anında, korunaklı kalelere sığındığını kaydetmiştir[807].

Necmuddin-i Daye, köy ve kırsal yaşamın işleyişi, toprağın ekimi, çalışan köylü sınıfının görevleri ve toprak sahiplerinin sorumlulukları hakkında önemli bilgiler aktarmıştır. Ziraat ve tarım işleri ile uğraşmanın kutsal bir görev olduğunu vurgulamış ve ekilen topraktan alınan ürünün dini açıdan öneminden bahsetmiştir. Fakat yazar, köylerin fiziksel dokusu,

---

[803] Bibi, 1996: 57.
[804] Bibi, 1996: 266.
[805] Eflaki, 1973: 63.
[806] Eflaki, 1973: 142.
[807] Aksarayi, 2000: 205. Aksarayi köylerdeki güvensiz ortamı: *"Köydeki her canlının bir gün bile emniyeti yoktu. Köylüler, hiçbir zaman koyun ve sığır sürüsünü yanına gözcü almadan meraya bırakamıyorlardı. Uzun süredir onların şiddetinin, yağmasının ve yıkımının sıkıntısında buluyordu".* diye aktarmıştır.

yerleşim planı ve çadır kültürü hakkında herhangi bir bilgi aktarmamıştır. Necmuddin-i Daye, doğu Antalya bölgesindeki köy ve kırsal yerleşmeler hakkında hiçbir bilgi aktarmamıştır.

> Daye*: "Dünya ahiretin tarlasıdır. Bil ki ziraat ve tarım Allah ile ticarettir, zanaatların ve işlerin en güzelidir, eğer bir kimse gerektiği gibi yerine getirirse*[808]*. Köy reisleri, halka eşit davranmalı, güçlüye karşı güçsüzü korumalı ve halk içinde huzuru sağlamalıdır. Çiftçiler, paralı işçilerdir, başkalarının toprağını ekerler, malları mülkleri azdır*[809]*".* diye aktarmıştır.

Geç Orta Çağ Türk döneminde hem Anadolu Selçuklu devleti hem de Karamanoğlu Beyliği zamanında kırsal kesimdeki bütün toprakların devlete ait olduğu belirtilmektedir. Dirlik sistemi gereğince hükümdar, yakınlarına ve bazı yüksek rütbeli görevlilere maaş karşılığı mülk olarak, toprak da verdiği ifade edilmektedir. Yüksek rütbeli görevlilerin birçoğu, topraklarının gelirlerinin önemli bir kısmını yaptırdıkları cami, medrese, kervansaray gibi yapılara vakfetmişlerdir. Vakfedilen köylerde daha çok buğday, arpa, yulaf ve pamuk üretimi yapılmış; yün, deri, halı ve at, ihraç edilen ürünler arasında ilk sırada yer almıştır[810].

Geç Orta Çağ Türk döneminde Doğu Antalya kırsalında kurulan köy yerleşimleri, Antalya ve Alanya şehirleri ekseninde, tüm bölgeye yayılarak plansız ve düzensiz bir şekilde kurulmuştur. Bölgenin siyasi ve askeri istikrarının sağlandığı 1225 yılından sonra Türkmen boylarına bağlı aşiretler, merkez kaleler ve büyük köyler etrafında teşekkül etmiştir. Doğu Antalya bölgesine hakim olan Tekeoğlu ve Karamanoğlu Beylikleri döneminde 14. yüzyıl başında bu Türkmen gruplar, bölgenin ovadaki alçak tepeleri kışlak, dağlık yüksek kesimlerdeki serin platoları ise yaylak olarak kullanarak bölgeyi yurt edinmişler ve böylece kırsal bölgedeki köylerin sayısı artmıştır.

Düden Çayı ile Köprüçayı arasındaki kırsal bölgeye Teke Karahisarı merkezli birçok köy yerleşmesi kurulmuştur. Anadolu Selçuklu döneminde bölgede yer alan Perge, Sillyon ve Aspendos gibi önemli merkezlerin fethedilmesi ardından Sillyon, askeri garnizon olarak kullanılmış ve Aspendos Tiyatrosu ise bir kale niteliğinde köşke dönüşmüştür. Bu bölgedeki büyük akarsular üzerine inşa edilen Cırnık Köprüsü, Soğucaksu Köprüsü ve Köprüçayı Selçuklu Köprüsü'nün inşa edilmesi ile merkez şehir Antalya ile bağlantı sağlayan yol güzergahı güven altına alınmıştır. Bu güven ortamı içerisinde, bölgedeki antik yerleşmelerin çevresinde, akarsu kenarlarında, su kaynağı bol olan alçak tepelerin yamaçlarında birçok köy yerleşmesi kurulmuştur. Bu bölgenin sahile yakın kısımları düz ova ve bataklık olduğu için, sahilden uzak alçak tepelere kurulan antik dönem yerleşmelerinin yakın çevresi birinci sırada

---

[808] Daye, 2013: 399-400.
[809] Daye, 2013: 400-403.
[810] Sümer, 2001: 459.

tercih edilmiştir. Bu bölgede Anadolu Selçuklu döneminde kurulan köyler arasında, Perge antik kenti yakın çevresinde Murtana (İhsaniye) ve Aksu, Sillyon antik kenti yakın çevresinde Teke Karahisarı, Eski Yörük, Tekkeköy ve Yanköy; Aspendos antik kenti yakın çevresinde ise Belkıs ve Sarıabalı Köyü kurulmuştur. Bu köy yerleşimleri içerisinde merkez yerleşim olan Teke Karahisarı'nda bir mescit inşa edilmiş ve akropolis kastronundaki konut da Türk döneminde komutan konutu olarak kullanılmıştır. Teke Karahisarı'na bağlı Yanköy'de ise Bali Baba Türbesi olarak bilinen bir anıt mezar bulunmaktadır ve köy yerleşimi onun çevresinde kurulmuştur.

Tekeoğlu Beyliği döneminde Teke Karahisarı yerleşmesi merkez garnizon olma işlevini devam ettirmiş ve bölgedeki köy yerleşmeleri kuzeydeki tepelere doğru yayılım göstermiştir. Karaöz, Gebiz, Sarıabalı, Sülek, Salur, Yazır, Kökez gibi merkez köyler kurulmuştur. Bu köyler arasında Beylikler döneminde Karaöz ve Gebiz'de birer cami inşa edilerek bölgedeki birçok küçük köyün merkezi köyü olmuşlardır. Diğer köy sınırları içerisinde geç Orta Çağ Türk dönemine ilişkin günümüze ulaşan herhangi bir yapı yoktur.

Köprüçayı ile Alara Çayı arasındaki merkez yerleşme Manavgat Kalesi'dir. Manavgat Kalesi, Alanya ve Alara Kaleleri ile aynı süreçte 1221 yılında savaşmadan alınmıştır. Kale surlarının inşaatı ve Kaleiçi'ne yerleşme, muhtemelen 1221 yılından hemen sonra gerçekleşmiş olmalıdır. Manavgat Kalesi sınırları içerisinde Anadolu Selçuklu dönemine ait herhangi bir yapı günümüze ulaşmamıştır. Günümüze ulaşan sur kalıntılarının malzeme-teknik açıdan Alara ve Alanya surlarına çok benzediği için I. Alaaddin Keykubat dönemden kalmış olduğu ileri sürülebilir. Manavgat Kalesi'nin inşa edildikten sonra, kalenin doğusundaki Hacıobası Köyü'nün güneyine bir de köşk inşa edilmiştir. Anadolu Selçuklu sultanı I. Alaaddin Keykubat ve oğlu II. Gıyaseddin Keyhüsrev döneminde Antalya-Konya kervan yolu güzergahı üzerinde yer alan Sırtköy ve Beydiğin Köylerinin sınırları içerisinde birer kervansaray inşa edilmiştir. Manavgat Kalesi'nin kuzeydeki Sırtköy üzerinden gelen yol güzergahını oluşturan Naras Köprüsü de Anadolu Selçuklu devleti zamanında inşa edilmiştir. Böylece, kervansaraylarla ve köprüyle hem yollarının güvenliği sağlanmış, doğudaki köşk yapısıyla da kırsal bölge, sultanlar tarafından güvenceye alınmıştır. Anadolu Selçuklu döneminde merkez Manavgat Kalesi'ne bağlı, Sırtköy, Beydiğin, Atabey, Taşağıl, Karacalar ve Hacıobası ve bu merkez köylere bağlı küçük cemaatlerin yaşadığı küçük köyler kurulduğu görülmektedir.

Manavgat Kalesi ve çevresinin önemi, 1293 yılında Karamanoğlu Beyliği'ne bağlı olarak kurulan Manavgat Beyliği döneminde artmıştır. Bu tarihten sonra kale beylik merkezi durumuna gelmiş ve buna bağlı olarak köylerin sayısı artmıştır. Batı yöndeki merkez Atabey

Köyü'ne bağlı birçok küçük köy yerleşmesi kurulmuştur. Hocalar, Yavrudoğan, Gündoğdu, Evrenler Yavşı, Bucakşeyhler, Aksaz, Uzunlar, Örenşehir ve Çenger gibi köyler, Manavgat Beyliği döneminde 1293-1426 yılları arasında kurulmuştur. Bu köylerde Manavgat Beyliği dönemine ilişkin günümüze ulaşan herhangi bir yapı tespit edilememiştir. Köprüçayı ve Manavgat Çayı kenarında haftalık kurulan büyük pazarlarda, civar köylerde üretilen tarımsal ürünlerin satıldığı yoğun bir ticaret hayatı yaşanmıştır.

Alara Çayı ile Demirtaş Çayı arasındaki merkez şehir Alanya Kalesi, merkez kırsal yerleşme ise Oba Köyü'dür. Alanya Kalesi I. Alaaddin Keykubat tarafından 1221 yılında fethedildikten sonra buraya bir şehir kurulmasını emretmiş ve inşa edilen surlar, kuleler, tersane, saray, cami, sarnıçlar ve hamam yapıları ile Akdeniz sahillerinin en önemli Orta Çağ Türk şehri kurulmuştur. Öncelikli olarak savunma sistemine önem verilen kentte ikinci önceliğin ticarete verildiği anlaşılmaktadır. Sultan I. Alaaddin Keykubat nerdeyse her kış mevsiminde Alanya'da konaklamış ve surlar dışındaki kırsal bölgeye de birçok köşk inşa ettirmiştir. Başkent Konya ile yol bağlantılarını güçlendirmek ve ticaret hayatını canlandırmak için Alara Han ve Şarapsa Han gibi önemli kervansarayların yanında Alara Köprüsü ve Dimçayı Köprüsü'nü inşa ettirmiştir. Alanya Kalesi'nin batı yönüne Alara Kalesi'ni, doğu yönüne ise Selinus Kalesi'ni inşa ettirerek tüm kırsal bölgeyi güvence altına almış böylece, köylerin kurulması için uygun fiziki ve siyasi koşullar oluşturulmuştur.

Anadolu'nun siyasi istikrarını sağlayan sultan I. Alaaddin Keykubat, ülkenin uluslararası ticaret ile refaha kavuşması için Akdeniz ticaretinde önemli paya sahip olan Kıbrıs, Venedik ve Cenevizlilerle ticaret anlaşmaları yapmış ve Akdeniz kıyısındaki Alanya ile Antalya şehirleri bölgenin en önemli ticaret merkezi durumuna gelmiştir. Bu ticaretin sürekli canlı kalabilmesi için şehirlerin kırsal bölgedeki üretim ile desteklenmesi sağlanmıştır.

Alara Çayı'nın kıyısında yüksek ve çok dik bir kayalık üzerine kurulan Alara Kalesi, hem çevresindeki küçük köylerin hem de yakınında inşa edilen Alara Han'ın ticari güvenliğini sağlayan askeri rolü yanında, devletin güçlü varlığının temsiliyeti durumundadır. Kalenin surlarının hemen yakınındaki düzlük alanda inşa edilen hamam, mescit, demirci işlikleri ve diğer yapılarla Alara Köyü, bir Selçuklu köyünün en önemli kalıntılarıdır.

Alara Köyü, Alara Kalesi ve Alara Çayı'nın hemen doğu kıyısında, dağların aniden yükselmeye başladığı noktada yer almaktadır. Kale ile güven altında, han ile ticari hayatın içinde, Alara Çayı ile su ihtiyacının karşılandığı, verimli topraklarla tarım ve yanındaki tepelerde hayvancılık için uygun alanların sunulduğu Orta Çağ'ın tüm gereksinimlerinin küçük bir alanda karşılandığı bir köy yerleşimidir. Alara Köyü'nün Orta Çağ için geçerli olan bu özelliklerinin tamamı günümüzde de devam etmektedir.

Alara Han'dan Alanya kentine doğru devam eden kervan yolu, çoğunlukla küçük tepelerin eteklerinden ve kıyısından geçerek Şarapsa Han'a ulaşmaktadır. Bu iki han arasındaki küçük tepelerin güney eteklerinde Anadolu Selçuklu döneminde Avsallar, Tosmur, Türkler, Payallar ve Konaklı köyleri kurulmuştur. Bu köyler, kervan yoluna bağlı olarak kurulmuş ve sınırları içerisinde geç Orta Çağ Türk dönemine ilişkin herhangi bir yapı tespit edilememiştir. Konaklı Köyü'nün hemen güneyindeki derenin kenarından yükselen bir tepenin üzerine Şarapsa Han inşa edilmiştir. Kale gibi korunaklı yapısıyla bölgenin tüm güvenliğini sağlayan Şarapsa Han, kırsal bölgenin ticari hayatı için de çok önemlidir. Şarapsa Han'dan sonra Hamaksiya antik kentinin bulunduğu Elikesik Köyü'nün tepelerinden Alanya Kalesi'ne inilmektedir. Düzlüğe inilen ilk durakta büyük bir çeşme, su kuyusu ve havuz yapısı inşa edilmiştir. Üç tarafı kapalı eyvan biçiminde inşa edilen çeşme sıcak yaz mevsiminde Alanya'ya gelen yolcuların ve kervanların önemli bir durak ve dinlenme noktası olduğu görülmektedir.

Alanya Kalesi'nin kuzeyindeki alçak tepelerin yamaçlarının Selçuklu Sultanlarının özel dinlenme, avlanma ve ziyafet verme alanları olarak tercih edilmiş ve kırsal yerleşime açılmamış olduğu ileri sürülebilir. Hacıbaba, Sugözü, Hasbahçe ve Buzağı Avlusu Köşklerinin bulunduğu Alanya Kalesi'nin kuzeyindeki bu eğimli alanlar, kış mevsiminde ılık havası, bol su kaynakları sayesinde oluşan huzur veren yeşil peyjaz alanı ve deniz manzarası ile bol miktarda av hayvanının yaşam sahası barındırması gibi özelliklerden dolayı, köşkler bölgesi olarak tercih edilmiştir.

Selçuklu dönemindeki Oba Merkez Köy yerleşiminin, Dim Çayı kıyısındaki küçük tepelerin olduğu kuzeydoğu bölgede ve Dim Çayı Köprüsü'ne yakın kurulmuş olduğu düşünülebilir. Nitekim, 1333 yılında İbn Battuta'nın Alanya Kalesi'nden çıkıp Gülefşen Köşküne gittiği bu bölge hakkında hiçbir bilgi aktarmamıştır. Eğer bu bölgede daha önce Selçuklu döneminde kurulmuş bir köy yerleşmesi ya da çadırların kurulduğu büyük bir Oba olsaydı, burayı anlatması beklenebilirdi. Bu nedenle Oba yerleşimi Dim Çayı'nın hemen kıyısındaki tepeler üzerinde kurulmuş olmalıdır.

Oba'nın hemen doğusundaki Kızılcaşehir Kalesi'nin kurulduğu tepenin doğu eteklerine adını bu kaleden alan Kızılcaşehir Köyü kurulmuştur. Kale içerisinde herhangi bir Türk yerleşimi yoktur ama kalenin hemen doğu kıyısındaki su gözlerinin bulunduğu eğimli yamaçlarda bir köyün kurulmuş olduğu düşünülebilir[811].

Dim Çayı'nın doğusunda bulunan Naula Kome yerleşiminin kuzeyindeki alçak tepelerde Selçuklu döneminde Mahmutlar merkez köy yerleşimi kurulmuştur. Selçuklu

[811] Köy içerisinde tespit ettiğimiz birkaç adet Cumhuriyet döneminden kalma konut yapısı ve günümüz modern yapıların bulunduğu köy yerleşimi de aynı eğimli tepelerde devam etmektedir.

döneminde oluşan köy yerleşmelerinin, bugünkü turistik kıyı yerleşmesinin aksine, kuzeyindeki alçak tepelerin yamaçlarında kurulmuş olduğunu düşünmek, geç Orta Çağ döneminin köy yerleşim esaslarına daha uygun düşmektedir. Bu tepelerde yapmış olduğumuz yerinde inceleme ve araştırma çalışmaları sırasında erken Bizans döneminden kalan birçok gözetleme kulesi ve çiftlik evleri tespit etmemize karşın, geç Orta Çağ Türk dönemine ilişkin herhangi bir yapı tespit edilememiştir. Mahmutların hemen doğusunda, Syedra antik kentinin kurulduğu tepenin güneydoğu eteklerinde Selçuklu döneminde Sedre Köşkü inşa edilmiştir. Bu köşkün kuzeyinde ve akarsuyun batı kıyısında ise Demirtaş Köyü kurulmuştur.

Alanya kentinin sur dışında kalan kırsal bölgesindeki köy yerleşmelerinin sayısının, Karamanoğulları'na bağlı Alanya Beyliği döneminde çok artmış olduğu görülmektedir. Alanya'nın kuzeyindeki dağların güney yamaçlarında Türkmen boylarına bağlı cemaatlerin kurduğu Çakallar, Karamanlar, Mahmut Seydi, Şeyhler[812], Cikcilli, Gülefşen, Sapadere, Kestel, Mahmutlar'a ve Demirtaş merkez köylerine bağlı Dim Çayı'nın kuzeyinde birçok köy kurulmuştur. Bu köylerde üretilen tarım ve hayvancılık ürünleri yanında Alanya Kalesi'nin ihtiyacı olan, zift, katran, demir, kireç ve sedir gibi ürünler bu cemaatler tarafından üretilmiştir[813].

Alanya merkez kırsal yerleşimi olan Oba bölgesinin ve köşkler bölgesi olan Hasbahçe, Cikcilli ve Gülefşen civarının, Alanya Beyliği döneminde 1373 yılından hemen sonra, kırsal iskana açılmış olduğunu ve genişletildiği görülmektedir. Kırsal yerleşmenin özellikle Oba'nın batısındaki köşkler bölgesi ve kuzeyindeki Gülefşen bölgesine doğru yayılım gösterdiği anlaşılmaktadır. Kıbrıs Krallığı'nın Antalya'daki hakimiyetine son verildiği 1373 yılından kısa bir süre sonra, bu bölgeye bir ulu cami ve büyük bir medrese inşa edilmiştir. Buraya inşa edilen büyük bir ulu cami ve hemen güneyindeki büyük bir medrese, oba bölgesinin kabalık ve yerleşik bir nüfus için iskana açılmış olduğunu göstermektedir. Böylelikle, Alanya Beyliği döneminde 14. yüzyıl sonuna doğru, Oba Merkez Köy yerleşiminin sınırları iyice genişlemiş ve kalabalık kırsal bir nüfusa sahip olmuştur.

Oba bölgesindeki Gülefşen Cami ve Medresesi arasında kuş uçumu yaklaşık 800 m. mesafe bulunmaktadır. Oba bölgesindeki kırsal yerleşimin de bu iki yapı ekseninde çevreye doğru yayılım göstermiş olduğu ileri sürülebilir. Oba Çayı'nın kenar bölgelerinde bulunan geniş tarım alanları ve küçük yükseltiler, köy yerleşmeleri ve tarımsal üretim için çok uygun imkanlar sağlamaktadır. Ayrıca, bu eğimli küçük yükseltiler, yoğun yağmurun yağdığı kış

[812] Dülgerler, 2006: 184.

[813] Erdoğru, 2013: 33-48. Osmanlı döneminde 1475 yılında Alaiyye Livası'nda bulunan bazı Türkmen-Yörükan aşiretlerinin isimleri ise şunlardır: "Şarapsa Göçebesi, Cengerli, Kızılca, Avsallar, Mahmudlu, Kızılca Köy, Şeyhler, Kestel, Kargıcak, Hasanlar, Gencek, Efteşe, Çakal Kuzu, Cemaat-i Gebran…

mevsiminde oluşan bataklık durumundan da kurtulmak için yerleşme tercihi açısından önemli bir etkendir. Oba bölgesi, Geç Orta Çağ Türk döneminde isminden de anlaşılacağı üzere, Alanya'nın kırsal yerleşmesinin hem üretim hem eğitim hem de yönetim merkezi durumundadır. Alanya Kalesi'nin yakın çevresindeki kırsal yerleşmeler, Karamanoğlu Beyliği döneminde kale içindeki kent yerleşmesine oranla daha yoğundur. Bu durum, doğu Antalya bölgesindeki Türk yerleşme kültürü bağlamında, sur dışındaki kırsal bölgenin sur içi yerleşmelere göre daha yoğun olduğunu göstermektedir[814].

Demirtaş Çayı ile Kaledran Çayı arasındaki kırsal bölgenin fiziki coğrafya özelliği batıya göre daha dağlık ve engebelidir. Demirtaş Çayı'ndan sonra dağlar artık denize kadar inmiş, kıyı bölgesi neredeyse ortadan kalkmıştır. Bu bölgede sadece Selinus Kalesi'nin kurulmuş olduğu bölgedeki Delice, Bıçkıcı ve İnceağrı gibi akarsuların taşıdığı alüvyonlar sayesinde küçük bir düz ova bulunmaktadır. Deniz kıyısındaki yükseltiler ile ovanın kuzeyinde aniden yükselen dağlar arasındaki bölge, köylerin yoğunlaştığı ve bugün de ilçe merkezinin kurulduğu alan olmuştur.

Demirtaş Çayı ile Kaledran Çayı arasındaki kırsal bölgenin güvenlik merkezi Selinus Kalesi; merkez köy yerleşimi ise Beyobası Köyü'dür. Anadolu Selçuklu döneminde 1225 yılında Sahil Emiri Mübarizeddin Ertokuş'un savaşmadan aldığı Selinus Kalesi, Alanya ve Alara Kalesi ile birlikte 1232 yılında tamamlanmış olmalıdır. Kale surlarının inşaatından önce Roma dönemine ait olan bir mezar, Av Köşkü'ne dönüştürülmüş, ardından surlar inşa edilmiş; kalenin ve tüm kırsal bölgenin Türk hakimiyeti perçinlenmiştir. Anadolu Selçuklu döneminde, diğer antik yerleşmeler ve Alara Kalesi'nde olduğu gibi kaleye yakın olan tepelerin yamaçlarında Bakılar, Koru ve Hasdere gibi köylerin kurulmuş olduğu ileri sürülebilir. Bu köyler içerisinde sadece Hasdere Köyü'nde bir türbe ve Kaledran'da bir köşk ile köprü yapısı tespit edilmiş, diğer köylerde Selçuklu dönemine ait olan herhangi bir yapı kalıntısı tespit edilememiştir.

Gazipaşa çevresinde kurulan köy yerleşmelerinin, batıdaki diğer bölgelerde olduğu gibi Karamanoğlu Beyliği döneminde çok geniş bir alana yayıldığı ve Türkmen yörük köylerinin sayısının arttığı görülmektedir. Demirtaş Çayı'nın doğusundan itibaren, Beyreli, Hocalar, Kızılgüney, Kahyalar, Karalar, İnceğiz, Beyobası, Çobanlar, Kırahmetler, Çörüş, Göçük, Güneyköy ve bu köylere bağlı küçük cemaatlerin oluşturduğu küçük kırsal yerleşmelerin kurulduğu görülmektedir. Karamanoğlu Beyliği döneminde kurulmuş olan bu

[814] Texier, 2002: 442-443. Texier, Osmanlı devletinin 1836 yılındaki geç döneminde dahi, Antalya'da az sayıda şehir bulunmasına karşılık, çok sayıda köy ve özellikle de epey kalabalık bir Yörük veya göçebe nüfusu içerdiğini kaydetmiştir.

köyler arasında sadece İnceğiz Köyü'nde Hayrat Köprüsü, Kahyalar Köyü'nde Bıçkıcı Köprüsü ve Kaledran Köyü'nde bir han yapısı olduğu tespit edilmiştir.

1477 yılında Osmanlı devleti zamanında tutulan Vakıf Defteri'nde Gazipaşa (Selenti)'ya bağlı 34 köy olduğu kaydedilmiştir. 1500 yılındaki Tahrir Defterine göre ise 30 kadar köy yerleşmesinin olduğu belirtilmiştir[815]. 1671 yılında Gazipaşa'ya gelen Evliya Çelebi, Selenti merkez yerleşime bağlı 26 köy bulunduğunu belirtmiştir. Bazı köylerin deniz kıyısında kasaba gibi büyük ve kalabalık olduğunu; bazı köylerde ise cami ve han olduğundan bahsetmiştir[816].

[815] Yıldız, 2009: 131-135. Bu köyler: Alaaddin (Hasdere), Beyobası, Koru, İnceğiz, Aydınlar, Şahneler (Şahinler), Endişe Güney, Çörüş, Kaledran, Gevendi-Ilıca, Murtluin-Çalıpınar, Yıva, Doğanca, Hacı Yusuflu, Otak, Burhanlı, Hisarlu, Sivasti (Karatepe), Hoyradüzü-Çamlıca, Bucak, Küçükler, Ayaş, Kıcık, Sabuk, Sapadere, Demirciler, Çakmak, Kadılar, Tatlu'dur.

[816] Evliya Çelebi, 2011: 174.

SONUÇ

Bu çalışma kapsamında Antalya Kaleiçi bölgesinin doğusunda yer alan Kepez, Aksu, Serik, Manavgat, Alanya ile Gazipaşa ilçelerinde bulunan ve antik dönem, Bizans ve Ermeni Krallığı döneminde kullanılan 11 antik kent, 3 kale-garnizon, 8 liman yerleşmesi, 8 büyük köy ve birçok kırsal yerleşmeden oluşan toplam 30 adet yerleşme incelenmiştir. Bu yerleşmeler, Türk Akınları öncesi ve Türk fetih sürecindeki yerleşim durumları dikkate alınarak değerlendirilmiştir. Ayrıca, bu yerleşmeler çevresinde geç Orta Çağ Türk döneminde kurulan köy yerleşmelerini saptamak amacıyla, ilçe sınırları içerisinde yer alan 55 adet tekil yapıda ve 112 köy yerleşmesinde inceleme ve araştırmaları gerçekleştirilmiştir.

Şimdiye kadar yapılan bilimsel çalışmalar, arkeolojik ve tarihi veriler, antik kentlerdeki Bizans yerleşmelerinin Arap Akınlarından sonra fiziki olarak bir dönüşüm geçirdiğini, liman ve kırsal yerleşmelerin büyük oranda terk edildiğini ve Türk fetihleri sırasında birçok antik kentteki Hıristiyan yerleşmesinin son bulduğunu vurgulamaktadır. Bu çalışma, bu genel geçer kanının, doğu Antalya bölgesindeki antik kent, liman, garnizon, köy ve kırsal yerleşmeler bağlamında doğrulandığını göstermektedir. Doğu Antalya bölgesindeki antik kentlerin bir kısmının terk edildiği, bir kısmının geç Orta Çağ Bizans dönemi boyunca fiziki kullanım alanı açısından küçülerek devam ettiği anlaşılmaktadır. Bu antik kentlerin bazılarının 12. yüzyıl Türk Akınları sırasında terk edildiği, birçoğunun ise 1225 yılında bölgenin tam fethi sağlandıktan sonra tamamen boşaldığı, çok azında ise 15. yüzyıl başına kadar yerleşmenin devam ettiği anlaşılmaktadır.

Bu çalışma kapsamında incelenen 11 antik kent içerisinde Perge, Sillyon, Aspendos, Side, Lyrbe, Syedra, Lamos, Selinus ve Antiochia ad Gragum gibi yerleşmelerde, Sasani ve Arap Akınlarının etkisi ile fiziki kullanım alanı bakımından önceki kent görüntüsünü kaybetmiş olsa da yerleşmelerin terk edilmediği anlaşılmaktadır. Bu akınlar sırasında antik kentlerdeki Bizans yerleşmeleri, kentlerin yüksek ve korunaklı akropolis bölgesine çekilmişler, böylece kentlerin fiziki kullanım alanları çok küçülmüş ve nüfuslarının hayli azaldığı görülmüştür. Antik kentlerin akropolis bölgesinin fiziki yapısına uygun olarak sur duvarları örülmüş, bu büyük kentler artık köy ya da kasabaya dönüşmüş ve yerleşim, bu küçük surların içerisinde devam etmiştir. Deniz kenarında düz bir yarımada üzerine kurulan Side antik kentinin yüksek akropolisi olmadığı için, kentin doğu kapısından tiyatro binası ile hamam arasına, büyük bir sur duvarı çekilerek kent adeta ikiye bölünmüş ve yerleşme liman tarafında devam etmiştir.

Perge antik kentindeki Bizans yerleşmesinin, Arap Akınları sırasında terk edilerek Sillyon'a taşınmış olduğu anlaşılmış olsa da 10. yüzyılda inşa edilen iki küçük şapelin varlığı, bize küçük bir köy şeklinde yerleşimin yeniden başlamış olduğunu göstermiştir. Fakat 12. yüzyıldan sonra Perge'nin hiçbir tarihi, mimari ve arkeolojik veri sunmuyor olması, Türk Akınları sırasında tamamen boşaltılmış olduğunu ve yerleşmenin son bulduğunu göstermektedir.

Sillyon antik kenti, doğu Antalya bölgesinde Orta ve Geç Bizans döneminin Kastron niteliğindeki tek yerleşmesidir. Arap Akınları sırasında kent tamamen terk edilmemiş, aşağı kent yerleşimi akropolis bölgesinde yeni inşa edilen kastrona taşınmıştır. Yüksek ve korunaklı akropolisi sayesinde Sillyon, İstanbul'dan atanan komutan ve din adamları ile, 12. yüzyıl Türk Akınlarına kadar Antalya ile Manavgat arasındaki bölgenin hem dini hem de yönetim merkezi olduğu anlaşılmaktadır.

Aspendos antik kentinin Arap ve Türk Akınları sırasındaki durumu hakkındaki tarihi, mimari ve arkeolojik verilerin çok sınırlı olduğu görülmektedir. 2023 yılında Akropoliste gerçekleştirilen kazı çalışmaları sırasında ele geçirilen ve 12. yüzyılın ilk yarısına tarihlen sikke ve seramik bulguları, küçük bir yerleşmenin Türk Akınlarına kadar devam ettiğini göstermiştir.

Side antik kenti, Arap Akınları sırasında tamamen terk edilmemiş, kentin fiziki kullanım alanı Attius Philippus Suru'nun içine çekilerek küçülmüştür. Arap Akınları sırasında arkeolojik verilerin yetersizliğine karşın 8.-10. yüzyıla tarihlenen iki küçük kilisenin varlığı, buradaki yerleşmenin devam ettiğini kanıtlamaktadır. 1397 yılına kadar atanan piskoposların Side'de çok az bir nüfusun bulunduğunu belirtmiş olmaları, Türk Akınları sırasında terk edilmediğini ve Side'deki yerleşmenin 15. yüzyıl başına kadar devam ettiğini göstermektedir.

Lyrbe antik kentinin Arap Akınları sırasında durumu kesin olarak bilinmiyor olmasına karşın, agoranın çevresinde küçük bir yerleşme olarak devam ettiği anlaşılmaktadır. 10. yüzyılda inşa edilen küçük bir şapelin, konsil kayıtlarında adı geçen ve Lyrbe'de ikamet eden piskoposun varlığından anlaşılacağı üzere, 15. yüzyıl başına kadar yerleşmenin devam ettiği görülmektedir.

Hamaksiya antik kentinin, Arap Akınları sırasında tamamen terk edildiği ve yeniden yerleşim görmemiş olduğu anlaşılmaktadır. Laertes antik kentinin, Hellenistik ve Roma döneminde inşa edilen yapıların mimari özelliklerinden dolayı, erken Bizans döneminde bile yerleşim görmemiş olduğu, kentin Arap Akınlarından önce terk edilerek Naula Kome'ye taşınmış olduğu ve yeniden yerleşilmediği anlaşılmaktadır.

Syedra antik kentinin Arap Akınları sırasında tamamen terk edilmediği, akropolise çekilerek yerleşmenin fiziki kullanım açısından çok küçüldüğü anlaşılmaktadır. Akropolise 10. ve 12. yüzyılda inşa edilen iki küçük şapel yapısının mimari verileri ve en geç 13. yüzyıla tarihlenen arkeolojik buluntular, buradaki yerleşmenin 1225 yılındaki Selçuklu fethine kadar devam ettiğini göstermektedir.

Lamos antik kentinin, Arap Akınları sırasında tamamen terk edilmediği; akropolis tepesine yapılan surların içerisindeki küçük alana çekilmiş olduğu görülmektedir. 1198 yılında Ermeni Krallığına bağlı prenslerin yönetiminde çok küçük bir yerleşme olan Lamos, 1225 yılında Türk fethi sırasında terk edilmiştir. Selinus antik kentinin Arap Akınları sırasındaki durumu netlik kazanmamış olmasına karşın buradaki yerleşmenin, 1198 yılında Ermeni Krallığı'na bağlı küçük bir yerleşme olarak 1225 yılındaki Selçuklu fethine kadar devam ettiği anlaşılmaktadır.

Antiochia ad Gragum antik kentinin Arap Akınları sırasında tamamen terk edilmediği ve akropoliste küçük bir yerleşme olarak devam ettiği görülmüştür. 9. yüzyılda akropolise inşa edilen bir şapelin mimari ve arkeolojik verileri, piskopos listelerinde yeniden temsil edilmesi ve 1198 yılında Ermeni prenslerin yönetiminde görülen antik kentteki yerleşmenin, 1225 yılındaki Selçuklu fethine kadar devam ettiğini göstermektedir.

Doğu Antalya bölgesinde ele alınan 11 antik kentteki Hıristiyan yerleşmesi bağlamında, Laertes'in Arap Akınları öncesinde terk edildiği, Hamaksiya'nın ise Arap Akınlarından sonra terk edildiği ve yeniden yerleşilmediği anlaşılmaktadır. Perge ve Aspendos antik kentleri, Türk Akınları sırasında 12. yüzyıl ortasında terk edilmiştir. Sillyon, Syedra, Selinus, Lamos ve Antiochia ad Gragum antik kentleri, 1225 yılından sonra terk edilmiştir. Side ve Lyrbe'deki Hıristiyan yerleşmesinin, 1400 yılında Antalya Piskoposu'nun görevine son verilerek İstanbul'a gönderilmesinden sonra, son bulmuş olduğu anlaşılmaktadır. Antalya ve Alanya şehirlerindeki Hıristiyan yerleşmesinin ise Cumhuriyet dönemindeki mübadele dönemine kadar devam ettiği görülmüştür.

Ermeni Krallığı'na bağlı prenslerin yönetiminde askeri kale veya garnizon olarak kullanılan Manavgat Kalesi ve Alara Kalesi'ndeki Hıristiyan yerleşmesinin 1221 yılında; Kral Koyu Kalesi'nin ise 1225 yılında son bulduğu anlaşılmaktadır.

Doğu Antalya bölgesinde yer alan 8 adet limanın Hıristiyanlık dönemi yerleşmesi bağlamında Kynosarion, Aunesis, Kestros, Nephelion ve Charadros limanlarının, Arap Akınları sırasında tek edildiği ve yeniden yerleşim görmedikleri anlaşılmaktadır. Magydos ve Kibyra limanları, 12. yüzyıl Türk Akınları sırasında terk edilmiştir. İotape ise Arap

Akınlarından sonra 10. yüzyılda bir şapel inşa edilerek yeniden yerleşim görmüş ve yerleşmenin 1225 yılındaki Selçuklu fethine kadar devam ettiği anlaşılmıştır.

Çalışma kapsamında incelenen 8 büyük köy yerleşmesi içerisinde Uzunkale, Pisarissos ve Kahvebağ köylerindeki yerleşmenin, Arap Akınlarından önce terk edildiği anlaşılmaktadır. Lyrboton Kome, Naula Kome, Juliosebaste, Augai ve kırsal bölgede yer alan diğer çiftlik evlerindeki yerleşmeler hakkındaki sınırlı tarihi, mimari, arkeolojik ve bilimsel veriler; bu kırsal yerleşmelerin Arap Akınları sırasında 7. yüzyılda terk edildiğini göstermiş ve bu köylere yeniden yerleşilmediği anlaşılmıştır.

12. yüzyıl Türk Akınları sırasında kurulan Manavgat Yavrudoğan Mağara Kilisesi ve Kızılcaşehir Kalesi köy yerleşmesi ise, en geç 13. yüzyıla tarihlenen sınırlı arkeolojik veriler ve kilise resim üslubuna dayanarak 1225 yılındaki Türk fethine kadar devam ettiği anlaşılmaktadır.

Akınlar ve fetihler sırasında bölgeyi terk etmeyen az sayıdaki Hıristiyan halkın, akropolis bölgesindeki sur ile çevrili korunaklı kalelere çekildiği ve tarımsal faaliyetlerin ise surlara yakın kırsal noktalarda yürütüldüğü anlaşılmıştır. Bizans devletinde Anadolu'da, 10. yüzyıl ile 11. yüzyıl ortasına kadar yaşanan geçici sükunet döneminde, antik kentlerin akropolis bölgesine küçük şapellerin inşa edildiği ve yerleşmelerin fiziki yapısında bir genişleme olmadığı görülmektedir.

Manavgat Kalesi, Kibyra Liman Yerleşmesi, Alara Kalesi, Alanya Kalesi, Kızılcaşehir Kalesi, İotape Liman Yerleşmesi, Selinus Kalesi, Lamos Antik Kenti, Antiochia ad Gragum Antik Kenti ve Kral Koyu Kalesi'nin; Ermeni Krallığı'na ait toprak sahibi güçlü asilzade prenslerin hakimiyetinde, yüksek ve sarp noktaların surlarla çevrilmesi ile oluşan geç Orta Çağ Hıristiyan derebeylerinin Pronoia yerleşim modeli içerisinde oluştuğu anlaşılmaktadır.

Doğu Antalya bölgesindeki geç Orta Çağ Türk dönemi yerleşmelerinin 1225 yılındaki fetih süreci ardından, bölgenin 13.-14. yüzyıl imar faaliyerleri ve yerleşim süreci hakkındaki tarihi bilgilerin, bölgedeki fiziki verilerle desteklendiği görülmektedir. Özellikle I. Alaaddin Keykubat döneminde inşa edilen Manavgat, Alara ve Selinus Kaleleri ile kırsal bölgeye birçok köşk, kervansaray, köprü ve türbe gibi yapılarla bölgenin kırsal dokusu şekillenmeye başlamıştır. 14. yüzyılda beylikler döneminde ise bu kaleler çevresinde gelişen birçok yeni köy yerleşmesinin kurulmasıyla, doğu Antalya bölgesinin Türk kırsal yerleşim sürecinin tamamlandığı anlaşılmaktadır.

Doğu Antalya bölgesinde Türklerin kontrolündeki Bizans yerleşmelerine 12. yüzyıldan sonra sadece Sillyon, Side ve Lyrbe'ye piskopos atanmıştır. Sillyon ile Side'ye atanan piskoposlar, bu yerleşmelerdeki Hıristiyan nüfusun çok az olmasından ya da

yerleşmelerin Türk kontrolünde bulunmasından dolayı, görev yerlerine gidemedikleri görülmüştür. 1397 yılında sadece Lyrbe antik kentinde bir piskoposun görev yaptığı bilinmektedir ve burasının da Side ile birlikte küçük bir Bizans köyü görünümünde Manavgat Beyliği'nin kontrolünde olduğu anlaşılmıştır. Yukarıda anlatılan tarihi olgular ve mimari veriler, 1225 yılından sonra, doğu Antalya bölgesindeki bütün yerleşmelerin Türklerin kontrolünde ve egemenliğinde olduğunu göstermektedir.

Doğu Antalya bölgesine 1085 yılından itibaren düzenlenen Türk Akınları sırasında, Orta Asya'nın bozkır coğrafyası ve İran'ın kurak iklimi üzerinden Antalya'ya gelen Türkmenler, bölgenin sahip olduğu bol akarsu kaynakları ve yeşil ormanlarla kaplı Toros Dağları'nın sunduğu imkanlardan çok etkilenmiş olduğu ileri sürülebilir. Antalya ve Alanya Kale'lerinin Akdeniz kıyısındaki stratejik konumu ve ticari öneminin de Selçuklu sultanlarının dikkatini çekmiş olduğu görülmektedir. Bu nedenle 1085 yılından itibaren bölgeye sürekli olarak Türk Akınları gerçekleştirildiği ve bu akınlar sırasında, kıyı bölgelerine olmasa da kuzeydeki dağlardan gelen akarsuların kenarında, geçici karargahlar ve çadır yerleşimleri kurulduğu anlaşılmaktadır. Nitekim 1142-1148 yılları arasındaki Haçlı Seferleri sırasında Düden Çayı ve Köprüçayı gibi büyük akarsuların kontrolünün Türk akıncılarının elinde olduğu bilinmektedir. Bu akınlardan sonra bölgeye asıl Türk yerleşmesinin ise 1207 yılında Antalya Kalesi'nin; 1221 yılında Alanya Kalesi'nin ve 1225 yılında da doğu Antalya'nın tamamının fethedilmesi ardından gerçekleştiği anlaşılmaktadır.

Antik dönemde kurulan ve Bizans ile Ermeni Krallığı döneminde kullanımları devam eden yerleşmeler içerisinde, sadece Antalya ve Alanya Kalesi'ne Selçuklu sultanları tarafından bilinçli ve planlı bir Türk nüfusu yerleştirilerek şehir hüviyeti kazandırılmıştır. Bu iki kent, geç Orta Çağ Türk döneminde dini, ticari, sosyal, askeri ve diğer ihtiyaçların tamamına hizmet veren gelişmiş yapı donatıları ile, şehir statüsünde inşa edilmiştir. Sur içinde birden fazla mahalleye sahip olan, farklı inanç ve etnik gruplardan oluşan kalabalık bir nüfusu barındıran, ticaretin yapıldığı çarşı-pazar kuruluşuna ve Cuma namazı kılınan büyük bir camiye sahip olduğu için şehir olarak tanımlanmıştır. Antalya ve Alanya Kaleleri, Anadolu Selçuklu devleti tarafından bilinçli ve planlı olarak fethedilmiş ve ülkenin güneyindeki jeopolitik konumları dolayısı ile Akdeniz ticaretinin en önemli iki merkezi durumuna getirilmiştir. Bizans ve Ermeni Prenslerin kontrolünde olup Selçuklu döneminde fethedilen diğer antik kentlerin veya kalelerinin hiçbirine, planlı ve toplu bir Türk nüfusun yerleştirilerek, halkın iskanına açılmadığı anlaşılmaktadır.

Bölgede yer alan antik kentler içerisinde Perge, Sillyon, Aspendos ve Selinus'un geç Orta Çağ Türk döneminde kullanılmış olduğu anlaşılmıştır. Perge antik kenti, akropolis

tepesinin güney ucundaki sarnıcın bir konaklama yapısına dönüştürülmesiyle, tek yapı bazında kullanılmıştır. Yüksek ve kalın surlarla çevrili olan Sillyon antik kenti, korunaklı doğal fiziki yapısı, güçlü bir kastrona sahip olması ve tüm ovaya hakim olan konumu ile askeri garnizon olarak tercih edilmiştir. Antik kentin akropolis kısmına bir mescit inşa edilmiş ve kale komutanı ise kastron içerisindeki komutan konutunda ikamet etmiştir. Aspendos antik kenti tiyatro binası, tuğladan inşa edilmiş büyük sivri kemerler, baldeken tarzında giriş kapısı, cephelerde sıva üzerine zikzak desenleri ve pencereler çevresine kazınmış av hayvanları sahneleri ile bir köşke dönüştürülmüştür. Ayrıca tiyatro binası, yüksek, sağlam ve korunaklı mimari yapısıyla bölgenin güvenliğini sağlayan bir kale görevi görmüştür.

Selinus antik kenti, 1225 yılındaki fetihten sonra, Roma yapılarını dışarıda bırakan eğimli yamaca Aşağı Kale, Orta Kale ve İçkale surları inşa edilmiştir. Ayrıca, Roma döneminde inşa edilen mezar yapısı, onarılarak köşke dönüştürülmüştür. Selinus Kalesi, fiziki topoğrafya ve üç kademeli kale kurgusuyla, Alanya Kalesi'ne çok benzemesine rağmen halkın iskanına açılmamış, Alara Kalesi'nde olduğu gibi sultanların özel avlanma ve dinlenme alanı olarak tercih edilmiştir. Aynı zamanda burçlarla desteklenen güçlü surlara sahip olması bakımından, kırsal bölgenin güvenliğini sağlayan askeri bir işlevi de üstlenmiş olduğu anlaşılmıştır.

Bu antik kentler içerisinde yer alan Side, Lyrbe, Hamaksiya, Laertes, Syedra, Lamos ve Antiochia ad Gragum'un, geç Orta Çağ Türk döneminde bir yapı inşa edilerek kullanılmadığı ve bu kentlere yerleşilmediği anlaşılmıştır.

Bölgede yer alan 3 adet kale-garnizon yerleşmesi içerisinde Manavgat ve Alara Kalesi'nin geç Orta Çağ Türk döneminde kullanıldığı, Kral Koyu Kalesi'nin ise kullanılmadığı anlaşılmıştır. Türk dönemi öncesinde sur ile çevrili küçük bir yerleşme olan Manavgat Kalesi, 1221 yılındaki fetihten sonra inşa edilen surlarla genişlemiştir. Kale, Alanya ile Antalya arasındaki karayolu güzergahını ve çok geniş olduğu için sadece kayıkla geçilebilen Manavgat Çayı'nı kontrol eden önemli bir noktada yer almaktadır. Fiziki yerleşim alanı açısından şehirden küçük bir kasaba görünümünde olan Manavgat Kalesi, çevre köylerin sayısının artmasıyla, 1300 yılında kendi sikkesini basan Manavgat Beyliği'nin yönetim merkezi durumuna gelmiştir.

Alara Kalesi, 1221 yılındaki fetihten sonra Selçuklu hakimiyetine girmiştir. 1232 yılında tamamlanan üç kademeli kale, içkaledeki hamam, köşk ve sarnıçlarla bölgenin en korunaklı kalesidir. Aşağı Kale, Orta Kale ve İçkale yapısıyla, Alanya Kalesi'ne çok benzemesine rağmen kayalık tepenin çok dar ve dik bir fiziki yapıya sahip olmasından dolayı halkın iskanına açılmamış, sultanların avlanma ve dinlenme alanı olarak tercih edilmiştir.

Aynı zamanda Selinus Kalesi'nde olduğu gibi güçlü burçlarla desteklenen sağlam surları ile kırsal bölgenin güvenliğini saylayan askeri bir işlevi de üstlenmiş olduğu anlaşılmaktadır.

Çalışma kapsamında incelenen, Magydos, Kibyra, Aunesis, İotape, Kestros, Nephelion ve Charadros liman yerleşmeleri içerisinde sadece Charadros'un geç Orta Çağ Türk döneminde yerleşim gördüğü anlaşılmaktadır. Türk döneminde Kaledran olarak bilinen yerleşmenin kuzeyine Selçuklu döneminde bir köşk ve köprü inşa edilmiştir. Köprünün batısına ise Karamanoğlu Beyliği döneminde bir han inşa edilerek limanın kullanımı amaçlanmıştır. Limanın stratejik konumu ve hanın depo işlevinde kullanılmış olmasına dayanarak, limanın ticari amaçla kullanıldığı anlaşılmaktadır.

Doğu Antalya bölgesi kırsalında sur içinde ve sur dışında yer alan ve Anadolu Selçuklu Devleti ile Beylikler dönemine ait olduğunu düşündüğümüz, 55 adet tekil yapı tespit edilmiştir. Ele alınan bu yapılar; 11 köşk, 10 köprü, 6 mescit-3 cami, 5 kervansaray, 5 hamam, 4 türbe, 4 Sarnıç (4 ayrı bölgede sur içinde bulunduğu için 11 adet sarnıç 4 grup olarak verilmiştir), 3 çeşme, 1 medrese, 1 su kemeri, 1 konaklama yapısı ve 1 komutan konutundan oluşmaktadır.

Bu tekil yapılar arasında, Perge Konaklama Yapısı, Sillyon Komutan Konutu, Sillyon Kale Mescidi, Aspendos Tiyatrosu Köşkü, Alara İçkale Hamamı, Alara İçkale Köşkü, Alara Kalesi Sarnıçları (6 Adet), Selinus Şekerhane Köşkü ve Selinus Kalesi Sarnıçları (2 Adet); bir antik kent sınırları içerisinde veya surla çevrili bir kale içerisinde yer almaktadır. Bu yapılar dışında kalan diğer yapıların tamamı, bir antik kent veya kale dışında kırsal bölgede inşa edilmiştir.

Antalya ve Alanya bölgesinin Selçuklu ve Beylikler döneminde, sultanların kış aylarında avlanma ve dinlenme bölgesi olarak tercih edildiği yönündeki tarihi olgu, bölgeye inşa edilen 11 köşk yapısı ile doğrulanmaktadır. Aspendos ve Selinus'taki köşkler, bir Roma yapısından dönüştürme iken diğer köşkler yeniden inşa yöntemiyle yapılmıştır. Yeniden inşa edilen köşklerin, geniş ve yüksek bir çevre duvarı içerisinde, iki katlı, tonoz örtülü 2-4 odadan oluşan bir plan düzenlemesine sahip olduğu ve cephelerde yoğun devşirme malzeme kullanıldığı görülmüştür. Köşklerin tamamı, bir akarsu kenarına veya su kaynağına yakın noktalara inşa edilmiştir. 11 adet köşk yapısından 7'si günümüz Alanya sınırları içerisinde yer almaktadır. Anadolu Selçuklu döneminde Alanya Kalesi'nin sur dışında kalan kuzey yöndeki Hasabahçe, Cikcilli, Sugözü, Gülefşen ve Dim Çayı bölgesindeki alçak tepelerin yamaçları, Sultanlar tarafından köşkler bölgesi olarak tercih edilmiştir. Köşklerin kurulma esasları olan, su kaynağına yakınlık, uygun av sahaları sunması, huzur veren manzara ve yeşil peyzaj alanının tamamına sahip olmasından dolayı, bu bölgenin tercih edildiği anlaşılmaktadır.

Kitabeleri olmadığı için tarihleri kesin olarak bilinemese de tarihi kaynaklara dayanarak köşklerin en erken 1221 en geç 1373 yılları arasında inşa edildiği anlaşılmaktadır. Bu köşkler, doğu Antalya bölgesindeki kırsal alanlarda avlanma ve dinlenme faaliyetini gerçekleştiren Sultan ya da Beylerin herhangi bir dış tehdit olmadan rahatlıkla avlandıklarını göstermektedir.

Doğu Antalya kırsal bölgesindeki köy yerleşmelerinin güvenliği, merkez kale konumundaki Sillyon, Manavgat, Alara ve Selinus kaleleri ile sağlanmış, bu kaleler arasındaki kırsal bölgenin güvenliği ise köşk yapıları ile perçinlenmiştir. Böylece akarsu kenarında ve ıssız ormanlık alanlarda, Sultanlara ve Beylere güvenli bir avlanma sahasının oluştuğu anlaşılmıştır. Köşkler, avlanma ve dinlenme işlevleri dışında, geniş avlu içerisinden iki kat olarak yükselen sağlam mimari kütlesi ile bölgenin güvenliğini sağlayan ve dış cephedeki büyük zik zak desenleri ile bölgenin yeni iktidarının kimliğini yansıtan birer sembol niteliğindedir.

Kırsal bölgede yer alan 10 adet köprü içerisinden Cırnık, Soğucaksu, Aspendos, Naras, Alara ve Dim Çayı Köprüsü Anadolu Selçuklu zamanında; Gülefşen, Bıçkıcı, Hayrat ve Kaledran Köprüsü Karamanoğlu Beyliği zamanında inşa edilmiştir. Soğucaksu, Köprüçayı ve Naras Köprüsü, Roma döneminde inşa edilen bir köprünün ya da su kemerinin temelleri üzerine yapılmışken; diğer köprüler yeniden inşa edilmiştir. Alara ve Kaledran Çayı Köprüleri tamamen yıkılmış, sadece bir ayak temeli kalmış, Dim Çayı Köprüsü'nün ise bir kemeri sağlam kalmıştır. Gülefşen Köprüsü, küçük bir dere üzerine tek kemer gözlü olarak yapılmışken, diğer köprüler üç ve daha fazla kemer gözlü inşa edilmiştir. Büyük akarsular üzerinde önemli yol bağlantılarını sağlayan köprüler, kırsal bölge ve köyler için en önemli yapı grubu arasındadır. Köyleri merkez kalelere ve merkez şehirlere bağlayan bu köprüler, köy kent arasındaki ticari faaliyetlerin güvenli bir şeklide yapılmasını sağlamıştır.

Kırsal bölgenin dini yapılarını oluşturan 3 cami ve 6 mescit incelenmiştir. Aksu, Serik ve Alanya kırsalında yer alan bu camilerin üçü de 14. yüzyılda inşa edilmiştir. Bu camilerden sadece Aksu Karaöz Köyü'ndeki cami sağlam ve ibadete açıktır. Gülefşen Camisi'nin restorasyonu günümüzde devam etmekte; Gebiz Yıkık Cami ise üst örtüsü tamamen yıkıldığı için kullanılmamaktadır. Karaöz Cami ve Gebiz Yıkık Cami'nin bulunduğu alanda günümüzde herhangi bir yerleşim yoktur. İkisinin de çevresi Türkmen-Yörük mezarlığı ile çevrelenmiştir. Gülefşen Camisi'nin çevresinde herhangi bir mezarlık yoktur ve betonarme yapılarla çevrilmiştir. Merkez köylerde yer alan bu camilerin, çevredeki birçok köyün cemaatine aynı anda hizmet vermiş olduğu anlaşılmaktadır.

Sillyon Kale Mescidi, kırsal bölgede bir antik kent içerisinde inşa edilen tek mescit olması itibariyle çok önemlidir. Aynı şekilde Karabük ve Alara Mescit'leri de bir köyün merkezinde yer alan iki örnek olması bakımından çok önem arz etmektedir. Alara mescidi, neredeyse temel seviyesine kadar yıkılmış; diğerleri ise sağlam durumdadır. Alara Han Mescidi, Kargıhan Mescidi ve Şarapsa Han Mescidi, kervansaraya bağlı küçük bir oda biçiminde tasarlanmıştır. Alara Han Mescidi ve Kargı Han Mescidi, kervansarayın açık avlusu ile ilişkili iken Şarapsa Han Mescidi, girişi bağımsız bir portalden sağlanması ile diğerlerinden ayrılmaktadır. Mescitler ve camiler içerisinde kırsal bölgedeki yerleşme üzerine en çok etkisi olan dini yapı, Gülefşen Camisi'dir.

Kırsal bölgenin ticari yapılarını oluşturan 5 kervansarayın da bir akarsu kenarına inşa edildiği görülmüştür. Antalya'nın bahar ve yaz mevsiminde iklimin çok sıcak olmasından dolayı, kervansarayların bir akarsu kenarına inşa edildiği anlaşılmaktadır. Sırtköy Han ve Kargı Han'ın yakın çevresinde herhangi bir yerleşme yok iken, Alara Han, Şarapsa Han ve Altıkapı Han'ın yakın çevresinde, hem geç Orta Çağ Türk döneminde hem de günümüzde yerleşme bulunmaktadır. Dağlık bölgede vadi içerisinde yer alan Sırtköy Han ve Kargı Han'ın yol güzergahları üzerinde Sırtköy ve Beydiğin Köy yerleşmeleri kurulmuştur. Hanların, ana ve ara yol güzergahlarının ticari güvenini sağlayarak kırsal bölgenin ve Antalya ile Alanya şehirlerinin ekonomik olarak gelişmesine büyük katkı sağlamışlardır.

İncelenen 5 adet hamam yapısından sadece Alara Aşağı Yerleşim Hamamı, bir köy içerisinde ve köy halkının umumi kullanımı için inşa edilmiştir. Kargı Han Hamamı, han yapısına uğrayan yolcular ve tüccarlar için inşa edilmiştir. Diğer üç hamam ise bir Sultan ya da Bey köşkünün bir parçası olarak onların özel hamamlarıdır. Hamamların tamamı boyutları bakımından çok küçük ölçekli tasarlanmış, aynı anda sadece birkaç kişiye hizmet verecek büyüklüktedir. Alara Köyü içerisindeki hamam dışında diğer hamamların kırsal yerleşmelere herhangi bir katkılarının olmadığı anlaşılmaktadır.

İncelenen 11 adet sarnıç yapısından sadece Aspendos antik kenti içerisinde yer alan Selçuklu Sarnıcı sur dışında yer almaktadır. Alara Kalesi içerisinde 6 adet, Hasbahçe Köşkü içerisinde 2 adet ve Selinus İçkalede yer alan 2 adet sarnıç sur içerisinde yer almaktadır. Sarnıçlar, plan ve malzeme teknik açıdan birbirine çok benzer birer oda şeklinde tasarlanmışken Aspendos Selçuklu Sarnıcı yan yana sıralanmış 4 odadan oluşmuştur. Aspendos Selçuklu Sarnıcı dışındaki sarnıç yapılarının, bir kale içerisinde ya da bir köşk sınırları içerisinde yer aldığından kırsal yerleşmeye etkileri olmamıştır.

Kırsal bölgenin mezar yapılarını teşkil eden 4 adet türbe yapısı bulunmaktadır. Bu türbeler arasında sadece Gülefşen Alaaddin Bey Türbesi'nin kitabesi bulunmaktadır ve kim

için yapıldığı bilinmektedir. Bu türbe, kare mekan ve kubbe örtüsü ile alışılmış Türk mezar mimarisinin bir örneği olsa da, kubbedeki küçük delikler ve dış cepheyi dolaşan dendanlarla farklı bir tasarıma sahiptir. Perizeyve Mezarı, yassı taşlarla örülmüş kuru duvar tekniğinde üstü açık olan mimarisi bakımından kırsal mimarlığın yerele özgü üslubu ile dikkat çekicidir. Bali Baba Türbesi, bir su kaynağının üzerine inşa edilmesi ile diğerlerinden ayrılmaktadır. 13. yüzyılda, bölgeye yerleşen Türkmenlerin soyut kültürel belleğinin somutlaşarak bölge için anlam kazandığı sembol bir yapıdır. Türbede, Türk mitik kavrayışı açısından çok önemli olan atalar kültü, ağaç kültü, kurban kültü ve su kültünün bir arada yaşatıldığı ve bu inancın günümüzde de devam ettirildiği anlaşılmaktadır. Adını buradaki türbeden alan Tekke Köy kırsal yerleşiminin kurulmasında bu türbenin rolü büyüktür. Günümüzde de saygınlığını devam ettiren türbe, Tekkeköy, Yanköy, Nebiler ve Eski Yörük gibi yakın çevresinde kurulan kırsal yerleşmeler için, somut olmayan kültürel mirasın devamlılığı ve Türk Bektaşi kültürünün etkisini devam ettirmesi açısından büyük önem taşımaktadır. Hasdere Türbesi'nin de Bali Baba Türbesi'nde olduğu gibi bölge için önemli bir şahsiyet için yapıldığı anlaşılmaktadır. Cephelerde ve kubbede alışılmışın dışında daire formlu geniş açıklıklara sahip olan türbe, yerel kültürel farklılıkların kırsal mimarlık ürünlerine yansıması açısından çok önemlidir. Kırsal bölgede yer alan türbeler, köylerin kurulmasında çok önemli bir paya sahip olmaktadır ve günümüzde de bu saygınlığını korumaktadır.

Kırsal bölgede yer alan 3 çeşmeden sadece Kızlarpınarı Çeşmesi, bağımsız olarak inşa edilmiş ve batı yönden Alanya Kalesi'ne ulaşan ana yol güzergahı üzerinde yer almaktadır. Çeşmenin yol kenarında bulunması, eyvan ve havuzlu kurgusu ile yolcuların dinlenlenme ve içme suyu ihtiyacını karşılama işlevinde yapıldığı anlaşılmaktadır. Alara Han Çeşmesi, hanın girişinin hemen doğu eyvan duvarına bağlı olarak inşa edilmiş ve handa konaklayanlar için hizmet vermiştir. Hasbahçe Köşkü Çeşmesi ise, bir duvara bağlı olarak inşa edilmiş ve hemen yanındaki sarnıçlara ve aşağısındaki havuzlara suyun kontrollü taksimatı için yapılmıştır. Çeşme yapılarının, köy yerleşmelerinin kurulma esasları üzerinde bir etkisinin olmadığı anlaşılmaktadır.

Kırsal bölgede incelen yapılar arasında sadece 1 adet su kemeri bulunmaktadır. Bu su kemerinin Hasbahçe Köşkü'nün kuzeyindeki bir su kaynağından, üstü kapalı bir kanal ve kemer vasıtasıyla suyun köşke ulaştırılması için yapılmıştır. Köşk yapısı ile doğrudan bağlantılı olan bu su kemeri ve kanalın, çevredeki köy yerleşmeleri üzerinde doğrudan bir etkisi olmasa da bölgedeki tek örnek olması açısından çok önemlidir.

Doğu Antalya kırsalında incelenen yapılar arasında sadece 1 adet medrese yapısı bulunmaktadır. Kitabesi bulunmayan yapının, Kıbrıs Krallığı'nın egemenliğine son verildiği

1373 yılında Gülefşen Cami ile birlikte aynı dönemde inşa edildiği anlaşılmaktadır. Okuma-yazma oranının çok az olduğu yarıgöçebe Türkmen-Yörük kültürü içerisinde, yerleşmenin olduğunu ve kırsal bölgede yükseköğretimin verildiğini kanıtlayan Oba Medresesi, doğu Antalya kırsalında yer alan tek örnek olması açısından, bölge için son derece önem arz etmektedir.

Perge konaklama yapısı, akropoliste yer alan ve erken Bizans döneminde inşa edilen bir sarnıçtan dönüştürmedir. Bu yapı, bir antik kent içerisinde konaklama amacıyla kullanılan bölgedeki tek yapı olması itibariyle dikkat çekmektedir. Sillyon Komutan Konutu, her katta birer odadan oluşan üç katlı planı ve kırma çatılı ahşap örtüsü ile köşk yapılarından ayrılmaktadır. Sillyon komutan konutu da Perge'deki konaklama yapısında olduğu gibi, üç katlı bir Bizans yapısının geç Orta Çağ Türk döneminde kullanıldığı görülmüştür. Bölgenin garnizonu olan Teke Karahisarı'na atanan komutanların, bölgeyi her yönden kontrol eden bu yapıda ikamet etmesi üzerine, komutan konutu olarak kullanılmış olduğu anlaşılmaktadır.

Çalışma kapsamında incelenen yapılar arasında, Perge Akropolis Sarnıcı, Sillyon Komutan Konutu, Soğucaksu Köprüsü, Naras Köprüsü, Köprüçayı Köprüsü, Hasbahçe Köşkü Su Kemeri, Aspendos Tiyatrosu Köşkü ve Şekerhane Köşkü yapılarının, Roma veya Bizans dönemi yapılarının Selçuklu döneminde onarılarak aynı ya da farklı işlevde yeniden kullanıldığı anlaşılmaktadır.

Doğu Antalya bölgesinde geç Orta Çağ Türk döneminde kurulan köylerin tespiti için bölgede yer alan 112 köyde araştırma ve tespit çalışmaları gerçekleştirdik. Bu araştırma ve inceleme çalışmaları sonucunda yukarıda tabloda isimleri yer alan, Selçuklu ve Beylikler döneminde kurulduğunu düşündüğümüz toplam 54 köy yerleşmesi tespit edilmiştir. Geç Orta Çağ'ın istikrarsız tarihi süreci, bölgenin ve Türkmen köylerinin devingen durumu dikkate alındığında köylerin sayısının değişkenlik gösterebileceği düşünülebilir. Doğu Antalya bölgesinin 1472 yılında Osmanlı hakimiyetine geçtikten sonra 1455 ve 1475 yıllarında Tahrir ve Vakıf kayıtları tutulmuştur. Köy ve cemaat isimleri, nüfus durumları, hane sayıları ve köylerin yerleşim süreçleri bu belgelere, tarihi verilere, bilimsel yayınlara ve mimari verilere dayanılarak değerlendirilmiştir. Bu köylerin çoğunun kurulduğu dönemdeki ismini günümüzde de koruduğu görülmektedir.

Doğu Antalya bölgesinde yeni fethedilen kentlerin ve kırsal yerleşmelerin fiziki genişlemesi ve mekansal organizasyonu, Anadolu Selçuklu döneminde Türk-İslam modeline göre yeniden kurgulanmıştır. Antalya ve Alanya Kaleleri, Türk Şehir Modeli olarak bölgeye örnek teşkil ederken, diğer küçük kaleler de güçlü surları sayesinde askeri nitelikli yapısı ile geç Orta Çağ'ın sürekli hakimiyet kurma mücadelesi sonucunda oluşan siyasi boşluk

ortamında, sur ile çevrili olmayan kırsal yerleşmelere güvence sağlamıştır. Doğu Antalya bölgesine inşa edilen köprü, köşk ve kervansaray gibi yapılar, kırsal alanda Türklerin ticari, sosyal ve gündelik faaliyetlerde rahat hareket edebildiğini göstermektedir.

1221-1246 yılları arasında Selçuklu sultanları tarafından kırsal bölgeye inşa edilen, kale, köşk, kervansaray ve köprü gibi yapılarla hem kırsal bölgenin güvenliğinin sağlanmış olduğunu hem de ticaretin ve yolların kontrolünün Türklerin elinde olduğunu göstermektedir. Selçuklu devletinin egemenliği altında sağlanan bu güven ortamında köylerin kırsal bölgeye yerleşmeye başladığı anlaşılmaktadır. 1327 yılında Anadolu'daki Moğol egemenliği son bulunca, 14. yüzyıl ortasından itibaren Karamanoğulları'nın himayesi altındaki Tekeoğlu Beyliği, Manavgat Beyliği ve Alanya Beyliği zamanında doğu Antalya bölgesindeki Türk köylerinin daha geniş bir alana yayıldığı, bölgedeki yapıların ve köylerin sayısının artmış olmasından anlaşılmaktadır.

Doğu Antalya bölgesi, geç Orta Çağ Türk dönemi siyasi tarihi ve idari sınırları açısından, bugün dahi önemli role sahip olan büyük akarsuların coğrafi sınırına göre, dört bölgeye ayrılmıştır. Birinci bölge, Antalya Kalesi ile Köprüçayı arası; ikinci bölge, Köprüçayı ile Alara Çayı arası; üçüncü bölge, Alara Çayı-Demirtaş Çayı arası, dördüncü bölge ise Demirtaş Çayı-Kaledran Çayı arasından oluşmaktadır. Birinci bölgenin merkezi, Karahisar-ı Teke (Sillyon), ikinci bölgenin merkezi, Manavgat Kalesi; üçüncü bölgenin merkezi, Alanya Kalesi; dördüncü bölgenin merkezi ise Selinus Kalesi'dir. Kırsal bölgede kurulan köy yerleşmelerinin hem idari hem ticari hem de güvenlik merkezi bu kale yerleşmeleri olmuştur.

Köy yerleşmelerinin incelendiği birinci bölge olan Antalya Kalesi ile Köprüçayı arasındaki kırsal bölgede, Varsak, Aksu, Murtana, Karaöz, Gebiz, Teke Karahisarı, Tekkeköy, Eskiyörük, Yanköy, Salur, Serik, Belkıs ve Sarıabalı olmak üzere toplam 13 köy yerleşmesi kurulduğu anlaşılmıştır. Bu bölgede 3 köprü, 3 mescit, 1 cami, 1 türbe, 1 köşk, 1 sarnıç, 1 komutan konutu ve 1 konaklama yapısı olmak üzere toplam 12 yapı inşa edilmiştir.

İkinci bölge olan Köprüçayı ile Alara Çayı arasında; Karacalar, Atabey, Sırtköy, Beydiğin, Taşağıl, Karabük, Yavrudoğan, Perizeyve, Bucakşeyhler, Aksaz, Akçahisar, Hacıobası ve Uzunlar olmak üzere toplam 13 köy yerleşmesi kurulduğu anlaşılmaktadır. Bu bölgede, 1 kale, 2 kervansaray, 1 köşk, 1 köprü, 1 hamam, 1 mescit, 1 türbe yapısından oluşan 8 yapı inşa edilmiştir.

Üçüncü bölge olan Alara Çayı ile Demirtaş Çayı arasında; Alara, Avsallar, Türkler, Payallar, Konaklı, Oba, Gülefşen, Hasbahçe, Şıhlar, Mahmutseydi, Mahmudlar, Kızılcaşehir, Sedre, Demirtaş olmak üzere toplam 14 köy yerleşmesinin kurulduğu anlaşılmıştır. Alara Kalesi içerisinde: 1 hamam, 1 köşk ve 1 sarnıç (kale içerisinde toplam 6 sarnıç tespit edilmiş

ama yapı türü olarak 1 rakamsal değer verilmiştir); kale yakınında: 1 hamam, 2 mescit, 1 çeşme, 1 köprü ve 1 kervansaraydan oluşan toplam 9 farklı yapı inşa edilmiştir. Alara Kalesi'ne bağlı yapılar dışında, Alara ile Oba arasında 1 kervansaray ve 1 çeşme yapısı inşa edilmiştir.

Alanya'nın merkez köyü olan Oba yerleşmesi, bölgenin kırsal yerleşmeleri arasında yapılaşmanın en yoğun olduğu köy yerleşmesidir. 4 köşk, 3 sarnıç, 2 hamam, 2 köprü, 1 medrese, 1 çeşme, 1 su kemeri, 1 türbeden oluşan toplam 15 adet yapı inşa edilmiştir. Bu yapılar dışında üçüncü bölgenin doğu sınırındaki Demirtaş Çayı kenarında bir köşk yapısı ile bu bölgede toplamda 27 adet yapı inşa edildiği anlaşılmaktadır.

Dördüncü bölge olan Demirtaş Çayı ile Kaledran Çayı arasında; Beyreli, Hocalar, Kahyalar, İnceğiz, Beyobası, Hasdere, Bakılar, Koru, Pazarcı, Çörüş, Kırahmetler, Göçük, Güneyköy ve Kaledran Köyü olmak üzere toplam 14 köy yerleşmesinin kurulduğu anlaşılmaktadır. Bu bölgede 1 kale, 3 köşk, 3 köprü, 1 kervansaray, 1 sarnıç ve 1 türbeden oluşan toplam 9 yapı inşa edilmiştir.

Doğu Antalya bölgesinin sahil kıyısındaki düzlük ova, büyük akarsuların taşımasıyla oluşan kırmızı ve kahverengi yumuşak toprak tabakası ile kaplanmıştır ve Alara Çayı'nın denize döküldüğü bölgeye kadar devam etmektedir. Bu düzlük bölge büyük akarsuların beslediği birçok küçük akarsu ve dere ile kış mevsiminde sürekli beslenmektedir. Kış mevsiminde düşen fazla yağış sebebi ile düz ovadaki dereler ve akarsular sürekli taşmaktadır. Bu akarsuların ve derelerin kenarları sahile yakın düzlük bölgelerde geniş sazlık ve bataklıklar oluşturmaktadır. Bahar ayında havaların ısınması sonucu oluşan bataklık alanlardaki sivrisinekler, insan ve küçük baş hayvanların sağlığını tehdit eden, sıtma, kolera ve tifüs gibi bulaşıcı salgın hastalıklara yol açmaktadır. Yörük Türkmen aşiretlerin yaşam geleneklerine uygun olan Torosların ormanlık, yüksek, serin dağları, yeşil otlaklar ve soğuk pınarların aktığı yüksek mezralar, hayvancılık ile uğraşan Yörük Türkmen cemaatlerin yaz mevsiminde alışageldiği tercih noktaları olmuştur.

Anadolu'ya yeni yerleşen Türkmenler, Orta Asya bozkır kültürünün geleneksel Türk yaşam modeli olan göçebe ya da yarıgöçebe tarzda yaşamışlardır. Çadır-Yurt ve ona bağlı olarak göçebe ve yarı göçebe sistem içindeki toplumsal düzen, Anadolu'yu yurt edinmeye gelen Oğuz Türkmen Boyları arasında çok uzun süre devam etmiştir. 13. yüzyıl başında Anadolu'ya yapılan yeni göçlerin de etkisiyle özellikle 14. yüzyılda bölgenin nüfus bakımından büyük çoğunluğunu, kırsalda yaşayan Türkmen grupların oluşturduğu anlaşılmıştır.

Toros Dağları'nın güney eteklerine ve küçük tepe yamaçlarına yerleşen Türkmenler, boy ve aşiretler halinde yarı göçebe bir yaşam tarzı benimsemişlerdir. Daha çok hayvancılık, ormancılık ve tarımla uğraşan bu Türkmenler, Yörük olarak adlandırılmış ve ilkbaharda hayvanlarını otlatmak için serin ve yüksek dağlardaki yaylaya (yaylak) çıkmışlardır. Sonbaharda ise yüksek yerlerin soğumasıyla kışlak denilen daha ılık bölgelerdeki köylerine dönmüşlerdir. Zamanla yaylak ve kışlakları sabit yerleşimlere (oba-oymak) dönüşmüş, mevsime ve coğrafyaya bağlı olarak bu yarı göçebe yaşam tarzı neredeyse her yıl tekrarlamıştır.

Doğu Antalya bölgesinde hem Selçuklu hem de Beylikler döneminde sur dışındaki kırsal bölgede Türkmen yerleşmelerinin sayısı oldukça fazladır. Hakimiyet mücadelesinin doğal bir sonucu olarak savaşların eksik olmadığı bu dönemde sağlanan kısa süreli huzur ortamı içerisinde, kırsal yerleşmelerin daha da geniş alana yayıldığı görülmüştür. Geç Orta Çağ Türk döneminde yarı göçebe Türkmen grupların kırsal yerleşmelerdeki yaşamsal birimlerinin, yaylada daha çok çadır merkezli olduğu görülmektedir. Kışlakta yerleşik kırsal grupların yaşamsal mekanlarının ise, genellikle tek katlı, iki ya da üç sıra odalı, üzeri kamış ya da sazlarla örtülü, çamur sıvalı kagir veya yarı kagir yapılardan oluşmaktadır. Bu yaşam tarzının ve mimari geleneğin sonucu olarak, doğu Antalya bölgesi geç Orta Çağ Türk kırsal yerleşmeleri özelinde, günümüze çok az mimari veri kalabilmiştir.

Geç Orta Çağ Türk döneminde bölgede Bizans, Selçuklu, Karamanoğlu, Tekeoğlu, Manavgat Beyliği, Alanya Beyliği ile Ermeni ve Kıbrıs Krallığı arasında sürekli bir mücadele ve hakimiyet kurma çabası yaşanmıştır. Fakat bu mücadeleler, Antalya ve Alanya Kalesi ekseninde yaşanmış, kırsal bölgelerde herhangi bir savaş yaşanmamıştır. Buna Karşın, Beylikler döneminde bu kırsal yerleşmelerde yaşayan Türkmen gruplar, savaş zamanı sürekli asker desteği olarak kullanılmıştır.

Selçuklu döneminde Antalya ile Alanya gibi çok korunaklı ve ticari potansiyeli yüksek iki şehir inşa edilmiştir. Bunların yanında kırsal bölgeyi koruyan güçlü kaleler, köprüler, kervansaraylar ve köşkler inşa ederek bölgenin kırsal iskan sürecinin sağlam temellerini atmış ve bölgeyi kırsal yerleşmelere uygun hale getirmiştir. Anadolu Selçuklu devletinin hemen ardından, 14. yüzyıl başından itibaren, Karamanoğlu Beyliğinin yönetimi altında kurulan Teke Beyliği, Manavgat Beyliği ve Alanya Beyliği döneminde ise kırsal bölgede yeni kurulan köylerin sayısının artmasıyla, Türk-İslam yerleşme sürecinin ve kırsal kimliğinin büyük oranda tamamlandığı anlaşılmaktadır. Özellikle 14. yüzyıl başından 15. yüzyıl ortasına kadar geçen 150 yıllık sürede kırsal yerleşimler yaylak ve kışlak kültürel yaşam tarzının kimliğini oluşturmuş ve daha sonraki Osmanlı döneminde de devam ettirmiştir. Doğu Antalya kırsalına

inşa edilen sultan ve bey yapıları yanında yeni kurulan köylerle birlikte Türkmen gruplar, kırsal yerleşmelerin yeni sahipleri olmuştur. Bahar aylarında havanın ısınması, yaz mevsiminin çok sıcak ve kurak geçmesi, hayvancılık için çok elverişli imkanlar sunan Toros Dağları'nın serin yaylalarına göç etmeyi beraberinde getirmiştir. Yerleşik köylüler için ise, kolay sulanabilir bereketli tarım topraklarından elde edilen ürünler, güvenli yollar ile liman kentlerine kolayca ulaştırılmış ve bu köylülere uluslararası ticaret yapma imkanı sağlamıştır.

Doğu Antalya bölgesi geç Orta Çağ Türk dönemi kırsal dokusu, sur dışında, bir su kaynağının yakın çevresinde, kışlakta alçak tepelerin yamaçlarına, yaylakta yüksek dağların küçük platolarında kurulmuştur. Yerleşme sahası olarak, yaşam biçiminin doğal sonucu olan, hayvancılık, ormancılık ve tarım için uygun bölgeler, yerleşim için tercih edilmiştir. Bu yaşam biçiminin etkisiyle doğal şartlara da bağlı olarak kurulan köyler, plansız ve seyrek bir yerleşme dokusu sergilemektedir. Yarı göçebe yaşam tarzını benimseyen Yörük Türkmen aşiretler, yaylakta kıl çadır, kışlakta ekonomik ve statü gücüne bağlı olarak, kagir, yarı kagir ve ahşap barakalardan oluşan bu mekansal geleneği uzun yıllar boyunca sürdürmüştür.

Geç Orta Çağ Türk döneminde doğu Antalya bölgesinde kırsal bir yerleşmenin herhangi bir bölgeye kurulma esaslarını belirleyen üç temel faktör bulunmaktadır. Bu faktörler arasında birinci sırayı güvenlik, ikinci sırayı su kaynağına yakınlık, üçüncü sırayı ise yarıgöçebe yaşam tarzının sonucu olarak fiziki coğrafyanın uygunluğu almaktadır. Bu doğrultuda, fethedilmesi zor, dik ve sarp bir kayalık tepe üzerine inşa edilen kaleler Sultanlar tarafından öncelikli olarak tercih edilmiştir. Alara ve Selinus yerleşmelerinin Türk fethinden sonra Aşağı Kale, Orta Kale ve İç Kale olmak üzere tepenin zirve noktasına doğru daralan üçlü sur sistemi ile çevrelendiği görülmüştür. Antalya ve Alanya sur içi yerleşiminde yoğun kentsel ve sosyal donatıların varlığına karşın, Alara ve Selinus Kalelerinin sadece sultana özgü yapısı ile askeri işlevli kullanıldığı anlaşılmaktadır. Zira bu iki kalenin sur içi bölgesinde, sosyal, dini ve ticari işlevli yapılara yer verilmediği görülmüştür.

Bu kalelerin bir akarsu kenarına ya da su kaynağına yakın bölgelerde inşa edildiği görülmektedir. Kale, köy ve akarsu bileşeni, hem en temel ihtiyaç olan suyun temini hem de akarsuyun bir köprü ile geçiş güvenliğini sağlayarak bölge egemenliğini kontrol altında tutma düşüncesi açısından çok önemlidir. Kırsal bölgenin fiziki coğrafyasının, köylerin yerleşme tercihlerine doğrudan etki ettiği anlaşılmaktadır. Yerleşme açısından özellikle birçok küçük su kaynağı ve dereye sahip olan alçak tepelerin yamaçlarının tercih edildiği görülmüştür. Antalya ile Alara Çayı arasındaki düz ovanın kıyı kesimlerinin köy yerleşmeleri açısından tercih edilmediği, kıyıdan uzak antik kentlerin çevresindeki alçak tepeler ile dağların eteklerinin tercih edildiği görülmüştür. Alanya ve Gazipaşa bölgesinde ise dağların kıyıya çok

yaklaşması sonucu oluşan alçak tepelerin yamaçlarının, kışlak köy yerleşmesi açısından tercih edildiği anlaşılmaktadır. Bölgenin iklimi ve fiziki coğrafyası, yeni gelen Türkmen gruplara Anadolu öncesi Türk yaşam şekli ile çok uyumlu olan yarı göçebe yaşam tarzının bir sonucu olan yaylak ve kışlak kültürünü kaçınılmaz kılmıştır.

Antalya'nın doğusunda geç Orta Çağ Türk döneminde kurulan ve kent dışındaki kırsal bölgede yer alan köylerin, sayıca çok fazla olmasına karşın köylerdeki yapıların sayıca az olduğu görülmektedir. Bunun sebebi, dönemin siyasi istikrarının tam anlamıyla sağlanamamış olması, merkezden ve birbirinden kopuk çok fazla köy yerleşmesinin bulunması, köylerin tepelere rast gele veya hızlı bir şekilde kurulmuş olması, Beylikler döneminin yetersiz ekonomik gücü, yarıgöçebe yaşam kültürü içerisinde bölgeye yeni yerleşen Türkmen grupların Orta Asya'dan getirdikleri farklı inanç ve yaşam tarzlarının etkisi, İslami inanç ve yaşam pratiklerinin Türkmen grupların hepsine henüz sirayet etmemiş olması ile açılanabilir.

Bölgede yaptığımız araştırmalar neticesinde, köy mescitlerinin ve diğer yapıların sayısının yörüklerin yerleşik yaşama geçtiği 19. ve 20. yüzyıl başında arttığını görmekteyiz. Aksu Yeşil Karaman Cami, Perge Ağalar Cami, Serik Kürüş Mescidi, Gebiz Macar Mescidi, Aşağı Oba Mescidi, Ala Cami, Tekkeköy Mescidi, Manavgat Sarılar Mescidi, Manavgat Oymapınar Köy Mescidi ve özgün halini onarımlarla kaybetmiş olan birçok köy mescidinin çok geç dönemlerde inşa edildiği anlaşılmaktadır.

KAYNAKÇA

Abbasoğlu, H. (1993). "Perge kazısı 1985 yılı çalışmaları". *XV. Kazı Sonuçları Toplantısı.* 24-28 Mayıs 1993, Ankara, 2: 597-611.

Abbasoğlu, H. (1995). "Perge kazısı 1993 ve 1994 yılları ön raporu". *XVII. Kazı Sonuçları Toplantısı.* 29 Mayıs-2 Haziran 1995, Ankara, 2: 107-120.

Abbasoğlu, H. ve Martini, W. (1995). "Perge akropolisinde 1994 yılında yapılan çalışmalar". *XVII. Kazı Sonuçları Toplantısı*. 29 Mayıs-2 Haziran 1995, Ankara, 2, 121-128.

Abbasoğlu, H. ve Martini, W. (1997). "Perge akropolisinde 1995 yılında yapılan çalışmalar". *XVIII. Kazı Sonuçları Toplantısı*. 27-31 Mayıs 1996, Ankara, 2: 51-64.

Acun, H. (2007). "Giriş". H. Acun (ed.), Anadolu Selçuklu Dönemi Kervansarayları. T.C Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 13-19.

Akdoğu Arca, E. N. ve Gökalp Özdil N. (2023). "Bir Batı Dağlık Kilikia Kenti İotape ve Yeni Bir Onurlandırma Yazıtı". *Olba.* XXXI: 421-448.

Akkuş, M. ve Çelik, B. (2019). "Nure Sufi ve Karamanlı Türkmenlerinin Taşeli Bölgesine Gelişi". *Uluslararası Taşeli Sempozyumu.* 24-26 Ekim 2019, Konya-Alanya, 187-202.

Aksarayi, K.M. (2000). *Müsameretül Ahbar.* (çev. M. Öztürk). Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.

Alanyalı, H.S. (2014). "Side 2013 yılı kazı ve araştırmaları". *36. Kazı Sonuçları Toplantısı,* 2-6 Haziran 2014, Gaziantep, 1: 273-298.

Alanyalı, H.S. (2015). "Side 2014 yılı kazı ve araştırmaları". *37. Kazı Sonuçları Toplantısı,* 11-15 Mayıs 2015, Erzurum, 1: 253-266.

Altun, A. (1989a). "Alara Han". *İslam Ansiklopedisi.* Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 2: 341.

Altun, A. (1989b). "Alara Kasrı". *İslam Ansiklopedisi.* Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 2: 342.

Arslan, M. ve Önen, N.T. (2016). "Phaselis". H. Özbek ve E. Dündar (ed.*), Lukka'dan Likya'ya: Sarpedon ve Aziz Nikolaos'un Ülkesi.* Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 300-317.

Arslan, M. ve Önen, N.T. (2022). "2019-2020 yılı Phaselis kazı çalışmaları". *2019-2020 Yılı Kazı Çalışmaları.* 2022 Ankara, 3:263-274.

Arslan, N. (2010). "Troas Bölgesi'ndeki Taşın Hayat Verdiği Kent Assos: 1881-2009 Yılları Arasındaki Kazılara Genel Bakış". M. Alparslan ve vd. (ed.), *Colloquium Anatolicum.* Türk Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü Yayınları, İstanbul, IX: 113-139.

Arslan, N. ve vd. (2020). "2018 yılı Assos kazı çalışmaları". *41. Kazı Sonuçları Toplantısı*. 17-21 Haziran 2019, Diyarbakır, 3: 523-540.

Arslan, N. ve vd. (2022). "2019-2020 yılı Assos kazı faaliyetleri". *2019-2020 Yılı Kazı Çalışmaları.* 2022 Ankara, 3: 419-435.

Aşıkpaşazade (2003). *Osmanoğulları'nın Tarihi.* K. Yavuz ve Y. Saraç (hzl.), Mas Matbaacılık A.Ş., İstanbul.

Aydınoğlu, Ü. (2010). "Erdemli ve Silifke arasında kentleşme ve tarımsal organizasyon 2008 yılı araştırması". *27. Araştırma Sonuçları Toplantısı*. 25-29 Mayıs 2009, Denizli, 3: 97-109.

Aydınoğlu, Ü. (2011). "Mersin ili Erdemli ilçesi Silifke arasında kentleşme ve tarımsal organizasyon arkeolojik yüzey araştırması 2009". *28. Araştırma Sonuçları Toplantısı.* 24-28 Mayıs 2010, İstanbul, 1: 175-187.

Bakkal, A. (2019). "Antalya Selçuklu Kervansarayları". *Türk Akademik Araştırmaları Dergisi*, 4 (4): 521-570.

Baltacı, H. (2019). "Ömer Lütfi Barkan'ın kolonizatör Türk dervişleri ve zaviyeleri üzerine değerlendirmeler". *Akademiar Dergisi*, 6: 93-126.

Battuta, İbn T. (2020). *İbn Battuta Seyahatnamesi*. (çev. A. Sait Aykut), Yakı Kredi Yayınları, İstanbul.

Barkan, Ö.L. (1942). "İstila Devirlerinin Kolonizatör Türk Dervişleri ve Zaviyeler". *Vakıflar Dergisi*, 2, 279-380.

Baş, A. ve Duran, R. (2002). "Karaman çevresi yüzey araştırmaları (köprüler)". M. Denktaş-Y. Özbek ve A. S. Arslan (ed.), *VI. Orta Çağ ve Türk Dönemi Kazı Sonuçları ve Sanat Tarihi Sempozyumu.* 8-10 Nisan 2002, Kayseri, 137-160.

Bayram, M. (2017). "Türkiye Selçuklularında Köy Teşkilatı". *USAD*. (6): 53-64.

Baykara, T. (2002). "Türkiye Selçukluları Döneminde Toplum ve Ekonomi". H. C. Güzel-K. Çiçek-S. Koca (ed.), *Türkler.* Yeni Türkiye Yayınları, Anlara, 7: 323-377.

Baykara, T. (2013). "Gazipaşa Selenti kazası ile ilgili bazı tespitler". *Selçuklu'dan Cumhuriyet'e Gazipaşa Sempozyumu.* A. Yıldız ve R. Kaya. (hzl.). Antalya Endüstri Meslek Lisesi Yayınları. 06-08 Kasım 2008, Gazipaşa, 1: 5-11.

Belke, K. (2017). "Transport and Communication". P. Niewöhner (ed.), *The Archaelogy of Byzantine Anatolia: From the End of Late Antiquity until the Coming of the Turks.* Oxford University Press, Oxford, 28-38.

Bilici, K. (1992). "Seyahatnamelerde Alanya". *Alanya Kültür ve Tarih Seminerleri.* F. N. Koçak (ed.), Günizi Basımevi, Antalya, 85-87.

Bilici, Z. K. (2002). "Köprüpazar (Belkıs) Köprüsü Kitabesi Üzerine". *Adalya,* V: 173-187.

Bilici, Z. K. (2007). "Şarapsa (Serapsu) Han". H. Acun (ed.). *Anadolu Selçuklu Dönemi Kervansarayları,* T.C Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 393-403.

Bilici, Z.K. (2013). "Kargı Han ve Hamamı Üzerine". *Sanat Tarihi Dergisi,* XXII (1): 71-78.

Bilgin, İ. (1985). "Selçuklular ve Beylikler Devrine Ait Yayınlanmamış Üç Kitabe". *Vakıflar Dergisi,* XIX: 267-271.

Bilgin, M. ve vd. (2020). "Yüzey Araştırmaları Işığında Sillyon Seramikleri Üzerine Ön Değerlendirmeler". M. Taşkıran (ed.). *Yüzey Araştırmaları Işığında Sillyon ve Çevresi Sillyon Çalışmaları I,* Ege Yayınları, İstanbul, 33-90.

Boran, A. (1998). "Hüdavendigar Cami". *İslam Ansiklopedisi*. Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 18, 287.

Boran, A. (2002). "Türk Sanatında Kale Mimarisi". H. C. Güzel-K. Çiçek-S. Koca (ed.), *Türkler.* Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 7: 1307-1327.

Bozkuş M.A. (2018). "Geç Ortaçağ'da Tutulmuş Türk Tarihine Dair Kıbrıs Kronikleri". *TAD,* 37, (63): 135-169.

Bozkuş, M. A. (2019). "Alaiye'nin İç Kesimlerle Bağlantısını Sağlayan Orta Çağ Yolları". *Uluslararası Taşeli Sempozyumu.* 24-26 Ekim 2019, Konya-Alanya, 173-186.

Böhlendorf-Arslan, B. (2017). "Assos". P. Niewöhner (ed.), *The Archaelogy of Byzantine Anatolia: From the End of Late Antiquity until the Coming of the Turks.* Oxford University Press, Oxford, 217-226.

Broquiere, B. (2000). "*Bertrandon De La Broquiere'in Denizaşırı Seyahati (1432-1433)".* (çev. İ. Arda). Eren Yayınları, İstanbul.

Buchwald, H.ve Savage, M. (2017). "Churches". P. Niewöhner (ed.), *The Archaelogy of Byzantine Anatolia: From the End of Late Antiquity until the Coming of the Turks.* Oxford University Press, Oxford, 129-148.

Cahen, C. (2012). *Osmanlılardan Önce Anadolu.* (çev. E. Üyepazarcı). Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.

Cahill, N. (2022). "Sardis 2019-2020. 2019-2020 Kazı Çalışmaları". Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara, 3: 401-418.

Cassis, M. (2017). "Çadır Höyük". P. Niewöhner (ed.), *The Archaelogy of Byzantine Anatolia: From the End of Late Antiquity until the Coming of the Turks.* Oxford University Press, Oxford, 368-375.

Cansız, M. (2018). "Manavgat Sırtköy Tolhan Yazıtı". *Antalya Kitabı 1. Antalya Büyükşehir Belediyesi Yayınları,* 630-639.

Ceylan, B. (2000). *Batı Anadolu Bölgesinde Bulunan Antik Dönem Anıtsal Yapılarından Dönüştürülmüş Bazilika Planlı Kiliseler.* Yayımlanmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Ceylan, B. ve Duggan, T.M.P. (2022). "Patara Orta Çağı ve Kent Bazilikası". M. Demirel vd. *Antalya Müzesi 100. Yıl Kitabı,* Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1081-1091.

Ceylan, İ. (2013). *Karayolları 13. Bölge Sınırları İçinde Yer Alan Tarihi Köprülerin İncelenmesi.* Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Isparta.

Constable, S. (2005). *The Choronicle of Smbat Saparepet's.* (çev. R. Bedrosian). Long Branch, New Jersey.

Crow, J. (2017). "Fortifications". P. Niewöhner (ed.), *The Archaelogy of Byzantine Anatolia: From the End of Late Antiquity until the Coming of the Turks.* Oxford University Press, Oxford, 90-109.

Çaycı, A. (2019). "Alanya Mahmud Seydi Külliyesi". *SÜİFD.*19: 73-92.

Çevik, N. ve Gülşen, F. (1998). "Kent-Antalya'nın Arkeolojik Envanteri Projesi III: Varsak (Lyrboton Kome) Yüzey Araştırması". *XV. Araştırma Sonuçları Toplantısı,* 1998 Ankara, 2: 365-372.

Çevik, N. vd. (2007). "Bey Dağları Yüzey Araştırmaları" *2005. 24. Araştırma Sonuçları Toplantısı,* 29 Mayıs-2 Haziran 2006, Çanakkale, 1:85-99.

Çimrin, H. (1999). *Antalya Tarihi Turistik Rehberi.* Akdeniz Kitabevi, Antalya.

Daye, N. (2013). *Sufilerin Seyri.* (çev. H. Uygur), İlkharf Yayınevi, İstanbul.

Dalgıç, Ö. Sokolicek, A. (2017). "Aphrodisias". P. Niewöhner (ed.), *The Archaelogy of Byzantine Anatolia: From the End of Late Antiquity until the Coming of the Turks.* Oxford University Press, Oxford, 269-280.

Demirel, F. A. (2017). "Human Remains". P. Niewöhner (ed.), *The Archaelogy of Byzantine Anatolia: From the End of Late Antiquity until the Coming of the Turks.* Oxford University Press, Oxford, 60-70.

Demirel, M. ve Çevik, N. (2017a). "Lyrboton Kome Kazısı İlk Sezon 2016 Yılı Çalışmaları". *Anmed 15.* İstanbul, 301-311.

Demirel, M. ve Çevik, N. (2017b). "Lyrboton Kome Kazısı İlk Sezon -2016- Çalışmaları". *39. Kazı Sonuçları Toplantısı*, 22-26 Mayıs 2017, Bursa, 2. Cilt, 175-187.

Demirel, M. Taşkıran, M. ve Palalı, M. (2022). "Sillyon Kazısı 2020 Yılı Çalışmaları". *2019-2020 Yılı Kazı Çalışmaları,* Ankara, 3. Cilt, 275-295.

Denknalbant, A. (2004). *Anadolu Selçuklu Kervansaray Mescitleri.* Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Denktaş, M. (2002). "Anadolu Türk Mimarisinde Çeşmeler". H. C. Güzel-K. Çiçek-S. Koca (ed.), *Türkler.* Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 7: 1299-1307.

Doğan, N. Ş. (1992). "Konya'dan Antalya-Alanya'ya Uzanan Kervan Yolları Hakkında Bazı Görüşler". *Alanya Kültür ve Tarih Seminerleri.* F. N. Koçak (ed.), Günizi Basımevi, Antalya, 381-384.

Doğan, S. (2005). "Alanya Müzesi'ndeki Bizans Dönemi Taş Eserleri". *22. Araştırma Sonuçları Toplantısı*. 24-28 Mayıs 2004, Konya, 1: 71-77.

Doğan, S. (2006). "Alanya ve Çevresinde Bizans Araştırmaları 2004*". 23. Araştırma Sonuçları Toplantısı*. 30 Mayıs-3 Haziran 2005, 2: 135-147.

Doğan, S. (2007). "Alanya ve Çevresinde Bizans Araştırmaları 2005". *24. Araştırma Sonuçları Toplantısı,* 29 Mayıs-2 Haziran 2006, Çanakkale, 1:533-544.

Doğan, S. (2008'a). "Alanya ve Çevresinde Bizans Araştırmaları 2006". *25. Araştırma Sonuçları Toplantısı*. 28 Mayıs-1 Haziran 2007, Çanakkale, 1: 381-394.

Doğan, S. (2008b). "Alanya ve Çevresinde Erken Hıristiyan-Bizans Evleri ve Kırsal Yaşam". *Anadolu ve Çevresinde Orta Çağ*, II (2): 1-21.

Doğan, S. (2009). "Alanya ve Çevresinde Bizans Araştırmaları"*2007. 26. Araştırma Sonuçları Toplantısı,* 26-30 Mayıs 2008, Ankara, 2: 125-133.

Duggan, T.M.P. (2010). "The Lycian port of Patara and its environs during the 13th and 14th Centuries". *Gephyra*, 7: 47-72.

Duggan, T.M.P. (2011). "Some Localizations in Western Cilicia Relating to the 1225 Campaign of Sultan Alaed-Din Keykubat". *Anadolu ve Çevresinde Orta Çağ*, 5: 221-238.

Duggan, T.M.P. (2022). "XIII. ve XIV. yüzyıllarda Antalya Limanı". F. Şimşek (ed.). *Antalya'nın Denizcilik ve Deniz Ticareti Tarihi.* İMEAK Deniz Ticaret Odası Antalya Şubesi Yayınları, İstanbul. 157-180.

Duran, R. (2019). "Motiflere Dönüşmüş Türk Damgaları-Geometrik Motiflere Farklı Bir Bakış". *Akdeniz Sanat Dergisi*, 13(23): 669-698.

Durukan, A. (2000). "İlyas Bey Külliyesi". *İslam Ansiklopedisi*, Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 22:164-1669.

Dülgerler, O.N. (2006). *Karamanoğulları Dönemi Mimarisi.* Türk Tarih Kurumu Yayınları. Ankara.

Eflaki, A. (1973). *Ariflerin Menkıbeleri.* (çev. T. Yazıcı), I. Cilt, Hürriyet Yayınları, İstanbul.

Eravşar, O. (2002). "Ortaçağ Anadolu Kentleri". H. C. Güzel-K. Çiçek-S. Koca (ed.), *Türkler.* Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 7: 502-518.

Eravşar, O. (2005). "Selçuklu Yapılarında Spolien Yapı Malzemesi Kullanımı: Zazadin Hanı". O. Eravşar-H. Karpuz (ed.), *Konya Ticaret Odası Dergisi Konya Kitabı VIII.* Konya Ticaret Odası Yayınları, Konya, 279-288.

Eravşar, O. (2010). "2008 Alara Kazısı". *31. Kazı Sonuçları Toplantısı*. 25-29 Mayıs 2009, Denizli, 2: 63-75.

Eravşar, O. (2011). "2009 Yılı Alara Kazısı". *32. Kazı Sonuçları Toplantısı.* 24-28 Mayıs 2010, İstanbul, 1: 200-212.

Eravşar, O. ve Karademir, M. (2012). "Alara Kazısı, 2010". *33. Kazı Sonuçları Toplantısı,* 23-28 Mayıs 2011, Malatya, 4: 251-263.

Eravşar, O. (2017). *Yolların Tanıkları Anadolu Selçuklu Hanları*. Anadolu Üniversitesi Basımevi, Eskişehir.

Erdem, D. G. (2020). "Mitik Yapıdaki Aksamanın Ritüle Etkileri-Bali Baba Türbesi Örneği". M. Taşkıran (ed.) *Yüzey Araştırmaları Işığında Sillyon ve Çevresi Sillyon Çalışmaları*. Ege Yayınları, İstanbul. 399-349.

Ercenk, G. (1992a). "Alanya ve Çevresi Eski Yol Sistemi ve Ali Köprüsü". *Alanya Kültür ve Tarih Seminerleri.* F. N. Koçak (ed.), Günizi Basımevi, Antalya, 187-190.

Ercenk, G. (1992b). "Pamphylia Bölgesi ve Çevresi Eski Yol Sistemi". *Belleten, Türk Tarih Kurumu Yayınları,* LVI (216): 361-381.

Erdoğan, O. (2018). *Pamphylia Lyrboton Kome Kırsal Yerleşimi: Geç Antik Çağ'da Yerleşim Kurgusu ve Mimarlık.* Yayımlanmamış Doktora Tezi. Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya.

Erdoğan, O. ve Ceylan, B. (2019). "Kilise İçinde Kilise: Lykia'daki Geç Antik Çağ Bazilikal Planlı Kiliselerin Orta Çağ'da İkinci Kullanımları". *Cedrus,* VII: 663-679.

Erdoğru, M.A. (2013), "Fatih Sultan Mehmed Zamanında Ala'iyye Sancağı". *Alanya Ticaret ve Sanayi Odası Yayınları,* Öz Hür Ofset, Konya.

Ergürer, H.E. vd. (2022). "Syedra 2020 Yılı Kazı ve Restorasyon Çalışmaları". *2019-2020 Yılı Kazı Çalışmaları.* Ankara, 2: 289-311.

Erkovan, Y. N. (2018). "Gazipaşa Hasdere Kırsalında Geleneksel Mimarinin Mekan-Kültür-Doğa Etkileşimi". *III. Uluslararası Akdeniz Sanat Sempozyumu.* M. S. Teker (ed.) 24-25 Nisan 2018, 331-341.

Ersoy, A. (2009). "2007 Yılı Smyrna Antik Kenti Kazısı". *30. Kazı Sonuçları Toplantısı*. 26-30 Mayıs 2008, Ankara, 2:33-46.

Ersoy, A. (2010). "2008 Yılı Smyrna Antik Kenti Kazısı". *31. Kazı Sonuçları Toplantısı*. 25-29 Mayıs 2009, Denizli, 2: 409-434.

Ersoy, A. vd. (2011). "2009 Yılı Smyrna Antik Kenti Kazısı". *32. Kazı Sonuçları Toplantısı*. 24-28 Mayıs 2010, İstanbul, 2:133-150.

Ersoy, A. vd. (2012). "2010 Yılı Smyrna Antik Kenti Kazısı". *33. Kazı Sonuçları Toplantısı*. 23-28 Mayıs 2011, Malatya, 2: 179-204.

Eröz, M. (2011). "Türk Köy Sosyolojisi Meseleleri Yörük-Türkmen Köyleri", *İstanbul Journal of Sociological Studies,* 0 (6): 119-154.

Ertaş, M. (2013). "Gazipaşa Yörüklerinin Barçın Yaylasına Göçü". *Selçukludan Cumhuriyet'e Gazipaşa Sempozyumu.* A. Yıldız ve R. Kaya. (hzl.). Antalya Endüstri Meslek Lisesi Yayınları. 06-08 Kasım 2008 Gazipaşa, 1: 165-174.

Ertaş, Z. (1983). "Antalya Bölgesi Bir Grup Mezar Taşı Üzerindeki Yorumlar". *Sanat Tarihi Yıllığı,* 12:21-34.

Erten, S.F. (1997). *Antalya Livası Tarihi.* (çev. A. Tekin), Antalya ve Yöresi Kültürleri Araştırma Enstitüsü Yayınları, Antalya.

Erten, S. F. (1948). *Antalya Tarihi.* Antalya.

Evliya Çelebi (2011). *Gümüz Türkçesiyle Evliya Çelebi Seyahatnamesi 9. Kitap.* S. Kahraman. (hzl.). Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.

Eyice, S. (1993). "Çeşme". *İslam Ansiklopedisi.* Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 8: 277-287.

Fataha, E.F. (2010). *Karamanoğlu Beyliği Yapılarında Mimari Süsleme.* Yayımlanmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Fazlulah El-Ömeri (2014). *Mesalik-ül Ebsar. Türkler Hakkında Gördüklerim ve Duyduklarım.* (çev. A. Batur). Selenge Yayınları, İstanbul.

Fildhuth, J. (2017). "Priene". P. Niewöhner (ed.), *The Archaelogy of Byzantine Anatolia: From the End of Late Antiquity until the Coming of the Turks.* Oxford University Press, Oxford, 249-255.

Flemming, B. (2018). *Geç Ortaçağ Dönemi'nde Pamfilya, Pisidya ve Likya'nın Tarihi Coğrafyası*. (çev. H. T. Bağçeci), Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.

Foss, C. (1977a). "Late Antique and Byzantine Ankara". *Dumbarton Oaks,* 31: 27 29-87.

Foss, C. (1977b). "Archeology and the Twenty Cities of Byzantine Asia". *JSTOR,* 81 (4): 469-486.

Foss, C. (1985). "1984 Yılı Kocaeli ve Kütahya Orta Çağ Kaleleri Araştırması". *III. Araştırma Sonuçları Toplantısı*. 20-24 Mayıs 1985, Ankara, 137-143.

Foss, C. (1996). "The Cities of Pamphylia in the Byzantine Age". *Cities, Fortresses and Villages of Byzantine Asia Minor*. Published by Variorum, Great Yarmouth.

Gazel, A. A. (2013). "Nahiyelikten İlçeliğe Gazipaşa". *Selçuklu'dan Cumhuriyet'e Gazipaşa Sempozyumu.* A. Yıldız ve R. Kaya. (hazl.). Antalya Endüstri Meslek Lisesi Yayınları. 06-08 Kasım 2008, Gazipaşa, 1: 23-42.

Gencosman, M. N. (1941). *Anadolu Selçuklu Devleti Tarihi.* Uzluk Basımevi, Ankara.

Gordlevski, V. (1941). *Anadolu Selçuklu Devleti.* (çev. A. Yaran). Onur Yayınları Şahin Matbaası, Ankara.

Göçmen, M. ve Yazıcıoğlu, N. (2013). "Gazipaşa Çevresinde Yörük ve Türkmen Aşiretleri". *Selçuklu'dan Cumhuriyet'e Gazipaşa Sempozyumu.* A. Yıldız ve R. Kaya. (hazl.). Antalya Endüstri Meslek Lisesi Yayınları. 06-08 Kasım 2008 Gazipaşa, 1: 139-144.

Gökalp, Z.D. ve vd. (2020). "2018 Yılı Amorium Kazıları". *41. Kazı Sonuçları Toplantısı*. 17-21 Haziran 2019, Diyarbakır, 4:567-578.

Gökalp, Z.D. ve vd. (2022). "2019-2020 Yılları Amorium Kazıları". *2019-2020 Yılları Kazı Çalışmaları.* Ankara, 4:505-518.

Gülgönül, K. (2020). *Antalya'daki Selçuklu ve Beylikler Devri Köprüleri.* Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Antalya.

Göncü, H. (2019). "Kadifekale'nin Orta Çağ Savunma Mimarisi". *3. Uluslararası Tarih Sempozyumu Bildiri Kitabı* 5-7 Nisan 2018, İzmir, 430-440.

Gönüllü, A.R. (2021). "Cumhuriyet Döneminde Alanya". E. Kalan ve M. Demir (ed.), *Alaiye'den Alanya'ya*. Alanya Alaaddin Keykubat Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 85-113.

Güç, Ş. (2016). *Şikari'nin Dilinden Karamanoğulları Tarihi.* Berikan Yayınevi, Ankara.

Güçlü, M. (2013). "XIX. yüzyılda Selendi (Gazipaşa) ve Çevresi". *Selçukludan Cumhuriyet'e Gazipaşa Sempozyumu.* (A. Yıldız ve R. Kaya). Antalya Endüstri Meslek Lisesi Yayınları. 06-08 Kasım 2008 Gazipaşa, 1: 149-158.

Güçlü, M. (1998). "Varsakların Yerleşim Bölgeleri: Antalya Yöresinde Varsaklar" *Adalya III*. 195-206.

Güçlü, M. 2020, "Cumhuriyet Döneminde Manavgat Kazası (1923-1950)". *USAD,* 13: 149-212.

Güneş, C. (2021). Bizans Anadolusu'nda Askeri ve İdari Bir Sistem: Thema Sistemi (VII. Yüzyıldan XI. Yüzyıla Kadar). Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.

Güzelçiçek, S. (2019). *Kalkaşendî'nin Subhu'l A'şâ'sında Anadolu Şehirleri.* Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Malatya.

Haldon, J., Elton, H. ve Newhard, J. (2017). "Euchaita". P. Niewöhner (ed.), *The Archaelogy of Byzantine Anatolia: From the End of Late Antiquity until the Coming of the Turks.* Oxford University Press, Oxford, 375-389.

Hayli, S. ve Canpolat, F. A. (2018). "Türkiye'de Kırsal Yerleşmelerin Kuruluş ve Gelişmesinde Etkili Olan Faktörlere Teorik Bir Yaklaşım". *ZfWT,* 10(2): 183-206.

Hellenkemper, H. ve Hild, F. (2004). *Likien und Pamphylien, Tabula İmperii Byzantini*. Band 8, Verlag Der Österreichischen Akademie Der Wissenschaften, Wien.

Hild, F. ve Hellenkemper, H. (1990). *Tabula Imperii Byzantini. Kilikien und Isaurien,* Band 5. Verlag Der Österreichischen Akademie Der Wissenschaften, Wien.

Hoff, M. vd. (2007). "Rough Cilicia Archaeological Project: 2005 Season". *24. Araştırma Sonuçları Toplantısı.* 29 Mayıs-2 Haziran 2006, Çanakkale, 1: 231-245.

Hoff, M. vd. (2010). "The Antiochia Ad Cragum Archaeological Research Project: Northeast Temple 2008 Season". *27. Araştırma Sonuçları Toplantıs.* 25-29 Mayıs 2009, Denizli, 3: 461-470.

Hoff, M. vd. (2014). "The Antiochia Ad Cragum Archaeological Research Project: 2012 Season." *35. Kazı Sonuçları Toplantısı.* 27-31 Mayıs 2013, Muğla, 3: 465-482.

Hoff, M. vd. (2015). "Antiochia Ad Cragum Archaeological Research Project: 2013 Season". *36. Kazı Sonuçları Toplantısı*. 2-6 Haziran 2014, Gaziantep, 3: 295-307.

Hoff, M. (2016). "The Şekerhane Köşkü at Selinus (Cilicia): The Temple of the Deified Trajan". *Journal of Ancient Egyptian Connections.* 10: 56-68.

Hoff, M. vd. (2018). "Antiochia Ad Cragum Excavations: 2015-2016 Season". *39. Kazı Sonuçları Toplantısı*. 22-26 Mayıs 2017, Bursa, Gaziantep, 3: 169-187.

Hoff, M. vd. (2019). "Antiochia Ad Cragum Excavations: 2017 Season". *40. Kazı Sonuçları Toplantısı.* 7-11 Mayıs 2018, Çanakkale, Gaziantep, 2: 667-683.

Işık, F. (1998). "Patara 1996", *XIX. Kazı Sonuçları Toplantısı*. 1998 Ankara, 2:53-80.

Işık, F. (2008). "Patara 2006". *29. Kazı Sonuçları Toplantısı*. 28 Mayıs-1 Haziran 2007, Kocaeli, 1: 59-72.

Işık, F. (2009). "Patara 2007". *30. Kazı Sonuçları Toplantısı*. 26-30 Mayıs 2008, Ankara, 4: 337-354.

Izdebski, A. (2017). "Rural Settlements". P. Niewöhner (ed.), *The Archaelogy of Byzantine Anatolia: From the End of Late Antiquity until the Coming of the Turks.* Oxford University Press, Oxford, 82-90.

İbn Bibi. (1996). *Selçukname*. (çev. M. Öztürk), T.C.Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.

İbn Bibi. (2017). *Selçukname.* (çev. M. Öztürk). Kitabevi Yayınları, İstanbul.

İbn Fadlan (2009). *İbn Fadlan Seyahatnamesi ve Ekleri.* (çev. R. Şeşen). Yeditepe Yayınevi, İstanbul.

İbn Haldun. (2007). *Mukaddime.* (çev. S. Uludağ). Dergah Yayınları, İstanbul.

İdrisi, M. (2021). *Kadim Dünya Coğrafyası.* (çev. R. Şeşen). Yeditepe Yayınevi, İstanbul.

İlter, F. (1978). *Osmanlılara Kadar Anadolu Türk Köprüleri.* Karayolları Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara.

İnan, J. (1980). "Seleukeia Kazısı ve Onarımı". *II. Kazı Sonuçları Toplantısı*. Ankara, 11-14.

İnan, J. (1983). "Perge Kazısı 1982 Çalışmaları". *V. Kazı Sonuçları Toplantısı*. Ankara, 199-206.

İnan, J. (1984a). "Perge Kazısı 1983 Çalışmaları". *VI. Kazı Sonuçları Toplantısı*. Ankara, 323-345.

İnan, J. (1984b). "Side Apollon Tapınağı (N,1) Kazısı ve Onarımı 1983 Yılı Çalışmaları". *VI. Kazı Sonuçları Toplantısı.* 16-20 Nisan, İzmir, 245-367.

İşkan, H. (2018). "Patara 2016 Kazı ve Koruma Çalışmaları". *39. Kazı Sonuçları Toplantısı.* 22-36 Mayıs 2017, Bursa, 2:129-144.

İşler, B. (2020). "Sillyon'un Bizans Dönemi Dini Yapılaşması". M. Taşkıran (ed.). *Yüzey Araştırmaları Işığında Sillyon ve Çevresi Sillyon Çalışmaları I.* Ege Yayınları, 141-161.

İzmirligil, Ü. (1983). "Side Tiyatrosu Kazı Onarım ve Çevre Düzenlemesi 1982". *V. Kazı Sonuçları Toplantısı*. 23-27 Mayıs 1983, İstanbul, 291-297.

Jackson, M. ve vd. (2012). "Primary evidence for Late Roman D Ware production in southern Asia Minor: a challenge to 'Cypriot Red Slip Ware". *Anatolian Studies*. British Institute, Ankara, 62: 89-114.

Jackson, M. P. C. (2017). "Binbirkilise". P. Niewöhner (ed.), *The Archaelogy of Byzantine Anatolia: From the End of Late Antiquity until the Coming of the Turks.* Oxford University Press, Oxford, 312-321.

Karaca, B. (2002). *XV. ve XVI. yüzyılda Teke Sancağı.* Fakülte Kitabevi, Isparta.

Karal, N. (2012). *Alara Kazısı Çini Buluntuları.* Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

Karamut, İ. (1996). "1994 Yılı Syedra Antik Kenti Çevre Düzenleme Çalışmaları". *VI. Müze Kurtarma Kazıları Seminer.* 24-26 Nisan 1995, Didim, 77-91.

Karamut, İ. ve Türkmen, S. (1997). "Dağlık Kilikya'da Bir Kent: Iotape". *TAD*. 31: 291-306.

Karamut, İ. (1997). "1995 Yılı Syedra Antik Kenti Çevre Düzenleme ve Kurtarma Kazısı Çalışmaları". *VII. Müze Kurtarma Kazıları Semineri*. 8-10 Nisan 1996, Kuşadası, 59-57.

Karamut, İ. (1999). "Syedra 1997 Kurtarma Kazısı ve Temizlik Çalışmaları". *IX. Müze Kurtarma Kazıları Semineri*. 27-29 Nisan 1998, Antalya, 141-151.

Karamut, İ. (2000). "Syedra 1997 Kurtarma Kazısı ve Temizlik Çalışmaları". *10. Müze Kurtarma Kazıları Semineri.* 26-28 Nisan 1999, Kuşadası, 1-7.

Karamut, İ. (2005). "Selinus Antik Kenti ve Traianus'un Kenotaph'ı". *14. Müze Kurtarma Kazıları Semineri.* 30 Nisan-2 Mayıs 2004, Ürgüp/Nevşehir, 1-7.

Karademir, M. (2018). "Alara'da Yeni Bulunan Bir Şapel". Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, 8(15), 75-89.

Karademir, M. (2019). "Alara'da Son Yıllarda Ortaya Çıkarılan Bir Yapı Kalıntısı Üzerine Gözlemler". Akdeniz Sanat Dergisi, 13: 563-570.

Karamağaralı, B. (1991). "Alanya Gülefşen Kasrı Kazısı 1988". *Höyük,* 1: 141-147.

Kaya, M.A. (2017). "Troya ve Troya Savaşı: Efsane ve Tarih". *AKADEMİK-DER.* 1: 1-15.

Kepçe, S.Ç. (2018). "Yeni Araştırmalar Işığında Perge Macellumu Hakkında Gözlemler", *MASROP E-Dergi, 12* (1) :10-20.

Kardaş, S. (2018). *Ali Nihani'nin Manzum Hacı Bektaş-ı Veli Velayetnamesi.* Grafiker Yayınevi, Ankara.

Kılıç, O. (2018). "Yaylak ve Kışlak Arasında Geçen Bir Ömür: Osmanlı Döneminde Toroslarda Yörük Olmak". H. Muşmal – E. Yüksel – M.A. Kapar (ed.), *Ermenek Araştırmaları-I.* Palet Yayınları, Konya, 297-311.

Kılıç, S. (2021). "Antalya-Gazipaşa'daki Altı Kapı Han Olarak Bilinen Yapı Üzerine Bir Değerlendirme". B. Koçakoğlu – D. Çakılcı (ed.), *Antalya Kitabı 4*. Palet Yayınları, Konya, 269-280.

Kılıç, S. (2022). "Tombstones in the Burial Ground of Gebiz Yıkık Mosque". *Cedrus X,* 347-355.

Koca, S. (2002). "Türkiye Selçuklu Sultanlarının İzledikleri Ekonomik Politikalar". H. C. Güzel-K. Çiçek-S. Koca (ed.), *Türkler.* Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 7: 519-535.

Koder, J. (2017). "Historical Geography". P. Niewöhner (ed.), *The Archaelogy of Byzantine Anatolia: From the End of Late Antiquity until the Coming of the Turks.* Oxford University Press, Oxford, 9-28.

Kofoğlu, S. (2011). "Tekeoğulları". *İslam Ansiklopedisi.* Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 40: 348-350.

Komnena, A. (2021). *Alexiad: Malazgirt'in Sonrası.* (çev. B.Umar), İnkılap Yayınevi, İstanbul.

Konyalı, İ. H. (2011). *Alanya (Tarihi-Turistik Kılavuz).* Alanya Ticaret ve Sanayi Odası Yayınları, Konya.

Köse, V. (2010). "Aspendos Yüzey Araştırması Projesi 2008 Yılı Birinci Sezon Çalışmaları". *27.Kazı Sonuçları Toplantısı.* 1:2 5-29 Mayıs 2009, Denizli, 373-395.

Köse, V. (2011). "Aspendos Projesi: Aspendos Antik Kenti 2009 Sezonu Araştırmaları". *28. Araştırma Sonuçları Toplantısı.* 24-28 Mayıs 2010, İstanbul, 353-371.

Köse, V. (2012). "Aspendos Yüzey Araştırmaları 2010 Sezonu Çalışmaları" *29.Kazı Sonuçları Toplantısı.* 23-28 Mayıs 2011, Malatya, 3: 251-269.

Kunduracı, O. (2017). "Konya-Alanya Güzergahındaki Selçuklu Kervansaraylarının Eşrefoğlu Beyliği'ne Sunduğu Katkılar". *USAD,* (6):181-208.

Kuran, A. (1969). "Karamanlı Medreseleri". *Vakıflar Dergisi,* VIII: 209-251.

Küçüker, S. D. ve Güler, T. B. (2020). "Antik Yazılı Belgeler Işığında Makedonya Kralı III. Aleksandros'un Küçük Asya Polisleri İle İlişkileri". *Archivum Anatolicum/Anadolu Arşivleri (ArAn).* 14 (2): 241-268.

Küpper, M. (1996). "Sillyon, Research Work 1995". XIV. *Araştırma Sonuçları Toplantısı,* 27-31 Mayıs 1996, Ankara, 2: 451-462.

Küpper, M. (1999). "Sillyon, Bericht Über Die Arbeiten 1996". *XVI. Araştırma Sonuçları Toplantısı,* 25-29 Mayıs 1998, Tarsus, 1: 475-497.

Ladstatter, S. (2017). "Ephesus". P. Niewöhner (ed.), *The Archaelogy of Byzantine Anatolia: From the End of Late Antiquity until the Coming of the Turks.* Oxford University Press, Oxford, 238-349.

Lightfoot, C. S. (2017). "Amorium". P. Niewöhner (ed.), *The Archaelogy of Byzantine Anatolia: From the End of Late Antiquity until the Coming of the Turks.* Oxford University Press, Oxford, 333-342.

Lloyd, S. ve Rice, D. S. (1989). *Alanya (Alaiyya).* (çev. N. Sinemoğlu), Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.

Makhairas, L. (1932). *Recital Concerning the Sweet Land of Cyprus entidlet "Cronicle".* (çev. R. M. Dawkins). Oxford Clarendon Press, England.

Makhairas, L. (2022). *Kronaka: Güzel Ülke Kıbrıs'ın Hikayesine Dair Bir Kronik.* (çev. Ö. Bozkurtoğlu). Hiperyayın, İstabul.

Marco Polo (1980). *Markopolo Seyehatnamesi.* F. Dukaman. (hazl.). Tercüman Yayınları, İstanbul.

Merçil, E. (1989). "Alaiyye Beyliği". *İslam Ansiklopedisi.* Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 2: 332-333.

Metin, T. (2020). *Selçuklu Çağında Yaşamak-Orta Çağ'da Türk Şehri*. Kronik Kitap Yayınları, İstanbul.

Mıynat, A. (2020). "Türk-İslam Hakimiyeti Yıllarında Sillyon (Karahisar-ı Teke) ve Buradaki İslami Sikke Buluntuları". M. Taşkıran (ed.). *Yüzey Araştırmaları Işığında Sillyon ve Çevresi Sillyon Çalışmaları I,* Ege Yayınları, İstanbul, 197-209.

Morrisson, C. (2017). "Coins". P. Niewöhner (ed.), *The Archaelogy of Byzantine Anatolia: From the End of Late Antiquity until the Coming of the Turks.* Oxford University Press, Oxford, 71-82.

Neşri, M. (1949). *Neşri Tarihi.* F. R. Unat ve M. A. Köymen. (hazl.). 1. Cilt, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.

Niewöhner, P. (2017a). "Introduction". P. Niewöhner (ed.), *The Archaelogy of Byzantine Anatolia: From the End of Late Antiquity until the Coming of the Turks.* Oxford University Press, Oxford, 1-6.

Niewöhner, P. (2017b). "Urbanism". P. Niewöhner (ed.), *The Archaelogy of Byzantine Anatolia: From the End of Late Antiquity until the Coming of the Turks.* Oxford University Press, Oxford, 39-59.

Niewöhner, P. (2017c). "Houses". P. Niewöhner (ed.), *The Archaelogy of Byzantine Anatolia: From the End of Late Antiquity until the Coming of the Turks.* Oxford University Press, Oxford, 109-119.

Niewöhner, P. (2017d). "Monasteries". P. Niewöhner (ed.), *The Archaelogy of Byzantine Anatolia: From the End of Late Antiquity until the Coming of the Turks.* Oxford University Press, Oxford, 119-129.

Niewöhner, P. (2017e). "Funerary Archaeology". P. Niewöhner (ed.), *The Archaelogy of Byzantine Anatolia: From the End of Late Antiquity until the Coming of the Turks.* Oxford University Press, Oxford, 160-176.

Niewöhner, P. (2017f). "Ceramics". P. Niewöhner (ed.), *The Archaelogy of Byzantine Anatolia: From the End of Late Antiquity until the Coming of the Turks.* Oxford University Press, Oxford, 176-194.

Niewöhner, P. (2015). "Milet 2013 Yılı Çalışmaları". *36.Kazı Sonuçları Toplantısı.* 2-6 Haziran 2014, Gaziantep, 617-632.

Niewöhner, F. vd. (2016). "Milet 2014 Yılı Çalışmaları. *37. Kazı Sonuçları Toplantısı.* 11-15 Mayıs 2015, Erzurum, 1: 23-40.

Niewöhner, F. vd. (2017). "Milet 2015 Yılı Çalışmaları". *38. Kazı Sonuçları Toplantısı*. 23-27 Mayıs 2016, Edirne, 1: 205-222.

Nolle, J. (1987). "Karallia, Kibyra Minor ve Mylome/Justinianupolis". *V. Araştırma Sonuçları Toplantısı.* Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü Yayınları, 6-10 Nisan Ankara, 1: 375-378.

Olcay Uçkan, B. Y. (2017). "Olympos" *The Archaelogy of Byzantine Anatolia: From the End of Late Antiquity until the Coming of the Turks,* P. Niewöhner (ed.). Oxford University Press, pp. 291-294, USA.

Olcay Uçkan, B.Y. vd. (2020). "Olympos Kazısı 2018 Yılı Çalışmaları". *41. Kazı Sonuçları Toplantısı.* 17-21 Haziran 2019, Diyarbakır, 4: 429-450.

Olcay Uçkan, B.Y. vd. (2022). "Olympos Kazısı 2019 ve 2020 Yılı Çalışmaları". *2019-2020 Yılı Kazı Çalışmaları.* 4: 415-434.

Oral, M. (2013). "Gezginler Gözüyle Selinti Kalesi ve İskelesi". *Selçukludan Cumhuriyet'e Gazipaşa Sempozyumu*. A. Yıldız ve R. Kaya. (hzl.). Antalya Endüstri Meslek Lisesi Yayınları. 06-08 Kasım 2008 Gazipaşa, 1: 193-200.

Oruç Beğ (1972). *Oruç Beğ Tarihi.* (çev. H. N. Atsız). Kervan Kitapçılık Basımevi, İstanbul.

Ostrogorsky, G. (1959). "Byzantine Cities in the Early Middle Ages". *Dumbarton Oaks Papers,* 13: 45-66.

Otten, T. (2017). "Pergamon". P. Niewöhner (ed.), *The Archaelogy of Byzantine Anatolia: From the End of Late Antiquity until the Coming of the Turks.* Oxford University Press, Oxford, 226-231.

Ousterhout, R. (2017). "Çanlı Kilise Settlement". P. Niewöhner (ed.), *The Archaelogy of Byzantine Anatolia: From the End of Late Antiquity until the Coming of the Turks.* Oxford University Press, Oxford, 321-327.

Önen, N.T. (2008). *Phaselis Antik Kenti ve Teritoryumu*. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya.

Özcan, K. (2006a). "Anadolu'da Selçuklu Dönemi Yerleşme Tipolojileri -I- Pazar ya da Panayır Yerleşmeleri". *Sosyal Bilimler Dergisi,* I: 205-223.

Özcan, K. (2006b metinde bul). "Anadolu-Türk Kent Tarihinden Bir Kesit: Selçuklu Döneminde Anadolu-Türk Kent Modelleri", *Bilig,* (38): 161-184.

Özcan, K. ve Yenen, Z. (2010). "Anadolu-Türk Kent Tarihine Katkı: Anadolu Selçuklu Kenti (XII. Yüzyılın Başından XIII. Yüzyılın Sonuna Dek)", *Megaron.* 5 (2): 55-66.

Özdizbay, A. (2008). "Pamphylia-Perge Tarihi ve Roma İmparatorluk Dönemi Öncesi Perge'nin Gelişimi: Güncel Araştırmalar Işığında Genel bir Değerlendirme". İ. Delemen-S.Çokay Kepçe-A. Özdizbay-Ö.Turak (hzl.), *Prof. Dr. Haluk Abbasoğlu'na 65. Yaş Armağanı,* Ege Yayınları, İstanbul, 839-873.

Özdemir, H. (2023). "Sillyon (Karahisar-ı Teke) Kale Mescid Kazısı Seramikleri". Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 59: 279-291.

Özer, E. ve Taşkıran, M. (2011). "2009 Yılı Sillyon Antik Kenti ve Çevresi Yüzey Araştırması". *28. Araştırma Sonuçları Toplantısı,* 24-28 Mayıs 2010, İstanbul, 3: 279-297.

Özer, E. ve Taşkıran, M. (2012). "2010 Yılı Sillyon Antik Kenti ve Çevresi Yüzey Araştırması". *29. Araştırma Sonuçları Toplantısı,* 23-28 Mayıs 2011, Malatya, 3:33-49.

Özer, E. ve Taşkıran, M. (2013). "2011 Yılı Sillyon Antik Kenti ve Çevresi Yüzey Araştırması". *30. Araştırma Sonuçları Toplantısı,* 23-28 Mayıs 2011, Malatya, 1: 361-370.

Özer, E. ve Korkmaz, H. (2014). "Tarihsel Süreçte Aizanoi Kentindeki Dört Yapıda Tahrip ve Koruma", *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* 18:11-20.

Özgür, E. (1993). "Aspendos Ören Yeri 1991 Yılı Kazı Onarım ve Çevre Düzenleme Çalışmaları", *III. Müze Kurtarma Kazıları Semineri,* 27-30 Nisan 1992, Ankara, 251-263.

Özkan, S. H. (2012). "XVI. Yüzyıl Kayıtlarına Göre Alaiye (Alanya) Sancağında Yer Adları Üzerine Bir İnceleme", Jasss, 5(3): 169-182.

Özkan, S.H. (2021). "Osmanlı Yönetiminde Alaiye". E. Kalan ve M. Demir (ed.), *Alaiye'den Alanya'ya*. Alanya Alaaddin Keykubat Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 43-82.

Öztürk, F. G. (2017). "Rock Cut Architecture". P. Niewöhner (ed.), *The Archaelogy of Byzantine Anatolia: From the End of Late Antiquity until the Coming of the Turks.* Oxford University Press, Oxford, 148-160.

Öztürk, H. ve Perk, H. (2011). *Anadolu Sikke Monografileri II.* Mat Ofset, İstanbul.

Pablome, J. vd. (2018). "Sagalassos'ta 2016 Sezonu Kazılar, Restorasyon Çalışmaları ve Malzeme Etütleri". *39. Kazı Sonuçları Toplantısı.* 22-26 Mayıs 2017, Bursa, 1: 209-238,

Pablome, J. vd. (2019). "Sagalassos'ta 2017 Yılı Kazıları, Restorasyon Çalışmaları ve Malzeme Etütleri". *40. Kazı Sonuçları Toplantısı*. 7-11 Mayıs 2018, Çanakkale, 2: 485-506.

Pachymeres, G. (2009). *Bizanslı Gözüyle Türkler.* (çev. İ. B. Barlas). İlgi Yayınevi, İstanbul.

Palalı, M. (2020). "Sillyon Antik Kenti Türk-İslam Dönemi Kabristanı". M. Taşkıran (ed.) *Yüzey Araştırmaları Işığında Sillyon ve Çevresi Sillyon Çalışmaları I.* Ege Yayınları, İstanbul, 209-223.

Palalı, M. (2022). "Manavgat Castle in the Late Middle Ages Turkish Period (1071-1453)". *Cedrus,* 10: 357-370.

Peschlow, U. (2017). "Ancyra". P. Niewöhner (ed.), *The Archaelogy of Byzantine Anatolia: From the End of Late Antiquity until the Coming of the Turks.* Oxford University Press, Oxford, 349-361.

Peschlow, U. (2017a). "Nicaea". P. Niewöhner (ed.), *The Archaelogy of Byzantine Anatolia: From the End of Late Antiquity until the Coming of the Turks.* Oxford University Press, Oxford, 203-217.

Peschlow, U. (2017b). "Mount Latmos". P. Niewöhner (ed.), *The Archaelogy of Byzantine Anatolia: From the End of Late Antiquity until the Coming of the Turks.* Oxford University Press, Oxford, 264-269.

Peschlow, U. (2017c). "Patara". P. Niewöhner (ed.), *The Archaelogy of Byzantine Anatolia: From the End of Late Antiquity until the Coming of the Turks.* Oxford University Press, Oxford, 280-291.

Piesker, K. (2017). "Side". P. Niewöhner (ed.), *The Archaelogy of Byzantine Anatolia: From the End of Late Antiquity until the Coming of the Turks.* Oxford University Press, Oxford, 294-302.

Pirson, F. (2011). "Pergamon 2009 Sezonu Çalışmaları Raporu". *32. Kazı Sonuçları Toplantısı.* 24-28 Mayıs 2010, İstanbul, 4:245-259.

Pirson, F. (2012). "Pergamon 2010 Sezonu Çalışmaları Raporu". *33. Kazı Sonuçları Toplantısı.* 23-28 Mayıs 2011, Malatya, 4:109-134.

Pirson, F. ve vd. (2017). "Pergamon 2015 Yılı Çalışmaları Raporu". *38. Kazı Sonuçları Toplantısı*. 23-27 Mayıs 2016, Edirne, 3:217-238.

Poblome, J., Talloen, P. ve Kaptijn, E. (2017). "Sagalassos". P. Niewöhner (ed.), *The Archaelogy of Byzantine Anatolia: From the End of Late Antiquity until the Coming of the Turks.* Oxford University Press, Oxford, 302-312.

Pülz, A. M. (2017). "Small Finds". P. Niewöhner (ed.), *The Archaelogy of Byzantine Anatolia: From the End of Late Antiquity until the Coming of the Turks.* Oxford University Press, Oxford, 194-203.

Quentin, S.S. (2006). *Bir Keşişin Anılarında Tatarlar ve Anadolu 1245-1248.* (çev. E. Özbayoğlu). Doğu Akdeniz Kültür ve Tarih Araştırmaları Vakfı Yayınları, Antalya.

Radt, W. (1993). "Pergamon 1991". *XIV. Kazı Sonuçları Toplantısı.* 25-29 Mayıs 1992, Ankara, 1:515-536.

Radt, W. (1994). "Pergamon 1992". *XV. Kazı Sonuçları Toplantısı.* 24-28 Mayıs 1993, Ankara, 1:561-590.

Raeck, W. (2007). "2005 Yılı Priene Çalışmaları". *28.Kazı Sonuçları Toplantısı.* 29 Mayıs-2 Haziran 2006. Çanakkale, 1: 147-164.

Rauh, K. N. (1999). "Dağlık Kilikya Yüzey Araştırma Projesi: 1997 Sezonu Raporu XVI". *Araştırma Sonuçları Toplantısı.* 25-29 Mayıs 1998, Tarsus, 1:339-349.

Rauh, K. N. ve Wandsnider, L. (2002). "Dağlık Kilikya Yüzey Araştırma Projesi: 2000 Sezonu Raporu". *19. Araştırma Sonuçları Toplantısı,* 28 Mayıs-1 Haziran 2001, Ankara 2: 45-57.

Rauh, K. N. ve Wandsnider, L. (2003). "Dağlık Kilikya Yüzey Araştırma Projesi: 2001 Sezonu Raporu". *20. Araştırma Sonuçları Toplantısı*. 27-31 Mayıs 2002, Ankara, 1: 213-225.

Rauh, K. N. ve Wandsnider, L. (2005). "Dağlık Kilikya Yüzey Araştırma Projesi: 2002 ve 2003 Sezonlarının Raporu". *22. Araştırma Sonuçları Toplantısı*. 24-28 Mayıs 2004, Konya, 1:125-139.

Rauh, K.N. (2006). "Rough Cilicia Archaeological Survey Project: Report of the 2004 Season". *23. Araştırma Sonuçları Toplantısı*. 30 Mayıs-3 Haziran 2005, Antalya, 1: 225-241.

Rautman, M. (2017). "Sardis". P. Niewöhner (ed.), *The Archaelogy of Byzantine Anatolia: From the End of Late Antiquity until the Coming of the Turks.* Oxford University Press, Oxford, 231-238.

Redford, S. (1995). "Surface Survey and Planning At Hacıbaba Köşkü, Cikcilli Village, Alanya". *XIII. Araştırma Sonuçları Toplantısı*. 29 Mayıs-2 Haziran 1995, Ankara, 2:147-151.

Redford, S. (1996). "Seljuk Pavilions and Enclosures in and Around Alanya". *XIV. Araştırma Sonuçları Toplantısı*. 27-31 Mayıs 1996, Ankara, 1:453-467.

Redford, S. (1998). "Pavilions South East of Alanya". *XV. Araştırma Sonuçları Toplantısı*, 1:71-97.

Redford, S. (2007). "The Kıble Wall of the Kargı Hanı". *Adalya.* X:351-367, İstanbul.

Redford, S. (2008). *Anadolu Selçuklu Bahçeleri (Alanya).* (çev. S. Alper), Eren Yayıncılık, İstanbul.

Redford, S. ve Leiser, G. (2008). *Taşa Yazılan Zafer Antalya İç Kale Surlarındaki Selçuklu Fetihnamesi*. (çev. İ. Türkoğlu), Suna-İnan Kıraç Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Enstitüsü Yayınları. Antalya.

Sayar, H. M. (2007). "Kilikya Yüzey Araştırmaları 2005". *24. Araştırma Sonuçları Toplantısı.* 29 Mayıs-2 Haziran 2006, Çanakkale, 2: 201-213.

Serdar, M. ve Hanar, M. (2018). "Moğol Hakimiyeti Sırasında Ermenek ve Çevresinde Yaşanan Siyasi ve Sosyal Gelişmeler (1277-1292)". *Ermenek Araştırmaları-I.* 237-251.

Smith, R.R.R. (2022). "Aphrodisias 2019 ve 2020". *2019-2020 Yılı Kazı Çalışmaları.* 4: 47-66.

Smith, R.R.R., Jacops, I. ve Somersan, S. (2022). "Aphrodisias'ta Güncel Çalışmalar". *Lycus Dergisi*, 6: 25-63.

Strabon, (1993). *Antik Anadolu Coğrafyası (XII, XII, XIV).* (çev. A. Pekman). Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul.

Soykal-Alanyalı, F. (2016a). "Side: Kaybolan Bir Kentin Yeniden Keşfinin Hikayesi". *MJH,* VI (2): 17-28.

Soykal-Alanyalı, F. (2016b). "Side Dionysos Tapınağı Işığında Tiyatro ile Çevresinin Kentsel Değişimi ve Dönüşümü". *Olba,* 24: 419-450.

Soykal-Alanyalı, F. (2017). "Side: Bir Kentin Kayboluşunun Hikayesi". *Arkeoloji ve Sanat,* 155: 187-196.

Sözen, M. (1965). "Oba Pazarı Çevresi ve Oba Medresesi". *Sanat Tarihi Yıllığı*, 1: 143-154.

Sümer, F. (1960). "Anadolu'ya Yalnız Göçebe Türkler mi Geldi?". *Belleten,* XXIV (96): 567-594.

Sümer, F. (2001). "Karamanoğulları". *İslam Ansiklopedisi.* Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 24: 454-460.

Sütgibi, S. (2008). "Türkiye'de Yerleşim Ekolojisi Üzerine Bazı Değerlendirmeler". *Ege Coğrafya Dergisi,* 17(1-2): 61-71.

Şen, M.E. (2018). "XIII. Yüzyıl Anadolu Selçuklu Devleti Haberleşme Sistemi Yüzey Araştırması (Alanya-Konya-Antalya Örneği) (2016 Yılı Sezonu Alanya Bölgesi)". *35. Araştırma Sonuçları Toplantısı.* 22-26 Mayıs 2017, Bursa, 2: 113-127.

Şikari (2005). *Karamanname.* M. Sözen ve N. Sakaoğlu. (hzl.) Lebib Yalkın Yayımları, İstanbul.

Stroth, F. (2017). "Aezani". P. Niewöhner (ed.), *The Archaelogy of Byzantine Anatolia: From the End of Late Antiquity until the Coming of the Turks.* Oxford University Press, Oxford, 327-333.

Talay, İ. ve Mortan, K. (2017). *Resimli ve Haritalı Türkiye Bölgesel Coğrafyası.* İnkılap Yayınevi, İstanbul.

Tanyeli, U. (2021). *Anadolu-Türk Kentinde Fiziksel Yapının Değişimi (11.-15.Yüzyıllar).* İdeal Kent Yayınları, Ankara.

Targaç, M. İ. (2021). "Anadolu'da Yeni Bulunan Bir 14. Yüzyıl Darphanesi: Manavgat". *Arkeoloji ve Sanat*, 92: 42-45.

Taşkıran, M. ve Kılıç, Y. (2023). "Sillyon Terrritoryumuna Bir Bakış". C. Şimşek (ed.). *Laodikeia Çalışmaları. Cumhuriyetimizin 100. Yılı Anısına Pamukkale Üniversitesi Arkeoloji Bölümü Yazıları.* Ege Yayınları, İstanbul, 227-255.

Taşkıran, M. (2020a). "Pamfilya Ovasında Bir Savunma Kenti: Sillyon". M. Taşkıran (ed.) *Yüzey Araştırmaları Işığında Sillyon ve Çevresi Sillyon Çalışmaları I*. Ege Yayınları, İstanbul, 1-33.

Taşkıran, M. (2020b). "2018 Yılı Sillyon ve Territoryumu Yüzey Araştırması". *37. Araştırma Sonuçları Toplantısı.* 17-21 Mayıs 2019, Diyarbakır, 3:41-63.

Taşkıran, M. (2021). *Pamphylia'nın Mağrur Kenti Sillyon (Karahisar-ı Teke Kalesi) Başlangıcından Günümüze Bir Kent Panoraması.* Ege Yayınları, İstanbul.

Taşkıran, M. ve Palalı, M. (2022). "2019 Yılı Sillyon ve Territoryumu Yüzey Araştırması". *2019-2020 Yılı Yüzey Araştırmaları.* 2: 341-359.

Tek, A.T. (2015). "Side Sikke Buluntuları Işığında MS 622/3'te Pamphylia'ya "Olası" Bir Sasani Saldırısı". *Colloquium Anatolicum,* 4: 116-129.

Tekindağ, M.C. (1954). "Karamanlıların Gorigos Seferi (1367)". *Tarih Dergisi,* 9(6): 161-174.

Tekocak, M. (2022). "Anemurium Kazı ve Restorasyon Çalışmaları: 2019-2020". *2019-2020 Yılı Kazı Çalışmaları,* 3:115-137.

Texier, C. (2002). *Küçük Asya: Coğrafyası, Tarihi ve Arkeolojisi (3.Cilt).* (çev. A. Suat). Özkan Matbaacılık, Ankara.

Tigrel, G. (1975). "Alanya Yöresinde Antik Bir Liman". *Belleten,* 39(156): 613-628.

Townsend, R.F. ve Hoff, M.C. (2009). "Lamos in Rough Cilicia: An Architectural Survey". *Olba,* XVII: 1-22.

Turan, O. (1946). "Selçuk Kervansarayları". *Belleten,* X (39): 471-496.

Turan, O. (2002). "Türkiye Selçuklularında Toprak Hukuku". H. C. Güzel-K. Çiçek-S. Koca (ed.), *Türkler.* Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 7: 270-285.

Turan, R. (2002). "Türkiye Selçukluları ve Anadolu Beyliklerinde Teşkilat". H. C. Güzel-K. Çiçek-S. Koca (ed.), *Türkler.* Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 7: 210-248.

Tükel, A. (1969). "Alara Hanın Tanıtılması ve Değerlendirilmesi". *Belleten,* XXXIII (132): 429-459.

Türkmen, S. (2005). Antiokheia ad Cragum Mozakli Alan Kazısı. *14. Müze Kurtarma Kazıları Semineri.* 30 Nisan-2 Mayıs 2004, Ürgüp/Nevşehir, Ankara, 7-15.

Uçar, Ş. (1982). *Arapların Anadolu Seferleri (640-750).* Yayımlanmış Doktora Tezi. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.

Uçkan, Y. O. (2017). "Olympos". P. Niewöhner (ed.), *The Archaelogy of Byzantine Anatolia: From the End of Late Antiquity until the Coming of the Turks.* Oxford University Press, Oxford, 291-294.

Uluçam, A. (1990). "Patara 1989". *XII. Kazı Sonuçları Toplantısı.* 28 Mayıs-1 Haziran 1990, Ankara, 2: 29-56.

Ünal, E. (2018). "Bronze Coinage of Magydos". O. Tekin (Ed). *İkinci Uluslararası Akdeniz Dünyasında Para Tarihi ve Numismatik Kongresi.* Akmed Koç Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 277-304.

Varinlioğlu, G. (2010). "Geç Antik Dönemde Silifke Kırsalında Yerleşim: 2002-2007 Yılları Yüzey Araştırması Sonuçları". *27. Araştırma Sonuçları Toplantısı.* 25-29 Mayıs 2009, Denizli, 3:2001-214.

Yalçınkaya, I. (1986). "1985 yılı Karain kazıları". *VIII. Kazı Sonuçları Toplantısı.* 26-30 Mayıs 1986, Ankara, 1: 21-38.

Yavaş, A. (2000). *Orta Çağ'da Konut Mimarisi Üzerine Bir Araştırma: Anadolu Selçuklu Köşkleri.* Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Yavaş, A. (2003). "Alanya-Çıplaklı Mahallesi'nde Bilinmeyen Bir Selçuklu Köşkü". *Sanat Tarihi Dergisi,* XII (12): 155-162.

Yavaş, A. (2007). "Anadolu Selçuklu Köşklerinin Plan Tipleri Üzerine Tespitler". *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 47 (1): 203-227.

Yavuz, A.T. (1976). "Anadolu'da Eş Odaklı Selçuklu Hanları". *ODTÜ Mimarlık Fakültesi Dergisi*, 2 (2): 187-204.

Yavuz, A.T. (1987). "The Concepts That Shape Anatolian Seljuq Caravanserais", *Muqarnas,* 14:80-95.

Yavuz, A. T. (1991). "Anadolu Selçuklu Kervansaraylarında Mekan-İşlev İlişkisi İçinde Savunma ve Barınma", *IX. Vakıf Haftası Kitabı.* 2-4 Aralık 1992, Ankara,253-284.

Yavuz. A.T. (1994). "Anadolu Kervansarayları ve Vakıflar". *Vakıf Haftası Dergisi,* 11:39-46.

Yavuz, Y. (1970). "Alanya'nın Demirtaş (Sedre) Bucağındaki Köşk". *Belleten.* XXXIV (135): 353-371.

Yetkin, Ş. (1970). "Sultan I. Alaeddin Keykubat'ın Alara Kalesi Kasrının Hamamındaki Freskler". *Sanat Tarihi Yıllığı,* III: 60-88.

Yetkin, Ş. (1978). "Sillyon (Yanköy Hisarı)'daki Türk Eserleri". *Vakıflar Dergisi,* XI: 200-220.

Yıldırım, N. (2016). "Pamphylia'dan Yeni Bir Yapı Örneği: Nektareion". *TÜBA-AR,* 19: 281-290.

Yıldırım, N. (2018). "Lyrbe Agorası". *Uluslararası Genç Bilimciler Buluşması II: Anadolu Akdeniz'i Sempozyumu*. 04-07 Kasım 2015, Antalya, 831-844.

Yıldırım, Ş. (2013). *Side Antik Kentinin Bizans Dönemi Dini Mimarisi.* Yayımlanmamış Doktora Tezi. Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.

Yıldırım, Ş. ve Doğan, Ö. (2020). "Kilikya Bölgesinde Bulunan Kızılgeçit Kaya Kilisesi Resim Programı". *Arkhaia Anatolika.* 3: 161-177.

Yıldız, A. (2009). *Dünden Bugüne Gazipaşa Tarihi.* Maraton Ofset ve Matbaacılık Ltd.Şti. Antalya.

Yılmaz, L. (2006). "An Unknown Chapel in Oba-Alanya". *Belleten,* LXX (259):821-833.

Yiğit, İ. (2018). *XVI-XX. Yüzyıllarda Anadolu'da Kaybolan Yerleşmeler: Manisa-Konya Örneği.* Yayımlanmamış Doktora Tezi. Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyonkarahisar.

Vryonis, Jr. S, (2020). *Küçük Asya'da Orta Çağ Helenizminin Çöküşü ve 11. Yüzyıldan Başlayarak 15. Yüzyıla Kadar İslamlaşma Süreci.* (çev. İ. Erman). Kalkedon Yayınları, İstanbul.

Winterstein, C. (2007). "The Şekerhane Köşkü in Selinus: The alleged cenotaph for the Roman Emperor Trajan. Preliminary report on current architectural research". M. Hoff and R.F. Townsend (ed.), *An Offprint of Rough Cilicia: New Historical and Archaeological Approaches.* Oxbow Boks, Nebraska, 157-176.

Winterstein, C. (2008). "Şekerhane Köşkü (Selinus) 2006." *25. Araştırma Sonuçları Toplantısı,* 28 Mayıs-1 Haziran 2007, Kocaeli, 3: 149-158.

Whittow, M. (1994). "Anadolu Orta Çağ Kaleleri Etüdü Birinci Sezonu (1992): Mastaura Kalesi". *XI. Araştırma Sonuçları Toplantısı,* 24-28 Mayıs 1993, Ankara, 559-571.

Yıldız, A. ve Öz, M. (2020). *Beylikten Cumhuriyete Manavgat Tarihi.* Ankara Ofset, Ankara.

Yörük, S. (2019a). "Osmanlı İdari Teşkilatında Manavgat (XV-XVIII. Yüzyıllar)". *Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,* 19: 137-170.

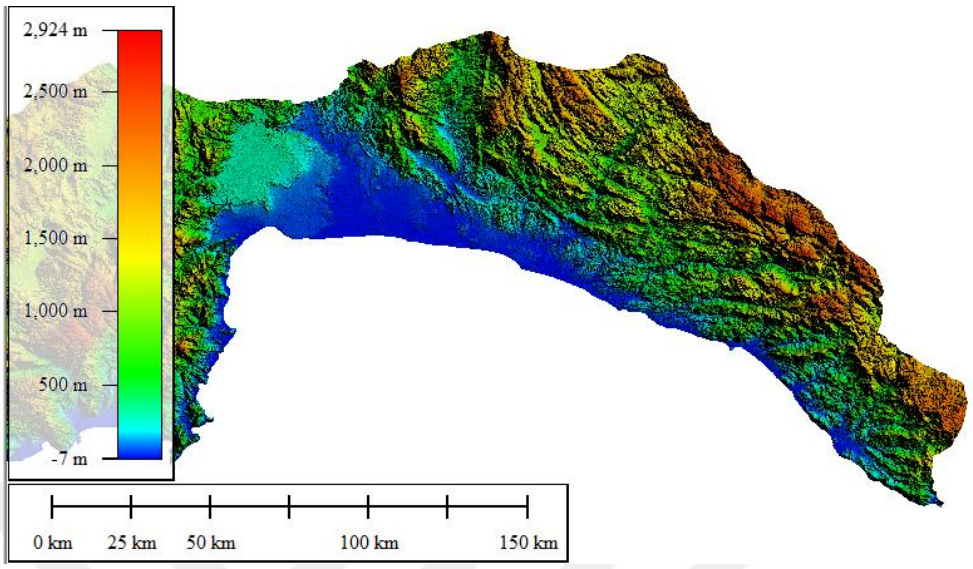
Yörük, S. (2019b). "XVI. Yüzyılın İlk Yarısında Manavgat Sancağı ve Sancakbeyleri". *MJH,* IX(2): 589-603.

Yörük, S. (2019c). "Manavgat Kazası'nın Yeniden Teşkili". *Tarih Okulu Dergisi,* 12(XXXIX): 386-420.

Yuvalı, A. (1996). "Gazan Han". *İslam Ansiklopedisi.* Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 13: 429-433.

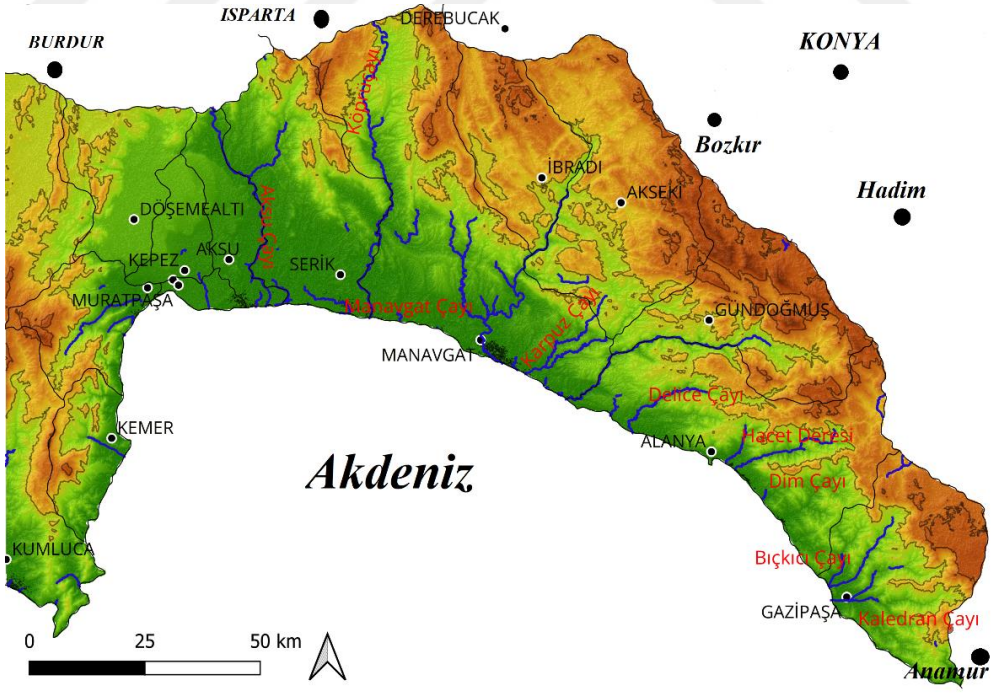
Zavagno, L. (2021).*The Byzantine City from Heraclius to the Fourth Crusade, 610–1204 Urban Life After Antiquity.* Springer Nature Switzerland AG, Switzerland.

HARİTALAR

Harita 1. Antalya Üç Boyutlu Fiziki Haritası

Çizim: Olcay İpek

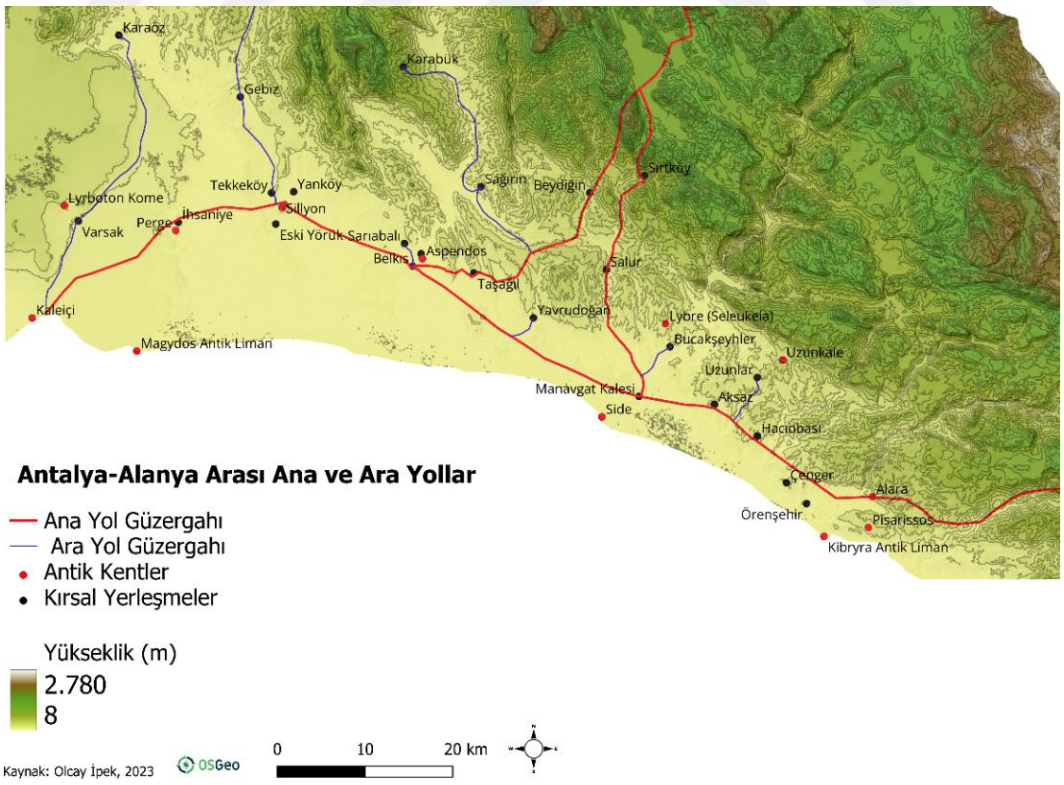
Harita 2. Antalya Fiziki Haritası

Çizim: Olcay İpek

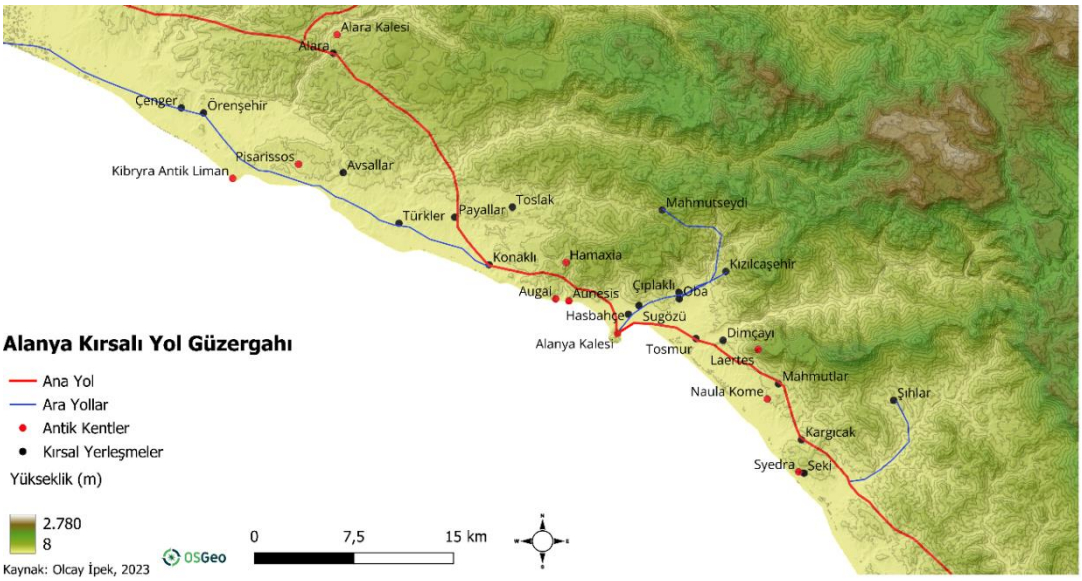
Harita 3. Geç Orta Çağ Türk Dönemi Doğu Antalya Bölgesi Köy Yerleşmeleri Haritası

Çizim: Olcay İpek

Harita 4. Antalya-Alanya Arası Ana ve Ara Yol Güzergahı Haritası

Çizim: Olcay İpek

Harita 5. Alanya Kırsalı Yol Güzergahı Haritası

Çizim: Olcay İpek

Harita 6. Gazipaşa Kırsalı Yol Güzergahı

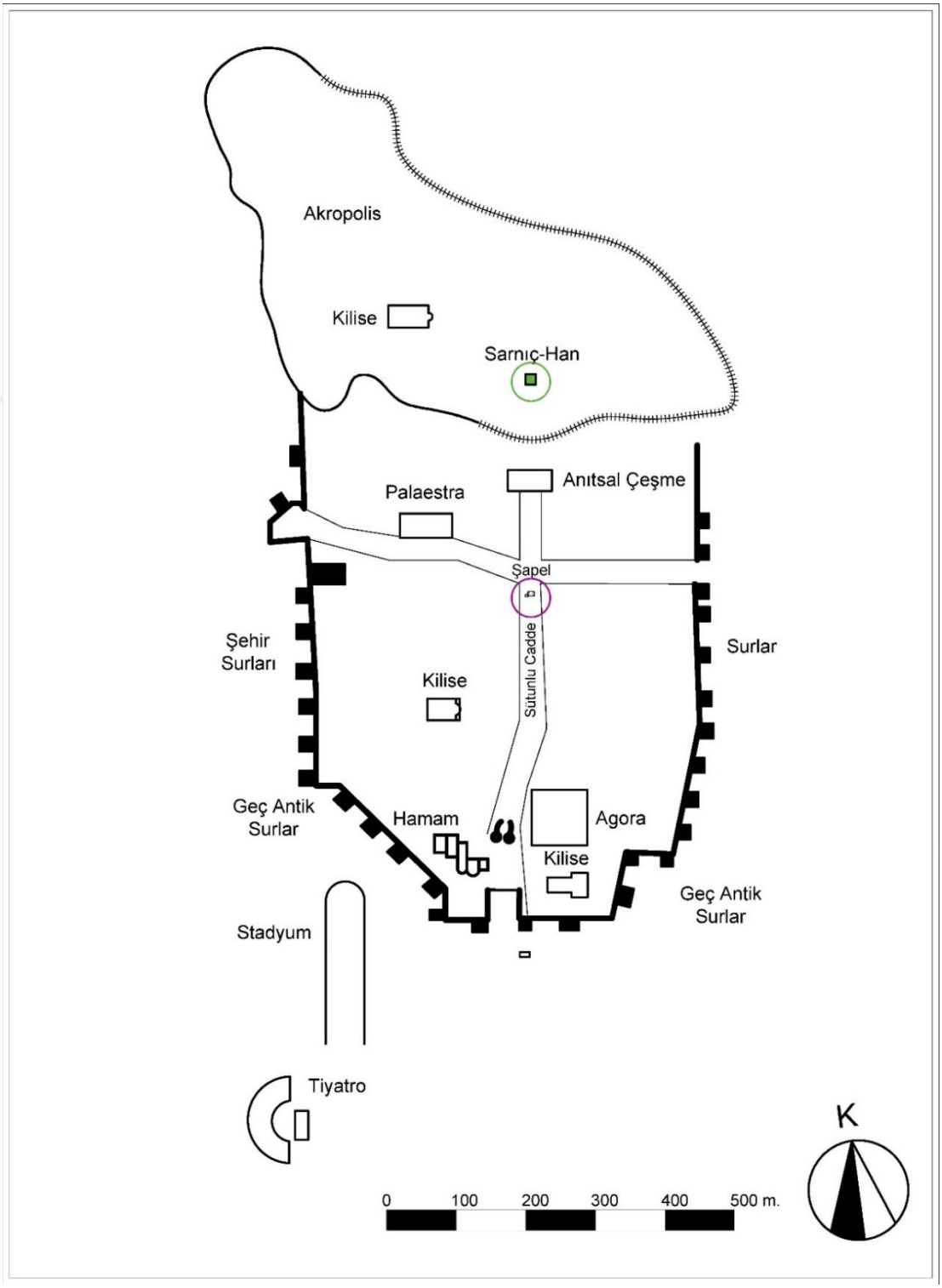
Çizim: Olcay İpek

Harita 7. Geç Orta Çağ Türk Dönemi Yapı Dağılım Haritası

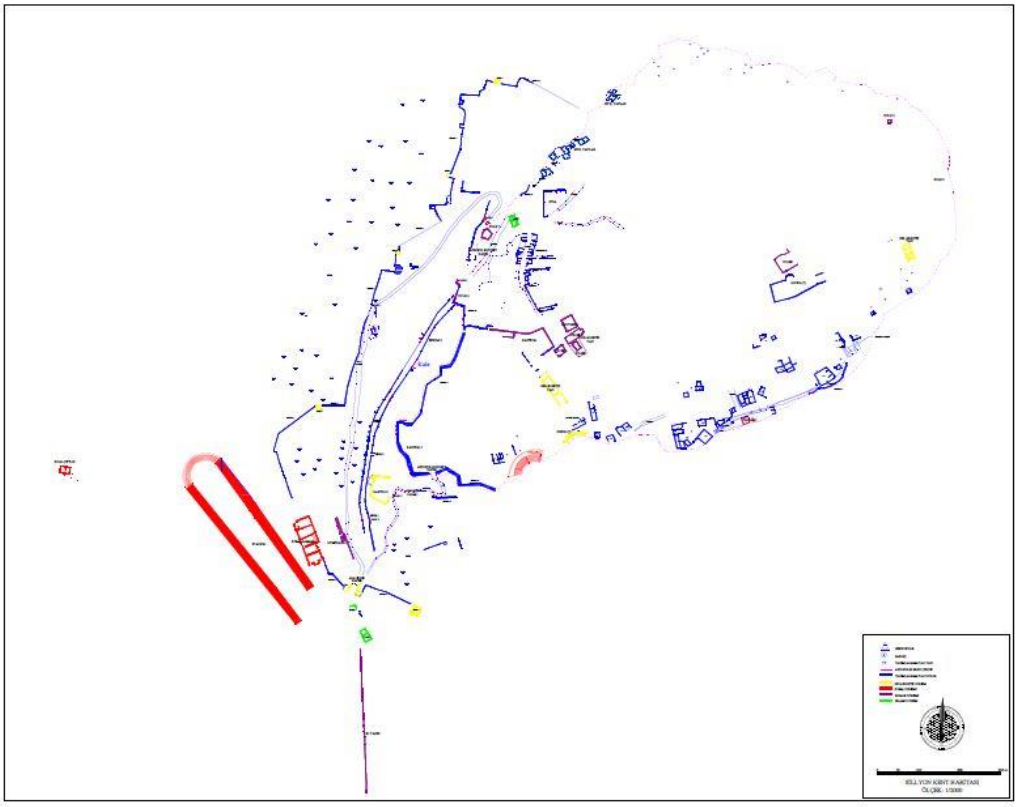
Çizim: İzel Özçınar Aracı

ŞEKİLLER

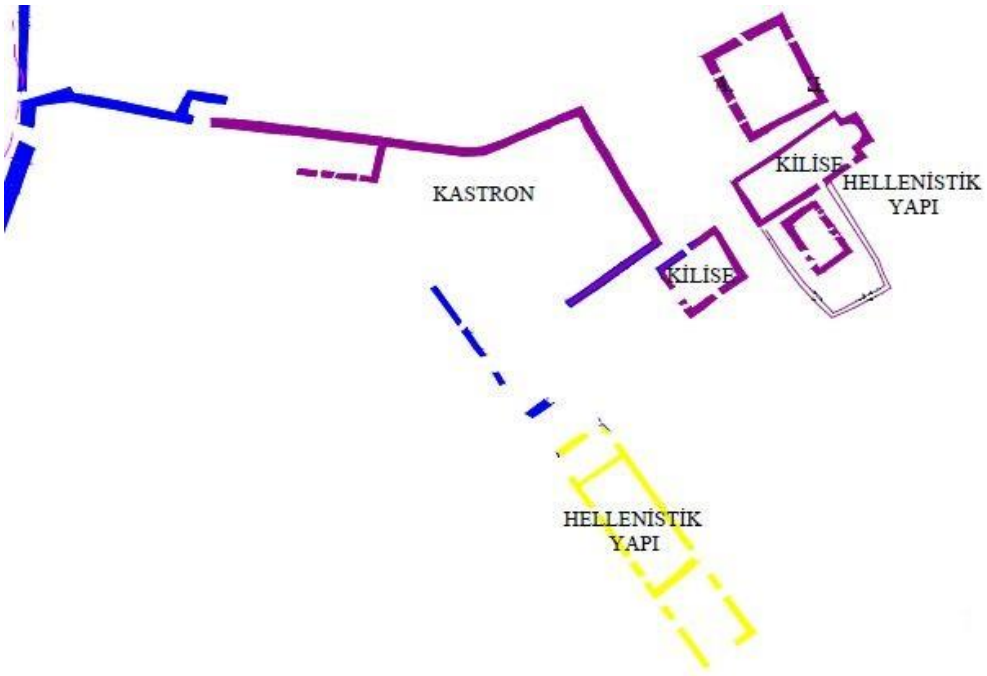
Şekil 1. Perge Antik Kenti Genel Planı

Çizim: Esra Erdoğan

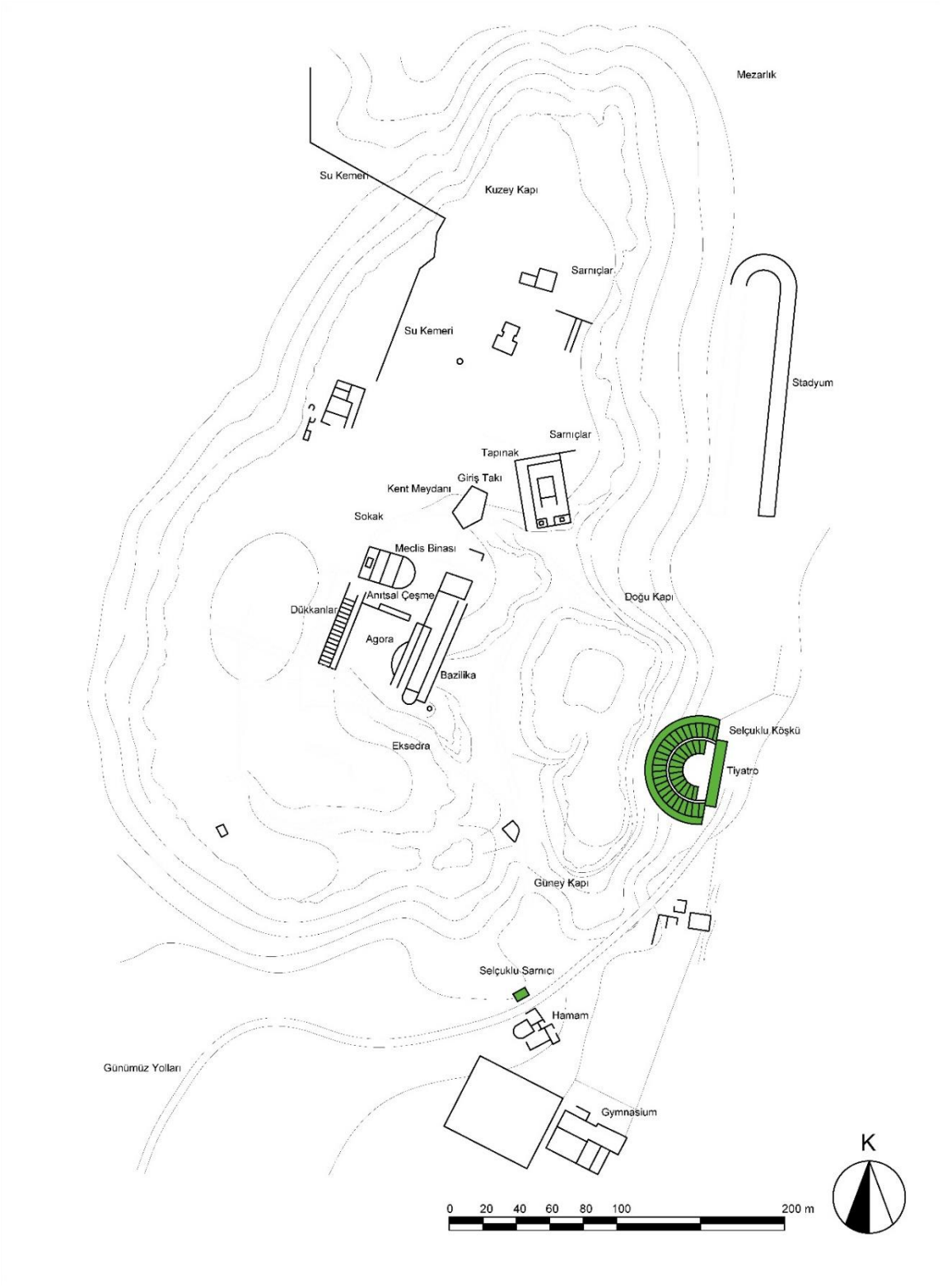
Şekil 2. Sillyon Antik Kenti Genel Planı

Çizim: Murat Taşkıran

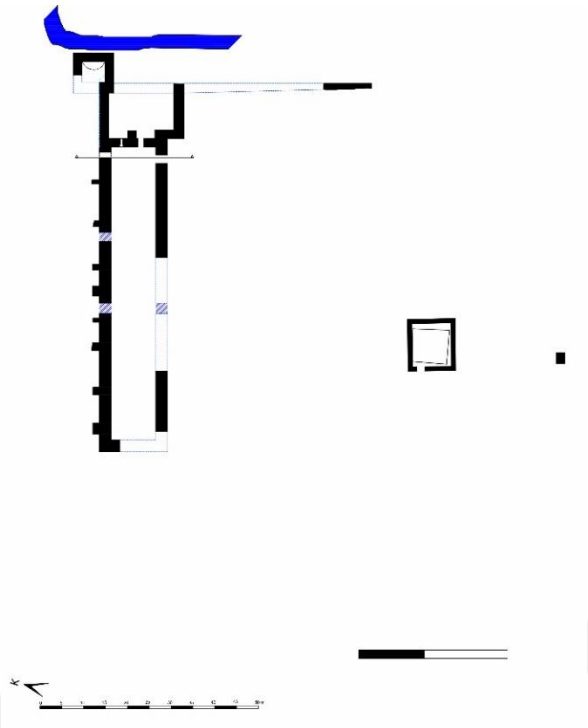
Şekil 3. Sillyon Bizans Kastronu ve Yapı Grubu Genel Planı

Çizim: Murat Taşkıran

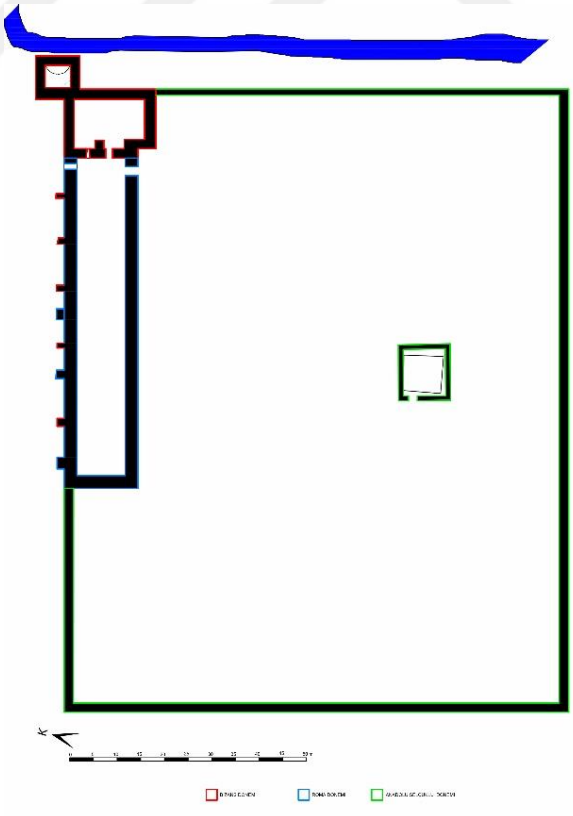
Şekil 4. Aspendos Antik Kenti Genel Planı

Çizim: Esra Erdoğan

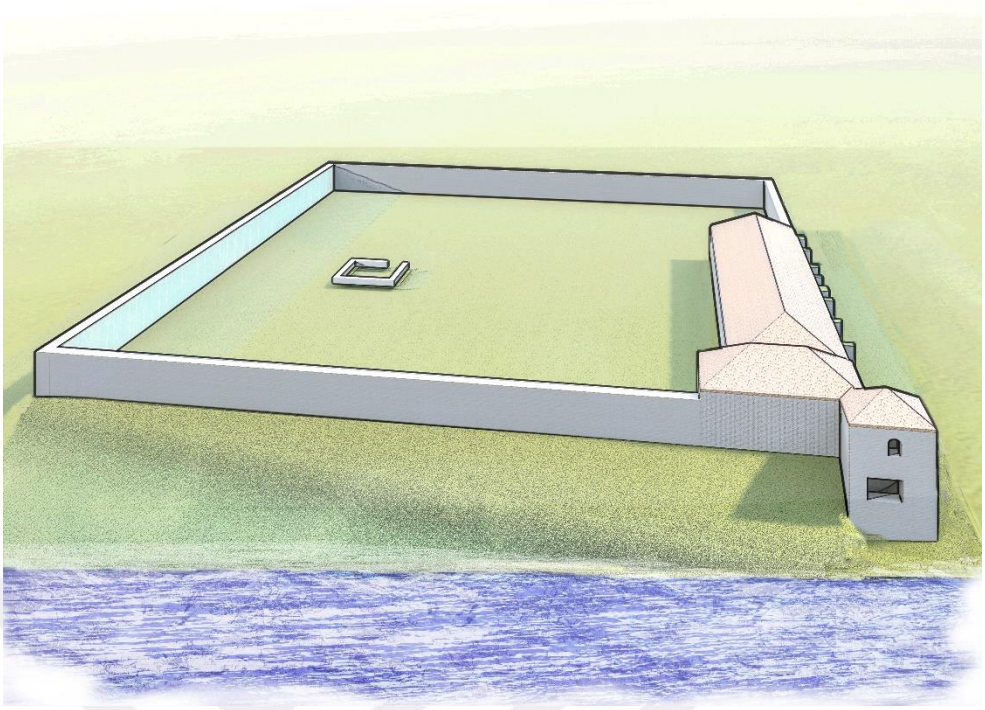
Şekil 5. Manavgat Kalesi Rölöve Planı

Çizim: İzel Özçınar Aracı

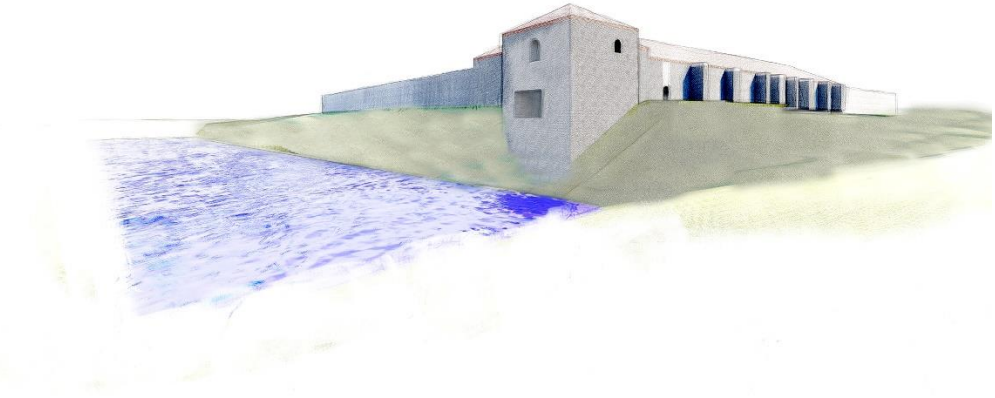

Şekil 6. Manavgat Kalesi Restitüsyon Planı

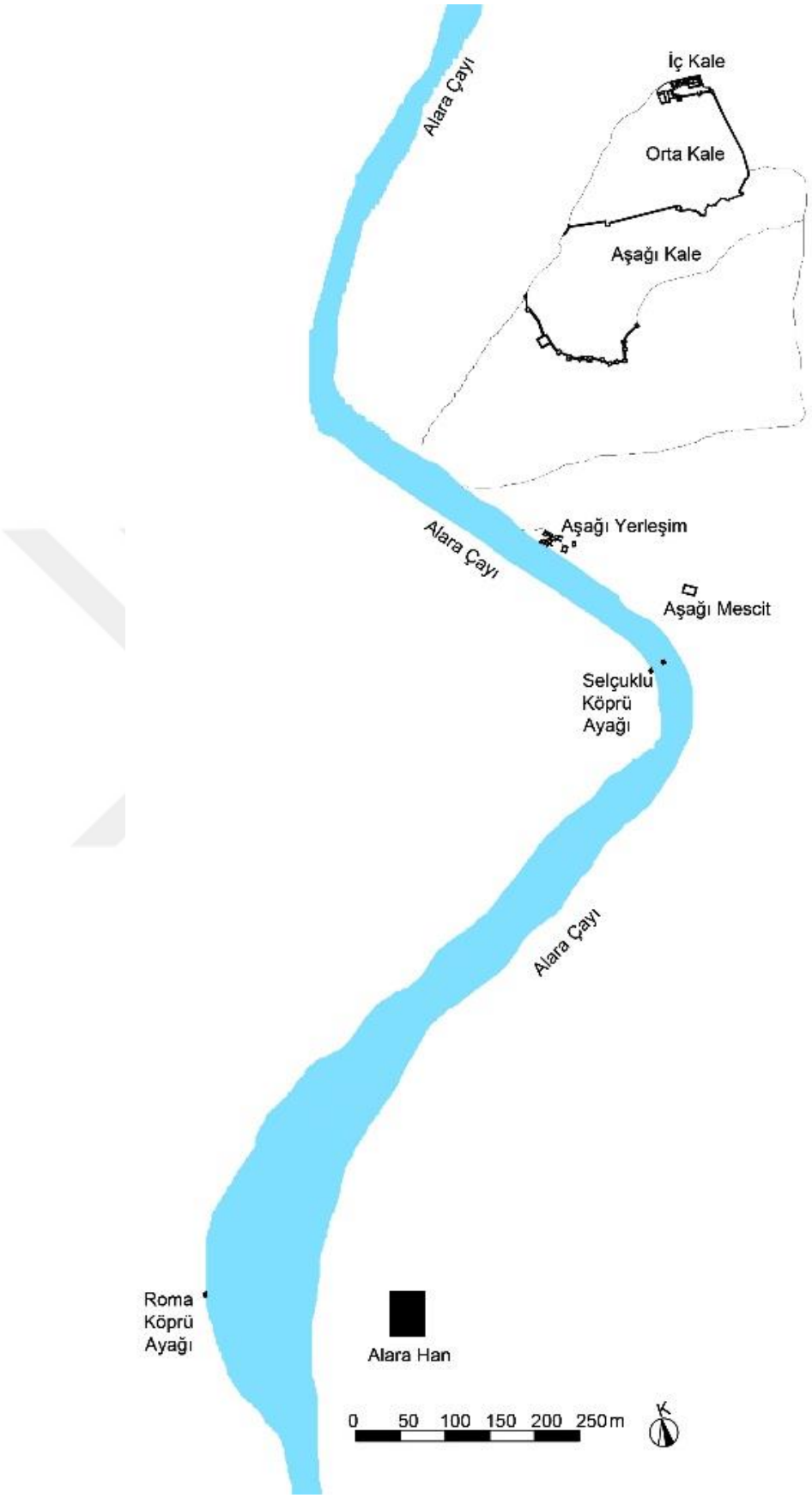
Çizim: İzel Özçınar Aracı

Şekil 7. Manavgat Kalesi 3 Boyutlu Restitüsyon Çizimi Genel Görünüm
Çizim: İzel Özçınar Aracı

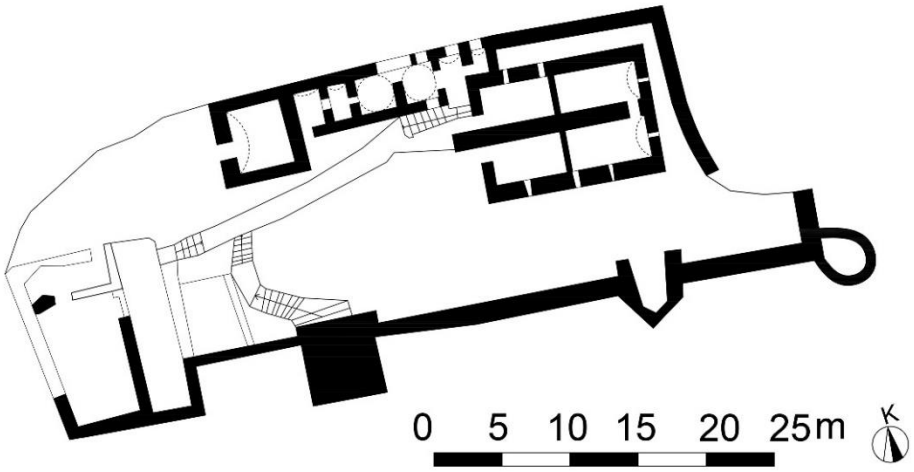

Şekil 8. Manavgat Kalesi 3 Boyutlu Restitüsyon Çizimi Kuzeydoğudan Görünüm
Çizim: İzel Özçınar Aracı

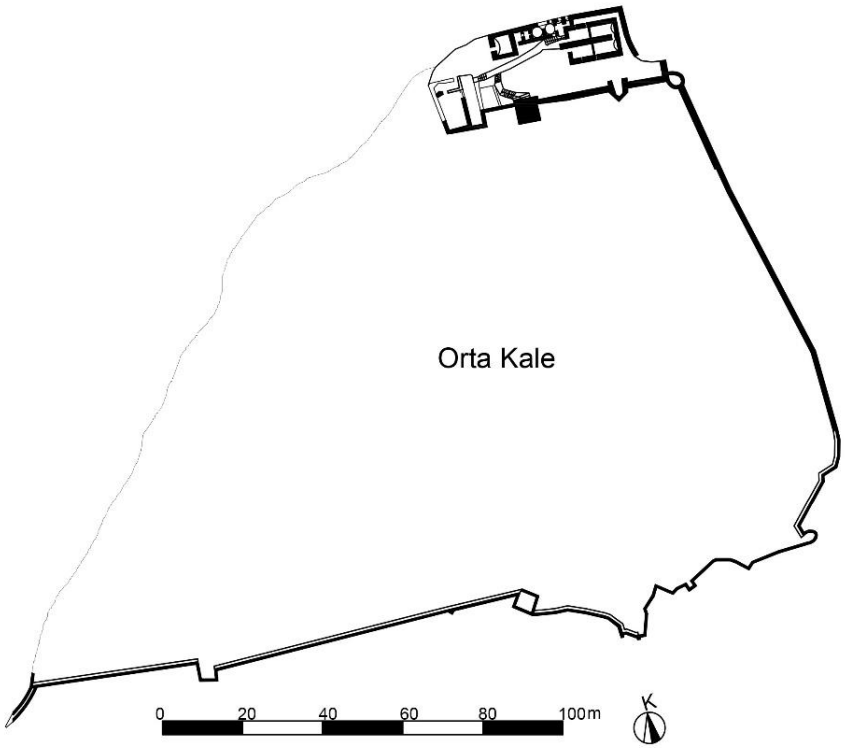

Şekil 9. Alara Türk Yerleşimi Genel Planı

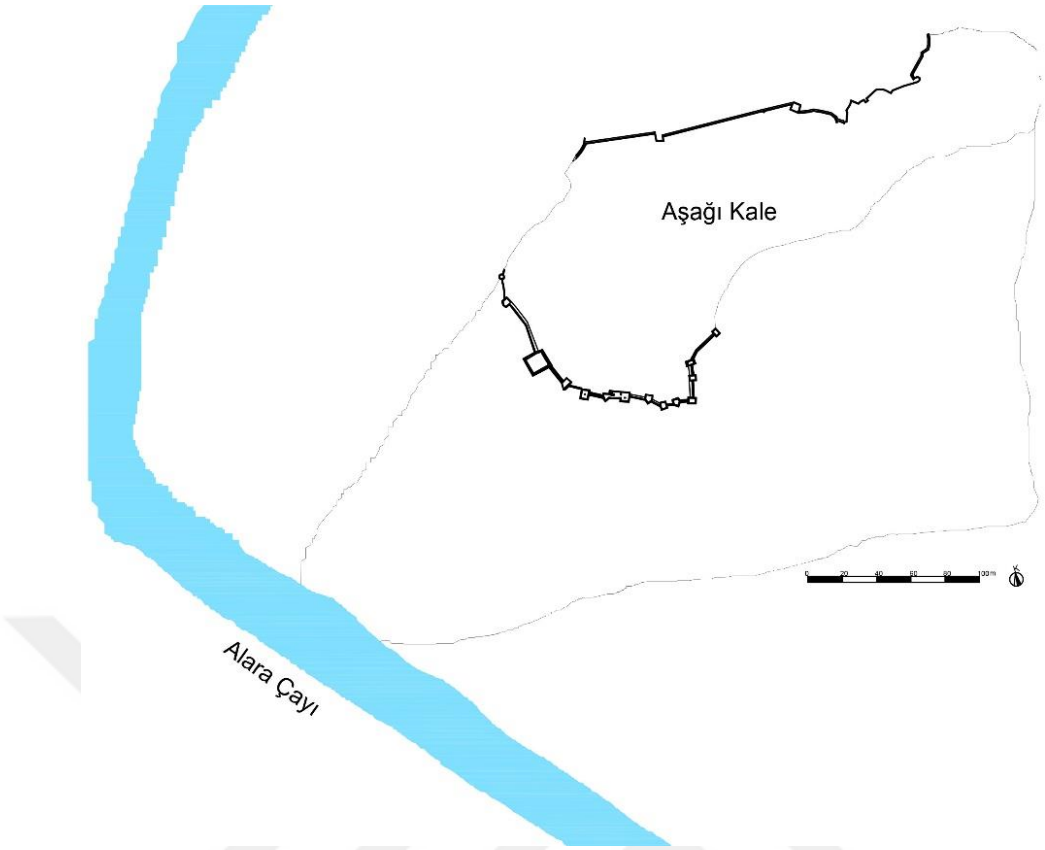
Çizim: İzel Özçınar Aracı

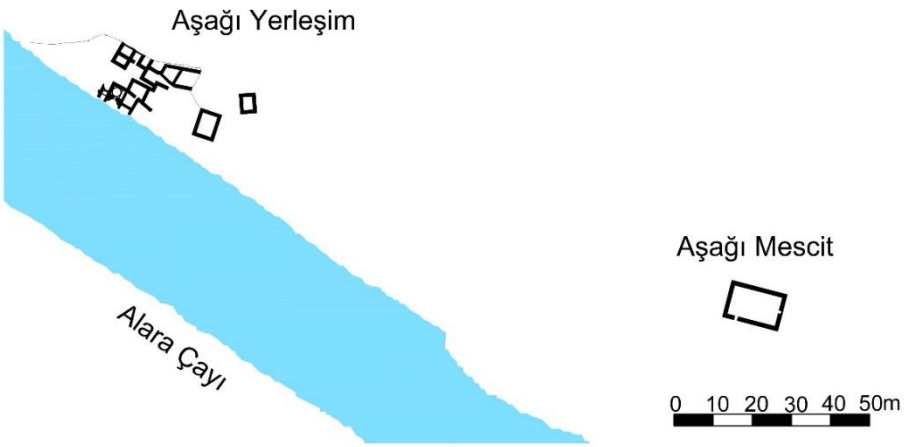
Şekil 10. Alara İçkale Yerleşimi Genel Planı
Çizim: İzel Özçınar Aracı

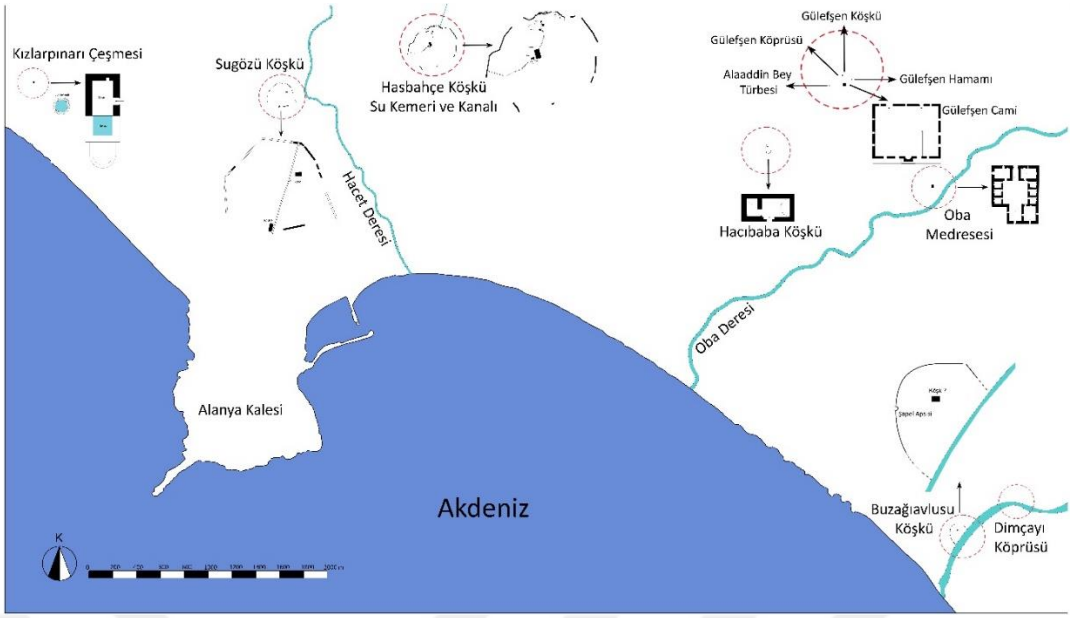
Şekil 11. Alara Orta Kale Yerleşimi Genel Planı
Çizim: İzel Özçınar Aracı

Şekil 12. Alara Aşağı Kale Yerleşimi Genel Planı
Çizim: İzel Özçınar Aracı

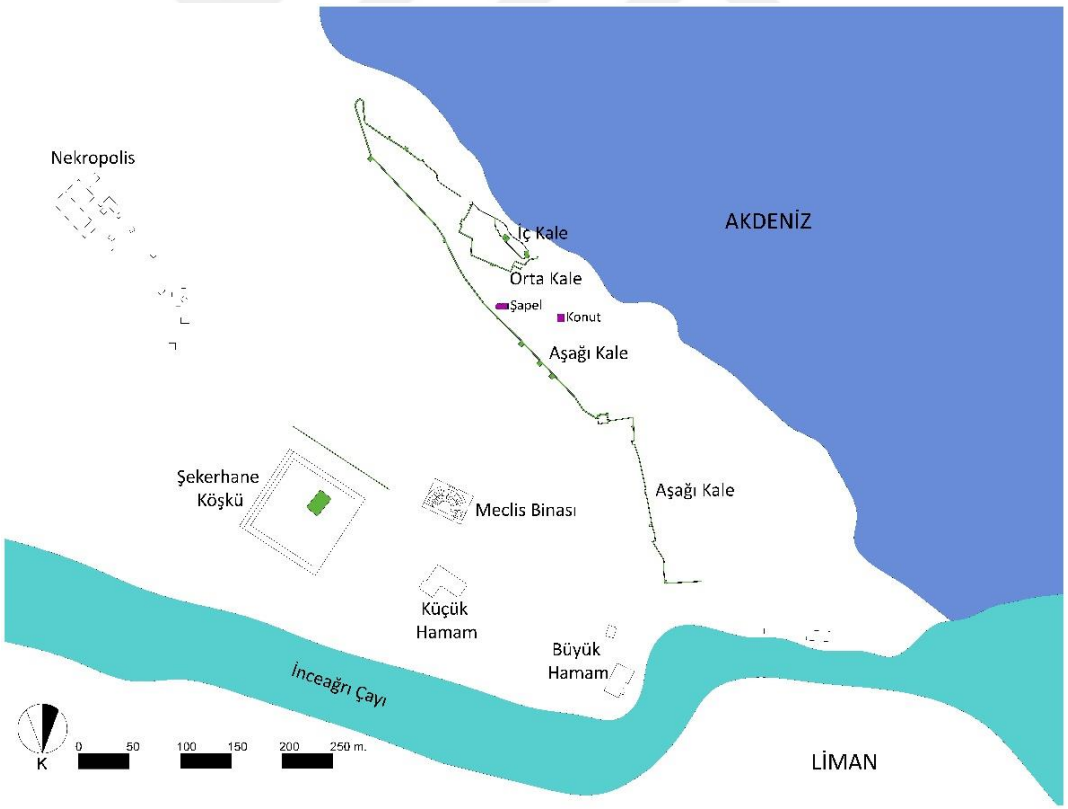

Şekil 13. Alara Aşağı Yerleşimi Genel Planı
Çizim: İzel Özçınar Aracı

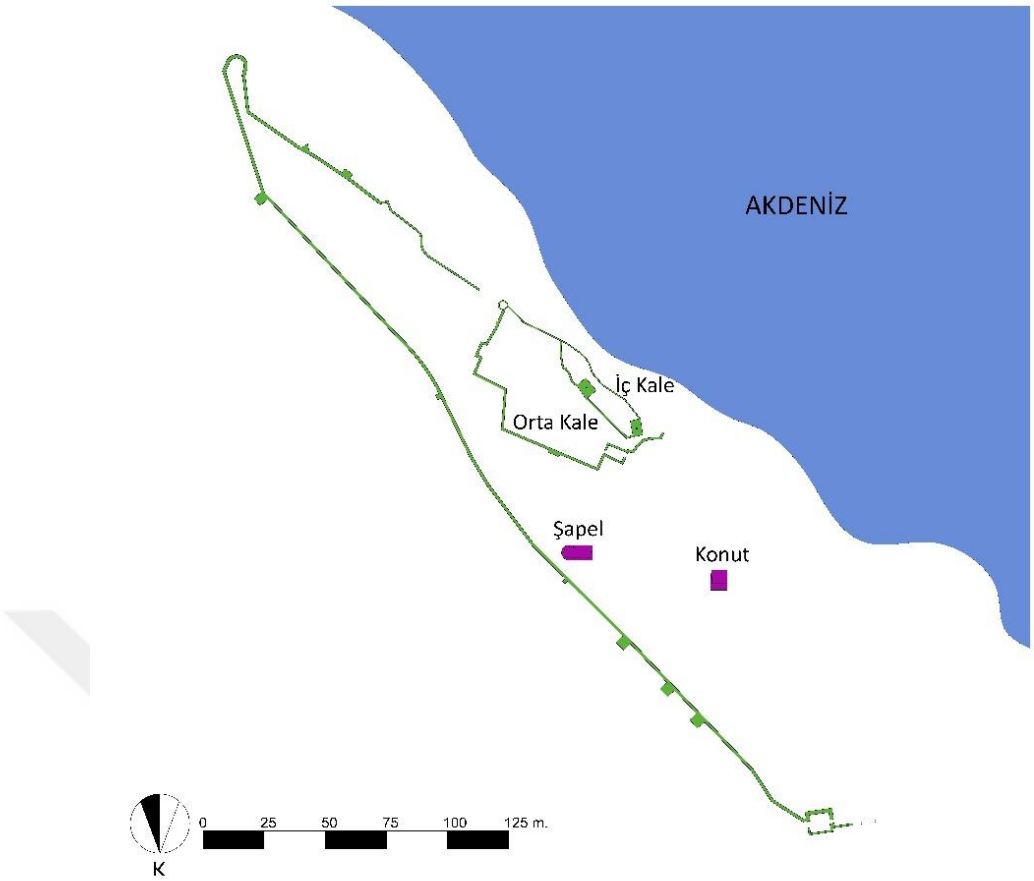
Şekil 14. Alanya Kırsalı Genel Planı

Çizim: Esra Erdoğan

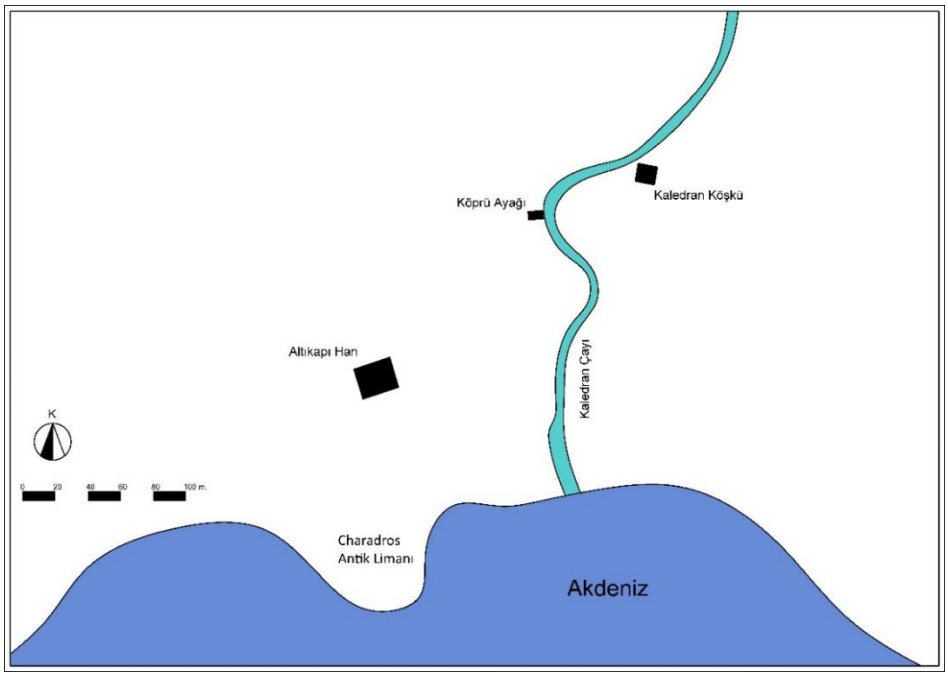
Şekil 15. Selinus Antik Kenti Genel Planı

Çizim: Esra Erdoğan

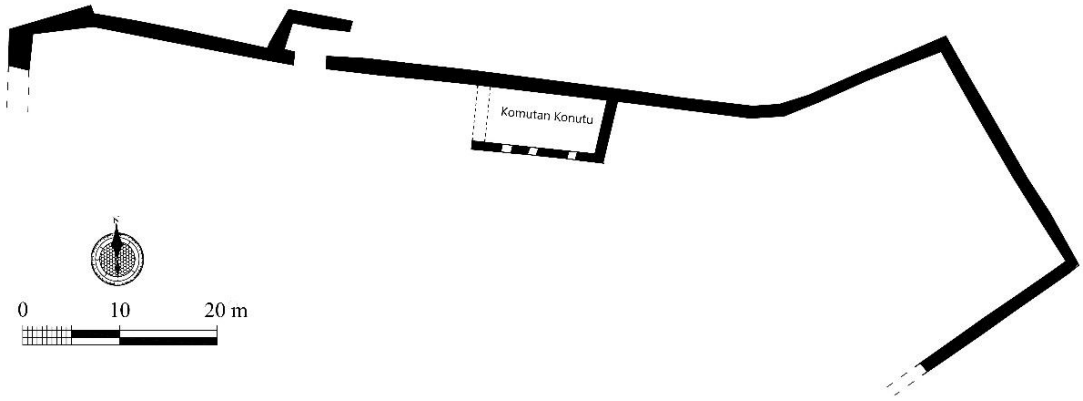
Şekil 16. Selinus Kalesi Genel Planı

Çizim: Esra Erdoğan

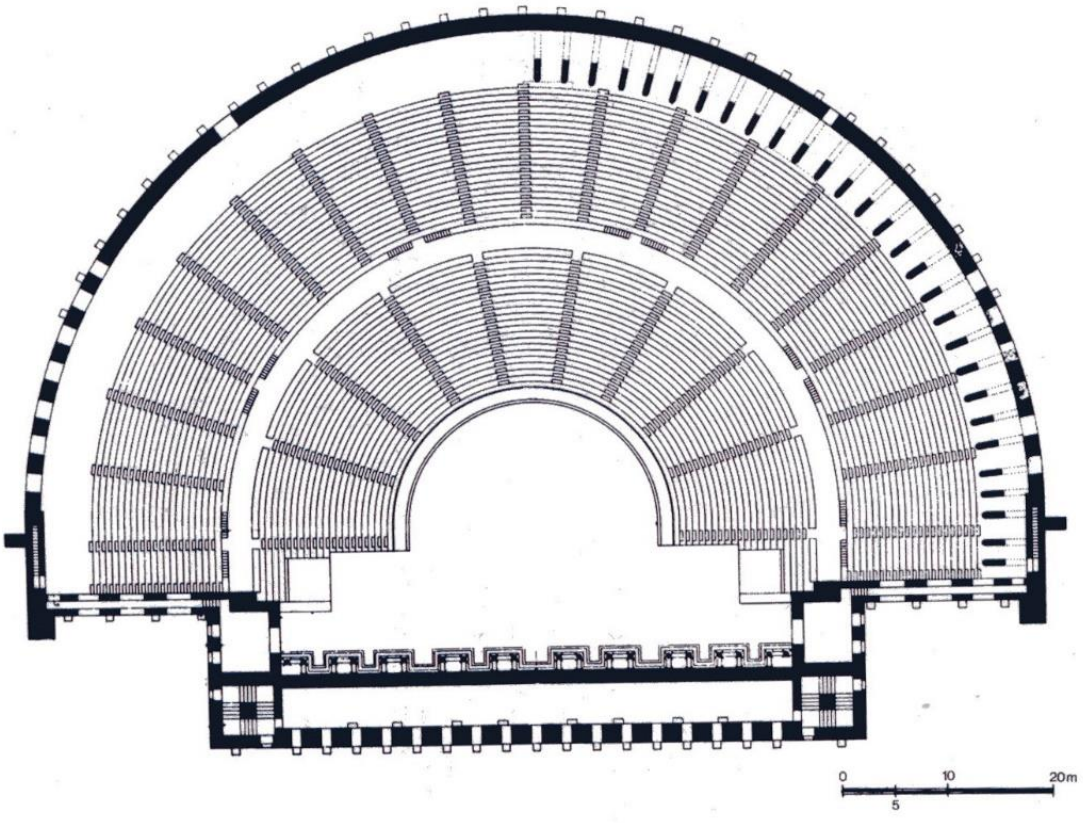
Şekil 17. Kaledran Limanı Türk Yerleşimi Genel Planı

Çizim: Esra Erdoğan

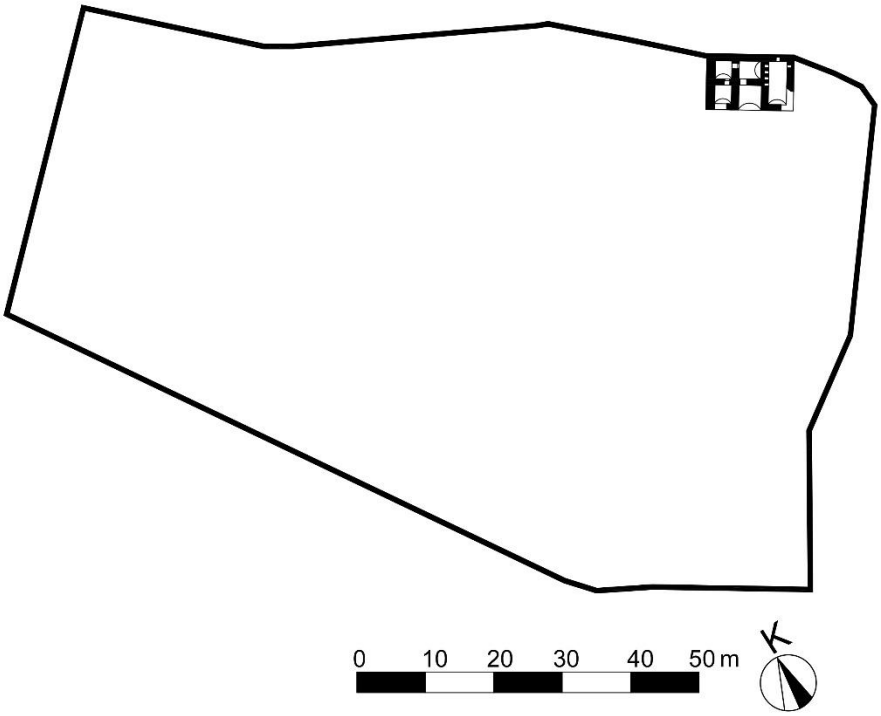
Şekil 18. Sillyon İçkale ve Komutan Konutu Genel Planı

Çizim: Murat Taşkıran

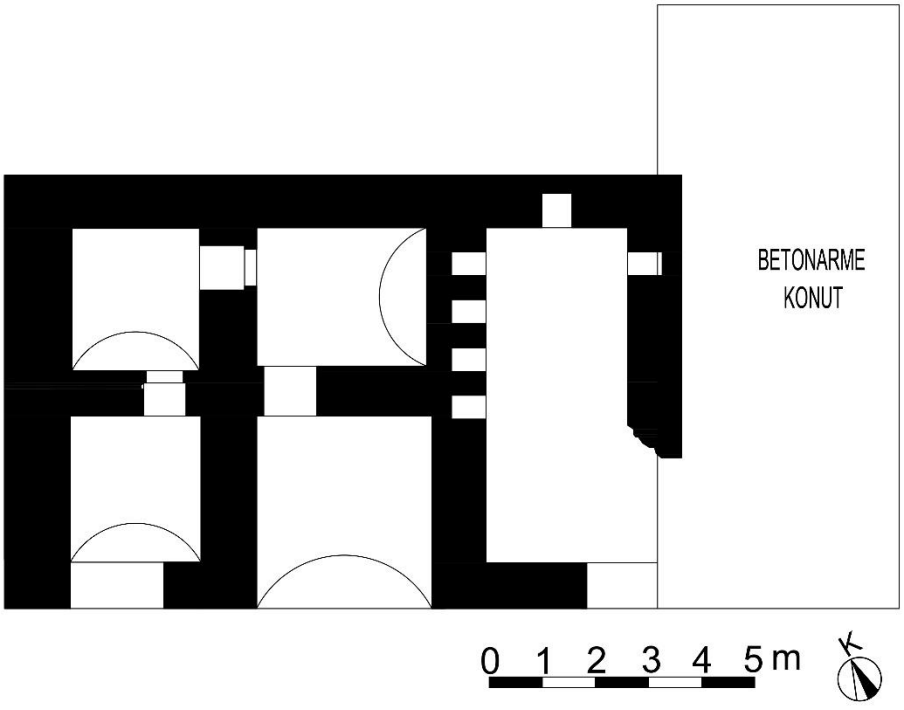
Şekil 19. Aspendos Tiyatrosu Planı

Kaynak: https://arkeogezi.blogspot.com

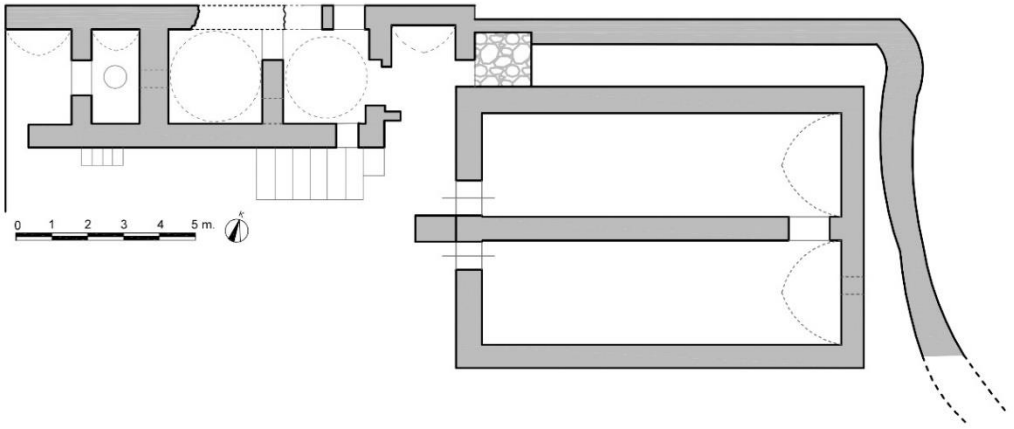
Şekil 20. Hacıobası Köşkü Genel Planı

Çizim: Kıymet Yılmaz

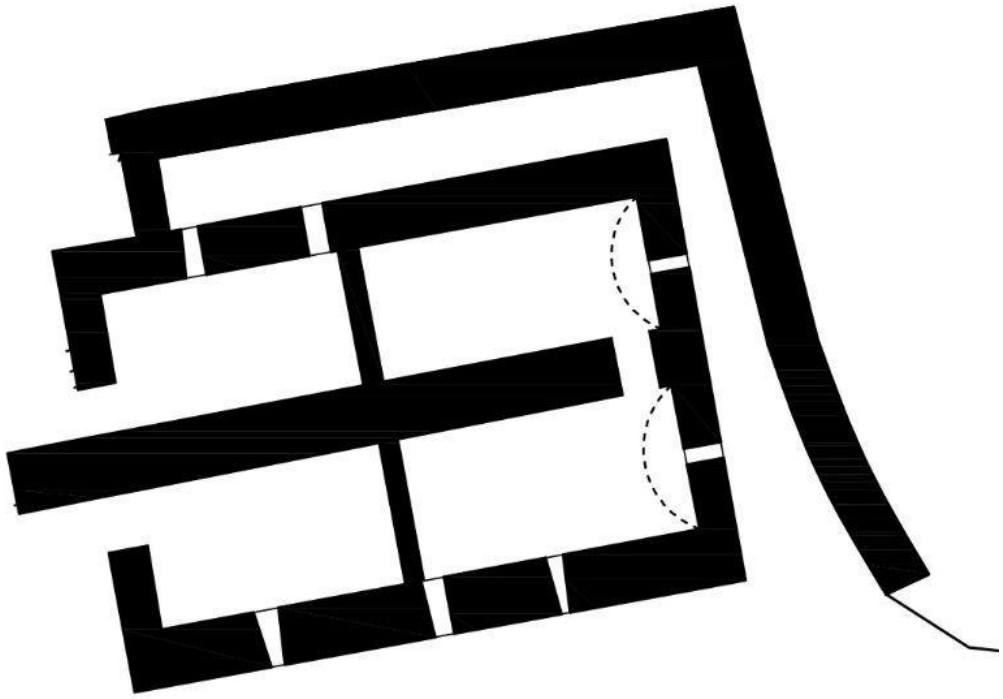
Şekil 21. Hacıobası Köşkü Rölöve Planı

Çizim: Kıymet Yılmaz

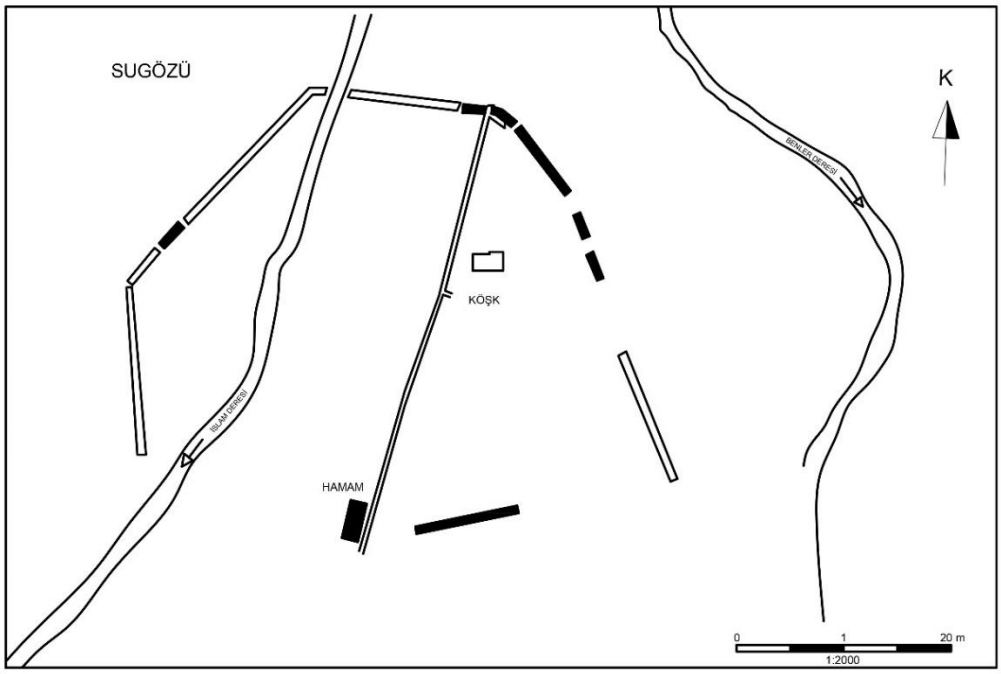
Şekil 22. Alara İç Kale Sarnıç, Hamam ve Köşk Genel Planı

Çizim: Serkan Kılıç

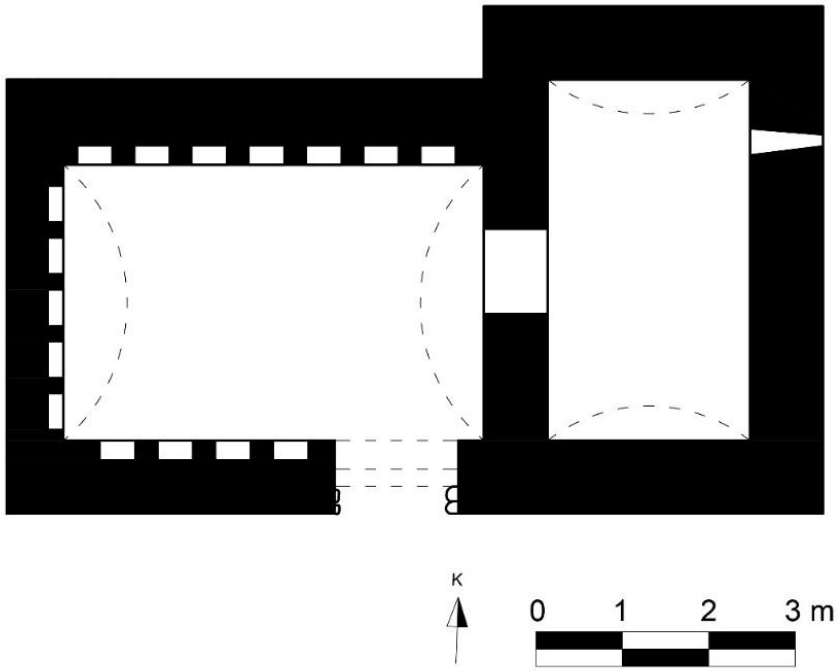
Şekil 23. Alara İç Kale Köşkü Planı

Çizim: İzel Özçınar Aracı

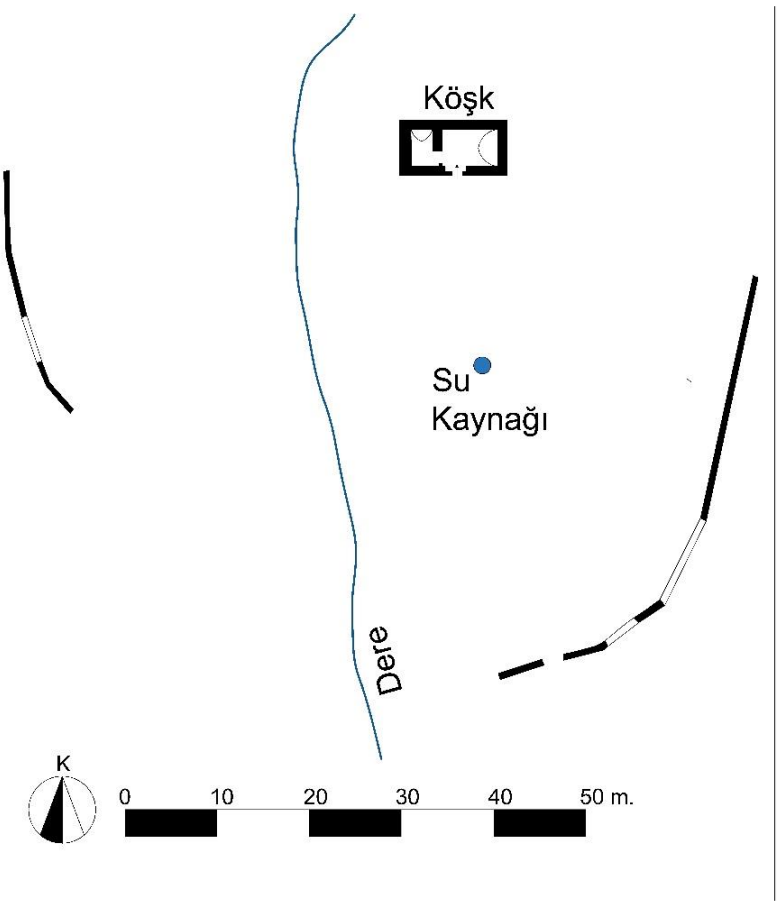
Şekil 24. Sugözü Köşkü Genel Planı (Redford'dan Düzenlenerek)

Çizim: Mehmet Cihangir Uzun

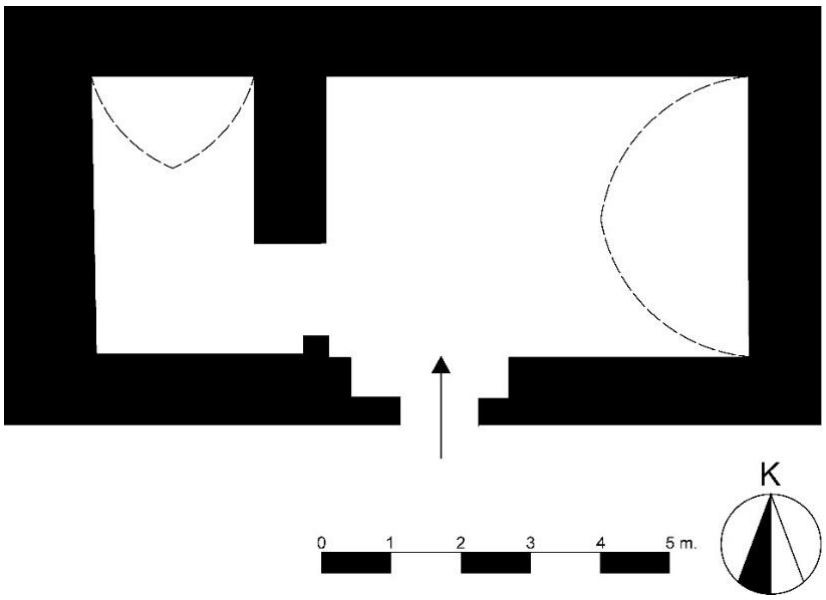
Şekil 25. Sugözü Köşkü Rölöve Planı (Redford'dan Düzenlenerek)

Çizim: Mehmet Cihangir Uzun

Şekil 26. Hacıbaba Köşkü Genel Planı (Redford'dan Düzenlenerek)

Çizim: Mehmet Cihangir Uzun

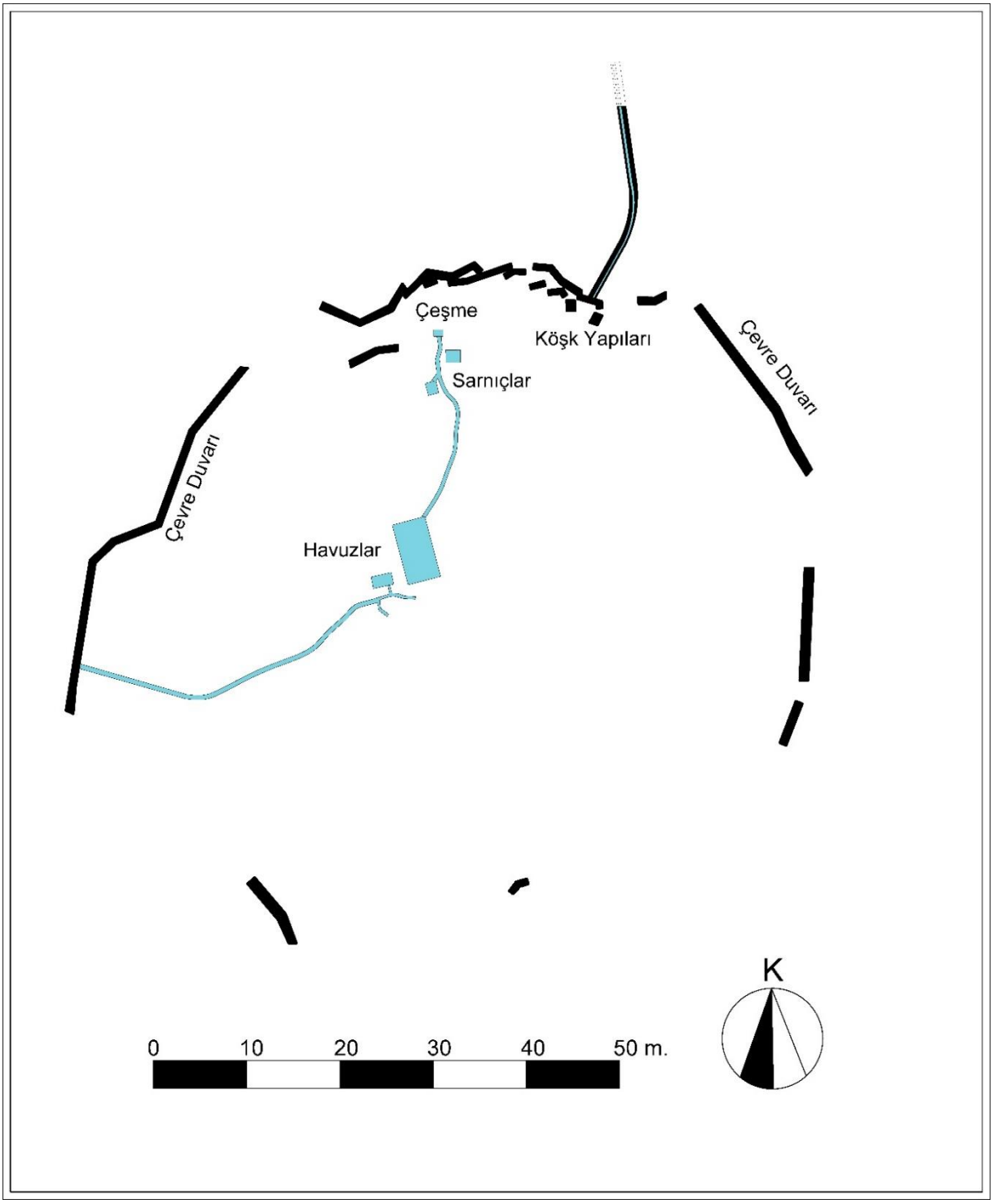
Şekil 27. Hacıbaba Köşkü Rölöve Planı (Redford'dan Düzenlenerek)

Çizim: Mehmet Cihangir Uzun

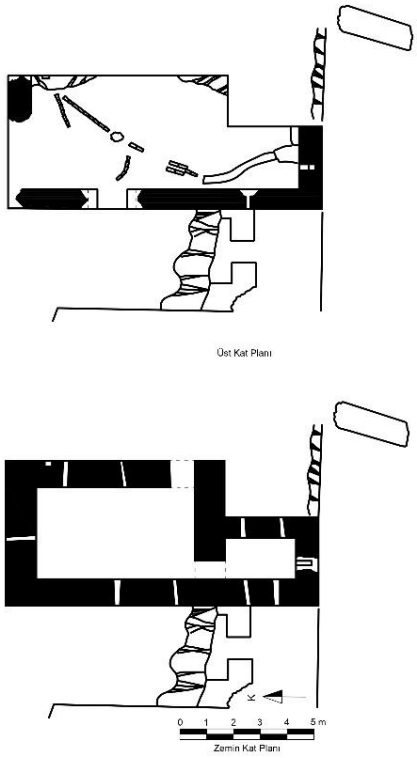
Şekil 28. Hasbahçe Köşkü Genel Planı (Redford'dan Düzenlenerek)

Çizim: Esra Erdoğan

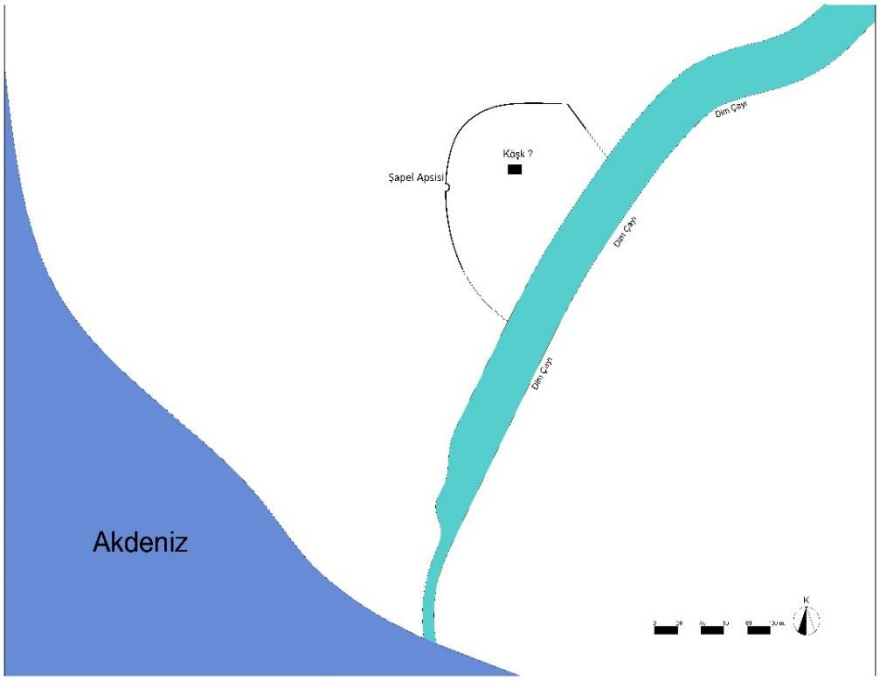
Şekil 29. Hasbahçe Köşk Yapıları Rölöve Planı (Redford'dan Düzenlenerek)

Çizim: Esra Erdoğan

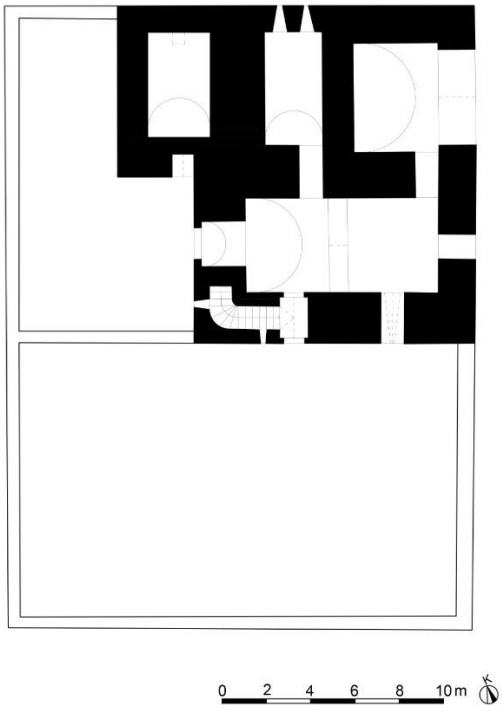
Şekil 30. Gülefşen Köşkü Rölöve Planı (Redford'dan Düzenlenerek)

Çizim: Mehmet Cihangir Uzun

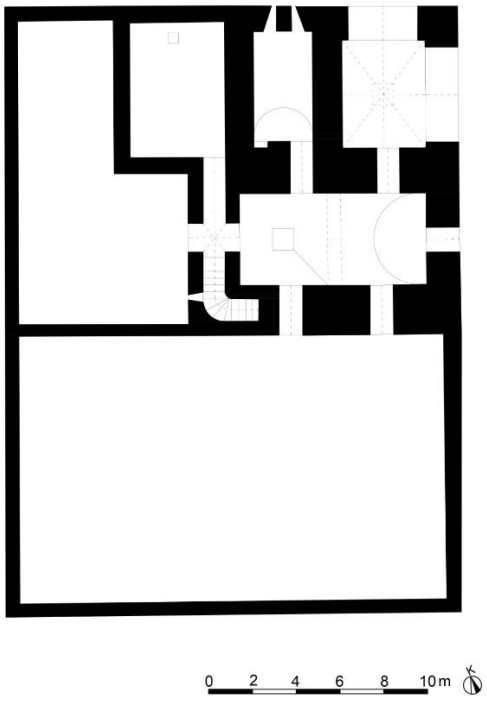

Şekil 31. Buzağıavlusu Köşkü Genel Planı

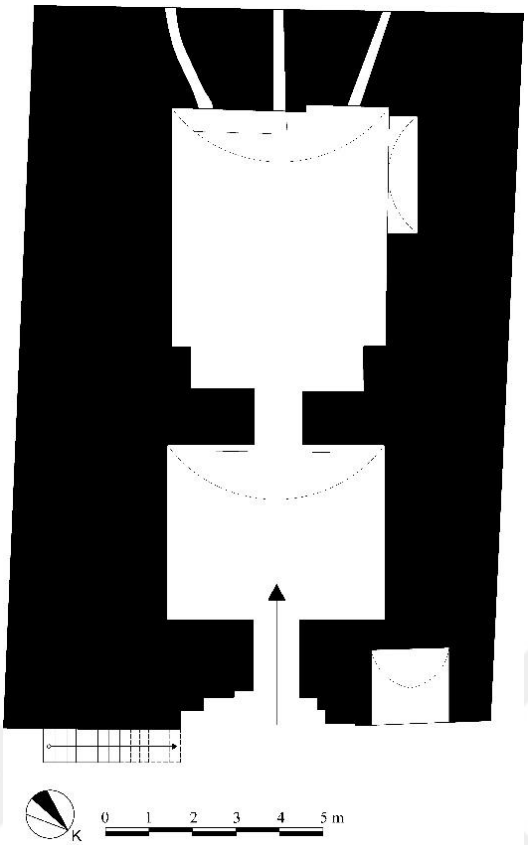
Çizim: Esra Erdoğan

Şekil 32. Sedre Köşkü Alt Kat Rölöve Planı
Çizim: İzel Özçınar Aracı

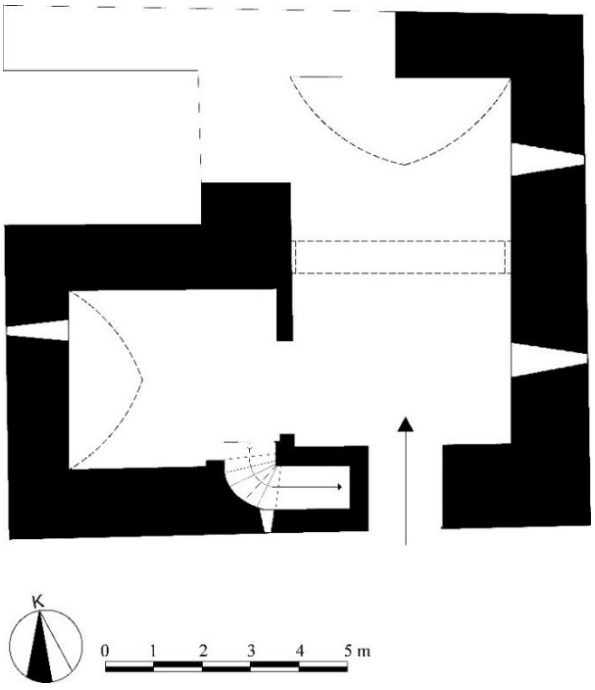

Şekil 33. Sedre Köşkü Üst Kat Rölöve Planı
Çizim: İzel Özçınar Aracı

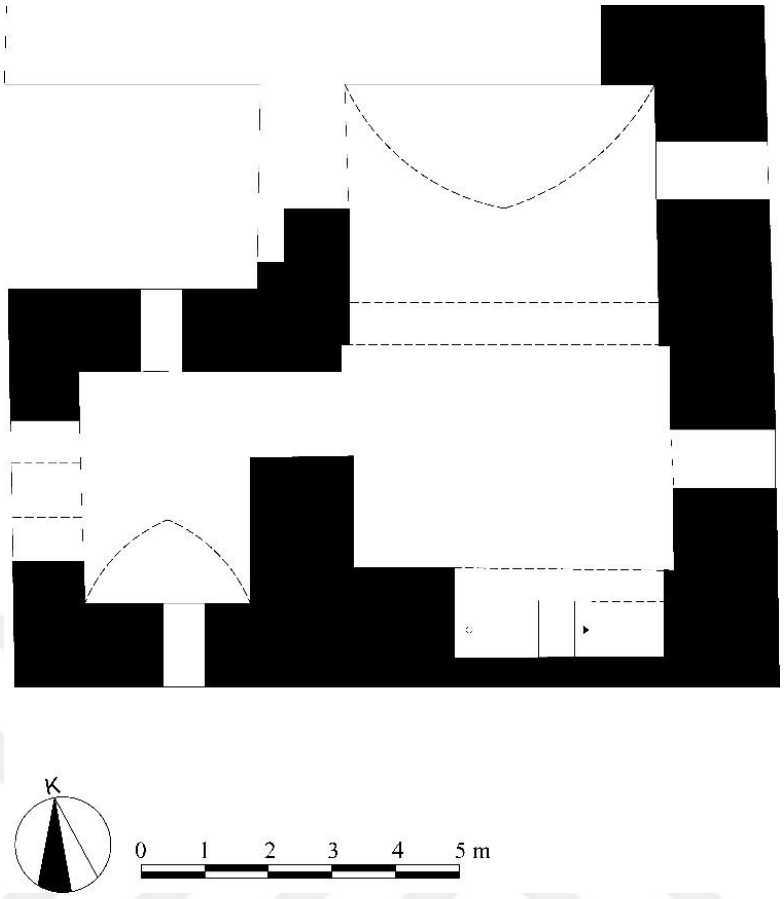
Şekil 34. Şekerhane Köşkü Rölöve Planı (Redford'dan Düzenlenerek)

Çizim: Mehmet Cihangir Uzun

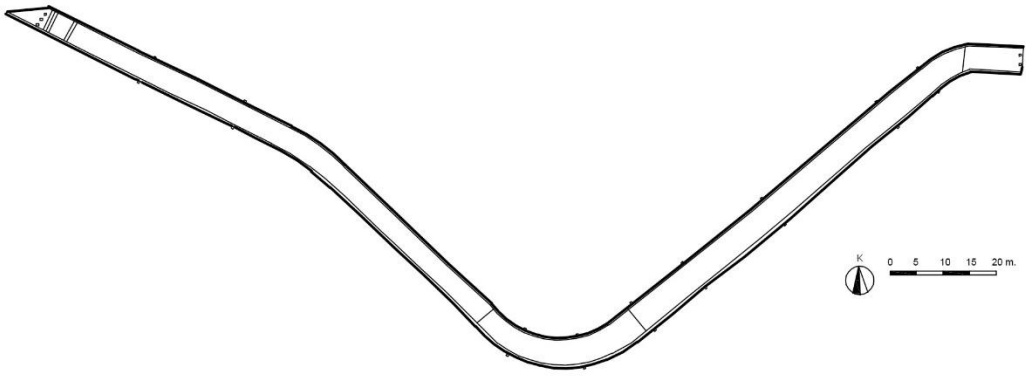

Şekil 35. Kaledran Köşkü Alt Kat Rölöve Planı (Redford'dan Düzenlenerek)

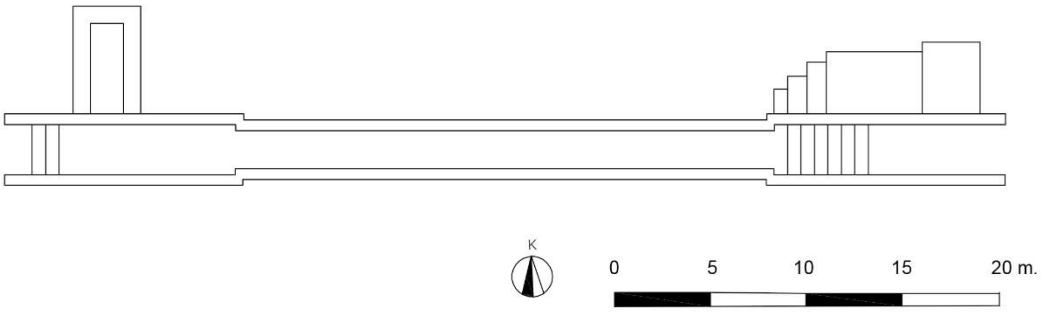
Çizim: Mehmet Cihangir Uzun

Şekil 36. Kaledran Köşkü Üst Kat Rölöve Planı (Redford'dan Düzenlenerek)
Çizim: Mehmet Cihangir Uzun

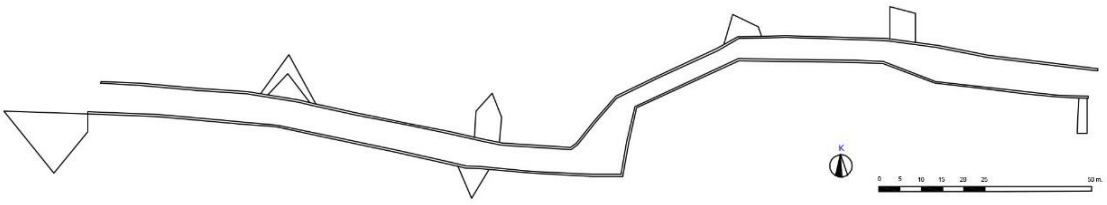

Şekil 37. Düden Çayı Cırnık Köprüsü Rölöve Planı
Çizim: Serkan Kılıç

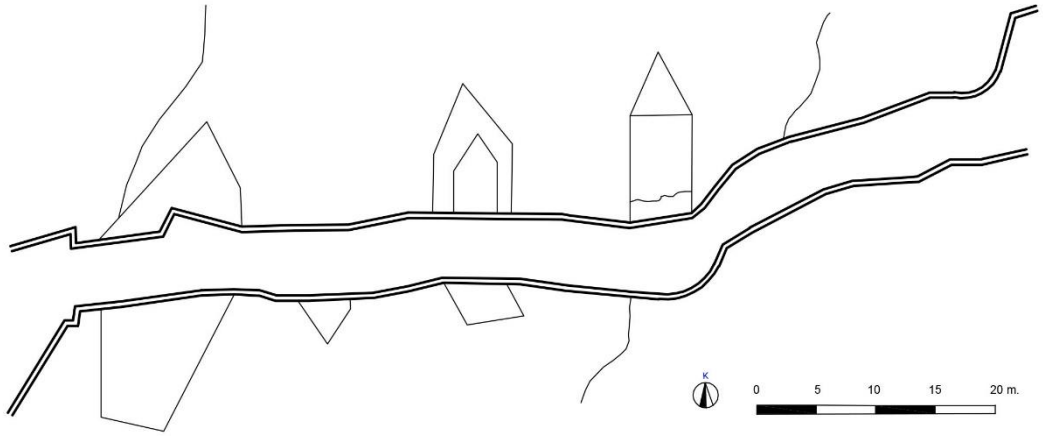
Şekil 38. Aksu Soğucaksu Köprüsü Rölöve Planı

Çizim: Serkan Kılıç

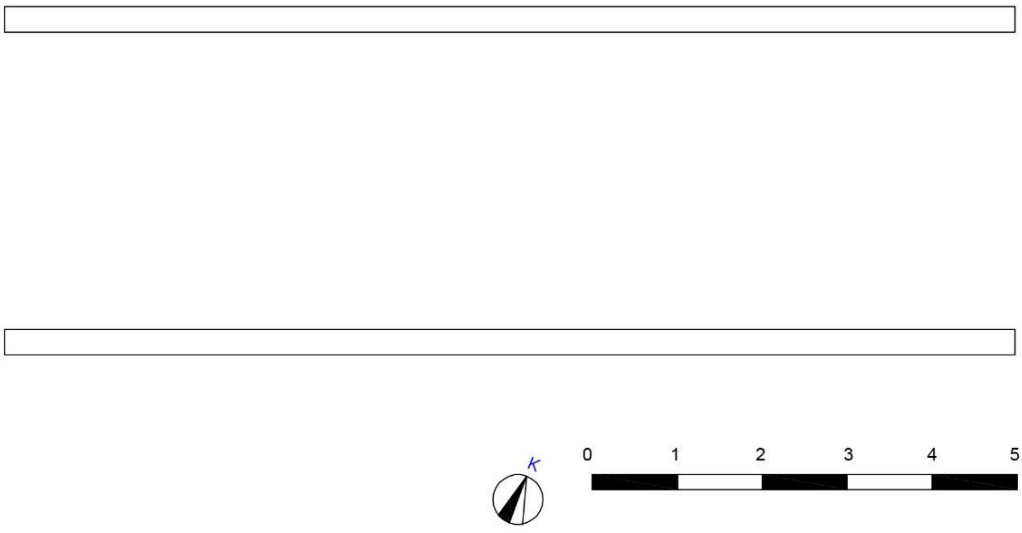
Şekil 39. Aspendos Köprüsü Rölöve Planı

Çizim: Serkan Kılıç

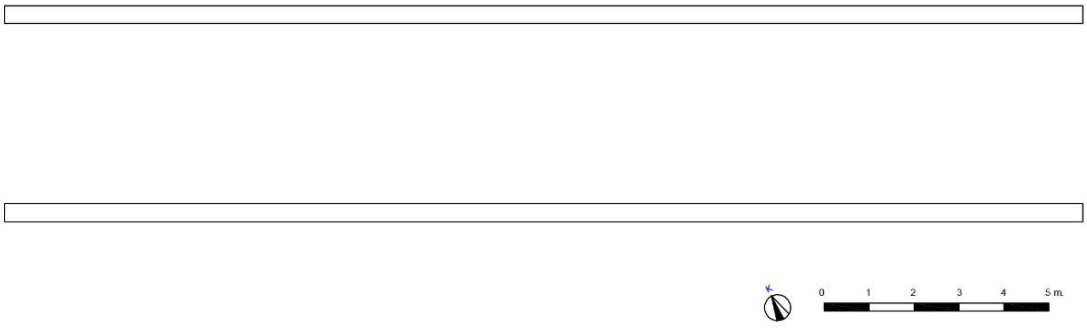
Şekil 40. Naras Köprüsü Rölöve Planı

Çizim: Serkan Kılıç

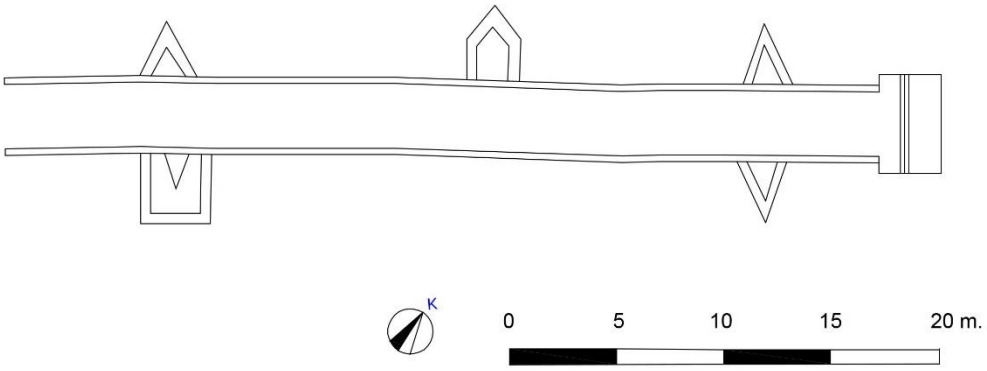
Şekil 41. Gülefşen Köprüsü Rölöve Planı

Çizim: Serkan Kılıç

Şekil 42. Dim Çayı Köprüsü Rölöve Planı

Çizim: Serkan Kılıç

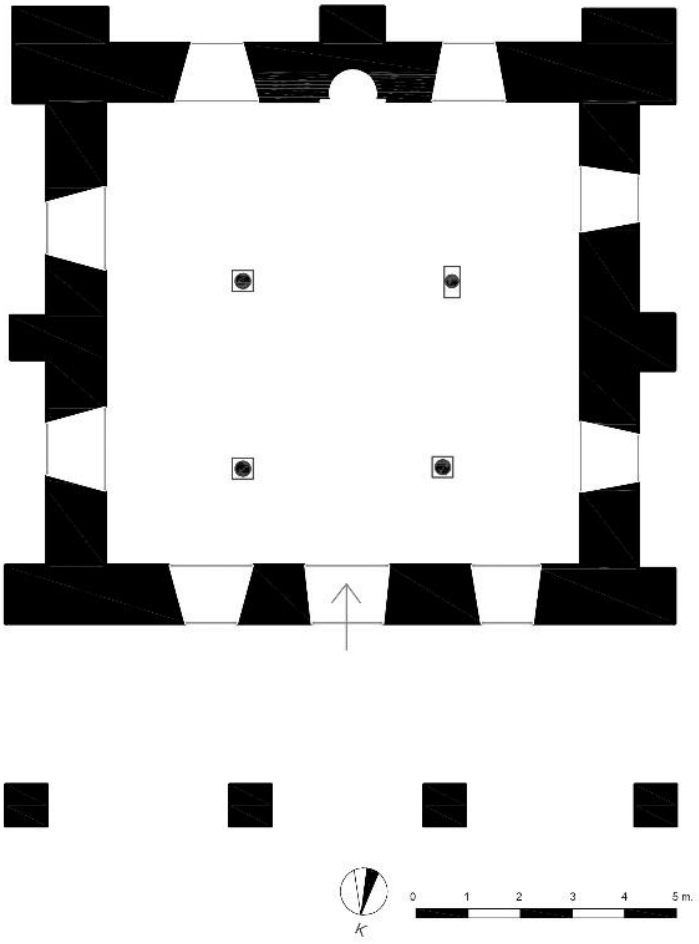
Şekil 43. Bıçkıcı Köprüsü Rölöve Planı

Çizim: Serkan Kılıç

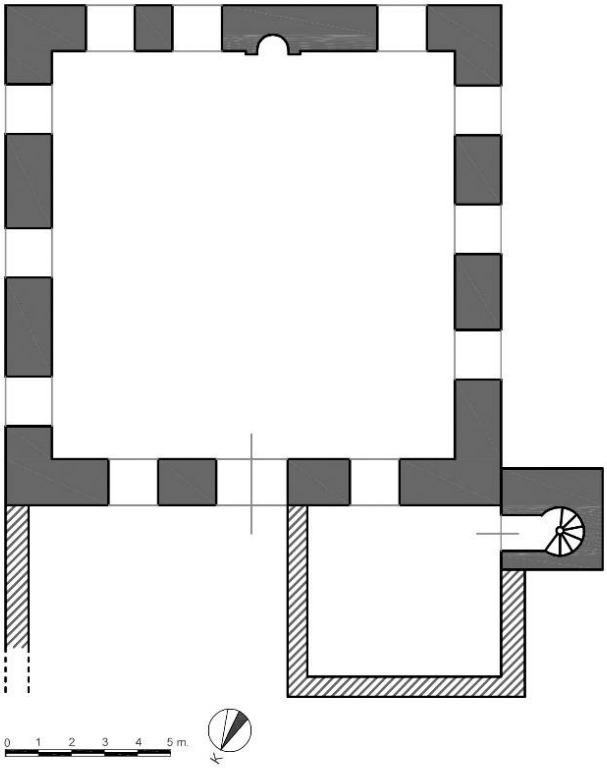
Şekil 44. Hayrat Köprüsü Rölöve Planı

Çizim: Serkan Kılıç

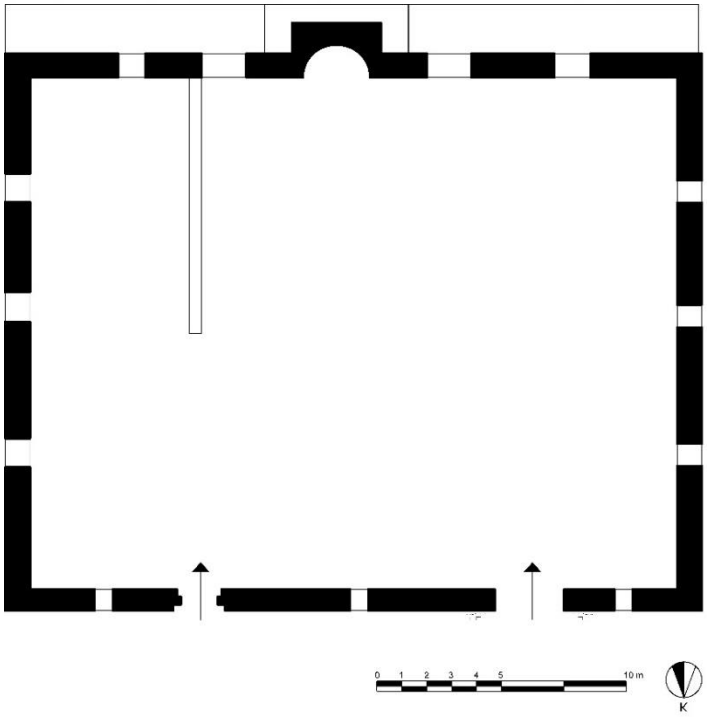
Şekil 45. Aksu Karaöz Cami Rölöve Planı

Çizim: Serkan Kılıç

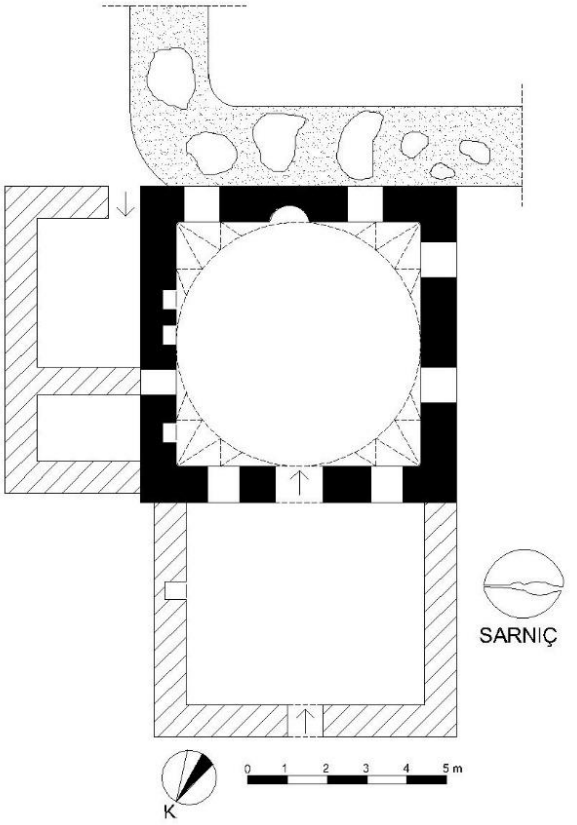
Şekil 46. Gebiz Yıkık Cami Rölöve Planı

Çizim: Serkan Kılıç

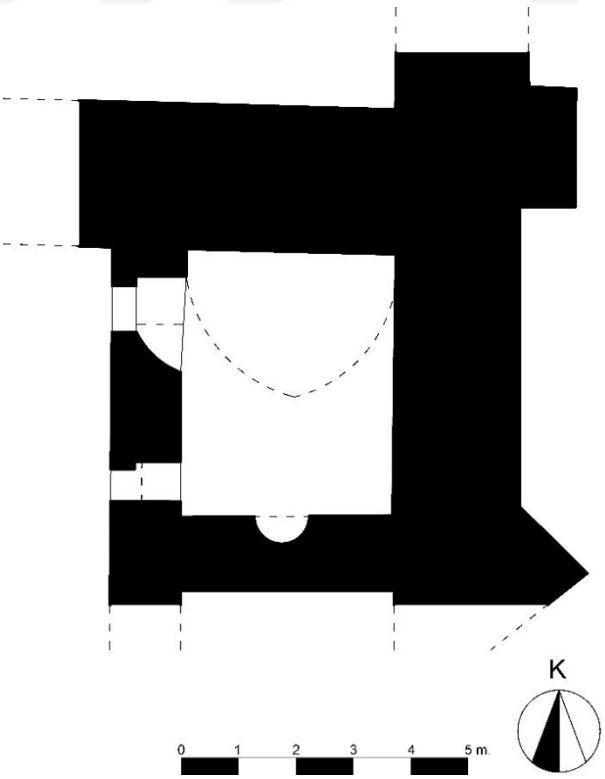
Şekil 47. Gülefşen Karamanoğlu Cami Rölöve Planı (Konyalı'dan Düzenlenerek)

Çizim: Mehmet Cihangir Uzun

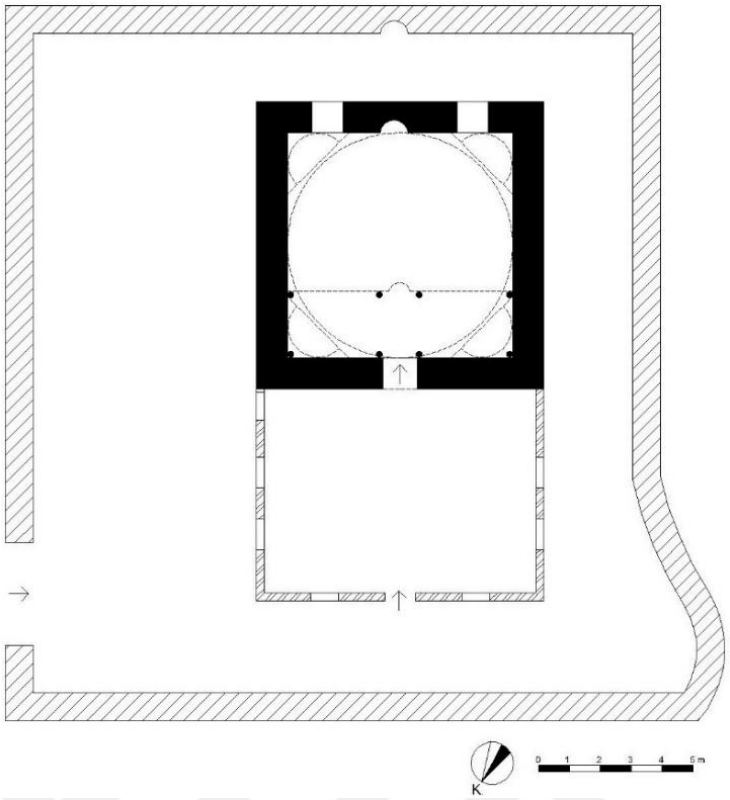
Şekil 48. Sillyon Kale Mescidi Rölöve Planı

Çizim: Eyyüp Doğan

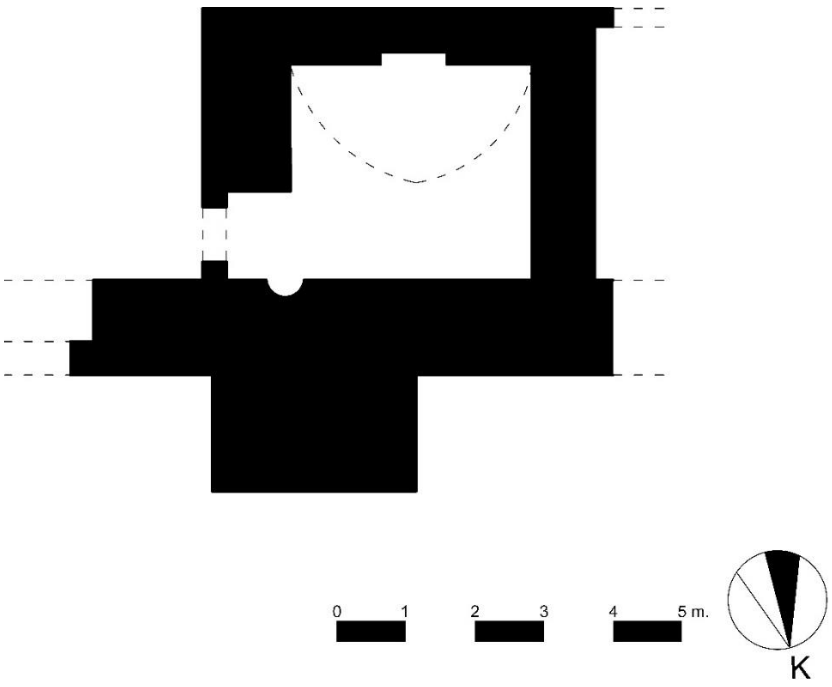
Şekil 49. Beydiğin Kargı Han Mescidi Rölöve Planı (Bilici'den Düzenlenerek)

Çizim: Mehmet Cihangir Uzun

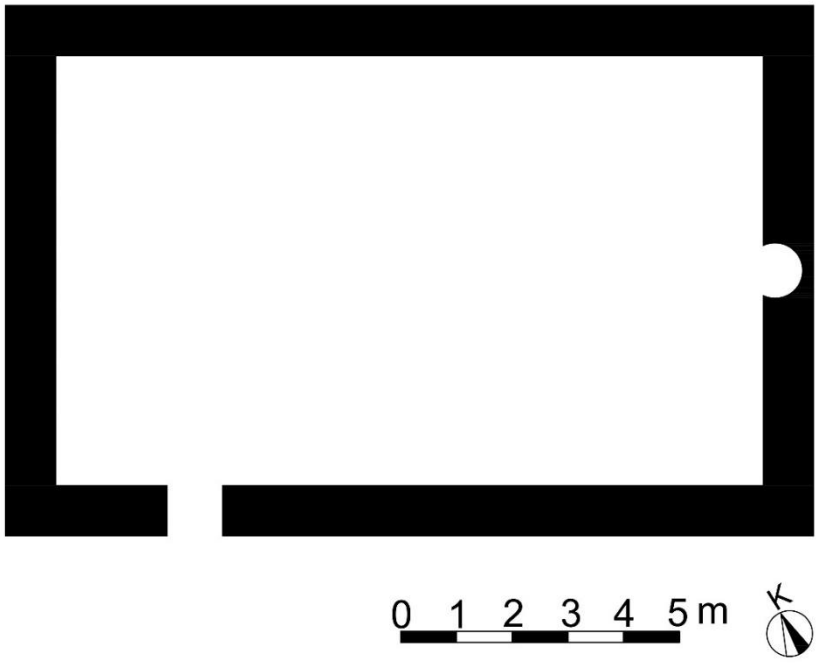
Şekil 50. Manavgat Karabük Mescidi Rölöve Planı

Çizim: Eyyüp Doğan

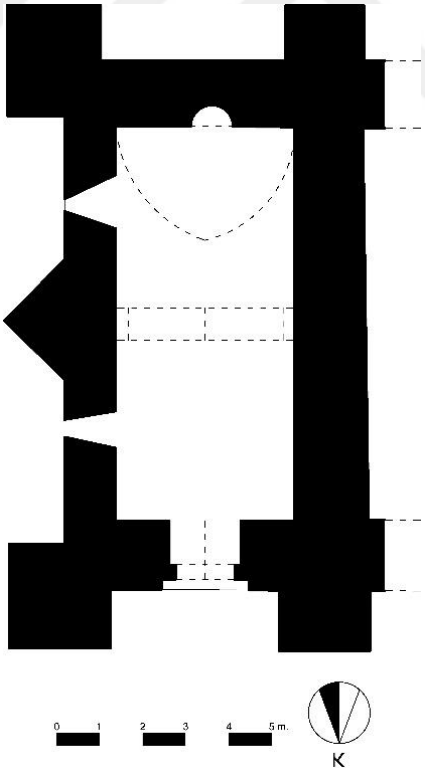
Şekil 51. Alara Han Mescidi Rölöve Planı (Bilici'den Düzenlenerek)

Çizim: Mehmet Cihangir Uzun

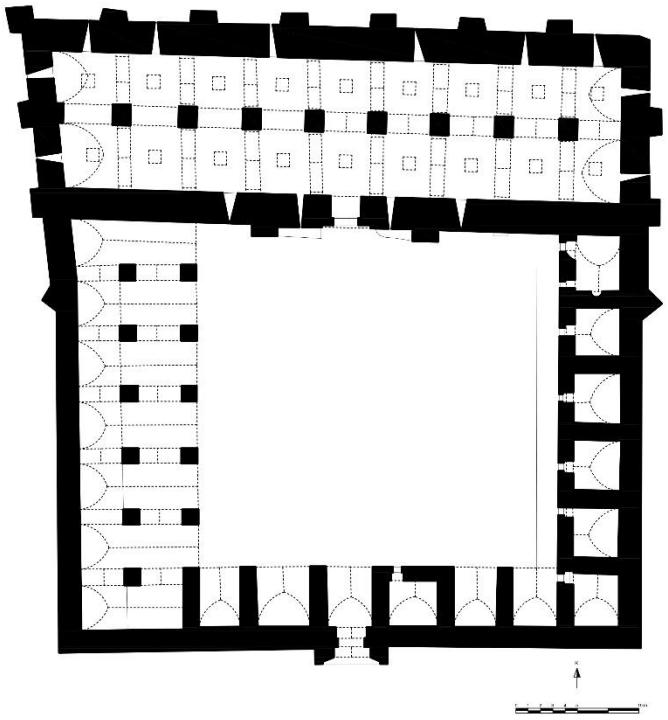
Şekil 52. Alara Aşağı Mescit Rölöve Planı

Çizim: İzel Özçınar Aracı

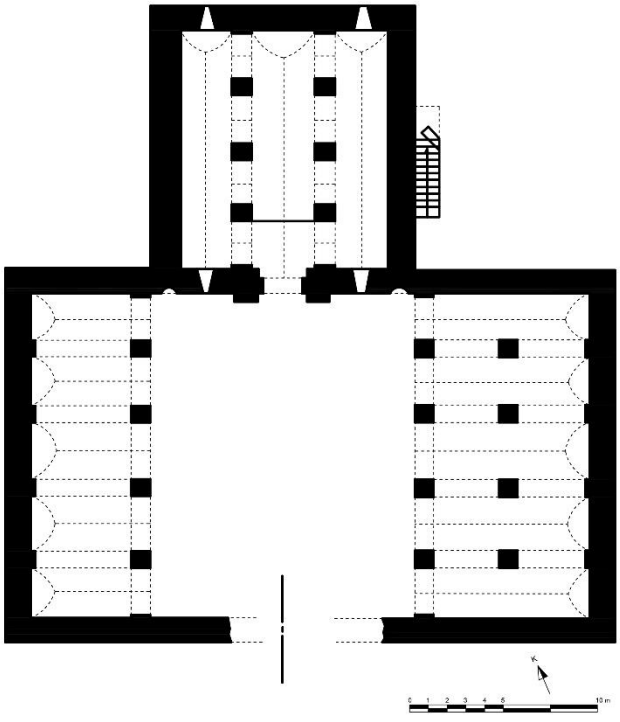

Şekil 53. Şarapsa Han Mescidi Rölöve Planı (Denknalbant'tan Düzenlenerek)

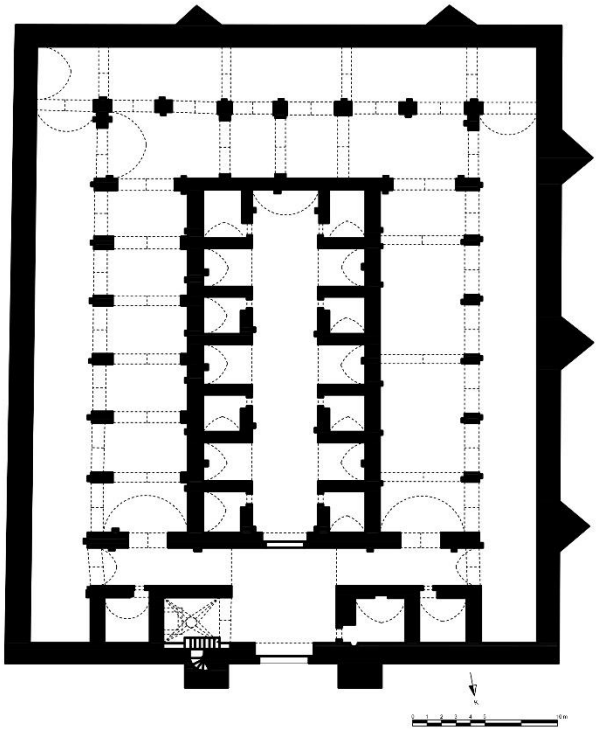
Çizim: Mehmet Cihangir Uzun

Şekil 54. Beydiğin Kargı Han Rölöve Planı (Bilici'den Düzenlenerek)
Çizim: Mehmet Cihangir Uzun

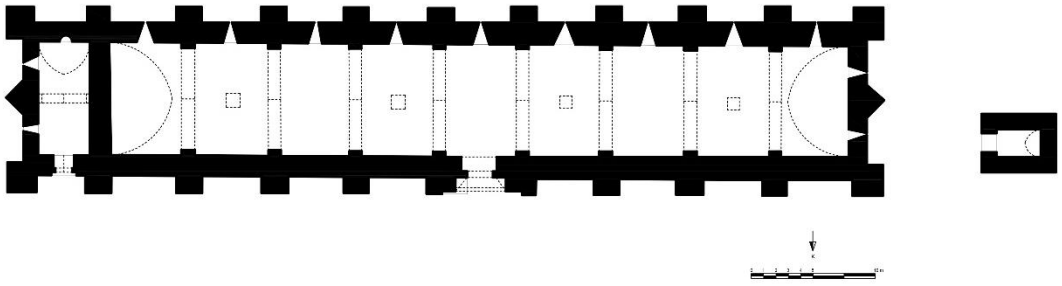

Şekil 55. Sırt Köy Han Rölöve Planı (Kunduracı'dan Düzenlenerek)
Çizim: Mehmet Cihangir Uzun

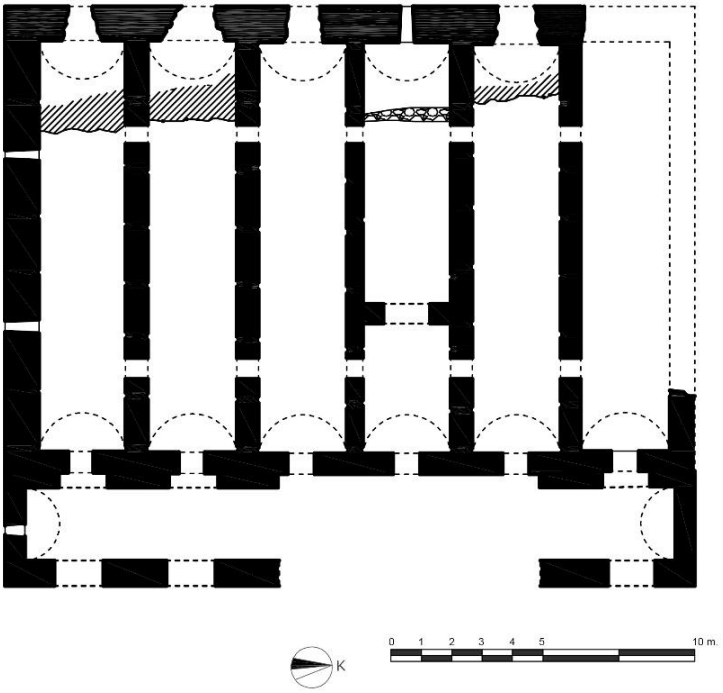
Şekil 56. Alara Han Rölöve Planı (Kunduracı'dan Düzenlenerek)

Çizim: Mehmet Cihangir Uzun

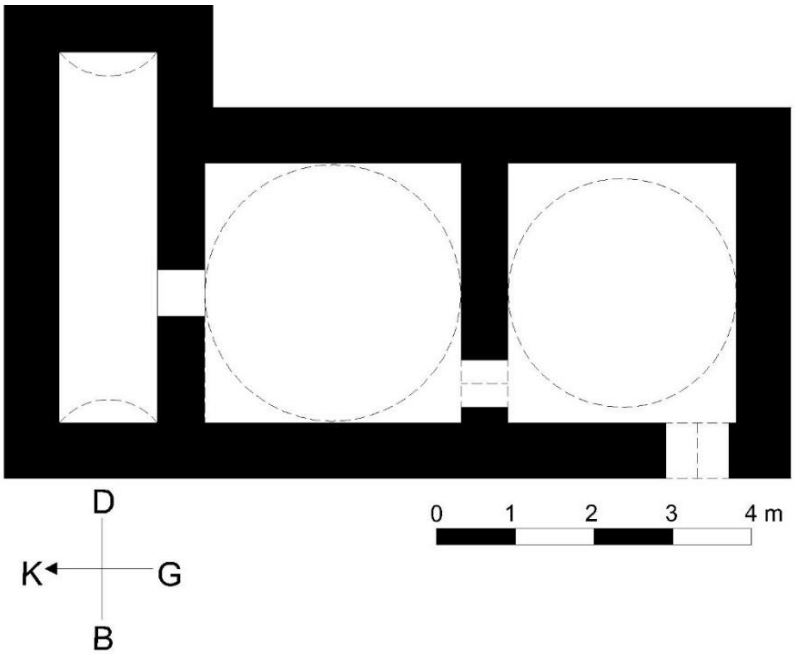
Şekil 57. Şarapsa Han Rölöve Planı (Bilici'den Düzenlenerek)

Çizim: Mehmet Cihangir Uzun

Şekil 58. Altıkapı Han Rölöve Planı

Çizim: Serkan Kılıç

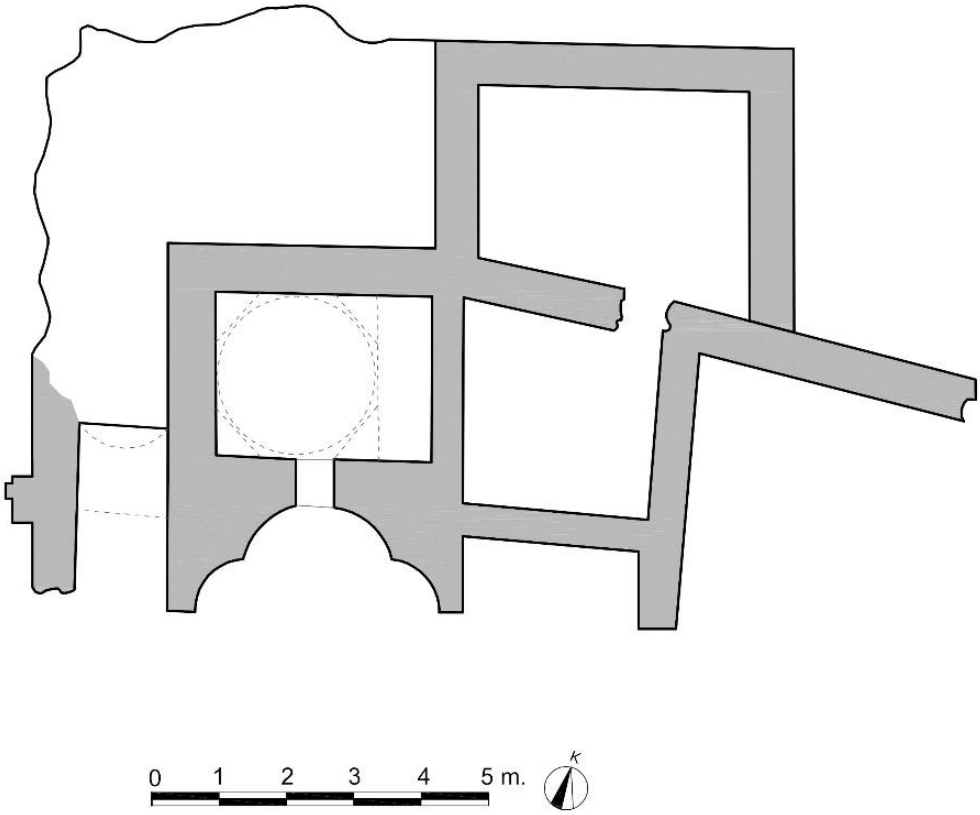
Şekil 59. Beydiğin Kargıhan Hamamı Rölöve Planı

Çizim: Eyyüp Doğan

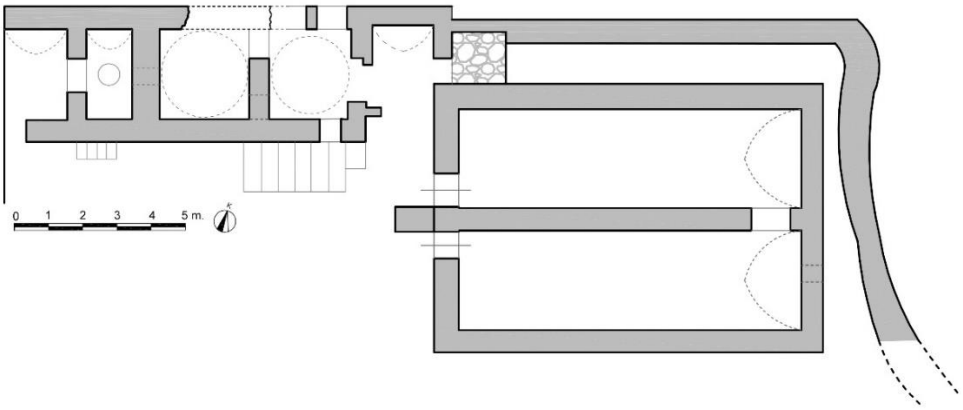
Şekil 60. Beydiğin Kargıhan Hamamı 3 Boyutlu Genel Görünüş Çizimi

Çizim: Eyyüp Doğan

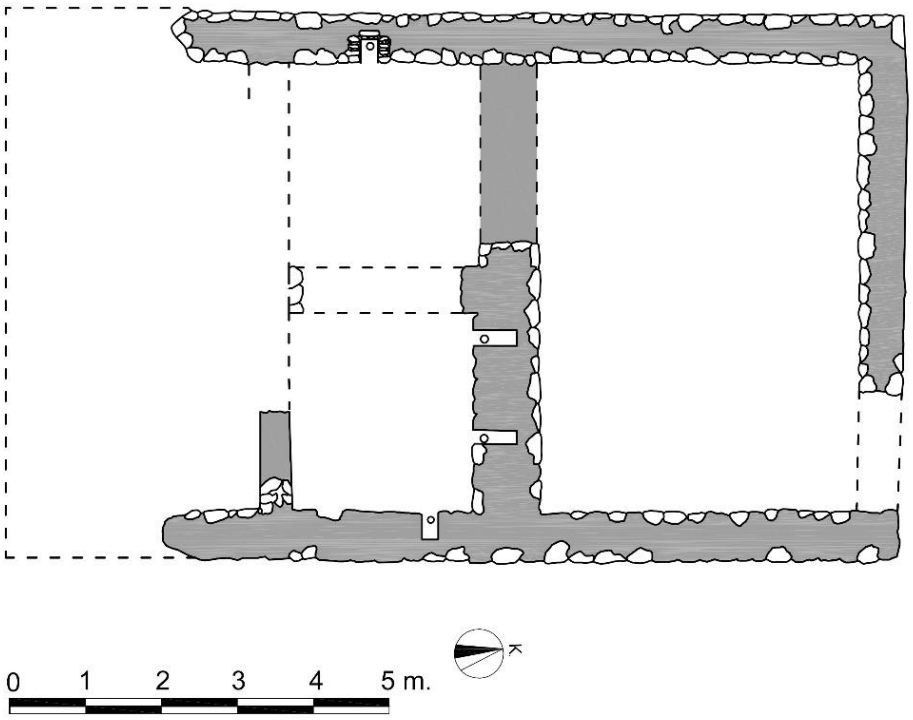
Şekil 61. Alara Aşağı Hamamı Rölöve Planı

Çizim: Serkan Kılıç

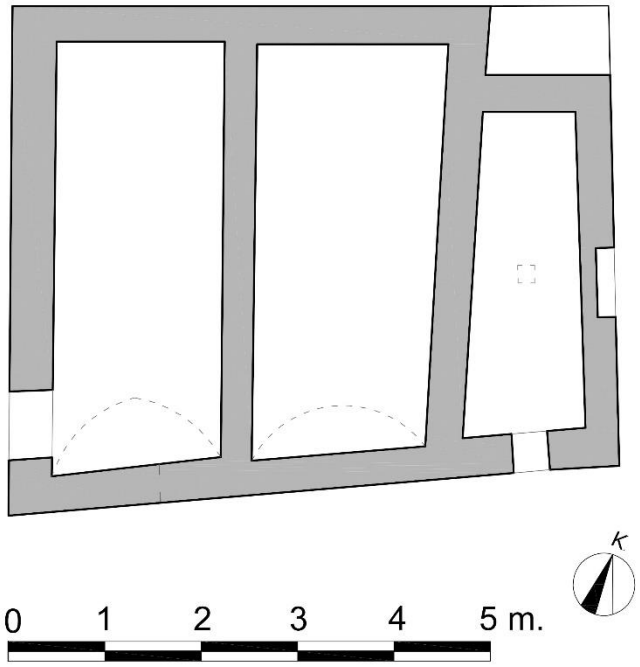
Şekil 62. Alara İç Kale Sarnıç, Hamam ve Köşk Rölöve Planı

Çizim: Serkan Kılıç

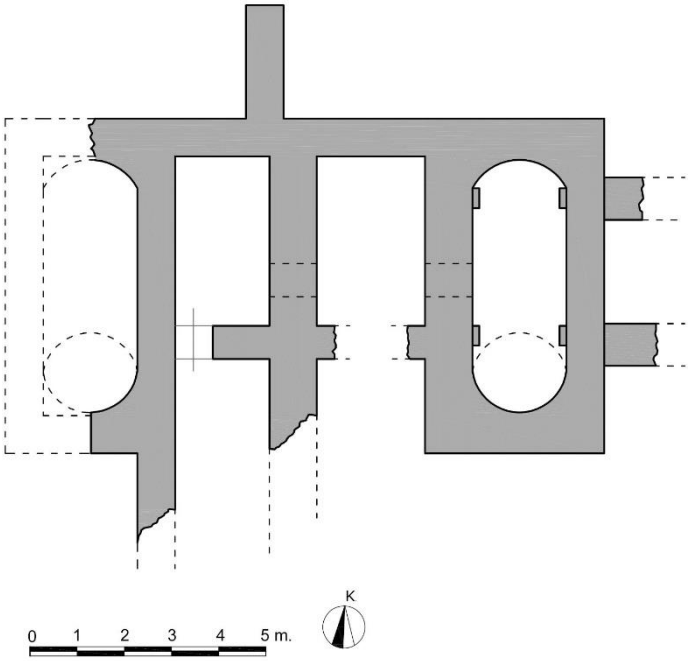
Şekil 63. Alanya Su Gözü Hamamı Rölöve Planı

Çizim: Serkan Kılıç

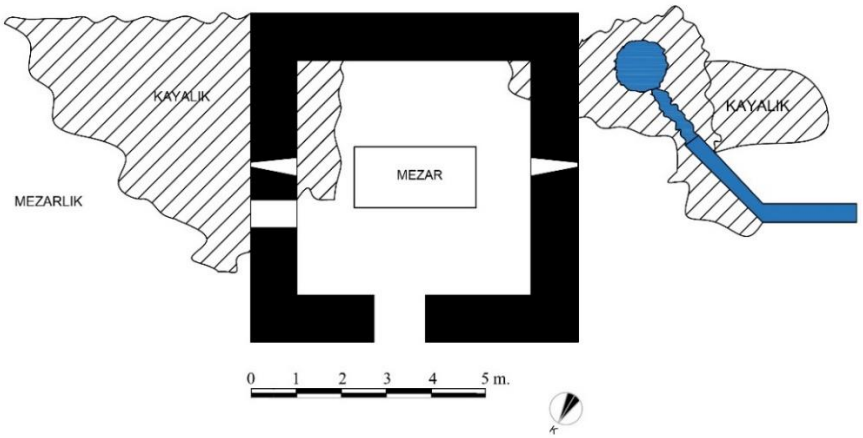
Şekil 64. Alanya Gülefşen Hamamı Rölöve Planı

Çizim: Serkan Kılıç

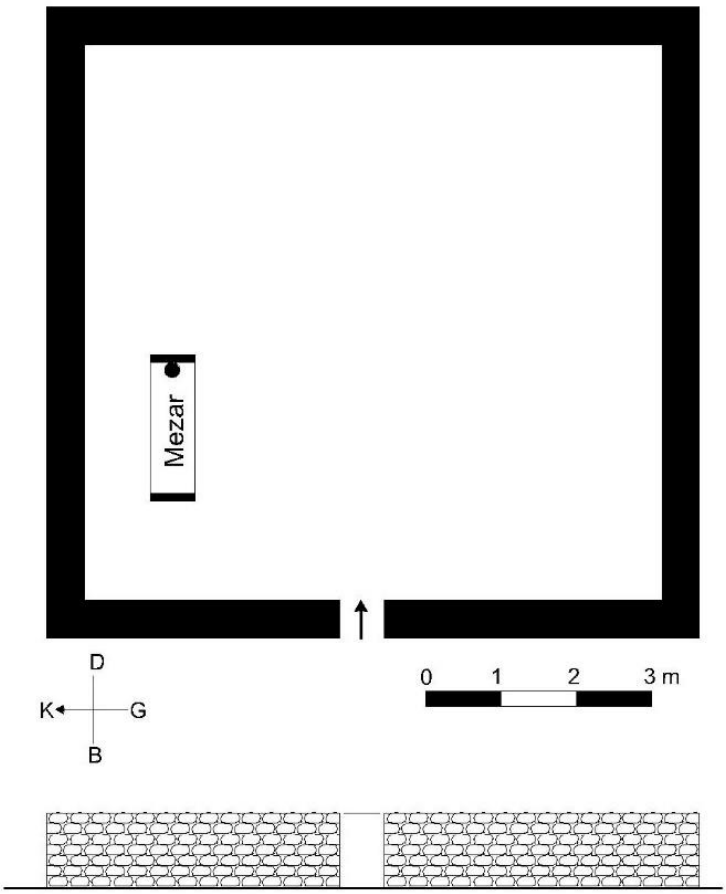
Şekil 65. Aspendos Sarnıcı Rölöve Planı

Çizim: Serkan Kılıç

Şekil 66. Bali Baba Türbesi Rölöve Planı

Çizim: Hazal Küçükpenbe

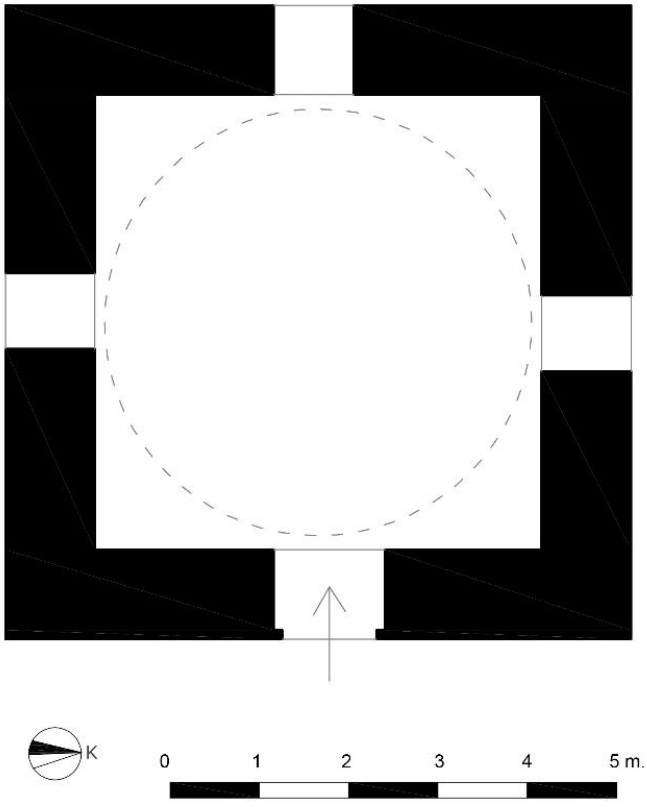
Şekil 67. Yavrudoğan Piri Dede Türbesi Rölöve Planı

Çizim: Eyyüp Doğan

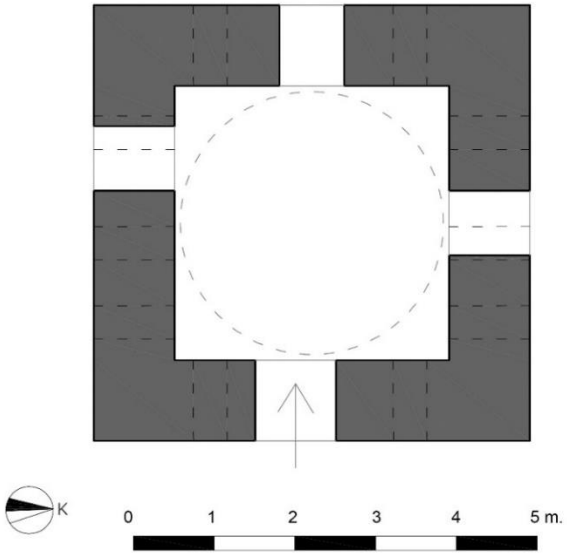
Şekil 68. Yavrudoğan Piri Dede Türbesi 3 Boyutlu Çizimi

Çizim: Eyyüp Doğan

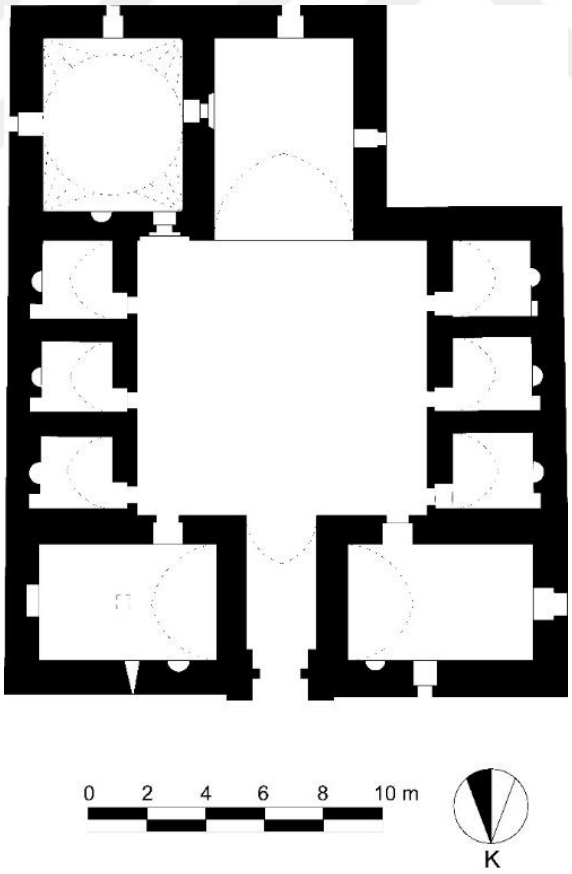
Şekil 69. Gülefşen Karamanoğlu Alaadin Bey Türbesi Rölöve Planı

Çizim: Serkan Kılıç

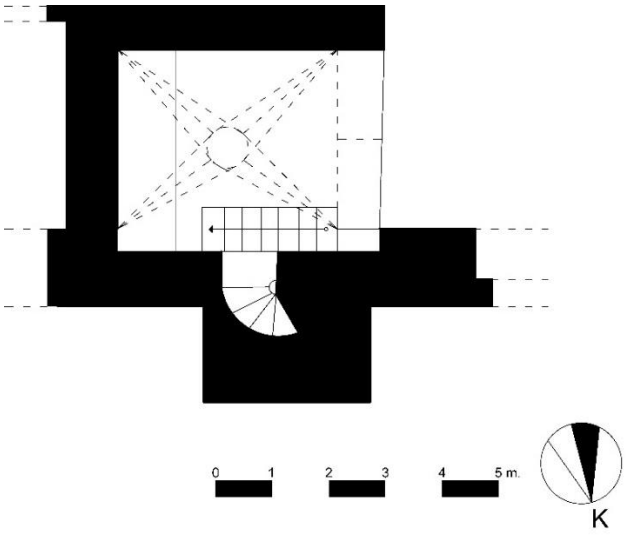
Şekil 70. Hasdere Türbesi Rölöve Planı

Çizim: Serkan Kılıç

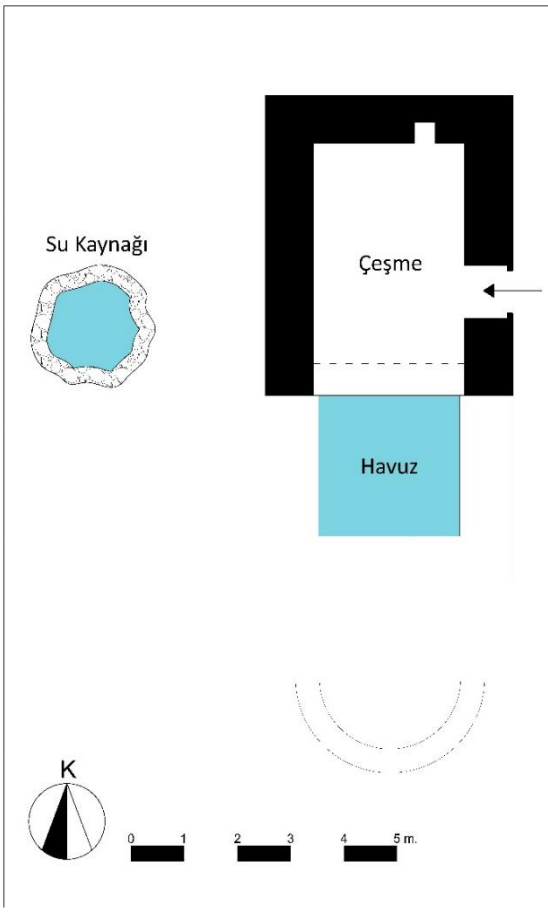

Şekil 71. Oba Medresesi Rölöve Planı (Kuran'dan Düzenlenerek)

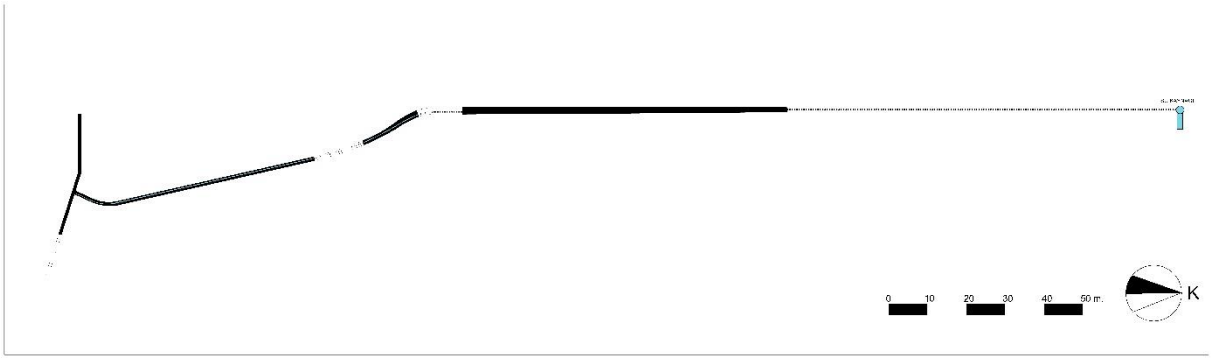
Çizim: Mehmet Cihangir Uzun

Şekil 72. Alara Han Çeşmesi Rölöve Planı (Bilici'den Düzenlenerek)
Çizim: Mehmet Cihangir Uzun

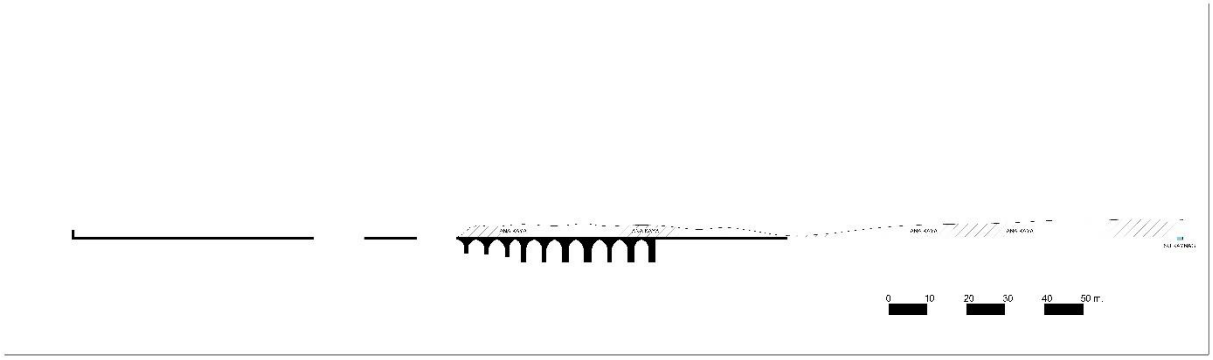

Şekil 73. Kızlarpınarı Çeşmesi ve Su Kuyusu Genel Rölöve Planı
Çizim: Esra Erdoğan

Şekil 74. Hasbahçe Köşkü Su Kemeri ve Su Kanalı Rölöve Planı

Çizim: Esra Erdoğan

Şekil 75. Hasbahçe Köşkü Su Kemeri ve Su Kanalı Görünüş Çizimi

Çizim: Esra Erdoğan

FOTOĞRAFLAR

Fotoğraf 1. Perge Antik Kenti ve Çevresi Uydu Görüntüsü

Kaynak: Google Earth

Fotoğraf 2. Perge Antik Kenti Genel Görünüm

Fotoğraf 3. Perge Antik Kenti Sütunlu Cadde Genel Görünüm

Fotoğraf 4. Perge Antik Kenti Batı Cadde Genel Görünüm

Fotoğraf 5. Perge Antik Kenti Giriş Kapısı

Fotoğraf 6. Perge Antik Kenti Büyük Hamam

Fotoğraf 7. Perge Antik Kenti Çeşme Binası

Fotoğraf 8. Perge Antik Kenti Güney Bazilika

Fotoğraf 9. Sillyon Antik Kenti ve Çevresi Uydu Görüntüsü

Kaynak: Google Earth

Fotoğraf 10. Sillyon Antik Kenti Hava Fotoğrafı

Kaynak: httpswww.thingstodoantalya.comtrsillyon-antik-kenti1

(Erişim Tarihi: 10 Mart 2023)

Fotoğraf 11. Sillyon Antik Kenti Genel Görünüm

Kaynak: Sillyon Kazı Arşivi

Fotoğraf 12. Sillyon Antik Kenti Bizans Kastronu Hava Fotoğrafı

Kaynak: Sillyon Kazı Arşivi

Fotoğraf 13. Sillyon Antik Kenti Hellenistik Yapı

Fotoğraf 14. Sillyon Antik Kenti Hellenistik Kule ve Sur Duvarı

Fotoğraf 15. Sillyon Antik Kenti Hellenistik Giriş Kapısı

Fotoğraf 16. Sillyon Antik Kenti Roma Hamamı

Fotoğraf 17. Sillyon Antik Kenti Bizans Kastronu Genel Görünüm

Fotoğraf 18. Sillyon Antik Kenti Kastron ve Komutan Konutu Genel Görünüm

Fotoğraf 19. Sillyon Antik Kenti Kale Mescidi Kazı Öncesi Genel Görünüm

Fotoğraf 20. Sillyon Antik Kenti Akropolisten Genel Görünüm

Fotoğraf 21. Aspendos Antik Kenti ve Çevresi Uydu Görüntüsü

Kaynak: Google Earth

Fotoğraf 22. Aspendos Antik Kenti Uydu Görüntüsü

Kaynak: Google Earth

Fotoğraf 23. Aspendos Antik Kenti Genel Görünüm

Kaynak: httpswww.thingstodoantalya.comtraspendos-antik-kenti1

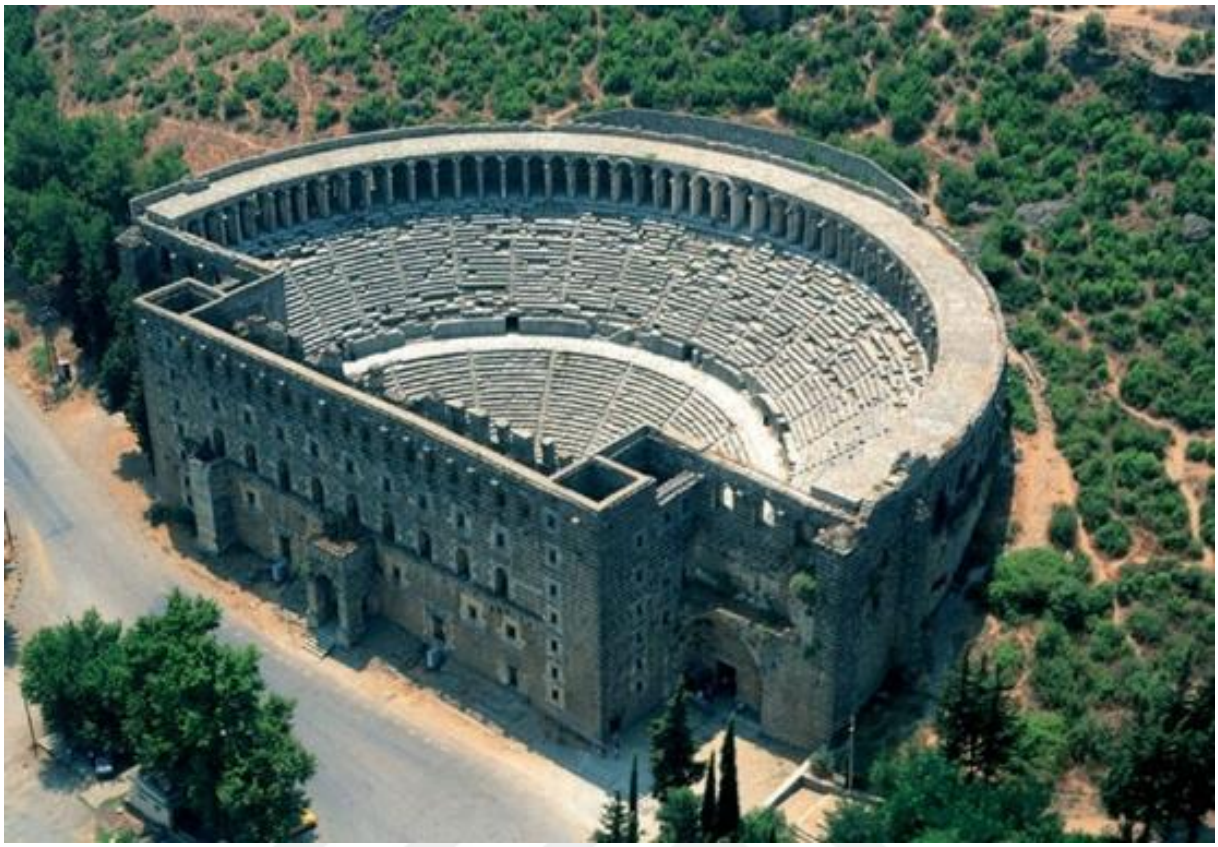
(Erişim Tarihi 10 Mart 2023)

Fotoğraf 24. Aspendos Antik Kenti Tiyatrosu Hava Fotoğrafı

Kaynak: httpswww.thingstodoantalya.comtraspendos-antik-kenti2

(Erişim Tarihi 10 Mart 2023)

Fotoğraf 25. Aspendos Antik Kenti Tiyatrosu Genel Görünüm

Kaynak: kvgmg.ktb.gov.tr

Fotoğraf 26. Side Antik Kenti Uydu Görüntüsü

Kaynak: Google Earth

Fotoğraf 27. Side Antik Kenti Hava Fotoğrafı Genel Görünüm

Kaynak: httpsmuze.gov.tr

Fotoğraf 28. Side Antik Kenti Hava Fotoğrafı

Kaynak: httpswww.ferhatgokce.com

Fotoğraf 29. Side Antik Kenti Liman Hamamı ve Çevresi

Fotoğraf 30. Side Antik Kenti Liman Bazilikası

Fotoğraf 31. Side Antik Kenti Attius Filuppus Suru Giriş Kapısı

Fotoğraf 32. Lyrbe Antik Kenti ve Çevresi Uydu Görüntüsü

Kaynak: Google Earth

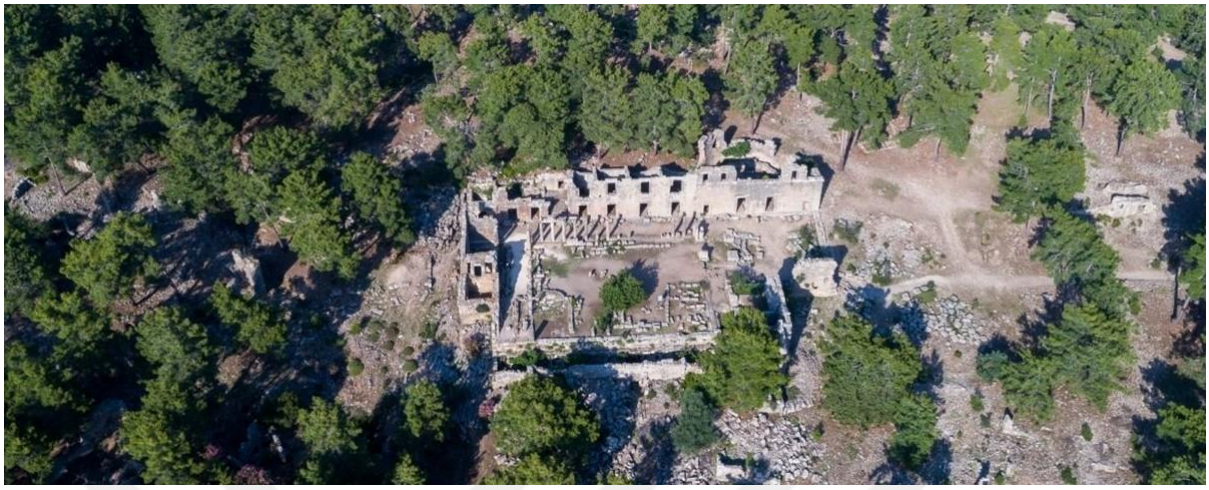
Fotoğraf 33. Lyrbe Antik Kenti ve Çevresi Türk Yerleşimleri Uydu Görüntüsü

Kaynak: Google Earth

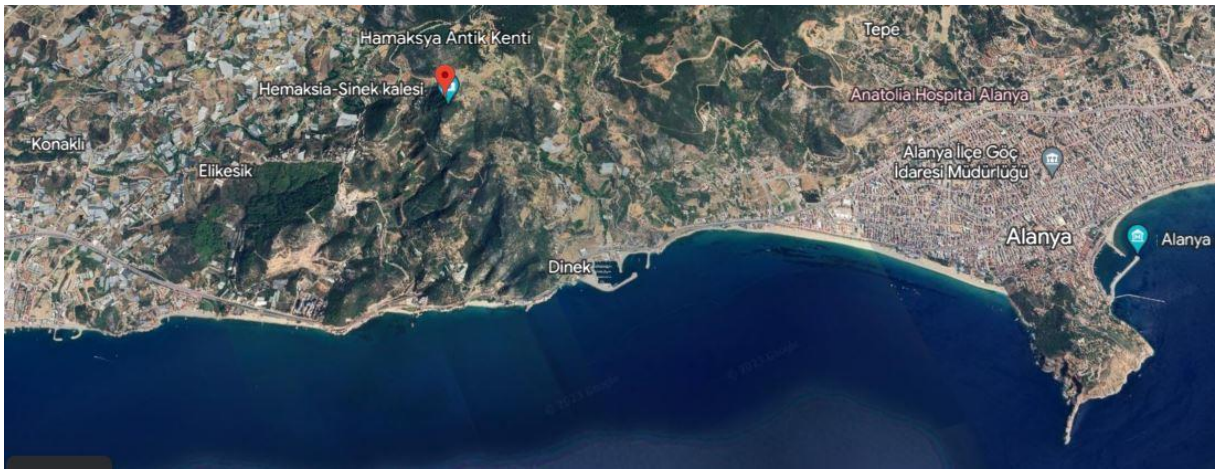

Fotoğraf 34. Bucakşeyhler ve Çevresi Uydu Görüntüsü

Kaynak: Google Earth

Fotoğraf 35. Lyrbe Antik Kenti Agora ve Çevresi Hava Fotoğrafı

Fotoğraf 36. Hamaksiya Antik Kenti ve Çevresi Uydu Görüntüsü

Kaynak: Google Earth

Fotoğraf 37. Hamaksiya Antik Kenti Kuzeyden Genel Görünüm

Fotoğraf 38. Hamaksiya Antik Kenti Batı Yöndeki Modern Yerleşme

Fotoğraf 39. Hamaksiya Antik Kenti Kuzey Sur Duvarları

Fotoğraf 40. Hamaksiya Antik Kenti Konut Örnekleri

Fotoğraf 41. Laertes Antik Kenti ve Naula Kome Uydu Görüntüsü

Kaynak: Google Earth

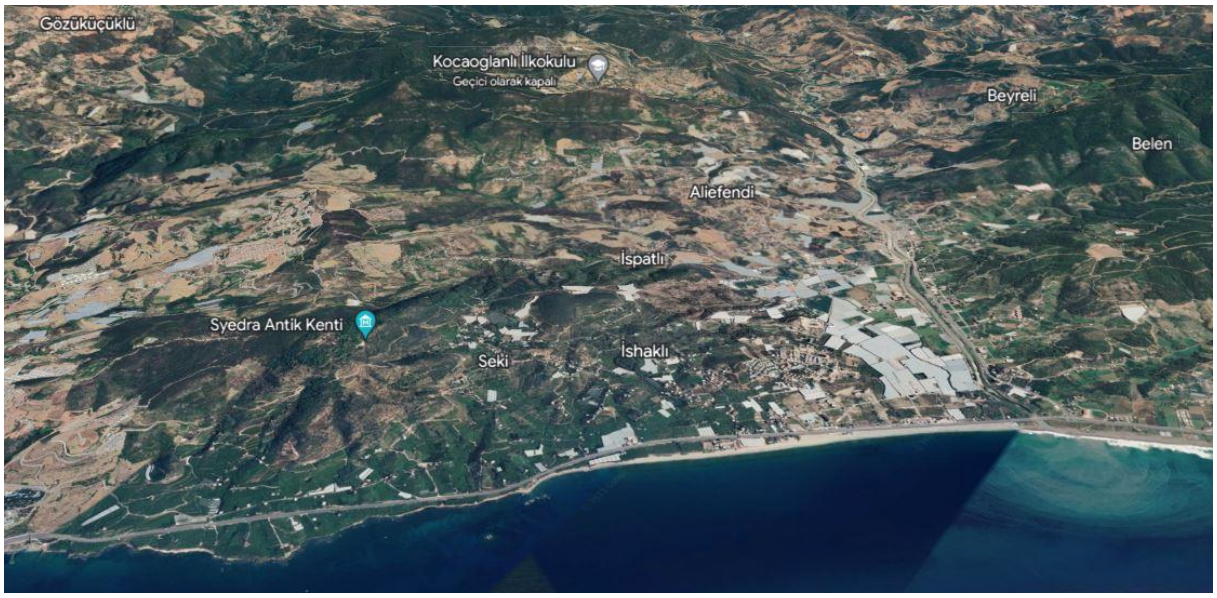
Fotoğraf 42. Laertes Antik Kenti Odeon Genel Görünüm

Fotoğraf 43. Laertes Antik Kenti Hamam Yapısı İçeriden Görünüm

Fotoğraf 44. Laertes Antik Kenti Konut Örneği

Fotoğraf 45. Syedra Antik Kenti ve Çevresi Uydu Görüntüsü

Kaynak: Google Earth

Fotoğraf 46. Syedra Antik Kenti Hava Fotoğrafı

Fotoğraf 47. Syedra Antik Kenti Roma Hamamı Genel Görünüm

Fotoğraf 48. Syedra Antik Kenti Sütunlu Cadde Kazı Sonrası Genel Görünüm

Fotoğraf 49. Syedra Antik Kenti Büyük Kilise Genel Görünüm

Fotoğraf 50. Syedra Antik Kenti Güney Şapel Genel Görünüm

Fotoğraf 51. Syedra Antik Kenti Akropolis Şapeli Genel Görünüm

Fotoğraf 52. Syedra Antik Kenti Akropolis Şapeli Fresko Kalıntıları

Fotoğraf 53. Syedra Antik Kenti Güney Nekropol Tonozlu Yapı Genel Görünüm

Fotoğraf 54. Selinus Antik Kenti Uydu Görüntüsü

Kaynak: Google Earth

Fotoğraf 55. Selinus Antik Kentinin Kurulduğu Tepenin Kuzeyden Genel Görünümü

Fotoğraf 56. Selinus Antik Kentinin Kurulduğu Tepenin Doğudan Genel Görünümü

Fotoğraf 57. Selinus Kalesi Surlarının Doğudan Genel Görünümü

Fotoğraf 58. Selinus Orta Kale Surları Genel Görünüm

Fotoğraf 59. Selinus Orta Kale Hellenistik ve Selçuklu Surları

Fotoğraf 60. Selinus Orta Kale Selçuklu Giriş Cephesi

Fotoğraf 61. Selinus Orta Kale Selçuklu Giriş Kapısı

Fotoğraf 62. Selinus İç Kale Genel Görünüm

Fotoğraf 63. Selinus Aşağı Kale Giriş Kapısı Selçuklu Fresko Süslemeleri

Fotoğraf 64. Selinus Aşağı Kale Sur Duvarındaki Selçuklu Derz Taklidi Süslemeler

Fotoğraf 65. Lamos Antik Kenti Uydu Görüntüsü

Kaynak: Google Earth

Fotoğraf 66. Lamos Antik Kenti Akropolis Yerleşimi Genel Görünüm

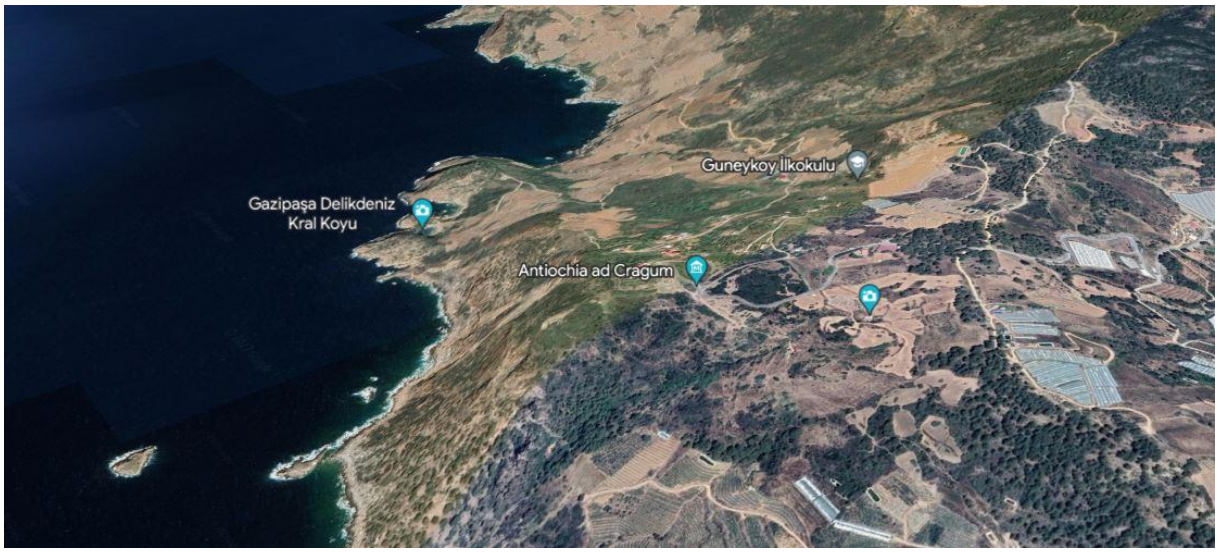
Fotoğraf 67. Lamos Antik Kenti Akropolis Surları ve Kule Genel Görünüm

Fotoğraf 68. Lamos Antik Kenti Lahit Mezar Örneği

Fotoğraf 69. Lamos Antik Kenti Akropolis Sur Kalıntıları

Fotoğraf 70. Antiochia Ad Gragum Antik Kenti ve Çevresi Uydu Görüntüsü

Kaynak: Google Earth

Fotoğraf 71. Antiochia Ad Gragum Antik Kenti Hava Fotoğrafı

Fotoğraf 72. Antiochia Ad Gragum Antik Kenti Büyük Hamam ve Mozaikli Havuz

Fotoğraf 73. Antiochia Ad Gragum Büyük Hamam İçerisindeki Seramik ve Cam Fırını

Fotoğraf 74. Antiochia Ad Gragum Antik Kenti Akropolis Genel Görünüm

Fotoğraf 75. Antiochia Ad Gragum Antik Kenti Akropolis Konut Yapısı

Fotoğraf 76. Antiochia Ad Gragum Antik Kenti Kuzey Kilise Apsisi

Fotoğraf 77. Manavgat Kalesi ve Çevresi Uydu Görüntüsü

Kaynak: Google Earth

Fotoğraf 78. Manavgat Kalesi Genel Görünüm

Fotoğraf 79. Manavgat Kalesi Kuzey Sur Duvarları

Fotoğraf 80. Manavgat Kalesi Roma Dönemi Duvarları

Fotoğraf 81. Manavgat Kalesi Kuzeydoğu Cephesi

Fotoğraf 82. Manavgat Kalesi Kule Doğu Cephe

Fotoğraf 83. Manavgat Kalesi Geç Orta Çağ Türk Dönemi Batı Sur Kalıntıları

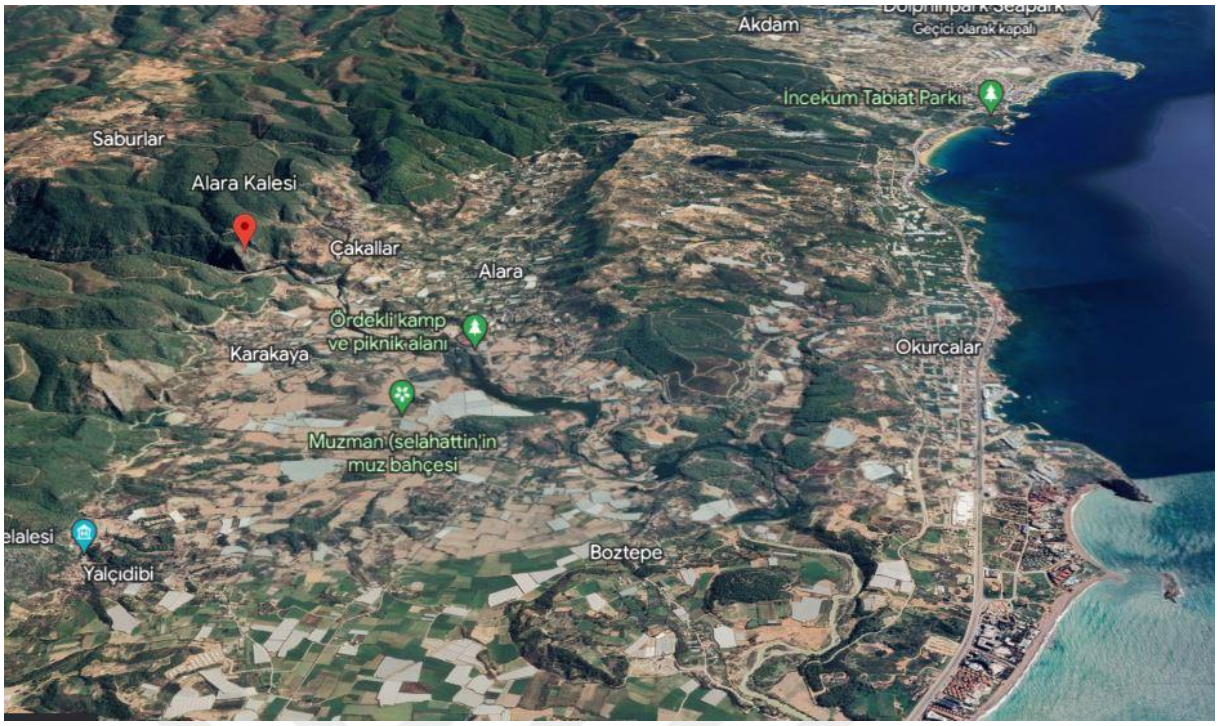
Fotoğraf 84. Manavgat Kalesi Geç Orta Çağ Türk Dönemi Doğu Sur Kalıntıları

Fotoğraf 85. Manavgat Kalesi Güney Surları Üzerindeki Son Dönem Türk Konutları

Fotoğraf 86. Manavgat Kalesi Geç Orta Çağ Türk Dönemi Mezarlığı

Fotoğraf 87. Alara Kalesi ve Çevresi Uydu Görüntüsü Genel Görünüm

Kaynak: Google Earth

Fotoğraf 88. Alara Kalesi ve Yakın Çevresi Uydu Görüntüsü

Kaynak: Google Earth

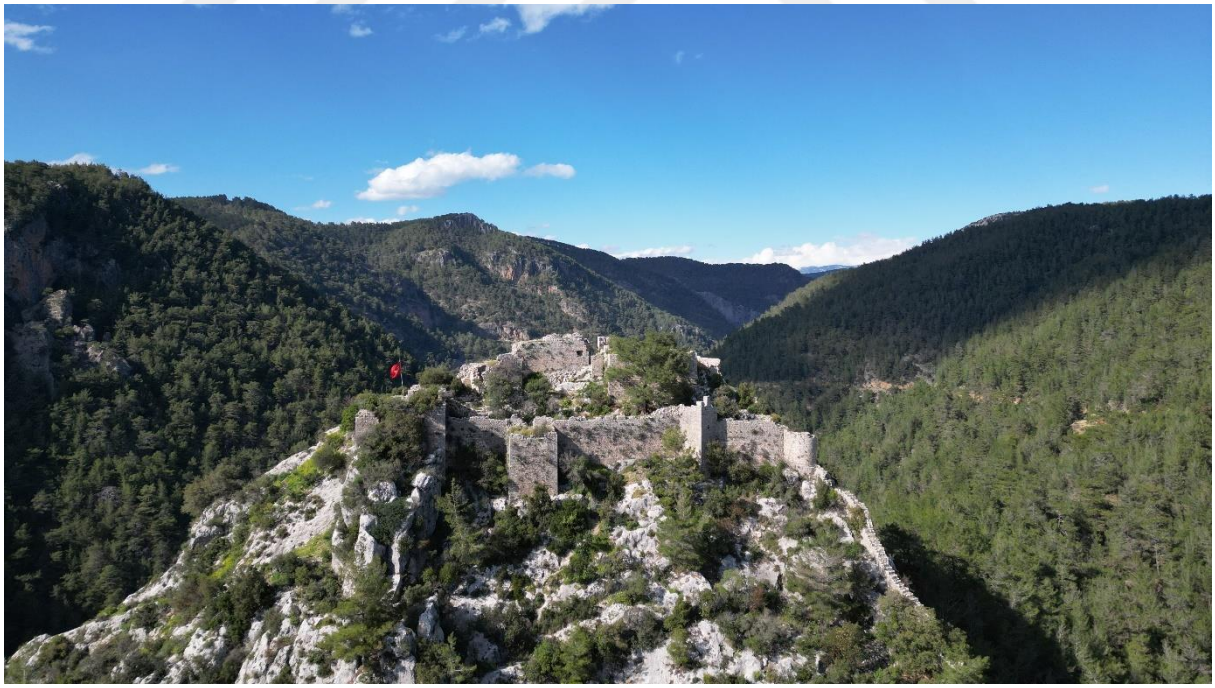
Fotoğraf 89. Alara Kalesi Genel Görünüm

Fotoğraf 90. Alara Kalesi Aşağı Kale ve Ehmedek Hava Fotoğrafı

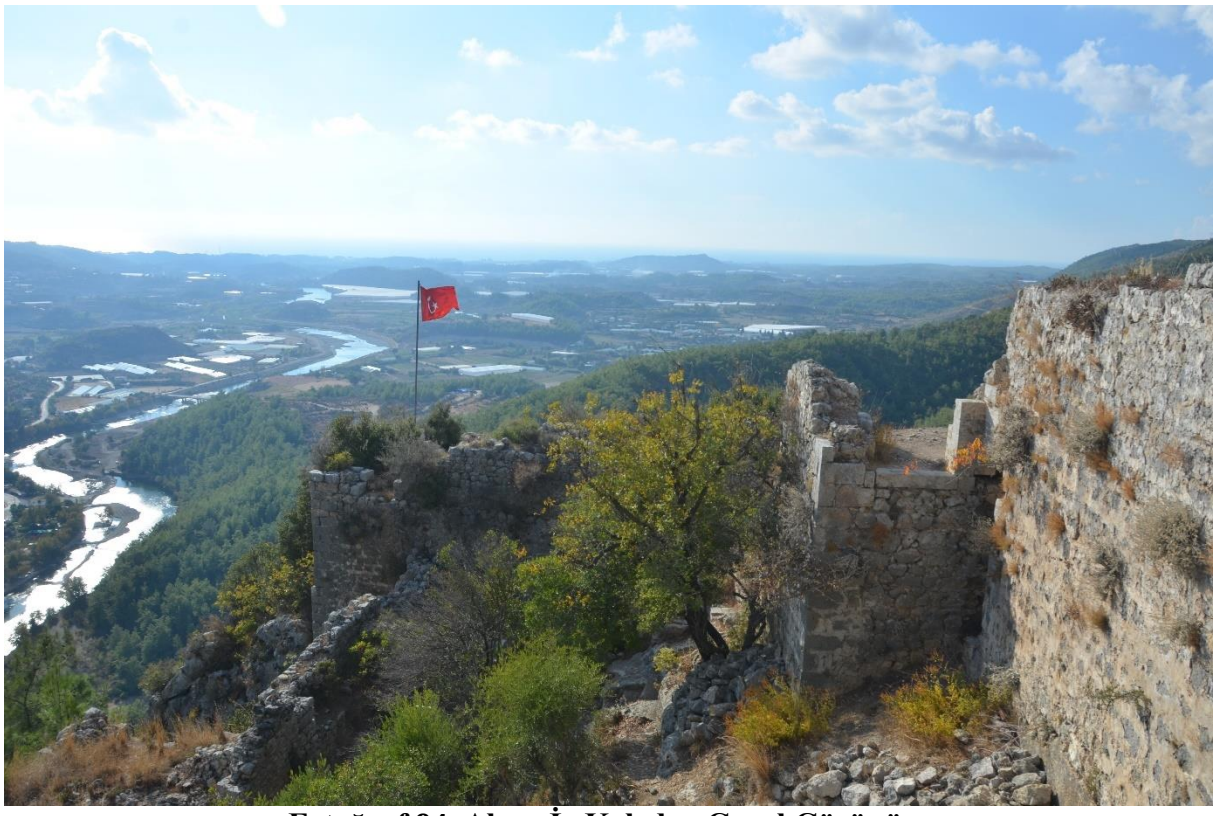
Fotoğraf 91. Alara Kalesi Aşağı Kale Surları Hava Fotoğrafı

Fotoğraf 92. Alara Kalesi İç Kale Hava Fotoğrafı

Fotoğraf 93. Alara İç Kale Giriş Kapısı

Fotoğraf 94. Alara İç Kaleden Genel Görünüm

Fotoğraf 95. Alara Kalesi Kitabesi

Fotoğraf 96. Alara Kalesi Derz Taklidi Aşı Boya Süsleme

Fotoğraf 97. Alara Kalesi Taş Merdiven ve Korkulukları

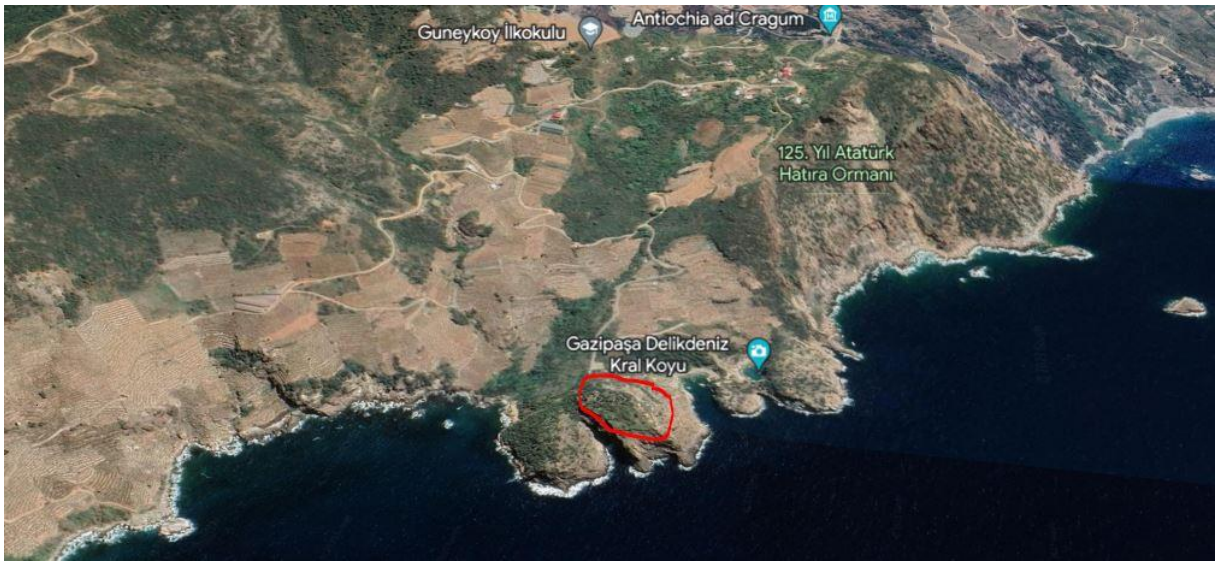
Fotoğraf 98. Alara Kalesi Aşağı Yerleşim Genel Görünüm

Fotoğraf 99. Alara Kalesi Aşağı Yerleşim Yapı Kalıntıları

Fotoğraf 100. Alara Kalesinin Kurulduğu Tepenin Kuzeyden Genel Görünümü

Fotoğraf 101. Kral Koyu Kalesi Uydu Görüntüsü

Kaynak: Google Earth

Fotoğraf 102. Kral Koyu Kalesi Genel Görünüm

Fotoğraf 103. Kral Koyu Kalesi Kuzeydoğudan Genel Görünüm

Fotoğraf 104. Kral Koyu Kalesi Batı Liman Genel Görünüm

Fotoğraf 105. Kral Koyu Kalesi Doğu Surlar Genel Görünüm

Fotoğraf 106. Kral Koyu Kalesi Kuzey Sur Duvarı ve Çokgen Gövdeli Burç Detayı

Fotoğraf 107. Kral Koyu Kalesi Hamamı İç Genel Görünüm

Fotoğraf 108. Kral Koyu Kalesi Akropolis Konut Yapısı

Fotoğraf 109. Kral Koyu Kalesi Kule Genel Görünümü

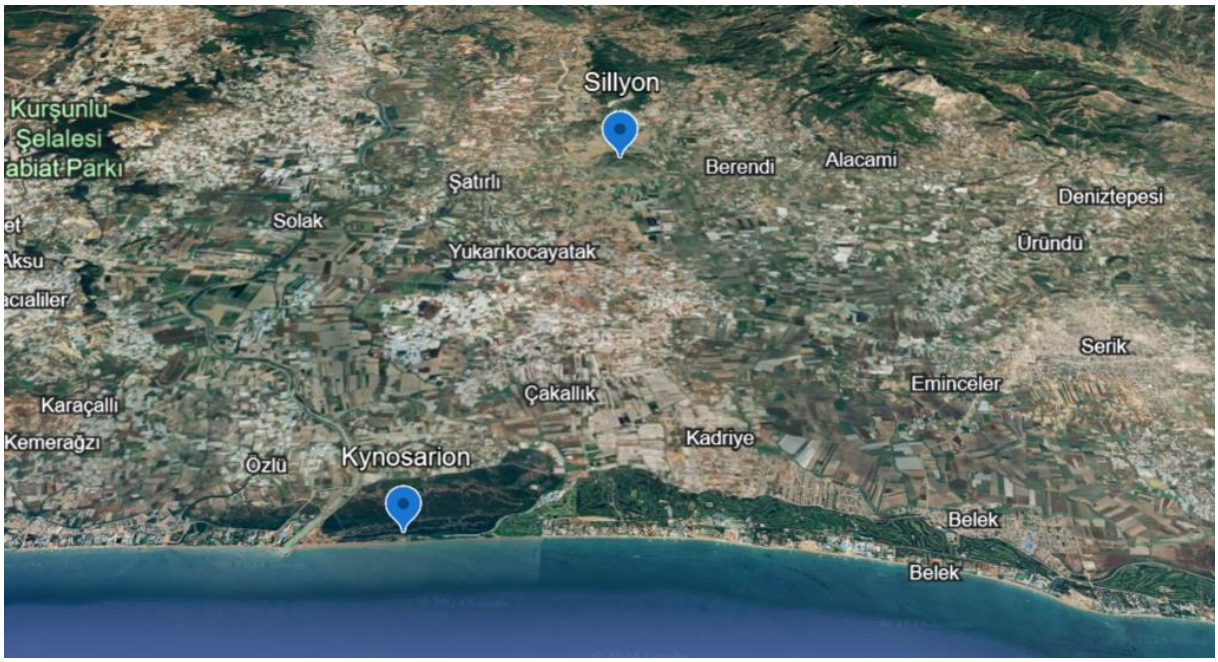

Fotoğraf 110. Magydos Antik Liman Yerleşmesi Uydu Görüntüsü

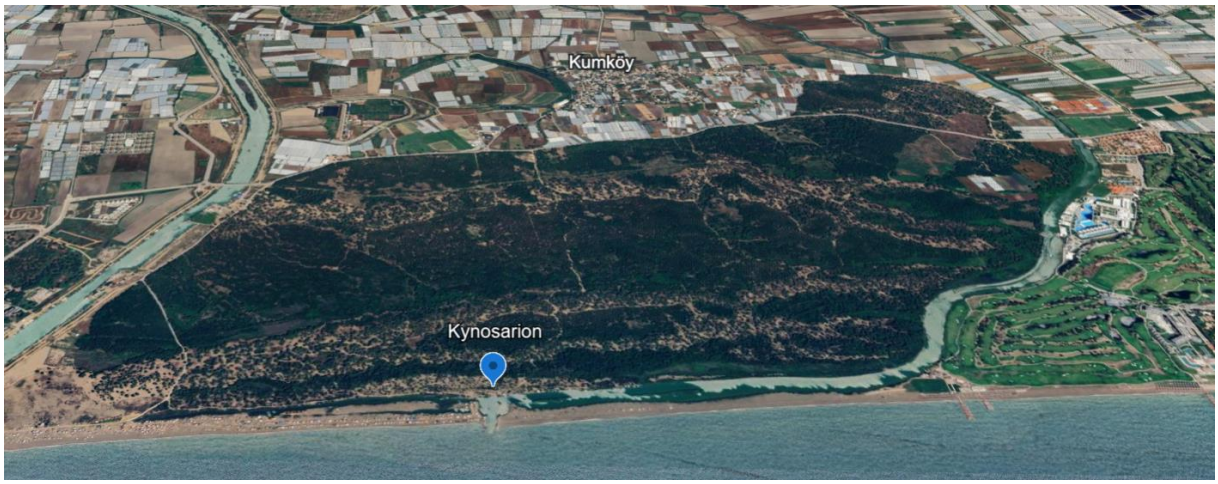
Kaynak: Google Earth

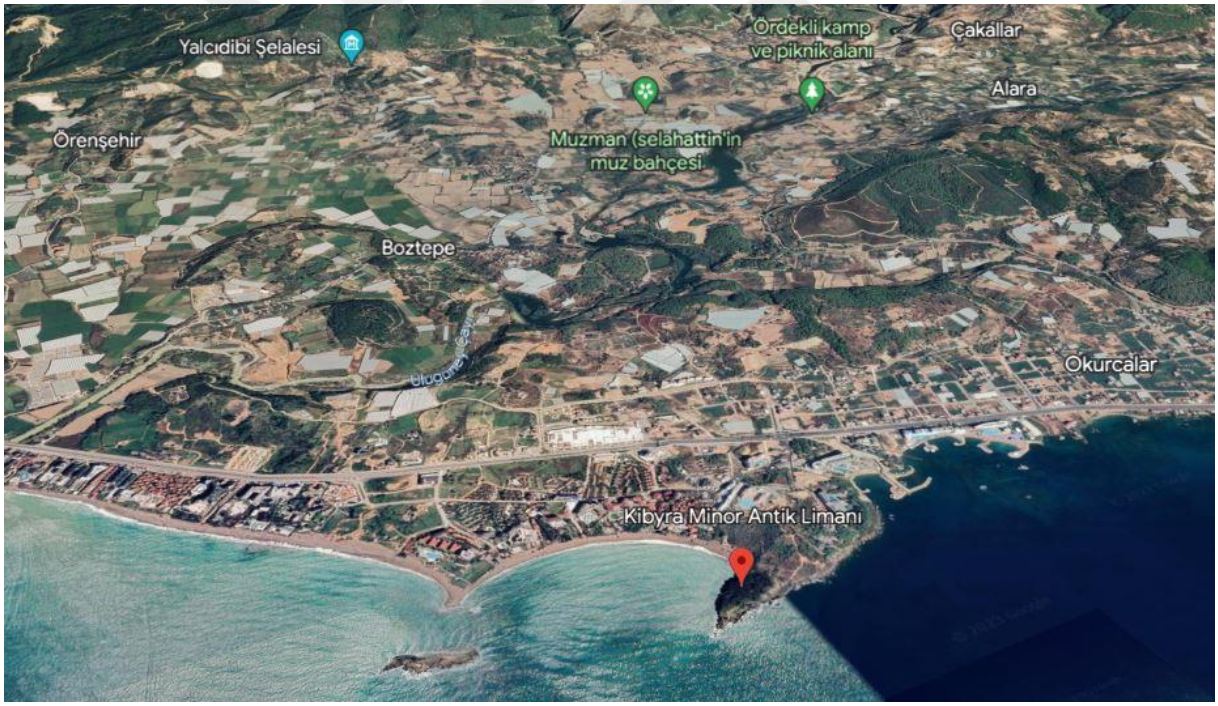
Fotoğraf 111. Magydos Antik Liman Yerleşmesi Yapı Kalıntıları
Kaynak: https://kulturenvanteri.com/tr (Erişim Tarihi: 02.02.2024)

Fotoğraf 112. Kynosarion Antik Liman Yerleşmesi Uydu Görüntüsü

Fotoğraf 113. Kynosarion Antik Liman Yerleşmesi Genel Görünüm

Fotoğraf 114. Kibyra Antik Liman Yerleşmesi Uydu Görüntüsü

Kaynak: Google Earth

Fotoğraf 115. Kibyra Antik Liman Yerleşmesi Kuzeyden Genel Görünüm

Fotoğraf 116. Kibyra Antik Liman Yerleşmesi Güneyden Genel Görünüm

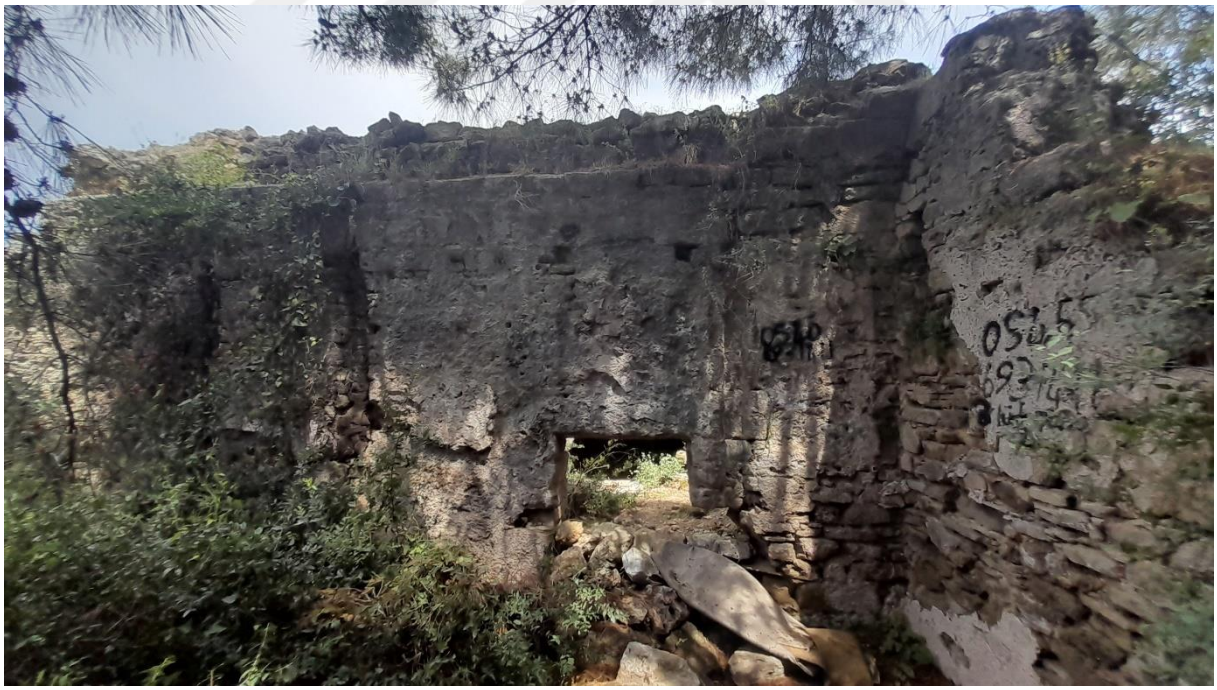
Fotoğraf 117. Kibyra Antik Liman Yerleşmesi Liman Genel Görünüm

Fotoğraf 118. Kibyra Antik Liman Yerleşmesi Doğu Sur Duvarı Detay

Fotoğraf 119. Kibyra Antik Liman Yerleşmesi Konut Yapısı

Fotoğraf 120. Kibyra Antik Liman Yerleşmesi Hamam İçerden Görünüm

Fotoğraf 121. Aunesis Antik Liman Yerleşmesi Uydu Görüntüsü

Fotoğraf 122. Aunesis Antik Liman Yerleşmesi Genel Görünüm

Fotoğraf 123. Aunesis Antik Liman Yerleşmesi Roma Hamamı Genel Görünüm

Fotoğraf 124. Aunesis Antik Liman Yerleşmesi Roma Hamamı Güney Cephe

Fotoğraf 125. Aunesis Antik Liman Yerleşmesi Roma Hamamı Batı Cephe

Fotoğraf 126. İotape Antik Liman Yerleşmesi Uydu Görüntüsü

Kaynak: Google Earth

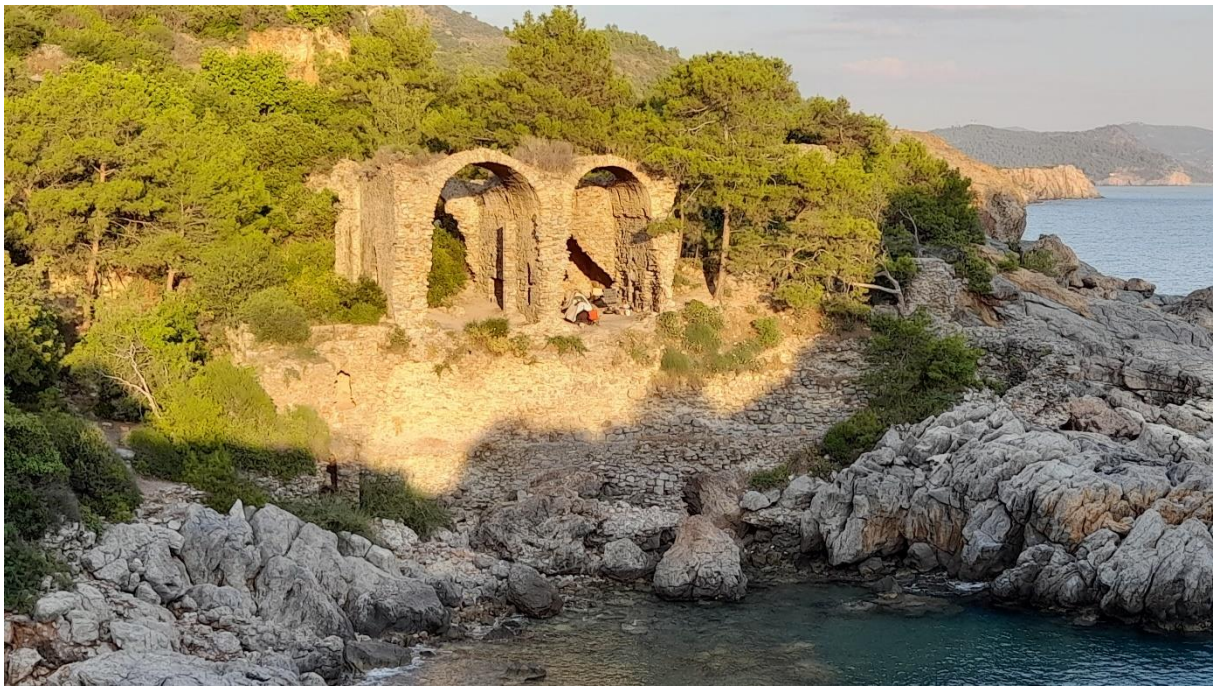
Fotoğraf 127. İotape Antik Liman Yerleşmesi Kuzeyden Genel Görünüm

Fotoğraf 128. İotape Antik Liman Yerleşmesi Batı Akropolis Genel Görünüm

Fotoğraf 129. İotape Antik Liman Yerleşmesi Kuzey Yerleşim Genel Görünüm

Fotoğraf 130. İotape Antik Liman Yerleşmesi Roma Hamamı Genel Görünüm

Fotoğraf 131. İotape Antik Liman Yerleşmesi Kilise Genel Görünüm

Fotoğraf 132. İotape Antik Liman Yerleşmesi Kule Genel Görünüm

Fotoğraf 133. İotape Antik Liman Yerleşmesi Batı Akropolis Konut Yapısı

Fotoğraf 134. Kestros Antik Liman Yerleşmesi Uydu Görüntüsü

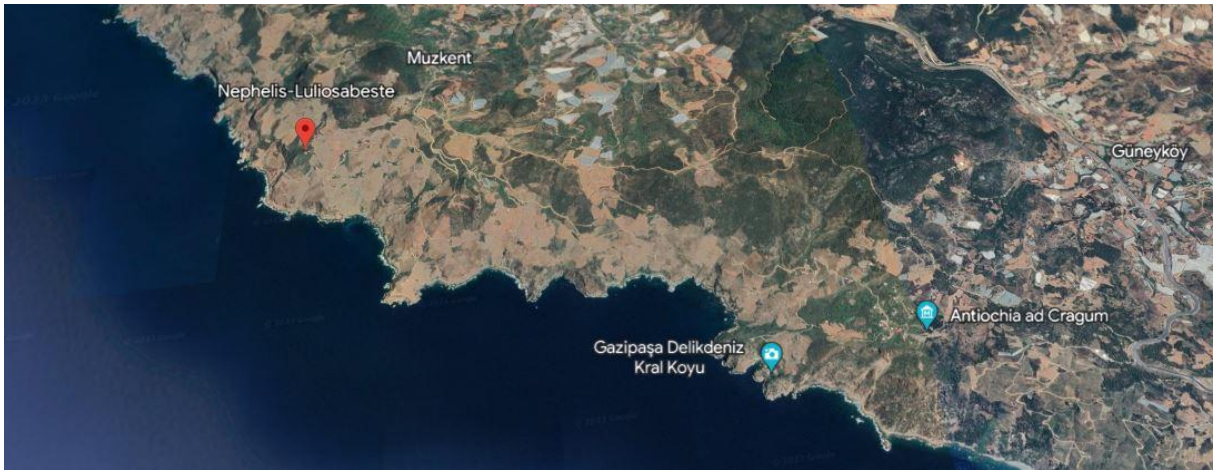
Kaynak: Google Earth

Fotoğraf 135. Kestros Antik Liman Yerleşmesi Genel Görünüm

Fotoğraf 136. Kestros Antik Liman Yerleşmesi Modern Terasların Genel Görünümü

Fotoğraf 137. Nephelion Antik Liman Yerleşmesi Uydu Görüntüsü

Kaynak: Google Earth

Fotoğraf 138. Nephelion Antik Liman Yerleşmesi Genel Görünüm

Fotoğraf 139. Nephelion Antik Liman Yerleşmesi Nekropolis Genel Görünüm

Fotoğraf 140. Nephelion Antik Liman Yerleşmesi Yapı Kalıntıları

Fotoğraf 141. Nephelion Antik Liman Yerleşmesi Tapınak Kuzeydoğu Duvarı

Fotoğraf 142. Nephelion Antik Liman Yerleşmesi İki Katlı Konut Yapısı

Fotoğraf 143. Charadros Antik Liman Yerleşmesi Uydu Görüntüsü

Kaynak: Google Earth

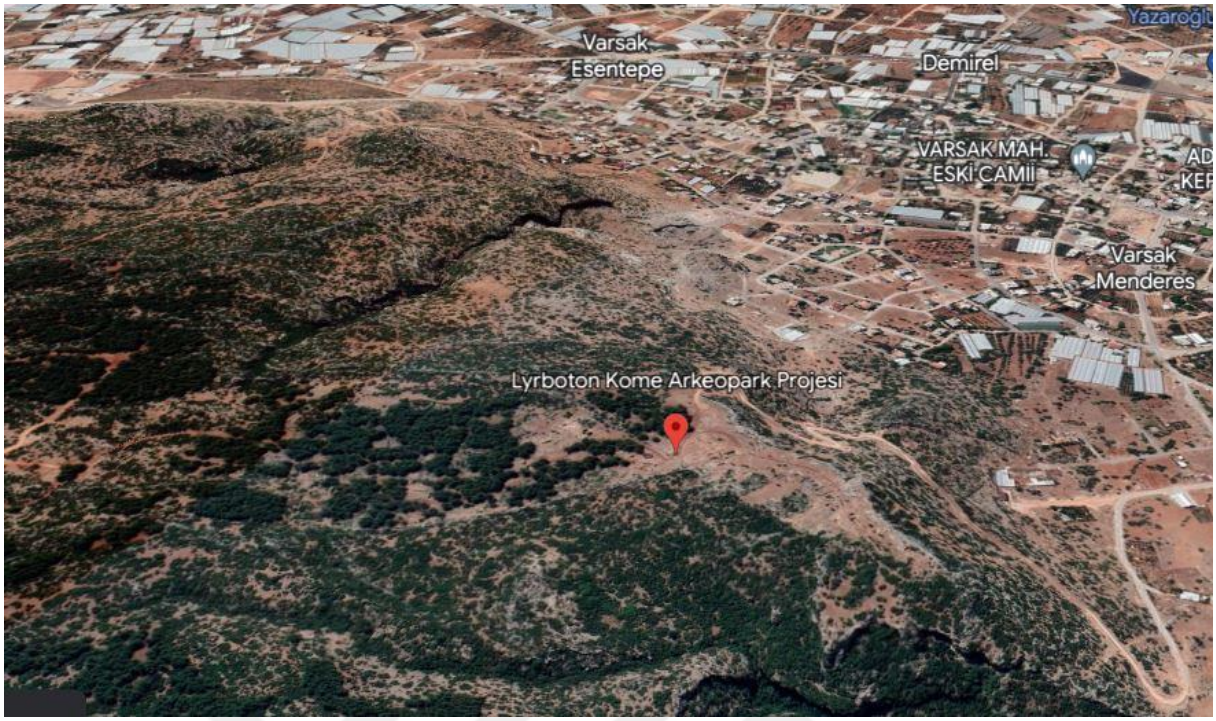
Fotoğraf 144. Charadros Antik Liman Yerleşmesi Genel Görünüm

Fotoğraf 145. Charadros Antik Liman Yerleşmesi Doğu Yönden Görünüm

Fotoğraf 146. Charadros Antik Liman Yerleşmesi Duvar Kalıntıları

Fotoğraf 147. Lyrboton Kome Uydu Görüntüsü

Kaynak: Google Earth

Fotoğraf 148. Lyrboton Kome Güneyden Genel Görünüm

Fotoğraf 149. Lyrboton Kome Batı Mahalle Genel Görünüm

Fotoğraf 150. Lyrboton Kome Batı Mahalle Konut Yapıları

Fotoğraf 151. Lyrboton Kome Kilise Genel Görünüm

Fotoğraf 152. Lyrboton Kome Zeytinyağı Üretim Bölgesi Konut Yapısı

Fotoğraf 153. Lyrboton Kome Zeytinyağı Üretim İşliği

Fotoğraf 154. Naula Kome Uydu Görüntüsü

Kaynak: Google Earth

Fotoğraf 155. Naula Kome Batı Sur Duvarları

Fotoğraf 156. Naula Kome Genel Görünüm

Fotoğraf 157. Naula Kome Büyük Kilise Genel Görünüm

Fotoğraf 158. Naula Kome Konut Yapısı İçeriden Genel Görünüm

Fotoğraf 159. Naula Kome Hamam Genel Görünüm

Fotoğraf 160. Naula Kome Zeytinyağı İşliği

Fotoğraf 161. Uzunkale Köy Yerleşmesi Uydu Görüntüsü

Kaynak: Google Earth

Fotoğraf 162. Uzunkale Köy Yerleşmesi Güneyden Genel Görünüm

Fotoğraf 163. Uzunkale Köy Yerleşmesi Hellenistik Kule Genel Görünüm

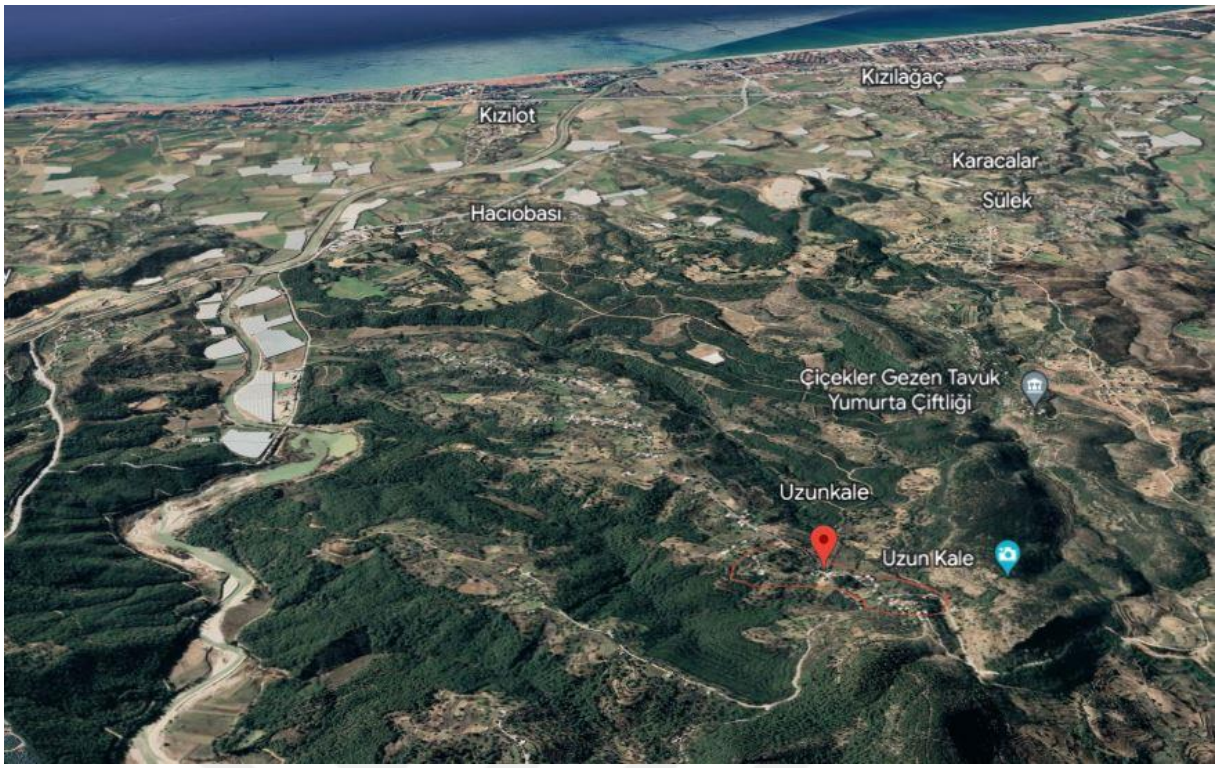
Fotoğraf 164. Uzunkale Köy Yerleşmesi Hellenistik Yapı Genel Görünüm

Fotoğraf 165. Uzunkale Köy Yerleşmesi Konut Yapısı

Fotoğraf 166. Uzunkale Köy Yerleşmesi Zeytinyağı İşliği Genel Görünüm

Fotoğraf 167. Uzunkale Köy Yerleşmesi ve Çevresi Kırsal Yerleşimi Uydu Görüntüsü

Kaynak: Google Earth

Fotoğraf 168. Pisarissos Köy Yerleşmesi Uydu Görüntüsü

Fotoğraf 169. Pisarissos Köy Yerleşmesi Uydu Görüntüsü

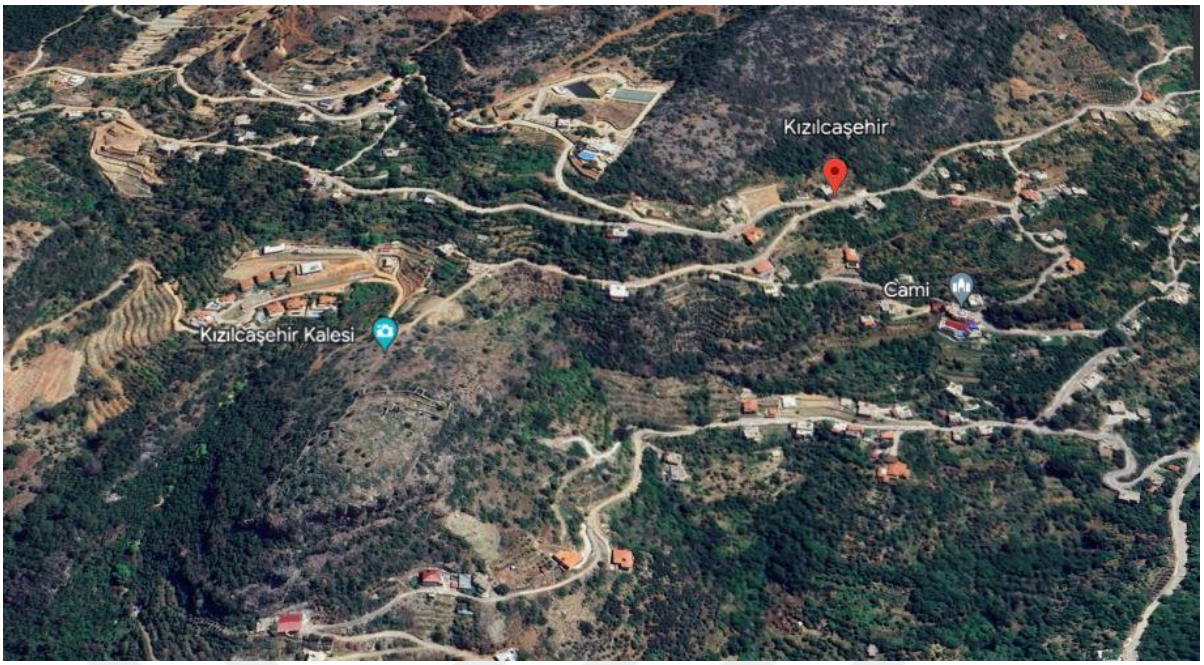
Fotoğraf 170. Pisarissos Köy Yerleşmesi Sur Kalıntıları Genel Görünüm

Fotoğraf 171. Pisarissos Köy Yerleşmesi Konut Örnekleri

Fotoğraf 172. Pisarissos Köy Yerleşmesi Zeytinyağı İşliği

Fotoğraf 173. Kızılcaşehir Kalesi Uydu Görüntüsü

Kaynak: Google Earth

Fotoğraf 174. Kızılcaşehir Kalesi Güneyden Genel Görünüm

Fotoğraf 175. Kızılcaşehir Kalesi Doğudan Genel Görünüm

Fotoğraf 176. Kızılcaşehir Kalesi Doğu Surlar Genel Görünüm

Fotoğraf 177. Kızılcaşehir Kalesi Kilisesi Güney Cephe

Fotoğraf 178. Kızılcaşehir Kalesi Kilisesi Naos ve Apsis Bölümü

Fotoğraf 179. Kızılcaşehir Kalesi Kilisesi Güney Kemer Fresko Süslemeleri

Fotoğraf 180. Kızılcaşehir Kalesi Kilisesi Apsis Yan Niş Fresko Süslemeleri

Fotoğraf 181. Kızılcaşehir Kalesi Zeytinyağı İşliği

Fotoğraf 182. Kahvebağ Kalesi Genel Görünüm

Fotoğraf 183. Kahvebağ Kalesi Sur İçi Genel Görünüm

Fotoğraf 184. Kahvebağ Kalesi Sur Duvarı Genel Görünüm

Fotoğraf 185. Kahvebağ Kalesi Kule Genel Görünüm

Fotoğraf 186. Kahvebağ Kalesi Kule İç Genel Görünüm

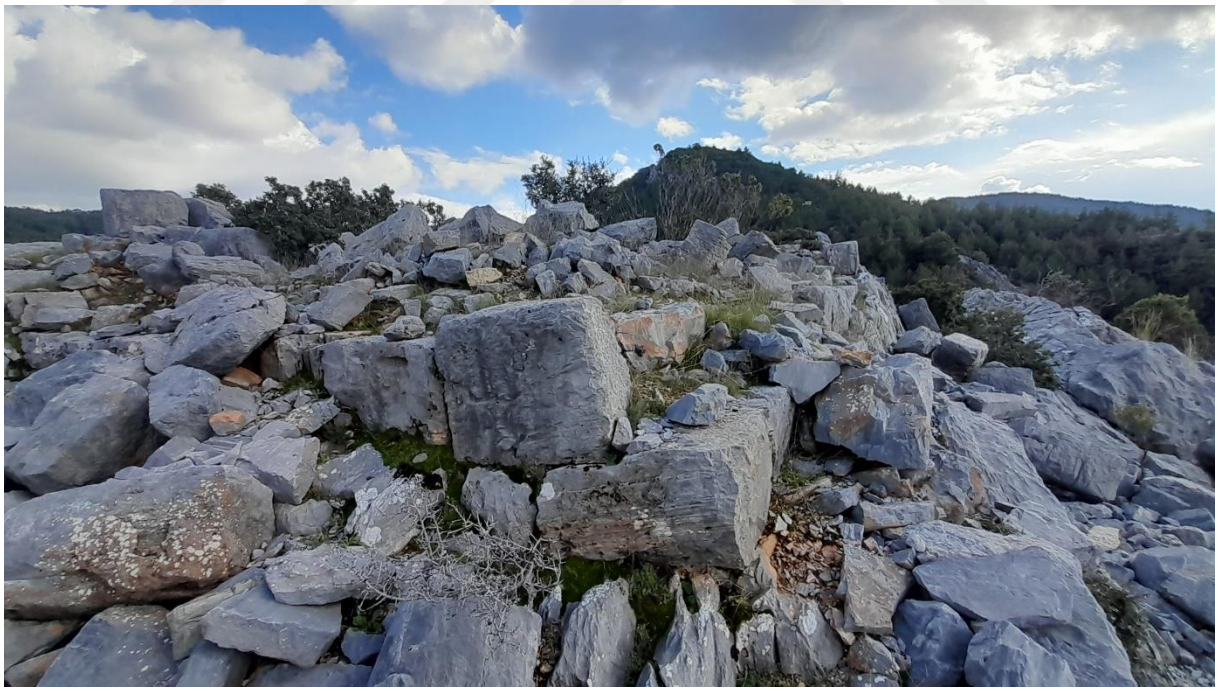
Fotoğraf 187. Kahvebağ Kalesi Konut Kalıntıları

Fotoğraf 188. Kahvebağ Kalesi Konut Örneği

Fotoğraf 189. Kahvebağ Kalesi Zeytinyağı İşliği

Fotoğraf 190. Kahvebağ Kalesi Kule Kalıntısı

Fotoğraf 191. Augai Çiftlik Evleri Uydu Görüntüsü

Fotoğraf 192. Augai Çiftlik Evleri Genel Görünüm

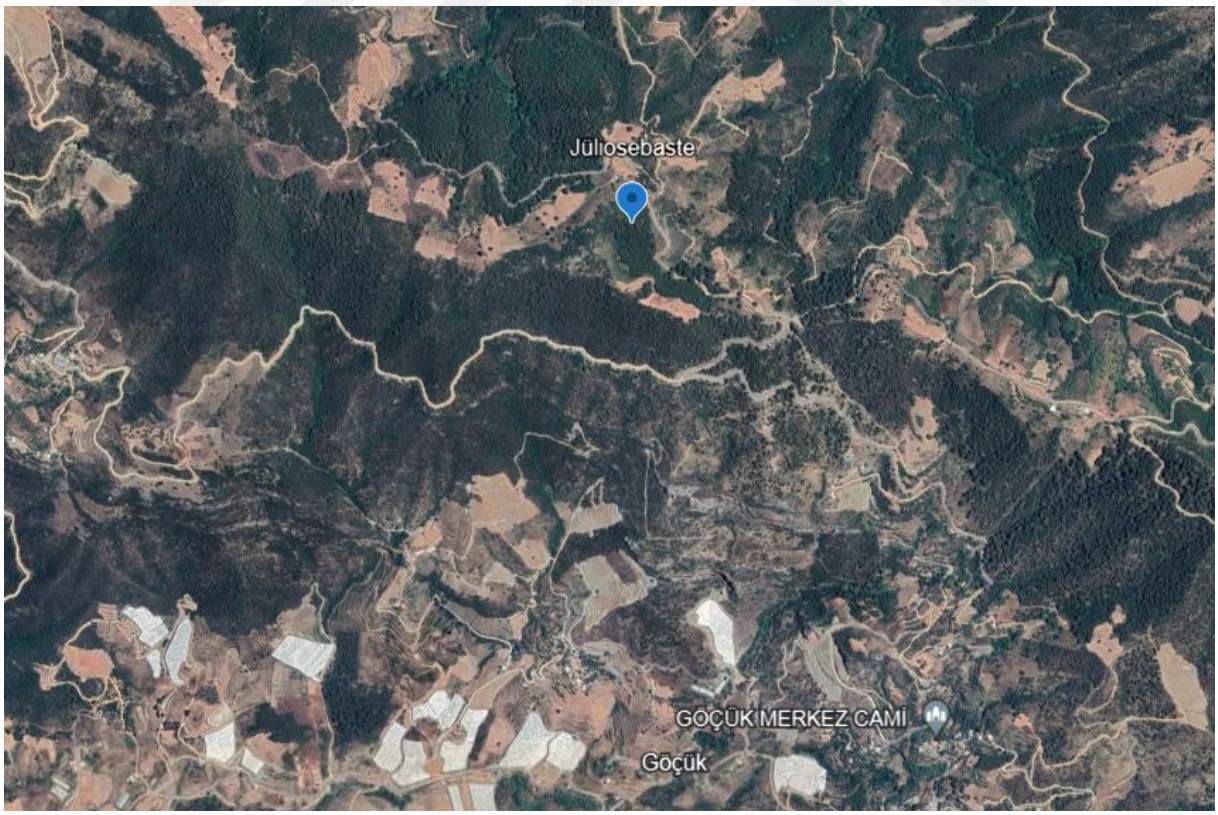
Fotoğraf 193. Augai Çiftlik Evleri Batıdan Görünüm

Fotoğraf 194. Augai Çiftlik Evleri İç Genel Görünüm

Fotoğraf 195. Augai Çiftlik Evleri Zeytinyağı İşliği Genel Görünüm

Fotoğraf 196. Jüliosebaste Köy Yerleşimi Uydu Görüntüsü

Fotoğraf 197. Jüliosebaste Köy Yerleşimi Genel Görünüm

Fotoğraf 198. Jüliosebaste Köy Yerleşimi Yapı Kalıntısı Genel Görünüm

Fotoğraf 199. Boyalıin Mağara Kilisesinin Bulunduğu Kaya Genel Görünüm

Fotoğraf 200. Boyalıin Mağara Kilisesi İç Genel Görünüm

Fotoğraf 201. Boyalıin Mağara Kilisesi Fresko Örneği

Fotoğraf 202. Boyalıin Mağara Kilisesi Fresko Örneği

Fotoğraf 203. Aspendos Tiyatrosu Selçuklu Köşkü Doğu Cephe Genel Görünüm

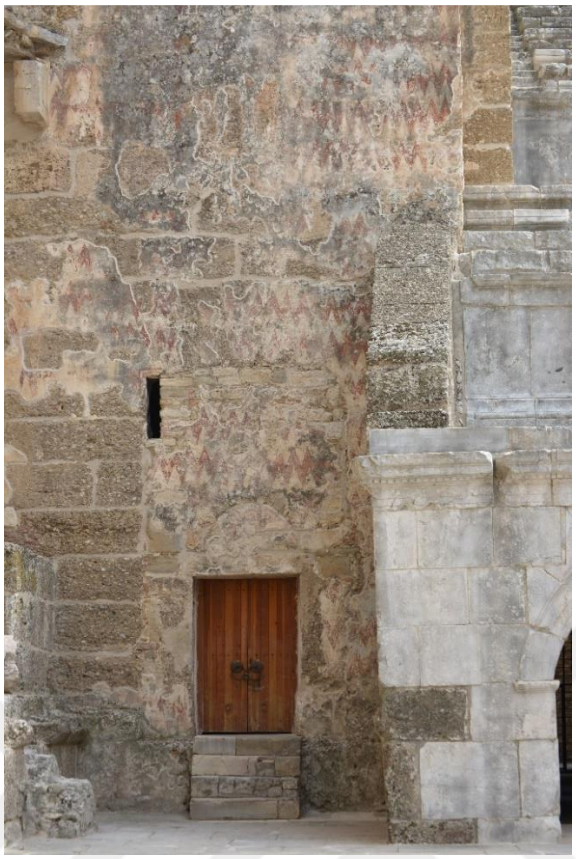
Fotoğraf 204. Aspendos Tiyatrosu Selçuklu Köşkü Selçuklu Eklentileri

Fotoğraf 205. Aspendos Tiyatrosu Selçuklu Köşkü Sivri Kemer Eklentisi

Fotoğraf 206. Aspendos Tiyatrosu Selçuklu Köşkü İç Genel Görünüm

Fotoğraf 207. Aspendos Tiyatrosu Selçuklu Köşkü Giriş Bölümü

Fotoğraf 208. Aspendos Tiyatrosu Selçuklu Köşkü Giriş Bölümü Detay

Fotoğraf 209. Aspendos Tiyatrosu Selçuklu Köşkü Zikzak Süsleme

Fotoğraf 210. Aspendos Tiyatrosu Selçuklu Köşkü Zikzak Süslemeler

Fotoğraf 211. Aspendos Tiyatrosu Selçuklu Köşkü Mermer Taklidi Süslemeler

Fotoğraf 212. Aspendos Tiyatrosu Selçuklu Köşkü Hayvan Kabartmaları

Fotoğraf 213. Aspendos Tiyatrosu Selçuklu Köşkü Geyik Kabartması

Fotoğraf 214. Manavgat Hacıobası Köşkü Genel Görünüm

Fotoğraf 215. Manavgat Hacıobası Köşkü Avlu Genel Görünüm

Fotoğraf 216. Manavgat Hacıobası Köşkü Batı Cephe

Fotoğraf 217. Manavgat Hacıobası Köşkü Kuzey Cephe

Fotoğraf 218. Manavgat Hacıobası Köşkü Güney Cephe

Fotoğraf 219. Manavgat Hacıobası Köşkü Güney Cephe Eyvanı

Fotoğraf 220. Manavgat Hacıobası Köşkü Doğu Oda İç Genel Görünüm

Fotoğraf 221. Manavgat Hacıobası Köşkü Doğu Oda Giriş Bölümü

Fotoğraf 222. Manavgat Hacıobası Köşkü Doğu Oda Niş Detayları

Fotoğraf 223. Manavgat Hacıobası Köşkü Orta Oda Genel Görünüm

Fotoğraf 224. Manavgat Hacıobası Köşkü Batı Oda Genel Görünüm

Fotoğraf 225. Manavgat Hacıobası Köşkü Batı Oda Mühr-ü Süleyman Kabartması

Fotoğraf 226. Alara Kalesi İç Kale Köşkü Genel Görünüm

Fotoğraf 227. Alara Kalesi İç Kale Köşkü Güneydoğu Cephe

Fotoğraf 228. Alara Kalesi İç Kale Köşkü Doğu Cephe

Fotoğraf 229. Alara Kalesi İç Kale Köşkü Kuzey Oda İç Genel Görünüm

Fotoğraf 230. Alara Kalesi İç Kale Köşkü Güney Oda İç Genel Görünüm

Fotoğraf 231. Alanya Sugözü Köşkü Avlu Duvarı ve Köşk Yapısı Genel Görünüm

Fotoğraf 232. Alanya Sugözü Köşkü Avlu Duvarı Kalıntıları

Fotoğraf 233. Alanya Sugözü Köşkü Kuzeybatı Cephe

Fotoğraf 234. Alanya Sugözü Köşkü Kuzey Cephe

Fotoğraf 235. Alanya Sugözü Köşkü Güney Cephe

Fotoğraf 236. Alanya Sugözü Köşkü Giriş Bölümü

Fotoğraf 237. Alanya Sugözü Köşkü Doğu Oda Genel Görünüm

Fotoğraf 238. Alanya Sugözü Köşkü Doğu Oda Giriş Kapısı

Fotoğraf 239. Alanya Sugözü Köşkü Batı Oda Genel Görünüm

Fotoğraf 240. Alanya Sugözü Köşkü Niş Detayı

Fotoğraf 241. Alanya Sugözü Köşkü Kuzey Cephe Zizkzak Süsleme Detayı

Fotoğraf 242. Alanya Sugözü Köşkü Devşirme Mimari Plastik Detayı

Fotoğraf 243. Alanya Hasbahçe Köşkü Doğu Çevre Duvarı Genel Görünüm

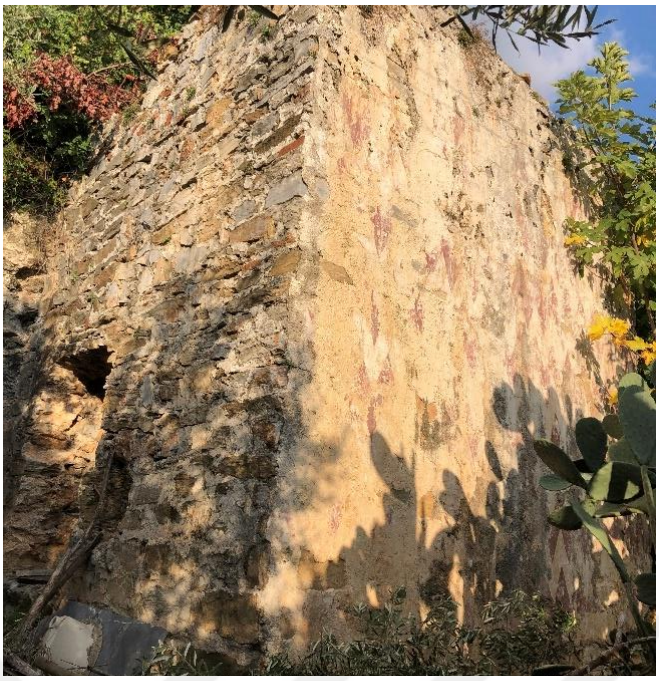
Fotoğraf 244. Alanya Hasbahçe Köşkü Kuzey Çevre Duvarı Genel Görünüm

Fotoğraf 245. Alanya Hasbahçe Köşkü Yapı Terasları

Fotoğraf 246. Alanya Hasbahçe Köşkü Havuz ve Yapı Kalıntısı

Fotoğraf 247. Alanya Hasbahçe Köşkü Tonozlu Yapı Güneybatı Cephe

Fotoğraf 248. Alanya Hasbahçe Köşkü Tonozlu Yapı İç Genel Görünüm

Fotoğraf 249. Alanya Hasbahçe Köşkü Tonozlu Yapı Zikzak Süsleme Detayı

Fotoğraf 250. Alanya Hacıbaba Köşkü Genel Görünüm

Fotoğraf 251. Alanya Hacıbaba Köşkü Kuzeydoğudan Genel Görünüm

Fotoğraf 252. Alanya Hacıbaba Köşkü Doğu Çevre Duvarı Kalıntıları

Fotoğraf 253. Alanya Hacıbaba Köşkü Güney Cephe Genel Görünüm

Fotoğraf 254. Alanya Hacıbaba Köşkü Doğu ve Batı Oda Genel Görünüm

Fotoğraf 255. Alanya Hacıbaba Köşkü Batı Oda Genel Görünüm

Fotoğraf 256. Alanya Hacıbaba Köşkü İkinci Kat Doğudan Genel Görünüm

Fotoğraf 257. Alanya Hacıbaba Köşkü İkinci Kat Batıdan Genel Görünüm

Fotoğraf 258. Alanya Hacıbaba Köşkü Doğu Oda Zikzak Süsleme Detayı

Fotoğraf 259. Alanya Gülefşen Köşkü Genel Görünüm

Fotoğraf 260. Alanya Gülefşen Köşkü Doğu Cephe Genel Görünüm

Fotoğraf 261. Alanya Gülefşen Köşkü Güneydoğu Cephe

Fotoğraf 262. Alanya Gülefşen Köşkü Batı Cephe Genel Görünüm

Fotoğraf 263. Alanya Gülefşen Köşkü Batı Cephe Ek Mekan Genel Görünüm

Fotoğraf 264. Alanya Gülefşen Köşkü Güney Cephe Genel Görünüm

Fotoğraf 265. Alanya Gülefşen Köşkü Kuzey ve Güney Oda Genel Görünüm

Fotoğraf 266. Alanya Gülefşen Köşkü Kuzey Oda Genel Görünüm

Fotoğraf 267. Alanya Gülefşen Köşkü Güney Oda Genel Görünüm

Fotoğraf 268. Alanya Gülefşen Köşkü İkinci Kat Güneybatı Duvar Kalıntıları

Fotoğraf 269. Alanya Buzağı Avlusu Köşkü Batı Çevre Duvarı Genel Görünüm

Fotoğraf 270. Alanya Buzağı Avlusu Köşkü Batı Çevre Duvarı Üst Bölümü

Fotoğraf 271. Alanya Buzağı Avlusu Köşkü Kuzeybatı Köşe Çevre Duvarı Kalıntıları

Fotoğraf 272. Alanya Buzağı Avlusu Köşkü Çevre Duvarı İçeriden Görünüm

Fotoğraf 273. Alanya Buzağı Avlusu Köşkü Çevre Duvarı Kilise Apsisi

Fotoğraf 274. Alanya Buzağı Avlusu Köşkü Çevre Duvarı Kilise Apsisi

Fotoğraf 275. Alanya Sedre Köşkü Genel Görünüm

Kaynak: httpswww.alanya.bel.tr (Erişim Tarihi 24.03.2023)

Fotoğraf 276. Alanya Sedre Köşkü Güneydoğu Cephe Genel Görünüm

Fotoğraf 277. Alanya Sedre Köşkü Kuzeydoğu Cephe Genel Görünüm

Fotoğraf 278. Alanya Sedre Köşkü Güneybatı Cephe Genel Görünüm

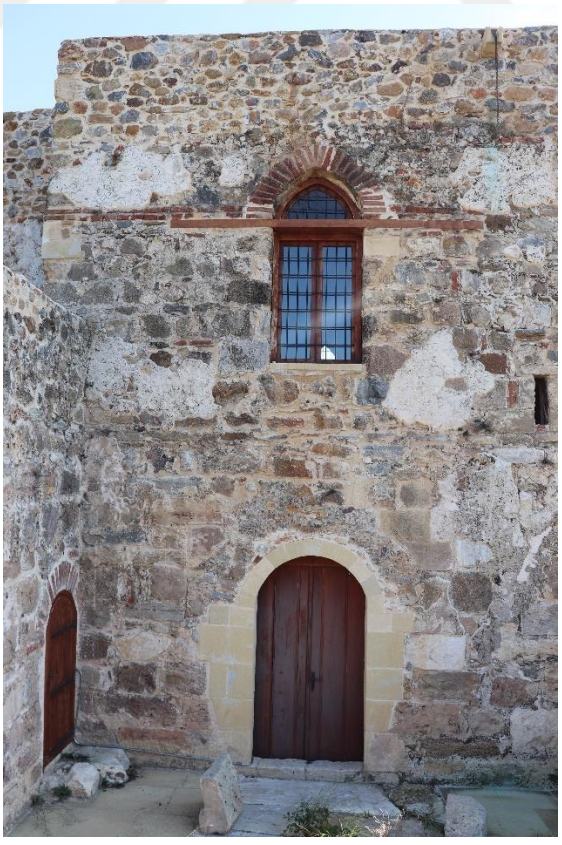
Fotoğraf 279. Alanya Sedre Köşkü Kuzey Cephe Genel Görünüm

Fotoğraf 280. Alanya Sedre Köşkü Güney Avlu Duvarı Genel Görünüm

Fotoğraf 281. Alanya Sedre Köşkü Güneybatı Cephe

Fotoğraf 282. Alanya Sedre Köşkü Batı Giriş Cephesi

Fotoğraf 283. Alanya Sedre Köşkü Güney Cephe

Fotoğraf 284. Alanya Sedre Köşkü Avlu Duvarı Genel Görünüm

Fotoğraf 285. Alanya Sedre Köşkü İkinci Kat Salon Genel Görünüm

Kaynak: httpswww.alanya.bel.tr (Erişim Tarihi 24.03.2023)

Fotoğraf 286. Alanya Sedre Köşkü Eyvan Kemeri Detay

Fotoğraf 287. Alanya Sedre Köşkü Devşirme Yapı Elemanları

Fotoğraf 288. Şekerhane Selçuklu Köşkü Kaleden Genel Görünüm

Fotoğraf 289. Şekerhane Selçuklu Köşkü Kuzeydoğu Cephe

Fotoğraf 290. Şekerhane Selçuklu Köşkü Kuzey Cephe

Fotoğraf 291. Şekerhane Selçuklu Köşkü Güneybatı Cephe

Fotoğraf 292. Şekerhane Selçuklu Köşkü Çevre Duvarı Kalıntıları

Fotoğraf 293. Şekerhane Selçuklu Köşkü Kuzey Oda Genel Görünüm

Fotoğraf 294. Şekerhane Selçuklu Köşkü Kuzey Oda Doğu Duvarı

Fotoğraf 295. Şekerhane Selçuklu Köşkü Güney Oda Genel Görünüm

Fotoğraf 296. Şekerhane Selçuklu Köşkü Güney Oda Giriş Kapısı

Fotoğraf 297. Gazipaşa Kaledran Köşkü Genel Görünüm

Fotoğraf 298. Gazipaşa Kaledran Köşkü Batı Cephe

Fotoğraf 299. Gazipaşa Kaledran Köşkü Güney Cephe

Fotoğraf 300. Gazipaşa Kaledran Köşkü Alt Kat Oda Genel Görünüm

Fotoğraf 301. Gazipaşa Kaledran Köşkü Alt Kat Oda Genel Görünüm

Fotoğraf 302. Gazipaşa Kaledran Köşkü Üst Kat Merdivenleri

Fotoğraf 303. Gazipaşa Kaledran Köşkü Üst Kat Batı Pencere Detayı

Fotoğraf 304. Gazipaşa Kaledran Köşkü Alt Kat Mazgal Pencere Detayı

Fotoğraf 305. Düden Çayı Cırnık Köprüsü ve Modern Köprü Genel Görünüm

Fotoğraf 306. Düden Çayı Cırnık Köprüsü Kuzeydoğudan Genel Görünüm

Fotoğraf 307. Düden Çayı Cırnık Köprüsü Kuzeybatıdan Genel Görünüm

Fotoğraf 308. Düden Çayı Cırnık Köprüsü Kuzey Cephe Genel Görünüm

Fotoğraf 309. Düden Çayı Cırnık Köprüsü Kuzey Cephe Kemerleri

Fotoğraf 310. Düden Çayı Cırnık Köprüsü Güney Cephe Kemerleri

Fotoğraf 311. Düden Çayı Cırnık Köprüsü Doğu Cephe Kemeri Genel Görünüm

Fotoğraf 312. Aksu Soğucaksu Köprüsü Genel Görünüm

Fotoğraf 313. Aksu Soğucaksu Köprüsü Güney Cephe Genel Görünüm

Fotoğraf 314. Aksu Soğucaksu Köprüsü Kuzey Cephe Genel Görünüm

Fotoğraf 315. Aksu Soğucaksu Köprüsü Tabliye Genel Görünüm

Fotoğraf 316. Aksu Soğucaksu Köprüsü Sivri Kemer Detayı

Fotoğraf 317. Aksu Soğucaksu Köprüsü Ayak Temelleri Kenet Detayı

Fotoğraf 318. Aksu Soğucaksu Köprüsü Doğu Kanat Tempan Duvarı

Fotoğraf 319. Aksu Soğucaksu Köprüsü Batı Kanat Tempan Duvarı

Fotoğraf 320. Aspendos Köprüçayı Selçuklu Köprüsü Genel Görünüm

Kaynak: https://www.selcuklumirasi.com (Erişim Tarihi: 07.01.2024)

Fotoğraf 321. Aspendos Köprüçayı Selçuklu Köprüsü Güney Cephe Genel Görünüm
Kaynak: https://www.antalya.com.tr (Erişim Tarihi: 07.01.2024)

Fotoğraf 322. Aspendos Köprüçayı Selçuklu Köprüsü Kuzey Cephe Genel Görünüm

Fotoğraf 323. Aspendos Köprüçayı Selçuklu Köprüsü Güney Cephe Ana Kemerler

Fotoğraf 324. Aspendos Köprüçayı Selçuklu Köprüsü Sivri Kemer Detayı

Fotoğraf 325. Aspendos Köprüçayı Selçuklu Köprüsü Kitabesi

Fotoğraf 326. Manavgat Naras Köprüsü Genel Görünüm

Kaynak: www.mapio.net. (Erişim Tarihi 15.11.2022)

Fotoğraf 327. Manavgat Naras Köprüsü Batı Cephe Genel Görünüm

Kaynak: www.mapio.net. (Erişim Tarihi 15.11.2022)

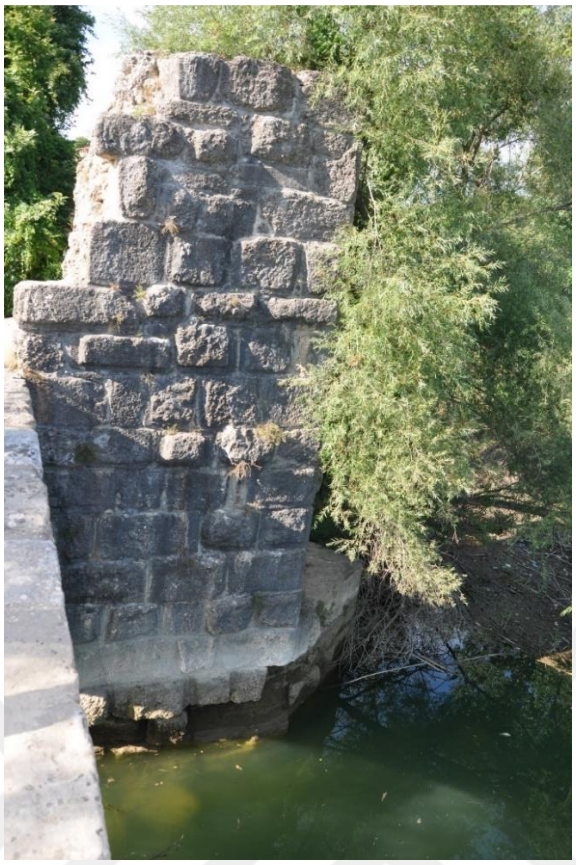
Fotoğraf 328. Manavgat Naras Köprüsü Doğu Cephe Genel Görünüm

Fotoğraf 329. Manavgat Naras Köprüsü Tabliye Genel Görünüm

Fotoğraf 330. Manavgat Naras Köprüsü Güney Kemer

Fotoğraf 331. Manavgat Naras Köprüsü Roma Kulesi

Fotoğraf 332. Alara Selçuklu Köprüsü Ayak Kalıntısı Genel Görünüm

Fotoğraf 333. Alara Selçuklu Köprüsü Ayak Kalıntısı Detayı

Fotoğraf 334. Alanya Gülefşen Köprüsü Genel Görünüm

Fotoğraf 335. Alanya Gülefşen Köprüsü Güney Cephe

Fotoğraf 336. Alanya Gülefşen Köprüsü Kemer İç Genel Görünüm

Fotoğraf 337. Alanya Dim Çayı Köprüsü Güney Cephe Genel Görünüm

Fotoğraf 338. Alanya Dim Çayı Köprüsü Kuzey Cephe Genel Görünüm

Fotoğraf 339. Alanya Dim Çayı Köprü Kemeri Güney Cepheden Görünüm

Fotoğraf 340. Alanya Dim Çayı Köprüsü Tabliye Genel Görünüm

Fotoğraf 341. Alanya Dim Çayı Köprüsü Güney Cephe Tempan Duvar Detayı

Fotoğraf 342. Alanya Dim Çayı Köprüsü Dalgakıran Detayı

Fotoğraf 343. Gazipaşa Bıçkıcı Köprüsü Genel Görünüm

Fotoğraf 344. Gazipaşa Bıçkıcı Köprüsü Kuzey Cephe Genel Görünüm

Fotoğraf 345. Gazipaşa Bıçkıcı Köprüsü Güney Cephe Genel Görünüm

Fotoğraf 346. Gazipaşa Bıçkıcı Köprüsü Ana Kemer

Fotoğraf 347. Gazipaşa Bıçkıcı Köprüsü Küçük Kemerler

Fotoğraf 348. Gazipaşa Bıçkıcı Köprüsü Tabliye Genel Görünüm

Fotoğraf 349. Gazipaşa Hayrat Köprüsü Genel Görünüm

Fotoğraf 350. Gazipaşa Hayrat Köprüsü ve Modern Beton Köprü Genel Görünüm

Fotoğraf 351. Gazipaşa Hayrat Köprüsü Güneydoğu Cephe Genel Görünüm

Fotoğraf 352. Gazipaşa Hayrat Köprüsü Güneybatı Cephe Genel Görünüm

Fotoğraf 353. Gazipaşa Hayrat Köprüsü Kuzey Cephe Genel Görünüm

Fotoğraf 354. Gazipaşa Hayrat Köprüsü Güney Cephe Genel Görünüm

Fotoğraf 355. Gazipaşa Hayrat Köprüsü Tabliye ve Korkuluk Duvarı

Fotoğraf 356. Gazipaşa Kaledran Köprüsü Tempan Duvar ve Kemer Genel Görünüm

Fotoğraf 357. Gazipaşa Kaledran Köprüsü Tempan Duvar Detayı

Fotoğraf 358. Gazipaşa Kaledran Köprüsü Kemer Kalıntısı

Fotoğraf 359. Gazipaşa Kaledran Köprüsü Kemer Detayı

Fotoğraf 360. Aksu Karaöz Cebel Cami Kuzeydoğu Cephe Genel Görünüm

Fotoğraf 361. Aksu Karaöz Cebel Cami Güneybatı Cephe Genel Görünüm

Fotoğraf 362. Aksu Karaöz Cebel Cami Harim Bölümü Kuzey Duvarı

Fotoğraf 363. Aksu Karaöz Cebel Cami Harim Bölümü Güney Duvarı

Fotoğraf 364. Aksu Karaöz Cebel Cami Mihrap Genel Görünüm

Fotoğraf 365. Aksu Karaöz Cebel Cami Giriş Kapısı Üzerindeki Kabartma

Fotoğraf 366. Aksu Karaöz Cebel Cami Devşirme Taş Detayı

Fotoğraf 367. Aksu Karaöz Cebel Cami Hazire Genel Görünüm

Fotoğraf 368. Gebiz Yıkık Cami Genel Görünüm

Fotoğraf 369. Gebiz Yıkık Cami Güneydoğu Cephe Genel Görünüm

Fotoğraf 370. Gebiz Yıkık Cami Kuzey Cephe Genel Görünüm

Fotoğraf 371. Gebiz Yıkık Cami Kuzey Cephe Ek Mekan Duvar Kalıntıları

Fotoğraf 372. Gebiz Yıkık Cami Kuzey Cephe Ek Mekan Doğu Duvar Detayı

Fotoğraf 373. Gebiz Yıkık Cami Batı Cephe Genel Görünüm

Fotoğraf 374. Gebiz Yıkık Cami Minare Kaidesi Detay

Fotoğraf 375. Gebiz Yıkık Cami Harim Bölümü Genel Görünüm

Fotoğraf 376. Gebiz Yıkık Cami Mihrap Detayı

Fotoğraf 377. Gülefşen Karamanoğlu Mahmut Bey Cami Genel Görünüm

Fotoğraf 378. Alanya Gülefşen Karamanoğlu Mahmut Bey Cami Kuzeydoğu Cephe

Fotoğraf 379. Alanya Gülefşen Karamanoğlu Mahmut Bey Cami Kuzeybatı Cephe

Fotoğraf 380. Alanya Gülefşen Karamanoğlu Mahmut Bey Cami Doğu Kapı ve Pencere

Fotoğraf 381. Alanya Gülefşen Karamanoğlu Mahmut Bey Cami Güneybatı Cephe

Fotoğraf 382. Alanya Gülefşen Karamanoğlu Mahmut Bey Cami Güney Cephe

Fotoğraf 383. Alanya Gülefşen Karamanoğlu Mahmut Bey Cami Harim Bölümü

Fotoğraf 384. Alanya Gülefşen Karamanoğlu Mahmut Bey Cami Harim Bölümü

Fotoğraf 385. Alanya Gülefşen Karamanoğlu Mahmut Bey Cami Kuzey Duvar

Fotoğraf 386. Alanya Gülefşen Karamanoğlu Mahmut Bey Cami Kitabesi

Fotoğraf 387. Alanya Gülefşen Karamanoğlu Mahmut Bey Cami Mihrap

Fotoğraf 388. Alanya Gülefşen Karamanoğlu Mahmut Bey Cami Taş Süslemesi

Fotoğraf 389. Alanya Gülefşen Karamanoğlu Mahmut Bey Cami Devşirme Başlık

Fotoğraf 390. Sillyon Kale Mescidi Kazı Çalışmaları Öncesi Genel Görünüm

Fotoğraf 391. Sillyon Kale Mescidi Kazı Çalışmaları Sonrası Hava Fotoğrafı

Fotoğraf 392. Sillyon Kale Mescidi Kuzeydoğu Cephe Genel Görünüm

Fotoğraf 393. Sillyon Kale Mescidi Harim Bölümü Genel Görünüm

Fotoğraf 394. Sillyon Kale Mescidi Mihrap Duvarı Genel Görünüm

Fotoğraf 395. Sillyon Kale Mescidi Harim Döşemesi

Fotoğraf 396. Sillyon Kale Mescidi Kubbeye Geçiş Elemanları

Fotoğraf 397. Sillyon Kale Mescidi Demirci İşliği

Fotoğraf 398. Beydiğin Kargı Han Mescidi Avludan Genel Görünüm

Fotoğraf 399. Beydiğin Kargı Han Mescidi Giriş Cephesi

Fotoğraf 400. Beydiğin Kargı Han Mescidi Güneybatı Duvarı

Fotoğraf 401. Beydiğin Kargı Han Mescidi Mihrap Genel Görünüm

Fotoğraf 402. Beydiğin Kargı Han Mescidi Mihrap Duvarı Graffiti Detayları

Fotoğraf 403. Manavgat Karabük Köyü Mescidi Genel Görünüm

Kaynak: https://www.facebook.com/Serik.Merkez/photos (Erişim Tarihi: 07.01.2024).

Fotoğraf 404. Manavgat Karabük Köyü Mescidi Doğu Cephe Genel Görünüm

Fotoğraf 405. Manavgat Karabük Köyü Mescidi Güney Çevre Duvarı Mihrap

Fotoğraf 406. Manavgat Karabük Köyü Mescidi Kadınlar Mahfili

Fotoğraf 407. Manavgat Karabük Köyü Mescidi Mihrap Duvarı

Fotoğraf 408. Manavgat Karabük Köyü Mescidi Tromp

Fotoğraf 409. Manavgat Karabük Köyü Mescidi Devşirme Başlık

Fotoğraf 410. Alara Han Mescidi Giriş Cephesi Genel Görünüm

Fotoğraf 411. Alara Han Mescidi Harim Bölümü Genel Görünüm

Fotoğraf 412. Alara Han Mescidi Mihrap Duvarı Genel Görünüm

Fotoğraf 413. Alara Aşağı Kale Mescidi Genel Görünüm

Kaynak: (Karademir, 2013, 569)

Fotoğraf 414. Alara Aşağı Kale Mescidi Kazı Sonrası Harim Bölümü

Kaynak: (Karademir, 2013, 569)

Fotoğraf 415. Alara Aşağı Kale Mescidi Genel Görünüm

Fotoğraf 416. Alara Aşağı Kale Mescidi Kuzey Cephe Genel Görünüm

Fotoğraf 417. Alara Aşağı Kale Mescidi Batı Cephe Genel Görünüm

Fotoğraf 418. Alara Aşağı Kale Mescidi Kuzey Duvarı

Fotoğraf 419. Alara Aşağı Kale Mescidi Mihrap Detayı

Kaynak: (Karademir 2013, 570)

Fotoğraf 420. Alanya Şarapsa Han Mescidi Genel Görünüm

Fotoğraf 421. Alanya Şarapsa Han Mescidi Harim Genel Görünüm

Fotoğraf 422. Alanya Şarapsa Han Mescidi Mihrap Duvarı Genel Görünüm

Fotoğraf 423. Alanya Şarapsa Han Mescidi Doğu Duvar Genel Görünüm

Fotoğraf 424. Alanya Şarapsa Han Mescidi Giriş Cephe Devşirme Süsleme Detayı

Fotoğraf 425. Alanya Şarapsa Han Mescidi Devşirme Mihrap Süsleme Detayı

Fotoğraf 426. Beydiğin Kargı Han ve Hamamı Genel Görünüm

Kaynak: Turkishhan.org (Erişim Tarihi 11 Mart 2023)

Fotoğraf 427. Beydiğin Kargı Han Güneydoğu Cephe Genel Görünüm

Fotoğraf 428. Beydiğin Kargı Han Güneybatı Cephe Genel Görünüm

Fotoğraf 429. Beydiğin Kargı Han Kuzey Cephe Genel Görünüm

Fotoğraf 430. Beydiğin Kargı Han Portal Genel Görünüm

Fotoğraf 431. Beydiğin Kargı Han Avlu Genel Görünüm

Fotoğraf 432. Beydiğin Kargı Han Avlu Revakları Genel Görünüm

Fotoğraf 433. Beydiğin Kargı Han Avlu Revak Kemerleri Detay

Fotoğraf 434. Beydiğin Kargı Han Kapalı Bölüm İç Mekan Genel Görünüm

Fotoğraf 435. Beydiğin Kargı Han Kapalı Bölüm İç Mekan Batı Kanadı Genel

Fotoğraf 436. Manavgat Sırtköy Hanı Genel Görünüm

Fotoğraf 437. Manavgat Sırtköy Hanı Kuzeybatı Cephe Genel Görünüm

Fotoğraf 438. Manavgat Sırtköy Hanı Doğu Cephe Genel Görünüm

Fotoğraf 439. Manavgat Sırtköy Hanı Kuzey Cephe Genel Görünüm

Fotoğraf 440. Manavgat Sırtköy Hanı Avlu Genel Görünüm

Fotoğraf 441. Manavgat Sırtköy Hanı Kapalı Bölüm Giriş Cephesi Genel Görünüm

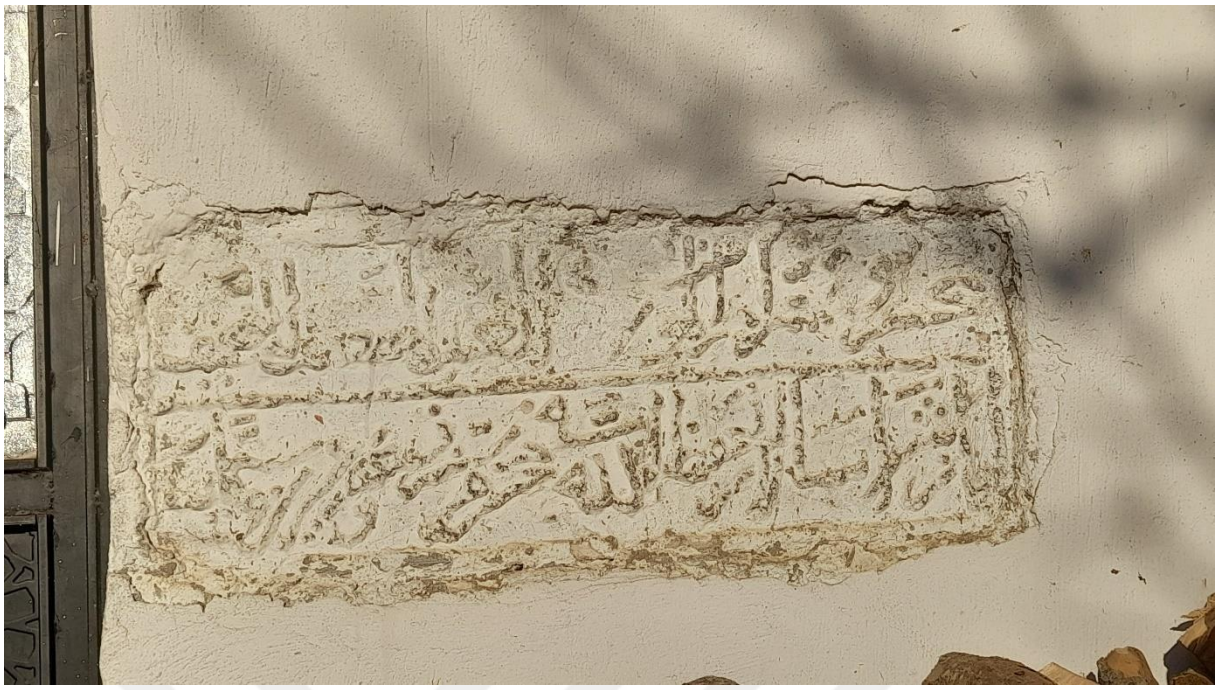
Fotoğraf 442. Manavgat Sırtköy Hanı Kapalı Bölüm İç Genel Görünüm

Fotoğraf 443. Manavgat Sırtköy Hanı Kapalı Bölüm İç Genel Görünüm

Fotoğraf 444. Manavgat Sırtköy Hanına Ait Olan Kitabenin Bulunduğu Konut

Fotoğraf 445. Manavgat Sırtköy Hanı Kitabe Detayı

Fotoğraf 446. Alara Han Genel Görünüm

Kaynak: https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/antalya (Erişim Tarihi: 07.01.2024)

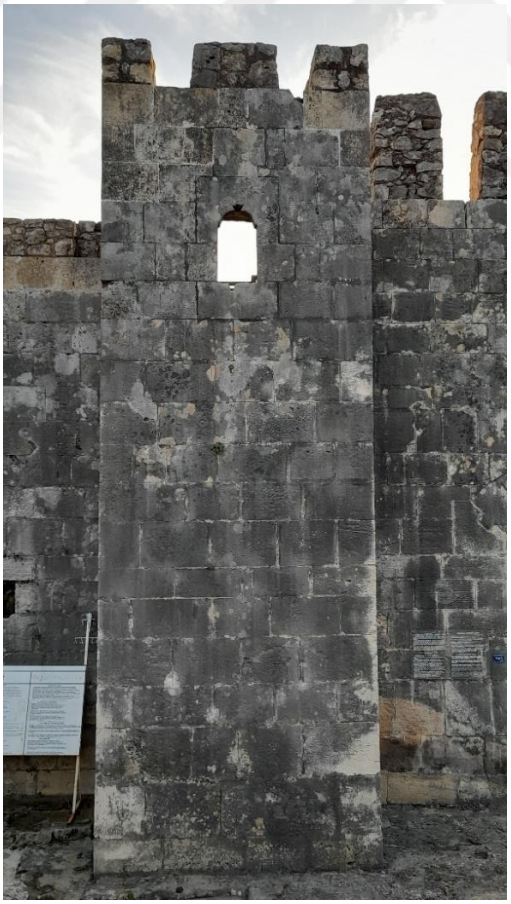
Fotoğraf 447. Alara Han Güneydoğu Cephe Genel Görünüm

Fotoğraf 448. Alara Han Batı Cephe Genel Görünüm

Fotoğraf 449. Alara Han Giriş Cephesi Genel Görünüm

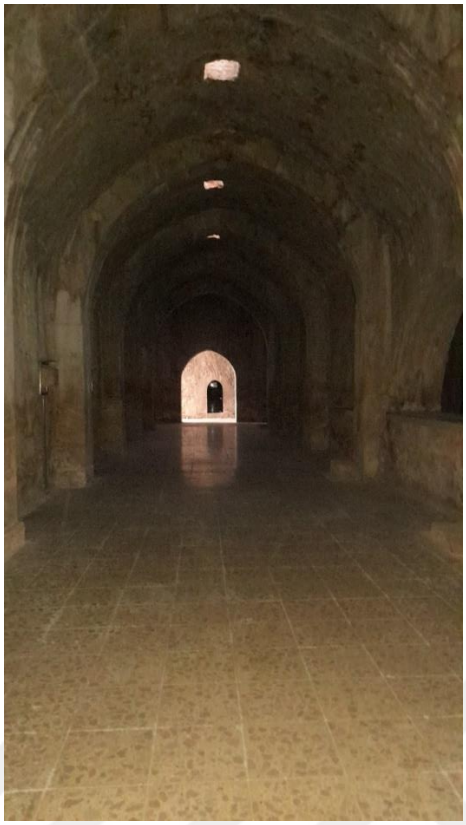
Fotoğraf 450. Alara Han Giriş Cephesi Doğu Burç

Fotoğraf 451. Alara Han Kitabesi

Fotoğraf 452. Alara Han Orta Bölüm Genel Görünüm

Fotoğraf 453. Alara Han Ahır Bölümü Genel Görünüm

Fotoğraf 454. Şarapsa Han Genel Görünüm

Kaynak: Turkishhan.org (Erişim Tarihi 11 Mart 2023)

Fotoğraf 455. Şarapsa Han Güney Cephe Genel Görünüm

Fotoğraf 456. Şarapsa Han Kuzey Cephe Genel Görünüm

Fotoğraf 457. Şarapsa Han Doğu Cephe Genel Görünüm

Fotoğraf 458. Şarapsa Han Portal Genel Görünüm

Fotoğraf 459. Şarapsa Han İç Mekan Genel Görünüm

Fotoğraf 460. Şarapsa Han İç Mekan Batı Bölüm

Fotoğraf 461. Şarapsa Han Kule Genel Görünüm

Fotoğraf 462. Altıkapı Han Batı Kanat Genel Görünüm

Fotoğraf 463. Altıkapı Han Doğu Kanat Genel Görünüm

Fotoğraf 464. Altıkapı Han Kuzey Cephe Genel Görünüm

Fotoğraf 465. Altıkapı Han Kapalı Bölüm Genel Görünüm

Fotoğraf 466. Altıkapı Han Kapalı Bölüm Kemerli Kapılar

Fotoğraf 467. Altıkapı Han Kapalı Bölüm Giriş Kapısı

Fotoğraf 468. Manavgat Beydiğin Kargı Han Hamamı Genel Görünüm

Fotoğraf 469. Beydiğin Kargı Han Hamamı Güneydoğu Cephe Genel Görünüm

Fotoğraf 470. Manavgat Beydiğin Kargı Han Hamamı Doğu Cephe Genel Görünüm

Fotoğraf 471. Manavgat Beydiğin Kargı Han Hamamı Batı Cephe Genel Görünüm

Fotoğraf 472. Manavgat Beydiğin Kargı Han Hamamı Örtü Sistemi Genel Görünüm

Fotoğraf 473. Manavgat Beydiğin Kargı Han Hamamı Sıcaklık Bölümü

Fotoğraf 474. Alara Aşağı Hamam Genel Görünüm

Fotoğraf 475. Alara Aşağı Hamam Kuzeydoğu Cephe Genel Görünüm

Fotoğraf 476. Alara Aşağı Hamam Batı Cephe Genel Görünüm

Fotoğraf 477. Alara Aşağı Hamam Sıcaklık Bölümü Giriş Cephesi

Fotoğraf 478. Alara Aşağı Hamam Su Deposu Genel Görünüm

Fotoğraf 479. Alara Aşağı Hamam Sıcaklık Bölümü Kemer Detayı

Fotoğraf 480. Alara Aşağı Hamam Kubbe Genel Görünüm

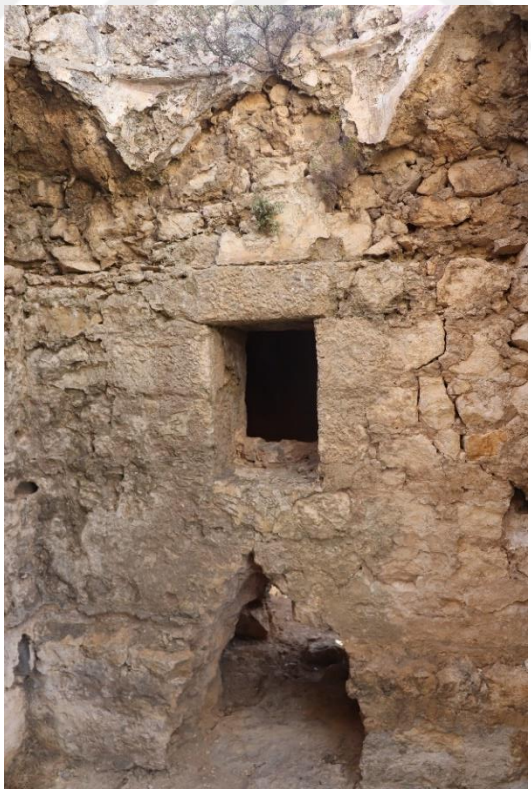
Fotoğraf 481. Alara İç Kale Hamamı Güney Cephe Genel Görünüm

Fotoğraf 482. Alara İç Kale Hamamı Kubbe Genel Görünüm

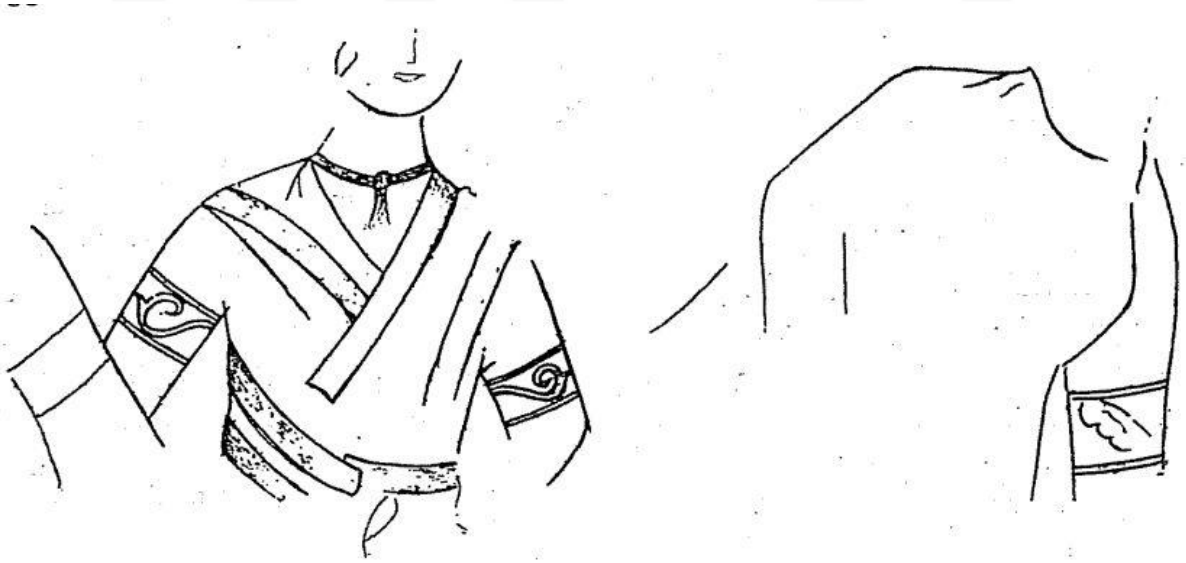
Fotoğraf 483. Alara İç Kale Hamamı Ilıklık Bölümü Genel Görünüm

Fotoğraf 484. Alara İç Kale Hamamı Sıcaklık Bölümü ve Su Deposu Duvarı

Fotoğraf 485. Alara İç Kale Hamamı Fresko Detayı

Fotoğraf 486. Alara İç Kale Hamamı Figürlü Fresko Çizimi

Kaynak: (Yetkin: 1970, 88.)

Fotoğraf 487. Alanya Sugözü Hamamı Genel Görünüm

Fotoğraf 488. Alanya Sugözü Hamamı Ilıklık Bölümü Duvar Kalıntıları

Fotoğraf 489. Alanya Sugözü Hamamı Sıcaklık Bölümü Doğu Duvar

Fotoğraf 490. Alanya Sugözü Hamamı Künk Detayı

Fotoğraf 491. Alanya Sugözü Hamamı Doğu Cephe Zikzak Süslemeler

Fotoğraf 492. Alanya Sugözü Hamamı Doğu Cephe Zikzak Süsleme Detayı

Fotoğraf 493. Alanya Gülefşen Hamamı Genel Görünüm

Fotoğraf 494. Alanya Gülefşen Hamamı Örtü Sistemi Genel Görünüm

Fotoğraf 495. Alanya Gülefşen Hamamı Doğu Cephe

Fotoğraf 496. Alanya Gülefşen Hamamı Su Deposu Tonoz Detayı

Fotoğraf 497. Alanya Gülefşen Hamamı Su Deposu Pencere Detayı

Fotoğraf 498. Aspendos Sarnıcı Genel Görünüm

Fotoğraf 499. Aspendos Sarnıcı Doğu Cephe Genel Görünüm

Fotoğraf 500. Aspendos Sarnıcı Kuzey Cephe Genel Görünüm

Fotoğraf 501. Aspendos Sarnıcı Güney Cephe Genel Görünüm

Fotoğraf 502. Aspendos Sarnıcı Doğu Oda Genel Görünüm

Fotoğraf 503. Aspendos Sarnıcı Doğu Oda İç Genel Görünüm

Fotoğraf 504. Aspendos Sarnıcı Orta Oda Genel Görünüm

Fotoğraf 505. Alara Aşağı Kale Sarnıç Genel Görünüm

Fotoğraf 506. Alara Aşağı Kale Sarnıcı İçeriden Genel Görünüm

Fotoğraf 507. Alara İç Kale Sarnıç İçerden Görünüm

Fotoğraf 508. Alara İç Kale Sarnıç Duvar ve Zemin Detayı

Fotoğraf 509. Serik Bali Baba Türbesi Genel Görünüm

Fotoğraf 510. Serik Bali Baba Türbesi Doğu Cephe Genel Görünüm

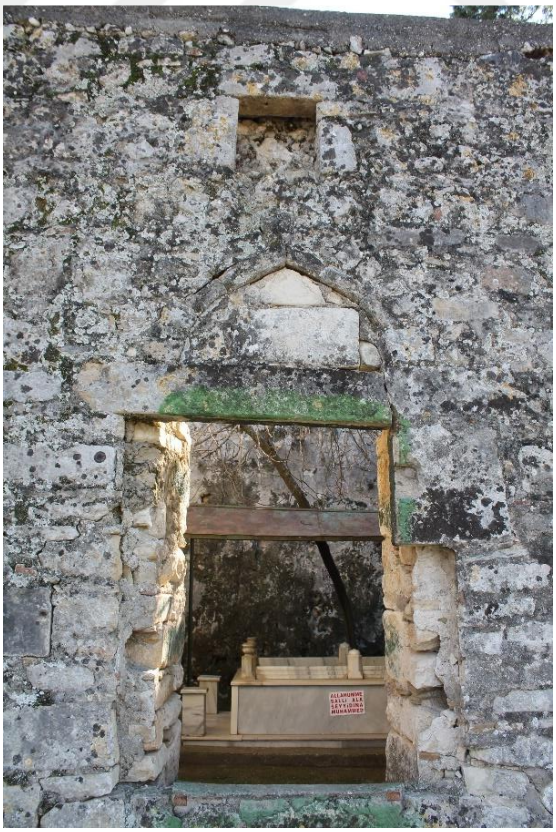
Fotoğraf 511. Serik Bali Baba Türbesi Kuzey Cephe Genel Görünüm

Fotoğraf 512. Serik Bali Baba Türbesi Üstten Genel Görünüm

Fotoğraf 513. Serik Bali Baba Türbesi İç Genel Görünüm

Fotoğraf 514. Serik Bali Baba Türbesi Giriş Kapısı

Fotoğraf 515. Serik Bali Baba Türbesi Mermer Mezar

Fotoğraf 516. Manavgat Yavrudoğan Peri Zeyve Mezarı Genel Görünüm

Fotoğraf 517. Manavgat Yavrudoğan Peri Zeyve Mezarı Güneybatı Duvar

Fotoğraf 518. Manavgat Yavrudoğan Peri Zeyve Mezarı Giriş Cephesi

Fotoğraf 519. Manavgat Yavrudoğan Peri Zeyve Mezar Taşı Detay

Fotoğraf 520. Alanya Gülefşen Karamanoğlu Ali Bey Türbesi Genel Görünüm

Fotoğraf 521. Alanya Gülefşen Karamanoğlu Ali Bey Türbesi Doğu Cephe

Fotoğraf 522. Alanya Gülefşen Karamanoğlu Ali Bey Türbesi Kuzeybatı Cephe

Fotoğraf 523. Alanya Gülefşen Karamanoğlu Ali Bey Türbesi Kubbe

Fotoğraf 524. Alanya Gülefşen Karamanoğlu Ali Bey Türbesi Giriş Kapısı

Fotoğraf 525. Alanya Gülefşen Karamanoğlu Ali Bey Türbesi Mezarlar

Fotoğraf 526. Gazipaşa Hasdere Türbesi Genel Görünüm

Fotoğraf 527. Gazipaşa Hasdere Türbesi Güneydoğu Cephe Genel Görünüm

Fotoğraf 528. Gazipaşa Hasdere Türbesi Batı Cephe Genel Görünüm

Fotoğraf 529. Gazipaşa Hasdere Türbesi Batı Cephe Pencere Detayı

Fotoğraf 530. Gazipaşa Hasdere Türbesi İç Genel Görünüm

Fotoğraf 531. Gazipaşa Hasdere Türbesi Giriş Kapısı

Fotoğraf 532. Gazipaşa Hasdere Türbesi Kubbe

Fotoğraf 533. Alara Han Çeşmesi Eyvan Genel Görünüm

Fotoğraf 534. Alara Han Çeşmesi Genel Görünüm

Fotoğraf 535. Alara Han Çeşmesi Niş ve Lüle Detayı

Fotoğraf 536. Alara Han Çeşmesi Örtü Sistemi Detayı

Fotoğraf 537. Alanya Kızlarpınarı Çeşmesi Genel Görünüm

Fotoğraf 538. Alanya Kızlarpınarı Çeşmesi Kuzeybatı Cephe Genel Görünüm

Fotoğraf 539. Alanya Kızlarpınarı Çeşmesi Güneydoğu Cephe Genel Görünüm

Fotoğraf 540. Alanya Kızlarpınarı Çeşmesi Güneybatı Cephe Genel Görünüm

Fotoğraf 541. Alanya Kızlarpınarı Çeşmesi Güney Cephe Eyvanı Genel Görünüm

Fotoğraf 542. Alanya Kızlarpınarı Çeşmesi Zemin Döşeme ve Tonoz

Fotoğraf 543. Alanya Kızlarpınarı Çeşmesi Su Kaynağı Genel Görünüm

Fotoğraf 544. Alanya Kızlarpınarı Çeşmesi Havuz Olukları

Fotoğraf 545. Alanya Hasbahçe Köşk Çeşmesi Genel Görünüm

Fotoğraf 546. Alanya Hasbahçe Köşk Çeşmesi Havuzu

Fotoğraf 547. Alanya Hasbahçe Köşk Çeşmesi Su Kanalı ve Sarnıçlar

Fotoğraf 548. Alanya Oba Medresesi Genel Görünüm

Kaynak: www.alanya.bel.tr (Erişim Tarihi: 06.11.2022)

Fotoğraf 549. Alanya Oba Medresesi Doğu Cephe Genel Görünüm

Fotoğraf 550. Alanya Oba Medresesi Batı Cephe Genel Görünüm

Fotoğraf 551. Alanya Oba Medresesi Kuzey Cephe Giriş Kapısı Genel Görünüm

Fotoğraf 552. Alanya Oba Medresesi Güney Cephe Genel Görünüm

Fotoğraf 553. Alanya Oba Medresesi Avlu ve Eyvan Genel Görünüm

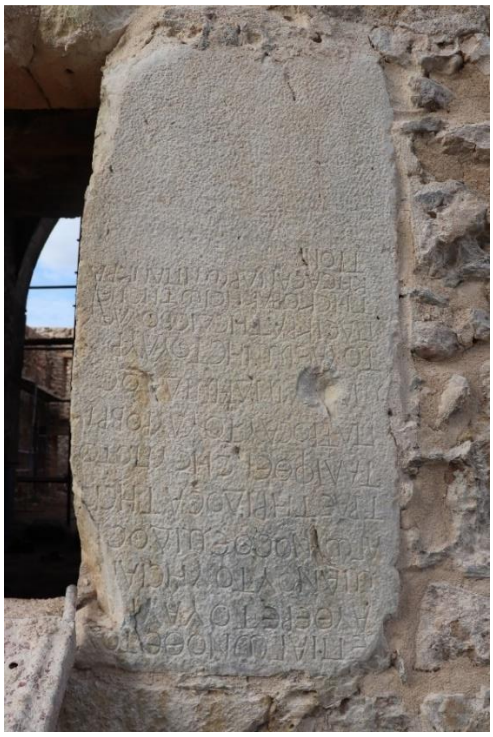
Fotoğraf 554. Alanya Oba Medresesi Avlu Batı Kanat Dershane Odaları

Fotoğraf 555. Alanya Oba Medresesi Kışlık Dershane Genel Görünüm

Fotoğraf 556. Alanya Oba Medresesi Ejder ve Balık Motifi Süslemesi

Fotoğraf 557. Alanya Oba Medresesi Devşirme Yazıt

Fotoğraf 558. Hasbahçe Köşkü Su Kemeri Güney Bölüm Kanalı Genel Görünüm

Fotoğraf 559. Hasbahçe Köşkü Su Kemeri Ayak ve Kemer Kalıntıları

Fotoğraf 560. Hasbahçe Köşkü Su Kemeri Güney Bölüm Kanalı

Fotoğraf 561. Hasbahçe Köşkü Su Kemeri Kuzey Bölüm Kanalı

Fotoğraf 562. Hasbahçe Köşkü Su Kaynağı

Fotoğraf 563. Perge Akropolis Konaklama Yapısı Güney Cephe Genel Görünüm

Fotoğraf 564. Perge Akropolis Konaklama Yapısı Batı Cephe Genel Görünüm

Fotoğraf 565. Perge Akropolis Konaklama Yapısı Doğu Cephe Genel Görünüm

Fotoğraf 566. Perge Akropolis Konaklama Yapısı İç Mekan Genel Görünüm

Fotoğraf 567. Perge Akropolis Konaklama Yapısı Sütun Aralarını Kapatan Duvar

Fotoğraf 568. Perge Akropolis Konaklama Yapısı Oturma Sekisi

Fotoğraf 569. Perge Akropolis Konaklama Yapısı Graffiti Gemi Tasviri

Fotoğraf 570. Perge Akropolis Konaklama Yapısı Graffiti Güneş Tasviri

Fotoğraf 571. Sillyon Komutan Konutu Hava Fotoğrafı

Kaynak: Sillyon Kazı Arşivi

Fotoğraf 572. Sillyon Komutan Konutu Kuzey Cephe Genel Görünüm

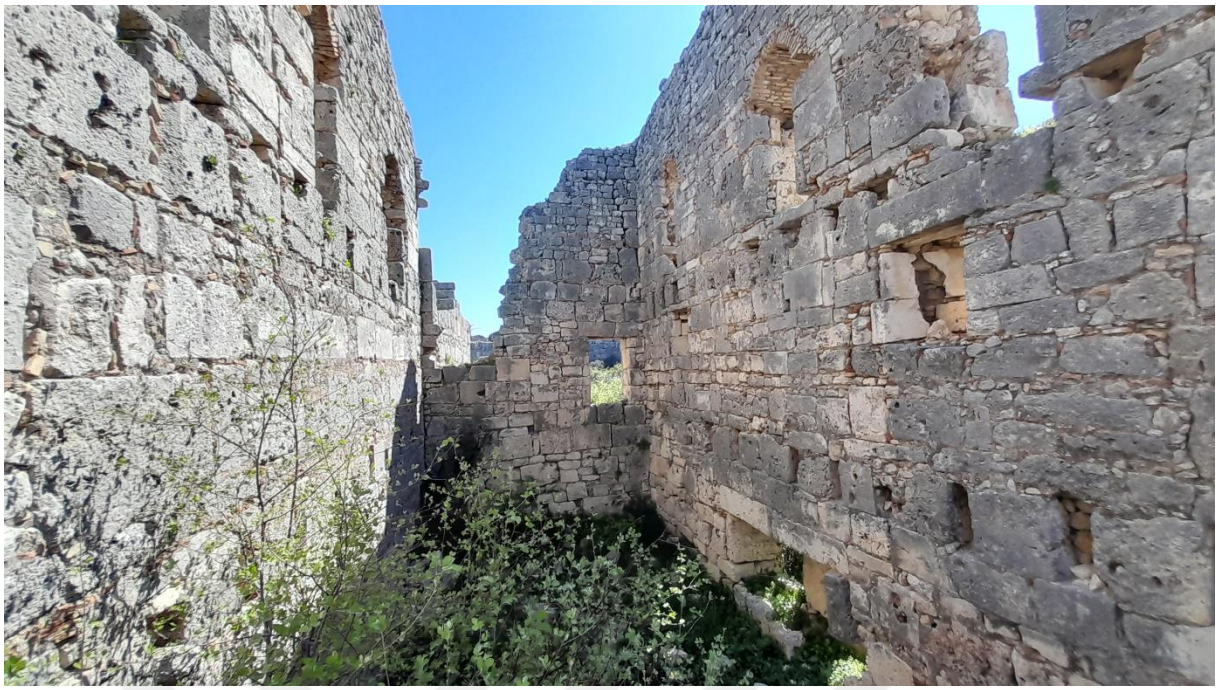
Fotoğraf 573. Sillyon Komutan Konutu Güneybatı Cephe Genel Görünüm

Fotoğraf 574. Sillyon Komutan Konutu Güney Cephe

Fotoğraf 575. Sillyon Komutan Konutu Güney Cephe Üst Pencereleri

Fotoğraf 576. Sillyon Komutan Konutu İç Mekan Batıdan Genel Görünüm

Fotoğraf 577. Sillyon Komutan Konutu İç Mekan Doğudan Genel Görünüm

Fotoğraf 578. Sillyon Komutan Konutu İç Mekan Üst Kat Genel Görünüm

Fotoğraf 579. Perge Antik Kenti Çevresi Köy Yerleşmeleri Uydu Görüntüsü

Fotoğraf 580. Teke Karahisarı (Sillyon) Çevresi Köyler Uydu Görüntüsü

Fotoğraf 581. Sillyon Akropolisten Genel Görünüm

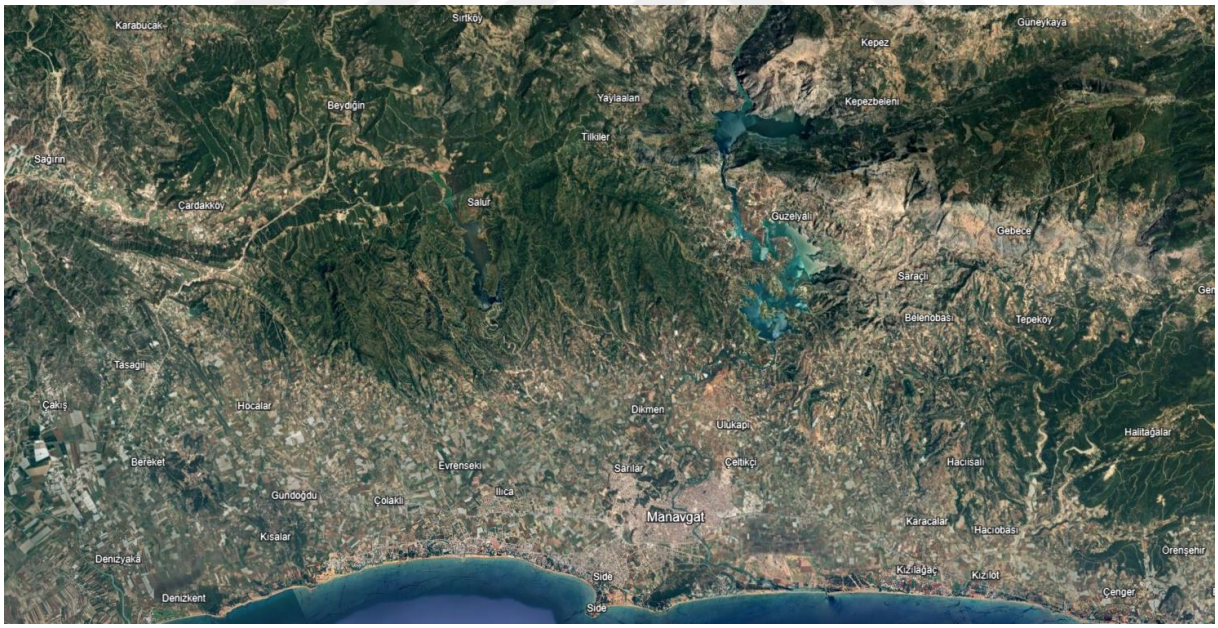
Fotoğraf 582. Teke Karahisarı Merkez Köy Yerleşimi Genel Görünüm

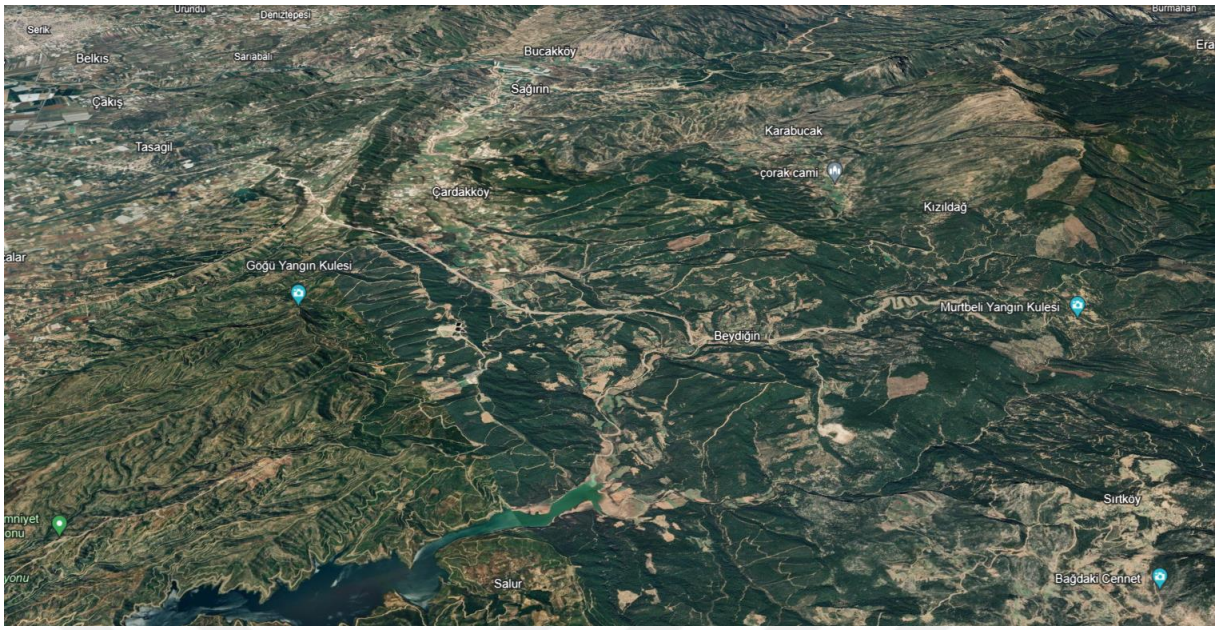
Fotoğraf 583. Aspendos Antik Kenti Çevresi Türk Köyleri Uydu Görüntüsü

Fotoğraf 584. Belkıs Yerleşimi Genel Görünüm

Fotoğraf 585. Manavgat Çevresi Köy Yerleşimleri Uydu Görüntüsü

Fotoğraf 586. Sırtköy, Salur, Beydiğin, Taşağıl ve Belkıs Köyleri Uydu Görüntüsü

Fotoğraf 587. Sırköy Genel Görünüm

Fotoğraf 588. Salur Köyü Genel Görünüm

Fotoğraf 589. Beydiğin Köyü Genel Görünüm

Fotoğraf 590. Taşağıl Köyü Genel Görünüm

Fotoğraf 591. Karabük Köyü ve Mescidi Genel Görünüm

Fotoğraf 592. Karabük Köy İçi Genel Görünüm

Fotoğraf 593. Karacalar Köyü Genel Görünüm

Fotoğraf 594. Karacalar Köyü Cumhuriyet Dönemi Konut Genel Görünüm

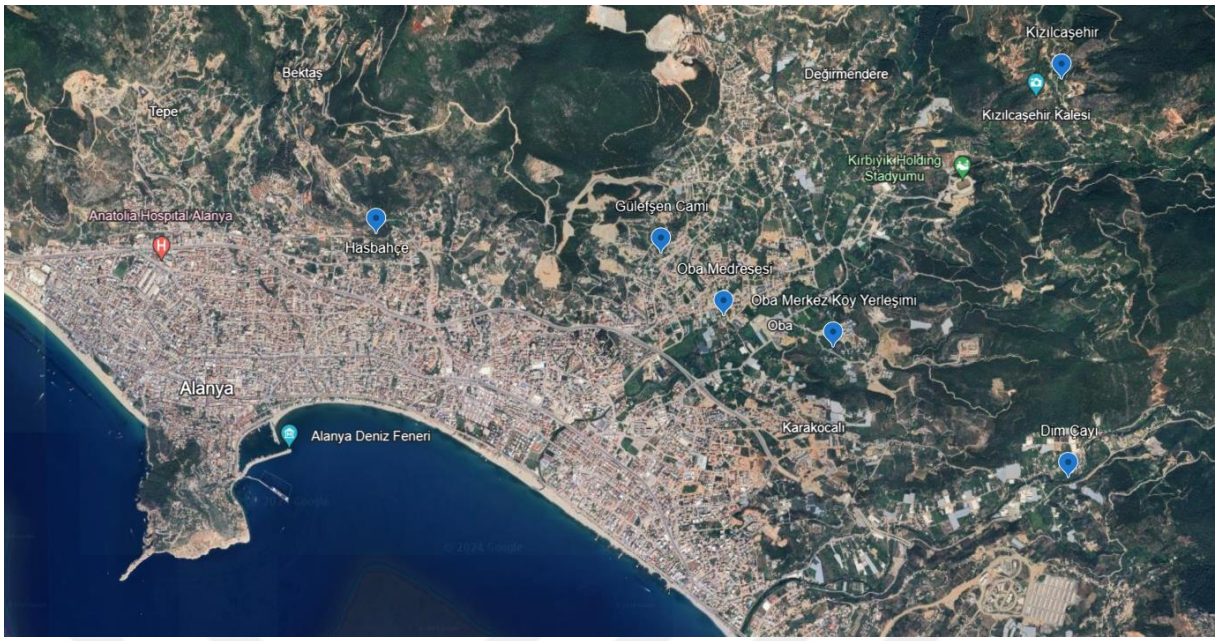
Fotoğraf 595. Hacıobası Köyü Genel Görünüm

Fotoğraf 596. Uzunkale Antik Köy Yerleşmesinden Uzunlar Köyü Genel Görünüm

Fotoğraf 597. Konaklı Köyü Genel Görünüm

Fotoğraf 598. Oba Merkez Köy Yerleşimi ve Çevresi Uydu Görüntüsü

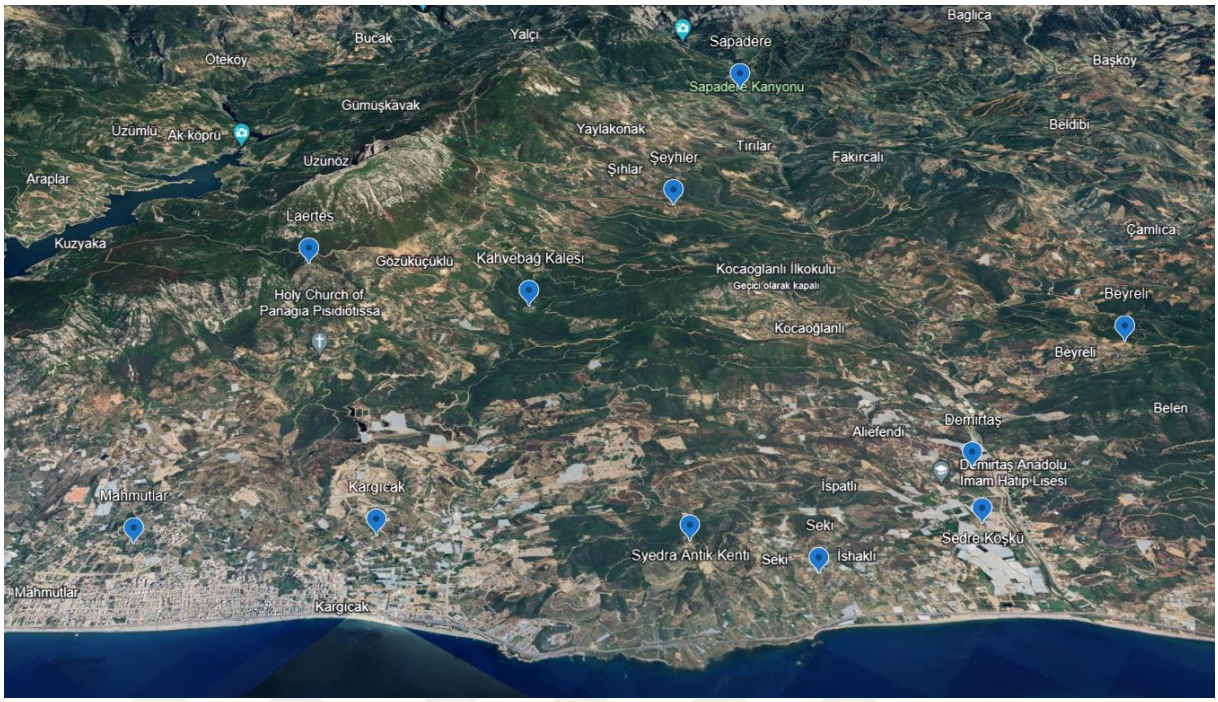
Fotoğraf 599. Oba Merkez Köy Yerleşimi Genel Görünüm

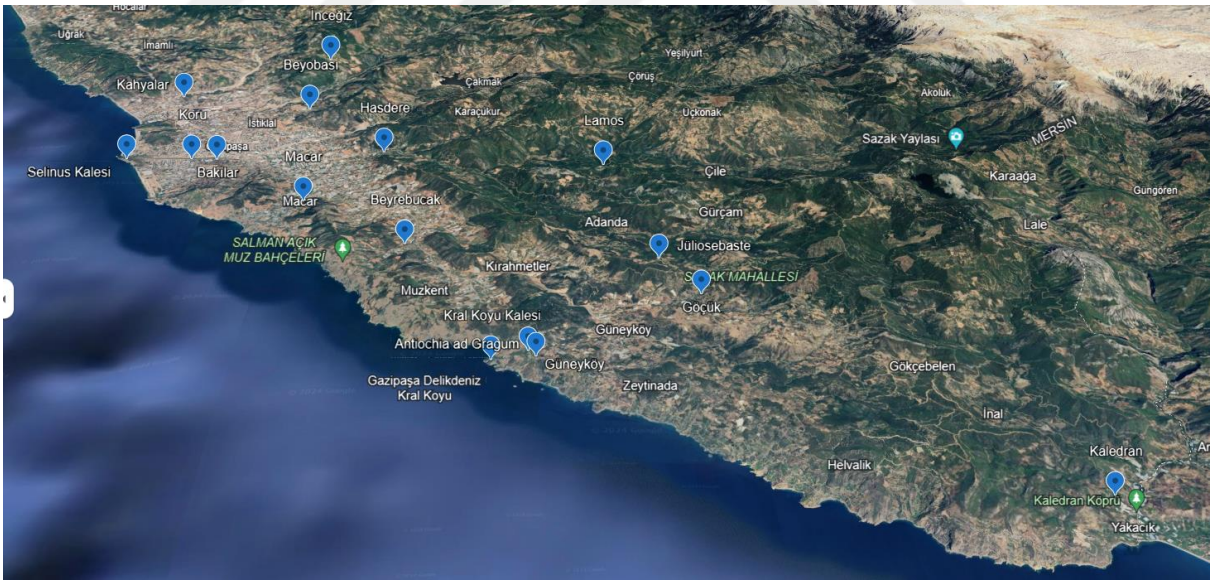
Fotoğraf 600. Oba Merkez Köyü Gülefşen'den Genel Görünüm

Fotoğraf 601. Kızılcaşehir Köy Yerleşmesi Genel Görünüm

Fotoğraf 602. Alanya Köy Yerleşmeleri Uydu Görüntüsü

Fotoğraf 603. Gazipaşa Köy Yerleşmeleri Uydu Görüntüsü

Fotoğraf 604. Selinus Kalesi'nden Bakılar, Koru, Kahyalar Yerleşimi Genel Görünüm

Fotoğraf 605. Bakılar Yerleşimi Genel Görünüm

Fotoğraf 606. Koru Köyü Genel Görünüm

Fotoğraf 607. Beyobası Köyü Genel Görünüm

Fotoğraf 608. Hasdere Köy İçi Genel Görünüm

Fotoğraf 609. Beyrebucak Köyü Genel Görünüm

Fotoğraf 610. Göçük Köyü Genel Görünüm

Fotoğraf 611. Göçük Köy İçi Genel Görünüm

Fotoğraf 612. Güneyköy Genel Görünüm

Fotoğraf 613. Kaledran Köyü Genel Görünüm

Ö Z G E Ç M İ Ş

Adı ve SOYADI	Meydan PALALI
EĞİTİM DURUMU	
Mezun Olduğu Lise	Antalya Necati Dölen Lisesi
Lisans Diploması	Anadolu Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü, 2007
Tezsiz Yüksek Lisans Diploması	Bulunmamaktadır
Dönem Projesi Konusu	Bulunmamaktadır
Tezli Yüksek Lisans Diploması	Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Anabilim Dalı, 2015
Yüksek Lisans Tez Konusu	Eskişehir Karacahisar Kalesi 2011-2014 Yılları Kazı Buluntuları
Doktora Diploması	Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Anabilim Dalı, 2024
Doktora Tez Konusu	Geç Orta Çağ Dönemi Doğu Antalya Bölgesi Türk Yerleşimleri (1071-1453)
Yabancı Dil / Diller	İngilizce
BİLİMSEL FAALİYETLER	
Palalı, M. (2022). "Manavgat Castle in the Late Middle Ages Turkish Period (1071-1453)". Cedrus, (10): 357–370. Palalı, M. (2022). "Toroslardan Düğme Duvarlı Bir Kırsal Mimarlık Örneği: Akseki Bademli Hanı". Anadolu'da Bir Çınar: Prof. Dr. M. Erol ALTINSAPAN 60. Yaş Armağanı, Anadolu Üniversitesi Yayınları. Palalı, M. (2020). "Sillyon Antik Kenti Türk-İslam Dönemi Kabristanı". Yüzey Araştırmaları Işığında Sillyon ve Çevresi. Ege Yayınları. Altınsapan M. E. ve Palalı, M. (2018). Osmanlı Beyliğinin Kurulduğu Yer: ESKİŞEHİR KARACAHİSAR KALESİ Kazı Buluntuları (2011-2014). Doğu Kütüphanesi Yayınları.	
	İŞ DENEYİMİ
Stajlar	Bulunmamaktadır
Projeler	Eskişehir Karacahisar Kalesi Kazı Projesi (Devam Ediyor) Sillyon Antik Kenti Kazı Projesi (Devam Ediyor)
Çalıştığı Kurumlar	Anadolu Üniversitesi (2013-2015, Misafir Öğretim Görevlisi) Akseki Belediyesi (2017-2018, Sanat Tarihçi) Alanya Alaaddin Keykubat Üniversitesi (2018 Öğretim Görevlisi)